

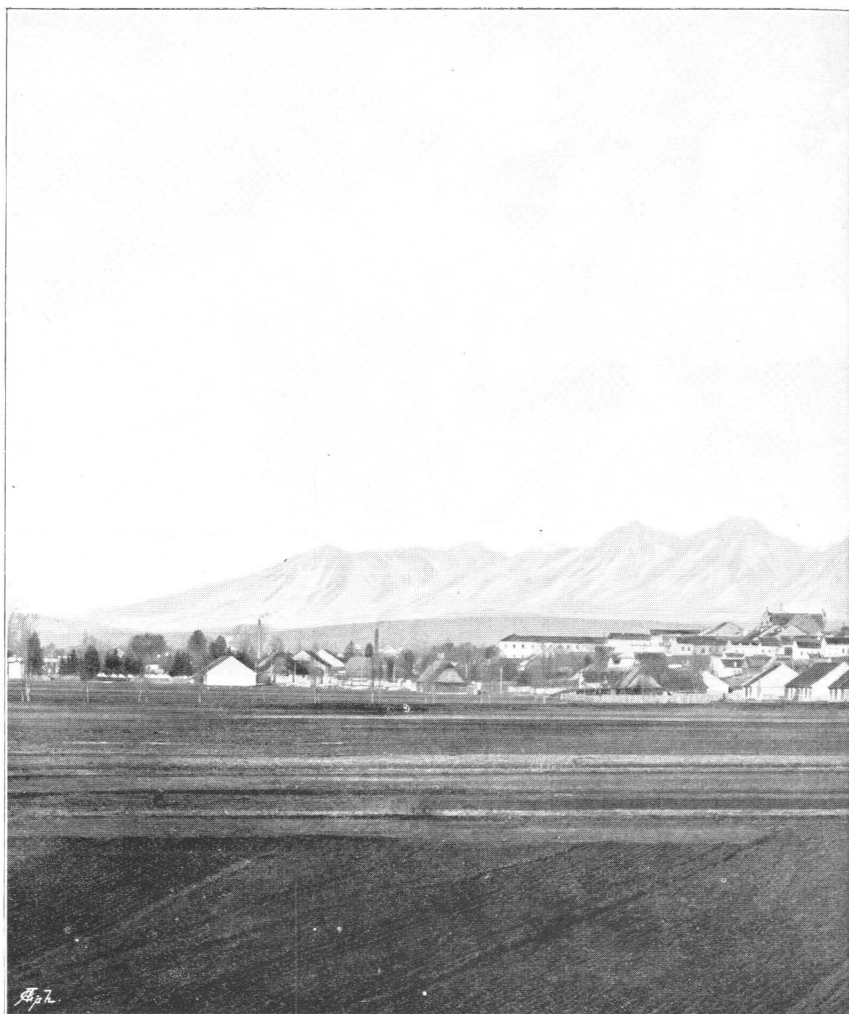

Jóló
város
története.

Jrta

Münnich Sándor.

IGLÓ VÁROS

S LÁTKÉPE.

Schmidt, Igló.

IGLÓ

KIRÁLYI KORONA- ÉS BÁNYAVÁROS

TÖRTÉNETE.

IRTA:

MÜNNICH SÁNDOR.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE:

NIKHÁZY FRIGYES.

KIADJA IGLÓ VÁROSÁNAK TANÁCSA.

IGLÓ,

SCHMIDT JÓZSEF KÖNYVNYOMDÁJA.

1896.

I. RÉSZ.

A legrégibb időktől -- Lubomirszkyék koráig.

ELŐSZÓ.

A magyar nemzet ezeréves történetében jelentékeny szerep jutott a Szepességnek is, melynek történelmi multját a rendelkezésünkre álló megbízható adatok szerint szintén egy teljes ezredévre vezethetjük vissza s mely a nemzet küzdelmeiből és viszontagságaiból, fényes és gyászos napjaiból éppúgy kivette a maga részét, mint hazánk bármely vidéke. Különösen a szepességi városok voltak a Szepességnek ama politikai — és művelődéstörténetileg fontos szerepet vivő kiegészítő részei, melyek a századok népzivatai között a magyar nemzettel együtt küzdöttek és szenvedtek és hogy eme zivatarok között el nem pusztultak a föld színéről, azt egyedül polgárságuk szívós kitartásának, erős akaratának köszönhetni, melylyel a csapások, a szenvedések okozta sebeket bekötözni és gyógyítani törekedtek. S azért lehetetlen, hogy most, midőn az egész magyar nemzet ezeréves fennállásának emlék-ünnepét üli, ne érezzük mink is, hogy tagjai vagyunk a nemzetnek, melynek dicső multjából mihozzánk is eljut egy-egy fénysugár; lehetetlen, hogy hevesebben ne dobogjon szívünk s emelkedettebb fővel ne álljunk meg az első ezredév határkövénel, hogy visszapillantsunk a multa és annak jelenségeiből tanultságot vonjunk a jövőre!

Ez a körülmény indította Igló városa nemes tanácsát is arra, hogy megírassa városa történetét, megismertesse annak küzdelmes multját az újabb nemzedékkel,

hogy ez elődei tetteiből, lelkesedéséből és szívós kitartásából önbizalmat és erőt merítsen további munkálkodásra, további tetre!

Midőn én a megtisztelő felhívásnak engedve Igló városa történetének megírására vállalkoztam és a munkához hozzáfogtam, nem csekély aggodalom szállta meg lelkemet, mert huzamosabb ideig a Szepesség általános történetével foglalkozván és ismervén azokat a kútforrásokat, melyekből arra vonatkozólag adatokat meríteni lehet, azonnal felismertem mind azokat a nehézségeket és akadályokat, melyekkel majd feladatom teljesítése közben lépten-nyomon és sokszor már elfogadott általános nézetekkel és a közvéleménnyel szemben is meg kell küzdenem. Tudtam, hogy a rendelkezésemre álló kútforrások némely korszakra nézve oly bő és gazdag anyagot tartalmaznak, hogy a legcsekélyebb részletekbe is belemélyedhettünk, másrészt azonban ismeretes volt előttem, hogy lezajlottak egész századok, melyeknek eseményeiről vajmi kevés feljegyzést találunk azokban. Még inkább állíthatjuk ezt a levéltárakról; némely esztendő eseményeire nézve napló módjára halmozódik azokban az anyag, következnek egymásután a feljegyzések, míg más évekre, sőt évtizedekre nézve hiába kutatunk adatok után akár a helyi: a XIII városi-, a káptalani-, az egyes nemesi családi-, az egyes városi levéltárakban, akár a külföldi: krakkói-, lemergi-, boroszlói-, dresdai-, königsbergi levéltárakban; a hézag kipótolhatatlan, a vezérfonal megszakad és hogy az egyes korszakok között a kellő arányosságot megtartsuk, kénytelenek vagyunk a krónikai írásmódhoz folyamodni, mely míg egyrészt az egyes korszakok eseményeire vonatkozó idomtalan túltömöttséget a kellő korlátok közé szorítja, addig a másutt, sokszor főbb eseményeknél mutatkozó fogyatékoságot és hézagosságot van hivatva betölteni. Főfigyelmemet az iglói városi levéltárra fordítottam,

melynek hatalmas anyaga jelenleg még rendezetlen állapotban van ugyan, de a mely egyszer rendezve kimerithetetlen kincsesbányául fog szolgálni a kutatónak, ki Igló városának akár egyházi és iskolai, akár iparhatósági, családi stb. intézményeit bővebben tárgyalni kívánja, mire én a jelen mű keretében ki nem terjeszkedhettem. De az iglói levéltárban is óriási hézagokat találunk, kivált a XVI és XVII-ik század eseményeire vonatkozólag; másrészt pedig még a hivatalos feljegyzések és összeállítások sem megbízhatók és csak más adatokkal egybevetve használhatók. «Ilyen kirívó példa — hogy egyet emlitsünk (Szepesi Lapok 1892. évf. ZIMANN JÁNOS közleménye) — a nemesek száma Iglón. Az 1771-ki hivatalos összeírásnál a XIII v. lvt. szerint 26 nemes lakott Iglón még pedig: TIGUTOVSZKY, TROMPLER (2 tag), DIRNER (6 tag), JÓNY (4 tag), SZENTMIKLÓSSY KRISTÓF, özv. SZENTMIKLÓSSY, GRÜNBLATT, SULOVSZKY (2 tag), SZONTÁGH (2 tag), PONGRÁCZ, SCHNEIDER (SZELÉNYI), MARSCHALKÓ, MÁRIÁSSY, özv. BENIGNY, DEMJÁN, tehát összesen 26. De tudjuk, hogy akkor már két TRANGOUS is lakott Iglón. Továbbá nemes család volt az egyik SCHOLCZ ága is, mely DIRNER-rel és VAISZER-rel együtt már 1666-ban kapja meg I. Lipóttól a nemesi levelet és ez az ág Igló városának bizonyítványa alapján kétséget kizáróan már 1637-ben volt ház- és földbirtokos Iglón és az maradt a jelenkorig. Ilyen régi iglói nemes család a WINDT család is, mely 1625-ben II. Ferdinandtól kapta meg a nemességet (András és neje PAUMANN ANNA MÁRIA, András a fiatal király játszótársa volt) és melynek tagjai leginkább Iglón laknak; az összeíráskor három nemes WINDT-et találunk Iglón, úgy hogy az iglói nemesek számát 40-re tehetjük, minthogy több MARSCHALKÓ és SZONTÁGH volt.»

A kútforrásoknak az egyes századokra való egyenlőtlen feloszlása, a levéltárak hézagossága és a feljegyzések

fogyatékossága okai annak, hogy Igló városa tulajdonképeni megalapításának évszámát is még megközelítőleg sem ismerjük. Az egyedüli évszám, melyhez talán ragaszkodhatnánk t. i. 1380 és 1382 egy káptalani transsumptum-on alapszik, mely a hetivásárról szól; de ez a másolat is nem egyéb, mint egy nagyobb teljes okmánynak a kivonata, mely nagy okmány a husziták pusztításai idejében megsemmisült. Zsigmond király vásáradomány-levelére sem hivatkozhatunk, mert már jóval előbb folyt a sűrlődés Igló és Lőcse városok között épen ezen vásárintézmény miatt. Még teljesebbé teszi a zűr-zavart az az első eredeti okmány, mely reánk szállt és melyben Zsigmond király írja: »universaque privilegia *per Divos reges Hungariac* et *consequenter* per nostram Majestatem eis gratiose datis et concessis, ut infra scriptas libertates et praerogativa *denuo* et ex novo eis concedere ac nostro Privilegio *roborare* dignaremur.« Tehát már Zsigmond előtt élő királyok osztogattak a városnak privilegiunokat, de kik voltak azok s mely időben tették azt, arról nyomot sem találunk a feljegyzésekben.

Annyi bizonyos, hogy Igló területén már az őskorban is laktak emberek. Bizonyítják ezt az úgynevezett történetelőtti leletek, a réz- és vassalak halmazatai és végül amaz őskori kereskedelmi út, mely Igló területén elágazott. Igló őskorának jellemzése és tárgyalása magában véve is egy teljes műnek megírását tenné szükségessé s azért e munka keretében csak a főbb eseményeket vázoltam.

A Máriássy-féle levéltárban levő okmányokból és az iglói legrégibb feljegyzésekből megtudjuk, hogy az őskorban Igló területén *Páris* (Hnilecz), *Brusnyik* (köszörüs), *Stoyan* (szirt) és *Swanis* (hattyú) nevű falvak léteztek; megtudjuk, hogy e kis területen a fennmaradt nevekből következő kelta, oláh, tót és ősgermán lakosok keveréke tanyázott, mely körülmény a lakosság történeti folytonos-

ságára mutat. S míg ugyanazokból a feljegyzésekből Kozma és Ság helységek egykori létezésére csak következtethetünk, addig Hradszky legújabb munkájában («A lándzsások») világosan kimutatta, hogy Igló területe szintén abba a vidékbe esik, melyet az «ősök» ezer évvel azelőtt elfoglaltak s melyen az itt keresztülvezető kereskedelmi út védelmére *magyar* őrcsapatokat helyeztek el, miáltal a *Kozma* és *Ság* helységek létezésére irányuló következtetés biztos támpontot nyer. Ugyanitt épült 1077-ben Szent-László temploma, mely mint az iglói területen épült számos falunak egyedüli temploma a különböző lakosok gyülekező helyévé lett. E körül a templom körül épült IV. Béla idejében *Szász-Ujfalú*, mely Igló területének legnagyobb részét lassanként magába olvasztja, vétel útján magához csatolja és nemsokára *Szász-Ujváros* nevet vesz fel. Ebből keletkezett későbbben *Igló* városa (civitas és nem oppidum), mely virágzása első korát már a XV. század elején eléri, Lőcsével szerencsésen versenyez, de a husziták pusztításai következtében szomorú sorsra jut. Majd bekövetkezik a lengyel uralom, mely 360 évig tart és mely kietlen sivárságával és sanyargatásaival a tönk szélére juttatja a várost, mert habár némely család, mint: a SZONTÁGH, HALBSCHUH, WEYGEL, SCHNEIDER, OMESZ stb. család némi jólétre is tesz szert, de a nép zöme vagyoniilag és erkölcsileg borzasztó módon pusztul és számra nézve annyira fogy, hogy alig maradt meg 300 család és ezek is nyomor és inség közt rozoga viskókban tengetik életöket. Ebben a rettenetes korszakban egyedül a LUBOMIRSZKI-ék helytartósága idejében derengett fel egy jobb jövőnek reménysugara a város egén, melynek hatása alatt a város ismét feléledni kezdett; de ez sem tartott sokáig, mert már Heraklius és Tivadar újra kezdik a «lengyel garázdálkodás»-t. Az alig lábra kapott város újra rohamosan süllyed, végső

inségében még a város pecsétjét is elzálogosítja, csak hogy tovább tengesse zaklatott életét.

Az 1769-ki év forduló pontot képez a város történetében. A magyar király oltalmába veszi a zaklatott polgárságot és a város, daczára a szerte szélylyel dúló bel- és külháborúnak újra feleszmél, új erővel lát hozzá az alkotó munkához. Az életerős polgárság, mely századokon keresztül daczolt az idők viszontagságaival, most lázas tevékenységgel azon van, hogy városa phoeníxként emelkedjék ki a romok közül; új iparágakat teremt, új jövedelmi forrásokat nyit, iskolákat állít és más hasznos intézményeket létesít, úgy hogy a város csakhamar virágzásnak indul és gazdagságra tesz szert.

A város eme változatos képekben nyilvánuló fejlődését bővebben tárgyalni célja ennek a munkának, melynek összeállításánál igyekeztem mindazokat a kútforrásokat és segédeszközöket felhasználni, melyekre csak szert tehettem. Tájékozás végett e helyen csak a legfőbbeket említtem. Ilyenek a szövegben idézettekén kívül: *Topographia regni magni Hung.*, *Bél Prodrömus Comp.*, *Bonfinius Rerum hungaricarum Decades I.*, *Tacitus de m. g.*, *Curteus: Gens Silesiorum*, *DLUGOSS*, *LEHOCZKY*, *BIEDERMANN*, *SCHAFFARTSIK*, *CLAPROTH*, *GENERSICH KERESZTÉLY*, *ANONYMUS u. B. r.*, *CROMER*, *SZABÓ BENŐ*, *PAULER GYULA*, *WENCZEL*, *SIMON de KÉZA Lib. II.*, *PIRINGER*, *Varsói Códex, II. M.* *JOH. DE THÚRÓCZY*, *PRAY*, *KOSSOVICH*, *FUXHOFFER*, *thüringiai THEODORICUS*, *ROSTY*, *Századok folyóirat*, *ENGEL*, *ROGERII m. c.*, *KATONA*, *Chron. Salisburg. ad a. 1278*, *Chron. Austr.*, *FEHÉR 5 V 3 p. 457*, *DU CHANGE*, *Ex mss. CAROLUS CORNIDES*, *AP. WADDINGER Tom. VI.*, *Mss. Fehérvár in suppl.* *KOVACHICH T. I.*, *VERBŐCZI*, *REGESTES*, *Ex Mss. an. dipl.* *KOLLARI*, *MILES Siebenbürgischer Würgengel*, *PESTI FRIGYES*, *SALAMON*, *PISONT*, *ALBINUS*, *DR. EWALD v. DIETRICH*, *FESSLER*, *HORVÁTH*

MIHÁLY. A kereszténység első századai, DR. SIPOS, Systematische Geschichte des Oberungarischen Bergbaues Szomolnok, Lagerbuch u. o., Cinnar Monost., THURN-SCHVAMB, Matricula Mol. Gol., RUPP JAKAB, Almanach BREDECZKY, FRAKNÓI, KLEIN, KLESCH, Leibitzer krónika LÖHER, LUDWIGH, MELTZER, PIRHALLA, POSEWITZ TIVADAR és GYULA, SZONTÁGH DÁNIEL, Tudományos gyűjtemény, UNGER, Zeitschrift von und für Ungarn, KRONES, KACHELMANN, BOHUS, KORABINSZKY, SCHWARTNER, SCHOLTZ JÁNOS egy. tud., SZEPESHÁZY és THIELE, SZALAY, SCHWICKER, CSAPLOVICS, Ueber Schlesiens älteste Geschichte, THAUMANN, MASCOW, HANKE, Cellarii Nov. Orb. ANNALES, MARCELLINUS, Cromerus de Pol. rer. (krak. Bibl.), DITMAR, Henelii Siles. r., SZOYKA GYULA és stb.

Nagy hálával tartozom HRADSKY JÓZSEF, háj-szt.-lőrinczi prépost és szepesi kanonok úrnak, kinek nemcsak párját ritkító tárgyilagos és tudományos színvonalon álló műveit mind felhasználhattam, hanem a ki Igló városa történetének érdekében velem együtt kutatott és fáradozott és munkájának eredményét velem közölte. Fogadja érdeklődésének jutalmául e helyen is kifejezett hálás köszönetem mellett Igló városa közönségének őszinte elismerését.

A szerző.

I. Igló területének helyrajza.

Földrajzi fekvése, határai, földtani viszonyai, hegyei és vízei, lapályai, éghajlata, természetrajza.

Igló városa az északi szélesség $48^{\circ} 50' 24''$ és a keleti hosszúság $38^{\circ} 14' 30''$ -nyi foka alatt fekszik 458 m. magasságban a tenger színe felett. Azt a nagy katlant, melyben maga a város terül el, éjszokról és nyugatról magas fal övedzi körül, melynek viszonylagos magassága 113·6 meter; délről egy 584·1 m. magas hegycsoport emelkedik, míg keleten 32 meter magas hegygerincz húzódik végig. A város területe nagyjában háromszöghez hasonlít, melynek északi, ivalakban letompított csúcsa Illésfalva határába nyúlik. Éjszakkeletfelé Pálmafaluyal és Odorinnal határos; a határvonal itt a pálmafalvai hegynek, az úgynevezett Blaumont-nak eleintén magasabb erdő, azután mindinkább ellapuló hegygerinczén húzódik végig; azután a Lucspatak (Leutschbach, Lutschbach) völgyébe tér, a hol egy határkő jelöli Igló, Odorin és Leszkovján összefutó határait. Innen keletről Leszkovján, Márkusfalva, Teplicska, majd ismét Márkusfalva és Teplicska területét érintve egyenesen délfelé húzódik a határvonal egy széles mesgye mentében, mely alacsonyabb dombokon visz át s hol nyugatra, hol keletre kisebb ivalaku kitérészeket tesz főirányától; átszelve a márkusfalvi országutat a Hernád folyóhoz ér a határ, a melytől kezdve a délfelől beléje ömlő Eischseifen patak választja el Teplicska földjeit

az iglói területtől. Innen délnyugatnak majdnem mindenütt sűrű erdőkön keresztül vonulva átszeli a magas Schwarzberget, a Luxlandot és az Altenberget, hogy azután a mély Eisenbach-völgybe ereszkedjék. Innen mindenütt Zavadka területét érintve felvisz a határvonal a Glänzen és Jávor hegyekre, a honnan nagy meredekségen át a Gölniczvölgybe ereszkedik; a Gölnicz folyó merész kanyarulatánál (Grosse Kehr) eléri a legdélibb pontját, csúcsát képezvén ama területnek, melynek a könyökhöz való hasonlatosságánál fogva könyök (Ellenbogen) nevet adtak. Innen azután Gócs, Oláhpatak gömör-megyei községek területét érintve éjszak felé kanyarodik a határ, mindenütt a sebesen folyó Gölnicz folyását követve, egészen fel ama régi országutig, mely egykor a Hüll-ön keresztül a Szepességből egyenesen a gömöri bányavárosokba vezetett. Ettől a régi uttól kezdve, mely részben maga is határvonalul szolgál, a Fischberg felé vonúl, folytatását találván részben a Thonseifen nevű patak irányában. Oláhpataktól kezdve mindenütt dobsinai területet érint; ezt elhagyva ismét éjszakknak kanyarodik; majd éjszakkélet felé húzódván Imrefalu és Istvánfalu földjeit érinti s azután a szepes-sümeghi területre lép, a hol eleinte éjszakkéleti, majd éjszaki irányban alacsonyabb dombosoron keresztül vonulva és mindenütt a mesgyét követve a Hernádhoz ér és végül az illésfalvai hegynek tart, a honnan kiindúlt.

Igló területe nagyjában a *Knoll* nevű hegyről áttekinthető, mely már magasságánál fogva is az egész vidék felett uralkodik s melyről gyönyörű kilátás nyílik a szomszédos hegysorokra is. Szemközt velünk emelkedik a hatalmas *Királyhegy*, a Szepességnek időjősa, mely 1947'4 meternyi magasságával büszkén tekint le környezetére, a tőle kiinduló ágakra és hegyláncokra, a lankás hegyoldalokra és hullámos völgyekre. Éjszakon

a Magas-Tátra sziklatömbjei tornyosulnak fel az égnek, aczélkék színökkel élesen elválasztva az azurkék égboltozattól. Hatalmas gránitfalazata a Krivántól kezdve a Lomniczi csúcsig teljes pompájában tekint le ránk sötét hegyszakadékaival és itt-ott felcsillámló hómezőivel, melyek különös ellentétet képeznek a szepesi fensíknak a napsugaraktól megvilágított virányaival. A Királyhegytől délnyugat felé az Alacsony-Tátra heglánczai húzódnak, csak itt-ott bepillantást engedve Liptóba és a messze fekvő Árvába, míg a Gyömbér és a magas Chocs kéklő csúcsai még tisztán kivehetők. Délen a gömöri Érczhegységnek heglánczolatai húzódnak, melyek közül a dobsinai hegyek magasan kiemelkednek, míg a látóhatár szélén a Mátra ormai fel-feltűnedeznek. Éjszakon és éjszakkeleten a Szepességnek fensíkja dombjaival és völgyeivel tárul fel előttünk, így: a szepes-váraljai völgy a szepesi várral, háttérben a Branyiszkóval, a lubló-lőcsei hegyek, a Poprád völgye és ezekben számos helység, melyek közt Igló és Lőcse tornyával és templomával, valamint Csütörtökhely góth stylben épült kápolnájával tisztán láthatók; a Hernád fővölgyében pedig ott kigyózik a kassa-oderbergi vasuti vonal, élénkséget és áldást árasztva e vidékre. Amott lent a Gölnicz völgye terül el, mely a Királyhegy lábánál kezdődik s innen keleti irányban nagyrészt Igló déli határán a Hernád felé siet. A Gölniczvölgyet környező hegyek közül látjuk az Ökörhegyet (1290 m.), az Aranyasztalt és a Trohankákat.

Az iglói terület jelen alakjában nem jött egyszerre létre. Sok ezer meg ezer év kellett ahhoz, míg a fensíkok kúpokká, a kúpok hegyormokká váltak, míg a szilárd kemény talaj a víz és fagy behatása alatt lassanként szétmállott és újabb formációk keletkeztek. De ez a sziklás kemény földkéreg sem alakult egyszerre; csak

hosszú időközökben emelkedett ki a föld méhéből egyik része, míg a másik az őstengerekből rakódott le.

Ha a Knoll hegyről körültekintünk, négy egymástól teljesen elütő hegyalakzatot különböztethetünk meg az iglói területen. A főhegységet hatalmas, egymással összefüggő kúpok alkotják, melyeknek lankás lejtői széles és terjedelmes fensíkokat képeznek; ezek bizonyos mélységig lassanként lefelé ereszkednek, azután pedig egyszerre meredeken lejtősödve mélyen kimosott völgyeknek a falait alkotják. *Ez az őskori agyagpala régiója.*

Az erdő szélén megváltozik a hegyek alakzata. Hosszú keskeny hegygerinczek választják el egymástól a többnyire egyenesen futó völgyeket; a lejtőket gyepp borítja, mely alól csak az emberi kéz munkája hozza napvilágra a termésköveket. Ezeknek vörös színéről *vörös Devonpalának* nevezték el e képződményt. Az előttünk jobbról-balról elterjedő sziklacsoportozatok, melyek majd mint égbenyúló kősziklák, majd mint magas kupolák jelennek meg, már más kőzetnek képződményei, mely fehér színe miatt már messziről látható; a föld belsejében azonban vöröses, barna, sőt koromfekete színben is fordul elő. *Ez a triászmező képződménye.* Végre kint a dombos szántóföldeken, ha itt ott kőbányát nyitunk, majd vastagabb, majd vékonyabb lemezekben homokkövet találunk, mely a hajdani őstenger lerakódása. Ezt a Hernád és mellékfolyói sok ezer év óta mossák, magukkal vivén azt homok és iszap alakjában a lassú folyású Tiszába, úgy hogy Igló környékén ennek a lerakódásnak már csak utolsó maradványait találjuk, melyek itt-ott kisebb dombocskákat alkotnak. Egy ilyen dombon áll maga Igló városa is *Ez a harmadkori homokkő képződménye.*

Miután a Hernád elvégezte munkáját, az eső okozta árvizek lehozták az őt hegyekről azt a törmeléket, mely

most több méternyi vastag rétegekben borítja a sziklás talajt. Helyenként, hol az árvíz a sziklagátákat hirtelen nem volt képes áttörni és a folyó kisebb-nagyobb tavakat alkotott, agyagpala képződött, melyre azután nagymennyiségű kavics halmozódott. Ezeket a kavicsthalmazokat közelebbről megvizsgálván megtudhatjuk, miféle talaju területeken keresztül folyt a Hernád. Találunk ezekben a kavicsgödrökben melaphirt, kavicsot, mésztörmeléket, mégpedig annál nagyobb mennyiségben, mennél hosszabb uton át mosta a víz az illető képződményt. Ezeken a kopár területeken ember nem lakhatott és ismét sok ezer évnek kellett elmúlnia, míg a nádasokból rétek, a rétekből erdők és ezek elrothadása következtében termő szántóföldek képződhettek, a hová azután az ember letelepedhetett.

Az őskori agyagpalának vidékét az iglói területen ennek főhegysége, a *Knoll* képezi. A Knollról (1268 m.) indulnak ki az őshegység gerincei. A főgerincz S alakban húzódik délről éjszaknak, majd keletnek és ismét éjszaknak és sűrű erdővel van borítva. A főgerincz mentében terjedelmes fensíkok terülnek el és ezekből következő kúpok emelkednek ki: a Kis-Knoll (1160 m.), a *Grajnár* (1074·7 m.), Jávor (1088 m.), Holicsky (1074 m.), Polanka-Horka (824 m.) és Suchi-Vrch (837 m.). Éjszak felé és távolabb keletnek egymás mellé sorakoznak: a Murány (1251 m.), a Szárazhegy (Dürrenberg, 1007 m.), a Graetel (882 m.) és az Altenberg (870 m.). A főgerinczből elágaznak: a Stamberg, Stangenberg (983 m.), a Három-Bokor (Drei Sträuchen, 1046 m.), Kis-Murány (1021 m.), Hufnagel (893 m.), Leithaus (989 m.) és végül a Luxland (980 m.). A Knoll nyugati lejtőjén három hegycsúcs jön össze, mégpedig éjszakra a Hüll (1138 m.), az Ördögfej (Teufelskopf, 1067 m.) és a Haniskova (1164 m.) csúcsokat hordó gerincz, mely utóbbi csúctól dél felé ága-

zik el az a mellékgerincz, melyen az iglói Királyhegy (1059 m.) és a Városihegy (Stadtberg) emelkedik; a második, nyugatról húzódó gerinczen van a Madárhegy (Vogelsberg, 1145 m.) és a délin a Sturecz (Sturz, 1070 m.).

Az egész főgerincz a mellékágakkal együtt 31 kilométer hosszú, átlagos magassága 1042 metert tesz ki és még az átjáróknál sem süllyed 700 méteren alul. Ebben a hatalmas hegycsoportban mindenfelé érczelérek metszik és keresztezik egymást; sokszor a gerinczek tetejéig nyúlnak fel, másutt ismét a véghetetlen mélységben enyésznek el. A Nagy- és Kis-Knoll kőzetét őspala alkotja, mely a különféle elegyrészek szerint különféle nevet nyert így: zöldkő, grauwacke stb. Ez az őspala vasat, rezet és ezüstöt tartalmaz és a leggazdagabb telérek a déli lejtőn fordulnak elő. A Grajnár, a Jávor déli lejtője, a Holicsky, Polanka, Suchi-Vrch, Három-Bokor, Hanizskova, Nagy- és Kis-Murány, Hufnagel és Leithaus leginkább rezet tartalmaznak, míg a Sturz, Vogelsberg, Graetel, Altenberg, de kivált a Jávornak északkeleti, az Eisenbachba ereszkedő nyúlványai nagymennyiségű vasat szolgáltatnak. Az iglói Királyhegyen az úgynevezett zöldkőben kobalt és nickelérczek is fordulnak elő. Ezüstöt szórványosan és kisebb mennyiségben majdnem mindenütt lehet a telérekben találni, helyenként ki is aknázzák. Érdekes ásványfaj az iglói területen egy fősznemű kő, mely az itteni vegyelemzésben másutt nem fordul elő, a miért is az iglót nevet nyerte. Az Ördögfej lejtőin fedésre használható palát találni, míg a tálkospala és serpentin nagyobb rétegben fordul elő és egész hegyeket alkot. A Leithaustól éjszakra és keletre nagy területet foglal el a fősz.

Az iglói területen előforduló ősközetnél azt a sajátosság tűneményt veszszük észre, hogy habár ugyanahhoz a fajhoz tartozik, mégis különböző, egymástól igen eltérő

szerkezetet mutat fel. Az őspalának rétegei ugyanis különféle színűek és hol függőleges, hol vízszintes irányú vékony lemezekben húzódnak végig a hegyen. Vannak vidékek, hol az őspala oszlopokat képez és egészen bazaltszerű; az Altenbergen pedig, hol nagy mennyiségű vaspáttal van keverve, majdnem melaphirba megy át. Mindezek a jelenségek a szétmállás különböző fokozatainak alapúlnak. Lent a mélységben, hová a levegő meg a víz még be nem hatolt, tökéletesen amorph az őskőzet.

Az iglói főhegységtől éjszakra, a város felé a következő tetőalakú hosszú gerinczek húzódnak: a Hagelsberg (702 m.), a Várhegy (715 m.), Klingovka (649 m.), a Kecskehát (Ziegenrück, 610 m.), a Rittenberg (518 m.), Kraliken és a Magashegy (Hochberg, 799 m.). A főközet itt a vörös Devonpala, mely a szétmállás különböző fokozatai szerint szintén különféle színeket mutat fel: sárga, vörös, szürkésbarna, sőt egészen fekete. A rétegek nincsenek rendszeresen egymásra rakva, hanem össze-vissza vannak hányva, úgyhogy ennek következtében maga a belszerkezetök is nagyon változó. Ez a hegycsoport nem képez összefüggő egészet, hanem három, egymástól elkülönített részből áll, melyek közül a nyugati a legmagasabbra emelkedik. Az ezen hegycsoportot alkotó alapkőzethez számítható még a kemény kavicsos konglomerát is, mely különösen nagy mennyiségben az Ördögárok mentében feltalálható.

A mészkőzet képződményei közül következő emelkedések tűnnek ki: a Mocsárhegy (Sumpfborg, 825 m.), az Éleshegy (Scharfer Berg, 731 m.), a Feketehegy (Schwarzberg, 702 m.), Bolondkő (Tollstein, 708 m.), melyek mind az iglói terület keleti részén emelkednek. Ezeknek átlagos magassága 750 meter. Jóval magasabbak a nyugaton emelkedő mészhégyek, úgymint: a Fischberg (992 m.), a Fleischer (897 m.) és a Medvefej (Bärenkopf,

908 m.). Ezek kelet és nyugat felől Igló területének határait szegélyezik és a város felé mind nagyobb területet foglalnak el. Barlangok mindazáltal nem képződtek egyik részben sem, minthogy a mésztalaj sokkal kisebb kiterjedésű, mintsem hogy a víz nagyobb üregeket vájhatott volna. Egyedül a határokon lehet egyes beomlott részeket, dolinákat észre venni. Figyelemre méltó jelenség, hogy a sokkal alacsonyabb devonpala megszakítja a két mészhegység közti összefüggést. A keleti hegységekben előforduló mész tömöttebb a nyugatinál, sőt sok helyen a márvány szerkezetét veszi fel. A mészégetők is ezen a részen vannak, habár ennek oka a jobb utak is lehetnek, mert a nyugati rész egészen nélkülözi a járható utakat. A mész tulajdonságából következik, hogy kisebb-nagyobb szakadékok, lyukak majdnem mindenütt fordulnak elő; ilyen nagyobb lyuk a délnek nyíló Schulerloch, a mészképződmény legéjszakibb részén.

A homokkő legmagasabb emelkedései: az Illésfalvai hegy (569 m.), a Pálmafalvai hegy (Blaumont 555 m.), a Kopaszhegy (Kahle Höh, 544 m.), a Scheibe (584 m.), a Kis-mező (Kleines Feldchen, 576 m.), a Hlinik (488 m.), a Városi domb (458 m.), a Nyires (Birkwald, 500 m.), a Kudelberg (501 m.). Ezek a magaslatok jóval alacsonyabban, mint a devonpala emelkedései és a bennök talált állati lenyomatok és kővületek arra engednek következtetni, hogy hajdan az őstengernek partjait képezték, melyeknek irányát legjobban jelöli az a sok levél és ág, melyek majdnem minden rétegben nagy mennyiségben találhatók. Ilyen tengeri maradványokat különösen a Kis-mezőn és a Rittenbergen nyitott kőbányákban találunk. A kőbányákból nyert homokkő építésre, kőfaragásra alkalmas, de finomabb munkákhoz nem igen használható mert nem eléggé finom szemcsés és hamar szétporlik a levegőn.

A sziklás talajt borító törmelékréteg vastagsága nagyon különböző; sok helyütt 20 meteres felrakódásokat is találunk, míg másutt alig fedik az új palát; sőt a Hernád mentében, kivált ennek medrében néhol egészen hiányzik az új palát fedő törmelék.

Igló területének főfolyója a *Hernád*. A Hernád folyónak három ága, úgymint: a vikartóczi, kubachi (Bisztra) és vernári ága a Királyhegytől éjszakra, éjszakeletre és keletre aláereszkedő emelkedéseken ered; az előbbi két ág Ugócz mellett egyesül és Grénicz mellett felveszik a harmadik ágot, mely a Vernár hegység körül lévő hegyvidék vizeit gyűjti össze. Grénicztől kezdve Bethlenfalváig a Hernád egyenesen keleti, innen a káposztafalvai hámorig délkeleti irányban folyik, a hol a Kopanecz és Geraváról előtörő Béla-patakot veszi fel magába. Grénicztől kezdve mindinkább szélesedő völgykatlanban folyik tovább; ebből kilépve Tamásfalva határán egy tátongó hegyhasadék mélyében folytatja útját, minden lépten nyomon kanyarodva és tajtékzó haraggal rést törvén magának a fehér sziklafalakon keresztül, melyek itt a Jezsuita szorost, a «Hernád áttörése»-t alkotják. A szorost elhagyva Szepes-Sümegnél az iglói völgykatlanba lép a Hernád és azt keleti irányban szeli át egészen odáig, hol a Venig- és a Taubnitzpatak majdnem egymással szemben a Hernádba ömlenek. Innen az útját álló dombsor alatt nagy kanyarulatot téve egyenesen délfelé csap a *Kémény*-nek (*Schöppchen*) nevezett kettős sziklaoromig, a honnét ismét keleti irányba kanyarodik. A kettős orom alatt felveszi azt a kis patakot, mely a Schulerloch és Demján nevű völgyek vizeit egyesíti; majd tovább keletfelé egy más nagyobbocskás patakot vesz fel, mely az Eschseifen völgyből belé siet. E vizek felvétele után elhagyja a Hernád Igló területét és Márkusfalva felé siet, hogy azután Margitfalunál a Göl-

niczczel egyesülve és kis darabon még határt képezve elhagyja a Szepességet. A Hernád $6\frac{1}{2}$ kilométernyi útát tesz Igló területén; itt-ott nagy kanyarulatokat tesz, de nagyrészt egyenesen és csendesen végzi útját, némely helyen immár szabályozott mederben. Partjai rendszeren alacsonyak, csak ott, hol homokkődombokba vájta a medrét, mint pl. a város felett a Leisbühel-en és a Szirt-alján, ott magasak és meredeken emelkednek. Folyása meglehetősen sebes, a mennyiben esése az iglói területen körülbelül 30 metert tesz ki. Vízmennyisége a csapadék mennyiségétől függ, úgyhogy száraz meleg időben csekélyvízű patakká törpül. A medre mindenütt eléggé széles és mély, minélfogva ritkán okoz nagyobb áradást.

A Hernádnak már említett mellékvizei csak patakok jellegével bírnak. Ezek közül a *Venigpatak*, (*Venigbach*) mely a Hernád balparti mellékvizét képezi, magában egyesíti annak a területnek vizeit, melyet a Jezsuitaszorost balról kísérő hegysor s ezzel kapcsolatban, Viderniktől kezdve, éjszakra és északkeletre, majd meg keletre azok a dombok környezik, melyek a Lőcsei-hegységgel összeköttetésben keleti nyulványukkal a Lőcsei-patak és a Hernád között egészen Márkusfalváig húzódnak. A Venigpatak Igló területét elérve félkörben karolja át a városi dombot és 5 kilometer hosszú útjában először keletre, azután délkeletre, végül délre tartván egy nagy nyugati kanyarulattal a Szirtalja mellett a Hernádba ömlik. Mellékvizei nincsenek az itteni területen, de van néhány említésre méltó forrása; ilyen a közvetlenül a város alatt felbugyogó János forrás és a kudelbergi árok. A Venigpatak bal partján emelkednek az illésfalvai és pálmafalvai hegyek, melyek között két öblös völgy, a mellvölgy és a kőbányai völgy képződött, azután az Akasztófahegy, a Sibencez és a Kudel. A jobb partján végig húzódik a városi domb, mely elválasztja a Hernádtól. E két víz között van a

város felett az egyedüli lapály, mely lankásan ereszkedik a város felé és keleti végén mindinkább szűkül. A Venigpatak völgye 10 meterrel magasabban fekszik, mint a Hernád s ennél fogva esése (38 m.) valamivel nagyobb, mint a Hernádé.

Geológiai szempontból érdekes az iglói völgykatlan azon részének rétegezése, mely Szepes-Sümegtől kezdve a Hernád és a Venigpatak között a kettő egyesüléséig terjed s mely Scholtz Albert tanár (M. K. E. Évkönyv XIV. évfolyam 59. old.) megfigyelései szerint bizonyítékot szolgáltat arra nézve, hogyan keletkezett a Jezsuitaszoros? Szerinte: «Itt az alapkőzet sötétszinezetű (kékés-szürke) agyag- és márgapala. Ezen az alapon nyugszik, mint első alluvium egy, conglomerátokból, gránitokból és csillámpalából álló réteg, felette mészkavicsréteg, közel 2 m. vastagságban s e felett fekete és agyagos föld, a terület humusrétege. Az alapkőzeten nyugvó alluvialis első réteg bizonyítja, hogy akkor, midőn a Hernád itt gránitokat, csillámpalákat és melaphyr-darabokat lerakott, még nem folyhatott keresztül a trias-mészbe vajt szűk szorulaton, sőt jogosíthat még arra a feltevésre is, hogy akkor a Hernád vízeivel ide még a tátraaljai vizek egy része is eljuthatott. A trias-mészen keresztül csak később tört magának útát s akkor amaz első rétegre rakta a hatalmas mészkavicsréteget, mely között eddigi ásások alkalmával nem ritkán 30 cm. átmérőjű darabok is kerültek felszínre. Szerintem az iglói fensík rétegezése a Jezsuitaszoros születési okmánya.

A másik patak, mely az iglói völgykatlanban a Hernádba ömlik: a *Taubnitz*. Ez a Gölnicz folyót a Hernádtól elválasztó hegygerincz Ördögfej, Hüll, Mészáros (Fleischer), Murány és Graetel nevű emelkedéseinek északi lejtői alatt fakadó forrásokból ered. Főforrásai a Nagy-Knoll északi fensíkjain vannak. Felső folyásában északi

irányt követ mindaddig, míg a kemény konglomeratos kőzet útját nem állja; ezt a nyugatról jövő és $2\frac{1}{2}$ km. hosszú *Ördögárok* (Teufelsgraben) segítségével áttöri, de kénytelen irányt változtatni, a mennyiben most keletfelé kanyarodik. Éjszaki folyásában, melynek tartama alatt csak kisebb ereket és sekély csermelyeket vesz fel, a Taubnitz egy sebesen rohanó, tajtékozó és számtalan kisebb vízeséseket képző hegyipatak; vidéke vadregényes s kivált az Ördögárok torkolatánál elragadtató képet varázsol elénk. Középső folyása két egyenetlen részből áll, a kisebbik szakasz keleti, a nagyobbik északkeleti irányban foly; a két szakasz határát a délről elősiető *Királypatak* (Königsseifen) képezi, mely a mocsárhegyi és leithausi vizeket felveszi és egy gyönyörű, fenyvesek által körülövezett hegykatlant alkot. Ennek a katlannak egyik ágában fekszik a kies Iglófüred, míg a másik ágát a szétszórt kunyhókból álló Igló-Hutta helysége foglalja el. Az egész katlan forrásokban igen gazdag s így joggal viseli az országút mellett álló korcsma a «Források» (Quelle) nevét. Alsó folyásában a Taubnitz keleti irányt követ és szintén csak néhány kisebb forrásvízet vesz fel. Míg felső és középső folyásában magas hegyek között kanyarog, addig alsó folyásában egy kis fensíkot metsz át, melynek éjszaki oldala alig néhány meternyi magasságra emelkedik. — Az egész Taubnitz 13 kilometer hosszú, miből 3·2 km. a felső, 8 km. a középső- és 1·8 km. az alsó folyására esik. A patak esése forrásától torkolatáig 560 meter; ezekből esik a felső folyásra 386 m., a középsőre 145 m., az alsóra pedig 29 meter; úgyhogy felső folyásában 100 m. hosszúság mellett 12 meter esés mutatkozik, míg többi részében 100 meterre általában csak 2 meter esés található, a mi a víznek, mint hajtóerőnek felhasználhatósága tekintetében eléggé kedvező arány. Neveli a Taubnitz értékesít-

hetését még az a körülmény, hogy minden oldalról könnyen hozzáférhető és hogy a közlekedés nincs sehol megnehezítve.

Egy másik nagyobb patak a Hernád jobb oldalán az 5,4 km. hosszú *Eschseifen*, mely az Altenberg alatt ered és alsó folyásában Teplicska és Igló között határvonalul szolgál, míg azután a Hernád keleti kanyarulatánál ebbe beleszakad. Bővebb táplálékot csak a Márkusforrás völgyéből elécseregdező patakocskákból és a kis teplicskai árokból nyer; de annál több forrás bugyog völgyének mind a két lejtőjén. Folyása eleintén egyenesen északi, azután egy kis darabon át keleti és végre ismét északi. Az Eschseifen is a két különböző őskőzet közé vájta a medrét, csak az alsó folyásában törte át a mészsziklát, hol azután egy kilometer hosszú úton szűk és mély, de festői részletekben bővelkedő völgyön keresztül hatol. A Klingováról lehúzódó vízmosság csak esőzések alkalmával és hóolvadáskor táplálja a patakot, míg száraz időben egészen kiapad, a mikor még a környékén található források víze sem jut el a patakba. A katonai térképen Eschseifennek egy a Márkusforrás felé húzódó patak van kijelölve, de iránya hibás. Igaz, abban az irányban állott régente Brusznikfalu, melytől a Brusznik-patak = Eschseifen nyerte nevét, de a patak határozottan az Altenberg északi lejtőjén ered, mit az 1412-ki régi határjárás is bizonyít; erről ugyanis fenmaradt egy okmány, mely a 39-iki határdombot következőképen írja le: «Azután tovább délre az Altenberg lábának jobbfelé tartva az Eschseifen (Brusznik) patak forrásához érünk.» Az Eschseifen vidéke igen vadregényes, a völgye magas hegyek által van körülvéve, melyekről a legszebb kilátás nyílik.

Egy harmadik mellékvíze a Hernádnak a jobb par-
ton a *Thonseifen*, 4,5 km. hosszú és legnagyobb mellékága

a kis *Thonseifchen*; mindkettő azonban idegen területen ered. A Thonseifen szűk völgyben számos kanyarulatot téve éjszakkéleti irányban folyik; mindkét partján homokdombok emelkednek, melyeknek magasabb lejtőin számos kőbánya létezett és létezik mai napon is. Környékén a források már sokkal gyérebbek és majdnem kivétel nélkül egészen lent a völgyben, közvetlenül a patak mellett találhatók.

Az iglói hegyeken túl, mintegy 15 km. hosszúságban határt képezve folyik a *Gölnicz folyó*, a Hernádnak egyik legnagyobb mellékvíze. Folyása, melynek főiránya az iglói területen keleti, két déli, egy rövidebb és egy hosszabb kitéréssel, meglehetősen egyenletes és rendes, csak Hollópatak (Rabenseifen) alatt és a nagy fordulónál (Grosse Kehr) töri át az őskőzetet merészebb kanyarulatokban. Völgye mindenütt szűk és 600—700 m. viszonylagos magasságú hegylejtők veszik körül, melyeket zöldelő rétek és sötét fenyvesek ékesítenek s melyeknek lábánál tágasabb völgykatlanokban a «Palzmann» olvasztó, Hollópatak (Rabenseifen), Rákpatak (Krebsseifen) iglói telepítvények, valamint Nagy-Hnilecz helysége terülnek el, míg szűkebb részeiben is mindenütt a hegylejtőkön szegényes külsejű parasztkunyhók fehérlenek. A «Palzmann» olvasztó mellett a Dobsinát Iglóval összekötő út szeli át a Gölnicz völgyét. A Gölnicz folyó esése addig, míg Igló határát eléri, 160 metert tesz ki és minthogy innen medre mindenütt egyenletesen lejtős, hatalmas vízerőt rejt magában, melyet az e völgyrészletben egymás mellé sorakozó sok malom és most már elhagyott hámor igyekezett kihasználni. A Gölnicz balparti mellékvízei a vízdús Fehérvíz, a Hollópatak és Rákpatak; ezek közül a *Hollópatak* közvetlenül az Ördögfej alatt ered és közel 4 kilometer hosszúságban szeli át az iglói területet. Legjelentékenyebb mellékvíze azonban a *Vaspatak* (Eisenbach), melyet

az Iglótól kiinduló és a Kis-Hnilecz melletti Graetel hegyen átvezető pompás műút metsz keresztül, a hol azután kétfelé ágazik el az út s egyrészt a meredek Grajnáron át Nagy-Hnileczre, a tulajdonképeni Gölnicz-völgybe vezet s innen a Szulován át az összeköttetést Rozsnyóval létesíti, -- míg a második ág a völgymentén egészen a folyó torkolatáig Merényig vezet. A Vaspatak közvetlen a Knollhegy alatt, nem messze a Taubnitz forrásától ered és Merény alatt szakad a Gölniczbe. Útközben a Roztoka-patakkal egyesül, melynek torkolatáig 9 km. hosszú utat tesz, innen pedig Merényen át a Gölniczbe való betorkollásáig még 4 km. hosszú a folyása. Esése Kis-Hnileczig igen nagy, de későbbi folyásában a Gölnicz esését felül nem múlja. A Vaspatak völgy fenekének emelkedése ugyanis átlag véve felső folyásában 800 m.; további folyásában pedig 725 metert tesz ki, míg a Gölniczvölgyé 698 meter; a Hernádvölgyé 448 meter. A Vaspatak régi okmányokban Kis-Gölnicz neve alatt szerepel. Az iglói területet övalakban veszi körül és eleinte éjszakkeleti, majd keleti és végre déli irányban folyik; völgye mindenütt szűk, de az ezt körülövedző hegygerinczek nem magasak s alig ütik meg a 200 metert.

Igló területe forrásokban igen gazdag. Ezek úgynevezett gyógyvizeket nem szolgáltatnak ugyan, de mindenütt úgy a hegyeken, mint a dombok lejtőin a legpompásabb friss ivóvíz bugyog ki belőlök; csupán a Rózsa-kápolna mellett lévő csurgó vizét tartja a köznép rossznak; hogy miért és vajjon joggal-e, azt csak alapos vegyelemlzés deríthetné ki. Különösen Iglófűred környéke gazdag bő és jó vizet szolgáltató forrásokban, míg a murányi, leithausi, gräteli és éleshegyi források egészséges friss víz tekintetében ritkitják párlukat. Kiváló hírre tett szert a Márkusforrás és az efelett kibugyogó Gyulaforrás, melyek a városi vízvezetéknek szolgáltatják

az egészséges és bőmenyiségű vizet; továbbá a Királykút, a Szent-János-kút, az ördög csurgója; de híres a Fleischer alatt lévő öt forrás is, valamint a Schulerlochi és más források. A városban lévő kutak eredetileg szintén jó, egészséges ivóvizet tartalmaztak, mely azonban idővel a sok szerves anyag átszűrődése folytán teljesen elromlott, úgyhogy legfőbb ideje volt vízvezeték útján egészséges ivóvizről gondoskodni.

Már az eddigiekből is kitűnik, hogy nagyobb síkság Igló területén nem képződhetett. Az iglói katlan, mely egészen homokkőbe van vájva, elég nagy ugyan és legnagyobb a Szepességen, mindazáltal azonban legnagyobb lapálya csak 3 km. hosszú és $1\frac{1}{2}$ km. széles. Ez az úgynevezett Nagy-Liget (Grosse Aue), mely közvetlenül a város felett veszi kezdetét és fel Szepes-Sümegig terjed. Az iglói katlan legsőbb részén szintén terül el egy kisebb lapály, melyet a Hernád átmetsz; de ez is inkább csak két keskeny szalaghoz hasonlít, melyek a folyó két partján húzódnak. A kisebb alsó lapályt összeköti a felső lapálylyal egy eléggé széles és lapos völgy (Sechzehnstuhl), melynek felső végén egy meredek part vezet fel a nagyobb területre. A két lapály középmagassága 460 és 435 meter, úgyhogy a magassági különbség a két terület között 25 metert tesz ki.

Kisebb-nagyobb fensíkok vannak még a Knoll, Jávor és Grajuár nevű hegyeken. Ezek helyenként több kilométernyire terjednek, leginkább lankásan leereszkedő hegylejtők, de több helyütt egészen a fensík jellegét veszik fel. Többnyire buja fűvel vannak benőve, mely kitűnő legelőt szolgáltat, sőt a déli lejtőket a régi időkben szántóföldeknek is lehetett használni. De lassanként a sűrűen és gyorsan növő erdők foglalták el a tért, elborítván a tisztásokat is. Magasabban fekvő szélesebb völgy csak egy van: a Fleischer alatt, mely alkalmasint

egy bedőlt barlangnak maradványa. A patakok mentén képződött katlanokban is találunk kisebb lapályokat, így Nagy-Hnileczen, a Palzmann-olvasztónál és az Előlső-Huttában.

Igló környékének éghajlata nem olyan zord, mint a Poprádvölgy-é, de nem is olyan enyhe, mint az alsó Szepességé, melynek talajviszonyai már sokkal kedvezőbbek. A mi Igló éghajlatát hidegebbé teszi, az védtelen helyzete éjszokról, nyugatról és részben keletről. Éjszaka ugyanis csak alacsony homokdombok védik a hideg szelek ellen, míg nyugaton a két mély völgynyíláson, melyek egyikét a Hernád vájta ki magának a mészhegyekben, másikában pedig a Venigpatak tart Igló felé, szabadon juthat be a Magas-Tátra lehűtött levegője a csak látszólagosan védett iglói katlanba; keleten is megmaradt egy kapu ama keskeny völgy alakjában, melyen keresztül a Hernád elhagyja Igló területét (430 m.). Elhez járul még délen az 1000 meter magas fal, mely hol kettős, hol hármás sorban elrendezett gerinceivel feltartja a déli melegebb szeleket és melynek éjszaki lejtőin az éjszakai szelek még visszaverődnek. Szélvészek ugyan itt nincsenek, legalább nagyon ritkák, de annál gyakorabbiak a szelek, melyeknek nincs határozott irányuk, minthogy a délnék fekvő magas bérczek a legtöbb esetben és rendszeren a város rovására megváltoztatják irányukat; így sokszor keletről jön a meleg áramlat, míg az éjszakai szél éjszaka-nyugatról tör be a területre. Szélcsend tulajdonképen soha sincs, mert még a legmelegebb és legcsendesebb napokon is hűvösebb légáramlat húzódik végig Igló területén a Hernád mentében, mint a magyarországi hőki-egyenlítődésnek egyik főcsatornájában. De magán az iglói területen is folytonos a légcsere; esténként ugyanis a hűvösebb hegyi levegő a Taubnitz völgyén keresztül az iglói katlanba áramlik, míg innen a felmelegedett levegő

a Thonseifen és az Eschseifen völgyein keresztül a magaslatokra száll mindaddig, míg a hőmérséklet kiegyenlítő-dése végbe nem ment.

Az egész területnek legenyhébb része a pálmafalvai hegy déli lejtőjén elterülő, úgynevezett «Gödör» (Grube), hol hajdanában az iglói szőlők voltak s a hol ma is alkalmas hely kínálkozik a gyümölcs termesztésre, mert a vízhiányt igen könnyen vízfogók által lehetne pótolni. A leghidegebb pontja az iglói területnek a Taubnitz forrása körül van, ama szűk völgyben, melyet a Hanisz-kova és a Murán alkot s a melyben még a legmelegebb nyári napokon is hűvös a levegő, úgyhogy ott már rövid pihenés után is átjárja az embert a hideg.

Igló éghajlatát legjobban tüntetik fel azok a pontos megfigyelések, melyeket GEYER G. GYULA, gymnasiumi tanár 22 éven keresztül nagy lelkiismerettel és ernyedetlen szorgalommal tett s melyeknek eredményét a következőkben közöljük: A léghőmérséklet évi középértéke $+ 6.86^{\circ}\text{C}$; a hőmérő legmagasabb állása volt $+ 34^{\circ}\text{C}$ (1881 júl. 21. és 1883 júl. 14.), legmélyebb állása $- 36.5^{\circ}\text{C}$ (1888 január 2.); a legmelegebb napi középhő $+ 28.53^{\circ}\text{C}$ (1883 júl. 14.), a leghidegebb napi középhő $- 30.77^{\circ}\text{C}$ (1888 jan. 2.); a téli hónapok középhője $- 4.54^{\circ}\text{C}$; a tavaszi hónapoké $+ 7.28^{\circ}\text{C}$; a nyári hónapoké $+ 17.44^{\circ}\text{C}$, az őszi hónapoké $+ 7.4^{\circ}\text{C}$; fagygyal járó napok középszáma 158; legkésőbbben észleltetett fagy jun. 28-án (1894), legkorábban aug. 15-én (1894); null fok alatti napi középhőt felmutató napok átlagos száma volt 96. A légnyomás évi középértéke 720.67 mm.; a légsúlymérő legmagasabb állása volt 741.69 mm. (1882 jan. 16.), legmélyebb állása 695.9 mm. (1890 nov. 24.). A felhőzet évi középszáma 551. Derült nap volt évi átlagban 67, borult nap 101, csapadékos nap 158, eső esett 111 napon, hó esett 40 napon; legkésőbbben esett hó a völgyben május 19-én

(1876 és 1880-ban), legkorábban október 8-án (1877). A csapadék átlagos évi mennyisége 637·37 mm.; a téli hónapok csapadék mennyisége: 80 mm., a tavaszi hónapoké 157·3 mm., a nyári hónapoké 274·7 mm., az őszi hónapoké 150·7 mm. A fölvetés napok évi száma 24·3. Az első fölvetés észleltetett február 23-án (1879), az utolsó október 28-án (1878). Köddel járó napok évi átlagos száma 79; zuzmarás napok évi száma 15·8; jégesős napok évi száma 4·65, hegyi füst észleltetett évi átlagban 8 napon. A szénatakarítás kezdete legkorábban volt június 9-én; az őszi vetés aratása legkorábban kezdődött július 15-én, legkésőbb aug. 1-én; a szilvafák legkorábban kezdtek virítani április 12-én, legkésőbb május 19-én; a körtefák legkorábban április 10-én, legkésőbb május 20-án; az almafák április 19-én, illetve május 22-én.

Igló területének állatvilága ugyanaz, mint a szepes-gömöri érczhegységé. Az emlősök közül elvétve találunk egy-egy barna medvét, hiúz, rókát, borzot, nyestet, házi menyétet, görényt, vidrát. Továbbá itt található: a közönséges hörsög, a vízi- és házi cziczkány, a sündisznó, a vakond, a vándor patkány, a vízi poczok, a mezei poczok, a kerti pele, a mogyoró pele, a patkósorru denevér, a közönséges- és nagyfülű denevér; a közönséges mókusz, az ürge és sokféle egér. A vadász zsákmányául kínálkozik a vaddisznó, őz és nyúl.

A ragadozó madarak közül találhatók: a kőszállis sas, a kiáltó sas, a halászó csermoly, a rövidujjú kigyó-sas; a méhészlő ölyv, a gatyás-, közönséges-, és vörhenyes ölyv, a vércse, héja, sólyom, a karvaly, csuvik, a köz- és gatyás csuvik, az urali-, erdei- s lángbagoly, a nagy suholy, a füles bagoly. — Az éneklők közül a Közép-Európában honos fajokat, kivéve a csalogányt. A varjúfélék közül a seregély, közönséges csóka, varjú, csergő szarka; a galambok közül az örvös- és vad galamb, a gerle;

a tyúkfélék közül: a süketfajd, nyirfajd, császárfajd, fogoly, fűrj; mint vándormadarak: a köz. haris, a hóda, erdei szalonka, a szürke lúd, a vad rucza.

A halak közül előfordulnak: a fejes kolty, a márna, a folyami görgőcse, a köz. czompó vagy cigányhal, a fényes fehérke, a keszeg, a pisztráng és a folyami orsóhal. A hüllők közül: a fürge gyík, a törékeny kuszma, a keresztes pajzsócz, a vízi sikló. A kétéltűek közül: az ehető- vagy kecske béka, a gyepi béka, a földi-, leveli-, vöröshasú- és varangyos béka. A puhatestűek közül: az ehető-, vetési- és erdei csiga, a tányércsiga, a festő kagyló és a tavi kagyló.

A fedelesszárnyuak vagy bogarak minden családjá és neme számos faj által van képviselve, melyeknek legnagyobb része nagy károkat okoz a terményekben; ilyenek: a cserebogár, mely minden negyedik évben nagyobb mennyiségben szokott megjelenni; a zsiszikkfélék, a zsuzsok, a fenyőszú, a czinczérfélék, földi bolhák. Hasznosak a futó bogarak, a sutabogarak, a dögbogarak, a katókák, melyek levéltetvekkel táplálkoznak. Felette gazdag vidékünk pillangókban, melyek hernyóik által inkább károsak, mint hasznosak. Kártékonyaságáról ismeretesek a káposztaözöndék és a galagonya-özöndék. A gyümölcsfákban helylyelközel nagy kárt okoz a gyűrűs pohóklepke; a fűzfákon és nyárfákon pusztítanak a molnárlepke és a taplólepke hernyói. Az araszoló lepkék közül a gyümölcsfákon nagy kárt okoz néha a téli lepke, melynek nősténye szárnytalan és a fagyok beálltával egy-egy petét rak minden termő bimbóba. Ismeretes a köszméte-araszoló is, melynek hernyója néha egy-két nap alatt teljesen lekopasztja a köszmétebokrokat. Nagy kárt okoznak néha a molyok különböző fajainak álczái. Kivétel nélkül kártékonyak úgy az emberekre, mint az állatokra nézve a szúnyogok, a marhalégy, a juhbagócs, a lóbagócs és juhcsimbe.

A növényeknek ártanak a tipolyok és szipolyok egyes fajai, ide tartozik a gabonapusztító heszeni légy is. Nagyobb károkat okoznak a sáskák és zöld szöcskék, a tücskök és lótetűk, a poloskák, kabóczák és levéltetvek egyes fajai.

Igló területének *növényországa* az európai erdős övhez, mégpedig annak luczfenyő regiojához tartozik. A luczfenyő ugyanis nagyobb zárt területeket foglal el és sűrű erdőket alkot; itt-ott előfordúl a jegenye- és erdei fenyő; szórványosan található a fekete- és veres fenyő is, valamint a boróka. A lombos fák közül található, de csak szórványosan a tölgy, juhar, jávor, nyír, mogyoró, bükk, hárs, topolya, berkenye, nyár- és fűzfa. Nagy mennyiségben terem a málna, eper, fekete és veres áfonya. Dús gazdag a környéke a középhegység, sőt az alhavasi régió virágaiban, melyek kora tavasztól késő őszig az erdőkben és réteken pompáznak. Ősszel az ehető és mérges gombák ezrei lepik el az erdőket.

Az *ásványországból* felemlítjük a hegyalkotó kőzetek közül a sok lenyomatot és kővéletet tartalmazó homokkővet (Rittenberg, Kleines Feld és Birkwald), továbbá a mész- és zöldkővet, a konglomerátot és palát. Hegységünk fémekben gazdag, de jelenleg csak vasat és rezet (Grätel, Roztoka) bányásznak.

II. Igló területének legrégebb lakosai.

A szellemi fejlődés különböző fokain átment ember is hagyott hátra egyes jellemző tárgyakat, melyek ott, hol az okmányok elvesztek, a szájhagyomány hallgat és a visszaemlékezés legcsekélyebb nyoma sem maradt fen, némi világosságot derítenek arra a korra, melyben előállítottak, sőt ezekből a fennmaradt tárgyakból meghatározhatjuk az abban a korban élt embereknek életmódját, társadalmi alakulását, fejlettségi fokát, szóval az őskori leletekből meglehetősen biztonsággal kideríthetjük az emberi nem fejlődésének alapját és folyamatát. Egy-egy feltalált, bizonyos alakú s sajátos vegyületű cserépdarab vagy bronztárgy oly történelemelőtti korszakba helyez bennünket, melyről bizton állíthatjuk, hogy abban már emberek éltek, dolgoztak, szerettek és gyűöltek, sőt az akkor élt emberek fájára is lehet következtetnünk. Ez az általános tétel érvényes az egyes vidékekre nézve is.

Igló területe ilyen cserépleletekben igen szegény. Mig köröskörül Lőcsén, Márkusfalván, Sümegen, Tamásfalván bizonyos kulturrétegekben nagy mennyiségben találunk történelemelőtti cserepeket, addig az iglói területéről csak 3—4 darab cserép és egy edényfűl áll rendelkezésünkre, melyeket részint az úgynevezett «ház» körül, részint a pálmafalvai hegy déli lejtőjén, egyet pedig a Szirtalján elterülő dombon találtak. Ezen kívül létezik ebből a korból egy vésőalakú bronzdarab, mely Kubinyi

Miklós magángyűjteményében Árva-Váralján látható. Erre a bronzdarabra s több más hasonlóra a kassa-oderbergi vasut építéskor az iglói állomás alapzatának ásása alkalmával akadtak, a többi elkallódott s csak ez az egy darab maradt meg. Ez a véső-alaku bronzdarab úgynevezett kelta, egy bronzeszköz, melynek tulajdonképeni akkori rendeltetése fölött a tudósok mai napig is vitatkoznak s a melyről csak annyi bizonyos, hogy illetén tárgyakat használt az ősember sok száz évvel időszámításunk előtt. Hossza 14 cm., lent van egy nyélre való nyílása, fent pedig egy véső-alakú éles éle, mely 3 cm. széles. Mint-hogy mind ez a kelta, mind pedig a talált cserepek ugyanolyanok, mint azok a cserepek és bronztárgyak, melyeket Lőcsén, Márkusfalván és Sümegen találunk, joggal következtethetjük, hogy az iglói őslakó a lőcseiekkel, márkusfalviakkal és sümegiekkal együtt egy és ugyanazon fajhoz tartozott és körülbelől ugyanabban az időben élt azokkal, vagyis 2500—3000 évvel ezelőtt. Ez a faj a kelta nemzetiség volt, melynek tagjai némelyek szerint pannonizált kelták, mások szerint keltizált pannonok voltak. Bennünket csak az érdekel, hogy már akkor is ugyanaz a faj lakott az iglói területen, mint tovább lent az alföld dúsgazdag virányain. De mig lent az alföldön a római légiók nyomása alatt egy néppé tömörültek a különböző törzsek, addig itt fent a hegyek között egymástól függetlenül éltek az egyes törzsek. Ilyen független törzs lehetett az, melynek nyomait az iglói területen, a «Ház» (Haus-Burgberg) körül, a pálmafalvai hegy déli lejtőjén és a Szirtalján találjuk.

Ezeknek a törzseknek tulajdonképeni fellegráik nem voltak, sem falvakban nem laktak, hanem egyes területeket foglaltak el és veszély idején könnyen védelemzhető erdőkbe vonultak. Midőn pedig valamely törzs felszaporodott és nagyobb lett, árkokkal, sánczokkal, később-

ben falakkal is vette körül lakhelyét. Így keletkeztek a «Várhegy»-ek, ilyen volt az iglói terület közelében «Letónkő.» Ide menekült a nép, valahányszor veszély fenyegette vagy az ellenség közeledett. Az ellenség közelgését tűzzel jelezték, tüzeket rakván magas dombokon, melyeken rendszeren az örök is tartózkodtak. Ezek az őrhelyek rendszeren áldozó helyek is voltak s ugyanitt tartották nemzeti ünnepélyeiket is. Ilyen őrtűzhely lehetett az iglói «Ház» is. Ez Igló városa erdejében, az Eschseifen nevű völgy végén emelkedő, 719 m. magas, a felső részén köröskörül leásott hegy, melynek tövében a hatalmas Márkusforrás kibugyog. Erre a hegyre egy valószínűleg a husziták korából való régi út kanyarodik fel. A fensík meglehetősen nagy és ásatáskor egyes történetelőtti, különféle nagyságú edényekből származó cserépekre akadtam. A cserép meglehetősen durva (Kárp. muzeum, iglói gymn.) de azért van finomabb is. A csúcs-tól lefelé vagy 30 meterrel egy 1—2 m. széles terrasz vezet a hegy körül, mely majdnem egészen a sziklába van vájva, oly körülmény, mely teljesen kizárja azt a feltevést, mintha a terraszt szántóföldül használták volna. Ezen terrasz alatt vagy 20 meternyire lejjebb van egy másik, mely 4—5 m. szélességben fogja körül a hegyet. Ezek folytán az iglói «Ház»-at is a Szepesség többi terraszépitményei közé sorozhatjuk. De az iglói «Ház» csak másodrendű áldozóhely lehetett; kunyhótapaszt ugyanis itt nem találunk, miből következtethetjük, hogy a népnek papjai és jósai nem laktak itt. Ugyanezen a helyen későbbben kis váracska épült, miáltal az áldozóhely eredeti alakjából sokat veszített; de leginkább rongálták ezt a pogánykori emléket az aranytszomjuhozó kincsesők, kik vad szenvedélylyel széttúrták a hegy lejtőit. Így nem csoda, hogy oly kevés emlék maradt fenn abból az időből, de annyi tény, hogy az iglói «Ház» körül talált cserepek

az őskorból valók, a mi arra mutat, hogy az őskorban csakugyan emberek laktak ezen a vidéken.

Még nagyobb bizonyítékot amellet szolgált a bronz-kelta-lelet. A víz ide nem sodorhatta, mert különben szétszórva találtattak volna az egyes bronztárgyak és a kemény kavics súrlódási nyomai is látszottak volna rajtok, a mit nem lehetett tapasztalni. Ezt csakis az ősember áshatta el itt; későbbi lakosok nem teheték, mert akkor a bronznak már nem volt értéke s így nem lett volna értelme azt elásni. Kiséretében nem volt e helyen sem cserép, sem szén, sem pedig más tárgy található, csupán egy nagy csomó bronz, több egy mázsánál, minélfogva itt egy ősraktárral van dolgunk. Az őskereskedő ugyanis közel a főútvonalhoz, rejtett, leginkább bokros helyeken ásta el árújának egy részét, különösen ha nem volt igavonó marhája, melylyel tovább szállíthatta volna vagy ha kilátása volt más portékával jobb üzletet folytatni. Ilyen ősraktárokat találtak Felkán, Svedlén és más oly helyeken, melyek ugyanazon kereskedelmi vonalba estek, mint Igló.

A régi őskereskedelmi út a balti tengertől a Visztula mentében a Dunajecz torkolatáig húzódott; innen a Dunajecz hosszában a Poprád völgyébe csapott át; ezen az útvonalon számos őskori leletre akadunk, legsűrűbben a vízvázasztón, a hozeleci fensíkon, hol többfelé ágazott el az út. Egyik ága Igló felé tartott s innen a Hernád mentén húzódott tovább. Az iglói városi levéltárban található régi határlevelek is emlitenek egy országotat, melyet a határlevelek keltekor az iglóiak csak fafuvárosra használtak ugyan, de melynek jelentősége az őskorba nyúlik vissza, minthogy mentében jobbról-balról őskori leletekre akadunk. Ezenkívül emlitenek a régi határlevelek oly helyeket, hol régente rezet olvasztottak. A fenmaradt rézsalak alatt ősrégi vassalakot találunk, mely-

nek olvasztási módja ugyanaz volt, mint a Tatra alján, Mahalfalu és Gánócz mellett talált vassalaknál s melyben szintén történelemelőtti tárgyakra akadunk. Ebből minden kétséget kizáróan kiviláglik, hogy az őskorban Igló területén lakott emberek is értették és folytatták már a vasolvasztás mesterségét, valamint hogy a főútvonal mellett lakván összeköttetésben állottak és érintkeztek a műveltebb nemzetekkel, illetőleg a rómaiakkal, kiknek olvasztott vasat szállítottak. Különben Tacitus is említ egy nem germán fajt, mely a Kárpátok alján lakott és a vasolvasztás mesterségében járatos volt.

Nagy fontossággal bír az iglói területnek az őskorban való népességének kérdésére nézve egy jegyzőkönyvi feljegyzés a XIV. századból. Kunsch bíró ebben a feljegyzésben felsorolja Igló városának összes majorjait, többek közt azokat is, melyek a Gölnicz mentében terültek el és negyedik helyen említi Seiler gazdát, kinek tanyája még a «Kodenerek»-nél fekszik. Tehát még a XIV. században laktak a Gölnicz völgyben, a mai Nagy-Hnilecz környékén (Párisfalván, Máriássy lvt.) «Kodener» nevű emberek, kik sem szászok, sem tótok, sem magyarok nem lehettek, mert az akkori időből származó okmányok határozottan megnevezik a lakosok nemzetiségét is, ha valamely vidéken önállóan laknak és ehhez a három most említett nemzetiség valamelyikéhez tartoznak és nem létezik okmány, mely ettől a szokástól eltérne. Minthogy ebben a feljegyzésben a «Kodenerek» nemzetisége nincs megemlítve, fel vagyunk arra a következtetésre jogosítva, hogy ezek a nevezett három nemzetiség egyikéhez sem tartoztak, hanem még az őslakók valamely fennmarad törzsét alkották. Hogy ez nem lehetetlen, mutatja az alpesi vidék, hol csak az utolsó évtizedekben veszték ki véglegesen az őstörzsök utolsó maradványai. A Gölnicz völgye is félreesett a nagy közlekedési vonaltól, a nép-

áradat oda nem igen hatolhatott, az őslakók békességben élhettek ott és a bennök rejlő szivósságnál, valamint egyéb kedvező körülmények találkozásánál fogva megtartották eredeti sajátságaikat, talán még nyelvöket is. Az őslakók theóriájának elfogadása nélkül meg sem érthetnők a régi okmányokat, melyekben a «civis»-en, «hospites»-en és «populus»-on kívül igen gyakran szó van az «incolarum»-ról vagy «inhabitorum»-ról is. Honnan kerültek azok ide, kik lehettek, ha nem őslakók? De még a «populus» alatt is kiket értettek? Hogy a három szabadalmazott nemzetiségen kívül még más is lakott itt, az kitűnik a szász jogból is. E szerint a szász e két nemzetiséggel kölcsönösen frigybe lép, összeházasodnak, úgyhogy számtalan házassági esetet lehet felhozni, mely a három nemzetiség összekeveredéséből származott. De a szepesi szász jog keményen megbünteti azt, ki egy «nyomorulttal» házasságra lép. Kicsoda tehát ez a «nyomorult»? Köztük él, bizonyos jogokkal is bir, a törvénykezésben számtalanszor szerepel, de még napszámosnak sem fogadják szívesen és csak a legdurvább, a legmegvetettebb bitómunkánál veszik a segédkezését igénybe; tömegesen fordulnak elő, mert a máglyát ők rakják, a bányákban ők vágják a sziklát, de érczhez nem szabad nyúlniok. Ezek épen az őslakók maradványai, uruk folytonosan változik, ők pedig rabszolga módjára tengetik életüket, mert nem szabad elfelejtenünk, hogy Magyarországon is voltak rabszolgák és még a XIII. században egy rabszolgánőért és fiáért 5 márkát fizetnek. Az iglói területen lakott ezen páriákról, a Kodenerekről a pusztá névnél egyéb nem maradt reánk, de teljes biztosságban lehetünk a felől, hogy valóban léteztek.

A krónikák szerint a nagy népvándorlás idejéből germán törzs is maradt a Szepességen; megerősíti azt a szájhagyomány és több régi író. Valószínű azonban, hogy

csak egyes germán családok maradtak vissza, a kik azután az őslakókkal összekeveredtek. Igló területén is maradtak fen a népvándorlás korából egyes emlékek, melyek amellet bizonyítanak, hogy itt germanok laktak, kik azután vagy elköltöztek vagy a tótságba beleolvadtak. Mel (= határ), Bob (= erdő), Hun (= Höhe = magaslat) a népvándorlás korában létezett germán nyelv gyökei és egyszersmind iglói dűlőknek a nevei. Ezek az iglói területen lakott germánok az illésfalvai hegy déli lejtőjén és benn az erdőben, a Vaspatak egyik mellékvölgyében tartózkodtak, de hogy mivel foglalkoztak, azt nem tudjuk.

Krisztus születése után 500 körül a szlávok kezdték elfoglalni Magyarország éjszak-nyugati és éjszaki vidékét, de letelepedésük nem történt rohamosan, egyszerre, hanem lassanként, lehet mondani családonként vonultak be az idegen országba, a hol a puszta helyeket foglalták el. Ebben az időben a Szepességre is vándoroltak be a szlávok és épen az iglói területen telepedtek le tömegesebben. Megkülönböztetésül a keleti, lombos fákkal borított résztől, ennek a tülevelű fákkal borított területnek *Ihla-Igló* (= tű) nevet adtak, úgy a mint Morvaországban Iglau nevű helység szintén a fenyvesektől vette nevét. Ez a megkülönböztetés az okmányokban is nyer kifejezést, a mennyiben ezekben a keleti lombos rész *Jávor* név alatt fordul elő, sőt egy 1094-ki okmány (Máriássy lvt.) Márkusfalvát (Szent-Mihályúr) egyenesen az «inter platanos» közé helyezi; tehát a hivatalos elnevezés a régi időkben, de még az első magyar királyok uralkodása alatt is Jávor és Igló, Bogláros (Buglócz) és Fenyves (Ichla) volt.

A Szepességen a számos szláv faj közül leginkább a nagy *vend* nemzetiség egyes törzsei telepedtek le és mai napig is **fen**maradtak a Vend, Venczig, Wind, Wenig dűlők elnevezései. Hogy ezekből az iglói területnek is jutott, mutatja a Wenigpatak elnevezése. A vend törzs

zöme Jánócztól Iglóig telepedett le s azért joggal viseli e patak nevét. De így csak az idegenek, a germánok nevezték el, magok a szlávok Pekunyének keresztelték el és ilyen név alatt még az 1260-ki határjárásnál is fordul elő. Wenigpatak csak tájszólás volt és mégis fenntartotta magát, legbiztosabb jele annak, hogy az ősgermánok jó sokáig éltek ezen a vidéken. Csakhogy létők elejétől fogva veszélyeztetve volt, minthogy főtorzsüktől el voltak szakítva, míg a szlávok a szomszéd szláv területekről folytonos erősítést nyertek, újabb meg újabb bevándorlás folytán, valamint a morva birodalom kiterjeszkedése által. A szláv lett az uralkodó faj, a többi nemzetiségek elszávosodtak, de mindazáltal fenmaradt a faji különbség, annál is inkább, mert nem lettek egyenjogúakká az uralkodó fajjal; a tökéletes összeolvadást, mely idővel mégis létre jött volna, megakadályozta a morva birodalom bukása és a magyarok letelepedése. Ez a faj- és jogkülönbség, mely a szlávok uralma alatt létezett, megmaradt a magyar állam megalkotása után is és sokszor éles ellentétekben tünt ki. Az okmányok most is még mindig külön említik az «incola»-t és az «inhabitores»-t. A populust csak a «cives» és «hospites» alkotják és csak nagyon későn, mikor már a szász jog befolyása alatt a fajkülönbségek majdnem egészen elsimultak, magában foglalta a «populus» fogalom a község összességét, kivéve az uralkodó «civis»-eket, kik néhány családból kerültek ki. A kiváltságok is eleintén (V. István alatt) csak a «hospites»-nek szóltak, később (Károly és Lajos alatt) a «cives» és «hospites»-nek és csak Zsigmond részesíti az összes lakosokat a szabadalmak és kiváltságok élvezetében.

A sok nemzetiség között, melyek hazánkban ős időktől fogva letelepedtek, egyik sem volt képes államot alkotni. Alig zajlik le felettük egy-két század, letűnnek és emléköket csak a krónikák tartották fen.

Megjelenik a *magyar*. Átkel a Kárpátok bércein, rövid idő alatt meghódítja az országot és szerencsés államalkotó képességével beleilleszkedik Európa népeinek állami és kulturális intézményeibe. Fegyverével kezében megremegteti Európát, bizalmat keltvén annak népeiben vitézsége, ereje iránt, melyre azoknak nem egyszer szükségök volt, hogy civilizációjuk a kelet népei ellen megvédelmeztessék. Majd áttér a béke műveire. Rendet csinál az országban, a rakonczátlankodókat féken tartja, a határokat biztosítja, szóval államot alkot. Bors vezér felhatol a Sajó-Hernád völgyén, hogy itt is a lengyel birodalom felé a határokat megerősítse, felhatol «usque ad montem Tatur» — a Tátrahegységig, benyomul a «Silva Zepus»-on át a szepesi erdőterületig és megalapítja itt azt a határőrséget, melynek utódai az «exercituanes nobiles de Scepus», a szepesi harczos nemesek osztálya volt.

Ez a magyar őrcsapat, úgy mint a többi határmegyékben, úgy itt is öröket állított fel alkalmas helyeken, kiknek ellátásáról a meghódolt lakosoknak kellett gondoskodniok. Az őrcsapat területéhez tartozott Szepes, Liptó és Gömörmegye egy része; az egész terület mintegy állami birtokká lett; a hódoló nép megtartotta ugyan régi földjeit, lakóhelyeit, de ennek fejében bizonyos díjat kellett nyers terményekben átszolgáltatnia az öröknek, kik az új hazának határait és egyszersmind az alattvalókat is védelmezték. A ki meg nem hódolt, a ki bérét nem fizette vagy nem volt képes fizetni, azt az új állam egész hatalmával sujtották és rabszolga állományba helyezték. (PESTY FRIGYES: Várispánságok.)

A magyar őrcsapat családjai (pl. MIKLÓS de GÖMÖR, MÁRIÁSSY) szétszórta, mintegy felügyelve az alattvalókra a kis községekben, *szállásokon* laktak és férfi tagjai felváltva végezték a hadiszolgálatot. Ilyen magyar családok laktak Márkusfalván és Csépfánfalván is. (HRADSKY). A

Hernád völgye is az egyik fővédelmi vonalhoz tartozott és abban is több, már a természet által is kijelölt helyen őrtornyokat állítottak fel; így keletkeztek a poprádi, létonkői, sümegi, iglói, richnói várak, mind olyan helyek, melyeket már az előtt is kimagasló voltak miatt az őslakók is használtak. Ezekből a várszerű őrtornyokból, melyek sokszor csak kőalapzaton nyugvó faalkotmányt képeztek, ellenőrizték és figyelemmel kísérték a küelleneséget és fékeztek meg a belföldi nyugtalan, elégedetlen elemeket.

Az iglói vár — az 1380-ik évi városi jegyzőkönyv még annak nevezi — már csak azért is nagyobb jelentőségű volt, mert védelmébe vette mindazokat, kik fémiparral, különösen vastermással foglalkoztak, mire a hadakozó nemzetnek nélkülözhetetlen szüksége volt. Egyszersmind a környékbelieknek ideiglenes menhelyül szolgált, a honnan azután nagyobb veszély közeledtével a Szepességnek tulajdonképeni menhelyére, Letonkőre (*Lapis refugii*) vonultak. Az iglói várból tartották féken a bányarabszolgákat, ide szállították a kész fémeket, a vasrudakat és rézdarabokat, melyeket azután innen továbbítottak.

A magyarok bejövetelekor a Tátra alján lakott népek nem hódoltak meg mindnyájan azonnal. Így Béla király névtelen jegyzője írja, hogy a Tátra közelében egy germán törzs, a góth nemzetségből fennmaradt scyrák ellen-szegültek a magyaroknak, de végtére is kénytelenek voltak Bors hadai elől megfutamodni, melyek egészen Sandeczig üldözték őket. Nagyon valószínű, hogy ezeket a Szepességből üzték ki. Hogy a magyarok bejövetelekor a Szepességen a germánokon és tótokon kívül még más nép is lakott itt, kitűnik Schaffaresik munkájából is, midőn előszámálván a morva birodalom népeit határozottan állítja, hogy a Kárpátok északi erdeiben még őslakók élnek, kik azonban szintén meghódoltak a magyaroknak.

Hogy a honfoglaláskor magyar őrcsapat foglalta el a Szepességet, bizonyítják a későbbi időkből fennmaradt okmányok is. Egy 1280-ik évi okmány rendezi a szász tizedet és többek között világosan így szól: «hogy a teljes dézsmát adja a római szentegyháznak és épen úgy szolgáltatassa azt mind *a magyar*, mind a tót, kik a *Szepességen* laknak.» A magyarok tehát bizonyára már régen itt laktak, mert a tatárjárás után nem igen költöztek a termékeny alföldről a zord Kárpátok fenyvesei közé, különösen akkor, midőn a gazdag alföldi mezőség még néptelenebb volt, mint a Szepesség. De másrészt tudjuk azt is, hogy kivált a tatárjárás után és a reá következő évtizedekben nemcsak sok magyar nemes család (ZSIGRAY, LŐ, PRÉM, MOHOL, BETHLEN, ANDRÁSSY stb.), hanem a magyar nép is épen eladta szepesi földjeit és tömegesen kivándorolt termékenyebb vidékekre. (Káptalani levéltár.)

Az őrcsapat, mint már említettük, eredetileg mind nemesekből állott, kik szabad birtokosok voltak, de a századok folyamában a folytonos harczoskodás ugyancsak megviselte a szepesi őroket; lassanként elszegényedtek és előbb egyes főurak jobbágyaivá, majd alattvalóivá sülyedtek. Utolsó nyomuk megmaradt abban a néhány faluban, melyek az úgynevezett «X lándzsások széke» vagy újabbkori elnevezéssel a «Kis megye» területén fekszenek. Hogy azonban több volt ennél a X-nél, azt HRADSKY világosan és határozottan kimutatta. Ezek voltak azok, kik az eladományozástól megszabadultak, s a kik megtartották függetlenségöket, nyelvöket és részben földjeiket.

Az előbbiekből kitűnik, hogy a honfoglaláskor Igló területének környékén magyar őrcsapatok telepedtek le, sőt valószínű, a mint később ki fogjuk matatni, hogy Igló területén is magyarok laktak. Őrhelységök az iglói vár volt, a falvakban, tanyákon szétszórva pedig minden-

féle nemzetiség lakott, melyek között a tót volt túlsúlyban. Ilyen falu az iglói területen több volt.

Igló városának legrégibb jegyzőkönyvében a 17-dik oldalon ugyanis következőket olvassuk: «KNOLL JÁNOS bíró és esküdtjei: *Brusnik és Stoyan* lakóinak a bírāja, TIZKŐ, KLUG JÁNOS, FRIEDENMUTH MIKLÓS, ZÁRUSCH JÁNOS, DUCKL MIKLÓS, SPARZANG JAKAB, SCHEFLIK FRIGYES, ULMBACH PÉTER de eadem, FROLICH JÁNOS és ALTMANN MIKLÓS 1389.» Ebből kitűnik, hogy KNOLL bírónak első esküdtje TIZKŐ volt, ki egyszersem két falunak bírāja. Hogy ez a két falu a város területén állott, tehát a városi joghatóság alá tartozott, egy másik jegyzőkönyv is bizonyítja, mely szerint ennek a két falunak bírāja, mint a város esküdtje az iglói tanács elé állítja egyik közvetlen alattvalóját (ROT MIHÁLYT), hogy a faluban eszközölt házvételét a városi tanács előtt rendezze. A két falu elnevezése után ítélve lakosaik leginkább tótok lehettek. *Brusnik* a mai Eschseifennek régibb neve, ennek a völgyében feküdt maga a falu is, közel a vár aljához. Lakosai, a mint a név is mutatja, köszörűsök voltak, kik részint az őrsapat hadi szükségleteit, részint a bányászathoz szükséges szerszámok szükségletét fedezték. *Stoyan falu* Stoyan nevű tekintélyes földbirtokostól vette a nevét; maga a falu a földbirtok után ítélve a Szirt mellett, a Kudel hegy nyugati lejtőjén terülhetett el. A «Szirt» legrégibb neve így van írva «Stahn», mi a német Stein-től eredhet; de valószínűbb, hogy az oláh nyelvből származik, mert «stáhn» oláhlul annyit tesz, mint szikla; ilyen oláh nyelvgyökök sok szepességi elnevezésben fordulnak elő, még pedig olyan gyökök, melyeket az oláhok csak a kelta-pannonoktól vehettek át; ilyenek «Wlahow» és «Wlebach», a mi igazolni látszik SVÁBY FRIGYES-nek azon állítását is, hogy Olaszi az oláhoktól vette eredetét.

Egy másik jegyzőkönyv *Schwanisfalváról* tesz említést, melynek egyik lakosa, Lowbeczen a városi tanács elé járúl feleségével, Erzsébettel együtt, hogy követelje a szász jognak örökösire való kiterjesztését. Tehát Schwanisfalu is iglói területen feküdt és lakosai 1380-ban a szász joggal éltek. Ennek a falucskának helye a mai Derfinchen völgyében lehetett.

A legrégebbi telekkönyvben még két falu neve fordul elő: *Ság* és *Kozma*, melyekben őrcsapatbeli magyarok laktak. A kath. egyház névjegyzékében egy Ság nevű prépostság említették és az a körülmény, hogy az iglói területen a monda szerint zárda is állott, valamint hogy a régi telekkönyvben, «apácák földje» és «apácák udvará»-ról is tétetik említés, arra mutat, hogy a falu és a prépostság együvé tartozhattak. A falu maga valószínűleg a mai téglavető telep környékén, az úgynevezett «XVI szék» (Sechzehnstuhl) dűlőn állhatott. A régi iglói tanács 16 tagból állott és XVI-os széknek neveztetett. Vajjon van-e valami összefüggés a «XVI szék» dűlő, Ságfalu és a későbbi iglói tanács között? Azt talán e helyen eszközölt ásatások kideríthetnék. *Kozma* falu a pálmafalvai hegy lejtőjén terült el.

Hogy ezek a falvak a tatárjárás után nem keletkezettek, világos, mert alig volt elegendő ember, hogy az akkor keletkezett «Uj-falu»-t (Neudorf) benépesítsék. Azonkívül, ha a tatárjárás utáni időben keletkeztek volna, okmányok maradtak volna fen, mert a XII-ik század közepétől kezdve már nagyon sok körültekintéssel és óvatossággal történt egy-egy ilyen letelepedés és nem valószínű, hogy éppen ezekről a falvakról szóló okmányok mind elvesztek volna. Így tehát ezeknek a falvaknak keletkezését sokkal előbbre kell tennünk. Léteztek azok már a honfoglalás előtt; lakosaik szívesen hódoltak a magyaroknak, ezek pedig szívesen fogadták őket, mint a

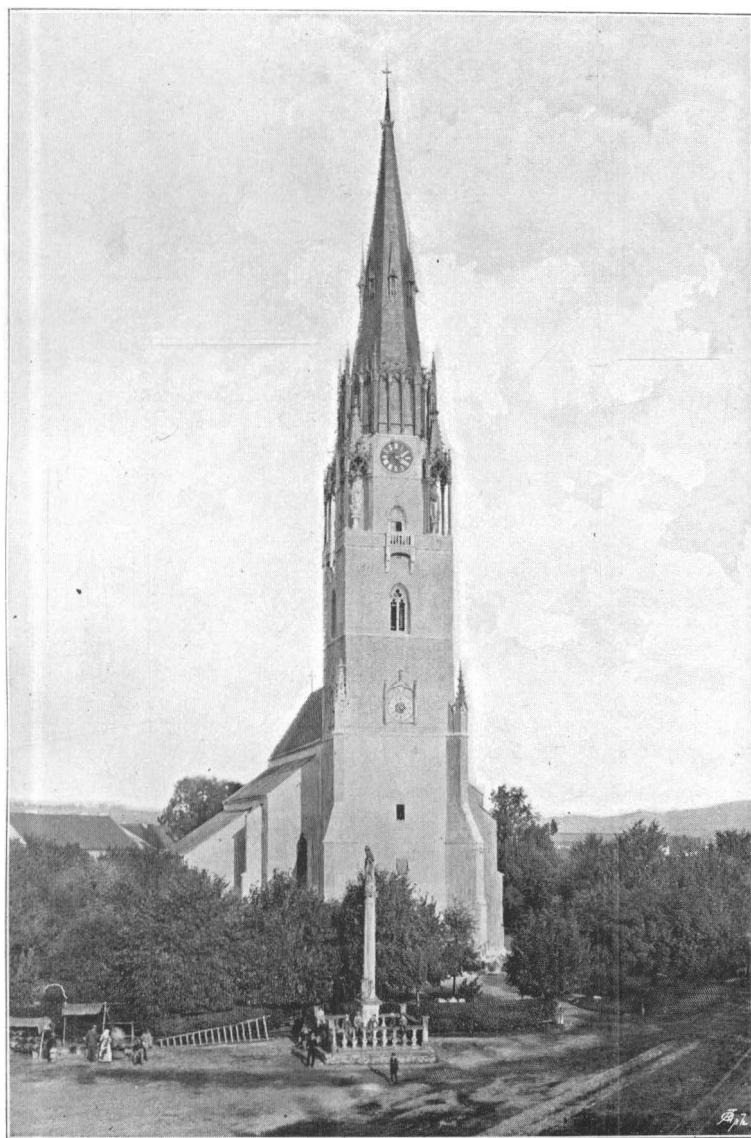
kik hadi szolgálataik közben földjeiket művelték és élelemmel látták el őket. Különben a Máriássy levéltár okmányaiból is kitűnik, hogy Stoyan, Brusnik és Párisfalva (Nagy-Hnilecz) faluk már a tatárjárás előtt léteztek, mi által következtetésünk biztos alapot nyer. Ezek a helységek a rend és közbiztonság oltalma alatt csakhamar virágzásnak indultak, népesebbek lettek, úgyhogy birtoklásukért nemsokára versenygés támadt az iglói vár és a Máriássy család között.

Az iglói várra és ezzel együtt az iglói kerületre ugyanis nagy hatással volt két igen fontos esemény, mely a szent királyok utáni korszakban bekövetkezett. Ekkor keletkezett a Gölniczbányai vár, alapzatáról ítélve II. Endre idejében vagy nemsokára ennek uralkodása után. Ismeretes, hogy a híres erdélyi vegyész, Klingsohr járatos volt II. Endre udvarában és hogy őt bízták meg az erdélyi és magyarországi bányahelyek megvizsgálásával és a bányászat művelésére alkalmas vidékek kijelölésével. Gölniczbánya előnyben részesült, a mint hogy az iglói terület nem is versenyezhetett ebben a tekintetben Gölniczbányával; ennélfogva az iglói vár egyik a múltban birt jelentőségét elvesztette. Szent László pedig 1085-ben a márkusfalvai nemesség gömöri ágát azzal tüntette ki, hogy várépítési jogot adományozott neki. (Máriássy lvt.) E miatt az iglói «Ház» teljesen jelentéktelen helylyé süllyedt és nemsokára teljesen elpusztult. De a márkusfalvai nemesség által «Szent-Mihály-Úr» név alatt épített új vár még más bonyadalmakat is okozott. A helységek az iglói területen ugyanis bizonyos függő viszonyban állottak az iglói várral; a terület, legalább közvetlen a vár körül, várföld volt, lakosai pedig bizonyos szolgálmányokat végeztek. Ezekre a várföldekre, valamint a régi szolgálmányokra jogczimet formáltak későbben a Máriássyék, hogy az új várat fentarthassák. Követelésök

perre vezetett és ez a per sok századon át tartott, még akkor is, mikor a helységek már régen elpusztultak és folyt mindaddig, míg egyik fél sem tudta már, hogy tulajdonképpen mi körül forog a kérdés.

Igló területe abban az időben is már eléggé sűrű lakossággal rendelkezett s nemsokára beállott egy plébánia felállításának szüksége. Okmány, mely keletkezésének idejéről felvilágosítást nyújtana, nem maradt reánk, de még 1771-ben oly erős volt a közvélemény annak keletkezési ideje felől, hogy a helytartótanács kérdésére határozottan megírták az illetékes tényezők, hogy az iglói róm. kath. egyházat a Boldogasszonynak szentelve Szent László és Könyves Kálmán királyok alapították. Még az időt is kijelölték: húsz évig tartott az építkezés, hozzá fogtak 1077-ben és befejezték Kálmán uralkodása alatt 1097-ben. Hogy régi, fallal körülvett egyház volt, onnan is kivehető, hogy Iglón hetivásár vasárnapon tartatott. (WAGNER, HRADSKÝ.). A plébános a teljes dézsmát kapta és meglehetősen sok község tartozott hozzá, mert másutt ezen a vidéken nem volt templom.

Erre az időre esik a szepesi várispánság rendezése is. Magyar és lengyel krónikások egybehangzóan beszélik, hogy Kálmán királyunk 1108-ban Ófaluban a lengyelek királyával, Boleslávval frigyet és házassági szerződést kötött és Kálmánnak fiát, Boricsot 1120-ban a szepesi vár urául említi. A szepesi királyi vár és az ahhoz tartozó helységek összességéből képződött a szepesi várispánság, mely magva lett a későbbi «Nagy megyé»-nek. A várispánsághoz csatoltatott az egész iglói terület is, a mint azt az okmányok is bizonyítják. (HRADSKÝ.) A várispánság rendezésével együtt járt a királyi vadászterület szabályozása is. Ennek Igló területének egy része is áldozatul esett, a mennyiben azt sümegi és illésfalvai vadászok

RÓM. KATH. TEMPLOM.

Schmidt, Igló.

birtokában találjuk. A két község erdei közt elterülő rész szabad királyi erdő maradt és annak vették még a XVI. században is a Lesnicza, Gölnicz, Béla és Hernád közt fekvő területet, habár akkor már a kapzsi Thurzóék rátették kezöket. Ez a körülmény számos perre szolgáltatott okot, melyek révén még más erdőterületet is akartak elvenni Igló városától.

Három nagy telket hasítottak ki a királyi vadászok számára. Az egyik Szepes-Daróc körül feküdt, a másikat az illésfalvai dűlők és az iglói terület nyugati részei képezték, a harmadik pedig Szepes-Sümeg volt, melyhez szintén az iglói területnek egy kis részét csatolták. Ezekre az erdőterületekre az iglóiak a királyföld eladományozása után sok ideig jogigényt tartottak és tényleg birtak is ott a mainál nagyobb területet, mimellett még az illésfalvai részt is jó soká zálogban tartották. De épen ezen teljes iglói terület révén megtámadták Thúrzoék és később Csákyék az iglóiakat és jó darab erdőt el akartak venni tőlük. (Rueber-féle határpör és későbbi határlevelek.)

Daróc lakosai tulajdonképen madarászok voltak, a sümegiek kutyák tenyésztésével és azok gondozásával foglalkoztak; az illésfalviak pedig nagyobb vaddal látták el az udvart; az akkori divat szerint sokat bajlódtak a medvékkel; hogy mindég készletben legyen, külön gödrökben és elzárt völgymedencékben (Medvefej) élő medvéket tartottak, a honnan Illésfalut Medvefalunak (villa ursi) is nevezték el. A vadászat főbb intézői nemesek voltak, kiknek még 1404-ben az iglói telekkönyv szerint Illésfalván külön nemesi területek volt, mely közvetlen az iglói határ mellett, az illésfalvai hegy déli lejtőjén feküdt.

Az iglói területen lakó szabad emberek régi szokás szerint azután is fát vágattak épúgy a királyi erdőkben, mint a vadászat területén; a vadászok ellenben szorultságukban sokszor az iglói erdőkben lőtték a vadat, úgy

hogy a kölcsönös használat folytán az erdő tulajdonképeni határai kérdésessé váltak. Ehhez járult, hogy Máriássyék Brusnikot és Stoyant akarták elfoglalni, valamint hogy a botizfalviak (Teplicz) mint régi kutyaőrzők szintén igényt tartottak az erdőkhöz. A szepesi vár grófja is magának követelte a régi vár földjeit, minek következtében ismét Máriássyék más földekkel kárpótolták magukat.

Ezen minden oldalról támadt határvillongásokhoz, melyeknek sem hossza, sem vége nem volt, sok más ügyes-bajos dolog járult, a bányászat pangott, az örökösödési jog még ingadozott, a jogbiztonság amúgy nagyjában meg volt ugyan, de számtalan ügy elintézetlen maradt, úgyhogy az iglói terület akkori lakosai folytonos bizonytalanság és aggodalom között éltek. Ehhez járult, hogy az itt-ott támadt belzavargásokat idegen zsoldosokkal csendesítették le, kik azonban amazoknál is nagyobb bajt okoztak, mert pusztítva és rabolva járták be azután az egész megyét. De különösen sokat szenvedtek a sok háború miatt, mely teljesen felzavarta nyugalmaikat. A háború szenvedéseiben legtöbb részők volt a várhoz tartozó végvidékieknek, különösen 1132–1134-ben, midőn Borics, Boleslav lengyel király által támogatva a Szepességbe rontott, azt elfoglalta és a Sajó felé vette útját. Mindenökből kifosztva nagy nehezen lábra állottak ismét, falvaikat újra építették, Letonkő falait megújították és új munkához fogtak. De ha meggondoljuk, hogy természetük felét a várba voltak kénytelenek szállítani, azonfelül pedig még dézsmát is fizettek, elképzelhetjük, mily nehéz viszonyok között vártak jobb jövődőt. A súlyos vagyoni állapothoz járult a feslett életmód, mely a XIII. század elején még a papi osztályra is kiterjedt és a mely megmérgezte az erkölcsöket. Ilyen és ehhez hasonló állapotok uralkodtak ekkor egész Magyarországon és így nem csoda,

hogy a magyar nép oly csekély ellenállási erőt fejthetett ki a tatárok betörése ellen.

A tatárok közeledésének hírére Héderváry nádor az 1240-ik év őszén a Szepességre sietett, hogy a szükséges óvintézkedéseket tegye és a határokat védelmi állapotba helyezze; a határátjárókat eltorlaszoltatta, a határőrséget megerősítette és készenlétbe helyezte. De mindez hiábavaló volt. A hős határőrség a vár kapitánynyal és népével együtt részint a szepesi határerdőségekben, részint a muhi pusztán elesett; a magyar nép menekült, ki merre tudott, a vad tatár üldözései elől. A Szepesség nagya-apraja is Letonkő (Lapis refugii) biztos falai és erős sánczai mögött keresett és talált menedéket. A közel lévő Igló területének lakosai aránylag nagy számban kerestek itt oltalmat, de itt is egy másik ellenség, az éhhalál erősen megtizedelte őket. Mily hirtelen lepte meg a Szepességet a veszély, legjobban bizonyítja a szepesi prépostság levéltárának megsemmisülése, melyet maga a király hivatalosan kihirdet, konstatálván, hogy minden okmány oda veszett. Ha csak sejtették volna a veszélyt, mindenesetre magok a papok roppant nagy felelősségök tudatában biztos helyre szállították volna az okmányokat, annál is inkább, mert a szepesi «locus credibilis» (hiteles hely) nagy tekintélynek örvendett. A prépost maga hősiiesen harczolt a muhi pusztai csatában, kanonokjai nagyobb részt oda veszték az okmányokkal együtt. Az ellenség elvonultával visszatért a lakosság földjére. Megfogyottan bár, de bizva a gondviselésbe újra felépítették kunyhóikat. Az iglói területen is újra benépesedtek a falvak, a munkás nép is vissza került, megválasztotta bíróját és esküdteit, Szent László temploma romban hevervén, az Isten szabad ege alatt hálálkodott a Mindenhatónak, hogy elmúlt a veszély és bizvást nézett a jövőbe. De mennyi megpróbáltatáson, mennyi szenvedésen kelle

még átmennie, míg egy jobb jövőnek képe tárult fel előtte. Közelgett a tél, sem élelmi szerők, sem marhájuk nem volt; a mit itthon hagytak, azt elvitte a tatár, a mit magukkal vittek, azt felemésztették; nem volt senki, ki az éhező népnek munkát, kenyeret adjon. De élt a magyarok Istene és segített a magyar nemzet szenvedésein! Erős szívet és még erősebb akaratot adott a magyarok királyának, IV. Bélának!

IV. Béla, Magyarország újraalapítója volt az, ki az országot romjaiból újra kiemelte, ki kenyeret adott az éhező népnek, és újra benépesítette a lakatlan vagy gyérén lakott vidékeket. IV. Béla volt az, ki az általános vendégjog alapján a Szepességen letelepítette a németeket és ugyancsak «vendégek» gyanánt fogadta be a telepítés végett behívott tótokat.

Eddig az volt az általánosan elfogadott nézet, hogy már II. Géza uralkodása alatt 1140 körül vándorolt be néhány ezer német család a Rajna vidékéről a Szepességre s hogy ezek építették fel a XXIV szepesi várost, köztük Iglót is. Ez téves nézet. Ez a téves nézet egyrészt a brassói templom feliratán alapszik, mely állítólag az erdélyi szászok bejövetelének évszámát tünteti fel s a melyről a krónikások azt a következtetést vonják le, mintha a szepességi szászok is ugyanakkor vándoroltak volna be, másrészt pedig egy karthausi barát krónikáján, ki a XV-ik században leírja zárdájának történetét és többek között azt is állítja, hogy a tatárjárás alkalmával a szászok a XXIV szepesi város grófjával együtt három esztendeig tartózkodtak a Letonkövön. A brassói templom felirata nem a szepesi szászoknak szól; a karthausi krónika pedig annyi lehetetlenséget és ellenmondást tartalmaz — hisz még az akkori pápa nevét is hibásan említi, — hogy hitelre egyáltalában nem tarthat igényt és csak azon kell csodálkoznunk, hogy akadtak emberek, kik ezek-

nek, a XXIV szepesi városnak alapítását a tatárjárás előtti időkbe helyező mondáknak hittek. Egyedüli kivételt tesz Szabó, ki ezeknek a krónikáknak hitelt nem ad. S nem is létezik okmány, mely a szepesi szászoknak még a tatárjárás előtt való letelepedését bizonyítaná, vagy csak távolról is sejtetné. Sőt IV. Béla idejéből sem maradt okmány, mely a kérdést teljes világításba helyezné. Az egyedüli okmány, mely IV. Béla idejéből reánk maradt, a várispánságnak a Szepességen való szervezéséről szól s így kétséges, vajjon létezett-e egy külön okmány, mely a szepesi szászok letelepedési ügyében intézkedett volna. Eredeti okmányt csak V. István idejéből ismerünk s így bizonyos, hogy IV. Béla az általános magyar vendégjog alapján telepítette be a szepesi németeket. V. István azután az említett okmányban az atyja által betelepített vendégeknek («hospites») viszonyait rendezi, új kiváltságok által állásukat megerősíti és képesekké teszi őket arra, hogy az itt talált benszülöttekkel és a szintén «vendégek»-ül fogadott tótokkal együtt községeket alapítsanak és új hazát szerezzenek, megalapítva a külön jogérettel és külön joghatósággal bíró *Szepesi szász tartományt*, a «*Provincia Saxonum de Scepus*»-t, melyre még visszatérünk, minthogy Igló városa is ahhoz tartozott.

Igló régi lakosainak mondaköre.

Mint minden helynek, mely az őskorban lakott volt, úgy Iglónak is megvan a saját mondaköre.

A nép művelődése első korszakában ifjú képzelmével benépesíti az erdőt, a mezőt, a hegyeket és völgyeket a vizet, levegőt és eget természetfeletti lényekkel; szellemi nevelkedésének első idejében megindító gyermekdedségének naiv hiedelmei az őskori, a történelmi emlékekhez is fűznek egy-egy regét, melynek a felvilágosodás szövétneke

által elriasztott alakjai bár egy rég letűnt világnak árnyai, mindazáltal az utókor előtt is érdekességgel bírnak. Mert ama csodálatos regék, mondák és babonák felelevenítése bepillantást enged a néphit ama könyvébe, melyet figyelemmel olvasgatva, megismerkedünk azzal, a mit őszüleinink tudtak vagy inkább sejtettek valami isteni lényről, a mit gondoltak, éreztek és a mi után vágytak; megismerkedünk őseredeti, gazdag képzelemből fakadt költészetével, mely könnyebbé tette élte útjának fáradságait, megédesítette szenvedéseit és kimeríthetetlen kincsével betöltötte hiányait!

A népnek eme gazdag képzelet világa a mi hegyeinke, völgykatlanainkat is benépesítette szellem lakókkal; a mi patakjainkban is bukdostak fel és alá csábító hableányok, a mi rengetegekünk gyepágyain is játszadoztak tündérlények, a mi bányáinkban is kísértettek bányatörpék, koboldok és bányarédek!

A nép szellemvilágának első korszakában a vallásos tisztelet első tárgya a természet. A természeti tünemények a félelem, a csodálat és tisztelet érzetét keltik fel benne. Hatásukat ismeri és keresi bennök azt az erőt, mely előidézi és megszünteti a természet folyton váltakozó tüneményeit. Ebben az erőben vélte megtalálni azt a végetlent, a szellemet, melyet hinnie, tisztelnie és imádnia kell. Azt a szellemet pedig beleképzelvén a természet egyes tárgyaiba és tüneményeibe, ezeket megszemélyesítette. Róluk való hiedelmei teszik ősvallását, melynek maradványai a nép hitregéi, mondái és babonái!

Ilyen régi hitregék, mondák és babonák Igló területéhez is fűződnek. Különösen a régi iglói «Ház» látszott alkalmas tárgynak arra, hogy róla egész mondanakör képződjék. Ezek a mondák mind a közönséges várregék közé tartoznak és tárgyuk: a fehér asszony, az elátkozott várúr, a kincses kamara. Sokáig fentartotta magát követ-

kező: Minden esztendőnek Szt.-Márton napján, a szent mise tartama alatt megnyílik a hegy oldala; ilyenkor a nyíláson beléphet akárki és az ott felhalmozott arany, ezüst és drágakövekből szedhet kiki annyit, a mennyit csak akar. De mihelyt az éjjéli harang utolsó kongása elhangzott, bezáródik a nyílás és a ki esetleg elkésett, annak egy egész évig kell benn maradnia. Egy alkalommal véletlenül odatévedt egy asszony karján gyermekével; belép a nyitott ajtón, leülteti gyermekét a földre és hordja a kötényébe rakott kincseket kifelé. Miután ezt több ízben tette és a kihordott garmadát már elégségesnek vélte, be akart menni gyermekeért; de éppen akkor hangzott el az utolsó harangszó s az ajtó becsapódott előtte. Hiába való volt minden könyörgése, minden sírása; kincsekkel megrakva, de gyermekétől megfosztva kellett haza térnie. A nem remélt gazdagság nem boldogította, mert szeretett gyermeke után való vágyódása megrontotta nappali és éjjeli nyugodalmát. Egy év leforgása után ismét ott állott a boldogtalan asszony azon a helyen, a hol legdrágább kincsét, magzatát elvesztette. Éjjélkor ismét megnyílt a hegy oldala, bepillant és íme ott látja kedves gyermekét mosolyogva és arany almát tartva kezében. Habozás nélkül belép és megakarja ölelni ismét fellelt kincsét, de a mint hozzá nyúl, szétmállik az egész gyermekalak és nem maradt egyéb hátra belőle, mint egy kis hamurakás. Nem a kincsek teszik az embert boldoggá; azokat hajhászva gyakran elveszítjük azt, a mi nekünk legdrágább volt.

Ismereteseek a «szirt» kincseiről szóló mondák, melyek után a nép e helyet «arany szirt»-nek is nevezi. Érdekes a Derfinchen mondája is. E szerint e hely kincseit régi tulajdonosa még mindig őrzi. Akárki közeledhetik azokhoz, de mihelyest utánuk nyúl, az azokat őrző szellem kitekeri a nyakát. Ellenben ha szépen kéri, vagy meg-

büvölli a szellemet, maga nyújtja oda neki a legszebb drágaköveket, melyeket azután minden bántódás nélkül magával vihet. A «XVI szék» nevű dűlőn és feljebb, a Kecskéhát felé bizonyos meghatározott időben lángok csapnak fel a földből; ezek a lángok, úgynevezett «lidércz tűzek» mutatják az elásott kincsek rejtkehelyeit. Ide-oda lobogásuk sokszor veszedelembe csalja a kincskeresőt, de ha ez ügyes és kendőjével sikerül neki a lángot elborítani, biztosan megtalálja ezen a helyen a keresett kincset. A pálmafalvai hegyen volt elrejtve a nagy kincses láda, telve a legpompázóbb egyházi tárgyakkal, drágaköves kereszttekkel, arany kelyhekkel, gyémántos csatokkal ellátott misemondó ruhákkal. A ki ezeket megtalálja, az lesz a földnek ura. Ezen a helyen állhatott valószínűleg a régi plébánia, mert itt feküdt Kozma falu, mely legközelebb volt Szent László templomához.

A folyók, patakok és források is lakóhelyei a szellemeknek. Nixek, habléányok, vizirémek lakoznak bennök, fenekükön mesés kincsek rejlenek és csodásszépségű kristálypaloták tündökölnek. A gyermekeket a borzalmas külsejű viziemberrel rémitgetik, hogy a pataktól távol tartsák őket. A Hernádból éjjélkor szellemek szállanak fel a rétekre, itt lerázzák magukról a vizet, azért olyan nedves reggelenként a fű. Ha ilyenkor ember jár a közeliükben, azt a parthoz csalogatják és magukkal rántják a mélységbe. A szellemek lakása a víz alatt van és gyöngyházzal van kirakva és a hány halandót magával rántottak a vízbe, annyi kagyló fénylik palotájuk falán. Vannak olyan paloták, melyeknek falai már egészen tele vannak rakva kagylókkal, azoknak szellemlakói nem járnak, csak ritkán a rétekre s akkor sem bántják az embert. A kinek lakásában azonban még kevés a gyöngyház, az gyakran száll fel a vízből, behatol a part mellett álló házakba is és onnan csalja ki a gyermekeket, hogy vízbe fulassza őket.

Az állatok és növények is nagy szerepet játszanak a néphitben. A ki véletlenből négy levelű *lóherét* talál, azt szerencse éri. A *százszorszéptől* a leányok azt szokták kérdeni, hogy milyen férjt kapnak majd; a leszakított virágszirmok utólsója megmondja nekik, vajjon papot, tanítót, özvegyet vagy legényt-e? Ugyancsak a *százszorszéphez* és a *papvirághoz* kérdéseket intéznek, szirmaik szakitgatása közben megakarván tudni, vajjon az, kit szeretnek, viszonozza-e szerelmöket és mily mértékben. Beszél a rege aranylevelű fákról és arany almákról. Az elkárhozottak lelkei, a boszorkányok, a varázsolók, az ördög, igen sokszor állati alakban kísértének. A *béka* kincsőrző szellem, mely mérget lövel a közelgőre vagy a mely nézésével megbüvöl. A megölt és megszáritott béka jó orvoszer mindenféle nyavalya ellen. A *pók* szerencsét-hozó állat, a kin pók mászik, örvendetes hírt hall vagy pénzt kap, megölése szerencsétlenséget hoz. A *kigyót* okos állatnak tartják, hisz már a szentírás mondja: «legyetek okosak, mint a kigyók!» — és nem szabad megölni, különben baj esik a gabonában vagy a marhában. A *golyáról* általános a néphit, hogy ő hozza a gyermekeket, a mi arra vezethető vissza, hogy a golya megérkezésével a tavaszt hirdeti, a tavasz pedig új élet keltője, minden áldás megvetője; a legnagyobb áldás pedig a családban a gyermekáldás. A golya fészkének elpusztítása bajt hoz a ház lakóira. A *kakuk* mint jó szerepel a néphitben; időjós a *kakas* is, ezenkívül az ördög és a kísértetek ellensége, mert kukorékolására ezek eltűnni kénytelenek. Ha a beteg házán *varju* vagy *bagoly* kiált, halál lesz; ha ellenben *szarka* csereg, gyógyulás várható. Ha az úton előttünk *nyul* fut keresztül, az szerencsét jelent. A *kutya* az éjszaka állatja, megugatja a holdat; gyakran földalatti kincsek őrzője, innen származik bizonyára az a hagyományos elnevezés, mely szerint a bányászok targonczáju-

kat, melyen az érczet napvilágra hozzák, kutyá-nak, «Hund»-nak nevezik. A *macska* is az éjszaka állatja; ha utadon fekete macska fut át, szerencse ér. Ha a macska nyalja magát, vendég érkezik, még pedig, ha teste elejét nyalja, férfi jön, ha hátulját, nő jön vendégül.

Más tárgyakkal is volt bizonyos jelentőségek a néphitben. Az útszélen vagy keresztutakon fekvő *rongy* a boszorkányok és ördögök tulajdona. A ki hozzá nyúl vagy rálép, megbetegszik. Minél több ilyen rongyot találunk, annál többet dorbézoltak e helyen az éjjel a gonosz szellemek és annál vészthozóbb a rongy. A régi *temetőkön* talált tárgyakat nem tanácsos haza vinni, mert éjjélkor meglátogat bennünket a halott és addig nyaggat, kínozt bennünket, míg a tárgyat vissza nem adjuk. A rózsafüzérekápolna mellett van egy *forrás*, ennek bizonyos esetekben gyógyító, más esetekben betegséget okozó hatást tulajdonított a nép. Ha kelése vagy mérges pattanása van valakinek a kezén vagy lábán, beáztatja a forrás vizébe és a baj azonnal elmúlik, mihelyt más valaki abból a vízből iszik, de ez azután megkapja a bajt. A *gyepmestert* mindenféle bűvös hatalommal ruházta fel a nép; nem szívesen érintkezett vele, de minthogy igen sokat tud, szorult helyzetében hozzá fordult. Sok betegséget gyógyított, sok ellenséget megbüvölt, ért a szerelemital elkészítéséhez és felülmúlhatatlan a marhagyógyászatban.

A nem természetes halállal kimúlt emberek lelkei rendszeresen azokon a helyeken tartózkodnak, a hol életöknek véget vetettek. Szent-János éjjelén gyülekeznek és a völgyek bejáratai felett lebegnek. Így az iglói területen különösen a huttai völgy bejárata volt népes ilyen szellemektől; a sok bányász és rabló által agyonütött ember mind ide jön és keresi az utat haza felé, de egy sem találja meg. Ezek a szellemek talán most is lebegnek ott a huttai völgy felett, mert sajnos még az újabb idő-

ben is gyakoriak ezen a vidéken az erőszakos halálesetek mindenféle nemei.

Földöntúli lények a néphitben a démonok. Eredetök, hatalmuk, lakásuk titokzatos és megfoghatatlan. Rejtélyes minden, a mit tesznek. Néphitünk hagyományai szerint a mi hegyeinkben is éltek ilyen démonok, a *bányásztörpék* vagy *koboldok*. A törpék mindenféle mesterséghez értenek, de különösen a bányászathoz, és mind ezen mesterségöket kedvvel és fáradhatatlan serénységgel űzik. A törpék őslakói a hegyeknek és ők magok is oly vének, mint a hegyek és sziklák. Lakásuk hegyhasadék, barlang vagy omladozó falak. Vigkedélyű lények, kik szeretik a zenét, az éneket és a tánczot. Égészből véve barátjai az embereknek, jóindulatuak; segítik az embert munkájában és jó tanácsokkal szolgálják. Ők nem bántanak senkit ok nélkül, de jaj annak, ki őket megsérti. Azok a törpék, melyek a házakban és a bányákban laktak, koboldoknak neveztettek; ezek tréfás, dévajkodó lények. Nagy hasznára vannak a bányásznak. Szürke bőrruhában jelennek meg, bányászsiplikában, hosszú szakállal és többnyire púppal. — Segítik a bányászokat a munkában, dolgoznak helyettök a déli munkaszünet alatt és egész éjszakán át; meggyújtják a kialudt bányamécset, élesítik a vésőt, hegyezik a fúrót, megmutatják a gazdag érczereket. De ha bosszantják őket, eltűnnek és három nap múlva beáll a bányaszerencsétlenség. Nem szeretik a zajt, a lármát, azért nem volt szabad a bányában füttyölni, énekelni vagy csak hangosan beszélni is; azért kiálltatták a bányászok a «szerencse fel»-t is visszafojtott elhaló hangon. Különösen a harangoknak nem barátjai s ezért a keresztény hit elterjedésével visszahúzódnak a hegyek belsejébe és örökre búcsút mondanak az emberiségnek.

Eltűntek ők és velök a homály többi lakói, a mondavilág regés szellemlényei is elvonultanak!

III. A szászok letelepedése és a szász jog.

IV. Béla király első és legfőbb feladatának tartotta, hogy a tatárjárás alatt a tönk szélére jutott országot újjá teremtsen. E végett mindenekelőtt oly birtokos osztályt kívánt előteremteni, mely képes lenne arra, hogy az országot sülyedéséből kiemelje, vagyonát gyarapítsa és közművelődési viszonyait fejlessze. A nemesség az ország védelmével, valamint saját érdekeinek előmozdításával és jogkörének kitágításával annyira el volt foglalva, hogy a király tervén keveset lendíthetett. A régi jobbágyság annyira elszegényedett, hogy alig voltak képesek a földmivelés körül a legszükségesebbet elvégezni. Ezért elhatározta magát a király, hogy idegen telepítvényeseket hoz be az országba a külföldről és a főnemességet is arra buzdította, hogy kövesse példáját.

A magyar királyi szó a külföldön, kivált Németországban szívesen fogadtatott és élénk visszhangra talált, annál is inkább, mert a magyar vendégjog már magában véve is lényeges kiváltságokat biztosított az országban letelepedett idegeneknek. A telepítés nem sokára meg is indult. 1243-tól kezdve 1270-ig és még azon túl, egészen 1390-ig oly tömegesen vándorolnak be a vendégek, kivált a Szepességre, hogy karöltve az itt talált, tehetősebb bennszülöttekkel csakhamar községeket alapítanak. Ezeknek a községeknél, még a legkisebbnek is megadja IV. Béla a városi jogot, hogy önálló joghatóság alatt minél

hamarább izmosabb fejlődésnek indulhassanak s így nem csak anyagilag járulhassanak hozzá az ország védelméhez, hanem szükség esetén ők magok is fegyvert foghassanak az ellenség ellen. Mert a régi hatalmas őrcsapat egy maroknyi lándzsásra olvadt össze; a köznéppel, mely anyagilag és erkölcsileg tönkre jutott, nem lehetett többé a várispánságot fenntartani s így ennek megerősítése végett behívta a király az idegen vendégeket, kiknek éppen úgy, mint a benszülötteknek királyi szabadalmakat osztogatott. Az ország egyes vidékeire küldöttségeket nevezett ki, melyeknek feladata volt a telepítést eszközölni és rendezni. Így a Szepességre nézve Ákos mester és Mykon, zólyomi gróf voltak azok a megbízottak, kik a telepítést létesítették, az egyes községek és birtokosok határait kijelölték és kiszemelték azokat a vidékeket, melyek mint szabadalmazott területek végképen a királyi várhoz csatoltattak, megerősítve ezáltal a várispánságot. Ez utóbbi területekhez tartozott Igló területe is.

A bevándorló vendégek nemcsak németek voltak, hanem ugyancsak a magyar vendégjog alapján nagyszámu tótok és talán oláhok is vándoroltak be, kik szintén a várispánsághoz tartoztak. Bizonyítja ezt egy 1278. évből származó kis-tamásfalvai birtokkihasítás, mely az Arnold nemessége miatt eszközöltetett s melynél az okmány «tót provincia»-ról szól, valamint a nádasdi örökeladási szerződés, melyben határozottan az áll: «melyet *a szepcsi tót vendégeknék* adtunk.» De habár — a mint látszik — mindjárt elejétől kezdve a Szepességen túlsúlyban volt a tót elem, még sem volt képes várost alkotni, legalább a meglévő okmányok ilyenről nem tesznek említést. Minden község, mely a királyi vár területén épült, csak később alakult várossá, még pedig a *szász jog* alapján, melyet az általános magyar vendégjoggal nem szabad összetévesztenünk.

A letelepített vendégeket, kik mint várostalkotó elemek szerepeltek, mind a «szászok» gyűjtőneve alá foglalták, így az iglóiakat is, habár különböző nemzetiségekhez tartoztak is. Magok a tulajdonképeni szászok Németország szász tartományaiból soha sem vándoroltak be nagyobb tömegekben, az erdélyi szászokat sem kivéve, hanem csak szórványosan jöttek be más nemzetiségű németekkel együtt. S habár mai nap is sok eredeti szász család létezik a Szepességen, azért legkevésbé lehet mondanivaló, hogy a szepesi németek szászok volnának. Hogy mindazáltal a «szász» elnevezés, különösen a köznép előtt oly általános elterjedésnek örvend, azt arra a körülményre lehet visszavezetni, hogy létezik egy nagyon régi joggyűjtemény, mely a «szász tükör» neve alatt ismeretes. Ebben a gyűjteményben össze voltak írva a németek törvényei és szabadalmi, csak hogy az idők folyamában Németországban is, úgy mint nálunk, ezeket a szabadatmakat a nemesség elkobozta és a népnek csak a törvényei maradtak meg, melyek szerint azután tovább éltek. Az ezen törvények szerint élő embereket, akár igazi szászok, akár más törzsbeli németek: steierok, frankok, svábok voltak, mind szászoknak nevezték el, épen úgy, mint a szintén létező svábgyűjtemény törvényei szerint őket sváboknak hívták. Ez az elnevezés tehát, mely a szepesi «szászokra» vonatkozik, úgy mint a külföldön, nálunk is kiterjedt mindazokra, kik a szász jog szerint éltek. Így magyarázható, hogy a magyar, tót, oláh stb. nemzetiségek, melyek a szász jogot elfogadták, egyszerűen «szászok»-nak neveztetnek és hogy a régi magyar iglói családok is, mint a BALÁZS, CZUDAR, ÚRIS, SZÉLL, GÖMÖRI stb. családok szászokká lettek, minthogy Igló is a szász jogot fogadta el, mely nemsokára az egész Szepességre kiterjedt.

A Szepességen háromféle szász létezett. A tulajdonképeni szászok azok voltak, kik a királyi várjóságokon

telepedtek le; eleintén szétszórva, a falvakban laktak, azután községeket alapítottak, melyeknek közös *gróffjuk* volt és melyek a lőcsei törvényhatóság alá tartoztak. Igló területe a szepesi királyi várhoz tartozván, szintén az igazi szász egyetembe iktattatott be, épúgy mint Késmárk, melynek területe akkor még szintén a királyi várhoz tartozott. A második «szász» csoport az egészen szabad királyi birtokra telepedett le, mely egy védelmi várhoz sem tartozott; ebből jött létre későbbben a megint önálló jogfejlődés alapján keletkezett *szepességi bányavidék*. Legrosszabb helyzetben voltak azok, kik valamely földesúr birtokára telepedtek le; ezek leghamarább jutottak ugyan községhez, de elveszítvén szász jogukat, alattvalókká lettek; külön törvényszékek nem volt, hanem az uradalmi szék alá tartoztak.

Az eredeti szász jog szövegét nem ismerjük, csak az 1370-ik évi lőcsei egyetemes gyűlésről maradt fen egy úgynevezett *szász joggyűjtemény*, mely tulajdonképen már a szász, római, magyar és egyéb jogok keveréke. Erről van Poprádon egy másolat, melyben minden egyes cikk-nél ki van téve, hogy honnan vették. Minthogy ez a szász jog az akkori időben a magánbirtokviszonyok rendezésére véghetetlen nagy befolyással volt, másrésről pedig a jogbiztonság is azon alapult, azért közöljük annak sarkalatos tételeit kivonatossan, annál is inkább, mert Igló városának jogfejlődésére nézve is több évszázadon át döntő befolyást gyakorolt.

I. A szász jog szerinti örökösdés.

1. A férj vagy nő a birtoknak csak egy harmadára tarthat igényt, de e felett szabadon rendelkezhetik.

2. Ha mindkét házassfél más házasságból gyermeket hoz magával, mindkét fél családjai együttesen határoznak az örökség felett.

3. Ha az egyik házaspár meghal és gyermeket hagy hátra, az életben maradt fél pedig új házasságra lép, akkor a meghaltnak rokonsága biztosítja a gyermek részére a vagyont. Ha egy idegen többet ad a birtokért, eladandó és a gyermeknek a vételár biztosítandó.

4. Ha árvák maradnak, a legközelebbi rokonok gondoskodnak róluk.

5. A mostoha gyermek a vagyonnak $\frac{1}{3}$ -át, a nem mostoha gyermek $\frac{2}{3}$ -át örökli; ugyanily arányban öröklő a gyermekek után maradt rokonság is.

6. A szülők kiházasított gyermekeknek kötelesek a részét kiadni.

7. Ha a szülők meghalnak, a kiházasított gyermek visszaadja a maga részét és az örökösök újra osztozkodnak.

8. Vegyes házasságból származott gyermekek szüleik birtokviszonyai arányában örökölnék.

9. A család az ősök után örököl.

10. A birtok addig marad osztatlan, míg a hátra-maradt házaspár újonnan házasságra nem lép.

11. Nem a testvér, hanem az unoka örököl.

12. Ha a férj feleségét meggyilkolja, a nő rokonai a férfi vagyonának két harmadát kapják.

13. A szülő kitagadhatja gyermekét az örökségből, ha *a)* a gyermek veri a szülőt, *b)* ha szüleit káromolja, *c)* ha szülei iránt engedetlen, *d)* ha a szülők élete után tör, *e)* ha a gyermek elzüllött és *f)* ha a családdal nem fér össze.

14. Ha a házaspár gyermek nélkül hal meg, hagyományát a meghalt rokonsága kapja.

15. Ha a szülő gyermekét kiházasítja és ez egy évig társával békességben él, a szülő köteles a gyermeknek örökségét kiadni.

16. Ha a gyermek meghal, öröksége a szülőkre száll, hogy szükségét ne szenvedjenek.

17. Ha valamely férj a kikötött jegybért a nőnek kifizette és ez egy év alatt meghal, akkor azt a meghalt családja örökli.

18. A hagyatékából legelőször a hitelezők elégitendők ki.

19. Az osztozkodás csak egy félév és egy napnak a haláleset után való elmúltával történhetik meg.

20. A mostoha gyermek, ki a háznál volt, megkapja a maga részét, ha apja meghal, nehogy a mostoha anyja nemzedéke örökölje a vagyont.

21. Ha valaki családja akarata ellenére házasodik, elveszti összes vagyonát.

22. Ha a rokonok elmulasztják a mostoha árvák részére vagyonukat biztosítani és még más gyermek is van, az összes vagyonból kapják az örökséget egyenlő részekben.

II. Különös jogok a hitelezésre nézve:

1. A nő, férje életében, nem perelhet.

2. Ha a férj a hitelező elől megszökik és a férj vagyont hozott a házhoz, akkor a nő köteles a hitelezőt kielégíteni.

3. A bepanaszolt fél 14 nap alatt köteles tartozását kifizetni, hacsak be nem bizonyítja, hogy a követelés jogtalan. Ha valaki bepanaszoltatott és el akar távozni, távozását a bírónak be kell jelenteni.

4. A bért 3 nap alatt meg kell fizetni.

5. Kétes adósságért 14 nap alatt pört kell indítani.

6. A kezes 3 nap alatt fizet vagy pört indít.

7. A hitelező zálogot csak a bíró engedelmével vehet. Hivatalos foglalásért a bírónak 4 denár jár; ha a gróf ítélete alapján történik a foglalás, 4 nagy fillért kap.

8. A zálogot a határidőn túl 17 nap alatt még ki lehet váltani, különben elárverezik.

9. A zálogjog egy évig és egy napig tart.
10. Kétes adósságnál három ízben tett eskü határoz.
11. A szász alattvalókat uruk tudtával a grófnál perbe foghatják.
12. Ha valaki adósságát nem képes megfizetni, megbotoztatik.
13. A szülők a velők élő gyermekek adósságaiért felelősek.
14. Házmotozás csak a bíró engedelmével foganatosítható.
15. Ha valaki idegen vagyont elad, elveszti szász jogát.
16. Ha valaki birtokát kétszer zálogba adja (csalási szándékból), az elveszti szász jogát.
17. A becstelen ember elveszti szász jogát.
18. Ha valaki vesztett pört megújít, 3 márkát fizet.
19. Minden pör az illetékes bírónál indítandó meg.
20. Az adós halála után a hitelező esküvel tartozik megerősíteni követelésének jogos voltát.
21. A birtokeladást egy évig lehet megtámadni.
22. Az adóst bármely helyen lehet elfogni.
23. A hitelező felülfoglalhatja a zálogot, ha csak kis adósság van rajta.
24. A ki hamis pénzzel fizet, $\frac{1}{2}$ marka büntetést fizet.

III. A bűnügyek elintézésére nézve:

1. A ki tisztességes özvegyen vagy szűzleányon erőszakot követ el, az életét és vagyonát veszíti el, még akkor is, ha az illető nő nem kívánja megbüntetését.
1. Ha a háznál élő gyermek szüleinek engedelme nélkül házassodik, elveszti szász jogát és vagyonát s szolgává lesz.
3. Házaságtörés halállal büntetetik. A többnejűségben élő életét és vagyonát veszíti el; vagyonának egyik felét a megcsalt nő, másik felét a gróf kapja.

4. A gyümölcstolvaj felakasztatik.
5. A ki más házában fenyegetődzik és kihívóan viseli magát, azt agyon lehet ütni. Különben a rendzavaró 3 márka büntetést fizet, büntársai ugyanannyit fizetnek. Ha nem képesek fizetni, elvesztik szász jogukat.
6. Ha valaki lakásáig üldöztetik, az az üldözött cseléd-sége által agyonütheteti. Ha az üldöző gyilkol, életével lakol. Pusztán üldözésért 10 márka büntetést fizet az üldöző a grófnak.
7. Ha a «nyomorult»-nak nincsenek kezesei, jogot nem követelhet.
8. Ha egy «nyomorult» meggyilkoltatik, a gyilkos csak úgy fogható pörbe, ha a meggyilkolt rokonai egy év leforgása alatt hites kezesek által kéri a gyilkos megbüntetését.
9. A meggyilkoltat a bíró tudtával haza szállíthatják, de ne menjenek a grófhhoz a terület nyugalma miatt. (Bizonyíték arra, hogy a város nem szívesen látta, hogy a kerülethez fordultak, ámbár a gyilkolás pere csak a kerületet illette).
10. A ki tilos uton jár és rosszat cselekszik, beperelhető.
11. A ki tűzzel fenyegetődzik, azt elégetik.
12. A ki fenyegetődzik és nem tud kezeszt állítani, bezáratik.
13. A hamis játékost elégetik.
14. Senki többet a játékban el nem veszthet, mint a mennyi készpénzben nála van.
15. A gyilkost, ha kezesei vannak, egy év leforgása alatt ítélik el.
16. A bíró elébe fegyver nélkül kell jönni.
17. Ha valaki vett árut szabad vásáron újra elad, az 10 márka büntetést fizet.

18. Ki egy foglyot szökni enged, 10 márka bírságot fizet.

19. A talált pénzt 3 órányi időtartamon át kiáltják ki a piacon; ha nem jelentkezik senki, $\frac{1}{3}$ -át a bíró, $\frac{2}{3}$ -át a gróf kapja.

20. A nemes annak a községnek bírása előtt keresi jogát, melynek területén a jogsértés megtörtént.

21. Ha a gyilkos hat hét alatt a grófnak 10 márkát fizet, akkor czinkostársai szabadok (tehát társait a tulajdonképeni gyilkos mintegy kiválthatta és csak őt magát fogták perbe.).

22. A ki rossz mértéket használ, fizet 3 márka bírságot és azonkívül a csaló elveszti szász jogát.

23. A kárt, melyet valamely állat okoz, gazdája tartozik fizetni.

24. Ki a szász jognak nem engedelmeskedik, kiutasítatik.

25. Ha a bíró barátságból szökni engedi az alperest, 10 márka bírságot fizet.

26. A bűnöst egy nap alatt perbe kell fogni, mely idő a gróf engedelmével 8 napra terjeszthető ki.

27. A ki mást megsebesít, 4 márka bírságot fizet.

28. A ki per közben ellenfelét megüti, az életével lakol.

29. A ki gyilkol, 10 márka bírságot fizet; kis sebért $\frac{1}{2}$ márkát, viadalban ejtett sebért 5 márkát fizet, egy szúrásért 2 márkát, véres sebért 12 garast. (A bírságnak $\frac{2}{3}$ -a a vágrófé, $\frac{1}{3}$ -da a szász gróf-é. Későbbi hozzátoldás).

30. Saját telkén mindenkinek joga van idegen embert agyon ütni.

IV. A szepesi viszonyokból eredő jogok:

1. A «vendég,» akár szász, akár más nemzetiségű, 3 nap alatt panaszt emelhet vagy bepanaszolható. A bírságot a gróf kizárásával a XXIV. bíró kapja.

2. Intézkedés baltákról és késekről: Senki se hordjon magával baltát és $\frac{3}{4}$ rőfnél hosszabb kést (szepesi rőf = 673 mm.); ha hosszabbnak találtatik a kés, a bíró az illetőt, ki magával hordja, 6 nagy fillérrel megbírságozza; ha ismételve hordja, elveszti százsz jogát és csak akkor nyeri vissza, ha megtér.

3. A gróf tartozik minden évben hivataláról lemondani; ha egy évnél tovább akarna hivatalában megmaradni, többé soha gróf nem lehet. Éppúgy tartozik lemondani a százás tanács is, valamint a XXIV. bíró Lőcsén. Itt választatik a jegyző is. A választásnál szavazattöbbség határoz.

4. A tanácsban nem szabad fegyveresen megjelenni; a ki ez ellen vét, 3 márka bírságot fizet.

5. A bíró köteles a foglyot Lőcsére szállítani.

6. A kockajáték tilos.

7. A fattyú gyermek jogtalan.

8. A törvénykönyvet csak a bíró jelenlétében szabad olvasni.

9. A ki a tanácskozás tárgyát elárulja, vagyonát és életét veszti.

10. Takács bíró nem lehet, csak akkor, ha már 14 évig nem folytatta mesterségét.

11. A ki másnak szakálát kitépi, annak keze vágatik le.

V. Ipartörvények:

1. Minden posztót, akár itthon készült, akár behozott, meg kell vámolni, azután megmérni és a rőfök mennyiségét a posztó végére feljegyezni.

2. Komlót csak egy főzésre valót szabad venni.

3. Ökröt csak két mészárosnak szabad vágnia, apró marhát csak egy vághat. A levágás napjától számított harmadik napra maradt húst nem szabad elárusítani.

4. A vargának nedves vagy kent bőrt nem szabad feldolgoznia.

5. Az örlés minden malomban meg van engedve; de örlőket csalogatni tilos.

6. Más bíró előtt kötött szerződéseket hat hét alatt kell az illetékes bírónál bejelenteni.

7. Egy márka ezüstben csak egy lat réznek szabad lennie; az ezüstartalomért az ötvös felelős, ki jegyével látja el a márkát.

8. A cselédek egy évre fogadják.

VI. Általános német szokásjogok:

1. Az özvegy ügyét mindenki köteles pártolni.

2. A fél perét ügyvéd köteles a bíró előtt képviselni, ha maga a fél perjoggal nem bír. Az ügyvédnek (Vorsprecher) díja: csekély panasznál egy garas, esküvel összekötött panasznál 3 garas, egy kis seb miatti panasznál 3 garas, párbajsebnél 8 garas, halál esetében $\frac{1}{2}$ márka; ha egy gazembert az akasztófának átszolgáltatót, $\frac{1}{2}$ márkát kap. (Szepesi toldalék).

3. Párbaj: Ha élet-halálra párbajoznak, akkor a kihívott fél pajzsot és buzogányt kap, a kihívó (bepanaszolt) fél pedig egy botot, oly hosszút, mint ő maga. A ki a kijelölt körből kilép, az elveszti pörét; ha azonban mindketten kilépnek a körből, újra beléphetnek. Ha valamelyik fél a kijelöltön kívül még más fegyvert is visel, az elveszti pörét. A ki valamelyik félnek segítségül megy, az életét veszti, — a fél pedig elveszti pörét.

4. Estve, bizonyos meghatározott órában felkeresheti egyik a másikat peres ügyekben.

5. Ha valaki jogát elvesztette, ezt családja 10 márkáért visszaválthatja a hatóságtól.

6. Úgy a fiu, mint a leány 14-ik életkorában nagykorúvá lesz.

7. Az ítéletek végrehajtására nézve első határidő volt Szent Endre napja; akkor még halasztani lehetett az ítélet végrehajtását. A második határidő hamvazó szerda előtt 14 nappal volt; akkor mind az esküt, mind az adósságot 3 nap alatt végre kellett hajtani.

8. Az asszonyt panasztételnél rokonai helyettesítik és képviselik és a perköltségeket is megfizetik.

9. A kelengye 1 márkában volt megállapítva.

Ezen szász jogokhoz rendesen egy bevezetés van csatolva, mely biztosítja a vendégeknek a saját hatóságukhoz való felelősségi jogot (Wagner.), mely az okmányok értelmében úgyis biztosítva volt számukra. Sokkal fontosabb reánk nézve egy másik, szintén a bevezetésben előforduló passzus, mely szó szerint így hangzik: «als wir haben von alters her, als der Zips gestift ist,» a mit régóta birunk, mikor a Zips megalapított. Zips = Cips nem egyenlő Szepessel, hanem Cips = Cippus = határőrgrófság; azért a szepesi szászok régi pecsétjein ott áll a Cippus és nem a Scepus = Szepes. Ez is mutatja, hogy IV. Béla egyenesen és határozottan a várispánság megerősítésére telepítette ide a magyar vendégjog alapján az embereket, eredetileg védelmi szempontból, a mi egy 1317-ki okmányból is kitűnik, mely szerint minden fegyverfogható ember a határ védelmére rendeltetik.

De ezek a szász joggal felruházott vendégek nem jöttek ide üres kézzel. Számtalan okmány tanuskodik arról, hogy az új jövevény birtokot vett; sokszor csak egy név szerepel, mint vevő, de mögötte mindig többen állanak. Ezek azután egy szász telepet alkotnak, melyből később a község létesül, ennél fogva a szász községek alapítása idejéről szólva azt az évszámot kell alapul vennünk, melyben amaz örökeladási szerződés létesült. Így például Igló szomszédságában fekvő Sümegnek keletkezését az 1254-ik évre tehetjük, mert akkor vesznek a

szepesi szászok egy darabot a sümegi vadászterületből. Az erről tanuskodó sümegi okmányból kiviláglik, hogy ugyanakkor Igló területén a «szászok» még szétszórva a falvakban laktak. De hogy ezek sem laktak bérben, az bizonyos «mert földmivelők voltak,» annál kevésbé képzelhető, hogy ingyen kapták volna a földet, mely már akkor nagyon szét volt darabolva és mindenik felett saját ura rendelkezett. Így bizonyos, hogy az iglói területen a szászok a kivándorló magyar családoktól vették a földet; sok család a régi lakosságból is hozzájuk szegődött, de még így sem voltak elég gazdagok arra, hogy egy egész falunak a dűlőit megvehették volna. Azért nem is létezik egy külön királyi adománylevelél az első vételről, minthogy csak apró, egyes családok kezében levő részekről volt szó. De hogy az iglói területen már 1271-ben létezett *Szász-Ujfalú*, bizonyítja a felállított templom, mely a protoc. visit. szerint (HRADSZKY) V. István alatt épült. Ezen egyházi látogatás jegyzőkönyve szerint az iglói templom 1271-ben épült és a jegyzőkönyv egész határozottan állítja, hogy a király uralkodásának második évében készült el. Tekintve azt a körülményt, hogy a templom a szászok birtokában volt, (Iglói levéltár eredeti okmánya) hogy továbbá a plébánia felállítása bizonyos formásokon ment keresztül, melyek hosszabb időt vehettek igénybe és hogy végre az új község szervezése is hosszabb ideig tartott, biztosra vehetjük, hogy *Szász-Ujfalú* az 1250—1260 évek közötti időszakban keletkezett. Az említett régi egyházi jegyzőkönyvből még arra is következtethetünk, hogy Szent László templomának falazata meglehetősen épségben maradhatott, mert különben nem lett volna lehetséges az új egyházat egy év alatt felépíteni.

Hogy miért nem csatlakozott mindjárt elejétől fogva Swanisfalú a szászokhoz, annak egyszerű oka az volt, hogy nem volt képes a várjobbágyság alól kiváltani

magát s ugyanez az ok forgott fenn Brusnyik és Stoyan falvaknál is. Ezeket későbbben lassanként, lehet mondani földdarabonként «Uj-város» vette meg, de addig még hosszú idő telt el.

Nagy nehézséggel járt a plébánia rendezése is, mert a király nemcsak a szászoknak, hanem az egész területnek építette a templomot, melyen a szászokon kívül más népek is laktak. Hogy a szászok a XIII. század második felében túlsúlyban voltak, azt abból is látjuk, hogy a plébános sem uj-falui, sem iglói, hanem az iglói területen lakó szászoknak a papja volt és ez a viszony megmaradt jó soká, mert még a XIV. században «plebanus de Igló-szásza»-nak címezi magát. Az V. István által életbe léptetett reorganizáció folytán igen sok benlakó is felvette a szász jogot; így az iglói területen, a kinek csak módjában állott, a szász joghoz szegődött. De ezek nem akartak «Ujfalú» kötelékébe lépni, hol már «uralkodó családok» fészkeltek be magokat, hanem lesték a jó alkalmat, hogy új községet alapítsanak, a mint megint az Ujfalú-beliek elleneztek (például Poprád területén egy egész rakás szász város keletkezett). Így történt, hogy a város egységes fejlődése igen lassan ment végbe és csak az egyházi közös élet képezte az egyedüli kapcsolatot az iglói szászok között.

Még V. István uralkodása alatt is nagyon csekély számmal lehettek az önálló községek, a legnagyobb része Lőcse fenhatósága alatt állott. A többi már önálló szász községekben lakó szászok nem szívesen veszik, hogy ha a szászok nem elégesznek meg falusi bírójuk ítéletével, és a lőcsei XXIV esküdthez (törvényszéki bírók) felebbeznek; de másrészt épen fenhatóságuk tekintélyének biztosítása végett ismét oly törvényt hoznak, mely megbünteti a falusi bírót, ha az ügyet Lőcsére az esküdtek elé nem viszi. De ezen a téren mindjárt a szervezkedés kezdetétől

fogva nagy zürzavar uralkodott. A vár grófja, mint legfelső bíró nem sokat törődött a szász törvényekkel, mert úgy mint itt bíraskodott a tót provinciában, a várjobbágyok közt és más területeken is. A király engedélyezte nekik a szász jogot, külön gróft is adott nekik, de hogy miképen egyezkedtek ezek maguk között, azzal már nem törődött. Eleintén bíróság csak Lőcsén volt, mert csak ez volt rendezett szász község, a legkisebb ügyeket is itt intézték el; későbbben a falvak birái maguk kezdtek bíraskodni és a község gyarapodásával szélesbitették bíraskodási hatáskörüket és így midőn már több önálló szász község létezett, a lőcsei XXIV törvényszék felebbezési forummá lőn, melyen a szász gróf elnőkölt. De az 1370-ki szász cikkek szerint az sem volt szorosan meghatározva, mert a XXIV bíró maga is törvényt ült felebbezett pörökben. Ez az ingadozó perrendtartás volt az oka annak, hogy a községek egyik része önálló munczipiummá, szabad királyi várossá igyekezett fejlődni, míg másik része a régi nemesi szék elé került. Az utóbbiakhoz tartozott Igló is, mely későbbben ennek folytán oly sokat szenvedett a lublóí starosta részéről. De kezdetben a szabad bíraskodási jog tényleg meg volt és véghetetlen sokat lendített Ujfalú fejlődésén.

Egy igen fontos jog volt továbbá a szabad papválasztás joga. A beköltözött családok tagjai nemcsak külsőleg voltak istenfélők és vallásosak, hanem mindentől kitűnik mély vallásos érzésők és Istenben bizó életők. A pap a szásznak nemcsak áldozára, egyházi főura, hanem mindenekelőtt lelki atyja volt, igazi barátjuk, ki hiveivel élt, örült, szenvedett! A német elem felülkerekedésével német papra volt szükségök és azt külföldről hozták, míg saját fiaikból nem pótolhatták a hiányt. De nehogy valami kóborló barátok kezébe kerüljenek, meg volt egyházilag állapítva, mely vidékről szerezzenek papot.

Fontos volt a telek teljes használati joga is. A szász-nak szabad volt saját birtokán halászni, vadászni, a vízi hajtóerőt kihasználni, az erdőt irtatni, szántóföldekké átalakítani, nádasokat lecsapolni, halastavakat berendezni, szabad volt birtokát eladni és mást venni. Szóval a mi birtokán hasznosítható volt, azzal szabadon rendelkezett; ide tartozott a bányák kiaknázása is, mely Szász-Ujfalunak is egyik jövedelmi forrása volt. De kellett is jövedelmi forrás! Mert a kiváltságos vendégjog már magában véve is kötelezettségekkel járt, ehhez járult még a szász jog, melynek igénybe vételeért szintén fizetni kellett, valamint az évi járandóságok, melyeknek megszerzése nem csekély gondot okozott a lakosoknak. A főadó volt a terragium, mely V. István korában 300 budai ezüst márkát (1 budai ezüstmárka = 4 arany frttal = 25,20 frt o. é.) tett ki és Szt. Márton napján vált esedékessé. Már ebből is látjuk, hogy akkor még kevés szász lehetett. Hogy mennyi eshetett abból Szász-Ujfalura, pontosan meg nem határozhatjuk, de viszonyítva a későbbi Róbert Károly idejébeli adóhoz — akkor sokkal nagyobb volt az évi adó, de sokkal többen voltak már az adózók is, — 15 márkára lehet tenni a szász-ujfalui évi adót. Ehhez járult még az egyházi tized, a királyi hírnökök ellátása, a kincstári adó, minden márka után egy nehezék (17 %) és egyéb kisebb járandóságok. Mindezekből látjuk, hogy eléggé meg voltak őrseink adóztatva, kivált ha meggondoljuk, hogy a földbirtok értéke akkori időben huszadrésze volt a mai-nak, hogy a szepesi véka gabona ára 20 fillér, egy tyúk ára 1 kr., 16 tojás és 8 héring ára 1 kr. volt. A királyi táborba Szász-Ujfalun 3 jól felfegyverzett vitéz lándzsást küldött; az összes szász egyetem 50 lándzsást állított ki. Ezek kötelesek voltak királyukat bel- és külföldi háborui-ban követni és oldala mellett vitézül harcolni. A hadjárat tartama alatt Szász-Ujfalun maga látta el vitézeit és ha

egyik közülök elesett, rögtön mást kellett küldeni helyébe!

Az 1275-ki és 1278-ki zendülések roppantúl ártottak a megindult szász szervezkedésnek, a bevándorlás majdnem teljesen megakadt és ezentúl jóformán csak belsőldiek lépnek a szász egyetembe. Igaz, hogy 1280-ban Dominik, pénztárosa az özvegy királynénak, Erzsébetnek, ki akkor a szepesi szász jövedelmeket (a királyi adót = 390 frt.) élvezte, az iglói és több más területet felmérte és rendezte, de a bizalmatlanság már egyszer fel volt költve a külföldön és senki sem hitt többé az új intézmény életrevalóságában. Minthogy azonban a szász gróf tekintélyét és hatalmát és ezzel együtt a közbiztonságot s a nyugodt vagyonélvezetet a várgróffal és a nemességgel szemben egyedül a szász egyetem gyarapodása és erősödése biztosíthatta: azért minden tisztességes embert, ki a belépés pillanatában a szász jogból folyó kötelezettségeknek eleget tudott tenni, a szász egyetembe felfogadtak, akár német, akár tót, oláh vagy magyar volt az illető. Sőt megtörtént, hogy egész tót falvak lettek szászokká. Így Görgő, Dolyán és Sümeg szászokká lettek. Ez ellen természetesen legelső sorban a várgróf maga tiltakozott, kinek jövedelme és befolyása ezáltal nagyon csökkent; de a várispánság maga is meggyengült, mivel a majdnem nemesi joggal felruházott szászok sokkal kevesebbet adóztak, mint előbb, mikor még a szász jog keretén kívül állván szerzeményöknek majdnem felét kénytelenek voltak adóba áldozni. De tiltakozott az ellen a nemesség is, mert attól tartott, hogy magában marad a kis kurián. De az alatt, míg a különféle várispáni és nemességi tiltakozásokat a káptalanhoz, innen feljebb az udvari kancelláriához terjesztették fel s míg azok innen ismét vissza a felekhez érkeztek: azalatt a kúnok 1284-ben alaposan felforgatták és pusztították a szászoknak csak az imént elkezdett

községeit, melyeknek pusztán hagyott földjeit azután a nemesek kezdték elfoglalni. Ebből újabb tiltakozás, újabb pörök keletkeztek. A szászok védték jogukat és erélyes felterjesztést intéztek az udvari kancelláriához. A felelet erre a felterjesztésre az eladományozott Matheócz és Szalók elnyomatása volt a Máriássyak által, kik a két községben szabadon kezdtek garázdálkodni azalatt az ürügy alatt, hogy nevezett községek az ő területökön fekszenek. Erre a szászok fegyvert ragadtak, elfoglalták a káptalant összes okirataival együtt és azt megerősítván a várgróf szeme láttára sereget gyűjtöttek. Ez hatott; sem a várgróf, sem a nemesség nem tudtak volna ellenállani és végre is belátták, hogy a szászoknak némi tekintetben mégis csak igazuk van. Ennélfogva egyességre léptek; a kötött szerződésnek főpontja az volt, hogy a meglevő állapotot bolygatni nem szabad, de a szász terjeszkedésnek ezentúl gátat vetettek. Így maradt a nemesi birtokból Felka, Szepes-Szombat stb., a várterületből pedig Igló falvai, Tamás-falu stb. a szász joghatóság alatt.

Az önálló községek csakhamar rohamos fejlődésnek indultak. Csakhogy a bírák, bizonyos hatalom birtokába jutván más területekre mentek községeket alapítani, hogy soltészokká lehessenek vagy nemesi kuriát kaphassanak. E tekintetben az iglói területen Szász-Ujfalu sokkal szerencsésebb volt, mert tekintélyesebb emberei a község javainak öregbitésén fáradoztak. Így megvették a királytól a szép erdei legelőket és az azok közé eső erdőterületet is és tapintatos eljárásukkal keresztül vitték, hogy az iglói területen lakó többi szászok is elismerték a szász-ujfalusi bírót. Ebben a mozgalomban nagy része volt Jakab plébánosnak, kinek nemes törekvéseit a lakosság színe-java hathatósan támogatta, mert a nép bizott a tapasztalt papban, ki falusi plébániájából befolyásos plébániai kuriát teremtetett. A vett legelőket eleinte felosz-

tották kisebb részletekre és évente bérbe adták, később maga a város kezelte az egészet; több helyen nagyobb tanyákat építtetett és felügyelőkkel igazgatta ezeket a külgazdaságokat; a közelebb eső részeket pedig szántóföldekké alakították át, úgy hogy minden udvarhoz néhány holdnyi kültelek is hozzácsatoltatott, mi által az egyes «polgárok» vagyonosabbakká és a terhek elviselésére képesebbekké lettek. Ezeket a terjedelmes birtokokat nem vették meg és nem is fizették ki egyszerre, mert ily vállalatokhoz a szükséges tőkét előteremteni, a nélkülözhetetlen munkásokat előkeríteni, a különféle jogczimek ellen védekezni, nagy erőkifejtést vett igénybe, de Szász-Ujfalú szász lakossága szorgalommal és kitartással párosult szervező tehetségével szerencsésen legyőzte mind az akadályokat és lassanként magához váltotta mindazokat a birtokokat és területeket, melyekre a jövő fejlődés érdekében szüksége volt.

Mint fontos tényt fel kell említenünk, hogy 1298-ban újra alakult meg a XXIV. kir. plébanusnak testvérelete. (*Fraternitas XXIV. plebanorum regaliū Terrae Scepusiensis*). Az alakuló közgyűlésen az iglói terület plébanusa is részt vett. Habár ez szorosan véve csak egyházi ügy, mindazáltal a politikai életre is oly világosságot vet, hogy lehetetlen azzal bővebben nem foglalkoznunk. A ki jártas a Szepesség történetében, az tudja, hogy a későbbi XXIV szepesi szász város és a régi XXIV szepesi királyi város, melyeknek plébanusai a testvéreletet alkották, nem egy és ugyanaz. Mindkettő egymástól egészen eltérő történelmi tényen alakult. HRADSKÝ minden kétséget kizáróan bebizonyította, hogy a XXIV szepesi királyi plébanusok testvérelete már a tatárjárás előtt létezett és hogy az 1298-ki újra megalakulás nem egyéb, mint az akkori testvéreletnek a jogfolytonosság szempontjából való megújítása. Ez a XXIV kir. város, melyekben a testvéreletnek plébanusai laktak, nem lehetett más, mint a királyföldön

lévő és később a várispánságot alkotó helységek, hisz éppen Nagy-Lomniczról és Hunfalváról egy 1209-ik évi okmány alapján be lehet bizonyítani, hogy a várispánság alá tartoztak, de azért egyházi köteléköket az eladományozás nem érintette. Hogy az idők folyamán a várterületből előbb a nemesek részére (Csetenyét a Máriássyak részére, Svábóczot másnak), később pedig a szászok részére egyes darabokat elszakítottak, az az egyházi összeköttetésnek nem ártott, annál kevésbé, mert ama kir. városoknak, melyeknek plébánusai a testvérületet alkották, bizonyos szahadalmaik voltak, melyeket az elszakíttatásuk után is élveztek. Ezek a helységek meg voltak határozva; így Kurimján kir. helység és tagja a XXIV kir. plébánus testvérületének, míg a nagy Késmárk nem tagja, mert amaz már a tatárjárás előtt volt királyi város, Késmárk pedig akkor még nem is létezett. Hogy a legtöbb szász város oda tartozott, érthető, ha meggondoljuk, hogy a legtöbb szász város a királyi várterületen létesült, más-résről pedig a régibb helységek közül olyanokat, melyek mint pl. Sztrázsa, Szalók az őrcsapatok tulajdonai voltak, tehát eredetileg nem voltak királyi városok, azokat nem vették fel a XXIV plébánus testvérületébe, habár később a tatárjárás után a várispánsághoz is tartoztak; mert a testvérületben meg volt a meghatározott szám; újakat fel nem vehettek. Az iglói plébános, ámbár szász, de jogutódja a Szent László templomának s mint ilyen szintén tagja a XXIV. kir. plébánus testvérületének. (WAGNER, HRADSKY). Tehát Iglónál sem változott az egyházi viszony.

IV. Béla király tervei, reményei, melyeket a «hospites» betelepítésével táplált, lassanként teljesedésbe mentek. Az iglói Szász-Ujfalu, de a többi önálló szász helyiségek is lakosságuk józan élete és szorgalma folytán annyira fejlődtek, hogy nemcsak anyagi segítséget nyújthattak az ország védelmére, hanem maguk is tekintélyes haderőt

voltak képesek kiállítani. Így egy 1312-ki okmány elrendeli, hogy a szász Cippus az egész haderővel, minden fegyverfogható emberrel kövesse a királyt és valóban 1312-ben az egész szász sereg nemcsak részt vett a rozgonyi csatában, hanem Róbert Károly győzelmének jelentékeny tényezője is volt, a mi arra mutat, hogy már akkor is gyakorlott haduk volt s így talán nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy azt még az Árpádok házának uralkodása alatt szervezték, belátván, hogy a régi 10, szegényesen felfegyverkezett lándzsással nem sokra mennek.

Hogy mennyire fejlődött a szászság, abból is kitetszik, hogy az előbbi 300 márka helyett 1200 márka adót fizettek. (Az 1312-ki okmányban tollhiba az 1400 márka, mert az 1317-ki okmányban világosan ki van téve az 1200 márka: tausendzweihundert, 400 Mark zu Sanct Joannestag, 400 zu Sanct Mertens Tag und 400 Mark auf Fastnacht). Ebből az összegből esett Szász-Ujfalura 60 márka = 1296 frt o. é., egy az akkori időben eléggé tekintélyes összeg, ha még a többi, általunk már egyszer felemlített adókat is tekintetbe vesszük. Ennek az adónak a nagyságából biztosan következtethetünk arra, hogy akkor már az egész iglói terület Szász-Ujfalu hatósága alá került, mert Szász-Ujfalu terragium fejében ennél többet soha sem fizetett; de igenis valamivel kevesebbet, midőn Brusnik és Stoyan egyes részeit a Máriássy családnak adták át.

Az 1312-ki okmánynak az 1317-kivel való összehasonlításából nagyon érdekes tény derül ki. A területek meg vannak nevezve egyenként mind a két okmányban. Mindjárt a rozgonyi csata után felsorolja az első okmány a régi területeket, melyek két külön szász körlethez tartoztak; 1317-ben azonban ezek már oly gyengék voltak, hogy egy szász területté egyesültek. Az iglói terület pedig egyenlő nagynak maradt, sőt az 1317-ki okmány már nagyon is kiemeli a bányászatát. Minthogy az 1312—1317.

időközben béke volt, csak azt tételezhetjük fel, hogy a rozgonyi csatában a szepesi felvidék legtöbbet vesztett, Igló pedig legkevesebbet. Ennek az okoskodásunknak helyességéből még a hadi szervezetre is vonhatunk következtetést; e szerint az egy városbeliek a csatatéren is egy csoportban maradtak és külön kapitány alatt harcoltak és a hány külön szász terület volt, annyi zászlóaljából állott a régi szász sereg. A király a rozgonyi csata után elismerte a szász hadsereg jelentőségét és új kiváltságokkal tüntette ki, melyek között nem a legcsekélyebb volt az, melynél fogva csak a Szepesség határait volt köteles védeni. (1317-ki ered. okmány).

Ebben az időben a szepesi szász terület (terra-universitas-Saxonum) következő 20 kerületből állott: Lőcse, Váralja, Olaszi, Vlebach, Kolinócz, Odorin, Szász-Ujfalu Baldmár (Pálmafalú), Illésfalú, Tamásfalú, Csötörtökhely, Káposztafalu, Poprád (Felka, Szalók, Mühlenbach, Mateócz, Szepes-Szombat és Sztrázsa falukkal), Zsákócz, Ménhárd, Béla, Késmárk, Leibitz, Ruszkin és Duránd. Ez a 20 kerület választotta a lakosság arányában a szász törvényszéknek XXIV bíráját, valamint a 100 tagból álló szász kerületi bizottságot. De ezeken kívül minden kerület főhelyén egy bíró volt, ki a kisebb ügyek elintézésére volt hivatva. Az iglói kerületnek székhelye Szász-Ujfalu volt és az is maradt. A községi bíró eleinte nem volt más, mint az illető kerületre nézve a lőcsei szász területi bizottság határozatainak végrehajtója; a súrlódás a kerületi bírák és a lőcsei bizottság között folyton tartott; a gyengébb kerületek engedtek, de az erősebbek oly hatalmasan védték álláspontjukat, hogy nemsokára nyílt harc tört ki ezek és a központ között. A városok megtiltották polgáraiknak, hogy valamely ügyben a lőcsei törvényszékhez felebbezzenek (1370-iki gyűlés); a ki mindennek daczára felebbezett, azt kegyetlenül üldözték, ugyannyira,

hogy kénytelen volt elhagyni házát, udvarát és más községbe költözni. Szász-Ujfalu mindjárt kezdettől fogva keményen védte álláspontját és a surlódás Lőcse és Szász-Ujfalu között már akkor vette kezdetét.

Az említett 1317-ik évi okmányban már a «polgár» elnevezés is fordul elő, a mennyiben «cives et hospites»-ről tesz említést; de «incola»-ról még nincs szó, nem is lehetett, mert a többi népség még nem volt egészen a szász területbe bekebelezve, hanem még a várispánság széke alatt állott vagy pedig a nemesi udvar bírāja alá tartozott. A szász, akár «cives», akár «hospes» személyére nézve teljesen szabad, a meghatározott adón kívül mást nem fizet, a kis, fallal kerített és a templom körül épített falucska (Mittel-Dörfchen — Herrnviertel) is sérthetetlen szász birtok volt; szabadalmazott volt a földje, marhája, kereskedelme, ipara, mindene, a mi a megvett szász birtokon létezett. A tulajdonképeni birtokon kívül majdnem minden városkának volt még egy más birtoka, mely a szepesi várhoz rendszerint jobbágyi viszonyban maradt. Ha a szász ily birtokot vett, az úgyszólván csak mint haszonbérlet ment át birtokába, a meghatározott adót terményekben a várba szállította, az alattvalója úgy mint régen ingyenes napszámba ment a várba és minden keresetének egy bizonyos része a várgrófé volt. (WAGNER). A szászok nem sokat törődtek vele, ott volt a jobbágya, hadd fizesse ez a maga részét. Csakhogy idővel ezek a jobbágyok a városba költöztek, a falucska tanyává lett, míg végül az is megszűnt; bent a városban pedig a beköltözött jobbágyból, ha a szerencse csak egy kissé kedvezett neki, szász polgár lett, szabad és szabadalmazott ember. Ebből nagy baj keletkezett. A vár grófja követelte a magáét és minthogy a falunak már nem volt lakója, a szász városon vette meg követeléseit. Hiába volt minden felebbezés, hiába minden új szabadalmi okmány, minden

új királyi leirat, a gróf követelése jogos volt, de az ország védelme szempontjából szükséges is. Iglónak azzal kevés baja volt, mert a hozzá tartozó falvak hűségesen lerótták a dézsmát s így béke uralkodott. De mikor a husziták feldúlták a várost, midőn az üres házakba parasztok hurczolkodtak be és Brusnik, Stoyan és Swanisfalu pusztán maradt, akkor következett be Iglóra nézve a nehéz idő. Mert a lengyel, kinek zálogában volt már a város, az egész várostól, még az örök áron megvett szabad szász kerülettől is követelte a sarczot. Lőcse volt olyan óvatos, hogy a falvak szabad birtokát külön királyi adománylevél által biztosította magának. Ez költséges volt ugyan, mert a vártól a szolgáltatmányokat meg kellett váltani, de üdvös, mert így semmiféle főúr vagy nemes nem támaszthatott igényt a lőcsei falvakra. A városok legnagyobb része azonban elmulasztotta azt tenni, így Igló is; inkább viselte a kisebb terhet évenként, minthogy a szolgáltatmányokat megváltsa és a külön adománylevélért egyszerre nagy összeget fizessen. De ez a felfogás, a mint későbbben látni fogjuk, sok szenvedés és zaklatásnak kútforrásává lett.

Ha a szászság együtt tart és egymással jó egyetértésben maradt volna, könnyen elhárithatta volna a bajt, de fájdalom már akkor is kicsinyes felfogás, kárhozatos veszekedési viszketeg, kapzsi vetélkedés és gyűlölködő irigység foglalta el az emberek szívét és elméjét. Egyik szász község a másik rovására akar gazdagodni, egyik a másiknak vesztén hatalmasabbá lenni. Lőcse irigy szemmel nézi Szász-Ujfalunak terjeszkedését, annál is inkább, mert már csak két kicsike kis falu választotta el határait egymástól; mindketten szerették volna ezeket birtokukba keríteni, de egyikéi sem lettek, mert elharácsolta őket előlük a várgróf! Lőcsének helyzete sokkal előnyösebb volt, mint az iglóiaké. Az egész szászság ugyanis

Lőcse felé gravitált, ott volt a XXIV bíró törvényszéke, ott a grófnak székhelye, ott ült össze a százasközség, ott lakott a nemesség is, mert kényelmet is nyújtott a város. Mindezekből Szász-Ujfalunak nem jutott semmi. A nagy adókon kívül nagy áldozatába került az egyetlen országos út fentartása, mely Sümeg, Csötörtökhely és Késmárk városait érintve Lengyelországba és a német birodalomba vezetett. S másképen talán nem is sikerült volna nekik ezt az utat fentartani, ha Máriássyék szintén nem járulnak hozzá a költségekhez, a kik ennek az útnak szabadon tartását nem annyira a kereskedelem szempontjából, mint inkább azért sürgették, hogy legyen szabad utjuk a biztos menhelyre, melyre olykor-olykor a pártoskodás közepette nagy szükségök volt. Az új szász jövedény inkább Lőcsén telepedett le s így Szász-Ujfalú lakosok hiányában szenvedett és kénytelen volt a hiányt falvaiból pótolni. Nagyobb hasznát csak a majorok hozták, de ilyenekkel Lőcse is rendelkezett, ezenkívül pedig voltak jövedelmező tanyái és a mellett szabad, a vártól egészen független birtoka! Nagy előnyben volt tehát Lőcse Ujfalú felett. De Szász-Ujfalú lakossága ernyedetlen szorgalmával igyekezett a hátrányokat kiegyenlíteni; takarékos gondozással birtokát megtartani és újat szerezni, néhol furfanggal is élt és ha kellett, még fegyveres erővel is védte állását a kapzsi szomszédok ellenében. Ezt a szívóságot, ezt az erőt a szász jogból merítette, melynek alapján Szász-Ujfalú Igló városává fejlődött!

A szász család életének szívóssága biztosított vagyonában rejlett. Mert akármilyen kevés volt, a mije volt, de vagyonnal mégis rendelkezett és ha egészen tönkre jutott, ha mindene veszett is el, mégis talált szász községében annyi jövedelmi forrást, hogy újból szerezhetett vagyonát magának. A kún és Lórándféle pusztítások alkalmával az ujfalusiak nagyobb része elvesztette vagyonát, de a

szász jogegyenlőség megóvta elszegényedett részöket attól, hogy egyes családok alattvalójává süllyedjen. S ha akár-milyen kevés vagyona is volt, de szabad ember volt a szász. Szabadon választotta grófját, biráját, tanácsát, ez teljhatalommal uralkodott, de csak egy évig. Jaj volt annak, ki a jogegyenlőség vagy általában a szász jog ellen vétett; megbosszúlta magát rajta a nép a legközelebbi választásoknál, hivatalba nem jutott többé, sőt a közmegvetésnek volt kitéve, mi rendesen a kivándorlásra kényszerítette. Sokszor megütközünk a hozott szász ítéleten, részrehajlónak tetszik és szinte csodálkozunk, hogyan írhattak be ily igazságtalan ítéleteket még a jegyzőkönyvekbe is (XIII városi jegyzőkönyvek), de ha mélyebben kutatunk, csakhamar ráakadunk a dolog nyitjára. A nép ilyenkor rettenetes módon megbüntette a részrehajló kinzóját, a lelépett rossz bírót; a rajta elkövetett sértéseket nem felejtí el, hanem évek múlva is megbosszulja magát értök. Mert néha a közszellem oly hatalmas volt, hogy évek kellettek ahhoz, míg az elnyomott párt saját embereit választhatta be az összes fórumokba s ilyenkor azután kitört belőle a düh, a bosszúvágy, elérkezett az ítélet napja! A mely család ellen felzúdult a közvélemény, az vagyon — és becsületvesztésre lett elítélve. Így járt Klein polgár csak azért, mert felgyújtották a pajtáját és a megrémült asszony nem kiáltott rögtön «tüzet!» És a jegyző az ítélethez még hozzá csatolja: «és pedig joggal!» (und das vom Rechtswegen) — mert Klein nem tartotta meg a szász jogot, midőn a tanácsban ült! Irgalomból adtak neki a város falánál egy helyet, hol kunyhóját felépíthette, gyermekei elzülöttek a nagy világban! Hogy választások alkalmával zendülések és gyilkolások nem fordultak elő, az megint csak a szász jognak köszönhető, mert a ki a legkisebb tettelegességet elkövette avagy valamely fegyvert használt, azt halállal sújtották.

A szász jog egyik főelve az volt, hogy az örökölt vagyon maradjon meg a családban; így a kiskorú gyermeknek is biztosítva volt a maga része, másrészt pedig a családfő pazarlása is meg volt gátolva ezáltal. A szász ifju már 14 éves korában nagykorúvá lett és szülei vagy családjá beleegyezésével házasságra léphetett. Ritkán találkoztunk ugyan ily fiatal jegyesekkel, de ha a család érdeke úgy kívánta, abban a korban is megkötötték a törvényes házasságot. A család általában nagy szerepet visz a szász jogban. A család sok tekintetben felelős egyes tagjainak tetteiért s gyakran az egyik tag gonosz tettét megboszoszúlják az egész családon. Azért a tisztesség, becsületesség, ildomoság erényeit igyekeznek minden családnál meghonosítani és azokat külsőleg is feltüntetni, nehogy kétely férjen a család erényességéhez. A jó módú család sokat ad arra, hogy fiataljai minél hamarább egybekeljenek, nehogy a feslett életmód elfecserélje testi és lelki erőiket, hogy a szász család szaporodjék és a vagyon idegen kézre ne jusson. A korai özvegységnek is véget vet ez a szigorú törvény és az özvegyet új család alapítására kényszeríti. A paráználkodás elleni törvény igen szigorú; e szerint minden erkölcsi félrelépés halállal büntetetik.

A háznál feltétlen úr a szász, neki engedelmeskedik a ház népe és az idegent saját telkén agyon ütheti.

Nagy hordereje volt a szász községekben a rövid ideig tartó pernek. Rögtöni panasz, gyors ítélet és azonnali végrehajtás — volt az elv és egyszersmind a szepesi jólétnek, meggazdagodásnak titka. Hitelt kapott és adhattott, nem kellett attól félnie, hogy a hosszú pereskedés felemészti vagyonát.

De arra is ügyelt a szász jog, hogy a családok ellenségeskedése a város fejlődését ne gátolja. Az iglói jegyzőkönyv tele van ilyen kiengesztelődésekkel, melyek a bíró előtt történtek. Nem volt szabad haragot titokban táplálni

és élesztetni. Ha valakinek oka van neheztelni másra, mondja ki őszintén, nyíltan, férfiasan a bíró előtt, a ki azután megbírálja, mennyiben jogosult neheztelése és ítéletet mond. Az ellenségek újra összebarátkoznak a bíró előtt. Sokszor asszonyi perpatvar bőszíti fel a kedélyeket, de a férfiak csakhamar véget vetnek annak.

Mindenki arra törekszik, hogy békességben éljenek a község lakosai egymás között és hogy közösen munkálják falujuk jólétét. Minden egyes család arra törekszik, hogy Szász-Ujfalu minél tekintélyesebb helység legyen. Mindenki belenyugszik, ha az elkobzott vagyont, a peres jószágot a falunak adják; minden nagyobb üzlet után megkapja «az édes község» a maga részét és még a legszegényebb szász is áldoz a község oltárán. S csak így képzelhető, hogy ez a kis helység egyik tanyát a másik után vett meg, hogy birtoka folyton szaporodott. Mikor már egyszer az alap meg volt vetve, könnyebb volt a fejlődése. A jómódú községbe mind jobban és sűrűbben húzódtak az idegenek, a környék üzleteit itt bonyolították le, élénkebb lett a forgalom és a forgalom élénkülésével újabb meg újabb kereskedők telepedtek le ide. A városi vám és mérleg szép jövedelmet hajtott, a bormérés ezreket hozott be, a malmok versenyezhettek a magánemberek malmaival, a városi raktárak tele voltak vasrudakkal. A város maga saját majorjaiban legalább 30 családnak kenyeret biztosíthat és minden egyes polgára jól érzi magát, mert közbiztonság és rend uralkodik és mindenki az általános vagyonosodás áldásaiban részesül.

A közügy a szász jog szerint nem fogalom, hanem a tulajdonképeni élet, melyben sűrög-forog a szász. Mint-hogy csak a szász szerezte a városi birtokokat, csak a szász tarthat jogigényt azokra és senki más. Uj-falusi szászsza születése által lett és akkor úgyis örökölt, ha pedig «vendég» gyanánt jött be, kénytelen volt telket

venni és ha megfizette az árát, ő is teljesjogú szászsza lett. A szomszédnak a vételnél előjoga volt, de képzelhetni, hogy olcsón nem jutott a községbe.

Ezen szász jog alapján tömörültek a szász családok egy felbonthatatlan egészszé, mely a legnagyobb csapásokat, még a lengyel garázdálkodást is kiállotta. Nagyra is becsülte minden szász a jogát és tiszteletben is tartotta, mert mindenki tudta, hogy annak megsértése, a törvényeknek meg nem tartása a községből, sőt az egész területből való kiutasítást, számkivetést von maga után, mely földönfutóvá, üldözött vaddá teszi a bűnöst. Még külsőleg is kifejezést nyert a törvény tisztelete: csak a bíró jelenlétében volt szabad a törvénykönyvet kinyitni, akkor is csak bizonyos ünnepélyes formalitások után.

IV. A régi földmivelés viszonyai.

Szász-Ujfalú megalapítói, mint a község birtokosai a telepítés alkalmával egyenlő részekre osztották fel a földbirtokot és ezekből azután a bevándorolt szászoknak eladtak. Ez intézkedést a vágróf is helybenhagyta, belátván, hogy csak így módon fejlődhetik a község. Ezeken a kihasított részeken felépítették azután az egyes tulajdonosok házukat, mely «udvar» (howe = Hof) nevet kapott. Minden «udvar» után adót kellett fizetni a városnak s minthogy a kihasított darabok mind egyenlők voltak, eleintén az adó is mind egyenlő nagyságu volt. Ez az évi adó Iglón eredetileg kitett 1 latot = 1 frt 35 kr. o. é. Azért nevezték az adózást soká «latozás»-nak (Lothen). A mint azonban Szász-Ujfalú fejlődött, ipara és kereskedelme virágzásnak indult, a megadóztatás ezen neme igazságtalanná vált, a mennyiben az az udvar, melyen a várostól szerzett iparjog alapján valamely ipart vagy kereskedést üztek, értékben emelkedett, míg a többi udvarok, melyek a piactól távol estek, értékben hanyatlásnak indultak. Ezért nemsokára beállt a megadóztatás megváltoztatásának szüksége. Azt az időt, melyben ez a megváltoztatás végbe ment, pontosan megállapítani ma már nem lehet; de annyi bizonyos, hogy még az Árpádok uralkodása alatt történhetett, minthogy már akkor derék, munkás és iparos népe volt Szász-Ujfalúnak. De azóta is folytonosan vál-

toztatták az adózási alapot és még a XVI-ik században is előfordulnak leírások az eredeti adó összegből.

A mint a község későbbben újabb meg újabb birtokrészleteket szerzett, a közösen vett birtokból újra kihasítottak egy jó részt, s ebből minden egyes udvar kapott bizonyos nagyságu földdarabot. Ez volt az udvarhoz tartozó kültelek, mely után szintén adó járt, melyet »dézsmá»-nak nevezték el. A kültelek mindenestre már 1271 előtt létesültek. Ezeket a külteleket három részben adták ki, mert a szász jog szerint a három nyomásos gazdálkodást (Dreifelderwirtschaft, SVÁBY FRIGYES) vezették be következő elnevezésekkel: felső mező, alsó mező és Hernádon túli mező. Az egyik ugarnak, a második tavaszi-, a harmadik őszi vetésnek volt szánva.

Hogy az akkori gazdálkodásról bizonyos képet alkothassunk magunknak, meg kell állapítanunk a földbirtok nagyságát, a birtokviszonyokat, a földmivelők számát és nevét. E tekintetben megkönnyíti feladatunkat az a szerencsés körülmény, hogy rendelkezésünkre áll három igen fontos és érdekes okmány: egy régi polgári névjegyzék, az 1412-ki összeírás és egy telekkönyv, mely 1404-ben veszi kezdetét és melyben folyton új jegyzéseket csináltak, változtatásokat eszközöltek, törültek és hozzáírtak egészen a XVI. század közepéig. A telekkönyvi bekebeleztetés igen egyszerű módon történt. Ha valaki földet vett, a nevéhez írták a holdak vagy vékák számát, röviden megnevezték a tájt, a szomszédot és a régi birtokos neve mögött keresztül húzták az eladott részeket. Igaz, eme módszer alkalmazása mellett igen tarka képet mutatott a telekkönyv, de érdekes az, hogy némely családnál 150 évre is áttekinthetjük a birtokviszonyokat. Sok név mellett csak a puszta »udvar» maradt meg, azt is keresztül húzták, a nevet kitörülték és az új birtokos nevét írták helyébe. Sokszor azt sem tették, hanem a régi név megmaradt, habár

háromszor, ötször is változott a birtokos. Ily módon egész tiszta képet nem nyerünk ugyan a birtokviszonyokról, mert nem tudhatjuk meg, ki mit vett és mikor, de összehasonlítva ezeket a feljegyzéseket a régi névjegyzékekkel, világos előttünk a birtokviszonyok változása. Sok nevet nem képes az ember kibetűzni, sok helyen egészen elmosódott a kézírás, de egészben véve teljeseznek vehetjük ezeket az okmányokat.

A legrégibb névjegyzék így szól:

«Primum quartale incipit apud Bakheuser continue ascendendo. — Az első negyed Bakheusernél kezdődik folytonosan feljebb menve.

Item Bakheusers howe dint V lot an eyne ertag (Joch). — Item Rezsige howe dint II½ lot. — Item Mihály Kirsner howe dint IIII lot. — Item Hannes Clingers howe dint IIII lot. — Item Nicolas Dursts howe dint IIII lot. — Item Caspar Hubicz howe dint IIII lot. — Item Halgasch howe dint VIII lot unter der Clemens hofstad. — Item Johann Knoll mit dem Baumgarten V lot. — Szél Péter howe dint V lot. — Matis Schreiber howe dint V lot. — Der Martin Sundig howe dint VIII neszig (= 1 garas = 45 kr. o. é.). — Niclas Eschs howe dint VI lot. — Euderlein howe dint IIII lot. — Des Richters Sigmund Reubers howe dint IIII lot. — Simonis howe dint IIII lot. — Stenguth howe dint IIII lot. — Stephan Aumers howe dint IIII lot. — Jacob Lerbirs howe dint V lot. — Jorg Fleyschers howe dint III lot. — Niclas Schauders howe dint IIII lot. — Schön Ditricks howe dint IIII lot. — Thomas Kesselsmid howe dint IIII lot. — Göttils howe dint IIII lot. — Item Philips howe dint XIII neszig. — Item der Fivilithin howe dint XIII neszig. — Item der Ludmanns howe dint X neszig. — Item Peter Schuknechts howe dint III lot. — Item Peter Stochil howe dint V lot. — Item der Grusils

howe dint II lot. — Item der Bartlam howe dint III $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Firfin howe dint IIII lot. — Item Hench Grumwalth howe dint IIII lot. — Item Hans Polner howe dint IIII lot. — Item Hans Stengitheuers howe dint IIII lot. — Item der Peter howe dint IIII lot. — Item Rephuns howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Kristinus howe dint II lot. — Item Schrammer Ketten howe dint III lot. — Item der Scherfils howe dint III lot. — Item der Spocker howe dint III lot. — Item Stephan Balzheuers howe dint III lot. — Item der Floriány howe dint I lot. — Item der Figus howe dint II lot. — Item Peter Cybriny howe dint II lot. — Item Hanus Payers howe dint II lot. — Item Lorencz Flechners howe, Item Michel Flechner. Beide I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Unsers heuer howe dint II lot. — Item Lorencz Czifra heuer howe II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Hans Peyer's howe dint II lot. — Item Caspar Meyer howe dint I lot. — Item László Fischer's howe dint II lot. — Item der Spigil's howe dint I $\frac{1}{2}$ lot.

Secundum Quartale.

Item Niklas Wind howe dint III lot. — Item Holus howe dint II lot. — Item der Zipserin howe dint I lot. — Item Niclas Rosslacher howe dint II lot. — Item Mathias Székely howe dint II lot. — Item Michel Roczenlacher howe dint II lot. — Item Schwarczen Eidens howe dint II lot. — Item Kunig Flechners howe dint II lot. — Item Sigmont Smid Sagwebner howe dint II lot. — Item Niclas Dreslers howe dint II lot. — Item Hynkendiud Kudry howe dint III lot. — Item Katrener howe dint III lot. — Item der Manhart howe dint III lot. — Item Niclas Zeyfrid howe dint IIII lot. — Item der Greyssen howe dint IIII lot. — Item der Swanis howe dint IIII lot. — Item der Rosen howe dint II lot. — Item der Wasch Henczin howe dint I lot. — Item Niclas Lindners

howe dint IIII lot. — Item Jerg Stengil heuers howe
 dint IIII lot. — Item Hertil Fleyschers howe dint IIII
 lot. — Item Jocusch Meyers howe dint IIII lot. — Item
 Liber Hanus howe dint IIII lot. — Item Peter Smid howe
 dint III lot. — Item der Toppers howe dint V lot. —
 Item Nickel Melczrin howe dint IIII lot. — Item Hans
 Reben howe dint IIII lot. — Item Ditmar Gaz howe dint
 III lot. — Item Jorg Klugils howe dint IIII lot mit
 1 ertag. — Item Niklas Grawen howe dint IIII lot. —
 Item der Merlin howe dint IIII lot. — Item das Aller-
 werths howe dint IIII lot. — Item Amsch Zymermans
 howe dint IIII lot. — Item der Glazin howe dint IIII lot.
 — Item Niclas Kappig howe dint IIII lot. — Item Niclas
 Pertolds howe dint IIII lot. — Item Niclas Reyners howe
 dint IIII lot. — Item Sigmund Steigen howe dint III½ lot.
 — Item der Leynheysers howe dint II lot. — Item der
 Sigmund Reubers howe dint V lot. — Item Hans Stockils
 howe dint III½ lot. — Item der Stäny howe dint III lot.
 — Item Peter Scherfils howe dint III lot. — Item Hensch
 Weychproth howe dint III lot. — Item der Christian howe
 dint V lot. — Item der Faszó howe dint III lot. — Item
 der Herbers howe dint III lot. — Item Michel Birrichters
 howe dint III lot. — Item Kunsch Schusters howe dint
 IIII lot. — Item der Luczmans howe dint IIII lot. — Item
 Klas Pawits howe dint III lot. — Item Niclas Leykib
 howe dint VII lot. — Item Niclas Sneyder howe dint
 II lot. — Item Henil Halbschuhs howe dint IIII lot. —
 Item der Ungeratens howe dint IIII lot. — Item Hensch
 Lindners howe dint IIII lot. — Item der Judin howe dint
 IIII lot. — Item der Aruolis howe dint IIII lot.

Tertiun quartale incipit Georgio Bestseller.

Item Georg Bestellers howe dint IIII lot. — Item
 der Ambrosius howe dint IIII lot. — Item der Bertholden

howe dint VI lot. — Item der Ungelenkin howe dint VII lot. — Item Niclas Polners howe dint IIII lot. — Item der Smogers howe dint III½ lot. — Item Sigmund Stoyans howe dint III½ lot. — Item der Sáska howe dint III½ lot. — Item der Knobloch howe dint VI lot. — Item Sigmund Lindners howe dint III lot. — Item Ditrich Kellers howe dint III lot. — Item Jocusch Gerbers howe dint III½ lot. — Item Niclas Meyers howe dint III½ lot. — Item Hernclas Kapellers howe dint II lot. — Item Jorg Kesselsmids howe dint IIII lot. — Item Sigmund Rigils howe dint II lot. — Item Johannes Fridricys howe dint IIII lot. — Item Hanus Messersmids howe dint IIII lot. — Item Merten Modlers howe dint IIII lot. — Item Stephan Rump howe dint IIII lot. — Item Niclas Krauben howe dint V lot. — Item Michel Aumer howe dint III lot. — Item Lech Peters howe dint IIII lot. — Item Glatz Peters howe dint II lot. — Item Ludmann Kesselsmid howe dint II lot. — Item Niclas Hellerin howe dint III lot. — Item Hans Weinrebs howe dint III lot. — Item Oswald Lindners howe dint IIII lot. — Item Stephan Tschankhartz howe dint II lot 1 ertag. — Item Niclas Stenrep howe dint I½ lot. — Item Sigmund Wagners howe dint IIII lot. — Item Simon Öreg sein howe dint II lot. — Item Niclas Rupitschers howe dint III lot. — Item Peter Cromer howe dint IIII lot. — Item Lorencz Merhews howe dint III lot. — Item der Dankwartz howe dint II½ lot. — Item Bernhard Webers howe dint III lot. — Item Niclas Messers howe dint II lot. — Item Lomos Mihály howe dint IIII lot. — Item der Hasen howe dint III lot. — Item Cristl Wagners howe dint III lot. — Item Peter von Gimes howe dint II lot. — Item der Kendermachers howe dint III lot. — Item Niclas Tytels howe dint III½ lot. — Item Peter Mesegens howe dint III½ lot. — Item Endres Fleyscher

howe dint III lot. — Item Tomas Kegelsmids howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Rossmann howe dint I $\frac{1}{2}$ lot (Ujlaki). — Item Stephan Koters howe dint II lot. — Item Niclas Bittner howe dint II lot. — Item Peter Cromers howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Hans Hundertmark howe dint III lot. — Item Csaba Miháls howe dint III lot. — Item Oláhs Sant howe dint 1 lot. — Item der Vewrews howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Hau Kocygil howe dint III lot. — Item Haas Habermanns howe dint III lot. — Item Niclas Schram von dem Neuen howe dint III lot. — Item der Gerösthely howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Mihel von der Düren howe dint II lot und 1 ertag laut. — Item Stephan Vencza howe dint II lot. — Item der Fehér howe dint II lot. — Item Wenig Hamans howe dint II lot. — Item der Lászlós howe von Donnerstagsmark dint II lot. — Item Matis mit der Mutter howe dint II lot. — Item Hilbrand Satlers howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Mihel Wagin Kosch howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Jordan Mész Sant dint II lot. — Item der Binken howe dint I lot. — Item der Schusters howe vom Tomasdorf dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Peter Knopel howe dint II lot. — Item Varga von Stokendorf dint II lot. — Item Pawul Öreg gm. dint II lot. — Item Schármag Niclas howe dint II lot. — Item der Ewrbányin howe dint I lot. — Item Endris Winds howe dint I lot. — Item Stephan Bolers howe dint I lot. — Item Rot Jurge howe dint I lot. — Item der Mariasch howe dint I lot. — Item Niclas Grusils howe dint I lot.

Quartale quantum.

Item Niclas Teufels howe dint I lot. — Item der Endris howe dint I lot. — Item der Pischdorfers howe dint II lot. — Item Niclas Melczers howe dint II lot. — Item Hans Götzils howe dint I lot. — Item der Kutnerin howe dint II lot. — Item der Reyschmans howe dint II $\frac{1}{2}$.

lot. — Item Cristil Lapschers howe dint II lot. — Item Peter Menessers howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Tabulken howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Niclas Zoneswen howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Jostils howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Matis Flechtners howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Jacob des Dicken howe dint II lot. — Item Hensch Musik howe dint II lot. — Item der Herman howe dint II lot. — Item Niclas Pirners howe dint II lot. — Item der Puczak howe dint II lot. — Item Niclas Eulenhof dint II lot. — Item der Kolbelin howe dint I lot. — Item Matis Fyschs howe dint I lot. — Item Grausers Tochter howe dint I $\frac{1}{2}$ lot. — Item Bartl Cristl howe dint II lot. — Item Peter Furmans howe dint IIII lot. — Item Ság Mátyás howe dint IIII lot. — Item der Furmans howe dint III lot. — Item Peter Graus howe dint III lot. — Item Cristel Lapschys howe dint I lot. — Item Melis Ungers howe dint III lot. — Item der Sigmundis howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Hanus Nauberg howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Rot Niclas howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Stephan Czilmans howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Jakobs howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Jacob Köris howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Metis Kesselsmid howe dint I lot. — Item der Vargas howe dint IIII lot. — Item der Piruziders howe dint III $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Erasmus howe dint II lot 1 ertag landes. — Item Peter Crawsens howe dint II lot 1 ertag landes. — Item Hanus Niketewschils howe dint III $\frac{1}{2}$ lot. — Item Peter Sáska howe dint IIII lot. — Item Hanus howe von Sperndorf dint IIII lot. — Item Hannus István ein ertag IIII lot. — Item der Lábás howe an ein ertag IIII lot. — Item der Plumeisens howe dint III $\frac{1}{2}$ lot. — Item Peter Rickel howe dint II lot. — Item der Fölkelin howe dint III $\frac{1}{2}$ lot. — Item Peter Messersmids howe dint III $\frac{1}{2}$ lot. — Item Peter Gömörs howe dint IIII lot. — Item der Gulassyn howe dint III lot. — Item Út Hanus howe dint IIII lot. — Item Peter

Klugg howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Peter Spiger howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item Márkus Endres howe dint IIII lot. — Item Matis Haubners howe dint II lot. — Item der Teys howe dint II lot. — Item Kunsch Gerlachs howe dint II lot. — Item Gorg Schellers howe dint IIII lot 2 ertag von Schwarcz. — Item Richter Gazen howe dint IIII lot. — Item der Gerlachin howe dint IIII lot. — Item Michel Cyserins howe dint IIII lot. — Item der Guslagin howe dint IIII lot. — Item Augustus Barfew solvit LXII neszig. — Item der Praumweygs howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Weygils howe dint II $\frac{1}{2}$ lot. — Item der Valentin howe dint XIII neszig 2 ertag von Peter Stolczil. — Item Mebis Katrein howe dint X neszig. — Item der Oswald howe dint XIII neszig. — Item der Zolschneyders howe dint II lot. — Item der Úris howe dint IIII lot 1 ertag von Steppan. — Item Glenczils howe dint II lot. — Item Hanus Úrus howe dint II lot. — Item der Hamanns howe dint II lot. — Item Atil Lewkew howe dint II lot. — Item Hanus Úrus howe dint II lot. — Item der Fridelin howe dint IIII lot. — Item der Capputz howe dint III $\frac{1}{2}$ lot. — Item Szél Hanus howe dint IIII $\frac{1}{2}$ lot. — Item Niclas Lala mit eyn ertag dint III lot. — Item Martin Kesselsmids howe dint III lot 1 ertag. — Item der Bakheusers howe dint III lot 1 ertag. — Item Henil Fleyscherin howe X neszig.

Igy tehát 275 család lakott Szász-Ujfaluban és ezek közt 50 magyar udvar volt. Annak az állításnak hogy a jobb megyékből költözött volna ide annyi magyar, semmi valószínűsége nincs, *mert a mint a többi névjegyzék bizonyítja, évről-évre kevesebb lesz a magyar.* Ennek csökkenését csak úgy lehet megmagyarázni, hogy a tehetősb itt hagyta e zord vidéket és fajrokonaihoz húzódott. Az itt maradtak pedig elnémetesedtek, mert túlsúlyban volt a német, és a szász jog megkövetelte a német nyelv tudását. Tót család,

a mint látjuk kevés van, nem is lehet feltűnő, mert hisz a tótságnak hasonló privilegiumai voltak, tehát inkább fajrokonaihoz húzódtak, és csak mikor a tót szabadsalom megszűnik, költözködnék a német falvakba. *A családok szaporodásával szaporodik Szász-Ujfaluban a tót család száma is, a mint azt a következő névjegyzékből kivesszük:*

Az elzálogosítás esztendejében következő teljes szász joggal bíró családok laktak itten:

Az első negyedben:

Bakheuser. — Rezige. — Niclas Kirsner már XIII nesziget adózik. — Haman Lunger IV latot adózik. — Niclas Durts. — Caspar Hubics. — Halgas. — Czudar. — Szél Péter. — Matis Schreiber. — Martin Sundig. — Niclas Esch. — Euderlin. — Reyber bíró. — Simonis. — Stenguth. — Aumers. — Lorbir, csak 4 latot adózik. — Langhans V latot adózik. — Joh. Knoll. — Jorg Fley-scher. — Schauder. — Schön. — Kesselschmied. — Göttil. — Fivilithin (Fivylichin.) — Philip. — Ludmann. — Scherknecht. — Stöckil. — Pattesin udvar II latot adózik. — Bartlam. — Scholten János IV latot adózik. — Firfin. — Grumwalth. — Polner. — Stengil Heuer. — Peter udvar. — Rephun udvar. — Kristian udvar. — Ketten udvar. — Scherffel. — Spocker. — Balzheuer. — Floriany. — Figus. — Smith, egy holdnyi föld után. — Peyer. — Stephan Tepir. — Flechner Lorencz. — Flechner Mihály. — Unsers heuer. — Czifra Lorencz. — Peyer János. — Meyer Gáspár. — Fischer udvar. — Spigel udvar.

A második negyedben:

Wind. — Koss udvar. — Szepessynének az udvara. — Rosslacher. — Székely. — Roczenlacher. — Varga. — Kunig Flechner. — Smid. — Dresler. — Kudry. — Kat-

rener. — Manhart. — Seyfried vagy Sigfred. — Greysien
 udvar. — Svanis udvar. — Neuster udvar II latot adó-
 zik. — Vass udvar. — Lindner. — Stengil. — Fleyscher. —
 Meyer. — Liber. — Smid. — Topper. — Melczrin. — Raben
 udvar. — Gaz. — Klugil. — Polner. — Grawen. — Mer-
 lin. — Allerwerths. — Zimmermann. — Glazin. — Kappig.
 — Pertold — Reymer. — Steigen. — Leymheyser. —
 Reuber. — Stockil. — Stäny. — Scherffel. — Weych-
 proth. — Kristian udvar. — Säppisser udvar III lot. —
 Herber. — Birrichter. — Schuster. — Luczmann. — Klas.
 — Leikib. — Schneyder. — Halbschuh. — Ungerathen.
 — Lindner. — Judin udvar. — Aruolis.

A harmadik negyed.

Besteller. — Ambrosius. — Berthold. — Ungelenkin.
 — Polner. — Smogner. — Stoyán. — Sáska. — Knob-
 loch. — Lászlórun udvar $2\frac{1}{2}$ lott. — Gerber. — Keller.
 — Lindner. — Meyer. — Kapeller. — Keszelsmid. —
 Rigil. — Fridericy. — Messersmid. — Modler. — Rump.
 — Krauben. — Aumer. — Lach Péter. — Glatz. — Lud-
 mann. — Hellerin. — Weynreb. — Lindner. — Tschunk-
 hartz. — Steurep. — Wagner. — Öreg. — Rupitscher. —
 Cromer. — Merev (Merő). — Dankwort. — Messerschmid.
 — Veber. — Zollemer. — Moholfi Tamás IIII lat. —
 Lemos. — A nyulak udvara. — Wagner. — Gömör. —
 Kindermacher. — Tytil. — Mesegem. — Fleyscher. — Ke-
 gelsmid. — Rossmann. — Koter. — Bittner. — Cromer. —
 Hundertmark. — Csaba. — Oláh. — Veres. — Weygel. —
 Habermann. — Schramm. — Gerősthehy. — Düren udvar.
 — Vencza. — Fux udvar. — Csütörtökhelyiudvar. — Wenig.
 — Matis anyjával. — Zottler. — Koss. — Mész. — Binken.
 — Tamásfalvi udvar. — Kuspel. — Leszkovjáni udvar. —
 Emrich Pál II lat. — Sármag. — Typmann udvar I lat.
 — Wind. — Boler. — Rol. — Máriássy udvara. — Grusil.

Negyedik negyed:

Teufel. — Schib Henel I lat. — Endre. — Pischdorfer. — Melczer. — Eurbány. — Götzil. — Kutner. — Reyschmann. — Lapscher. — Monesser. — Tabulken. — Zoneswen. — Jostil. — Flechtner. — A vastag Jakab. — Musik. — Herman. — Pirner. — Puczak. — A bagoly udvara. — Kolbelin. — Fysch. — Grauser. — Bartl. — Furmann. — Graus Petz III lat. — Lapschy. — Metis Unger. — Zsigmond udvara. — Neuberg. — Kessel-schmid. — Rot. — Czylmann. — Jakab. — Nikolaus. — Piruzider. — Erasmus. — Crausen. — Nickelheuchil. — Sáska. — Leubitzer. — Illésfalvi udvar. — István. — Smit. — Plumeiser. — Cyser. — Peter Kudel. — Fölkelin. — Messersmid. — Pernczeumer IIII lot. — Gullasy. — Út. — Klug. — Spigil. — Márkus. — Teisz. — Gerlach. — Schuller. — Gaz biró. — Gerlach. — Cyserin. — Guslag. — Bartfiw. — Praumweyg. — Wegil. — Valentin. — Stolzil. — Katrein. — Oswald. — Zollsneyder. — Urus. — Glenczilháza. — Tytil. — Urus. — Haman. — Fridolin. — Kapputi. — Szél. — Lola. — Kesselschmid. — Bakhauser. — Fleyscher.

A teljesség kedvéért adjuk most a telekkönyv névsorát, megjegyezzük azonban mindjárt, hogy például a nemes udvar birtokosai a névjegyzékben *külön egyenként előfordulnak*; sok udvar ellenben, mint a madarász-udvar, az apácza-udvara stb. a névjegyzékben hiányzik, mert nem adóztak, sok név pedig, például Dirner, Polák stb. a névjegyzékben csak mint helynevek helyettesei («illésfalvi (sperndorfi) udvar» Poláké, ki Illésfalváról költözött be stb.) fordulnak elő, mint a régi jegyzőkönyvek tárgysorozatánál világosan látunk. Sok nevet már német alakjában találunk.

Weygel György. — Neuburg Keresztély. — Dirner Jakab. — Trestensky Mihály (későbbi beiktatás). — Sun-

dig Kristóf. — Stahn (Stein) Ádám. — Filepp Tóbiás. —
 Neuburg György. — Wagner János. — Liber Ambrus
 (Liben, Leben). — Dirner Peter. — Kókus Venczel (ké-
 sőbbi beiktatás). — Durner (Dirner) Jakab (von der
 Duren). — Karth Simon a Simon-udvarból. — Pellestri
 (Aruolis) Ambros. — Titel Peter. — Wageknecht Péter
 (későbbi beiktatás). — Eisenschmied (Besteller) Mátyás. —
 Heszena György (későbbi beiktatás). — Kozma Mihály.
 — Az arany udvar (Toneswen). — Götzl János. — Grosz
 Márton (Grausz, Greysen), — Titel Lőrincz. — Weber Já-
 nos. — Nikolászky udvar (Nickelheuchil). — Faszó György.
 — Szél (Szelles) Tóbiás. — Budesser (Monesser) Márton.
 — Oelschläger Mihály (későbbi beiktatás). — Hunger-
 mann Lorenz (Ungeraten). — A Szepesi udvar. — Hencz
 (Heincz) Miklós. — Húsőr (Kirschner) Matczkó. — A
 Gregus udvara. — Clofften udvara (fuvaros ház) — Hall-
 gas János. — Lorenz udvara. — Péter udvara. — Polák
 (Polner) Pál. — Klos (Clos, Claus) János. — Schindler
 Miklós (Luczmann udvar). — Stol Gáspár. — Faul Urban.
 (Ungelenkin udvar). — Beck János (Backheuser). —
 Schmied János. — Mykó György (későbbi beiktatás). —
 Mykó der Purken (későbbi beiktatás). — Unser (Nos)
 János. — Plaszkýth (Pirusider) udvara. — Huserey Má-
 tyás (Kirsner). — Duba Benedek (Wenig). — Lipter Péter.
 — Schmidt Urban. — Hassen János. — Barfó János. —
 A Gallok udvara (Oláli udvar, die Gallen hof). — Balázs
 (kint ült a tanyán 1380-ban). — Kúnay udvara (későbbi be-
 iktatás). — Diner (Duren) Joszt. — A ház a végen (Os-
 wald udvar). — Weisz Mátyás (Fehér udvarán). — Rissach
 János (Reyszmann). — Szontág János (?) (későbbi beikta-
 tás). — Blumchen János (a rózsa udvarán). — Messer-
 schmied Péter. — Zöss János. — Schmitt István. — Lux-
 land Benedek (a tanyán 1380-ban). — A Szontág udvara
 (későbbi beiktatás). — Schwarcz János. — Schimkó Bene-

dek (Smogner). — Wind Válint. — Stark György (Stengut). — Schwarz Peter. — Schuster Pál. — Schimkó Kolbel. — Messerschmied András. — Pollák Máttyás. — Mauer Kelemen (Munhart). — Szmechdel? — Hyrtenhaus. (A pásztorék háza.) — Kristen an der Mauer Haus (Krisztóf háza a falnál). — Krom Miklós. — Schrandloff Mihály. — Rossmann Hypolith. — Schmeztér Lázár. — A madarász udvara részeivel: a tengelicze-, kakuk- és pinyőke udvara. — Schmidt Izsák. — A Márkus udvara. Heinrich (Hincz) Márton. — Sáros udvar. — Torgmann Gáspár. (Firfin udvar). — Mariamüncz udvar (későbbi beiktatás). — Bechener Miklós (Boler). — Pollaken János. — Schneider János. — Húsőr udvara (Kirsner). — Kohlenbecher (Stengil) Lénárd. — Haman udvara. — Swob Máttyás (későbbi beiktatás). — Klosz (Clas) Márton. — Salamon háza. — Blostof Gergely (későbbi beiktatás). — Dresler Simon. — Stolen udvara. — A Lewdl? — Schuler Kelemen. — Schuler Benedek. — Mulner János (későbbi beiktatás). — Sly udvara? — Schwarcz János. — Graumann János. — Stenczel udvara. — Meyer Pál. — Rureshof (későbbi beiktatás). — Kopsmit (Kesselsmit) Valter. — Bohus István (későbbi beiktatás). — Unger udvara (a plébános örökösei). — Kelemen udvara. — Szundig (Sundig) János. — Bender Pál (Bittner). — Weitzenbrier Lőrincz (Birrichter). — Keresztély Holló János házában (Rabenhaus). — Wenger András (Wenig). — Dirner Jakab. — Czotels udvara. — Kopperschmied Valent. (Kesselschmidt). — Schneider Kelemen. — Barmos János. — Bretschneider udvara (Zimmermann). — Stoyan udvar. — Omes Simon. — Rumpf (Rump) Gáspár. — Bartholomeus János háza. — Ketten (Ketel) Gergely. — Wagner Keresztély. — Schuster Olbrich. — Stáhn Gyula. — Schmankarg Tobias (későbbi beiktatás). — Schatz Tamás (későbbi beiktatás). — Dressler Gergely. — Topsmits

Michel (Teppir). — Az apácza udvara (Münnich-féle ház). — Trunkel Peter. — Schuster Simon. — Dresler Simon. Wagenknecht Péter. — Rymer Jakab. — Topper Jakab. — Kernharcz (Tschunkharcz) háza. — Pollak Simon háza. — Schuster Simon háza. — Bretschneyder Venczel háza. — Rigel Mátyás. — Juden haus dint 2 lot (a zsidók háza adózik 2 lot). — Rumpf Tóbiás. — A vas Blesser udvar (Besteller). — Kirsner (Húsör) János. — Oelschläger udvara. — Koter Mátyás. — Stein (Stähn) Gyula. — Czopp János. — Zimmermann Broszmann. — Koller István. — Bartholomeus udvara. — Grolkos Gáspár (későbbi beiktatás). — Hebentritt Gergely (későbbi beiktatás). — Schmelczér Kelemen. — Antal Mihály. — Gergely a falnál. — Planczer a városi fal és a mázsaló közt. — Malken János (későbbi beiktatás). — Bohus Joszo (későbbi beiktatás). — A nemesek udvara. — Zamboy udvara. — Moes Gergely (Mész). — Fillep Tamás. — Mihályko udvara. — Barabás udvara. — Wagenknecht (Furmann) Olbrich háza. A Trentrach udvara. — A lampersdorfi Maczek. — Künsch Peter a tanyán. — Ruber (Reyber) Getrud. — Az olaszi Faber Merten udvara. — Sznormicz János. — Mykes József. — Engelweysz udvara (későbbi beiktatás). — Bender Mihály. — Golden János. — Grusch József. — Kinczen Lóránd. — Sundig János. — A ház a végén. — Topscher Gergely. — Strohschneider Imre. — Szentkút udvara. — Byoehne Miklós. — Márkus Bartholomeus. — Schendler János. — Sznafkovszky Matczkó (későbbi beiktatás). — Momethely udvara. — Fesser Antal. — Blumchen Válent háza. — Knoll Jakab. — Steinbrecher Peter. — Pollak István. — Benes Márton. — Blumchen Simon. — Holis Gergely. — Benes Mihály. — Grómann Jakab. — Dresser (Dresler) Gergely. — Grün Peter (későbbi beiktatás). — Omes Mátyás. — Fidler Miklós (Musik udvara). — Benkon udvara. — Potterczant Jankó. — Lenhárd udvara. —

Topper Gergely. — Wind Pál. — Schonwalg Gergely. —
 Wagner Valter. — Reysz (későbbi beiktatás). — Putze-
 Zsigmond udvara. — Kálmán Miklós. — Zsigmond Jakab.
 — Schuster János. — Pelczenhof (Kalács udvara). — Tferch
 János. — Fenkel Peter (későbbi beiktatás). — Kugel János.
 — Kurszners Vá lent. — Crawl und Fles Keresztély (ké-
 sőbbi beiktatás). — Smied Peter. — A szakács. — Jakab,
 Magkoter vejének az udvara. — Schneider János. —
 Pucken János. — Fleischer Jánosnak a Gréthéje (Margit).
 — Zsófia de Leukeben. — Schwarcz János. — Oelschlä-
 ger János. — Schmid István. — A hideg Herbrich udvara.
 — Unger Mihály. — Crehan Jakab (későbbi beiktatás). —
 Luberten Gáspár. — Modler Bartholomeus. — Oelschlä-
 ger György. — Wagner Lorencz. — Berengomer (Be-
 renczeumer, Perenczeumer). — Reulich háza (későbbi
 beiktatás). — Neuharcz (Dunkwarth) udvara. — Weisz
 János. — Güren Tó bias. — Schuster Uhlenhardt. —
 Fleyscher Márton. — Scheitappel Benedek (későbbi be-
 iktatás). — Hencz Márton. — Márton a cirkon. — Kele-
 men Márton veje. — Meyer udvara. — Zolessor Jakab.
 — Schusztér Péter. — Wagner Péter. — Boldizsár udvara.
 — Mykes Keresztély (későbbi beiktatás). — Bem Simon
 (Pem). — Blosshoff Márton. — Teuffel udvara. — Domi-
 nus egregii domini Miklós de Lapispataky. — Wagner
 János. — Ménkoss udvara. — Bohenn János háza. —
 Károly Keresztély. — Weizenbrier István (Birrichter).
 — Titel Péter. — Titel Gergely. — Teuffel udvara. —
 Schmid György. — Czoll János. — Peklin udvara. —
 Dirner Péter. — Gotzel udvara. — Mester Endre udvara.
 — Mihály mester udvara. — Fraternitas beat. virg.
 Mariae. — Benes Gergely. — Wind János. — Wagen-
 knecht (Furmann) János.

Ezen 292 háztelek között az 1404-ik évben 1036
 hold szántóföld volt felosztva; ha ehhez a meglevő falvak

földjeit és kaszálóit hozzáveszszük, megkapjuk körülbelül a mai területét a szántóföldeknek.

A legnagyobb földbirtokosok voltak: Lápispataky Miklós 100 holddal, a Salamon háza 40, Lében Ambrus 55, Neuburg (Neubauer) György 56, Neuberger Keresztély 30, Szelles (Szél) Tóbiás 30, Miklós Henrik 37, Dressler Simon 30, Schuller Kelemen 29, Benes-ék 32, Húsór Matzkó 24, Márton Henrik 31 holddal. Ebből látjuk, hogy a kevés fennmaradt magyar család a nagyobb birtokosok közé tartozott. Ezeken kívül volt még néhánynak 10–3 holdig terjedő birtoka, a legtöbbnek azonban 2 – $\frac{1}{2}$ holdja. Sok «udvar»-nak egyáltalán már nem volt kültelke, részint eladták, részint pedig újonnan épült ház, melyhez kültelek már nem járt. Külön telke volt a községházának, valamint a kórháznak, mely nagy temetőjével együtt a lőcsei kapu közelében állott, de ezek a telkek alkalmasint elhalt kegyes polgárok végrendeleti hagyományai lehettek.

A felsorolt okmányok alapján kimutattuk, hogy Szász-Ujfaluban 292 háztelek volt. Azonban ezek csakis a teljes szász joggal bíró régi telepítvényeseknek telkei voltak. Voltak ezeken kívül mások is. Szász-Ujfalu ugyanis folyton fejlődött; évről-évre már a szerzett erdők, tanyák és falvakkal egyetemben is sok új lakos vétésett fel a község kötelékébe; ezek idővel megszerezték a szász jogot és igényt támaszthattak háztelekre is. A község ki is jelölt számukra kisebb-nagyobb területeket, hol a rendes sorban, hol a falu közepén, hol pedig a falak közelében. Ezek a családok évtizedeken keresztül laktak ilyen «kis» házakban, míg sikerült nekik nagyobb vagyont szerezni és «nagy» házat venni, miáltal teljes «civis»-sé váltak. A kisebb háznak mindig akadt vevője. Ezenkívül a munkások, bányászlegények, napszámosok is részint a biztos kilátásba helyezett kereset miatt, részint a kényelmesebb életmód feltételeinek megszerzése végett a falu

felé vonzódtak és boldogok voltak, ha itt néhány négyzetöltnyi területet kaphattak, a hol tanyájukat, hajlékukat felüthették. A község szívesen osztogatta ezeket a telkeket; egy ilyen kis telken 10—20 kunyhó állott (Iglói lvt. telekkönyve); szorosan egymás mellé épülve, szűk járdákkal ellátva a piszoknak és büznek fészkeivé, és a járványos, ragályos betegségek melegágyaivá lettek. Azért az előrelátó szász nép, maguk között nem tűrhetvén őket, a falu alá a falakon kívül telepítette le ezeket a jövevényeket.

A teljes szász joggal bíró «udvar»-nak nagy volt az ára, mert maga az udvar kültelkével együtt oszthatatlan volt s csak együttesen lehetett eladni azokat.

De már a XIV-ik század vége felé azt tapasztaljuk, hogy egyik vagy másik udvarhoz egy-két holddal többet számítanak, míg ellenben más udvarnál csökken az adó, mert csökkent a hozzátartozó földbirtok. De akár milyen szigoruan is vették az első időkben a birtok oszthatatlanságát, ez az állapot tarthatatlan volt, már a szász joggal szemben is. Mert a rideg szász jog felfogásához tartozott ugyan az az elv is, hogy még a személy is csak vagyon (hiszen megfosztották az adóst szabadságától, ha nem tudott fizetni), annál inkább a föld, melyet használt, tehát a személy és föld vagyont képeznek s mint ilyen oszthatatlanok. De már az örökösödési jog is rést ütött ezen az oszthatatlansági elven, mert minden gyermek teljes örökösödési joggal birt s így ha valamely népes családnak örökösödési ügye a tanács elé került, ez sokszor kénytelen volt az egész birtokból egyes részeket egyik vagy másik jogos örökösnek oda itélni. A család a legtöbb esetben még csak elintézte valahogyan a maga ügyét — baját, de ha valamely szász csődbe jutott és több hitelezője volt, éppen a szász jog világos rendelkezése szerint elkerülhetetlen volt a felosztás, hacsak az egész birtokra

nem akadt vevő. A hitelezőket, a szász jog értelmében teljesen kielégítették, ha szükséges volt, még a kültelek feldarabolása által is, melynek szomszédja szívesen vett egy kisebb földdarabot, ha már pénz hiányában az egészhez nem juthatott. A legnagyobb mértékben azonban *siettette a földbirtokok feldarabolását a lengyel starosták zsarolásai*. Ezek készséggel megengedték, hogy a szász ősi birtokát feldarabolja, mert így könnyebben jutottak a reája vetett sarczhoz, hamarább tettek szert pénzre. Az akkori kor felfogása szerint ő, a starosta volt az egész földnek a birtokosa, alattvalói pedig bérlők, kikkel évenként újra szerződik; minél több a bérlő, annál nagyobb a jövedelem és a lengyel oly ügyes volt e tekintetben, hogy a legkisebb birtokrészletből is az egész jószág jövedelmét ki tudta zsarolni.

Míg a régi jogi felfogás az osztthatatlan birtokról uralkodott, az «udvar» a kültelekkel együtt maradt ugyan, egy egészet alkottak, de használta a család minden tagja, sógor, meny, unoka, szóval mindenki, kinek jogigénye volt reá. Megesett, hogy egyik vagy másiknak nem volt lakása, fogta magát és felépítette az udvar közepén viskóját, a másik utánozta, úgy hogy ilyen udvar sokszor tele volt «szobák»-kal. Ilyen régi közös udvarok voltak: a Máriássy udvara, a Nikolászky, Clofflin, a Gallok, a madarász, Húsőr, Salamon és Stoyan, az apácza udvara, Vas, Oelschläger, Bartholomeus udvara, a nemesek udvara, Zembay, Mihályka, Momethely, Neuharcz, Boldizsár, Teufel és Márton udvarai. Ezek a közös udvarok a városnak roppant sok kellemetlenséget okoztak; folytonos volt a panasz, foglalás, tiltakozás; sokszor senki sem akarta a «loth»-ot megfizetni, de vevő sem akadt az egészre, — így a város volt kénytelen átvenni azt és sokszor károsodással, azaz az adó egy részének az elengedésével túladni rajta.

Érdekes tény az is, hogy a nemeseknek külön udvaruk volt Iglón, éppenúgy, mint más községekben. Iglón

több nemes lakott, ismerjük a neveiket is; ilyenek voltak: Gönczy, Komlós, Kánya, Mindszenti nemes családok. Ezek mint szászok alá voltak vetve a polgári törvénynek, de önálló testületet képezvén még a XVI-dik század közepén saját nemesi kuriával bírtak, melyre a birónak hatásköre nem terjedt ki. A legtöbb adótfizető Barfew volt, ki, mint-hogy csak egy udvara és kevés földbirtoka volt, bizonyára bérleti viszonyban állott a várossal és feltehető, hogy a város közelében valamely nagyobb tanyát bérelt. A körül-lakóknak, mint az illésfalvaiaknak, dénesfalvaiaknak, sü-megieknek, csötörtökhelyieknek stb. szintén saját udvaruk volt Szász-Ujfaluban, a mi arra mutat, hogy meglehető-s élénk lehetett a forgalmi összeköttetés köztük és Szász-Ujfalú között, úgy hogy szükségesnek tartották biztos hajlékról gondoskodni, hová bármikor s bármely alkalom-mal meghúzódhattak.

Minthogy Szász-Ujfalú községe minden oldalról föl-deket vásárolt össze és az új dülők alakja, kiterjedése nagyban megváltozott, azért az elnevezések is más lett, úgyhogy eredeti régi elnevezésekre ritkán akadunk; a legtöbb dülő neve német, mely fentartotta magát a mai napig. Ilyen dülők voltak a felső mezőn: Wenigen, Fel-tschen, a gyilkos verem (Mördergrube), kilencz lépésben (im Neunschritt), a Hecht malma (a Hernád mellett a mai szövőgyár felett), a kutyahát (Hundsrück), az illésfalvai domb, a pálmafalvai domb (Blaumont), a Lapiski, a muren-utczai földek, Kozmafalu földjei; az illésfalvai lyuk, Boby dülő, a görbe dülő, Mellerseifen, Királysöglet (Königs-winkel), a felső vágás (die Oberfuhr), a lenáztató mellett, Oringheuer, Kwingswinkel, Kálmánhegy, Ujhegy, illés-falvai mesgye, az illésfalvai nemesek mellett.

Az alsó mezőn lévő dülők nevei: a kép alatt (unterm Bild), Wenigpatak, a zúzónál (beim Pochwerk), a welbachi út mellett, a mesgyén (Reen, Rot), a katlanban (im Kes-

sel), Kudelberg, Schullerloch, Dürrenseifen, Kaczurak mögött, Sáros mellett, Lischkes Au, vörös mesgye (Reen), a grófi határban, Thonseifen, (a régi telekkönyvben: thanseifen = Tannenseifen), a szirt alatt, felett és megett, Kaulberg, Eschseifen (Aschseifen, Esch, Asch régi iglói családok), Stockendorf (Leszkovján, Balmár) mellett, a csűr.

A Hernádon túl fekvő dülők nevei: Stoyán mellett, az odvas kónél, Speghenhagen, a halastó mellett, a tó melletti rétek, Blosshofen, Rittenberg, Roszki, a sánczok mellett, a száraz kertek alatt, az apácza patak mellett, Laysz alatt, a Layszdomb (Laysz régi iglói család), a szentkúti örökség, a berek, a Korong (Scheibe), a farkasszöglet, a forráshegyen, a halastó mögött, Taubnitz, am Thonseifen, Thonseifenberg, a Thonseifen útnál, Pucskó, az agyagverem mellett, a kőkép mellett (steinernes Bild), a márkusfalvai út mellett, Spitzberg, Kolykő, a taubnitzi kápolna mellett, a homokbánya, Schertennél, a sava nyú rétek.

Sok dülő a birtokostól vette elnevezését, így: Teufelskopf, Knoll, Laysz, Lapis, Kálmán, Stahn stb. Ezenkívül elnevezték a földeket a szomszédbirtokos után vagy a régi tulajdonos után, mely elnevezésekből szintén láthatjuk, hogy a régi földbirtokos osztály magyar volt és hogy sok nemes család költözött Szász-Ujfaluba. Így a régi telekkönyvekben következő elnevezések fordulnak elő: Fassurnál, Bakheuser mesgyéje, a Ság árkában, Théfi mellett, Vész János mellett, Benes mellett, Emons mellett, egy hold Barfő mellett, melyet «Bórfi Kende» használt, a Pinty (fink) Valent udvaránál, egy hold Weiczenbrier Lorencz mellett, mely Kőlestől származik, Faszó mellett, Topscher mesgyéjén, mely Fabinytól származik.

A Wenigbach mellett néhány holdnyi rét a községnek engedtetett át «libalegelő»-nek, melyen a teljes szász joggal bíró lakosok libái, kacsái és egyéb baromfijósága

kénye-kedve szerint legelészett. Jaj volt annak a baromfinak, mely «nem teli szászvérü» létére közéjük mert keveredni. Irgalmatlanul kitekerték szegénynek a nyakát és corpus delicti gyanánt átadták a bírónak, ki azután gazdáját meg is büntette. Mélyebb archeologiai tanulmánynak ajánljuk a régi telekkönyv következő passzusát: «ein ertag (hold) der Jungfrau Marie beschiden von den Platzkitel.»

A régi jegyzőkönyvekben több adás-vevési szerződést találunk, melyet Szász-Ujfalu lakosai sokszor több holdnyi kiterjedésű szőlők eladásánál kötöttek. Ezek a szőlők a telekkönyvből ítélve a pálmafalvai és illésfalvai hegylejtőkön voltak, legutóljára a «gödör»-ben és «katlan»-ban az Anna kápolna felett, hol borházak és pinczék is léteztek. A bor nem lehetett valami kitűnő minőségű, mert már a XV-dik század vége felé felhagytak egészen a szőlőmiveléssel.

A megművelt szántóföldeken és kaszállókon kívül volt még egy nagy darab föld, mely nem esett mivélés alá. Ez az ugynevezett: «Drisch» volt és úgy látszik, a stoyani parasztok birtoka, melyet nem tudtak megművelni, mivel a munkás nép elszéledt, a városba húzódott, s mely ennél fogva pusztán hevert, annál is inkább, mert nem akadt senki, ki az utána járó váradót megfizette volna. Ezt a pusztta földdarabot későbbben, midőn a lengyel uralom alatt Igló városának kellett az összes szolgáltatásokat fizetni, a város kisebb részekre osztotta és eladta.

Minden udvarhoz eredetileg 4 hold szántóföld és kaszálló tartozott, a mi épen elegendő volt egy kis családnak a legszükségesebbekkel való ellátására és csekély marhaállomány kitelelésére. De nemsokára a szabad felosztás után egyes vagyonosabb polgárok több ily udvart vétel útján egyesítettek s azonfelül még a várostól is vásároltak földeket hozzá, miáltal tetemes földbirtokhoz jutottak, melyen azután már ésszerűbben gazdálkodhattak.

Szász-Ujfalú gazdálkodása és egész kis gazdasága leginkább a marhatenyésztésre terjedt ki és minthogy a gazdák az ujabbkori mezőgazdasági vívmányokat nem ismerték, a régi karolingiai ugar-rendszeren alapult. Az ugar a község összes marhájának az év legnagyobb részén keresztül nyújtott táplálékot s azért keményen büntették azt, ki az ugart bolygatni merte. A szepesi szász annyira beleélte magát abba a rendszerbe, hogy még századok múltán is, a midőn a gazdasági viszonyok teljesen megváltoztak, ugyancsak az ugarrendszert tartotta fen. Magát a rendszert szigorú szabályok védték. Megbüntették azt, ki a meghatározott idő előtt földjeit trágyázta vagy szántotta. A gazdaság főelve az volt, hogy a mit elvettek a földtől, azt vissza is kell neki adni, úgy hogy a plébánusnak sem volt szabad gabonáját másnak, mint háza népének eladni; a plébánián talált trágyát pedig negyedenként kivitték a földekre, a szalmáját a polgárok bizonyos csekély díjért maguk használták fel és csak a maradékot volt szabad idegennek eladni. A plébánusnak kötelessége volt jó pásztorokról gondoskodni, bikát, kost, későbbenkant is tartani; ő ügyelt az egész gazdaságra, s azért szívesen is fizették hívei a tizedet.

De volt Szász-Ujfalúnak egy nagyon szépen jövedelmező gazdasága, mely kivált az első századokban nagy fontossággal bírt s a melynek jótékony hatása az egész Szepességre, sőt Felső-Magyarországra is kiterjedt s ez volt a majorokkal összekötött erdei legeltetés. Innen került ki a legtöbb és legszebb marhaállomány, innen látták el a várat és a főpiacokat vajjal, sajttal és apró jószággal. Már 1312-ben említi Robert Károlynak egyik szabaddalmi levele a kosárokat, melyek az iglói területen léteztek és melyek sajtaikról híresek voltak. A szarvasmarha tenyésztéssel mellékesen foglalkoztak; de annál nagyobb gondot fordítottak a juhtenyésztésre. A juhállományt maga

a község kezelte és ennek révén nagy jövedelemre tett szert. A XIV-ik század elején egyes vállalkozók tanyákat kezdenek építeni, melyek néhány év után a falu birtokába mentek át. Ezekre a tanyákra a község ispánokat rendelt ki, kik oda kün lakva személyesen kezelték a gazdaságot. Ezek az ispánok nagy felelősséggel tartoztak ugyan, de maguknak is nagy jövedelmök lehetett, a mire onnan is lehet következtetnünk, mert a későbbi telekkönyvekben az első földbirtokosok közt találjuk őket. A legtöbb esetben az illető tanya annak kezelőjétől veszi nevét.

Kunch János bíró 1383-ban összeírja ezeket a tanyákat egy jegyzékben, melynek szövegét érdekesnek tartjuk közölni. A jegyzék következőleg hangzik:

«Ich Johannes Kunch und meine XII Burger mit-samt den eldesten haben lassen schreiben in einem Gedächtnisz unsern Nachkommeling wo unser Meyerhöfe gelegen sein und wie ihr Namen geheissen sein:

1. Item der erste Mayer gesessen ist under Zilgenberg, der hat geheissen Hylbrant Zilgen.

2. Item vorbas in den Grund uf die linke hand in den weissen Seifen her ist geheissen Paul Dyak.

3. Item vorbas den Seiffen, noch hat gesessen Friedrich Keyzer.

4. Item aber vorbas dem Seiffen, noch bei den Kodenern ist gesessen Seiler.

5. Aber vorbas nicht frei hat gesessen Richter Endris.

6. Item uff die linke Hand den Berg uff undern Ludas Bendik Dick.

7. Item heimlwert uff den nächsten Grund hat gesessen Crewel.

8. Item hinder dem Berggrunde hat gesessen Zacher.

9. Item vorbas hinden tiefen Gruben hat gesessen Balázs.

10. Item wieder hinterhin vor Hufnagels Grund ist gesessen Fugil.

11. Item vorbas den Seiffen, noch untern Kuppberg (ezt későbbben a podolini Knoll nevü soltész bérbe veszi innen a hegy későbbi «Knoll» neve) ist gesessen Hecker.

12. Item vorbas uff die rechte hand in den Grund ist gesessen Johann Richter.

13. Item vorbas den Seyffen, nach abwert gesessen Beuchel.

14. Item vorbas hinter Rupinberg (a mai Sumpfberg egész környékével) untern Weg ist gesessen Adam.

15. Item Hinterwerth hinter Trencs Rinderland uff die linke Hand untern Weg ist gesessen Oertel.

16. Item aber hinterwert uff die rechte hand über das Gretchen ist gesessen Proke.

17. Item hinterhin den Weg, noch uff die linke hand untern Weg ist gesessen Schwartz Nikel.

18. Item uff die rechte hand vom Judengründchen hat gesessen Prauzer.

19. Item hinterbas untern schwarzen Berg ist gesessen Ludas András.

20. Item abwärts den Seyffen noch ist gesessen Waxmund.

21. Item aber den Seyffen nach ist gesessen Hans Weygel.

22. Item aberwert unter Judengründchen ist gesessen Judin János.

23. Item vorbas hat gesessen Gros Nikel bei den Brunnen. (Márkusforrás).

24. Item bei Seiffen, noch abwert under den Burgberg hat gesessen Cziegenmelker.

A jegyzőkönyvek, telekkönyvek és helynevek alapján következőképen lehet a tanyákat összeállítani:

1. Az első legelőtelep volt a mai Hüllen (Zilgenberg), melynek tanyája ott állott, hol ma a faiskola van.

2. A második legelő az Ördögfej déli lejtőjén terjedt el és tanyája a Fehérvíz forrásának közelében volt.

3. A harmadik legelő a Fehérvíz mentén lefelé húzódott és elfoglalta az iglói Királyhegyet; tanyája a Fehérvíz völgyében feküdt ott, hol a régi gömöri (Berzétéről) országút egyenesen Istvánfalvának tartva a fehérvízi völgybe kanyarodott.

4. A negyedik legelő már egészen lent, a Gölnicz völgyében terült el és a folyóvíz mentében fel- és lefelé terjedt. Ez a legelő határos volt a Kodenerek birtokával, kik a Gölnicz völgyének egy kis részét foglalták el, eleinte a szepesi várhoz tartoztak, de azután Igló városának hatósága alá kerültek és nemsokára el is pusztultak.

5. Az ötödik erdőrész a Kodenereken túl volt és nem volt még szabad szász terület, alkalmasint azért, mert még nem fizették ki egészen az árát. Másrészt az is valószínű, hogy egészen a szepesi várhoz tartozott, mert minden tekintetben igen exponált hely volt. Azért egy tekintélyesebb ember is igazgatta t. i. Endris bíró. Itt is két bíróval van dolgunk: Kunch a főbíró, Endris a falvak bírójá. A tanya szintén a Gölnicz partján állott.

6. Ludasnak két legelőterület volt alárendelve, az egyiket a várostól bérelte és ez a Feketehegyen terült el, a másik a sajátja volt és ez a sümegi határon feküdt és egészen Igló határáig húzódott. Ezt a területet a régi határjárásoknál sokszor mint Ludas birtokát említik a jegyzőkönyvek, ki alkalmasint sümegi szász polgár lehetett s a ki Szász-Ujfaluban is bérelt birtokot. A tanya a sümegi határnál állott és a legértékesebb lehetett.

7. Jövedelmi legelő volt a hetedik, már azért is, mert legközelebb volt a városhoz; ez ugyanis a mai Iglóhutta alatt a Taubnitz partjain terült el és a tanya a patak közelében lehetett.

8. A nyolczadik legelő és erdőrészt a mai Iglóhutta felett terült el és a tanya épületei a Taubnitz mentében állottak.

9. A kilencedik legelő a Tollberg és Rittenberg déli lejtőin terült el; a tanya a mostani kerülőház helyén volt.

10. Iglófüred táján volt a tizedik tanya és körülötte lent a völgyekben a legelők terültek el.

11. A 11-ik tanya a Grätl-en tul az Eisenbach forrásánál feküdt és alatta a legelők.

12. Közvetlen az előbbi alatt volt a 12-ik legelő, melynek tanyája a mai kis-hnileczy korcsma helyén állott.

13. Az előbbi szomszédságában kezdődött a 13-ik legelő; tanyája az Eisenbach partján állott.

14. A Sumpfborgen volt a 14-ik legelő tanyájával együtt.

15. A 15-ik legelő a Knoll északi lejtőjén terült el; külön tanyája, úgy látszik, nem volt.

16. A 16-ik legelő a Grätelhegyen terült el; a tanya a mai kerülőház környékén volt.

17. A 17-ik legelő a régi országút mentén az Altenberg és az Eisenbach közt terült el és felhúzódott egészen a Grätel-ig. A tanya épületei a keleti részen fent a kis fensíkon állottak.

18. A 18-ik legelő a Klingova körül terült el; tanyája valamely mellékvölgyecskében állhatott.

19. Értékes legelők voltak a Roztoka völgyében, melyeknek tanyája a patak torkolatánál feküdt.

20. A feketehegyi legelők a Feketehegy déli lejtőin terültek el és valószínű, hogy Brusnik faluból kezeltettek.

21. A 21-ik legelő az Eschseifen mentében húzódott és szintén a falu által kezeltetett.

22. A 22-ik legelő a Márkusforrás völgyének felső részeit foglalta el; tanyája a mai főszbányatelep közelében állott.

23. Lent az Eschseifen mentén állott a 23-ik tanya, melynek legelői egészen a Hernádig húzódtak.

24. A Márkusforrás mellett voltak a márkusi legelők; a tanya a Tollstein alatt a brusniki völgyben állott.

Ezek a legelők, a mint ezt Kunch bíró feljegyzése és későbbi iratok is mutatják, közvetlenül a falu, későbbben a város kezelése alatt állottak. A külön hangsúlyozás, hogy ezek a tanyák még a városéi, szükséges volt az akkori időben, mert igen sok ilyen birtok elkallódott vagy csekély összegért magánosak birtokába jutott, különösen ha a község szorult helyzetben volt, mi az akkori időben gyakran megtörtént. Különösen kapósak voltak a város felé eső területek és csak úgy magyarázhatjuk meg magunknak azt a jelenséget, hogy a község területén nagyobb földbirtokok képződtek, mert egyesektől egy dűlőben annyit összevásárolni az akkori viszonyok között, midőn a birtok felosztása még csak tűrt szokás volt, teljes lehetetlenség volt. Ezenkívül a nagy telkek egy tagban mind az erdőben, vagy legalább annak szélén feküdtek, biztos jelül annak, hogy a várostól egyszerre vásárolták azokat egyes magán emberek. Későbbben természetesen azokat is feldarabolták és a régi birtokosnak csak a neve maradt fen. Így vette meg Suller azt a szép területet, mely a Ziegenrücken keleti lejtőjén egészen az Eschseifenig terjedt; jellemző, hogy a másik két dűlőben nem is volt földje. Így a Murán melletti földbirtok a Hufnagel család tulajdonába ment át, de a város későbbben annak örökösaitől ismét visszaszerezte. A bíró feljegyzése szerint Trencs-nek is volt magánbirtoka az erdőben, melyről 1383-ban tétetik említés, midőn gyermekei örökölték, tehát jóval előbb vehette meg a várostól. Nagyobb birtokok összpontosultak még Ság, Sáros, Szentkút, Kudel és mások kezében. Minthogy ezek a családi birtokok a fenmaradt okmányok szerint folytonosan fogytak, azoknak megszer-

zését sokkal előbbre kell tennünk és fel kell tennünk, hogy ezek a családok csak azután léptek a szász jog kötelékébe, miután már birtokukat megszerezték, mert különben a szász jog nem engedte volna meg, hogy Szász-Ujfalú közelében nagyobb birtokdarabok magánosok kezeibe jussanak. Még fel kell említenünk e helyen, hogy a Hernád bal partján nagyobb birtokat egy kézben nem találunk.

A tanya több épületből állott; külön lakása volt a felügyelőnek, ki rendszerint egész családjával künt lakott, külön lakása volt a cselédségnek és munkás népnek és ezenkívül nagyobb istállók is voltak szükségesek, mert a marha ott töltötte a telet. Az elszámolás Szt. Gál napján történt, úgy hogy Márton vásár alkalmával már minden rendben volt. Az eladó marhát elkülönítették és a vásár napján a piacra hajtották. A sajtot, a vaját szintén itt adták el.

Ezek a tanyák eleintén szépen jövedelmeztek a városnak. De a nehézkes és felületes ellenőrzés, mely a bírónak nagy elfoglaltságánál fogva nem is lehetett más, a felügyelő ispánok meggazdagodási vágya és kapzsisága, majd a lengyel starosta túlságos követelései, melyeknél fogva a jövedelemnek felét kellett neki átszolgáltatni, mindinkább csökkentették a város jövedelmét, sőt rosszabb években még rá kellett fizetni a városnak a tanyai gazdálkodásra, úgy hogy egészen felhagyott vele; a legelőket eleinte évenként, későbben több évre bérbe adták; de már a XVIII. században alig találunk már 4—5 kisebb legelőterületet, melyet bérbe adtak, mert a közben a bányászat virágzásnak indult és a bányabirtokosok tiltakoztak a legeltetés ellen, mely az erdő pusztításával járt; a legelők határai mind szűkebbre szorultak, a jövedelem folytonosan apadt, úgy hogy a város végre abba hagyta az erősen megfogyott legelők bérbe adását.

A bányászat fellendülésével új foglalkozást talált a gazda. A vas és réz elszállítása sok fuvarost foglalkoztatott, kik későbbben egész külön osztályt alkottak. Több udvar csak fuvarozással foglalkozott. Lovaik részére külön erdőterületet hasítottak ki, hol a lovak munkaszünet közben legeltek; a Hernádban pedig a Laisz dűlő alján külön úsztatójuk volt. Ezek a fuvarosok voltak egyszersmind az első kereskedők, mert a szomszéd megyékből, hová a fémeket vitték, magukkal hoztak gabonát és más árukát. Mert Igló területe nem termelt annyi gabonát, hogy a mindinkább erősödő község szükségleteit fedezhette volna; mert habár aránylag jól megművelték földjeiket, még sem voltak még oly gazdasági eszközeik, melyekkel belterjesebb gazdálkodást folytathattak volna. Azonkívül az árpát kizáróan serfőzésre használták fel. A gabonán, árpán kívül lent is termesztettek, de nagyobb termelésről szó nem lehetett, mert a régi okmányokban nem találunk említést arról, hogy itt valaha nagyobb vászonipar létesült volna. A mit termesztettek, azt felhasználták a házi szükségletekre, de különösen lenolaj készítésére, melyre az áhítatos szásznak a bőjt idejében nagy szüksége volt. Az iglói levéltár jegyzőkönyvei szerint több előkelő polgár foglalkozott a lenolajkereskedéssel, mely igen jövedelmező volt.

V. A régi ipar.

Igló területén is, úgy mint mindenütt, hol emberek laktak, már a legrégibb időktől fogva az iparnak nem egy ágát üzték az emberek. Különféle származású népek keveredvén össze a kis területen, egymásra voltak utalva és igyekeztek ügyességeiket, egyik-másik mesterségre való rátermettségeiket kölcsönösen kihasználni, hogy házi és egyéb szükségleteiket kielégítsék. Így Igló területén már korán keletkezett a kézművesek osztálya. Minthogy a kézművesek is a várispánsághoz tartoztak, mely azt a régi elvet követte, hogy kié a föld, azé a rajta levő ember is, legyen ez földműves vagy kézműves, azért munkakészletöknek egy részét a várnépnek voltak kénytelenek átszolgáltatni vagy pedig a várba rendeltettek, a hol azután bizonyos ideig dolgozniok kellett, kiki saját mesterségében. Későbbben ezek a váriparosok, ha ügyesek voltak mesterségökben, az «udvari» címet nyerték. Az Igló területén lévő falvakban is találunk ily «udvari» iparosokat, kik hűségesen lerótták adójukat a várban, mindaddig míg valamely faluban laktak; mihelyest elköltöztek innen, a községre szállt a szolgálmánynak kötelezettsége. A mint a város későbbben megvette a falvakat, ezek birtokával együtt a kötelezettségeket is magára vállalta, melyeket azelőtt a falun lakó kézműves a várispánsággal szemben teljesített. A szász joggal bíró iparos hivatkozva kiváltságaira nem volt hajlandó ingyen szolgál-

mányokat tenni a várispánságnak s így a városra hárult a kötelezettség azt kielégíteni. S a város fizetett is ezen szolgáltatások fejében bizonyos összeget a várkapitánynak, csak hogy ez mindég többet követelt, mint a mennyit kapott, úgy hogy folytonos per volt a várkapitány és a város között, és a város sokszor külön «ajándékok»-kal volt kénytelen a várgróf túlköveteléseit kielégíteni. Ez a váradó a magyar uralom alatt még elviselhető volt a városra nézve, mert sokszor aránylag csekély összeget tett ki; de elviselhetetlenné lett a lengyel uralom alatt, mely nemcsak a város területe után, hanem még a tulajdonképpen el nem zálogosított várispánsági terület után is követelte a váradót s a melynek starostái minden felfangot felhasználtak, hogy ezekből a «mellékdíjak»-ból várispánsági terület adója fejében minél nagyobb összeget bezsebeljenek.

A lublói várnak nyújtott szolgáltatásokból kitűnik, hogy Iglón a *szénégetők* iparszerűen üzték a szénégetést és hogy sokszor Lublóra kellett rándulniok, hogy a vár részére a szükséges szenet előállítsák. E mellett az első iparágak közé tartozott egy néhány mesterség, melyhez szintén az erdő kitűnő anyagot szolgáltatott, ilyen volt a *kerékgyártók* és *bodnárok* mestersége, mely a virágzás bizonyos fokára emelkedett. Minthogy a földmivelők nagy számban tenyésztettek juhokat, korán kifejlődött a *posztókészítés* mestersége; ehhez tartozó kallómalomokat több helyen találunk már a régi időben. A méhészet üzéséhez szükséges eszközök készítésével foglalkoztak a *kosárfonók*, úgy hogy az akkori időben az iglói méhköpü keresett iparczik volt. Hogy *sütőkben* sem volt hiány, mutatja az iglóiak régi gúnyneve «Kleucsenssmirer» (kalácskenő), mire a régi telekkönyv is utal, külön említve a «*szakácsok*» udvarát.

Elejétől fogva virágzott az iglói területen a *malomipar*. A szász jog egyik sarkalatos szabadalma volt a

malomjog; e nélkül a szász hozzá sem fogott a telepítéshez és oly helyen, hol vizet nem talált, vagy nem telepített le vagy messziről hozta oda a vizet. Ezt a jogát oly féltékenyen őrizte a szász, hogy akkor is, ha kénytelen volt malmait elzálogosítani, mint például a huszita pusztítás után, mindjárt a legelső alkalmat ragadta meg arra, hogy azokat visszaváltsa, kikötvén különben a záloglevélben is, hogy az elővételi jog az övé; magánosoknak pedig nem engedett malmokat építeni. Mindezek daczára találunk Iglón még a XVI. században malmokat, melyek magán emberek birtokában voltak s minthogy fel nem tehetjük, hogy a szász épen Igló területén mondott volna le malomjogáról, azt kell következtetnünk, hogy ezek még a régi falvak malmai lehettek vagy hogy egyes nemesek tulajdonát képezték, kik a község kötelékébe léptek ugyan, de régi vagyonukat épségben tartották, úgy a mint azt elődeik még a szász jog életbe léptetése előtt szerezték. Ennek megvilágítására felhozunk egy esetet, melyet egy régi 1511-ki jegyzőkönyv említ s mely következő: «A tanács (az iglói) elé jön egy Smit nevű mester Késmárkról s vele együtt Eufemia, az alsó molnárné, a megboldogult Balázs molnárnak kedves hitestársa János bátyjával Felkáról. (János mint az özvegy szószólója — ügyvédje jelent meg). És a tiszteletreméltó alsó molnárné az ő családja beleegyezésével és jól megfontolt bátorsággal átadja Smit magisternek, kedves vejének és kedves leányának, Sabinának a fél malmat szabad használatra, valamint gyermekeinek is a *szabad cladási joggal* (mit jónak látott János a várossal szemben hangsúlyoztatni és a városi tanács által még a jegyzőkönyvbe is felvételni), de úgy, hogy el ne hanyagolják a malmot, hanem építsék.» — Ez a malom tehát családi birtok volt; mert ha valaha városi birtok lett volna, bizonyára módjában állott volna a városnak azt visszavásárolni vagy legalább nem engedte volna a

városi tanács a családot továbbra is szabad eladási jogában, hanem a maga részére biztosította volna az elsőbbségi jogot a vételnél. — A felső malmot a város 1527-ben veszi meg 450 frtéért; de ez régente is városi malom volt és csak szükségből zálogosították el eladási joggal ugyan, de városi elsőbbséggel. Az ezen vételt igazoló okmány-nak érdekes az utóirata, mely jellemző a malomipar akkori fontosságára nézve s mely következőleg hangzik: «a polgárság ugyanebben az időben szövetséget kötött, hogy ezt a malmot soha többé nem adja zálogba, a mint ez azelőtt történt!» Dehogyan nem adták zálogba, gondoskodott arról a lengyel?! Volt még egy magánmalom, az úgynevezett «Hecht malma» Sümeg felé a Hernádon, egy a Taubnitzon és egy az Eisenbach mellett, de ezeket korán vette meg a város. Az alsó Hernád mellett fekvő malmok Richnó és Gölnicz várainak örültek, a poprádi malmok a poprádvölgyi várak szükségletét fedezték s így az iglói malmok leginkább Szepesvárát látták el liszttel, melyet nagy mennyiségekben fogyasztott a várnépe.

Az első iparosok szegény, földhöz ragadt emberek voltak, mert a mint már említettük, termelésök és készítményeik egy részét kötelesek voltak a várnak átszolgáltatni; ha kötelezettségének nem tudott eleget tenni, kifosztották mindenéből, kiűzték viskójából és sokszor kínzás, börtön lett a büntetése. Viszonyaik a lehető legegyszerűbbek voltak; az ifju tanoncz rendesen apjától tanulta mesterségét vagy rokont fogadott a házához a mester; nagyobb ügyesség szerzésről szó sem volt; földolog volt az iparkodás, a szorgalom. Ha valamely műhely árván maradt, a vár grófja újra betöltötte azt és csak arra ügyelt, hogy minden mesterember készítményeiből a köteles részt a várnak átszolgáltassa. Máskülönbén a kézműves, ha leróta kötelezettségét, szabad ember volt, mert királyi földön lakott. Bár számuk a sok háboruszkodás folytán idővel

erősen megfogyott, mégsem pusztultak el egészen, hanem fenntartották magukat mindaddig, míg az új jövevényekben, a szász joggal felruházott vendégekben erősítést nyertek.

A bevándorolt szász vendégek azonban távolról sem voltak kész iparosok, a mint ezt sokan gondolják. Így egy V. István féle oklevélben azt a kitételel találjuk: «quia sunt homines simplices agriculturis et laboribus intenti,» tehát földműveléssel és nehezebb munkákkal foglalkoztak, ha iparral is foglalkoztak volna, bizonyára említést tenné róla az okmány. Nem is a finomabb ízlést és nagyobb műveltséget igénylő iparüzés végett telepítette le azokat IV. Béla, hanem a várispánság megerősítésére «als der Zips gegründet worden.» Hogy azután az idők folyamán a védrendszer változtatásával a szepesi szász intézménynek fejlesztése egész más irányt vett, annak meg van a maga magyarázata. A bevándorolt németek ugyanis folytonos összeköttetésben maradtak a Németországban lakó fajrokonaikkal; a szász jog értelmezése számtalan esetben, pörökben szükségessé tette kivált az első századokban, hogy döntésért a nagy német birodalomhoz forduljanak az úgynevezett «Schöppengericht»-ekhez, melyek egyes városokban (Magdeburg, Breslau) a fegyverfogható szabad emberek közül választott 7 tagból alakultak és a gróf elnöklete alatt egyes kérdésekben ítéletet mondtak és a törvényeket magyarázták és a melyekhez tanácsért azok az idegenek is fordultak, kik az illető város törvényeit magukénak vallották. Ezekhez fordultak a szepesi szászok is, mint a kik a szász jogot szintén onnan ültették át és tették azt mindaddig, míg Lőcsén nem alakult meg ilyen törvényszék. De a mindennapi élet is szorosabb érintkezésbe hozta a szepesi szászokat Németországgal; a rokonsági köteléken kívül a kereskedelem volt az a tényező, mely fenntartotta az összeköttetést köztük; az

akkor már túlnépesedett német vidékeken jó áruk volt a nyers terményeknek, fémeknek, melyeket a szepesi szász szívesen szállított. Épen a XIV-ik században rohamosan fejlődött Németországban az ipar és a czéhrendszer mindinkább általánossá lett. Részint a künt járt szepesi szász, részint új telepedők magukkal hozták az új eszméket, meghonosítottak az új vívmányokat és új életmódot kezdtek folytatni. Hogy a czéhrendszer nem vert oly hamar gyökeret nálunk, annak oka a várispánrendszer volt; csak midőn az utóbbi mindinkább aláhanyatlott és gyengült, kezdett a czéhrendszer mind jobban fejlődni. A czéhnek első nyomait már II. Endre alatt találjuk ugyan, de ezek inkább csak községi jogok voltak, melyek újból megerősítést nyertek. Igazi czéheket Felső-Magyarországon először Kassán, majd későbbben Lőcsén találunk; ezekhez tartoztak eleinte az iglói iparosok is, míg későbbben szövetkezetet létesítettek, melynek szabályait a városi tanács jóváhagyta; de ez még nem volt czéh, a mint a XV-ik században Iglón nem is létezett még valódi czéh. Ezek csak későbbben léptek életbe.

A mint «Ujfalú» (*nova villa nostra in territorio Igló*) létesült és lassanként magához váltotta a falvakat, az ipar is nagyobb lendületet vett. A kézművesek, hogy könnyebben megélhessenek, a falvakból a városba húzódtak. Maga a község is fogadott fel egyes kézműveseket; ezeknek kiadta a mészárszéket, az asztalos műhelyt, a borbélyműhelyt, mely mellesleg a gyógytermet is pótolta, a kovácsműhelyt; kijelölte a köszörösőknek és fazekasoknak azokat a helyeket, a hol dolgozhatnak és arra ügyelt, hogy mindenkinek legyen keresete, mert anélkül nem tudta volna adóját fizetni, a mi pedig egyik fődolog volt. Ezért a község minden egyes mesternek bizonyos munkakört szabott ki, de ezt azután védte is és arra ügyelt, hogy a mesternek sok vetélytársa ne legyen, hogy így

megélhetése és adóképesége biztosítva legyen. De így sem igen jövedelmezett a kézművesség, mert a lakosság legnagyobb része földmivelők voltak, kik maguk faragták szekeröket, a gazdaság körül szereztek be élelmi szereiket és családjaik által készítették ruházatjukat. Azonfelül lenézett ember volt az iparos, mert a nép még mindég maga előtt látta a szegény, röghöz kötött várispánsági mestert, ki rabszolga módjára volt kénytelen dolgozni; tekintélye nem volt, akármilyen képzettséggel is rendelkezett.

De a mint Szász-Ujfaluban a telkek szaporodásával, a marhatenyésztés fejlődésével, a nyers termények okszerű értékesítésével és a bányászat felvirágzásával a jólét általánossá lett, sőt bizonyos kényelemkeresés is kezdett lábra kapni, az ipar is kezdett dúsabban jövedelmezni és az avval való foglalkozás nem hogy megvetett, sőt keresett volt. Nem egy szász joggal bíró személy kezdett utána járni és ha a községben valamely mesterműhely megüresedett és a városi tanács azt ujonnan kiadni készült, sokan találkoztak, kik igényt tartottak reá. Sőt volt eset reá, hogy egy-egy szegény mesterembert addig üldöztek, nyaggattak, míg ez önként el nem távozott, hogy azután valamely uralkodó család pártfogoltja beleülhessen műhelyébe. Az elszegényedett szász család még épen kapva kapott az alkalmon, hogy valamely iparágat megtanuljon, mert biztos keresetforrásra tett szert. De daczára annak, hogy jövedelmezőbb lett az iparüzés, még sem igen csalogatta az idegen iparosokat a városba, úgy szólván fogni kellett őket és kedvezményekkel elhalmozni, nehogy egyik-másik telek üres maradjon, mi a város jövedelmét csökkentette. Így egy 1412-ki okmány említi, hogy «Gál napján a háztelkes gazdák összessége a nemes tanácscsal együtt megengedte Mihály úrnak — posztós Boroszlóbból, — hogy a háza négy évig adómentes legyen

és hogy telke után örök időkre egy lattal kevesebbet fog fizetni, mint kellene. Így adassék át neki a ház minden betáblázott teher nélkül (ohn allen Inhang an schold-leuten.)»

Szász-Ujfaluban kezdetben csak egy *húsvágó* volt, ennek széke a templom körfala mellett állott. Idővel a szükséghez képest szaporították a húsvágók számát, úgy hogy már a XV-ik század közepén 30-an voltak, székeik pedig két sorban állottak. Hogy mindig friss hús legyen, felváltva vágták a mészárosok a marhát, melynek húsát csak két napig volt szabad elárusítani. A húst más mészárosnak átadni, tilos volt, nehogy az még harmadnapon is kimérje. Legénynek nem volt szabad húst vágni; a mesternek magának kellett vevőit kielégíteni. A ki a harmadik napon kínálta a háromnapos húst, azt keményen megbüntették; sokszor az illető szász jogát is veszítette el és kénytelen volt családjával a városhól kiköltözni. Juhot, borjut s általában kisebb marhát csak egy mészáros vágthatott és adhatott el. A húsárak meghatározásánál, melyet maga a község eszközölt, a marhának piaczi árát vették alapul. A faggyút külföldre vinni csak akkor volt szabad, ha a szepesi vár, későbbben a lublói vár szükséglete fedezve volt. Ebből is látjuk, hogy bizonyos szolgálmányokat teljesítettek, melyeknek jogos alapja még a szász község felállítása előtt fennálló várispánságban rejlett és hogy a szabadalmazott szász földön kívül még várispánsági területet is birtak, a mint ez Iglónál is tényleg fenállott.

Nem messze a mészárszékektől a város alsó vége felé állott a *kovácsvéghely*, melynek évi bére 8 vasrúd volt; ebből Igló szintén a várba szállított bizonyos mennyiséget. A város által volt megállapítva a patkolás, a tengelyezés, a kerék, a vaseke, szóval minden kovácszikknak az ára és a tanács szigoruan ügyelt arra, hogy

az árak be is tartassanak, mert különben akár benlakó, akár idegen, sőt még ha «nyomorúlt» is emelt panaszt, rögtön megvizsgálták az ügyet és keményen megbüntették a kovácsot. Megemlítjük, hogy a kovácsok alakították az első czéhet Iglón.

A Taubnitz mellett volt a *posztósok* kallómalma, mellette pedig a szin, melyben fontak. A város jó karban adta át az épületeket a posztósoknak és ezek kötelesek voltak azokat jó karban vissza is adni. De mindég volt panasz és követelés, úgy hogy folyton perlekedtek a várossal. A tanács itten is megszabta az árakat, megmérte a végeket, rányomta a bélyeget és a rőfök számát. Mióta a község várossá lett, a mázsálóban az idegen posztós kelméjét is megmérték és a rőfőzés fejében csekély díjat szedtek; csak a hivatalos mérlegezés után volt szabad a posztót eladni. Régebben egyedül Lőcse végezte az ellenőrzést, mert csak annak volt vásárjoga; későbbben Késinárk is megkapta ezt a jogot; a várispánsági területekre nézve a szepesi vár kezében volt ez a jog, miből újabb bonyadalmak keletkeztek, mert például Iglónak is meg volt a mérlegelési joga, de minthogy területén várispánsági részek is voltak, a szokásjogot a vár tartotta fen magának.

A *vargák* eleintén timárok is voltak és a timárhelyiséget a községtől bérelték ki. Ez a városi timárműhely egy nagyobb épület volt a mai Sechzehnstuhl környékén és a városi gyűlések helyéül is szolgált, mert egy 1300-ki jegyzőkönyv világosan említ egy «Gerbkammer»-t, hol bírót, papot, tanácsot stb. választottak. Alkalmasint lehetett az emeleten egy arra való helyiség. A vargák vették a nyers bőrt, kicserzették, kikészítették és fel is dolgozták. Szigorú törvény volt, hogy a varga csak jól kiszáradt bőrt dolgozzék fel. A vargák eleintén terményekben adóztak s így ne csodálkozzunk, ha a czéh

előtti időkben a bíró fizetése között egy pár csizma is szerepel.

A régi iglói jogból kivehetjük, hogy Iglón *ezüstműves* is lakott — ötvös még nem, — meg volt határozva, hogy egy márka finom ezüsthöz csak egy lat rezet szabad vennie, az ezüst finomságáért a mestert tették felelőssé, ki minden művét bélyeggel volt köteles ellátni. Ha a kelleténél többet vett a rézből az ezüsthöz, mint hamisitót büntették meg. A mesternek a jogot a város adományozta és ezért ezüstben bizonyos díjat szedett.

Jellemző a régi iglói viszonyokra nézve az is, hogy *takács* bíró nem lehetett, hacsak ki nem mutatta, hogy 14 évig nem folytatta mesterségét és ezalatt tisztességes életet élt. A takács ugyanis a legmegvetettebb kézműves volt, mert tulajdonképen csak szolgálai munkát végzett, ezenkívül minden egyes család bőven el volt látva vászonnal s így hogy a takács valahogyan megélhessen, egyenesen csalásra volt utalva. Finom szövészeti munkával nem igen foglalkoztak akkor még a takácsok s leginkább csak a vászonkereskedést közvetítették a többi szomszédos területekkel.

A mit a szász joggal bíró vendégek Németországból magukkal hoztak, az a *serfőzés* mestersége volt. Ha nem is állithatjuk, hogy a sör a szász jog elterjedése előtt egészen ismeretlen ital volt — hiszen a sör a vár szolgalmányaihoz is tartozott — mégis oly csekély mértékben lehetett elterjedve, hogy mint önálló iparág tekintetbe sem jöhetett. De midőn a német jövevények ide letelepedtek, magukkal hozták kedvencz italukat is, melynek elkészítését a szász intézmény egyik sarkalatos jogává tették. A serfőzéshez okvetlen szükséges volt az árpa termelése, azért csak annak az udvarnak engedték meg a serfőzést, melynek kültelke is volt, vagyis csak a teljes jogu ház kapta meg a serfőzés jogát. Ez a joga meg-

maradt az illető háznak akkor is, ha a hozzá tartozó földeket eladták. Ha pedig a későbbi időben valamely udvarhoz tartozó telket feldaraboltak és a kihasított udvarrészekben új házat építettek, a serfőzés joga az eredeti házhelynél maradt. Komlót csak egy főzésre valót vettek, mert tilos volt egyszerre többet bevásárolni, ne hogy a komló zamatját veszítse. A komlót különben maga a város vette és osztotta szét a serfőző házak között, így könnyen ellenőrizhette, ki mennyit főz; ezenkívül évenként többször házmozgást tartottak és ha ilyenkor valamely polgárnál a legcsekélyebb mennyiségű komlót is találtak, az elvesztette szász jogát. Ezt a pontot későbbben a serfőzők czéhe is vette felé cikkelyei közé, de csakhamar eltörölték, minthogy csak akkor volt értelme, midőn az egyed-árúság joga a város kezében volt.

Az *örlés* egészen szabad volt, habár a városnak is volt malma, mégsem ragaszkodott kizárólagos jogához, hanem minden polgárnak jogában állott a magánmalmodkat is igénybe venni. A városnak ezen engedménye egy régi szerződésen alapúlhatott, a melyet a falvakból a városba húzódó birtokos osztály régi jogainak fentartása mellett a várossal kötött. Mindazáltal az *örlés*nél is léteztek bizonyos megszorítások, a mennyiben szigorúan megbüntették azt a malomtulajdonost, ki az embereket malmába csalogatta.

A XV. század közepén külön *lakatos* osztály még nem létezett az iglói területen. A lakatos a kovácműhelyben dolgozott és habár már finomabb tárgyak: fegyverek, rácsok stb. készítésével foglalkozott, mint a közönséges patkoló kovács (Grobschmied), még sem vált ketté akkor még a két rokon iparág.

Említést kell tennünk a *madarászokról* is. Ezeknek Szász-Ujfaluban saját udvaruk volt és énekes madarak tenyésztésével foglalkoztak, mire a községtől külön jogot

nyertek. Az akkori időben az énekes madarak tartása, etetése az előkelőbb hölgyek, a várkisasszonyok kedvenc időtöltése volt. Igló erdeiben és folyóvizeinek cserjés partjain nagyon szívesen rakták fészkeiket a kis énekesek, melyeket a madarász erre a célra készített hálóval megfogott, megszelidített és eladott. Iglón, úgy látszik, ez az iparág nagyon korán megszűnt, mert a későbbi jegyzőkönyvekben elvész a nyoma, de hogy némely emberek a madarászattal még azután is foglalkoztak, bizonyítják egyes célzások, melyekre a régi okmányokban akadunk.

A régi várszolgálmányokhoz tartozott a *vad szállítása* is. Nem kedveskedés volt az, ha Igló városa annyi meg annyi foglyot, szalonkát, nyulat, őzet stb. szállított a lublói várba, hanem joggal követelt adónem. Különben az iglói terület mindég bővelkedett vadban. Vajjon foglalkozott-e külön osztály a vadászattal, azt az okmányok hiányossága miatt ma már biztosan meg nem állapíthatjuk; ha a városnak szüksége volt vadra, úgy kiküldte embereit az erdőbe, kik azután a város költségén nagy hajtóvadászatot rendeztek, hogy a szükséges vadat előteremtsék. De igen valószínű, hogy voltak egyesek, kik hivatásszerűen foglalkoztak a vadászattal, annál is inkább, mert a vásárcikkék közt nagy keletje volt a nyers vadbőröknek az iglói piacon. Annál nagyobb fontosságú volt a *halászat*. Az iglói szolgálmányok tételeinél ritkán fordul elő ugyan a hal, mert azt leginkább a Poprád vizéből szerezte be a vár és csak nagy szükség vagy sürgős szállítás esetén fordult Igló városához, de a város régi számadásaiból kivehetjük, hogy Iglón külön osztály létezett, mely a halászzal hivatásszerűen foglalkozott. A halászokra volt bízva a halastavak gondozása és tisztán tartása is és a bőjt idején kénytelenek voltak a mészárosokat hallal ellátni, mert a vallásos, áhitatos szász polgár a világért sem evett volna tiltott húst, még vaját és

tojást sem. A halastavak a halmemek szerint voltak elhelyezve, így a csukát a Hernád mellett fekvő felső tóban tartották; közel a sümegi határhoz, az alsó malomárok alatt volt a közönséges halastó és a Wenigbach mentében, nem messze a torkolatától tartották a mocsarat kedvelő halakat. Fehér halra és pisztrángra szabad volt a patakokban halászni, de a halas tavakban a szabadalmazott halászokon kívül senkinek sem volt szabad halat fogni.

Az iglói telek- és jegyzőkönyvekben igen gyakran említetnek a *méhések*, jeléül annak, hogy a méhészet virágzó állapotban volt. A méhészetten alapúlt Igló városának három híres iparága, melyek egészen a XVII-dik század végéig virágoztak, míg végre ezek is a lengyel atyai gondoskodásának estek áldozatul. Ezek voltak: a méhsőr, a mézeskalács és a viaszgyertya készítésének iparágai. A *méhsört* majdnem mindenik család maga is készítette, különösen nagyobb ünnepek alkalmával, de foglalkozott annak készítésével több önálló iparos is, kik azután nagyobb mennyiségben hozták a piacra. A méhsőr régi ital és mindenestre az őslakók is éltek már vele, de különösen kedvencz itala volt a szásznak. A *mézeskalácsos* sajátságos lepényeivel nagy hírre tett szert és az iglói mézeskalács mindenkor keresett czikk volt. A *viaszgyertyaöntők* eleinte külön iparos osztályt alkottak és csak későbbben a czéhek életbe léptetésével egyesültek a mézeskalácsosokkal.

Ezek voltak Igló területén a legfontosabb iparágak. Az iparosok rendes körülmények között megtalálták megélhetési feltételeiket, sőt bizonyos jólétre is tettek szert. Azonban a folytonos háborúskodás következtében beállott éhínség (1308. és 1309-ben), melynek idejében a poprádi krónika szerint «a szülők éhen halt gyermekeiket, a gyermekek éhen halt szüleiket megették; sokan az akasztófáról hozták le a tolvajok hulláit, hogy ezekkel rettenetes

éhségöket csillapítsák,» az ugyanabban az időben pusztító árvizek, melyek kavicscsal, törmelékkel hordták tele a réteket, úgy hogy a marhának nem volt tápláléka, az embernek nem volt marhája és a melyek a termőföldet lesodorták a hegylejtőkön lévő mezőkről, továbbá a két ízben, 1334-ben és 1347-ben dühöngő fekete halál nagy rést ütött az iparosok soraiban is, számuk nagyon megfogyott és a város alig volt képes kézműveseket keríteni. A szász joggal bíró polgároknak kellett beállaniok, hogy a legégetőbb szükségén segítsenek. Ezek azonban, mint műveltebb elemek, mind függetlenebbekké akarták magukat tenni a várostól; egyik is, másik is ki akarta terjeszteni jogait, a mi természetes mások jogainak megcsorbitásával járt; az egyes iparágak közt mindég nagyobb lett a súrlódás, az ellenségeskedés nőttön nőtt és a város hatósága mindezen bajokkal szemben tehetetlennek bizonyult. Végre is belátta a város, hogy a régi iparrendszerral fel kell hagyni és hogy a nyugalom, a béke az iparosok között ismét helyre álljon, helyt engedett a czéhrendszernek.

VI. Igló régi kereskedelmi viszonyai.

A régi utak jelzik a kereskedelem irányát. Igló területének földrajzi fekvése kétségtelenné teszi, hogy a régi kereskedelmi utak annak határát el nem kerülhették. S Igló városának legrégebbi okmányai csakugyan két ilyen régi országútról tesznek említést. Ezeknek egyike az okmány keltekor csak részben volt már használatban, a másik pedig csak névleg létezett és legfeljebb az iglói polgár használta, ha az Altenbergről fát vitt le a völgybe. Ez a két út Igló területén ágazott el a főútból, egyik ága nyugati, másik ága keleti irányt követett. A főút nyugatról keletnek húzódott a Hernád bal partján fent a lapályon, hol ma is a sümegi út vezet; de közelebb esett a Hernád partjához és körülbelül azon a vonalon húzódott, hol ma a város téli oldali házsora áll, míg végre a mai középső malomnál a Hernádot érte. Innen balra kanyarodva a Szent-háromság kápolna mellett legmélyebb pontjához, a Lucsbachhoz ért, a honnan a legegyszerűsebb vonalon a Drevenyik fensíknak tartott. Ez az őskori út a legegyszerűsebb és legrövidebb összeköttetést létesítette a szarmata síkság és az alföld, illetve Byzancz között (l. Szepesség őskora). Ebből a főútból ágazott el a fent említett két régi út az iglói területen, az egyik nyugat felé, a másik kelet felé.

A nyugati útvonal átszelte a Sechzehnstuhl dűlőt és Swanisfalván keresztül húzódva a Thonseifen mentében ennek forrásain túl a gyönyörű fekvésű fensíkra kanya-

rodott felfelé, végig a Fischberg és Holykamen alatt; azután egy kis kitérést az Ördögárok felé tevén a Hüllnek tartott, innen lefelé az Ördögfej lábánál elhaladva a mostani gömöri útra tért. (Iglói levéltár első eredeti határlevele). Ez az út későbbben igen ritkán használtatott és annyira el volt hanyagolva, hogy valahányszor az iglóiak a határjárások alkalmával erre az útra, mint területek határára hivatkoztak, bizonyítékokra volt szükségök, hogy a künjárt bizottságok állításukat elhigyék, mert épen elhagyatottságánál fogva inkább erdei útnak tartották ezt a régi országutat. Ily bizonyítékot szolgáltat egyik határjárásnál Grosz György, káposztafalvai lakos, ki mint tanu kimondja, hogy a «nagy pestis» előtt azon az uton vasat szállítottak Iglóra; Svitka Lorencz pálinkakereskedő pedig vallja, hogy a régi út Gömörből a Stadtbergnek (a Göl-nicz felett) és innen egyenesen a Hüllnek tartott; Figura Daniel, savniki lakos végre szintén állítja, hogy ezen az uton hozták a gyümölcsöt és gabonát a Szepességre. A későbbi időben egyedül a szulovai utat vették országútnak, minthogy egyedül ez volt szabadalmazott királyi országút 1411-ben; ennélfogva a hülli út, melynek egykori általános használatát esetről-esetre be kellett bizonyítani, még az 1411 előtti időkre, tehát a legrégibb korra vezet bennünket vissza, melyben az iglói levéltár okmányainak tanubizonyysága szerint egyedül a hülli országút volt használatban, mint a Hernád és Sajó völgyei közti legrövidebb út. Nincs kizárva, hogy éppen ezen az uton közlekedtek már az őskorban a kereskedők, habár minden kutatásom daczára ezen a vonalon történetelőtti leletekre nem akadtam; de fontolóra kell venni azt is, hogy ez az út vadregényes vidékeken vezetett keresztül, hogy nem messze voltak a glaci és geravai barlangok, melyek utonállók tanyái voltak s így sietve vonult át az őskori kereskedő, hogy valami baj ne érje.

Egészen másképpen áll a dolog a keleti országgal. Valamint a főútvonal mentében kezdve a Poprádvölgytől Gánócson, Kisóczon, Horkán, Jánócson, Mahalfalván, Csőtörtökhelyen, Létánfalván, Hadusfalván, Sümegen és Iglón (a vasuti állomás helyén) mindenütt történetelőtti leletekre bukkanunk, melyek a régi kereskedelmi út irányát jelzik, úgy Iglótól kezdve a Szirtalján, továbbá Brusnik falu régi helyén (cserepek), az Altenbergen, az Eisenbach völgyében (történetelőtti salak), Merényen és Svedlëren, Gölniczbányán (bronz lelet) be egészen az Érczhegység szívébe mindenütt talált történetelőtti leletek azt mutatják, hogy ebben az irányban húzódott a régi kereskedelmi út és hogy Igló területét ezen az úton járta végig a régi kereskedő. Ugyancsak a történetelőtti leletekből következtethetjük, hogy a főútvonalból még egy harmadik út is ágazott el a Hernád mentén Márkusfalva felé; egy negyedik út pedig a lőcsei nagy áldozó hely felé vezetett. Mindezekből látjuk, hogy Igló területén ágaztak el az utak. Hogy ilyen góczpont lakatlan lett volna, azt lehetetlen elképzelni. De kérdés, hol állott az ősváros? Ennek valódi helyét csak ásatások volnának képesek kideríteni, melyeket különösen a Ziegenrücken, a mostani téglavetőnél és a Sechzehnstuhl környékén kellene eszközölni, mert annyi bizonyos, hogy Igló virányain egy egész korszak fekszik elásva. Mert hogy ezeken az utakon sok századon keresztül szállítottak árukat az őskorban, mutatja a sok történetelőtti lelet, melyeknek majd durvább, majd finomabb alakja egy nagy, hosszantartó korszakot ölel fel. Ezeken az utakon szállítottak bronzot, kardokat, fegyvereket, különféle ékszereket, borostyánkövet és — vasat.

Hogy a barna vaskövet, mely a hegyek gerincein is itt-ott felszínre jött, nem ismerték volna az őslakók, fel nem tehető, annál kevésbbé, mert rajta vezetett az út keresztül; de különben is ott találjuk a könnyen olvaszt-

ható vasércz salakját az Eisenbach völgyében a régi réz-salak alatt (1412-ki határjárás). Valami nagyszerű olvasztók nem lehettek akkor még, mert akkor több régi salakot találnánk, habár a rohamosan áradó hegyi patakok messzire sodorhatták egy régi kornak amaz utolsó maradványait vagy több méternyi vastag törmelék réteg fedhetette el azokat. Még az is kérdéses, vajjon az iglói területen nyert vasat áruba bocsátották-e vagy csak saját használatukra aknázták-e az őslakók? Mindezt csak nagyobb arányokban eszközölt ásatások és a szerencsés véletlen deríthetné ki, de az eddigi leletek alapján is azt állíthatjuk, hogy eme régi országút mentében valamely régi nép lakott és hogy ez a nép vasiparral foglalkozott.

Ez a régi, őskori kereskedelmi út az úgynevezett nagy népvándorlás idejében megmaradt és a magyar állam megalkotása után a kereskedelem iránya egyelőre nem változott (Hradszky X lándzsások története); az őskori sirhantok elmosódtak, az áldozó helyek pusztán maradtak, és csak néhány piszkos cserép ott lent mélyen a földben tesz tanúságot arról, hogy ismét egy ezredév tünt el. Ugyanezt az utat használták az emberek a várispánság korában is, a mint erről az iglói okmányok tanúságot tesznek. 1412-ben hiteles tanúk igazolják a királyi biztos előtt, hogy ez az út, mely a vadonban elvész és melynek folytatása nincs, általánosan használt út volt, hogy annak királyi országuti jellege van és hogy azon az uton a vándor sérthetetlen, mert ez egy ősrégi szabad út! De fontossága az őskorba helyezendő, ekkor már csak az emléke maradt fen és az iglói polgáron kívül alig vette más valaki igénybe. Mert a magyar állam konszolidációjával, a közigazgatás rendezésével új góczpontok keletkeztek, minek folytán a kereskedelem is más irányt vett. A káposztafalvai vám felállítása folytán nagy csapás érte az iglói területet, az országút más irányt vett és Ujfalu kiesett a

fővonalból, szerepét átvették Lőcse meg Késmárk és a közforgalom, a főkereskedelem ezek felé a helységek felé vette útját.

De azért Ujfalu derék polgársága nem csüggedt el, minden erejét összeszedve másutt kereset kárpótlást, hogy kereskedelmének hanyatlását meggátolja. Sok utánjárás után végre megkapta a vásárjogot és a faluból mezőváros lett. (A szász helységek fokozatai voltak: falu = Dorf, mezőváros = Markt és civitas = város). Az akkori időben a vásárjogot adományozó okmány sok pénzbe került és annak megszerzése Ujfalura nézve annál nehezebb volt, mert Lőcse mind környékének kereskedelmét, mind pedig a külforgalmat magához ragadta és nem látta szívesen, hogy szomszédságában vetélytársa fejlődjék. De végre is Nagy Lajos király 1380-ban és 1382-ben nemcsak a vásárjogot adományozta Ujfalunak, hanem a hetivásár megtartásának jogát is, úgy hogy Ujfalu ennek az okmánynak az alapján egyszerre várossá lett és habár az okmány még a «villa»-nak szól, mégis tényleg a városok sorába emeltetett általa. S minthogy akkor már az egész mai iglói terület Szász-Ujfalu birtokában volt, ezentúl joggal az «Igló» elnevezést használhatjuk.

De ezt a Nagy Lajos-féle okmányt semmi esetre sem fogadhatjuk el első szabadalmi levélnek, mert ennyi kedvezményben egyszerre még a legdédélgetettebb királyi helyek sem részesültek, Igló pedig soha sem volt a magasabb körök dédelgetett kedveltje, mindent egyedül kedvező fekvésének és polgárai józanságának köszönhetett. S így fel kell tennünk, hogy az első egy-két országos vásár megtartására már elébb kapott volt jogot, még pedig akkor, midőn a várost falakkal vették körül. A város falait ugyanis nem a saját polgárai részére védelmül emelték, hanem első sorban a vásárnép és áruinak oltalmára nehogy holmi kellemetlen meglepetéseknek legyen kitéve.

Hogy pedig Igló a XIV-ik században már fallal volt körülvéve, az kitűnik a régi jegyzőkönyvekből és számadásokból, valamint azokból az elnevezésekből, melyek az akkori okiratokban előfordulnak, ilyenek voltak: «a város fala mögött,» «a mesgyénél nem messze a város falától,» a számadások közt pedig találjuk «a lőcsei kapu tornyának kijavitása» költségeit stb. De falakat kapukkal, toronynyal egyszerre felépíteni nem lehet s így ezeknek építését bátran tehetjük még a XIV-ik század közepére. Hogy mi módon és mely áron nyerte el Igló ezeket a jogokat, nem tudhatjuk; valószínű, hogy volt egy átmeneti korszak, míg a faluból város lett, de az arra vonatkozó okmányok a husziták pusztításai idejében elvesztek. De annyi tény, hogy *Igló az 1382-ik évben várossá lett.*

A városnak neve «*Új-város*» (nova civitas) volt; mint-hogy egyszersmind bányaváros is volt, abban a kedvezményben részesült, hogy a kereskedők, kik vásárra jöttek, egy márka értékén felül denárokat (egy denár = 6 kr. o. é.) be nem hozhattak a városba, így az idegen kereskedő kénytelen volt aranyban fizetni, minek következtében az iglói kereskedő mindég el volt látva aranynyal, a mi reá nézve nagy előnnyel járt. Az iglói kereskedők ebben az időben már meglehetősen vagyonosak lehettek; kitűnik ez abból a tényből, hogy midőn 1384-ben a marhának az ára annyira leszállt, hogy egy julnak az ára egy garas (45 kr. o. é.) és egy felnőtt borjué 12 garas volt és a város, melynek vagyonát leginkább a marhaállomány tette ki, csak nagy veszteség árán adhatott volna túl a marhán, épen a kereskedők segítették ki a várost szorult helyzetéből, a mennyiben a marhát megvették, de tavasszal csekély haszon mellett ismét a város rendelkezésére bocsátották. Vagyonukat annak az élénk kereskedelemnek köszönhatték, mely már akkor Igló városában életre kapott. Igló volt ugyanis a *nyersbőrnek* és *faggyunak* főpiacza,

innen szállították a kisebb *prémes állatok bőreit* a külföldre, a *vasnak* és *réznek* főpiacza akkor még nem Gölniczbánya, hanem Igló volt, egészen 1432-ig, a midőn az iglói bányászat a sok tót bányamunkásnak a huszitákhoz való szítása miatt pangani kezdett és Gölniczbányának volt kénytelen az első rangot átadni, melyet e két fém piacára nézve soha többé vissza nem szerezhett.

Fontos kereskedelmi cikk volt továbbá a *viasz*, melyet nagy hordókban vittek piacra és melyet a külföldi kereskedők nagy mennyiségben vásároltak. Nagy hordókban adták el a *mézet* és kisebb zárt edényekben a *méhsört*, melyet leginkább Lengyelországba vittek. A legnagyobb méhesek voltak a Salamon Benedeké a Hernád mellett Sümeg felé és Schwarcz Györgyé (1408) a Thonseifen völgyében. A *borkereskedés* soha sem vert nagyobb gyökeret, a város leginkább a nemesektől, a káptalantól és a klastromoktól vette borát saját vendéglője számára. Az iglói *posztókölme* is keresett cikk volt. De átmeneti cikkekben is gazdag volt Igló piacza, mert a gömöri ember ide hozta gabonáját, aszalt gyümölcsét, kenderét stb. eladásra. Az elősorolt árukat oly nagy mennyiségben és oly választékban egyetlen egy felsőmagyarországi vásáron sem lehetett kapni, mint az iglói vásáron, mely ennél fogva nemcsak hogy biztosítva volt, hanem napról-napra fontosságban nyert. A város kereskedelme csakhamar nagykereskedéssé fejlődött, erre nézve jellemző az 1382-iki okmányban toldalék gyanánt szereplő «*mázsás szekér*» intézménye (Zsigmond vásárokmánya). A «*mázsás szekér*» kicsinyben sem nem árulhatott, sem nem vehetett, nagy kedvezményekben részesült a vámoknál és a harminczados helyeken, sőt az utakon is voltak bizonyos kiváltságai. A «*mázsás szekér*»-nek privilegiumához tartozott tehát nagy kereskedést folytatni, mely már akkor is nagy fejlettségnek örvendhetett, mert tekintélyes polgárok, mint:

Lapispataki, Knoll, Waxmut, Bestseller foglalkoztak azzal, kik mindnyájan nagy vagyonnal rendelkeztek és kiknek nagy hitelök is volt. A nagykereskedés mellett azonban a kiskereskedés is virágozhatott Iglón, mert a királyi okmány «kis szekeret» is említ, egy két lovas könnyű kis szekeret, melyen a környékbeli a városba jött, hogy egyrészt áruít eladja, másrészt bevásárlásokat tegyen. A kisebb üzletek közvetítésével a zsidó foglalkozott, kit mindenütt még csak mint kiskereskedőt találunk felemlítve, de egyik-másik perből ki lehet venni, hogy egyesek már nagyban is kereskedtek.

A vásárok alkalmával az iglói piacon nagy néptömeg csődült össze minden oldalról. Ilyen nagy néptömegnek, mely hetekig sürgött-forgott Igló piacán — mert az iglói vásár akkor négy hétig tartott, — szállásokra is volt szüksége. A régi okmányokból kitűnik, hogy Iglón több szálloda volt, de határozottan csak egyről beszélnek az iratok, a többiek tehát inkább magánvállalatok lehettek, melyek vásárok alkalmával rendeztetek be. A városi nagy szálloda ott állott, hol ma «a kék golyó»-hoz címzett vendéglő van, de annyira körül volt véve kisebb házakkal, hogy alig lehetett hozzáférni. Ezek a kis házak vásár alkalmával igen keresettek voltak és habár sem udvaruk, sem faszinők nem volt, igen magas bért fizettettek maguknak a kereskedők által. Sok vásáros ismerőshez szállt, úgy hogy országos vásár alkalmával alig volt ház Iglón, melynek vendége nem lett volna. A kereskedőkkel jött cseledség mindég a szekérnél maradt. Valószínű, hogy áruházak is léteztek, de az okmányok ilyenekről nem tesznek említést. A mai városháza helyén állott a legelső «áruház» de ez csak későbbben építettett fel.

Az élénk forgalom, a nagyobb mérvű kereskedelem, melyet a vásárok előidéztek, a város fejlődésére is nagy hatással volt. A lakosok külföldi kereskedőkkel léptek összeköttetésbe, kiktől nem egy életre való eszmét vettek át,

művelődtek és a jólét közöttük általánosan érezhetővé vált. Ez a rohamos fejlődése a városnak szálla volt Lőcse szemében és arra készítette Lőcsét, hogy Iglónak szabad vására ellen kikeljen és annak forgalmát mindenáron csökkentse. E célból kijelentette, hogy a sümegi út nem szabad út, hanem magánbirtokon visz keresztül és mint-hogy a szász jog szerint a magánbirtokon talált idegen embert bántalmazni szabad volt (káptalani ered. okmány), a lőcsei porkolábok által minden uton-módon zaklattatta és bántalmaztatta az Igló felé menő kereskedőket. Ez a zaklatás a sümegieket is érte és egy hosszú pernek lett indító oka, melyről lesz még alkalmunk bővebben szólni. Igló városa Lőcse túlkapásai ellen orvoslást keresett és az ügy a szepesi gróf közbenjárásával egyelőre békés megoldást nyert.

A mi a vásári rendtartást illeti, a hatóság szigoruan ügyelt arra, hogy minden mérték a törvényszabta méretekkel birjon; a kinél kisebb mértéket találtak, azt mint csalót keményen megbüntették, áruit elkobozták, őt magát pedig a városból kiűzték. A városháza alatt egy fedett szögletben állott a kőből faragott városi mértékminta, mely fedővel volt ellátva; fent a bíró szobájában volt a vas-rőf és a mázsáló házban voltak a mintasúlyok. A vevő csekély díj lefizetése mellett ellenőrizhette a mértéket és könnyen meggyőződhetett annak helyességéről. A szepeségieknek nemcsak külön pénzök, hanem külön mértékek is volt. A Szepesség legrégibb méreteit Igló városának jegyzője jegyezte fel akkor, a midőn elvált a várostól és kerületi jegyzőjévé lett: «Thomas von Slakendorf, das als geschrieben dieselbe Zeit lantschreiber geworden.» Ezen feljegyzések szerint 1 szepesi font = 21 dgr., 1 szepesi mázsa = 21 kilogramm, 1 budai font = 49 dgr., 1 budai mázsa = 49 kilogr., 1 szepesi köböl = 60 liter, 1 szepesi rőf = 0'67 meter.

VII. Bányászat, fémipar.

Már többször említettük, hogy az őskorban az iglói területen érczet ástak és olvasztottak. Rendszeresen űzött bányászatról ebben az időben természetesen szó sem lehetett; a kutatáshoz még nem értettek s így csak oly helyeken, mint a Grätelen, a Roztokán, hol a telér egészen a felszínig tör, igyekeztek az érczet kiaknázni. Kezdetben úgy a magyaroknál, mint a németeknél rabszolgák végezték a nehéz bányamunkát, olvasztották az érczet, a tulajdonos pedig átvette a kész érczet és fémét. Még a magyar vezérek korában külföldről hoztak be bányászokat; de vajjon az iglói területen dolgoztak-e ezek, nem tudhatjuk. Annyi azonban tény, hogy az iglói területen mind a Leithaus-ban, mind pedig a Knoll-on igen régi tárnák találhatók, melyek a legkezdetlegesebb módon, vésővel és kalapáccsal műveltettek s melyek minden esetre még a tatárjárás előtti időszakban nyitattak és minthogy réz- és ezüst telérekhez vezetnek, művelésök nem az őskorba, hanem a magyar honfoglalás utáni időszakra tehető.

A fenmaradt régi tárnákból következtetve nehéz munkát végzett az akkori bányász. A meddő kőbe vájt keskeny és alacsony tárnában, melyen ember alig bújhatott keresztül, hanyatt fekvve kellett a bányásznak vésővel és kalapáccsal dolgoznia, hogy előbbre jusson; azután galyakból és száraz fahasábokból máglyát rakott a kemény szikla tövében és meggyújtotta, hogy a tűz heve megpuhítsa a kemény sziklát. Minthogy ez minden egyes bányában történt, képzelhetni, milyen füst keletkezett a

hegyoldalon, a hol dolgoztak. Azért nem volt szabad a máglyákat csak bizonyos időben meggyújtani, rendszeren éjjel égett a tűz és reggel azután tovább dolgoztak. A munkához bizonyos jeladásra fogtak és ugyanarra a jelre abba is hagyták. Későbbben ellenőrzés végett a bányamunkások lakhelyén is adtak jelt egy kolompon — fakutyán, — melyről Iglón egy egész kis városrész «kolomposhely — Kloport»-nak (Klop = oláhul harang) neveztetett el. Még későbbben, Szt. László templomának felépítése után haranggal adták a jelt, melyre munkába kellett állani.

IV. Béla király külön szabadságlevél által megalkotta a *szabad bányapolgárságot*. Az eredeti okmány szövege elveszett és csak a későbbi, erre az okiratra vonatkozó hivatkozásokból lehet némi tájékozást szerezni annak egyes pontozatai felől, melyeket oly szívésen tartottak meg, hogy a bányásznak mintegy vérévé váltak. II. Endre korában Gölniczbánya lett a szepesi bányászat főhelye; innen terjedt el a rendszeresebb bányamivelés a szomszédos vidékre is, kiszorítva az ősbányászatot. IV. Béla uralkodása után a bányapolgárságnak főbb jogaihoz tartozott a szabad bíraskodás bányaügyekben, szabad kutatás a bányapolgárság közegének — későbbi bányabíró-nak ellenőrzése mellett, az erdők szabad használati joga és a szatócsjog. Ez utóbbi képezte a magyar bányászatnak legértékesebb szabadalmát, a mennyiben a bányapolgárság látta el a munkásokat élelemmel, kik ezt innen tartoztak beszerezni; ez által a bányapolgárság biztos jövedelemre tett szert, mely a bányaköltségeket fedezni volt hivatva. Valahányszor ez a jog magánemberek kezében volt, mindannyiszor hanyatlás állott be a bányászatban, mert a jövedelemnek tetemes részét elvonták a bányától. Ez a jog nem egyszer elégtelenségnek volt indító oka, mert annak révén sokszor zsarolták a szegény bányamunkásokat, kik azután a bányabirtokos ellen fellázadtak.

Iglón kezdetben a szász polgárok közül kevesen foglalkoztak a bányászattal. A szász sokkal biztosabb nyereség után járt, mint a milyent a sokszor csalfa bányászreményből várhatott volna. Azonkívül a bányászat nagyobb tőke befektetését tette szükségessé, mely a vásárjog megszerzése előtt Iglón még hiányzott. Mindazáltal a XIV-ik század vége felé többen foglalkoztak Iglón is bányászattal, így: Bestseller, ki nagyobb tőkét fektetett üzemébe, azután Balz János és István (Balzmann, Palzmann), Czifra és ennek öccse Lőrincz, Stenczel György. Ezeknek szép jövedelmök lehetett a bányákból, mert a mellett, hogy udvaruk és kültekők is volt, tehát a jómódu polgárok közé tartoztak, későbbben is szerepet visznek Iglón és a siker, melyet ez első iglói bányapolgárok értek, bizonyára jó hatással volt a bányászat fejlődésére. Az említetteken kívül volt még Iglón egy Ewrbánya-udvar, mely 1 lat adót fizetett, miből következtethetjük, hogy nem valami nagy jövedelme lehetett a bányászatból.

A mi Iglón a bányászat fejlődését elejétől fogva hátráltatta, az két jognak összeütközése volt. Gölniczbánya ugyanis nemcsak a saját szabadalmazott területén adott kutató jogot, hanem a mint Gölniczbánya levéltárának jegyzőkönyveiből következtetni lehet, eleinte az egész Szepességre terjesztette ki bányajogát. Ha most Gölniczbánya valamely bányapolgárnak Igló területére adott szabad kutatási jogot, annak majdnem ugyanazon jogai voltak, mint a községnek magának, mert volt italmérési, szabad kereskedési, kézművesi joga, vámmentességet élvezett és saját bíraskodása volt a bányában, egyszóval állam az államban. A község féltékeny lévén jogaira, nem szívesen látta az ily nagy jogkörrel felhatalmazott jövevényt és gyanus szemmel kísért minden összeköttetést és érintkezést, mely ily idegen bányapolgár és egyes iglói polgárok közt létrejött. De volt még egy harmadik tényező

is, mely az iglói bányaterületre igényt tarthatott és ez a szász gróf volt a XXIV bíróval. Ennek folytán a zavar mind nagyobb lett. A bányapolgárok az erdőség jó nagy részét elfoglalták és még legelőt is követeltek; sem a község, sem a szász gróf nem engedett jussából s így a szakadás elkerülhetetlen volt. A sok perpatvarnak végre egy királyi rendelet vetett véget, mely Iglót önálló bányakerületnek nyilvánította és kijelentette, hogy az erdő csak bányászati célokra és a polgárok szükségleteire használható fel, nem pedig üzletre. S minthogy ezáltal Igló polgárai megkárosodtak volna, feltehető, hogy kárpótlásul alkalmasint akkor kapták meg az első vásárjogot.

Hogy a kincstár Iglót önálló bányakerületnek nyilvánította, annak oka abban a körülményben is keresendő, melynél fogva a kincstár igen szép hasznót húzott az urburaiból vagyis abból a bányavámból, melyet a magánbányák művelői a királynak fizetni tartoztak. Mily tetemes lehetett az urbura, kitűnik egy királyi iratból, melynél fogva a király 1312-ben Illyésnek, a szász grófnak urburaja negyedrészt elengedi. Az iglói urbura főtétellei réz és vas voltak, ezüst igen kevés.

A bányahatóságot az iglói területen a szász gróf, képviselte. Bányabíró ebben az időben Iglón még nem volt és nem volt még a XIV-ik század végén sem. Csak midőn Igló a XV. század elején Lőcsével a versenyt sikerrel felveszi, és Gölniczbánya meg Lőcse a peres ügyek illetősége miatt folytonos háborúskodásban élnek, megkapja Igló a bányabíráskodás jogát is. Az elzálogosítás után úgy is szükségessé vált, hogy a XIII városnak külön bányabírója legyen, ki természetesen Iglón székel. Ugyanakkor a király közbenjárásával az erdő iránt is egyezkedtek. Az Eschbergen túl egészen a Hüllig a szabad királyi erdők — hajdani iglói terület — terjedtek el és ezekben Igló városa, valamint a többi szomszédos szász helységek,

Sümeg és Illésfalva szabad vágási jogot nyertek, sőt szükség esetén még a bányászatnak is jutott belőle.

A mint Iglón bányabíróság szerveztetett, minden iglói polgár bányapolgár is lehetett. Az új polgár a bányabírónak 4 fillért fizetett és ezért kutatási engedélyt nyert. Az engedély egy bizonyos »mező«-re körülbelül 55 □-ölnyi bányaterületre terjedt ki, melyen szabadon mozoghatott és a bányát művelhette. Voltak kisebb területek is, rendszeren két »mező« közé beékelve. A bányapolgár azonnal elvesztette minden jogát, ha kitünt, hogy három napig nem dolgoztak a bányában. Hosszabb határidőt kapott, ha tűz segítségével mívelte a bányát. Sátoros ünnepek alkalmával 28 napig szünetelhetett a bányamunka. Ha valaki más »mező«-ről érczet vitt magával, 50 márka bírságot fizetett és ha a munkás érczet lopott vagy elrejtett, életével lakolt. Ha valaki másnak a bányájában dolgoztattatott, súlyos büntetés érte. A munkaidő 8 óráig tartott és a bányaez felelős volt a munkás életeért. Minden szombatnapon az összes bányapolgárok a bányákhoz vonultak, hol a tárna előtt az ércz halmazba volt rakva; az urbura levonása után osztzkodtak a nyers érczen és kiki legjobb belátása szerint értékesíthette a maga részét; Eleinte mindjárt ugyanazon a helyen olvasztották is az érczet, de minthogy roppantul pusztították az erdőt, későbbben az olvasztásra külön engedélyt kellett kérniök. Az ezüstérczet a szepesi kamara vette át és ez fizette ki a bányamívelőket, kiknek az ezüst érczből csak annyit volt szabad visszatartaniok, a mennyi saját szükségleteikre kellett.

Ha valaki valamely bánya mívelésével felhagyott, az elhagyott bányát épületeivel együtt másnak adományozhatta a bányabíró; egyedül a szerszámok illeték a régi mívelőt, a mi későbbben megváltozott. A főaknának mint mindenütt, úgy Iglón is bizonyos jogai voltak, neve-

zetesen az idegen mezőben talált ércz a főtárnáé volt; továbbá egy évig és egy napig miveletlenül maradhatott, anélkül, hogy a bányabíró másnak adományozhatta volna.

A munkabért a bányapolgárok közösen állapították meg és nagy büntetés terhe alatt nem volt szabad sem a bért önkényűleg emelni, sem pedig más bányából munkást fogadni. A heti munkabér 40–70 denár között váltakozott, de készpénzt ritkán látott a bányamunkás, mert a bányabirtokos arra kényszerítette, hogy az élelmi szereket, az italt, a szerszámot, sőt bizonyos mennyiségű ruhát is bér fejében tőle vegyen át.

Sajátságos szokás volt a régi bányászati életben az, hogy mindenki, kinek kutatási engedélye volt, egy *róvó botot* kapott, melyen az engedély száma, aknája, tárnája és egyéb szabadalma be volt róva; ezzel a róvással igazolta az illető bányabirtokát. A botnak összeillő párja a bányabírónál maradt. Ez a róvás csak a bányakönyvek behozatalával szűnt meg, a mi Iglón jó későn történt.

Abból a korból az összes bányákat, melyek művelés alatt voltak, elősorolni lehetetlenség, mert ezek a rovátkás botok mind elvesztek és írott okmány alig létezett. Csak kerülő utakon, a határjárásokból, egyes hagyatéki felvételekből tudhatunk meg egyet-mást. Így megtudjuk, hogy a Kriegpataknál (Roztoki) vasbányákat örököl Kunch; a Grätelhegyen régi elhagyott bányákat emleget az 1412-iki határjárásról szóló okmány; e szerint a Grätel környékén lent az Eisenbach völgyében olvasztók is voltak. A Göllnicz patak mentében a város keletkezése után egyáltalában nem műveltek bányákat, mert különben említést tenne róla az igen pontos határjárási jegyzőkönyv. Igló régi bányászatára nézve igen fontos a legrégebb határlevélnek ama passusa, mely a roztoki bányákról szól. A legsűrűbb erdőben akadtak régen összedőlt bányákra, melyekről senki sem tudta, hogy ki művelte azokat hajdanában.

Abból azt következtethetjük, hogy Iglón nem folytonosan, nem megszakítás nélkül művelték a bányákat, hanem hogy voltak hosszabb időközök, melyekben a bányászat teljesen pangott és sokszor csak évtizedek múlva fogtak ismét a bányák műveléséhez. Ez a feltevés teljesen összevág Igló városának fejlődésével, mert abban az időben csak egyes tehetősb polgárok foglalkoztak a bányászattal, és azok is csak bizonyos ideig, míg tőkéjüket jobban nem gyümölcsoztathették s ilyen gazdag polgárok még nagyon kevesen voltak a XIV. században Iglón. Későbbben a XV-dik század második, harmadik tizedében, midőn már elegendő tőke állott rendelkezésre, már rendben folyik a bányászat; ha fel is hagynak egy bányával, ugyanarra a helyre két-három kutató is jelentkezik. A mint azonban a bányászat nagyobb lendületet vett, rögtön beállott az erdő, a fa hiánya: így 1411-ben egy nagyobb tűzvész alkalmával Igló a királyi erdőkből kénytelen faszükségletét fedezni; a bányászathoz szükséges fát pedig a Hüllön túl fekvő magánerdőkből vagy a szomszédos tanyákról kellett beszerezni.

Az iglói bányabiróság a bányabiróból, 4–6 bányesküdtből, kik közül későbbben egynek mérnöknek kellett lennie, és két hajduból állott. Ez osztogatta a kutatási engedélyt, melyet a folyamodó bizonyos formalitások mellett kapott meg. Egy 1511. évi bányajegyzőkönyv szerint (iglói bányakapitányság, Bergbuch Igló I) »a bányabíró elé jött Hangos és Messersmit János; a bányabíró kérdi tőlük: mit parancsolnak? Ezek azt mondják: bányát akarunk mívelni, ne irigyelje tőlünk, bíró úr, a régi bányák bedőlt mezejét, valamint azt sem, hogy új bányát akarunk nyitni. Azután kérdi a bíró: Hát hol akartok építeni? Felelnek azok: a Dürrenbergen. Erre a bíró mondja: Nem irigylem tőletek, betömlhetitek a régi bányát és újat nyithattok, de anélkül, hogy azokat az embereket meg-

kárositanátok, kik ott vagy ötvenen dolgoznak vagy azelőtt dolgoztak. Erre Schuster Mihály és Erasmus, a porkolábjával felmentek a Dürrenbergre és úgy találtak mindent, a mint azt a folyamodók mondták, mire újra beidézték őket és csak akkor kapták a jegyet (a rövöbotot).

A bányabíróság perrendtartása pedig következő volt: a panasz szóbelileg adatott be, még pedig személyesen a panaszos által; a tárgyalás is szóbelileg folyt és ennél mindkét félnek okvetlenül jelen kellett lennie. A ki meg nem jelent, elvesztette perét. Az ítéletet azután minden megokolás nélkül bevezették a jegyzőkönyvbe (Bergbuch). A bányabíróságot a városi képviselő-testület választotta, de vannak nyomok, melyekből következtetni lehet, hogy az első időkben (a XIII., XIV. században) maguk a bányapolgárok választották a bányabírót.

Az iglói bányaterületen, melyhez 1412 után a Poprád völgye is tartozott, idegenek is nyitottak bányákat, legnagyobb számban a lőcseiek, kik a legnagyobb tőkével rendelkeztek. Voltak nemesek is — Máriássyék, sőt külföldiek is, kik az iglói területen bányákat műveltek, így a Knoll alatt boroszlói bányák voltak. Ebből láthatjuk, hogy az iglói bányaterületen akkor még rendezetlen viszonyok uralkodhattak. Mindenesetre voltak még régi nemes bányabirtokosok, kik a régi jog alapján birták a bányákat, semmiféle újítást el nem fogadtak — pl. a batizi nemesek — és semmiféle szabályrendeletnek alá nem vetették magukat. Voltak azután bányaművelők, kiket még a szász gróf, V. István szabadságlevele alapján ruházott fel bányajoggal s kik a Lőcsén székelő szász törvényszék alá tartoztak. Létezett azután gölniczbányai bányapolgár, ki IV. Béla szabadalmaival akart élni és végül Igló városa maga is adományozott kutatási engedélyt. Ezeknek a különféle kérdéseknek rendezésére és a sok ellentét kiegyenlítése

végezt már a XIV. század vége felé folytak tanácskozások, de eredményhez nem vezettek, mert a város természetes jogáról lemondani semmiképen sem akart és érezte, hogy ő lesz végre is a győztes. Minden egyezkedés hajótörést szenvedett mindaddig, míg a nagyobb bányamivelők egyezségre nem léptek és a kisebb társaságokat is kényszerítették, hogy hozzájuk csatlakozzanak, a mi még a XV. század közepén megtörtént. Ebből az egyezkedésből a szász egyetem egészen kizáratott, mivel Igló területének elzálogosítása folytán tulajdonképeni bányaterület nem létezett. A bányabirtokosok az egyes vidékek szerint összeállottak és nagyobb társaságokat alkottak; ezek sokszor egymással szövetkeztek vagy egymásba olvadtak, míg végre ezekből hét véglegesen meghatározott bányakerület jegeczesedett ki, melyek a hét felső-magyarországi bányaváros neve alatt ismeretesek. Ezeknek érdekei közösek voltak, a területek közel feküdtek egymáshoz, úgyhogy egy és ugyanannak a bányapolgárnak nem ritkán mind a hét bányaterületen volt megmívelt bányája; a bányamunkások ugyanazon feltételek alatt dolgoztak. Ennek következtében a hét bányaváros nemsokára szükségét érezte annak, hogy egymással egyesüljenek és közös erővel védjék közös érdekeiket. Maga a szepesi kamara is óhajtotta ezt az egyesülést, mert a kincstár érdeke is úgy kívánta. Ennélfogva a hét bányaváros képviselői 1487-ik évi január hó 4-én Kassán összeültek, hogy véglegesen rendezzék az ügyet. A hét bányaváros következő volt: Gölniczbánya, Szomolnok, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és Igló. A kassai gyűlésen történt közmegállapodás szerint Gölniczbánya lett a főbányahely, itt volt a felebbezési forum és «a bányapolgárság követei szent esküt tettek arra, hogy hivek lesznek Gölniczbánya törvényeihez.» Azonkívül még következő pontozatokban állapodtak meg:

1. A ki a pört megnyeri, az fizeti az ellátást, ha a tárgyalás a bánya színhelyén folyt.

2. Ha a régi bányavárosok (Gölniczbánya és Szomolnok) a gyűlésen meg nem jelennek, a többi jelenlévő városok is érvényes, mindenkit kötelező határozatot hozhatnak.

3. Ezentúl a szász gróf bányajogot már nem adhat, nem is befolyásolhatja a választásokat, de a választás eredményét a grófnak tudtára kell adni. A bányabíró a városi tanács többsége választja és a bányabíró esküdtjeivel együtt adományozza a kutató jogot, a tárnát, az aknát stb.

4. Ha valaki érces bányát nyit, három aknát kap, mely három mezőre terjed ki.

5. A főtárnát három aknával együtt adományozzák azzal a kikötéssel, hogy azt egy év alatt ki kell építeni. Bányamérnök csak a két fél beleegyezésével hivatkozó a határjel kitűzése végett.

6. Minden bányabíró jegyzőkönyvet visz; azonkívül köteles évenként egyszer a tárnákat és aknákat megvizsgálni. A ki hanyag a bányamivelésben, azt előbb 3—4-szer meg kell inteni, mielőtt megbüntettetnék. A ki másnak a bányájában a teléreket megvizsgálja és ezeket kutatja, azt az aknába dobhatják.

7. Felhivatik a város tanácsa, hogy a bányabírónak segédkezet nyújtson, ha ellenszegülésre találna.

Ugyanabban az évben újra tanácskoztak a bányavárosok Kassán, még pedig a szavazási sorrend felett, melyet a következőkben állapítottak meg: Először szavaz Gölniczbánya, azután Szomolnok, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyó és utóljára Igló. Így tehát Iglónak volt az akkori időben a legjelentéktelenebb bányászata; ennek okát a lengyel nyomásban kell keresni, mely már akkor a városra nehezedni és érezhetővé válni kezdett.

A most említett tények tulajdonképpen már későbbi korba valók, de oly szoros összefüggésben állanak egymással, hogy azokat az előbbiektől elválasztani nem lehet.

Ezen intézkedések folytán a bányapolgárok nagy tekintélyre tettek szert; a munkások, a mesteremberek tőlük függtek és még a városi tanácsot is befolyásolták. Az iglói bányabíróság ülést és szavazati jogot is kapott a városi tanácsban, sőt későbbben annak kiegészítő részét képezte. A XV. század elején azonban, mint már említettük, nem nagy jövedelmet hajthatott a bányászat Iglón. Kitűnik ez abból is, hogy a záloglevél nem említi az urburát, holott ha mint a XIV. század elején dúsán jövedelmezett volna, bizonyára nem felejtették volna ki a záloglevélből. Különben az is meglehet, hogy az urburát egyáltalában nem zálogosították el, mert a bányapolgárság akkor még tényleg nem tartozott a «populus»-hoz, a városhoz, Igló a bányaváros címét még nem használta hivatalosan. Hogy azután a lengyelek mégis szedték az urburát is, úgy mint a várispánsági szolgálmányokat, melyek szintén nem voltak elzálogosítva, annak egyedüli oka a záloglevélnek könnyelmű, felületes szerkesztése és a lengyelek túlkapásai. Hogy ez az urbura a későbbi időkben mily tetemes összegre rúgott, kitűnik onnan, hogy maga az urbura elegendő volt arra, hogy az egész zálogösszeget visszafizessék.

A fémipar.

Már előbb említettük, hogy a város a lakatosoknak és kovácsoknak kijelölte a műhelyeket, melyeknek száma meg volt ugyan határozva, de utóbb a város fejlődésével megszorították azokat. Ez a két iparág eleinte egy volt és csak az igények növekedésével szakadt ketté. A lakatosok a finomabb munkát végezték, későbbben ezek is két osztályt alkottak, voltak ugyanis fegyverkovácsok és közönséges lakatosok. Az előbbiek mestersége igazi művészetté fejlődött. Voltak köztük sisakkészítők, sarkantyúsok, páncélosok és mikor a puskaport hadakozási

czélokra kezdték használni, pattantyúsok is. Az iglói fegyverkovácsok híresek voltak, készítményeik igen keresettek voltak és iparuk nagyban virágzott. A csatatéren, kivált ha több szepesi együtt harczolt, a fényes, könnyű, szép-alaku sisakok és a gyönyörűen feldiszitett pánczélok feltűnést keltettek (magyar krónika); az elesett lovagokat pedig sokszor csak diszes fegyverzetökről lehetett megismerni. S mind ezek a fegyverzetek majdnem kivétel nélkül az iglói műhelyekből kerültek ki (káptalan, Máriássy per iratai). Későbbben Gölniczbánya, Szomolnok és Lőcse is foglalkozott a fegyvergyártással, de ennek a főhelye mégis csak Igló maradt. Az iglói fegyverjegy a külföldön is ismeretes volt. A «Siebenbürger Würgengel» is említést tesz pompásan feldiszitett mellpánczélokról és sisakokról, melyeket a Szepességről hoztak.

A régi kovács készítette a durvább fegyvereket; az ő műhelyéből kerültek ki a nagy kardok, a lándzsahegyek, a buzogányok, a csillagos buzogányok, a lánczos golyók stb. Bér fejében kész fegyvert szállított a várba és utóbb a városnak is hasonló módon adózott a műhely után. Ebből aztán az álnok lengyel azt sütötte ki, hogy Igló köteles egy egész csapatot kiállítani ruhástúl — fegyverestül. A kovácsmesterség a XIV., XV. és XVI-dik században a legjövedelmezőbb iparágak egyike volt, a kovácsok, kik sokszor maguk vájták a vasérczet és olvasztották is, a szükséges szenet, fát pedig a műhelylyel együtt kapták, mind meggazdagodtak; az országutak oly rossz karban voltak, hogy kocsi meg lószerszám nem tarthatott sokáig s így a kovácsnak mindég akadt munkája. Iglón, a mint már említettük, egy kovácsműhely volt a város közepén, de a munka felszaporodásával a város még több kovácsműhelyre adott engedélyt. A bányapolgárság megerősödése után a kovács is volt kénytelen bányajogot szerezni. Midőn már nem győzték kézzel a szükséges vasat elő-

állítani, a XIV. század végével és a XV. század elején a Hernád mentén vashámorokat állítottak fel, mihez szintén a város adományozta a jogot. Ilyen hámorja a következő iglói polgároknak volt: Theisz, Finta, Hostel, Romp-nak, ezeken kívül létezett Ság hámorja a Taubnitz mellett, Góth-é a Wenigbach mellett, a Hernád mellett volt még hámorja Magy-nak, Schwarcznak és Fillachnak. Volt egy hámor «off der Bass» (?). Azonfelül volt még a városi nagy hámor, melyet házilag kezeltek és melyet eleinte csak a kovácsolt vas készítésére használtak. (Iglói lvt.). Mindezekből látjuk, hogy a vasipar nagyban üzetett és virágzott, de a lengyel uralom ennek is véget vetett.

A XV-dik század közepe táján a *harangöntés* mestersége is meghonosodott Iglón. Legelső harangöntőnek *Konrádot* említik az okmányok, de ennek már oly kiterjedt műhelye volt, hogy sokkal előbbre helyezhetjük a harangöntés első kezdetét. Konrád 1350 körül élt és úgy látszik, öccseivel: Miklóssal és Jánossal együtt folytatta mesterségét. Ő öntötte a visegrádi nagy harangot, a miért ő és családja nemesi kiváltságot kapott, továbbá adómentes volt ő és családja; akármelyik községben vagy városban telepedett le, mindenütt megtartotta ezt a jogát; utódjai a király kegyéből örök időkre évenként 4 arany forintot kaptak az iglói területbérből, mely összeget az iglói Maria templomnak ajándékozták. Ilyen kitüntetésben csak igazi művész részesülhetett és habár többi művei ismeretlenek is, bátran kimondhatjuk, hogy Konrád igazi mester volt. Egy másik harangöntő *Vinczensius* volt, műhelye a rozsnyói kapu előtt állott és ő látta el majdnem egész Felső-Magyarországot harangokkal. A majdnem gyárrá fejlődött műhelyét a husziták rombolták széjjel, a talált anyagból fegyvereket kovácsoltak (poprádi muzeum, rézbuzogány). Egy harmadik harangöntő volt *Wcygel János*, gazdag iglói családnak a sarja, ki többek között a lőcsei haran-

gokat öntötte, melyek 1550-ben a tűzvész áldozatává lettek. Nagy hírre tett szert *János mester*, kinek művei még mai napig is hirdetik nevét. Az általa készített harangokból meg vannak még következők: 1. A káptalani nagy harang a szepesi székesegyház északi tornyában következő felirattal: «Anno + Domini + millesimo + CCCC + XXIV + Johannes Glockengiesser + von + Dem + **Nevendorf.**» A harang súlya 14 bécsi mázsa. 2. A leibiczi nagy harang a katolikus toronyban következő felirattal: «Anno Domini Millesimo quadringentesimo septvagesimo quinto ad honorem gloriosissime virginis Mariae factum est hoc opus per magistrum Paulum et Johannem de **villa nova.**» 3. A tepliczi nagy harang ezzel a felirattal: «1481 hoc opus factum est in honorem Dei et spiritus sancti et beate Marie virginis. magister iohannse de **villa nova.**» (Hradszky József kézírataiból).

Ezek a harangöntő műhelyek az iglói rézbányászaton alapultak és nagyon valószínű, hogy ezek a harangöntő családok egyszersmind bányamivelők is voltak, kik olvasztották a rezet és fel is dolgozták. A hátramaradt művek most, majdnem egy fél ezredév után meglepik az embert kivitelök csínosságára és munkájuk tisztaságára által. A régi okmányokból tudjuk, hogy több *rézműves* is volt Iglón. Ugy látszik hogy a rézipar szabad volt, mert a városi nagy rézhámor mellett ott találjuk a magánrézhámorokat, melyeknek felállítására a város csak engedélyt adott, a nélkül hogy valami adót kellett volna utána fizetni. Így 1405-ben bizonyítják a város főbirája és esküdtjei: «hogy a tanács elé jött a becsületes Klinger János és előmutatta a rézhámorjogát, melyet a XXIV biráktól nyert s melynél fogva a Hernád mellett rézhámort építhessen, mely azután örökös tulajdona maradjon.» A város pedig eladta neki a hozzávaló telket és iparosai közé fogadta őt. Ebből a jegyzőkönyvi tételből ismét kitűnik, hogy Igló nem lett

egyszerre várossá, hogy még a XV-ik század elején is a szász egyetem rendelkezik birtokán és a város elismeri intézkedésének érvényességét. Még előbb 1383-ban Kessel-schmid eladja rézhámorjának felét 12 arany forintért; a városi tanács közben jár, előtte köttetik a szerződés és ő azt jóvá hagyja. Ebből valószínűnek látszik, hogy a szász gróf esküdtjeivel csak a hámor felállítására adta a jogot, a többi teendő már a városi hatóság elé tartozott. A XV. század első tizedében, tehát a Klinger esete után néhány évvel Halbfinger is állít fel egy rézhámort, de ennél a város már teljesen szabadon rendelkezik, ő adja a jogot, a telket, az iparengedélyt, szóval függetlenül intézkedik. Midőn a város rendezett bányabíróságot kapott, ez adományozta a rézhámorjogot.

A rezet üstformában kalapácsolták és arra ügyeltek, hogy az üstök egyforma súlyuak legyenek, mert a XV-ik század elején nagyobb vételeknél készpénz gyanánt használták a rézüstöt. Így a XV. század elején eladja Votter Péter udvarát 13 mázsa rézüstért Zumischnak, de nagyobb mennyiségű gabonát, bőrt, viaszt szintén rézüstök ellenében adtak el.

A fémiparhoz okvetetlenül szükséges volt a szén, minél jobban fejlődött a fémipar, annál több szénre volt szükség. A szenet kiki magának égette, az iparengedéllyel együtt arra is kapott engedélyt, hogy bizonyos erdő részletekben szenet égethessen. De ezenkívül voltak Iglón szénégetők, kik külön osztályt alkottak és szénnel kereskedtek.

Meg kell még említeni, hogy Igló területén szurok-készítők is voltak, kik az erdőkben a szurkot összeszedték és ebből gyantát és szekérkenő kátrányt égettek, a mi szintén kiviteli árucikk volt Iglón.

VIII. A régi egyház állapota.

Említettük, hogy a szepesi XXIV. királyi város plébanusai egy testvérületet alkottak, melynek tagja Szász-Ujfalu plébánusa is volt. Ezen királyi plébániák mindegyikéhez egy nagyobb terület tartozott, melyen több kisebb falu és nemesi kuria állott; a terület főhelyén pedig templom építtetett. Így épült Igló területén is egy templom, még pedig már Szent László korában. Okmány, mely azt igazolná, nem létezik, de bajos feltennünk, hogy oly terület, melyen több falu és egy királyi vár állott, sokáig templom nélkül maradt volna, oly időben, melyben az egyház képezte az egyedüli kapcsolatot a szertehúzó elemek között. A templom körül falakat emeltek, hogy a hívek legalább az isteni tisztelet alatt biztonságban legyenek; ide csődült a nép vásárnaponként, hogy lelki szükségletein kívül egyéb házi szükségleteit is fedezze, magával hozta árúit, vett és eladott, úgy hogy ilyenkor valóságos heti vásár (vásár-nap) fejlődött ki, mely sokszor, ha a szükség úgy hozta magával, királyi szabadalmakat is nyert. A plébániának tehát, mint ilyennek különös jogai, kiváltságai voltak, úgyhogy azok joggal viselhették címöket: »Fraternitas XXIV. regalum plebanorum Terrae Scepusiensis«. A későbben keletkezett plébániák ilyen különös kiváltságokat már nem nyertek, különösen nem részesültek ilyenekben a tatárjárás után.

Ezek a plébániák mint királyi birtokon fekvők megkapták a teljes tizedet. A szász jog megalapítása után

Szepességen némileg változtak ezek a viszonyok, amennyiben a szász vendég a tized helyett csak a tizenkettedét fizette. Mig tehát a plébánusnak viszonya a fraternitáshoz nem változott, addig hivei kétféleképpen adóztak az egyháznak. Ezen a visszás állapoton az 1280-ban Lőcsén kötött szerződés segített, amennyiben ennek a szerződésnek értelmében a szászok önként lemondtak a szász jog nyújtotta előnyökről és úgy, mint a többi lakosok, ők is a rendes tizedet fizették a plébánusnak. 1280 óta tehát Igló is fizette a rendes tizedet. De a szászok az önként elvállalt kötelezettség többletéért másban igyekeztek kárpótlást keresni. Így majdnem minden egyes községnél tapasztaljuk, hogy folytonos alkudozások folytak a plébánus és a község között, melyek hivatva voltak a község terhein könnyíteni. Ezek az alkudozások annál könnyebben vezettek a községre nézve kedvező eredményre, mert a szászok szabadon választhatták plébánusokat. Így Igló városa és plébánusa valóságos szerződést kötöttek, melynek szövege egy régi iglói jegyzőkönyvben fennmaradt. A szerződés szövege (Hradszky után) a következő:

»A plébánus urak jogosultsága Iglón:

1. Ha plébánus választatik, elébe kell terjeszteni az itt leírt feltételeket, melyeket minden egyes plébánusunk elfogadott. Ha e feltételeknek aláveti magát, meg kell őt választani, *ha írásban adta* :

2. Mindenek előtt kérdezni kell tőle: Plébánus úr! meg akarja-e tartani szokásainkat a tizedre vonatkozólag, melyben egyformán fog részesülni, mint elődeinél, a régi plébánusoknál szokásban volt? Nem fog-e e tekintetben nehézségeket támasztani, miként ez a magyaroknál és tótoknál történik, kik gabonájukat a tizedelés miatt kénytelenek a pusztulásnak átengedni? Ezt mi el nem tűrhetjük.

3. A sajttized fejében köteles lesz Főtisztelendőséged bikát tartani és a juhok mellett bakot (későbbben kant is kellett tartania).

4. A mi a legelőt illeti, szokásunk szerint nem engedjük meg, hogy Főtisztelendőséged a község akarata ellenére durczás pásztort, tenyészcsofőrt vagy egyéb marhát tartson; továbbá nem tűrhetünk jogtalan tizedet marha, gyümölcs s egyéb kerti termesztmények után, akár ültetett, akár oltott fákon termett légyen is.

5. Továbbá kívánjuk, hogy végrendeletnél legalább két polgár legyen jelen mint esküdt, kik a végrendeletet szerkesztik, a hatóságnak felterjesztik, hogy a hagyaték mi jog-könyvünk szerint rendeztessék. Másnak nincs joga ebbe beleavatkozni.

6. Ha valamely »nyomorult« ember meghal, a papnak nem szabad hozzá mennie, hogy hagyatékát rendezze, hanem a hatóság gondoskodjék róla, hogy az esküdtek egy év, vagy félév alatt az ügyet rendbe hozzák.

7. Kívánjuk, hogy senkinek se legyen joga kápolnát adományozni a városi tanácson kívül, mely azt a plébanus tanácsára teszi, mert a kápolna a község örökségéből és akaratából van fundálva.

8. Kívánjuk, hogy a negyedik káplán állása, melyet Pál úr önkényileg eltörült, betöltessék. Kívánjuk, hogy a plébanus szabad belátása szerint bizza meg a predikátort a mindennapi mise teendőivel, mely szokás régtől fogva a mai napig is fenáll.

9. Kérjük, hogy a »Szűz Mária« szövetkezet tagjait jogaikban megtartsa, jelesen: hogy vasárnaponként mise mondassék, melyért egy káplánnak évenként egy vörös forint jár. Kívánatos, hogy e ténykedés sem a plébanust sem segédlelkészét egyéb plébanusi kötelességei teljesítésében ne zavarja. Hogyha a testvérek misét mondatnak, akkor az ne pénz vagy más adomány kedvéért, hanem

az Isten dicsőségére, Szűz Mária tiszteletére és a Szentek örömére történjék.

10. Kivánjuk, hogy a (plébánián levő) trágya a szokásos sorrend szerint a negyedek által hordattassék ki, miként ez rég óta szokásban van.

11. Akarjuk, hogy az egy napi csépelés után fennmaradt szalma minden hozzátartozóval (kalászmарadékkal) a községnek adassék.

12. Nem engedhetjük meg, hogy a plébanus malátás legyen; legfeljebb saját árpáját fordíthatja arra a célra, a többi plébániáján saját embereinek adhatja el, de senki másnak.

13. Akarjuk, hogy a hatóság abbeli joga, hogy a plébániát és a kápolnát adományozhassa, épségben maradjon. Szabadalmainkat birtokunkban megtartani és azokat teljes érvényökben megőrizni akarjuk.

Ebből a szerződésből látjuk, hogy a község nem tűri a plébanus beleavatkozását községi ügyekbe, kívánja, hogy legyen a plébanus lelki pásztora a népnek, ki ennek lelki üdvével foglalkozzék, ne pedig úzérkedéssel. A plébánust nem a polgárság összessége, hanem a tanács választotta, mely egy küldöttség által tudtára adta az illetőnek megválasztatását. Plébanus nélkül a szepesi szász nem tudott élni, mert igazi *vallásos nép* volt, mely a szertartásokhoz nagyon ragaszkodott. Vallásosságát, a hithez való ragaszkodását mutatják a régi templom építkezésének nagyszerűsége, a templom felszerelése, melynél áldozatkészsége nem ismert határt, mert olyan kelyheket, keresztek, monstranczokat, mint az akkori időből ránk maradtak, egyetlen egy kor sem tud felmutatni.

Az 1693-ki egyházi vizsgálati jegyzőkönyv szerint V. István rendelte el az iglói templom felépítését; a szép góth stílusban épült szentegyház Máriaanak, Isten anyjának szentelték. A régiebb okmányok mind a huszíták

rablásainak ezek áldozatúl, mert a reformáció korában már semmi nyoma az okmányoknak. Szent-László temploma külön állott és mint régi egyházhoz a torony nem volt hozzá építve. A régi szokás szerint kápolna volt a torony alsó részében, mely alatt a régi sirboltok voltak. Hogy ki nyugszik azokban, nem tudhatjuk. A tatárjárás után hamar benépesedett az iglói terület, az áhitatos hívek a templom falát egészen a toronyig építették ki; még ma is észrevehetni, hogy a templomnak a torony mellett lévő része csak később lett hozzátoldva. A torony alsó boltozatában, hol a kápolnát berendezték, gyűjtötték a csontokat, melyek új sírok ásatásakor napfényre kerültek és ha a csontház megtelt, a tetemeteket közösen újra eltemették. A csontház néha nagyon hamar megtelt, mert sok döghalál és járványos betegség következett sűrűen egymásután, a templom körüli temető pedig nagyon kicsiny volt. A rendes temetőn kívül létezett a kórház mellett, melynek szintén saját kápolnája volt (a mai tót egyház), még egy másik nagyobb temető, melybe a szegény népet és az idegeneket temették el. Néha a város falai mellett is ástak sírokat, sőt a magánházak kertjeiben is temették a háznépet. A *Szt. Mihály kápolna* feletti patronusi jogot IX Bonifacius 1399-ben az iglói plébánusra ruházta. A városi levéltárban vannak okmányok, de pecsét nélküliek s alkalmasint másolatok, melyek szerint a Mihálykápolnának egy malma is volt és több föld is tartozott hozzá. Ezeket a birtokokat 1440-ben Ulászló állítólag megerősítette volna, de a megerősítést tanúsító okmány szintén csak egyszerű másolat.

A plébánusnak kötelessége volt az egyházi teendőket négy káplán segédkezése mellett elvégezni, kiknek teljes tisztességes ellátásáról és fizetéséről gondoskodni tartozott. A négy káplán közül egynek a tót nyelvet is kellett bírnia. A tót híveknek már 1300 előtt volt külön kápol-

nájuk, a kórházi kápolna, hol rendes isteni tiszteletet, vasárnaponként pedig prédikációt hallgattak. Ez a tót kápolna tehát külön községhez sohasem tartozott és csak a huszita üldözések korában lazult meg a viszony a plébánus és tót káplánja között; ez utóbbi a lengyel uralom alatt minden támaszt talált Lublón plébánusa ellenében. Ezt a tót kápolnát későbbben több ízben megnagyobbították.

Mily vallásos volt az iglói nép, kitünik abból, hogy bíróválasztás alkalmával a városi tanács az egész népével a templomba ment, hol a plébánus nagy misét mondott, melynek végeztével a szószékre ment és onnan alkalmi beszédet tartott a néphez. Ez volt a birói prédikáció, melyért külön díj járt. Más alkalmakkor csak a hitszónok — egyike a káplánoknak, — lépett a szószékre, ki bizonyos ünnepélyek alkalmával szintén külön díjazásban részesült a város részéről. Sokszor találunk a régi városi számadásokban efféle tételeket: »Szent Jakab napján a prédikátorral elszámoltam 5 denárt« vagy »a plébánus úr szónoklatáért és a prédikátornak 8 és 26 denárt«, vagy »a prédikátornak adtam Szent Katalin napján 4 frtot« stb.

A pap és a nép közötti viszony igen benső volt. A bizalom, melyben a békeszerető pap a nép részéről részesült, határtalan volt; szegény és gazdag körülötte csoportosult és megtörtént nem egyszer, hogy ha a pap a pártokon felül állott és mint részrehajlatlan, igazságszerető ember volt ismeretes, világi ügyekben is szívesen hallgattak hívei bölcs tanácsára és készséggel vetették magukat alá bölcs ítéletének. A nép szorgalmasan járt a templomba, úgyhogy a nagy épület alig fogadhatta be már a híveket és egy második templom építéséről kezdtek gondoskodni. De közbejött a huszita lázadás és a tót híveknek káplánjukkal együtt való elpártolása a plébánustól s így a terv abban maradt. Igló városának legré-

gibb plébánusai következők voltak: 1280—1299 Jakab, 1369-ben Johannes, 1380 körül Paulus, 1392—1398 Henrik, 1390 Péter magister, Saase, János fia, egyszersmind szepesi kanonok, ki a pápához utazott azzal a kérelemmel, hogy semmisíttesse meg Zsigmond király határozatát, melyet ez a prépost szabad választása ellen hozott (káp-talan lvt.), 1401-ben Keresztély, 1404-ben Jakab, 1411 körüi pater Unger és négy káplánja, 1446-ban Klensmit Jodók, 1467—1471 György plébánus és Márton prédikátor.

Meg kell még említenünk, hogy az egyház pénzeit melyek közül a misepénzek nagy tőkét képviseltek, a városi tanács egésczen önállóan kezelte.

IX. Régi közművelődési intézmények.

Iskola, Literatusok társasága, Szt-Borbála-, Szent-Mária társaság.

V. Istvánnak 1271 évbeli okleveléből, mely a szepesi szászokra vonatkoztatva, azt mondja: »hogy egyszerű emberek s földmivelő munkával lévén elfoglalva, nem értenek a nemesi joghoz« (in jure Nobilium nequeunt conversari), kitűnik, hogy az ide letelepedett szászok nem tartoztak a felsőbb osztályokhoz, hanem hogy a földmiveléssel foglalkozván a munkában edzett népet alkottak, mely nyers munkájával vagyont szerezhettek és képes volt az ország védelmében is részt venni. De az akkori időben nem állottak e tekintetben egyedül, mert Magyarország többi részeiben sem volt műveltebb a nép. Amint azonban a szász intézmény meghonosodott és a szász jog szerint kezdtek élni, csakhamar megváltoztak a művelődési viszonyok. A jogokkal kötelezettségek is jártak, melyek feltételezték az olvasás tudását. Minden szásznak jogaiban jártasnak kellett lennie; családi, vagyoni, örökösödési ügyeinek rendezése a törvények tudását tette szükségessé, annál inkább, mert azoknak nem ismerése sokszor az illetőnek megkárosodásával járt, sőt büntetést vont maga után. Ha valakit közhivatalba emelt a polgártársak bizalma, kötelessége volt azt nemcsak elfogadni, hanem becsülettel be is tölteni, mi végett okvetlenül írástudónak kellett lennie.

A szász jog iskolát sehol sem említ, a városi jegyzőkönyvekben sem találunk intézkedéseket, utasításokat, melyek az iskolára, a tanításra vonatkoznának, de azért *iskola* mégis létezett, mert lépten-nyomon látjuk működésének hatását, mindenütt tapasztaljuk céltudatos munkájának eredményeit úgy a magán- mint a közéletben; szelleme áldásthózálag lebeg a város minden intézménye felett, s áthatotta a legegyszerűbb gazda embert is, ki ma még az ekét forgatta és holnap már ott ült a XXIV esküdt között, hol élet és halál felett ítél és a hol sokszor az ország nagyjaival is szemben kellett szállnia, hogy jogait épségben tartsa.

Iglón is létezett már a legrégibb korban iskola. Erről csak annyit tudunk, hogy élén egy *rektor* — igazgató — állott, kinek egy *collegája* volt és hogy ennek a *harangozó*, *organista* és a *kántor* segédkezett. Nem nagy hangzású nevek és hivatalok ugyan, de a XIV- és XV-ik században derekasán felelhettek meg hivatásuknak és becsülettel tölthették be helyeiket, mert a város folyton fejlődött és művelődött. Azt azonban határozottan állíthatjuk, hogy Igló városának tanerői nem lehettek tanulatlan emberek. Mert ezek közül kerülnek ki többnyire a városi jegyzők, sokszor bírák is. Így Saruch Jakab harangozó iglói jegyző lett és valamivel későbbben (1369-ben) Salamon Konrád harangozó — tanító — nemcsak a városi tanácsban ül, hanem egy küldöttségnek is a tagja, mely valamely adóügyben a király elé ment. — A tanítókat a város választotta és fizette, az iskolák tehát községiek voltak. A legrégibb városi jegyzőkönyvekből megtudjuk, hogy a város hat tanerőt tartott fen, kik közül az egyik a tót gyermekeket tanította. A város rendesen egy évre választotta a tanítót, de ha hivatásának megfelelt a tanító, éveken át is működhetett mint ilyen. Rendesen fizetése nem lehetett csekély, de legnagyobb bevételét

képezték azok a garasok, melyeket az iskolás gyermekek tartoztak fizetni. A tanítók jó viszonyban éltek a plébánussal, kinél vasárnaponként összegyűlnek. Tanítóválasztás alkalmával a városi bíró a plébánushoz fordul tanácsért és bár a plébánus ténylegesen nem vesz részt a választásnál, mégis az ő szava döntő.

Talán csodálkozunk, hogy előkelő polgárok, mint Bestseller, Knoll, Stoyan gyermekeiket úgyszólván egyházi szolgák által iskoláztatták, de ha az akkori kor szellemét tekintetbe vesszük, úgy azt egészen természetesnek fogjuk találni. A szász polgár szellemi élete ugyanis az egyházban pontosult össze és a segédkezés a templomban nem volt szolgálat, hanem megtiszteltetés. A legtekintélyesebb polgárok megtisztelve érezték magukat, ha körmenetek alkalmával zászlót vagy égő gyertyát hordhattak, maga a városi bíró a szent képet hordta és a pórnép hozzá sem mert nyúlni a szent tárgyakhoz, s így nem csoda, hogy az egyházi életben is szerepet vivő harangozó vagy organista bizonyos tekintélyre tett szert és hogy szívesen bízták reá a gyermekek oktatását. Mikor már a pap kénytelen a körmenetekhez a zászlóvivőket fogdosni és csak a pórnépre szorúl, akkor már vége volt a vallásosságnak és a papba helyezett bizalomnak.

Az a mély vallásos érzület, mely az iskolára is kihatott, kifejezést nyert azokban a különféle testvérületekben is, melyek a századok között keletkeztek. Ezek, bármi célból alakultak, mind vallásos színezetűek voltak, keletkezésük arra az időre vihető vissza, midőn az idegen nyomás türhetetlenné kezdett válni, midőn az oligarchák mindjobban elnyomják a kis polgárt és midőn a tót lakosság a huszita tanok következtében vallásos és nemzeti kérdésekkel fellép. Ezekkel a tényekkel szemben a szász polgárok a vallásban kerestek vigaszt és erőt és még szívósabban ragaszkodnak az anyaszentegyházhoz, mint

azelőtt. Ezen ragaszkodásuknak mindenkor és minden téren külsőleg is adtak kifejezést, megalapítván a különböző testvérületeket. Az első ilyen szövetkezet a *literatusok szövetkezete* volt. Ennek tagjai, mint a név is mutatja, a tudománnyal foglalkoztak. Alapszabályait nem ismerjük, de a testvérület vagyona után ítélve következtethetjük, hogy tagjai előkelő polgárok lehettek. A telekkönyvben igen szép telkeket találunk a javára bekebelezve és azonkívül készpénzzel is rendelkezett. Tagjai a templomban az oltár közelében ülnek és minden fellépésüket a köztisztelet kíséri. Müénékkel is foglalkoznak és nagyobb temetések alkalmával nyilvánosan énekelnek. Egy e korbeli számadás mondja: »Item a *tudósoknak*, kik a sírnál zsoltárokat énekeltek 32 denár«.

A második testvérület a bányapolgárság egyesülete volt, melyet védszentje után *Szent-Borbála társaságnak* neveztek el. A bányapolgárság egyesületének első életjelét az 1467-ik évből ismerjük, midőn Szent-Borbálát választották védszentül, de a szövegből kitűnik, hogy a társaság akkor már régóta virágzott, s hogy mindenesetre már a XV-ik század elején keletkezhetett. Tagjai saját kápolnájukban — a mai szent szív kápolnában — hallgatják a misét. Az említett szöveg a társaság vallásos ügyeit rendezi és így hangzik: «Isten nevében történik minden dicséretes és hasznos dolog, azért történjék minden az ő tiszteletére, Isten a Mindenható, a menyei atya ad és erősít, hogy könnyebbüljön az ember szíve, ki csodálatos módon hívja az üdvre a gyermekeket és szentsége által dicsértessék, ez irgalmában felkereste a tiszteletes plébánust György urat és hasonlóképen Márton hitszónokot, kik ezen időben (1467—1471) a kir. szab. bányavárosban, Iglón, másképen Ujfalu is nevezve, működtek, épen így Czyser Keresztély urat is, ezidei bírót és ennek a községnek az előljáróját, kik megfontolták ennek a nagy

területnek a veszélyét, hogy válaszszanak védszentet, egy közbenjárót Isten fiánál a mi urunknál és egyhangulag és közmegegyezéssel megválasztották a tiszteletes és szent szűzet Borbálát, hogy szolgálhassuk és oltárt emeltünk neki Igló városának és boldog asszonyunknak templomában, melyet beszenteltettünk és képekkel elláttattunk, nevezetesen a szent szűz képével és egyéb drágálatos képpel és áldoztunk mint ezen testvérület tagjai, hogy viaszgyertyával legyen ellátva, ha szent misét olvasnak és hogy öregbüljön és erősödjék a testvérület, elnökül választottuk a fentnevezett plébánust György urat, valamint Márton urat is, a hitszónokot és esküdtnék Czyser Keresztély urat, ezidei bírót az egész községben, valamint Zommer Urbánt a tekintetes testvérület szolgálatjára és igazgatására, hogy nekik és utódjaiknak hatalmuk és erejük legyen mindent a testvérület javára és tiszteletére, valamint dicséretére megtenni és egyes testvéreket, a kik megérdemlik, büntetni és megbűnhödtetni: azért megállapítunk egyes cikkelyeket, melyeket a mi testvérületünkben meg kell tartani:

1. *Belépés a testvérületbe.* Minden testvér, ki először a mi testvérületünkbe belép, tartozik egy font viaszt adni és azután minden kántornap után következő vasárnapon egy negyedfont viaszt, és a ki él és elmulasztja a szent misét, ez tartozik egy fél font viaszt fizetni. Az előjárók senkit sem fogadjanak be a testvérületbe, ki becsületében csorbát ejtett és a bectelent ki kell zárni a testvérületből és tartsák rendben a testvérületet.

2. *Az Úrnapjáról.* Úrnapján azok, kik a szentség előtt a gyertyákat viszik, legyenek ünnepi ruhában, a legjobb öltözetben és ne mezitlábbal minden cipő nélkül, de kivált az előjárók, kik a körmenettel mennek és kik uralkodnak, azok legyenek díszesen felöltözve. Azután vegyenek egy hordó sört és igyanak testvéri egyetértésben minden

veszekedés nélkül, a ki illetlenül viselkedik, az fizessen a testvérületnek egy font viaszt.

3. *A szent szűz Borbáláról.* Minden testvér köteles e szent szűz napját ünnepelni, különben egy font viaszt fizet büntetésképen, azután pedig köteles az elnökség után áldozni.

4. *A karácsonyi ünnepekről.* Ha karácsonykor közösen fogyasztják a hordó sört, úgy ne legyen senki közöttük, a ki nem a mi testvérünk, mert a csikósok nem fognak engedelmeskedni az előjáróknak.

5. *A meghalt testvérekről.* Minthogy mindnyájan szegény emberek vagyunk és mindnyájan alá vagyunk vetve a földi halálnak, ha megesnék, hogy valamely testvérünk Isten gondviseléséből elszólintatnék e földi életből, akár férfi, akár nő: úgy minden testvér, ki hétköznapon elfoglaltsága miatt temetésére nem jöhetett, minthogy joggal úgy szeretjük egymást, köteles a reá következő vasárnapon a reggeli mise alkalmával hullajegyet fektetni (Leichzeichen legen?); a ki ezt elmulasztja, egy font viasszal adózik.

Mindezeket a leírt cikkelyeket Istenkeze által kaptuk *szeretett ősatyáinktól*, hogy erősen és szilárdul megtartsuk mi is és esedezünk, engedje az Isten, hogy ez a szép rend utódainkra is szálljon, mi *olyan szépen ősapáinkról mi reánk maradt*. Kelt 1467-ben.

A harmadik nagy testvérület volt a *Mária társaság*, mely 1425-ben keletkezett, jellege a fenmaradt gyér adatok szerint egészen egyházi volt (Hradszky).

A negyedik testvérület volt a *Szent-Háromság testvérülete*. (Hradszky).

X. Igló városának fénykora.

Az iglói területen lakó szászok 130 évig tartó küzdelem, vajadás és erőlködés után végre elérték céljukat; Ujfaluból «nova civitas in territorio nostro Igló» vagyis Uj-város lett. Igló területén sok tényező játszott közre, hogy a községnek városává való fejlődése gyorsabban ment végbe, mint más községeknél. A községnek kedvező fekvése, a polgároknál ápolt közszellem, a tehetősebb polgároknak szülővárosuk felvirágoztatását célzó törekvései, a kisebb falvak tehetetlensége, a tanyáknak sikeres vállalatlata, a megvett apróbb birtoknak felosztása, az iparosok szorgalma, a bányászat felkarolása és a város kötelékébe való befogadása, egyes kiváló férfiak (Jakab, Konrád) áldozatkészsége és az előjárók életrevalósága mind oly tényezők voltak, melyek fejlesztették az új város közéletét és egy szebb jövő alapját vetették meg. Minthogy ebben az új városban a régi iglói terület minden lakója befoglaltatott, azért «Igló» lett az új város neve. Már a XIV. század végén elvétve fordul elő ez a név mint a város és területének elnevezése, de hivatalos és általánosan elfogadott elnevezéssé csak a lengyel korban lett. Legelőször 1387-ben találjuk az új város czimét a városi jegyzőkönyvben. Akkor még a külvárosok és a falvak laza összeköttetésben állottak a főhellyel; a viszony közöttük még nem volt rendezve, mert az 1380-ki és 1382-ki okmányok még polgárokról és új jövevényekről beszélnek, kiket

I. Lajos szabadalmakkal ruház fel; az iglói «populus»-t az okmány még nem ismeri el teljes jogunak és csak Zsigmond korában nevezik el néha hivatalosan is az Ujvárost Iglónak.

Hogy némi képet alkothassunk magunknak az akkori Iglóról, megkisértjük a régi okmányok és későbbi számadások alapján annak rövid leírását. A város maga hosszúka négyszöget képezett, mely a közepén jóval szélesebb volt, mint a két végén. Ennek a tágasabb résznek közepén egy kis dombon állott a Boldogasszonyról elnevezett szép magas góthstilű templom, alacsony, vaskos, de szintén góthstilű toronynyal, mely két részből állott; az alsó rész tömött, őrtoronyszerű négyszög volt, mely fent meglehetősen széles terasszal bírt és ennek a négyszögnek a közepéből magaslott ki a karcsu második rész, mely faragott kövekkel volt diszítve és hegyes fedélben végződött. A templom falakkal volt bekerítve, melyek külső részén a húsvágók, a kovácsok és lakatosok műhelyei, a városi boltok és egyéb középületek állottak. A templomtérré két gothikus kapu vezetett, egyik éjszokról, a másik nyugatról, déli és keleti oldalán pedig a sirok terültek el; ha a lakosság az ellenség által megtámadtatott, erre a térre vonult vissza és itt folyt le az utolsó harc (kunokkal, huszitákkal). A templomtértől jobbra és balra két házsor húzódott végig, melyek 227 házat foglaltak magukban, a két végén pedig 4–4 ház zárta be a négyszöget, úgy hogy összesen 235 ház volt a városban. A város falakkal volt körülvéve; ezek a város felső végén vették kezdetüket, a Hernád felé húzódva a domb tövében délnek kanyarodtak, majd ismét felfelé húzódva a város alsó végéhez értek és innen a nyári oldalon fekvő házakat bekerítve a felső végénél véget értek. A falakban volt éjszak felé a löcsei, dél felé a rozsnyói-gömöri-kapunyílás, melynek két oldalán vastag négyszögű tornyok állottak. A kapu-

bejáratok nagyon mélyen feküdtek és mindkét oldalukon lőrészekkel ellátott falak húzódtak; a felső és alsó végen szintén volt egy-egy falkapunyulás, mely felett egy kis őrszobácska volt berendezve és melyet veszély idején gerendákkal eltorlaszoltak. A főbejárat, úgy látszik, a lőcsei és rozsnyói kapu volt, későbbben meg az alsó malom utcája.

A mint a város lakosságának száma mindinkább nőtt, a város alsó és felső vége körül új városrészek keletkeztek, melyek lakosai alkalmasint az utolsó falusi szász bevándorlók lehettek és melyeket szintén falakkal vettek körül. Az alsó végen épült városrész különösen nagy volt. A régi fal és az új városrészek közötti teret későbbben beépítették házakkal, miáltal a város három egymás mellett elterülő négyszögű piaczból állott. A felső négyszögből a felső malom kapuja vezetett a nagy utcán át a régi gömőri országút felé, de tornya úgy látszik, nem volt, mert sehol sem tétetik említés róla. A mai kis utca egy tűzvész után csak a XVIII-ik században keletkezett. Nem messze a régi faltól volt a «Murengasse,» melyet egy régi telekkönyv említ; ez utóbbiban az az egész dűlő, mely a mai indóháztól a városig terjed, mint szántóföld a Murengasse-val együtt van feljegyezve. A Murengasse-ből egy kis a falban lévő ajtó vezetett a városba; az utca maga több kisebb házból állott és a katolikus egyház vagyonához tartozott, sőt egy helyen egyenesen plébániának nevezi ezt az utcát a jegyzőkönyv. Különben a jegyzőkönyvben egy a nagy plébánián átvezető átjáratról is van szó, tehát itt is egy kis ajtó lehetett a falban, de ez utóbbit nagyon későn csinálhatták, valószínűleg a XVII-ik század vége felé. Még egy nagy megerősített kapuja volt Iglónak, ez az alsó malom kapuja volt; itt is a mélyen fekvő bejárat felett egy erős torony emelkedett a falon és lőrések ellátott falak segítségével összeköttetésben állott a belső kapuval. Az alsó vég bejárata és az alsó malom kapuja közt

a falak mögött kis házikók állottak, ezek voltak a telek-könyv szerint «a fal mellett lévő házak.»

A fal és az udvarok közt mindenütt tágas tér maradt, mi a város védelme szempontjából is szükséges volt; későbbben, mikor a falak romba dőltek, ezeket a szabad területeket bérbe adták; végre eladta a város ezeket a telkeket, melyeket természetesen az illető udvarok birtokosai vettek meg, már csak azért is, hogy birtokukat kikerekítsék; de még a XVIII. század közepén sok helyütt voltak még egyes fal mögötti telkek a város tulajdonában.

Igy tehát Igló városának 4 főkapuja volt: a lőcsei, a rozsnyói, a felső- és alsó malmi kapu, azután volt két közönséges bejáratú kapu az alsó és a felső végen és egy kis bejáratú ajtó a Murengasseből. A falakat 6 torony diszította; az alsó- és felső végi torony emeletes volt; az emeletben voltak az őrszobák (iglói lvt. Hauskopei). A felső malomnál is magasak voltak a falak, úgy hogy szintén toronynak látszottak. Azonkívül a nagy templom tornya és a városháza kis tornya magaslott ki a házak közül, úgy hogy a város már a távolból is jó benyomást gyakorolhatott a feléje közeledőre. Köröskörül a falak körül mély sánczok vonultak, melyeknek oldalai azonban nem voltak kővel kirakva, hanem csak czölöpökkel és deszkákkal megerősítve; innen magyarázható, hogy azok idővel nyomtalanul eltűntek. A főkapuknál a sánczokon keresztül hidak vezettek, melyeket a két végkapunál estenként felvontak. A déli oldalon lévő és éjszak felé eső sánczokat a Wenigbach vizével töltötték meg, míg az alsóbb részeket a malomárok látta el vízzel. A felső (nagy utcái) és az alsó (káposzta-utcái) kapuk kettős falaikkal a víznélküli városrészeket védték. Bent a városban sok mocsár volt, azért a főépületekhez pallók vezettek és sok kisebb hidra volt szükség. A város a község közepén lévő üres telkeket sűrűen adogatta el, úgy hogy a templomtól

jobbra, balra új házsorok keletkeztek úgy felfelé, mint lefelé. Ezeknek a kis házaknak csak másodrendű joguk volt és az új jövevények csak addig laktak azokban, míg abba a helyzetbe jutottak, hogy a rendes soron vehettek házat. A középső házsornak csak eresztjoga volt, míg ellenben a nagy házakhoz egy darab pázsitterület is tartozott, melyet vászonfehérítésre használtak fel, későbbben a lentermelés megszűntével pedig kertekké változtatták át, melyekben a káposztásföldek ellátására palántákat ültettek el.

A főút az egész XIV. és XV. században a város mögött vonult el és a Hernád mellett ágazott ketté, azért a főkapu mindég a rozsnyói kapu volt; későbbben pedig az alsó-malmi kapun keresztül vezetett a főút a városba és csak a XVI. század vége felé, midőn a falak már rongált állapotban voltak, vezetett az országút a városon végig. Éjjel az út el volt zárva, mert a főkapukat bezárták, úgy hogy ha a bírónak éjjel valahová küldönczöt kellett küldenie, az a Murengasse-ba vezető kis ajtón ment ki a városból.

Az új város, a mint látjuk, mindenesetre jól védelmezett hely volt és falai között az iglói polgár teljes biztonságban érezhette magát. Nem is képzelhető, hogy a királyok nyílt helynek oly szabadalmakat adtak volna, minőket csak védett városnak adni szoktak, mely város azután a környék és az ország szükségleteinek is eleget tenni hivatva volt. Másfelől Iglónak virágzó ipara, nagy kereskedelme és az a sok kincs, mely itt felhalmozódott, bizonyos oltalmat és védelmet igényelt, melyet csak erős falak nyújthattak.

Igló városa már a legrégibb időkben községi kórházzal is rendelkezett. Ez a kórház nem annyira a polgárok, mint inkább az idegenek ellátására szolgált. Az iglói polgár akkor kórházra nem szorult, mert a szász

család egyik főkötelessége abban állott, hogy szegény rokonait is ellássa és szegény volt az illető családra nézve, ha valamely legtávolabb rokona is közsegélyre szorult; szükség esetén maga a város kényszerítette az illető családot, hogy szegény rokonairól gondoskodjék. Sok eset fordult elő, hogy a város valamely polgárnak elkobozta a vagyonát, de ha az illető elaggott, munkaképtelen volt, nem küldték a kórházba, hanem kijelöltek számára a városi falak mellett egy kis helyet, hol azután irgalmas emberbarátok, sokszor magok a város porkolábjai egy kis kunyhót építettek az elítélt számára. A kórház a mai telepen állott, csakhogy a hozzá tartozó s körülötte lévő tér nagyobb volt. Maga az épület úgyszólván a lőcsei kapu erősítése középette állott. A kórházat első sorban maga a város gondozta; de sok idegen is, ki itt ápolást, nyugalmat talált, alapítványokat tett a kórház részére, úgy hogy vagyona tekintélyes összegre rúgott. A vagyonát és földjeit maga a város kezelte, mely már 1364-ben tekintélyes tőkéről számol be, mint a kórház alapjáról. Ezt az alapot későbbben 1783-ban II. József uralkodása alatt követelték a felettes hatóságok a várostól, de a város nem tudott beszámolni vele, mert a pénzösszegek nagyobb részt a lengyel garázdálkodásnak estek áldozatul; azért a várost 95327 frtnak megfizetésére marasztalták el, mert annyi volt a kórház alapja; de a város ezt az összeget soha sem fizette meg, mert amúgy is gondoskodott a kórház fentartásáról.

A mint már említettük, 1382-ben nyerte el a város Nagy Lajos királytól a vásárjogot. A küldöttséget, mely az arról szóló okmányt elhozta, a város lakossága nagy örömmel és harangzúgás mellett üdvözölte és fogadta a város határán. A városba vonuló tömeg megállapodott a piacon, a jegyző felolvasta az okmány szövegét és a bíró megmagyarázta a népnek annak tartalmát; azután

felvitték az okmányt a városházára — a mai XVI szepesi városi takarékpénztár épülete — és ott a bírák ládájába zárták. Ennek az okmánynak az alapján Iglón négy országos vásár tartatott: a bőjt közepén, Junius hetedike körül, September utolsó hetében és Deczember első hetében (Márton-vásár). A vásár 4 hétig tartott, mely körülmény is mutatja, hogy a király az iglói piacnak nagy fontosságot tulajdonított. Négyyszer évenként egész hónapon át pezsgett a kereskedelmi élet Iglón; a világ minden tájáról jöttek ide az üzérkedők; a szomszéd megyék ide hozták áruikat; az iglói piacon találkozunk a német fajrokonokkal, a lengyel kupeczczel, sőt még orosz, izmaelita és oláh kereskedőkkel is, mert bizonyos árucikkeknek csak az iglói piacon lehetett beszerezni. Ilyenkor szünetelt minden s csak az üzlet uralkodott. Száz meg száz sátor lepté el nemcsak a főtereket, hanem a mellékutczákat is, sőt a sikátorokban is állottak fabódék; úgy bent a városban, mint künt a városon kívül száz meg száz tele rakott szekér állott és a marhák ezrei lepték el a teret. Folyt a vásár szünet nélkül; ha elfogyott a tőke, a készpénz, földet, házat, bányát zálogosítottak el, csak hogy a hitel ki ne fogyjon, a forgalom meg ne akadjon; szükség esetén cserevásárra került a dolog és az iglói rézüstöt az egész vásár népe fogadta el pénzegységül. Hogy mekkora összegekről volt szó ilyen vásár alkalmával, legjobban bizonyítja a következő megjegyzés, melyet a városi jegyzőkönyvben találunk: 1396-ban hamvazó szerda után négy héttel — tehát vásárcor — mi, az új város bírása és polgárai nyilvánosan bizonyítjuk, hogy előttünk megjelent Pösingi Miklós — tehát pozsonyvidéki — és tudtunkra adta, hogy Knoll János az új városhból neki 900 frttal készpénzben és 1800 mázsával vasban adása maradt. Ezen összegért zálogba adta házas telkét, örökségét (podolini skultétia) és az alsó malomnak a negyed részét.« Ha ezt

az összeget a mai pénzviszonyainkhoz viszonyítjuk, úgy ez az adósság 50000 frtnál nagyobb összeget tett ki, melyen mai nap sokszor az egész iglói vásárt meg lehetne venni. Tekintve azt, hogy négy hétig tartott a vásár és minden nap előfordul egy-egy ilyen tétel, elkezelhetni, hogy Iglón vásár alkalmával több millió jött forgalomba, hiszen magát a fémet ezer mázsányi tömegekben adták el!

Hogy milyen hitele volt magának a városnak, következő jegyzőkönyv bizonyítja: »1399-ben Én, Knoll János, az *Ujváros* birája és esküdtjei elismerjük, hogy egy tisztességes ember *Krakkóból*, Prognern János és egy *briggei* polgár, Hulzinner Péter egy ezüst övet küldtek bizonyos krakkói ember részére. Ennek a krakkói embernek neve ismeretlen előttünk, a leírt övet őrzi Kromer Miklós.« Krakkói és briggei emberek fordulnak meg tehát Iglón, letétbe helyeznek értékes tárgyat, mert biznak az iglóiak becsületességében és biznak abban, hogy csak az igazi tulajdonosnak fogják átadni a kincset.

Az üzleti életben nagy szerepet vitt a *felpénz* (Ge-reitgeld); nem létezett alku felpénz nélkül, de minthogy a felpénztadó az árut csak későbbben kapta meg, a felpénzzel szerzett jogát is forgalomba hozta; a felpénz tehát forgó tőke maradt, melyet mind a hitelező, mind az adós másra ruházhatott, épúgy mint a készpénzt; sőt ha az áru, melyre felpénz adatott, felszökkent árában, a felpénznek értéke is nagyobbodott. Az örökségeknél is mindenütt szerepel a felpénz.

A nagyobb üzleteket a tanács előtt bonyolították le, így Knobloch János 1408-ban vásár alkalmával a bíró elé jön és kijelenti, hogy Velbachi Jánostól több vég lengyel posztót vett 300 frtéért szepesi értékben. Ebből látjuk egyszersmind, hogy Knoblochnak virágzó üzlete lehetett Iglón, midőn ily nagy tőkét volt képes abba befektetni; gazdag ember lehetett annál is inkább, mert a vett árún

nem adhatott azonnal túl, minthogy a szász jog szerint ugyanazt az árút egy vásár alkalmával kétszer forgalomba hozni tilos volt. — Ugyancsak a tanács jogköréhez tartozott a hagyatékok rendezése is; egy 1394-ki jegyzőkönyvben a következő passzust találjuk: »En, Ungeraten János az én XII. polgárommal — az esküdtekkel — elismerjük, hogy István Velbachból és bátyja, Petermann egyezséget kötöttek sógornéjukal, öcscsük feleségével, még pedig eskü alatt, rendbe hozván örökségöket az udvarra, lovakra, kocsira, malomrészekre, adósságra, felpénzre, valamint a szőlőre nézve is«.

Az élénk üzleti élet, a gyors igazságszolgáltatás, mely a szász jogban gyökeredzett, oly közállapotokat teremtet, melyek nemcsak az iglói polgárt tekintélyessé, vagyonossá tették, hanem egyes gazdagabb idegeneket is arra ösztönözték, csábították, hogy Iglón telepedjenek le. Ilyen volt a már említett Knoll János, kinek családja Podolinban lakott, hol annak tagjai soltészok voltak; az utolsó soltész 1391-ben eladta birtokát s Iglóra költözött. Gyakran megtörtént, hogy meggazdagodott »falusiak« is bevándorolnak Iglóra; így a 1383-ban egy odorini gazda folyamodik a tanácshoz, hogy engedjen át neki egy telket a város közepén. Mátyás bíró helyt ad kérelmének, átenged neki egy telket, de minthogy nem teljes jogu iglói polgár, csak jött-ment, azt írja: »adjuk az udvart a különben tisztességes *Drossler szolgának* (Knecht)«. (a későbbi XIII városi grófnak elődje). Ebből látjuk, hogy a már nagy tekintélyre vergődött városi szász gőgjében lenézi a falusiakat, bár ha gazdagok, befogadja őket közösségébe, mely általuk is gyarapszik.

A mint a város polgársága mindinkább vagyonosodott, új birtokok vételéről kezdett gondoskodni (1389-ben). Ily birtokokul kínálkoztak az illésfalviak erdői, továbbá a Gócs melletti erdőrész, mely határos az előbbiekkal. Az

utóbbi nemesi birtok lévén, annak megszerzése nagy nehézségekkel járt Iglóra nézve, annál inkább, mert Igló még mindig az XXIV szepesi birótól függött és nem volt még teljesen szabad rendelkezési joga. Ennek folytán mindenek előtt arra törekedett, hogy teljes szabadságot nyerjen, hogy a szabad királyi város rangját megkapja.

De ennek a nagy tervének elérésében mindenek előtt Lőcse gátolta. Ez ugyanis nem nézhette közömbösen, hogy közel a határához hatalmas vetélytársa fejlődjék, annál kevésbbé, mert Igló az utolsó 150 esztendő alatt oly tekintélyes várossá fejlődött máris, hogy sok tekintetben fölülmúlta a szász fővárost. A bányakerület egészen Igló kezébe került, itt székelt a bányabíró; az iglói nagy piac veszélyeztette Lőcse kereskedelmét és számos iparág tényleg nagyobb virágzásnak örvendett Iglón, mint Lőcsén. A hatalmára féltékeny Lőcse minden eszközt felhasznált, hogy szomszédjának ártson: így mindenek előtt az iglói vásárok megtartása elé igyekeztek különféle akadályokat gördíteni. Ebben a törekvésben segítette Lőcsét V István. szabadságlevele is, melyben világosan ki van mondva, hogy Lőcse a főváros, melynek a többi »falvak« alá vannak vetve; Lőcse a »dominus terrestris«, a földesúr, a többi szász falvak pedig az ő jobbágysai, zsellérei. Az iglóiak ezt az István-féle okmányt újabb meg újabb királyi kiváltság-levelek elnyerése által ellensúlyozni igyekeztek ugyan, de ez nem akadályozta meg a lőcseieket abban, hogy minden úton-módon zaklassák az Igló felé vonuló kereskedőket, hogy megakadályozzák az árúk bevitelét, sőt elzárták az Igló felé vezető utat az alatt az ürügy alatt, hogy ez magánút, melyen kereskedői szekérnek nincs joga járni. Sokszor ütköztek össze a lőcsei és iglói drabansok, ha az utóbbiak elkísérték a kereskedőket, hogy a bántalmazások ellen megvédjék őket. Ilyenkor rendszeren az iglóiak húzták a rövidebbet, mert ahhoz mégis

gyöngék voltak, hogy fegyveres erővel álljanak ellen a lőcseiek támadásának. Az iglóiak hivatkozván okleveleikre, egyenesen a király elé vitték panaszait; a küldöttségek felzarándokolása sok pénzbe került ugyan, de az iglóiak a közügy és a város érdekében a legnagyobb áldozatoktól sem riadtak vissza. Végre 1404-ben Zsigmond király komoly levélben inti a lőcseieket, hogy az iglóiakat ne zaklassák és hogy régi jogait, melyeket a királyok adományoztak nekik, tiszteletben tartsák, de egyszersmind megerősíti a lőcsei kiváltságokat is.

Ugyanabban az évben (1404 február 24-én) Zsigmond király személyesen is megjelenik Lőcsén. A lőcseiek nagy pompával fogadják őt, de ott volt az iglói küldöttség is, mely egyszerű, de komoly és cél tudatos fellépésével még a királyi udvarnál is feltűnést keltett. A király a küldöttség minden kérelmének helyt ad és keményen megróvja a lőcseieket. Ebben a küldöttségben sok nemes is vett részt, kik mint iglói polgárok a városban laktak és részint mint bányapolgárok a nyilvános életben nagy szerepet vittek. Ilyen nemesi család volt a Lapispataki család, melynek egyes tagjai a makoviczi és kőszegi váraknak is urai voltak és melynek következő helységeiben voltak birtokai: Kőfalván, Ádámföldön, Berzeviczén, Fekete-kúton, Darócson, Szent-Andráson, Hamburgon (Sáros m.), Spizfalván, Lomniczon, Lapson, Szent-Erzsébeten, Krompachon, Felső-Erdőfalván, Vibornán, Hundertmarkon, Farkasfalván, Durstinban (Szepes) és azonkívül az alföldön. (Szep. kápt. lvt.) A Lapispatakiaknak befolyása tekintélyök, családi összeköttetésök folytán oly nagy volt, hogy közbenjárásuk sohasem volt eredménytelen. Ily nemesek társaságában természetesen növekedett Igló városa főbirájának tekintélye is, ki abban határozott fellépésénél mindig biztos támpontot nyert, úgyhogy a siker el nem maradhatott.

A VÁROSHÁZA.

Schmidt, Iglo.

Az iglói polgárok nemcsak saját területükön keresték boldogulásuk feltételeit, hanem idegen területekre is vetették szemüket, hogy annál nagyobb vagyonra és hatalomra tegyenek szert. Így minthogy a gömöri bányaterületen nagy volt a tőkehiány, az iglói bányapolgárok összeállottak és kibérelték a vasbányákat, felszerelve azokat kohókkal és hámorokkal. Hogy az üzemhez szükséges famennyiséget beszerezzék, összeköttetésbe léptek a csetnekiekkel, kik fel is ajánlották a bányák körül fekvő erdeiket; de a többi gömöri bányapolgárok ennek neszét vették és a királyhoz folyamodtak, hogy ne engedjen ily nagy területű erdőket kiirtani, mire a király az üzlet megkötését be is tiltotta. (Városi lvt.) De az iglóiak szokott szivósságukban nem hagytak fel a tervvel és újabb meg újabb kísérleteket tettek, míg végre sikerült nekik a dobsinaiakkal az üzletet megkötni. (Városi lvt. okm.) 1408-ban megkezdték a munkát és a Gölniczfolyó mindkét partján vashámorokat építettek ott, hol később, a husziták pusztításai után, melyek a régi nagy vállalatot tönkre tették, a dobsinai és a Palczmann-féle kohók és hámorok telepei létesültek. 1420 körül már virágozni kezdett az üzlet elannyira, hogy Igló városának évi bevétele oly nagy összegre rúgott, hogy egy Dobsinára vezetendő út építéséről kezdtek tanakodni. A vállalat élén Besteller György, iglói tekintélyes bányapolgár állott, ki az első évek sikere után kibővítette a vállalat üzemkörét azáltal, hogy átvette a dobsinai réz-, ezüst- és higanybányák üzemét és összeköttetésbe hozta a nagy vasvállalattal. (Iglói lvt. ered. okmánya). E végett felállított nagyobb rézkohókat és rézhámorokat, a rézüst mind az iglói piacra szállíttatott; összeköttetésbe lépett a szepesi kamarával az ezüstérczek megolvasztása végett. Ez hajlandó is volt az ezüstérczek olvasztását a vállalatra bizni azzal a feltétellel, hogy az összes kincstári bányákat, kohókat és hámorokat átveszi. Ily roppant nagy vállalat-

hoz nem voltak képesek a Szepességen a szükséges tőkét előteremtteni, azért Bestseller most azon fáradozott, hogy a megfelelő tőkét a külföldi piacokon teremtsse elő, a mi nem volt éppen légből kapott terv, mert Iglónak hitele a külföldön is erősen állott. De a terv nem sikerült és a vállalat kénytelen volt azzal a jövedelemmel beérni, melyet a vas- és rézbányákból nyert és mely nagy összegekre rugott.

A vállalatához 1419-ben Csetneki János, László fia is csatlakozott, miáltal az egész bányaterület Berzététől kezdve Iglóig, kivéve Rozsnyót, mely Szomolnok felé gravitált, az iglói piacra szorult. Ezen vállalat mellett a kisebb bányamivelők is megtalálták boldogulásuk feltételeit; a rézhámorok ára csakhamar felszökött, úgy hogy idősebb Klinger 200 frtéért vett egy hámort zálogba a XXIV szepesi bírótól. Az érczek nagy raktárakban feküdtek Igló piacán és roppant értéket képviseltek, úgy hogy joggal beszélhetünk Igló városának fénykoráról, melyet akkor átélt.

Ennyi értékes anyag felhalmazása arra bírta a városi tanácsot, hogy a kellő biztonságról is gondoskodjék. A városi sánczok bedőltek, a falak repedeztek, meg alacsonyok is voltak, úgy hogy a város éppen nem lett volna abban a helyzetben, hogy fegyveres csapat ostromának ellenállhasson. Ezért a város a királyhoz fordult, hogy engedje meg a sánczok és a falak kijavittatását és addig is, míg a királyi határozat leérkezik, hozzáfogott 1410-ben a falak és sánczok kijavításához. Ezenkívül a városi drabansok számát szaporították és új fegyverzettel látták el őket, eltökélve, hogy fegyveres erővel is keresztül viszik tervöket.

De erre nem volt szükség, a király helyben hagyta a város intézkedéseit és 1411. évi márczius 30-án Zsigmond király maga fényes kíséretével együtt bevonult az ujjonnan

felszerelt városba, hogy itt a lengyelek és magyarok közt folyó tárgyalásokban részt vegyen. A magyar-lengyel bizottság ugyanis Iglón ült össze és habár egyes küldöttségek Ófalván is jártak, a bizottság zöme Iglón időzött. Az udvaron kívül Iglón tartózkodtak mint a bizottság tagjai: János, az esztergomi érsek; János győri püspök; Garay Miklós, az ország nádora; Stybonius de Stybonia, erdélyi vajda; Rozgony Simon gróf, országbíró; Marczaly Miklós, volt erdélyi vajda; Pelsőczy János, tárnokmester; Maronthi János, macsói bán és Perényi Péter, székely gróf. A tárgyalások egyik főpontja a megkötendő béke volt és hogy annak létrehozása lehetővé tétessék, november 11-éig fegyverszünet kötett. Ugyanitt elhatározottak, hogy a végleges békepontokat egy szűkebb bizottság fogja megállapítani, még pedig a magyarok részéről Ófalván, a lengyelek részéről pedig Sramoviczen. A fegyverszünetet később 1412 augusztus hó 15-éig meghosszabbították; 1412. évi márczius hóban ismét Lublón tanácskoznak, de a béke tényleg csak 1423-ban kötött meg Késmárkon.

A királyi látogatás után nemsokára ismét kiűtött a viszálykodás Lőcse és Igló között. Lőcse tiltakozott az ellen, hogy a fémek Iglón vámolassanak meg, minthogy a vámolás joga egyedül Lőcsét, mint a XXIV község fejét illette és hogy tiltakozásának nagyobb súlya legyen, elkobzott minden szekeret, mely Iglónak tartott és fegyveres erővel támadta meg Igló városát. A támadt harczból Igló került ki mint győztes, mert akkor már jól fizetett zsoldosai voltak és a bányamunkások is támogatták a szorongatott várost. Utóbb Zsigmond király is elismerte Igló jogát és a lőcseiek kénytelenek voltak egy újabb rendreutastással beérni. (Városi lvt. eredeti okmánya).

Majdnem ugyanabban az időben a márkusfalvai és botizi nemesek is megtámadták Iglót. A támadás ürügyét a bruszni ki földek képezték, melyek szerintök régente az

iglói várhoz tartoztak volna és most az iglói vár jogutódja, Szent-Mihály-Úr (Márkusfalva) birtokához csatolandók lennének. A nemesek nagy pusztítást vittek véghez az iglói területen, elfoglalták a földeket és irtották az erdőket. Reuber, Igló városának főbírája ünnepélyes óvást tett ez ellen a hatalmaskodás ellen és a nemesek ellen pert indított. A periratban különösen megtámadja a botizi (teplicskai) nemeseket, nevezetesen Lászlót, Jakab és Benedek fiaival együtt, továbbá ifj. Lászlót, Antalt, Mártont és Jánost. A mint Reuber a szepesi káptalantól hazajött, a hol a periratot benyújtotta volt, ismét meggyült a baja a lőcseiekkel, kik azalatt, míg ő oda járt, néhány tekintélyes iglói polgárt fogságba ejtettek és azokat, mint a vár alattvalóit, a várkapitánynak szolgáltatták át, hogy ez a pöffeszkedő néppel végezzen. (Kápt. lvt.) Ilyen pör az akkori időben évtizedekig is eltartott, a foglyok mind odaveszthettek volna a mély vártömlőczben, míg ítélethozatalra került volna a dolog. De Reuber nem hagyta annyiban a dolgot; a foglyok családjai tetemes pénzösszeget bocsátottak rendelkezésére és rögtön utnak indult, hogy a királynál orvoslást keressen. Néhány hét múlva kieszközölte Budán, hol a király éppen tartózkodott, az ítéletet, melyben a király keményen megdorgálja a hatalmaskodó lőcseieket és a várkapitányt, megparancsolja a foglyoknak azonnal való szabadon bocsáttatását és megtiltja nekik, hogy a jövőben ne merjenek iglói polgárt fogságba vetni, hanem ha valami panaszuk van valamely iglói polgár ellen, forduljanak az illetékes hatósághoz, az iglói városi tanácshoz. (Városi lvt. ered. okm).

Ezen budai út alkalmával Reuber hivatalos határjárást is eszközölt ki a királynál. Erre a célra kiküldett: a prépost részéről Keresztély kántorkanonok; továbbá Turk Péter, lőcsei bíró; Riszdorfer Jakab szász gróf; Wilkendorfi László; Henrik Péter, dunaveczi gróf, egy-

szersmind szepesi vágróf; Knobloch Miklós, szepesváraljai bíró; azután az odorini, balmari (leszkovjáni) és illésfalvai bírák, mint a XXIV. száz törvényszék ülnökei; végre a nemesség közül: Máriás fia, László; Miklós fia, Antal; János fia, Péter és László fia, Jakab Márkusfalváról. A királyi biztos Korponai István volt. (Kápt. ered. okm.). A botizi nemesek ezen határjárás alkalmával egyes erdő-részeket követeltek a maguk számára, melyek a botizi patak mellett és a Hunenberg mögött terültek el. Mint-hogy itt leginkább Brusznik falu földjeiről volt szó, Igló bírása, mint az egész iglói terület előjárója lép fel, midőn írja: «mi, bíró és esküdtjei, az egész Ujváros nevében, melyet Iglónak is neveznek, összes polgárai, vendégei, népe és lakossága tudtával (civis, hospes, populus et inhabitatores).» Október 7-én kezdték meg a határjárást, melynél Igló városa a régi okmányok alapján ünnepélyesen visszahelyezett birtokába, bárhogyan erőlködtek a botizi nemesek, hogy legalább egy kis részét a birtoknak mentsék meg a maguk számára. Ily határjárás több napig tartott; mindenik fél számos kíséretével követte a királyi embert (homo regius), ki előre ment; a határlevelet Keresztély kanonok olvasta fel hangosan és a szerint állapították meg a határokat.

Még a határjárás előtt (szeptember 8-án) erősítették meg az iglóiak összes szabadalmaikat és az erdőre vonatkozó kiváltságaikat Zsigmond király által, belátva azt, hogy annyi ellenség közé beékelve csak úgy tarthatják fen jogaikat, ha minél több okmány birtokában vannak, melyek ama jogaikat körülírják és megerősítik. Nem sokkal ezután Zsigmond király Lőcsére érkezik és itt újra megerősíti Igló városának összes jogait, szabadalmait, erdei birtokát és régi határait és egyenesen a szász egyetemhez és a vágrófhöz intézi szavait, felszólítva őket, hogy vegyék Igló városát védelmökbe, mondván: «tudtúl

adjuk a szepesi várgrófnak és a becsületes XXIV városgrófjának, hogy az iglóiak régi határaikban jogukat használhatják.» (Városi lvt. ered. okm.).

Ezen régi jogok és ujonnan szerzett kiváltságok alapján fejlődött Igló városa nagygyá és hatalmassá, úgy hogy bátran mondhatjuk, hogy akkor élte át fénykorát. Iglón kívül, ha más alapon is és más irányban, de szinte hatalmas fejlődésnek indultak a szepességi városok közül: Váralja, Olaszi, Leibicz, Ménhárd, Szombat, Felka, Poprád, Sztrázsa, Ruszkin, Durand, Mateócz, de kivált Béla; a többi szász «villák» csak tengődtek ezek mellett és lehet mondani, csak a gróf irtalmából éltek; hol kidőlt az egyik, mint pl. Tamásfalú, hol a másik (Leszkovján) próbálkozott a szász egyetembe belépni, de kötelezettségeinek már egyik sem volt képes megfelelni. Mindezeket a viszonyokat nagyon jól ismerte Ulaszló lengyel király, sokkal jobban, mint az akkori magyar intéző körök és azért jelölte ki épen a XIII szepesi várost zálognak, azokat a városokat, melyek akkortájt egész Felső-Magyarország és keleti Németország kereskedelmét kezökben tartották; ezáltal is közelebb akart jutni céljához, mely Magyarország lehető gyengítésére irányult. El is érte célját, mert a lengyel uralom alatt a XIII város, mely 1412-ben mind virágzó állapotban volt, egészen megsemmisült és a visszaváltáskor már csak rongyos faluk voltak.

A zálogösszeg 37000 öreg cseh garast, az az 155400 magyar aranyat tett ki (Schoenwisner, Not. Rei Num. p. 313), mely érték a mai pénzviszonyok szerint kerek egy millió forintot o. ér. tesz ki. S minthogy 1412-ben a XIII város — a mai pénzünkhez viszonyítva — 100,000 frtot volt köteles a lengyelnek fizetni, csak 10⁰/₆-ot vett a derék lengyel barát!? De ez is csak papiron volt 10⁰/₆, tényleg sokkal többet adóztak a városok, mert, a mint már említve volt, szedte a lengyel a várszolgalmányokat,

az urburát stb., melyekről a záloglevélben szó sem volt. Szép kamatozás volt a rendes területbér is, úgy hogy Mátyás az igazságos joggal mondhatta, hogy a kamaton felül beszedett összeg már régen kifizette az egész zálogösszeget! Szóval Ulaszló igen jó üzletet csinált, Zsigmond mohón kapott az aranyok után és a magyar főurak, midőn belátták, hogy rá vannak szedve, azzal vigasztalódtak, hogy nem sokára visszaváltják a városokat. Csak-hogy ez a «nem sokára» 360 esztendeig tartott!? És ezt a könnyelműen kiadott záloglevelet aláírta két főpap, nehány főúr és Zsigmond király rányomta legnagyobb pecsétjét!

1412 évi november hó 8-án írták alá a záloglevelet Zágrábban és 1413 évi január 1-én kezdődött a lengyel uralom Iglón is (pontosan: január 12-én.) A lengyel király mindjárt lengyel módra rendezte be a közigazgatást, a polgároknak ez sehoggy sem tetszett ugyan, de minthogy ők is abban a reményben ringatták magukat, hogy nem sokára kiváltják őket, amikor új kiváltságokkal fogják őket a szenvedésekért kárpótolni, beletörődtek. Sokan azonban nem tudtak az új állapotokkal megbarátkozni és mindjárt a lengyel uralom kezdetén elköltöztek Iglóról; így: Hubits, Klinger, Stenguth, Repphun, Cybriny, Cifra, Székely, Fridricky, Gimes, Csaba, Oláli családok, melyeknek nagyobb része az alföldre, a többiek Lőcsére költöztek.

A lengyel uralom bekövetkeztével a kereskedelem, az ipar még egy ideig előbbi fejlettségének színvonalán tartotta magát, de a tőkegyűjtés úgy Iglón mint a többi elzálogosított városban megszűnt. Igló városát a szomszédok is újra zaklatni kezdik. Így már 1413-ban Reuber bíró kénytelen panaszt emelni a botízi nemesek ellen, kik újra erdőt és földet foglalnak és hogy panaszának fogamatja legyen, a lengyel királyhoz fordul, értésére adván, hogy sem adót, sem urburát nem képesek fizetni,

ha a szomszédok által birtokukban folytonosan háborgatnak. Ulászló rögtön intézkedett és utasította Pétert, a szepesi grófot, hogy az iglóiakat védelmezze meg a botizi nemesek ellen, kik azzal védekeztek, hogy csak egy »kis határigazítás«-ról volt szó.

A Bestseller-féle vállalat még mindig virágzott, de roppant sok erdőre volt szüksége. Minthogy a gócsi havasok vételéből nem lett semmi, az illésfalvaiakhoz fordultak az iglóiak, hogy a szükséges fát beszerezzék. Az okmányokból kitűnik, hogy az iglóiak már 1412 előtt birták a Thurmberg egy részét, mely azelőtt egészen Illésfalvához tartozott. A Thurmberghez tartozó területnek határai voltak: a Hernád, Lesznicza, a Bujánpatak (a Csingova mögött), Matka bozsa, Gölnitz és Bélapatak. Ennek a területnek déli része és az erdő egész nyugati része tényleg már akkor volt az iglóiak birtokában, mert 1416-ban ezen erdőrésztetek szabad használata végett Gáspár bíró, Gaz Péter és Linkener Oswald a Károly-féle okmányra hivatkoznak és már akkor folynak tárgyalások a többi részek felett Hallgas Miklós illésfalvai bíróval és Vladár Miklóssal. Világosan bizonyítja ezt egy 1467 évi okmány, mely így szól: »Mi Gáspár, jelenleg Illésfalva bírája és esküdtszei: Schreiber János, Péter Gergely, Bér Válint és az egész község mindenkinek, kit illet, tudtára adjuk, hogy mi illésfalviak egyezkedtünk a tiszteletes iglóiakkal és odaigértük azt az erdőt, melyet *közösen bírnak* (der da unser und ihr ist) és azt elzálogosítjuk részünkről XII forintért magyar (arany) pénzben, mely összeget tőlük kaptuk. Azután elhatároztuk az iglói *urakkal*, hogy míg ezt az erdőrészt használják, fizetnek nekünk azért évenként VI forintot, ha pedig már nem fogják használni, visszafizetjük a XII forintot és visszavesszük a királyi adománylevelet. Továbbá elhatároztuk, hogy a Rothtanenbergről és a Thurmbergről szükségleteinkre szabadon

fát vághatunk, de abból eladni nekünk ne legyen szabad, különben el fogunk ítéltetni. Kelt Lőcsén és a két okmányt (királyi adománylevelet és a záloglevelet) átadtuk Schreich Mártonnak, a lőcsei birónak.» Ebből az okmányból kitűnik, hogy az illésfalviak a Thurmberg egész területéből már csak két hegygyel rendelkeznek ténylegesen, a többi már az iglóiak birtokában volt és a két hegy is már el volt zálogosítva. De kitetszik az is, hogy az iglóiak 1467-ben már nem voltak képesek oly összeget előteremteni, hogy az egész erdőrészt véglegesen megvehették volna.

1419-ben Zsigmond király Iglón találkozik Ulászló lengyel királlyal. Ekkor ugyanis szó volt arról, hogy visszaváltják a magyarok a XIII várost. De Ulászló király oly roppant nagy összeget követelt, hogy félbeszakították a tárgyalásokat, annál is inkább, mert a magyaroknak a törökök ellen kellett harcolniuk. Iglón kinevezte Zsigmond a határbizottságot, mely a káptalan elnöklete alatt a következő férfiakkól állott; Igló városát képviselte Gaz Péter főbíró és Stőr falusi bíró, a nemeseket: László, Máriás fia és ennek fiai Benedek és János, azután Antal; János, Miklós fia; Szaniszló és Márk botizi nemesek, a megye részéről: Jób de Kásmárfalva fiai, Miklós és Gergely; Vikfalvi László, János de Eur, Kislomniczi János és János de Aranyos. A XXIV száz esküdtszék már nem létezett, tehát nem is volt képviselve, de a XIII. város grófja sem, jeléül annak, hogy *Iglót akkor már tényleg szabad királyi városnak vették.* Jellemző továbbá, hogy ebben a bizottságban egy lengyel sem volt. A XIII. várost ugyanis akkor tényleg még magyar birtoknak vették és csak későbbben, a magyar királyság elgyengülése következtében rabolta el a lengyel a XIII várost egészen jogtalanul a magyar szent koronától; először csak csendben lappangva gyakorolta a felségi jogokat és midőn Magyar-

ország már képtelen volt jogait védelmezni, nyíltan csatlotta azokat a lengyel birodalomhoz. Hogy a XIII város tényleg magyar birtok volt, mutatja az a körülmény is, hogy az elzálogosítás után is a magyar koronát szolgálták és szolgálta azt a régi várszolgalmányok fejében a lublói starosta is, ki ez által a magyar királynak mintegy hűbérese lett. Így 1428-ban Gabrovi Zavissus starosta vezérlete alatt hőiesen harczolt a szepesi banderium Galambócznál, hol a starostával együtt mind elesett. Az elesettek között volt sok iglói polgárfiu is, kik a starostát a csatába kísérték.

Azalatt, míg a város fiai a csatatéren elvérzetek, itthon ismét megtámadták a jó szomszédok az iglói területet. 1428-ban ugyanis Putzko Jakab, István, János és Márton, teplicskai lakosok és márkusfalvai jobbágyok neki rontanak a szántóföldeknek és irgalmatlanul pusztítják a vetéseket. Mátyás Reysch János és Ábrahám merényi lakosok az iglói bányapolgárok bányáit támadják meg, a munkásokat elkergetik és a vasérczet a Stangenbergről, Bindről és Altenbergről elszállítják és a saját kohóikba viszik. A zavadkai Jakab az erdőket pusztítja és János de Sváb, sarlókészítő, Schodi és Mylosch, teplicskai lakosok szemet égetnek az iglói erdőben. János, leszkovjáni lakos eltórlaszolja az utakat Igló felé és János, goltpachi (Kotterbachi) lakos felperzseli a polgárok zsindelyeit. Mindebből kitűnik, hogy Igló a megyénél nem találta meg a kellő oltalmat és hogy némi alapja van amá nézetnek, hogy a nemesek nem szívesen látták a polgárok fejlődését és hogy nem igen bánták, ha továbbra is a lengyel járom alatt nyögnek.

De mindannak daczára, hogy a szegény várost minden oldalról megtámadták, nem csüggedtek el annak polgárai és új jogok elnyerésével igyekeztek a város fejlődését biztosítani. Mérlegelési joguk már volt és most annak alapján új jogot, az áru-megállítási jogot akarták

megszerezni városuknak. Azért a város kihirdette az áru-megállítási rendszert, melynél fogva minden áru, mely Iglón keresztül szállított, elébb néhány napig az iglói polgároknak áruba bocsáttassék, megmérlegeltessék és csak azután eresztessék további útnak. Ez ellen a lőcseiek természetesen rögtön tiltakoztak, mert csak ők egyedül bírták a Szepességen ezt a jogot; de ők sem voltak képesek okmányukban felmutatni, hogy ezt a jogot más város ne élvezhesse és azért Késmárkkal együtt Igló is is megtette a kellő lépéseket az illető jog elnyerésére. A király a felterjesztést áttette a megyéhez. A megye indítványára Zsigmond király 1434-ben egy bizottságot küldött ki, melynek elnöke Perényi János volt és mely Iglót és Késmárkot elmarasztalta. De Igló a bizottságnak eme határozatát nem fogadta el jogérvényesnek, hanem csak véleményadásnak tekintette és perutra igyekezett az egész ügyet terelni, a miért is a megyéhez felebbezett. A felebbezés elfogadtatott és csak idő kérdésének látszott, hogy Igló eléri célját; de a lengyel garázdálkodás ebben a dologban is meghiúsította a város tervét.

A mellett, hogy Igló anyagi érdekeit folytonosan szem előtt tartotta és védte, közigazgatási és törvénykezési tekintetben is igyekezett a szabad fejlődés útjára lépni, jól tudván, hogy csak jó közigazgatás és gyors igazságszolgáltatás biztosíthatja a város jövőjét.

A szepesi szász egyetemnek közigazgatási és jogkiszolgáltatási rendszere, mint az idők folyamán létesült intézmény a sok századon át nem volt egy és ugyanaz, hanem a viszonyokhoz képest változott és fejlődött. Volt idő, midőn csak a tekintélyesebb családok kezében volt az egész igazságszolgáltatás; csak V. István után állott be az önkormányzati jog, mely sok tekintetben nem a legszélesebb alapra volt fektetve. Eleintén egyedül Lőcsén volt a jogkiszolgáltatás foruma, az úgynevezett bírák csak

az egyetem végrehajtói voltak az egyes kerületekben. Igló területén Ujfalú megalapításával a szász intézmény csakhamar erős gyökeret vert és a községnek tekintélyesebb bírója még 1280 előtt intézett el egyes kisebb jogi kérdéseket. Az új város rohamos fejlődése következtében az ügyek felszaporodtak, a bíró egymagában már nem győzte a sok munkát, másrészt ellenőrzésről is kellett gondoskodni; ennél fogva XII esküdtet adtak mellé, kiket eleintén a polgárok összessége választott. A XIII. század vége felé elvették a bírónak azt a jogát, hogy a szász egyetem bizottsági tagjait maga nevezze ki és az egész választási rendszert a helyi viszonyokhoz képest módosították. Iglón következő határozatot hoztak: Hogy az egész város képviselve legyen, városnegyedenként 6 férfit választottak. Ez a 24 tagból álló külső tanács az eskü letétele után egy 12 tagból álló belső tanácsot választott és ennek szervezése után választotta a külső tanács a bírót, de rendszerint nem a tanács tagjai közül, nehogy a tanács tagjainak rendes száma megbolygattassék. Ugy a bíró, mint a külső és belső tanács tagjai évenként választattak. A külső tanács választotta a plébánust élethossziglan, valamint a bíró beleegyezésével az egyetem bizottsági tagjait évenként. A város rendszabályzata a következőképen hangzik: »Also steht geschrieben von Arm unck Reich im Neudorf, dass ein Gelübd is geschehn mit wohlbedachtem Mute durch einigen Willen, der da gewesen is vor etzlichen Jahren, idem dass sie das Gelübd haben: wenn ihr Gericht — tisztujítás — oder ihr Pfarr frei wird, so sollen sie auserküren aus jedem Viertel 6 Mann und sollen die gehen in die Gerbkammer(!?), und auch ist zu bedenken, nach der Seele Seeligkeit zu geben ihr Gericht oder ihr Pfarr; dass das Niemand widerreden thut und wer das widerredet, der soll kein Recht haben zwischen uns. Auch wer da um ihr Gericht bittet, dem

soll man es eben nicht geben — tehát korteskedés tilos volt. Wenn die XXIV Mann einen Richter küren in der Gerbkammer, so sollen sie auch zwölf Burger zu sag ziehn, alle über den Richter zu steuern, dass das Dorf bei Rat bleib. Und wer sich der Derwählung wehrt, dass man von dem soll nehmen 10 Mark.»

Az ily módon rendezett tanács mind ama peres ügyek felett bíraskodott, melyek a város területén előfordultak és nem látta szívesen, ha valaki felebbezett. Közigazgatási ügyekben is lassanként egészen lerázta Igló a szász egyetemet, minthogy ez fejlődésének útjában állott és az elzálogosítás korában, a kisebb, magukkal tehetetlen szász falvakat kivéve, hol a régi szigorú központi rendszer továbbra is megmaradt, nem volt egyéb a szász egyetem, mint egy törvényszék (Schöppengericht), mely kétes esetekben tanácsokat osztogatott. Mert a városi tanács még élet és halálról is döntő javaslatot tett és csak ennek végrehajtását bizta az egyetem a várgrófra.

Igló városának bírái ebben a korban a következők voltak:

1369-ben városi bíró András Jakab és esküdtjei: Gáll, Vojkó, Salamon, Konrád, Koch.

1383-ban városi bíró Kunch János, a falvak bírása: Mátyás.

1384-ben Knoll János a főbíró.

1389-ben Knoll János a főbíró.

1393-ban Reuber a bíró.

1394-ben volt a főbíró: Ungeraten János és XII esküdtjei: Revsig, Berthold, Kirsner, Sparsang, Gaz, Urisch, Leykob, Knoll, Altmann, Pleyveyer, Velenbachi Péter és Scherffel.

1395-ben és 1396-ban András a főbíró.

1397–1400 Knoll János a főbíró, a falvak bírása Graumann, esküdt Wagner János. 1401-ben Seydel a bíró.

1404-ben Graumann András főbíró előtt osztozkodik Durner Péter, a XXIV birónak a grófja nővérével, kit Weygel képvisel.

1405 és 1406-ban Gaz Péter volt a bíró.

1408-ban Bestseller György a főbíró.

1410 és 1411-ben Knoll János a főbíró.

1412-ben Reuber Zsigmond a főbíró.

1413–1415-ben Stör a főbíró, a falvak birája: Bestseller György és esküdt Gaz Miklós.

1416-ban Hulboch Gáspár főbíró, a falvak birái: Gaz Péter és Lindner.

1417-ben Reuber Zsigmond a főbíró.

1418-ban Knoll János, 1419-ben Bestseller György, 1420-ban Gaz Péter a főbíró, a falvak birája: Stör Miklós.

1421-ben Schremchen Miklós, 1422-ben Bestseller György a főbíró, a falvak birája Gaz.

1423 Bestseller György a főbíró.

1424-ben Stehler György a főbíró és esküdtjei: Keresztély (a falvak birája), Arnold, Ambrus, Polner, Gerber, Jékus, Smit János, Laska Miklós, Bitrolff Bartha, Graff Miklós, Rót, Részeg, Habermann Miklós.

1425-ben Berthold Miklós a főbíró.

1426 és 1427-ben Ambrus a főbíró.

1428 és 1429-ben Habermann Miklós a főbíró.

1430-ban Arnold a főbíró.

1431 és 1432-ben Habermann Miklós a főbíró, a falvak birája: Abruthym.

A főbírák és a falvak birái közti viszony felderítése végett még következő jegyzőkönyvi kivonatot közlöm:

1422-ben Bestseller György volt a főbíró, esküdtjei pedig: Polner Miklós, Gaz (a falvak birája), Smit János, Schuller Mátyás, Székely, Geberecht, Stockel Fülöp, Stockel János, Keresztély, Berthold Miklós és Arnold János.

Ha a falvak bírása biráskodott, köteles volt azt a főbírónak bejelenteni. Így írja Bestseller: »Legelőször elismerte Gaz bíró előttünk, hogy Fleischer Endrének gyermekei hozzá jöttek a ház vétele ügyében.« — »Mi Gaz bíró és esküdtje Keresztély elismerjük, hogy Bestseller György a mi bíránk elénkbe jött Dorottyával, hitvestársával és a szabad harmadot egymásnak hagyományozták» (Az előregedett házastársak ugyanis, nehogy másnak terhére legyenek, kölcsönösen egymásnak hagyományozták a szabad harmadot. Ha az egyik fél meghalt, a gyermekek örökségéből mindenek előtt ezt a hagyományozott szabad harmadot kivették és ebből élt a hátramaradt özvegy; halála után ez is a gyermekekre szállt).

XI. Igló a huszita mozgalmak alatt.

Husz János, prágai egyetemi tanár és a cseh királyné volt gyóntatója, ki oly tanokat hirdetett, melyek a róm. kath. egyház által elfogadott s több mint ezer év által szentesített és a pápai tekintély által megerősített hitével ellenkeztek, a konstancai zsinat elé idéztetik és minthogy itt az uralkodó egyház ellenében elfoglalt állásáról lemondani és tévtanait visszavonni nem akarta, a zsinat által halálra ítéltetik. Máglyán szenvedett halálát a cseh nemzetiség felbujtogatására használták fel, mely nemsokára pusztító háborúra kelt. Zsigmond 1420. év elején Boroszlóban termett és bizván 80,000 főnyi seregében, a csehektől feltétlen engedelmességet követelt, mire ezek majd mind ellene mint a német császár ellen fellázadtak. Zsigmond Prága falai alatt nagy vereséget szenvedett, a prágai gyűlés Zsigmondot trónvesztettnek nyilvánította és 1421 elején Zsigmond Ziska által Csehországból egészen kiszorított. A győzők Ulaszló királyt vagy öcscsét Vitold herceget hívták meg a trónra, de az utóbbi a német lovagrend ellen harczolván, ideiglenesen Koribut herceget küldötte helytartójául. A király most már belátta, hogyha Vitold a csehek közt megjelenik, országa elvesz, azért Ulaszlót akarta mindenkép kiengesztelni, mi 1423. évi márczius hóban Késmárkon megtörténvén, a lengyel visszahívta Koributot, sőt a husziták ellen 35000 főnyi segédhadat is ígért. De Ulaszló nem váltotta be szavát, sőt Koribut egy

csőcselék haddal a husziták támogatására sietett. A huszita vidéki mozgalomból végre a lengyel király uszítására nagy nemzetiségi harcz lett, melyet a szlávság a mindinkább terjeszkedő németiség és annak szövetségesei, a magyarok ellen folytatott. Már 1422-ben jelentik a német rend követi a rend főnökének: «etsi autem agmina illa se nominabant Hussitici, tamen plerumque conflata erant ex Bohemis, Moravis et *Polonis*» (königsbergi lvt.). Tehát a huszita csapatokban már akkor csehek, morvák és lengyelek voltak vegyest. A szlávság szövetséget kötött a németiség ellen. Ennek a szövetségnek feje maga a lengyel király volt, főbb társai pedig: Koribut herczeg, Sándor orosz nagyherczeg, Niger Ábrahám s mások. A kik nem voltak hajlandók szép szerivel ebbe a szövetségbe belépni, azokra az elvadult, rabló huszitákat uszították, kik fanatizálva a lengyel király nyilvános engedelmével a gazdag katolikus papbirtokokon tanyáznak; így midőn Ratibor felé nyomúlunk, a lengyel király a ratibori herczegnek ultimatumot küld, hogy vagy lépjen ő is a nagy szláv szövetségbe, vagy ki lesz szolgáltatva a huszitáknak. A kétszinű lengyel király, ki egyfelől Zsigmondnak segédcapatokat ígért a husziták ellen, másfelől a magyar főurakat és főpapokat csábítgatta, hogy lépjenek vele szövetségbe, megígérvén: «hogy minden váltság nélkül visszaadja a XIII elzálogosított várost, mihelyt vele a szlávság hatalmának kiterjesztése végett frigyet kötnek» (königsbergi levéltár).

Ebből világos, hogy az egész cseh-huszita mozgalom a szlavismus vészthozó kitörésévé fajult, mely a németek és mindenki ellen irányult, ki nem volt szláv. Így sikerült az összetoborzott huszita csőcseléknek 1426. évi június 16-án Aussignál 15000 szászt lemészárolni. Miután saját hazájukat is elpusztították, a külföldön és különösen Magyarországon kezdtek rabolni, fosztogatni a lengyel

király parancsára. Így 1428-ban, míg Zsigmond a török ellen harczolt, Pozsonytól Szakolczáig raboltak s pusztítottak; 1430 elején Velko vezérök 10,000 emberrel Nagy-Szombat körül dúlt tűzzel-vassal; 1431-ben Rozgonyi Miklós visszaszorítja őket Morvába, de 1432 júniusban ismét benyomúlnak és a Mátysföldet pusztítják, de a Vágnál nagy vereséget szenvednek. Végül 1436-ban a Szepességen is megjelennek. 1433-ban elpusztítva Sziléziát, Lengyelországon át törnek a Szepességbe. S ide rontottak mind a kétszer a lengyel király beleegyezésével és engedelmével! Kitűnik ez a königsbergi levéltár okmányaiból. Ezek egyikében azt írja Konrád püspök a német lovagerend főmesterének, hogy «a sziléziai hercegek nagy szorultságban vannak, mert a nép, felbujtogatva a husziták által, a szláv mozgalomban résztvenni kényszerítették és a husziták minden német községet irgalmatlanul elpusztítanak, úgy hogy kő nem maradt kövön, meggyilkolva a német lakosságot.» Bernhard herceg azt írja, hogy «a husziták Lengyelországon keresztül vonulnak a Szepességre.» Egy másik herceg írja, hogy «a husziták két órányira Krakkótól ütöttek tábort, mert a lengyel király megadta az engedélyt, hogy a lengyel földön szabadon átvonulhassanak.» Bedozich, az eretnekek főpapja pedig mondja, hogy «a lengyel király maga szövetséget ajánlott a huszitáknak, hogy a lengyel földön át szabadon mehessenek Magyarországba,» mihez Konrád püspök gúnyosan hozzá teszi: «woraus zu sehen, wie es der Kunig von Polland keigen unsern genedigen Herrn den römischen Kunig güt meint!» Sőt a lengyel király nemcsak tűri, hogy a cseh csócselék országán keresztül Magyarországba, nevezetesen a Szepességbe törjön, hanem még segíti őket, mert egy másik königsbergi okmány így szól: «Heyrich és Safranecz, kik a *lengyel király kapitányai* Teschenben, mint huga vejének birtokán, szívesen fogadták a várban

az eretnekeket, kik ottan nyilvánosan toborzanak (a Szepesség ellen) és *a lengyel király minden lándzsáért 12 garast és teljes ellátást ígért* s így összetoborzottak a lengyelek 17000 embert, kiket a lengyel városok a király parancsára jól ellátnak és Krakkóból (hol a német polgárokat gyilkolják) *Szepességre* mennek!» Aláírás: Johannes Szolyn ewer genoden alleczeyt Capplan und williger Diner. (Königsbergi levéltár, VIII szekrény).

Tény tehát, hogy a husziták Lengyelországon át törtek a Szepességbe. Előbb Késmárkot és környékét pusztították, mindenütt irtva a németet és magyart és pártfogásába véve a hozzájuk csatlakozott tótokat, kiket, hogy a lakosság között a szakadás teljes legyen, az új vallás felvételére kényszerítettek. S az történeti tény, hogy *a tót lakosság néhány év múlva ott hagyta a róm. kath. anyaszentegyházat, példát nyújtván az utókornak arra, mennyire veszélyes a róm. kath. egyházra nézve, a tót lakosságot politikával foglalkoztatni!* Pusztító utjukban nemsokára Igló környékén is megjelentek a huszita csordák, hol a nyílt falvakat, melyeknek lakossága túlnyomólag német volt, irgalmatlanul kifosztották és elpusztították, míg ellenben Káposztafalva és Csötörtökhely, hol mindég nagyobb számban voltak a tót lakosok, mint a németek, megkíméltettek vad dühöktől. Sőt e két hely volt kedvencz tartózkodási helyök, hol későbbben közvetlen a községek mellett erődítések is emeltek, mert megbizhattak a fajrokonokban, kik szövetségek jeléül kitűzték a kelyhet a róm. kath. egyházakra és részt vettek az irtó háborúban, melynek első áldozatai a tót plébánusok lettek!

Iglóra nézve ez veszedelmes szomszédság volt, annál inkább, mert Igló lakosságának jó részét tótok képezték. A polgárok aggodalma nem volt alaptalan, mert a város tót lakossága — fájdalom — tényleg Magyarország ellen-ségeivel szövetkezett, ott hagyta a róm. kath. egyházat

és huszita lett; az is maradt, midőn a husziták csillaga már régen lejárta; huszita volt a reformáció korában és a *XVII. század végén a huszitáktól vették el az iglói tót templomot* és adták vissza az eredeti birtokosnak, a róm. kath. egyháznak. (Iglói vis. prot., Hradszky). Így megerősödve a tótok által elfoglalták a husziták a vastelepeket; a hámorokat és olvasztókat szintén birtokukba vették és fegyvereket gyártottak azokban. Hollópatak volt a főtanyájuk. Igló végre megemberelte magát; tudva azt, hogy a huszita sereg legnagyobb része lengyelekből áll és hogy hiába fordulna a lengyel királyhoz orvoslásért, s minthogy a magyar megyei sereg az elzálogosított részekbe nem jöhetett, a város maga zsoldosokat gyűjtött és megtámadta a huszitákat Hollópatakon, kiket sikerült a felső völgybe szorítani és az Okruhla Jama nevű erdőrészen irgalmatlanul megverni. Még mai napig is találunk e helyen lándzsahegyeket, baltákat, lánczos golyókat, buzogányt és sarkantyút. Már ebből az egy példából is látható, mily könnyen lehetett volna a huszita bajon segíteni, ha a magyar nem bizik a lengyel kétszínű barátságában. A Hollópatakról elűzött husziták visszahúzódnak a Gerava sziklahasadékjaiba, bevárva, míg Lengyelországból új segédhad érkezik. De addig is előelőtörnek és irtóztató kegyetlenséggel ölik le német és magyar áldozataikat, miről még ma is iszonyodva mesél a tót nép.

Hogy Igló városának a husziták ellen való erélyes fellépése a lengyelnek nem tetszett, természetes; mert hiszen a huszita sereg nagyobb része lengyel volt, sőt a vezérek közt is több lengyelt találunk. A Szepességen ugyanis a huszita vezérek voltak: Wyrzibiatha, Zawissus. (lengyel), Wiaschovszki (lengyel), Vorniczek, Pukaló (lengyel, ez gyűjtotta fel Lőcsét). Készültek is a husziták erősen, hogy Igló városát egy csapással tönkre tegyék. Sőt a

Későbbi jelentéseket olvasva, melyeket a lovagrendi követek Boroszlóba és Thornba küldtek, önkéntelenül feltámad bennünk a gyanú, hogy Igló városának elpusztítása egyenesen a lengyel király parancsából határozottatott el, mert ez volt az egyedüli város, mely a lengyel király szövetségesei ellen támadólag mert fellépni. Máskülönben is tántoríthatatlanul szolgálhatta Igló városa a magyar ügyet, a mi elég indok volt arra, hogy megsemmisítsék. Kitűnik ez az Albert király által későbbben adott okleveléből, mely egyebek közt azt mondja, hogy *«Igló a magyar ügynek a husziták ellenében a Szepeességen nagy szolgálatot tett és azért borzasztóan lakott, miért is a nemes vitéz király szívesen megerősíti a város kiváltságait (Iglói lvt. ered. okm).*

A viszonyok is kedveztek a huszita tervnek. A magyaroknak meggyült a bajuk a törökkel s így nem igen gondoltak a szláv terjeszkedéssel; a vitéz szepesi csapat, mely Rozgony mellett oly hősiezen harczolt, az elzálogítás után már nem létezett. Magában a városban is már bent ült az ellenség a tót lakosság képében, a jobb családok egymás után kivándoroltak, Aruthym falusi bírót két éven át (1433 és 1434-ben) meg tudta akadályozni a bíróválasztást, minélfogva nem volt, ki a rend felett felügyeljen, a tett óvintézkedéseket hanyagúl hajtották végre, a bizalom megingott és a köznép azzal kecsegtette magát, hogy az általános fölbomlásban ő lesz a nyertes. Hogy a tót lakosság tényleg a huszitákhoz szitott, bizonyítják a róm. kath. egyház panaszai, melyek az akkori időből így hangzanak: *ita ut in comitatibus Scepusiensis et de Sáros plurimae reperiantur Parochiae, in quibus jam de facto sub utraque specie communicatur.*» (Wagner). Hogy ezekhez az iglói tótok is tartoztak, már fentebb említettük.

Minden el volt tehát készítve, hogy Igló városa a magyar ügyhez való hűségéért lakoljon. 1435-ben a Sze-

pességen aránylag nyugalom uralkodott, csak Káposztalva és Csötörtökhely környékén volt mozgalmasabb az élet. A husziták itt pontosítják össze erejüket, hogy Igló városára a halálos csapást rámérjék. S egyszerre csakugyan elterjedt egész Felső-Magyarországon a rémhír, hogy a husziták teljesen elpusztították Igló városát és hogy a lakosság legnagyobb részét lemészárolták. A monda szerint vásár alkalmával lepték meg a husziták a semmi rosszat sejtő iglóiakat, a mi valószínű is, mert a prédára szomjuhozó ellenség nagyon jól tudta, hogy Iglón vásár alkalmával nagy kincsek halmozódnak fel. Még azt is hozzá teszi a monda, hogy a város árulásnak esett áldozatul, a mennyiben a kegyetlen ellenség napok óta gyülekezett össze bent a városban, egyes hivei udvarán, kik azután a városba törő ellenséggel karöltve pusztították a várost. Minthogy a husziták rendesen késő ősszel ki szoktak volt takarodni zsákmányukkal, a végzetes nap nem lehetett a Márton vásár napja; továbbá Deczember hónapban már Zsigmond királynál találjuk az iglói küldöttséget; az ilyen küldöttségnek kiállítása sok időbe és még több pénzbe került, úgy hogy mindenesetre több hónap mult el, míg az iglóiak rémületekből felocsúdtak és újra összeszedhették magukat; így tehát bizonyosnak vehetjük, hogy a város elpusztulása a nyári vásár alkalmával történt.

Az elpusztított város siralmas képet mutatott. A város falai a tűz következtében szétrepedeztek, azokon belül pedig minden egy romhalmazzá lett, melynek közepéből a szentegyház kormos falazata és csonka tornyok meredeztek az égnek. A lakosság legnagyobb része legyilkolva, még az ártatlan gyermek sem kiméltetett meg az anyja méhében a fanatizált csordák által. Mily rettenetes gyilkolást vitt végbe a bosszútól lihegő tömeg, kitünik abból, hogy 1435 után egyszerre egészen más nevek fordulnak elő az iglói telekkönyvben, csak itt-ott elvétve találkozunk még

egy-egy régi család nevével. A 300 szász családból alig maradt meg 100 és ezeknek fejei is a telhetetlen ellenség által fogságba hurczoltattak, kikért azután váltságdíj fejében rengeteg nagy összeget követeltek a husziták. De a megmaradt polgárság daczára az elviselhetetlennek látszó csapásnak nem esett most sem kétségbe. Közmegegyezéssel Stöckel Fülöpöt választották bírónak, ki nagy eréllyel fogott hozzá a város újra feltámasztásához. Mindenekelőtt azon voltak, hogy a foglyokat kinzóiak kezei közül kiszabadítsák; pénzzé tettek mindent, mi még fenmaradt, zálogba adtak mindent, minek még értéke volt; a polgárok felbontogatták titkos rejtekhelyeiket és utolsó kincseket is a város javának áldozták. (Iglói lvt).

A városi jegyző írja: »Item do sein gefangen gewest von der Neustadt allein 105 Mark (Gold), dieselben sich gelöst haben; vor 365 Golden das is die Stadt noch schuldig gar des Goth Weib und seiner lieben Mutter«. A foglyokat tehát családjaik kiváltották, a város csak 365 aranyat adott a váltságdíjhoz, melyet Goth feleségétől kölcsön vett. Az egész váltságdíj több mint 40000 frtot tett ki, miből kitetszik, hogy a husziták nagyon jól voltak értesülve és nem becsülték túl a város fizetőképességét. A foglyok haza kerültek s azokkal együtt az éhező köznép is kezdett hazaszállingózni, mely, látva, hogy a huszita kenyeret nem ad, rabolni való pedig már nincs sehol, szintén visszakerült és meghunyászkodott régi, életben maradt ura előtt, ki kegyelmet gyakorolt rajta és újból befogadta a város kötelékébe.

Igló városa a szenvedett csapáson okult és látva, hogy magára van hagyatva, nehogy a jövőben újra oly rettenetes pusztításnak ki legyen téve, alkuba lépett a huszita vezérekkel, hogy vértől kísért rettenetes kincszomjukat valami módon kielégitse és újabb bajnak elejét vegye. Hosszu tárgyalások után megállapodtak abban,

hogy Igló városa évenként 83 aranyat fizet a huszitáknak; ezek viszont kötelezték magukat, hogy addig, míg a város kötelezettségének eleget tesz, nem bántják. »Auch haben sie gelobt, dass sie nicht mehr geprannt haben in derselben stadt vor LXXXVII aureos« — írja a városi jegyző.

A közveszély egyesítette ugyan a polgárokat és ezek új munkához, új alkotásokhoz fogtak, de mindennek dacára nem lettek volna képesek a régi uton haladni és a város régi fényét és hírnevét csak némileg is helyre állítani, ha két körülmény nem játszik közre. Az egyik az, hogy 1436 évben a husziták újra betörnek a Szepességbe; ennél fogva a falvak lakosai, kik még szász joggal birtak s csak némiképen is fedezhették az annak igénybe vételéhez szükséges költségeket, tudva azt, hogy Igló városában az évi bér fejében a husziták részéről nem lesz bántódásuk, ide költöztek, szaporítva és erősítve ez által a város lakosságát s munkaképességét. A másik körülmény, mely nem engedte a várost végképen elsülyedni, a polgárság régi szívóssága, melynél fogva a legnagyobb csapások dacára sem mondanak le régi jogaikról és kiváltságaikról, jól tudva azt, hogy egyedül azok alapján indíthatják újra városukat fejlődésnek, virágzásnak. Ezért már 1435-ben ott találjuk az iglói küldöttséget Budán a magyar királynál; innen az udvarral együtt Tatára ment és mindaddig nem tágitott, míg a város részére ki nem eszközölte a teljes szabadságlevelet, melyet 1435 december 6-án meg is kapott. A küldöttség, melynek tagjai Halbschuh Erasmus és Ungerathen János voltak, épen karácsony estéjén érkezett vissza Iglóra: a lakosság nagy örömmel fogadta a szabadságlevelet, mely a várost továbbra is a szeretett magyar hazához fűzte, mert 1435-ben a lengyelnek a zálogösszeg beszédésén kívül semmi közbeszólási joga még nem volt szepesi ügyekben. (Iglói ltv. eredeti okmánya).

Az értékes okmány mindenek előtt konstatálja a városnak a husziták által való elpusztítását. Megadja a városnak a bányajogot, intelmül arra, hogy a bányamivelés által heverhetik ki legjobban a lakosok az őket ért csapást. Felsorolja az ércznemeket: az ezüstöt, a higanyt, a rezet, az aczélt és a vasat, melyeknek kiaknázására szabadalmat nyernek az iglóiak. Hogy a kereskedelem újra felvirágozzék, megadja a városnak a mérlegjogot és az iglói piacznak szabadalmakat ad, különösen a réz, aczél, vas, viasz, faggyú, ólom és gabona, mint beviteli cikkeknek határtalan mennyiségben való elárusítására kivéve a posztót, mely csak könnyű szekérrel hozható be, de az is a városban mérlegelhető. «Mázsás szekér» szintén megfordultak Igló piacznán. A heti vásárokat, valamint a négy országos vásárt újra megerősíti. Az iglói kereskedő nem fizet sem harminczadot, sem másféle vámot. Továbbá adományozza a városnak a szabad biráskodás jogát, hozzátéve, hogy az iglói polgár szabadon járhat kül- és belföldre üzleteinek lebonyolítása végett. *A magánosoktól vett erdőrészeket* szabadon használhatják az iglóiak, de itt is úgy, mint különösen a királyi erdőkben elsőbbségi joga van a bányászatnak. (Iglói lvt. ered. okm.)

Ezen jogok birtokában hozzálát a polgárság a város újra alapításához. A romba dőlt házakat újra felépítik, de legnagyobb részét csak fából; a templom építéséhez is hozzáfogtak, de akárhogy iparkodnak, nem képesek azt többé régi diszében helyreállítani; a lengyel starosta, kihez folyamodnak, elutasítja őket és nem enged el semmit a területadóból a templom felépítésének czéljaira. Ennél fogva meghagyják a régi oldalfalakat és a csonka oszlopokra lapos boltozatot építenek. A régi faragott kövek egy részét felhasználják, de ezekből is sok sok heverőben maradt; örültek, hogy fedél alá hozhatták a templomot. Ezek-

ből a szépen faragott kövekből még 1870-ben is hevert egy néhány a padok alatt, egy-kettőt fel is használtak, így a szentelt vízmedenczét, egy művésziiesen faragott kőkeresztkutatlapzatot stb. A többi remek épület nem épült fel többé újra és csak a régi okmányokban maradt meg nyomuk, hol többször történik czélzás a csinos erkélyes középületekre, a tornyos városházára, melyek a huszita pusztításnak áldozatul estek és melyek bizonyosságot tesznek arról, hogy Igló 1435-ig Magyarország szebb városaihoz tartozott.

Zsigmond király 1436. év elején a huszitákkal egyezséget kötött, miáltal a viszályoknak egy időre véget vetett. Az egyezésben kikötött feltételeket Zsigmond junius 7-én Iglón újra esküvel fogadta és egyéb kívánságaikat is teljesíteni ígérte, de ígéretét be nem váltván, a husziták a király végső napjaiban ismét villongani kezdének. Iglón való akkori tartózkodása alatt újra kezdett tárgyalni a lengyel királylyal, hogy a XIII szepesi várost visszaváltsa. A magyarok pontosan kiszámították a lengyeleknek, hogy a XIII szepesi város a kikötött területbén túl már annyit fizetett a lengyelnek, hogy az egész zálogösszeg már dúsan meg van térítve; mindazáltal készek valának a zálogösszeget is megtéríteni; de mihelyt végleges döntésre került a dolog, a lengyelek a zálogösszegezen felül még oly nagy követeléseket támasztottak, hogy a tárgyalásokat abban kellett hagyniok a magyaroknak.

Alig távozott el Zsigmond király Iglóról, a botizi és márkusfalvai nemesek abban a hitben, hogy az elgyengült várossal szemben könnyebben fog nekik sikerülni régi jogigényeiket keresztülvinni, újra megtámadták a várost. A viszályt egy a király parancsára összeült bizottság intézte el, melynek tagjai voltak: Korotnoki Lengyel Péter, Szentandrászi Tóth János, továbbá Urbánföldi Jánosnak fia, János, Bikfalvi Imre, Polyánkfalvi László, Jamniki Balázs, Stepánfalvy gróf, Scherffel Miklós de Föl-

szék (Hozelec), Aranyos Jodók és körtvélyesi Szakál Péter (Iglói lvt.). Ennek a bizottságnak összeállításából először is világos az, hogy a határkérdésekben a lengyel még nem gyakorolt befolyást, másodsor pedig kitűnik, hogy *kizárólag a régi őrcsapat maradványai tanácskoztak ez ügyben, hogy még 1536-ban is tudták, hogy Bruznik és Stoján a várispánság megalkotása előtt is őrcsapati terület volt.* Mindegyik fél okmányokkal igyekezett álláspontját védeni, de a bizottság a nagy okmányhalmazban nem volt képes eligazodni. A márkusfalviak, hogy állításukat argumentummal is támogassák, 1437-ben újra betörnek az iglói területre. Keresztély, csúfnéven »hasacska« (Beuchel), mátyásfalvai lakos megtámadja szolgálival Petzhold vasbányáit, elégeti az aknákat, betömeti a tárnákat és elüzi a bányamunkásokat. Petzhold elődje, mint Máriássy-féle soltész 1290-ben megalapítja Merényt, de utódai Iglóra költöznek, a miért a merényiek folyton haragusznak a Petzhold családra és 1437-ben boszut állanak rajta. Keresztély fia, János, ki Merényben lakott, továbbá Arnold János, Kremp Mátyás, Mátyás György, Szaniszló de Márkusfalva, László és János de Márkusfalva felgyújtják a Hainengrundban az iglói erdőt és a Schwarzenbergen felhalmozott tüzelő fát és egészen elpusztítják a szomszédos fiatal erdőt. Nikondey László, a város birája, Szél Péternek fia, Pál és Erasmus (Halbschuh) panaszt emelnek a káptalan előtt, hogy a márkusfalvai nemesek erőszakkal foglalták el a Kriegsseifen nevű erdőt és a híres vasbányákat a Schwarzwaldban és az Eisenbach mentén, halállal fenyegetve minden iglóit, ki ezentúl arra menni merészkednék. (Iglói lvt. ered. okm.) A magyar király meghagyja ugyan a szepesi várgrófnak, hogy addig is, míg a per végleges elintézését nyer, védelmezze az iglói polgárokat e nemesek tulkapásai ellen, de az annyira el volt foglalta a várközségekkel, melyekben az újonnan letelepedett

tótok annyira követelően léptek fel a régi lakosság ellenében, hogy fegyverrel kellett rendet csinálni, hogy Igló városának nem volt képes védelmet nyújtani. Végre 1438-ban Albert király erélyesebben lép fel a támadók ellen; szemére veti a nemeseknek, hogy épen annak a városnak pusztulásán fáradoznak, mely a husziták ellenében oly hősieles ellenállást fejtett ki és ezért oly sokat szenvedett. Ezen királyi leirat következtében a nyugalom rövid időre helyre is állott.

Albert király, ki jó indulattal viseltetett az iglóiak iránt és a husziták ellen kivívott érdemeiket teljesen elismerte, korán elhalt. Halála után nagy fordulat állott be a szláv ügyben. A husziták ugyanis megszűnván a fajharcz zászlóvivői lenni, Erzsébet, özvegy királyasszony pártjára állottak és cserben hagyták egykori pártfogójukat, a lengyel királyt, Ulaszlót, kit a magyar rendek 1440 júl. 17-én Fejérvárt magyar királynak koronáztak. Az iglóiak a boroszlóiakkal való üzleti összeköttetésök révén neszét vették a husziták alkudozásainak és ezekről a lengyel királyt nemcsak értesítették, hanem határozottan Ulaszló pártjára állottak, több óltalmat remélvén hatalmas uruktól, mint egy gyöngye asszonytól és fiától, a kis csecsemő Lászlótól. Ulaszló király *hálásan elismeri, hogy Igló városa mind elejétől fogva az ő érdekében működött s hogy ügyében sikerrel járt el, a miért a város összes szabadságait megerősíti.* (Iglói lvt. ered. okm). Ebből egyszersmind azt is látjuk, hogy Igló 1440-ben még nagy tekintélynek örvendett és nem csekély befolyást gyakorolt országos dolgokban is.

Ulaszló király 1440. évi december hó elején Késmárkról elindulva, nagy és fényes kísérettel bevonul Igló városába, mely már akkor ujonnan fel volt épülve. A város nagy ünnepélyességgel fogadja a királyt, kinél számtalan küldöttség tiszteleg, részint, hogy az új király előtt hódó-

latukat fejezzék ki, részint hogy új kiváltságokat eszközöljenek ki nála vagy legalább a régieket megerősítsék. Így kapja meg decz. 8-án Késmárk városa azt a jogot, hogy egész Lengyelországban szabadon kereskedhessék; Podolin pedig az árumegállítási joggal tüntettetett ki a király által. Ugyancsak itt rendezte a király a szepesi szász egyetem szabadalmait és megparancsolta, hogy a XXIV szepesi város egyesüljön és ismerje el Késmárkot fővárosnak. De a XI el nem zálogosított község, különösen Káposztafalu, hol a lakosság legnagyobb része tót és huszita volt s így nem igen törődött már a szász joggal, nem volt hajlandó egyesülni.

A huszitáknak, ennek a mozgósított államnak, sehogys sem tetszett, hogy Ulaszló király erőlyesen lépett fel garázdálkodásaik ellen és újra kiütött a polgárháború. Giskra cseh vezér egy polgár árulása következtében Késmárkot kézre kerítette, Perényi János seregét visszaverte és Ulaszló hívei között nagy pusztításokat vitt végbe, melyekből Iglónak is kijutott a maga része.

Eközben más viszontagságon is ment keresztül Igló városa. Az 1441-diki földrengés alkalmával újra bedőlt Mária templomának boltozata és a márkusfalvai nemesek újra bolygatták a határkérdést. A márkusfalvai és teplicskai nemesek alattvalói a vaspataki vashányákra törnek, betömik az aknákat és tárnákat, az épületeket felperzselik és a Gölnitz mentén fekvő Bestseller-féle vashámorokat egészen tönkre teszik. A város bírása, Nikodey ismételve panaszt emel a káptalannál a nemesek ellen; Ulaszló pártfogásába veszi az iglóiakat, szigorúan megparancsolván a nemeseknek, hogy az iglóiakat békében hagyják, és utasítja a vágróftot, hogy az ügyet vizsgálja meg és a vizsgálat eredményéről tegyen neki jelentést. (Iglói lvt). 1442-ben a csepánfalvai nemesek újra elfogják Geruss Miklóst, iglói kereskedőt, ki árúival az alföldre igyekezett, megvámolják

és minthogy ellenszegül, visszatartják szekereinek egy részét. Az ezen erőszakoskodás miatt emelt panaszra összeült a szepesi várban a törvényszék, melynek tagjai voltak: Szentkirály Zsigmond és Buzlow Miklós, szepesi alkapitányok, továbbá Kiss Jakab, iglói jegyző és a judex nobilium. A megindult tanácskozásból kitűnt, hogy Máriassyéknek az 1350-ki okmány alapján jogukban áll ugyan híd-vámost szedni, de nincs joguk az árút visszatartani és azt megsarczolni. Végre Zápolya Imre közbevetette magát és az ügy békésen intéztetett el. (Máriássy-féle és iglói lvt.).

Alig nyert ez az ügy elintézését, máris a merényiekkel gyűlt meg a baja Igló városának. Gáspár Konrád, Leen Péter és Srawdloff Jodók, merényi lakosok ugyanis megrontják az iglói erdőket, felgyújtják a hámorokat és szétrombolják a kohókat. Erre Ulaszló ismét sürgeti az iglóiak védelmét, sőt megengedi, hogy iglói polgár akár mikor szabadon járhat be a királyhoz panaszának vagy kívánságának előterjesztése végett. (Iglói lvt. ered. okm.).

1443-ban Rozgonyi Simon, egri érseknek hadai Igló városának kapui előtt tábort ütnek, hová augusztus hó utolsó napjaiban Giskra is megérkezik, hogy azzal fegyverszünetre lépjen. A fegyverszünetet két évre kötötték meg; ennek értelmében a csehek szabadon szedhették a «hold» nevű adót nemestől és nem nemestől egyaránt, de a tizedet kötelesek a plébánusoknak visszaadni. Az iglói tanácskozásokban részt vettek Rozgonyin kívül: Palóczy László főajtónálló, Pelsőczy István, Szécsény László nógrádi főispán, Homonay János, Czudar Jakab, Bebek László, Nagy Mihály László, Zerkei György, Tornay Silvester, Perényi László és Sebesi István. A tulajdonképeni tanácskozás szeptember elsején kezdődött, midőn Rozgonyi a táborba érkezett és 14 napig tartott. A pontozatokat a káptalanban írásba foglalták és mind két fél személyes felelősséget vállalt azok megtartásáért. Minthogy Giskra írni nem

tudott, két lőcsei polgár: Heydenreich Keresztély és Viláni Frize János írták alá helyette a két példányban kiállított szerződést. De Giskra azután sem szünt meg Ulaszló hivei ellen folytatni a háborúskodást.

Ulaszló király nemsokára a törökök elleni háborúban Várna mellett elesett 1444 november 10-én és ezzel Igló városa is elvesztette lehet mondani utolsó hű pártfogóját. A királyát-vesztette országban ismét kitört a fejtelenség, melyet csakhamar Iglónak is meg kellett éreznie. A lőcseiek ismét vérszemet kaptak és minden uton-módon igyekeztek Iglónak ártani. Az iglóiak, csak hogy békében élhessenek, végképen lemondtak az árúmegállítási jogról és egyedül kereskedelmöket akarták biztosítani. E végett kieszközölték, hogy a káptalan 1454-ben ismét kiállította Igló részére a vásárjogról szóló királyi leveleket, de Lőcse azokat el nem ismerte és minden eszközt felhasznált, hogy Igló kereskedelmét megbénítsa; a kereskedőket, kik az iglói vásárra mentek, minden uton-módon zaklatta; az iglói kereskedőket fogságba ejtette és a megmért iglói árút újra megvámolták. Az 1457., 1458. és 1459-ik években alig lehetett Iglón vásárt tartani s kivált a hetivásár volt folytonosan veszélyeztetve, annál inkább, mivel a lengyel király nem engedte meg az iglóiaknak, hogy a városi falakat újra felépítsék. Végre 1459-ben Mátyás király újra megerősítette az iglóiak vásárjogát és szigorúan megtiltotta a lőcseieknek, hogy a jövőben az iglóiakat bántalmazzák, minek természetesen foganatja is volt. (Iglói lvt. ered. okm).

Mátyás király trónralépte után azonnal hozzáfogott a cseh rablók kiirtásához, de a szükséges pénz- és haderő hiányában és az ország ellenségeinek több oldalról való fenyegetése miatt csak hosszú évek során irthatta ki végképen. 1462. év elején Giskra Richnót, Szepesvárát és Késmárkot is elveszítette és kénytelen volt magát Mátyás

királynak megadni, mire a Szepesség megszabadult a kelemetlen vendégektől. Mátyás király Kázmérral, lengyel királylyal háborúba keveredvén, ez utóbbi arra kényszerítette az elzálogosított szepesi városokat, hogy tüntetőleg Magyarország ellen harcoljanak, mire Zápolya a XIII várost elpusztította, hogy ezáltal is gyengítse a lengyel király gazdag jövedelmét, melyet e városoktól húzott. Az iglóiak kettős sarcot voltak kénytelenek fizetni, egyrészt a lengyelnek, másrészt Zápolyának, minek folytán nagyon szorult helyzetbe jutottak. Már Zápolya támadása előtt is erősen megfogyott volt adóképességek, elannyira, hogy már területbér fejében is sokkal kevesebbet fizettek, mint 1412-ben, minthogy a földek nagyobb része parlagon hevert és a háztelkek üresen állottak. A lengyel, hogy magát a veszteségért kárpótolja, a mellékadókat és várszolgálmányokat nagyobbította, mi által az adóalap még inkább gyengült. Igló városa szorult helyzetében kénytelen volt a szabó-, csizmadia-, varga- és posztóbódékat örök áron eladni; az iparosok nagyobb részt vándorbotot ragadtak, minthogy a város nem volt képes őket a lengyel starosta követelései ellenében megvédelmezni, ki úgy bánt velők, mintha várjobbágyok volnának, kik a vár urának keresetök felét voltak kénytelenek kiszolgáltatni. A starosta zsarolásai miatt a lengyel királynál tett panaszok mind nem használtak. A király kiadta ugyan a parancsot, hogy »a városok ennyi meg ennyi forintot fizetnek és ezenkívül nem szabad tőlük akármilyen czimen más adót szedni» és a starosta hűségesen be is szedte a szász városoktól a király által megszabott összeget, de ezzel meg nem elégedett, hanem követelte a hajdani várföldek után is a bérösszeget és a várszolgálmányokat.

A lengyel ezen zsarolásai következtében a többi szász várossal együtt Igló is lassanként a tönk szélére jutott, de 1471-ben volt még annyi ereje, hogy Mátyás királyt

a város «romjai között» fogadhatta. De akárhogyan iparkodtak az iglóiak, hogy a királyt és kíséretét illendően fogadják, a vendégek egy része mégis kénytelen volt a piacon sátrak alatt tanyázni; pedig ez alkalommal is diszes küldöttségek fordultak meg a városban. Mátyás, az igazságos Iglón néhány nagyobb ügyben törvényt tartott és több főúrnak birtokot adományozott; így Puky Ferencz kamarás itt kapja a veszprémi Bicséy-féle uradalmat; a Szirmay és Lengyel családok kiváltságait a királyi kegyelem itt bővíti Iglón. Ez alkalommal megnevezte Mátyás király a bányákat is, a széthányt kohokat s a felperzselt hámarokat s ezek, valamint a szétrepedezett városi falak és elmocsárosodott sánczárkok szomorúsággal töltötték el szívét. Nem is szeretett sokat időzni a szomorú kinézésű városban, hanem kiment a szabadba, a zöld erdőbe, mely tavaszi díszben pompázott, mert Krisztus urunk mennybemenetelének napja körül tartózkodott a nagy király Iglón; leginkább szeretett a gölniczi völgy vadonjaiban tartózkodni és az iglói «Királyhegy» mindenesetre Mátyásnak köszöni nevét. Innen feljebb ment és a Gölnicz patak forrásainál, hol még ma is a magas sziklatorony áll, megvendégelte fényes kíséretét. Itt tartózkodásának emlékére egy a király által fogalmazott latin mondatot véstek a sziklába és a hol a sátra állott, azon a helyen a királynak asztalul szolgált kőbe tányért, kést és villát véstek. (Drezdai levéltár Fr. A. II. sec. gen.). A városban a király az akkori divat szerint a városházán lakott. (A mostani XVI. takarékp. házában).

Az 1474-ik évben február 21-én Ófaluban kötött béke alkalmával szóba került a szepesi városok visszaváltása is, de most is abban maradtak az alkudozások, mert a magyarok nem voltak hajlandók a már értéktelenné vált birtokért oly nagy váltságösszeget fizetni, a melyet a lengyel követelt és a XIII város továbbra is a lengyel birtokában

maradt, a ki egyedül volt még képes az elszegényedett városok polgáraitól a maga jutalékát kipurcsolni. Mátyás király nem tehetett egyebet, mint hogy az iglóiaknak összes birtokait és szabadalmait örök időkre megerősítette 1475-ben. (Iglói lvt. ered. okmány).

Az 1473-ki szárazság következtében beállott éhínség által megtizedelt lakosság (szepesi krónika) már alig volt képes kötelezettségeinek a lengyellel szemben eleget tenni. Ennek folytán a lengyel starosta a róm. kath. plébánusoknál keresett kárpótlást, kiknél még észlelhető volt egy kis jólét. Kmitha Péter starosta ugyanis követeli az iglói plébánustól, Györgytől, hogy a matheóczi és felkai plébánusokkal együtt teletessék ki Lubló várának összes marháját. Az iglói plébánus nem volt hajlandó a starosta kívánásának eleget tenni, sőt intette őt arra, hogy a szegény zaklatott népet emberségesebb bánásmódban részesítse. Erre Kmitha emberei: Deutsch Márton, Gnober Mátyás, Ronkocza Mátyás és Dlugoss Szaniszló rátörnek a plébániára, elhajtják a lovakat és a marhát, magukkal viszik a takarmányt és a tiltakozó plébánust kegyetlenül elverik. (Wagner). Mig ez a polgárok tudomására jön, a szabadalmazott lengyel rablók már messzire jártak zsákmányukkal. Ez a kegyetlen bánásmód annyira felbőszítette mind a XIII városnak a polgárait, hogy valóságos zendülés támadt közöttük. Erre Kmitha megijedt és egy nagyhangú levélben szentül igéri, hogy ezentúl bántódásuk nem leszen és hogy még a lubló vár falainál sem fognak többé dolgozni (iglói lvt.). A szegény jámbor nép belenyugodott és tovább fizetett. Kmithát 1778-ban magyar részről egyházi átokkal sujtották, mire az rablott jószágával visszavonult lengyel birtokára.

A lengyel garázdálkodás folytán a lakosság száma mindinkább fogyott, sok család kivándorolt, még több teljesen tönkrement a hosszú szenvedés súlya alatt. Így

az egykor gazdag Hufnagel család iglói ágának utolsó sarja 1483-ban megőrült és a letónkői karthausi zárdába vitetett, hol egy czellába bezárva még 18 évig kinlódott. (Szepesi krónika). Az iparosok tengődtek; egyes iparágak, melyek azelőtt 50 évvel teljes virágzásnak örvendtek, egészen tönkre mentek és csak a harangöntés mesterségéről találunk még némi nyomokat; Wagner János az egyedüli harangöntő, ki akkortájban öntötte a bártfai nagy harangot, de ehhez is maguk a bártfaiak Lőcséig hozták az anyagot, melyet Wagner azután Iglóra vitt és itt öntötte a harangot 3 frt árán; a mesternek már nem volt elegendő készpénze az anyag beszerzésére. (Poprádi krónika). A hajdani nagy bányaipar is egészen pangott, úgy hogy az iglóiaknak már nem volt szükségök az illésfalvai erdőkre. Ebben a sanyarú időszakban, melyben mindenki a városból menekülni igyekezett, ritkán akadt egy-egy mesterember, ki a városban letelepedett volna. Ha itt-ott le is telepedett egyik vagy másik, úgy az, hogy több tekintélye legyen, a lőcsei vagy kassai czéhbe állott be mint czéhmester és bár ez a város engedelmével történt és bár a város maga szabta meg az egyes árucikkek árát, a független iparosok nem sokat törődtek a város rendeleteivel és tilalmával, hanem mindinkább teljesen függetlenekké igyekeztek magukat tenni a várostól és azon voltak, hogy mielőbb a czéhrendszert honosítsák meg maguk között. (Iglói lvt. jegyzőkönyve).

XII. A lengyel kor.

1. A lengyel kormányzás.

A XV. század vége felé a politikai súlypont Magyarországon a szepesi várba esett, hol a hatalmas Szapolyai István székelte. Mint dúsan jövedelmező temérdek birtoknak ura és mint az ország nádora nagy hatalomra és tekintélyre tett szert, úgy hogy országos ügyekben, királyválasztásnál az ő szava volt a döntő. Mátyásnak, az igazságosnak 1490 április 6-án bekövetkezett halálának hírére az oligarchák oly királyt szándékoztak választani, kinek üstökét markokban tarthassák és minthogy az 1490. évi május 17-re Rákoson összegyűlt királyválasztó országgyűlés a sok trónigénylő közül nem tudott választani királyt, a gyűlés abban állapodott meg, hogy a kit Szapolyai István Bécsben javasol, azt mindnyájan kötelesek királynak elfogadni. A követségnek Bécsbe érkezése hírére a nagyravágyó oligarcha János kis fiát férfigagasságra fölemelvén, így szólott: »Volnál fiam már ekkora, most magyar királylyá tennélek«, azután a követeknek kijelenté, hogy Corvin nem csak születése miatt, de egyéb okoknál fogva sem lehet király; csak Ulászlótól várhatja az ország a maga javát és ő, ha magára is hagyatnék, mégis Ulászlóra szavazna. Így szólt az Ulászló által az elzálogosított szepesi városok odaigérésével megvesztegetett Szapolyay, ki jól tudta ugyan, hogy a lengyel a XIII szepesi várost már Lengyelországhoz tarto-

zóknek tekinti (*qui ad regnum nostrum Poloniae accesserant et incorporati sunt* — iglói lvt. ered. okm.) és nem igen ereszti körmei közül, de azért mégis a lengyel király barátságát kereste abban a reményben, hogy annak a révén érheti el legkönnyebben és leghamarább célját, mely abban találta tetőpontját, hogy fiát, Jánost magyar királylyá választassa.

A magyar főurak már május hóban tanácskoztak Ulászlóval Késmárkon és miután itt hosszas alkudozások után mindenki megkapta a maga konczát, Ulászló 1490-ben május 4-én Késmárkról Iglóra jött. (Wagner). A lengyel király Rozgonyi, Perényi és számos lengyel kíséretében érkezett Iglóra, hol a krakkói püspök s egyszersmind Igló plébánusa nagy díszebéddel várta a fényes társaságot a plébánián; innen azután Szepes-Váraljára vonult a társaság Szapolyaihoz. Igló városa ez alkalommal már nem azt a szerepet játszotta, mint régente Zsigmond korában, a midőn ily királylátogatás alkalmával maga a város fogadta az illustris vendéget, a tanács megvendégelte és a város birája a király oldalán ült — most a város polgársága csak tétlen nézője volt a bevonulásnak, a városi tanács nem tisztelgett a magas vendégnél, mert hiszen nem a város vendége volt tulajdonképen, hanem éppen a város zsarnokának, a hatalmas Szapolyainak szólt a látogatás. A város nem úszott örömrában, hanem kétségbeesve állapota felett aggódva várta a jövődöket s alig vonult el a díszes csapat, polgársága munkához fogott, hogy az utolsó sarczhoz hiányzó 500 frtot előteremtse.

A szepesi várban folytatott alkudozások végül azt eredményezték, hogy Ulászló az 1490-ki országgyűlésen jul. 15-én megválasztott királynak kiáltatott ki. A Szapolyai közbejöttével megállapított, a királyi hatalmat igen megszorító választási feltételeket Ulászló szept. 18-án Szé-

keszfehérvárott végleg megerősítette. Ulászló, ki tunyaságában »dobzse« kedvencz szavával kívánta az államgépet igazgatni, összes idejét vadászatra és egyéb kedvtöltésekre pazarolta el, az oligarchák féktelenkedéseivel pedig nem gondolt. A gyenge magyar király nem volt képes az elzálogosított várost védelmezni s így a lengyel starosta kénye-kedve szerint zsarolta a XIII szepesi várost, melyeknek polgárai összes keresetöket pénzben és terményekben voltak kénytelenek neki kiszolgáltatni, úgyhogy ezen lengyel kormányzás nyüge alatt a polgárság teljesen elszegényedett és a város rohamosan süllyedt.

De lássuk közelebbről ezt a lengyel kormányzást! A kormányzás összes teendője abból állott, hogy a starosta megkapta az utasítást arra nézve, hogy a királyi adót pontosan behajtsa és figyelemmel kísérrje a XIII szepesi város viszonyait, mily czimen és módon lehetne azoktól minél nagyobb pénz- és gabonamennyiséget kicsikarni (Lublói levelek másolatai). Ha a gróf feladatának, mely az adóbehajtás kötelességében állott, nem tudott megfelelni, egyszerűen bezárták. Ez természetesen a bírakat vonta felelősségre és ha a legkisebb összeg hiányzott, az illető bíró addig ült a lublói tömlőczben, míg a hátalékot be nem szolgáltatták. (Iglói lvt. eredeti levele). Addig természetesen a közigazgatás szünetelt. Az egyes királyi adó Iglón 600 frtot tett ki; azonkívül a beszolgáltatandó nona, gabona, vas, réz és egyéb szolgáltatmányok legalább 2000 frtra tehetők. Ugyanakkor a gazdag és hatalmas Lőcsének összes adója és szolgáltatmánya 500 frtot tett ki, a XI város a terményekkel együtt összesen 2217 frtot és 11 d. fizetett (Csáky lvt.), Gölnitz 120 frt 60 d., Szomolnok 60 frt, Svedlér 90 frt, Remete 175 frt, azonkívül az utóbbi négy község együttesen szolgáltatmányok czimén 381 frt 17 $\frac{1}{2}$ d. fizetett (Gölniczbányai lvt.); Kojso 46 frt, Helczmanócz 32 frtot fizetett. Igló tehát

egymagában majdnem annyit adózott, mint ezek a városok és falvak együttvéve.

A starosta egyéb teendői közé tartozott a városokat új adónemekkel zaklatni, melyeknek kieszelésében nagy leleményességet árult el. Mihelyt az új adónem ki volt eszelve, a starosta az új adónem fejében megállapított összeget először a gróftól kérte; ez kötelességének tudatában rögtön közölte a birákkal, kik azután a felett a polgárokkal tanácskoztak. A tanácskozás eredménye az az általános felelet volt, »non possumus«. Erre a starosta kiadta tisztjének a parancsot, hogy valamely városra csapjon, a csordát a legelőről elhajtassa, a raktárakat feltörje és azokból annyi terményt szedjen, a mennyire szükségök volt (Kmitha Péter tizedpöre 1553). A következő évben azután ellenmondás nélkül vitték a szegény városok a terményeket a lublói várba vagy Podolinba és -- az új adónem megvolt. Ha a tekintélyesebb polgárok panaszra mentek Lublóra a jogtalan adók jogtalan behajtása miatt, a starosta vagy kapitánya durva szavakkal kergette ki a küldöttséget, hivatkozva a várszolgálmányokra (Poprádi krónika, Maczejovszky János esete, Rueber-féle levél 1575). Ha az udvarhoz mentek panaszra, egy új okmánynyal főzték le őket, de a várszolgálmányokból eredő bajt nem orvosolták, mert hiszen ez volt a legkényelmesebb mód arra nézve, hogy a városokat a végtelenig sarczolják. Sokszor a gróf maga vett részt ilyen zsarolásokban, a mi természetesen az évi leszámolásnál kitudódott; ilyenkor a gróf nem is várta be felmentvényét, hanem idejekorán megszökött (Szepesi krónika). Így 1524-ben Stenczel Molnár, a gróf volt kénytelen kereket oldani és a megcsalt polgárság bottal üthette a nyomát (XIII v. lvt.)

A gróf minden évben megválasztatása után tisztelgenni tartozott a starostánál és mihelyt illő ajándékot hozott, hivatalába be volt iktatva. A birák is kötelesek

voltak magukat bemutatni és ha valamelyik üres kézzel jött, letartóztatták; ha egyáltalában nem ment Lublóra, a vár porkolábjai kísérték őt oda. Ha Igló városánál a legcsekélyebb változás történt, azt be kellett jelenteni Lublón és ez alkalommal is ajándékot kellett vinni; új építkezésre való starostai engedélyt pénzen kellett megvásárolni. A starosta ezen élelmességét magáévá tette a gróf is és ő is megkövetelte a maga ajándékát; így olvassuk az iglói számadások között: »gróf úrnak 900 d., a széknak két arany, a gróf úrnak a lublói útra egy arany«.

A lengyel katonák felfegyverkezésére szükséges költségek egy részét Igló városa fedezte, ami annál terhesebb volt a városra nézve, mivel a régi fegyverkovácsok mind tönkre mentek vagy kivándoroltak és most Lőcsén volt kénytelen a város a fegyvereket nemcsak elkészíttetni, hanem még évenként ki is igazíttatni. Mily nagy teher volt az a városra nézve, kitűnik a városi számadásokból, hol következő tételek fordulnak elő 1560 évről: »a puskaművesnek 1 frt, a széknak Lublón 74 aranyat adtunk puskákra 300 d.; Item Péter Pál napján Gergely mesternek puskákra 400 d.; Item Smit Györgynek a puskákra 100 d., Item a puskák fuvarozásáért Gergely mesterhez 5 frt. Item Smitnek Lőcsére 200 frt« stb.

Terményekben Igló rendszeren 600 köből gabonát adózott: 25 köből búzát, 58 k. rozsot, 87 k. árpát és 437 k. zabot; azonkívül szénát és szalmát. De volt esztendő, melyben 1400 köből gabonát is vitt fel a várba (Iglói lvt. jegyzőkönyv). Ha pedig rossz termés volt és egy néhány köből elengedéseért folyamodtak, kemény szavakkal visszautasítottak a starosta által. Igló városának urbuját (bányavám) szintén a starosta élvezte; ez természetesen későbbben nagyon alászállott, de azért mégis

kitett évenként egy néhány száz forintot. A hámorok szintén vagy 100 frtot fizettek évenként. Ezeken kívül köteles volt Igló Lublóra vinni: lent 80 fontot, vászont, sört, élő pisztrángot, rákot, apró marhát, gyümölcsöt, sőt még süteményt is, mert ott találjuk a városi számadásokban: »a szakácsnének sütésért Lublóra 2 frt 26 d.« (Iglói lvt., borkönyv). A királyi adót Iglón minden határidőre háromszor szedték, hogy könnyebben essék a polgároknak annak beszolgáltatása. Az első adót, az úgynevezett Martini-adót új év napja körül vitték Lublóra; erre az első részletet (110 frt) Mindszentek napján, a második részletet (100 frt) Erzsébet napján és a harmadik részletet (90 frt) Miklós napján szedték be. A Szt. János napjára eső adót, melyet szept. 1-én vittek Lublóra, szintén 3 részletben szedték; az első részletet (117 frt) László napján, a második részletet (103 frt) Kilián napján és a harmadik részletet (80 frt) Péter napján. Hogy előre szedték az évi adót, az onnan származik, hogy midőn valamelyik starosta megtudta, hogy fel van függesztve állásától, előbb beszédte a jövő évszakra szóló adót és kivette a maga részét még abból is és ez a bölcs előrelátás későbbben szokássá vált.

A királyi adón és a szolgálmányokon kívül Iglónak még a XIII városi szék is évente 310 frtba került, a mint ezt a számadásokból megtudjuk, de mire fordított az az összeg, azt az okmányokból ki nem lehet venni.

2. A város mint hatóság.

Igló városa is, úgy mint a többiek, azt a hiú reményt táplálta, hogy végtére mégis sikerülni fog neki a sok királyi szabadságlevél alapján az egész városi területet szabad százsz birtokká tenni és a terhes várszolgálmanyoktól végképen megszabadulni, melyeknek megállapítása és kiszabása egészen a starosta önkényére volt bízva.

Ez okból Igló városa az egész 16-ik század alatt minél több szabadságlevelet igyekezett szerezni, úgy a magyar mint a lengyel királyoktól és hogy az eredmény annál kétségtelenebb legyen, a XIII várossal egyetemben is erősítette meg kapott szabadalmait. Ugy a város mint a XIII városi szék meg is kapta a kutyabőrös okmányokat, melyek rengeteg sok pénzbe kerültek; de hasznot belőlük egyik sem húzott, mert egyetlen egy okmányban sem említettnek a szolgálmányok, mert bajos is lett volna akkor inár meghatározni, melyik föld volt eredetileg szabad szász föld s mi a régi várterület, mely után szolgálmányokat kellett teljesíteni. Így Igló 1499-ben Ulászló magyar királytól vette ki szabadságlevelét, melyben összes szabadalmi megerősítést nyernek. (Iglói lvt. ered. okm.) 1508-ben Ulászló ismételve megerősíti Igló városának kiváltságait, melyeknél fogva minden vámfizetés alól fel van mentve (ered. okl.) De ez is csak üres szó volt; oly kedvezmény, mely a városnak hasznot nem hajtott, mert idővel a város tözsomszédságában oly sok magánember nyerte el a vámjogot — pl. a Máriássyék Csépánfalván — hogy majdnem minden faluban megszűnt a városnak vámmentességi joga. 1547-ben a szepesi káptalan összeírja egy igen diszes kiállítású oklevélben Igló városának összes jogait és szabadalmait (ered. okm.), holott már 1542-ben Máriamüncz Gáspár bíró, Sutor Gergely, Leibitzer Gergely és Furmann Péter elnyerik a Lajos-féle hetivásár-jogot (ered. okm.) Ferdinánd 1550-ben szívesen elismeri, hogy Neubauer János és Schwarcz György illedelmesen kérték a jogok megerősítését és úgy ez alkalommal, mint későbbben még egyszer meg is erősíti azokat (ered. okm.) 1574-ben Zsigmond lengyel király megerősíti Iglónak összes jogait és szabadalmait (ered. okm.) és ugyancsak 1574-ben bizonyítja a szepesi káptalan Igló városának vámmentességét. Adómentességet ad még a

városnak István 1578-ban és 1581-ben újra megerősíti azt a lengyel király (ered. okm.) De mind ezek az okmányok nem használtak semmit, még egy denárt sem engedett el a starosta és az iglóiak az utolsó gabonaszemig voltak kénytelenek sarcukat leróni. A polgárság utóljára közömbös lett ilyféle királyi kegyosztogatással szemben és viselte a jármot tovább.

Daczára a napról-napra észrevehető süllyedésnek, még elég szép jövedelmi forrásokkal rendelkezett Igló városa. Így 1514-ben még vagy 4000 frtot tett ki a bevétel, még pedig következő tételekkel: »Item a mint írják, Krisztus urunk születése után 1515-ben a 24 férfiú bírónak tette a körültekintő Graumann András urat. Ebben az időben elődjétől, tiszteletes Weygel Györgytől átvett aranyban 47 frtot, a Bint jövedelmez 8 csöbröt és 3 üstöt, az új ház adózik 99 d.-ral« stb., azután jövedelmet hoz: 1. a borseprő, 2. a Mária-társulat réjtjének bérlete, 3. eladott hordók, 4. bormérés, 5. eladott birtok, 6. az udvarok adója, 7. a régi adósság törlesztésére való járulékok, 8. mérleg-pénz, 9. a malombér.« De az adóképesség már alaposan meg volt támadva és akár mennyire is iparkodnak az adószedők: az első városnegyedben Salamon János és Clas Márton, a 2-ik negyedben Köler János és Münnich Márton, a 3-dik negyedben Wagenknecht és Schuster Mihály, a 4-dik negyedben Schuster János és Zunesser, nem képesek már a kivetett adót behajtani, a város jövedelme apadófélben van, mert hiszen már a márkának 24-szeresét fizette a város (l. Sváby Frigyes, XIII város története pag. 151.). 1572-ben az adószedők (Schossleger) már csak 2000 frtot tudnak összehozni és jellemző, hogy az első városnegyedben (adószedők: Münnich Valent és Schuknecht) 107 család közül csak következők adóztak: Zwickler Jakab, Lukács János, Töpfer Károly, a nagy Kilián, a hosszú Stass, Fiedler Kristóf,

Wagendrüssler János, Priska, a házaló, a puskapormalom, János, a szücs, Kiteubl, Riemer Tamás, Ferencz, a lőcsei szekeres, Salczer Margit, Stenczel, Mikolay, Zins ur fia, Gáspár, Resel, Fleischer Jakabné, Szontagné és Graumanné; a második negyedben (adószedők: Schuler Benedek és Kálmán Zsigmond) 80 család közül 13 fél; a harmadik negyedben (adószedők: Furmann és Husór) 150 család közül 15 és az utolsó negyedben (adószedők: Demian és Lamworth) 90 család közül csak 11 fél volt képes adóját kifizetni. Ha a nép a nagy adó oka után kérdezősködött, a városi tanács utasítás szerint mindjárt valami politikai okot mondott; úgy 1576-ban a nagy adó oka az lett volna, hogy Miksa főherczeg és Báthory István között királyválasztás volt (Iglói lvt. borkönyv.).

A város beléletéről némi képet nyújtanak azok a számadások, melyeknek egyes tételei a XVI. század közepéből valók s következők: »A városháza fedéseért 10 d., a pásztorok hozataláért 40 d. (tehát már nem a plébános fogadja fel a pásztorokat); Item Rosen Mártont az erdőbe küldtem a határdomb miatt 6 d., Item a szakácsnénak, ki az uraknak főzött 4 d., Item, mikor a szenet összeírtuk 2 d., a Lucsbach árkanak tisztítása 10 d., Item a könyvre egy csatot 4 d., Item egy öl fát a bormérésbe 16 d., Váralján az uraknak fizettem 5 d., a lublói jegyző tiszteletére 25 d. és 4 d., mikor Késmárkon voltam a vásár miatt 23 d., Bebek huszárait traktáltam 15 d., a szepesi lovászmesternek 4 frt 22 d., az uraknak, kik a bíróért mentek és haza kísérték 36 d., Gramovszky urnak Lublóra őszibaraczkot küldtem 16 d., Rueber úrnak 4 szalonkát 20 d., 5 császármadarat Lublóra 26 denár stb.«

Jövedelmező volt a bormérés. A bort rendszeren a letónkői barátoktól vették; így pl. 1514-ben 4 hordó bort vesznek 10 frtéért és egy hordó jó bort 1300 denárért, azután két hordó bort 32 frtéért, melyből egyet mindjárt

az uton eladnak 17 frt 53 denárért. De ez, valamint egyéb jövedelme a városnak oly csekély volt, hogy kénytelen földeket eladni, csakhogy régi adósságait törleszsze; így Tischler Jeremiásnak elkobzott birtokát: 4 hold szántóföldet és egy hold rétet a széles uton 2 márkáért ad el a város. (Iglói lvt. borkönyv.) Mégis 1524-ben visszavásárolja a város Henkel Jánostól, a kassai plébánustól a felső malmot 500 frtéért, mi az összes polgárság nagy erőmegfeszítésébe került.

A városi hatóságnak tekintélye is napról-napra hanyatlott, úgy hogy még a két ellenséges polgár közötti kibékülés is a XIII városi szék előtt történt; így békültek ki 1564-ben ezen szék előtt Széles Mátyás és Rác Márton. A XVI-dik század végén a Mileter és Lapsch családok miatt nemcsak Igló városának, hanem mind a XIII városnak közönsége is két pártra szakadt és a pártoskodás annyira ment, hogy Fricál Jakab grófit megbuktatták és helyette Omest választották. Végre a két család a XIII városi szék előtt kibékült, mely alkalommal összejött az összes rokonság, még pedig Lapsch részéről: Weiszner Ulrik és Boldizsár, Kempelen Márton, Esfinger Gáspár, Schwartner Tóbiás, Weiszner Kristóf, Spóner Mihály, Bretz János Késmárkról, Windisch Pál, a nagy Greifenzweig, Kuntz Péter, Luschka Péter, Sauer Ambrus, Hönsch Gergely, Probnér Jezsaiás Leibiczról, Lapsch György és Dirner Dániel Iglóról. Mileterrel jött: Dirner János, Leczel Mihály, Reticher György, Troxner György, Durk János, Pukanczer Ádám, Scholtz György és Reich János (XIII városi lvt.).

A városi hatóság csak a XIII városi szék meghagyásából foghatott valamely jogi cselekményhez; így annak rendeletéből kihallgatta 1534-ben azt a négy cigányt, kik ápril 28-án azt vallották a kinpadon, hogy fel vannak fogadva Szapolyai által abból a célból, hogy

a XIII várost felgyujtsák (iglói lvt. jegyz.); későbbben ugyanazok Felkán azt vallották, hogy azért vannak fel-fogadva, hogy a Bebek-féle jószágokat felgyujtsák.

A lőcsei levéltár szerint a városi tanács közben járt, ha valamely iglói polgárnak követelése volt, de Szontág Kristóf pere szintén a XIII. városi szék előtt folyt. Ha a gróf iglói volt, Iglón végezték ki a gonosztevőket; így 1583-ban Iglón akasztották fel alcznani Kristófot, ki gyilkosságot követett el. (XIII. városi lvt.). Jellemző következő két eset: egy Helena nevű tót asszony a Bártfa melletti Raszloviczből Iglóra jön és Kosár mesterhez áll be szolgálónak. Éjjel gyermeket szül és ezt megfojtja a szivtelen anya. Kosár feljelentésére egy külön bizottság küldetik ki az eset megvizsgálására, melynek tagjai voltak: Pilzen Márton Váraljáról, Mileter János Iglóról, Quitko Válent Olasziból és Botzdorfer Kilián Felkáról. A kinpadon bevallja az asszony borzasztó tettét és halálra ítéltetik. (Iglói lvt. jegyz.). — 1594-ben az iglói Omes a gróf, tehát Iglón tárgyalják Lorencznek, egy bélai lakosnak büntettét. Lorencz ugyanis Fürst Péterrel együtt Nagyszalókon betör Barbara asszony házába és 1000 aranyat lop. Minthogy a XI városi szék területén történt a bűntény, a XI város grófja, Deák Tamás részt vesz a tárgyaláson és minthogy főbenjáró büntény volt, Loysch Berthold szepesi kapitány szintén szavaz. Lorencz elítéltetett és kivégeztetett. Ebből látjuk, hogy a XI város jogai még épségben voltak, de egyszersmind azt is észlelhetjük, hogy addig míg az elzálogosított városok elszegényedtek és pusztulásnak indultak, a XI város területén még bizonyos jólét uralkodott, mert 1000 arany az akkori időben nagy vagyont tett ki. Míg a XI város megtartotta jogait, addig a XIII város tanácsa rendőri közegeggyé sülyedt alá és csak a legkisebb pörökben mert ítéletet hozni, de ezt is rendesen megsemmisítik. (Iglói városi és XIII városi lvt.).

Határjárás volt 1562-ben a Máriássyékkel és 1581-ben a Rueber-féle határjárás, melyről későbbben bővebben szólnunk. 1581-ben következő tagokból állott a határjárási bizottság: Elnök: Maczejovszky lublói várkapitány, Godzurowszky Szaniszló lublói alkapitány, azután a XIII városi szék részéről: Husselek György, Omes Antal, Slauk Simon, Balla Melchior, Nikles Gáspár, Fröhlich Mátyás, Euler Jakab, görögöi Csorba Antal; magyar részről: Krausz István, Záborszky Márton, Rostoványi Kálmán, Kalocsai Szaniszló, dráveczi Thluk János és Gáspár, lomniczi Horváth László, Kellemessy Mihály, tamásfalvi Henrik Márton, Gryndel János, hűsfalvi Sváby Válent, Berzeviczy Fülöp és Nikázy Miklós, kismegyei tagok. Ezeken kívül részt vett 400 lovas és az összes költség 4944 frtot tett ki. (Iglói lvt. ered. okm.).

Iglóról következő grófok voltak e században: 1475-ben Simon, 1534-ben Koch Mihály, 1550 és 1569-ben Fabiny Vitus (1562-ben XI városi gróf), 1552 és 1553-ban Hecht Gergely, 1556—1558., 1560., 1561 és 1575-ben Kupferschmid István, 1574—1583. Grüssel Benedek, 1584—1591. és 1893-ban Omes Antal.

Az iglói tanács 1559 óta XVI tagból állott és mint-hogy olykor-olykor ítelt is, XVI. széknek neveztetik. (Iglói lvt. borkönyv). Hogy a városi tanácsnak több tekintélye legyen, összeállították 1585-ben a rendőri szabályzatot, melynek több pontja még a régi szabályrendeletből van átvéve s azért ránk nézve is érdekléssel bírnak. Ez a szabályzat következőleg hangzott:

Igló városának czikkelyei:

1. A ki itten mint polgár fel van véve, az köteles családjával és szolgaszemélyzetével nemcsak vasárnaponként, de a mennyire lehet, hétköznapon is templomba járni, a szentséggel élni; a ki pedig gúnyt űz Isten sza-

vából, kiutasítatik a városból. A templomjárás alatt a délutáni szónoklat meghallgatása, a kátémagyarázat és más szent szertartásban való részvétel is értetendő. Szidalmazás egyházilag fenytetik.

2. A tüzhelyet tisztán kell tartani. A város közegei, az úgynevezett tüzfelügyelők havonként megvizsgálják a tüzhelyeket; a kinél rendetlenséget találnak, azt megbüntetik; a kinek hanyagságából másnak kára támad, az életével lakol.

3. Minden iglói férfiunak, akár gazda, akár szolga, akár nős, akár nőtlen, legyen jó fegyvere; lándzsája, kardja legyen minden pillanatban kész, mert a tizedesek havonként megvizsgálják a fegyvereket (ez a pont a régi szabályrendeletből van véve, mert 1585-ben a tizedesek már nem léteztek) és ha valakinek fegyvere nincs rendben, úgy az tömlöczbe vettetik. A rossz fegyvert előre kell bejelenteni.

4. Ha hétfőn törvényszék tartatik, mindenki, akár idegen, akár benszülött, kinek dolga van a törvényszéknél, jöjjön oda a harmadik csengetésre, mert 12 óráig mindenkinek jogában áll igazságot keresni. A ki szombaton idézve volt és hétfőn nem jelenik meg a törvényszék előtt, az 3 napra bezáratik és csak a bírság lefizetése után bocsáttatik szabadon. Mindenki legyen józan és ne jelenjék meg részeg állapotban a törvényszék előtt. A ki panaszol, tagad, felel, ne tegye azt lármával, hanem csendben, alázatosan, mert Isten képe előtt áll. Mindenki kihallgatandó, hogy igazságot kapjon. Ha valaki a bírói ítélettel nincs megelégedve, az felelbezzhet a területi cikelyek értelmében (tehát a városi tanácshoz, a mi 1585-ben éppen tilos volt, tehát ez a pont is a régi szabályrendeletből van átvéve).

5. Ha a bíró szolgája által valakit hivat, az egy óra lefolyása alatt köteles a bíró előtt megjelenni, különben elveszti közöttünk jogát. (A régiből van véve).

6. Ha valaki városi esküdtet pörbe akar fogni, közölje azt először a bíróval.

7. Ha valaki hitelezőjének vagy a panaszosnak ígért valamit, az váltsa be ígéretét, különben bezárjuk, mert csak igazmondó embert türünk közöttünk és senkit sem, ki törvényeinket megveti. (A régiből van véve).

8. A ki tilosban fát vág, az 1 frt büntetést fizet.

9. A bíró építésre való fát engedélyez; a ki ezt vagy tűzi fáját másnak eladja, az megbüntettetik; ha pedig két éven túl az erdőben hagyja, bárki elviheti.

10. A favágó a városi öl szerint vágja a fát, hogy panasz ne legyen. Ha a favágó kettőnek ad el fát, nyakára kötik a fát és a pellengérhez (a lőcsei kapuban állott) állítják.

11. Szolgaszemélyzet csak a bíró előtt fogadható fel. A szolga igazolja először hollétét és azt, hogy hol szolgált elébb.

12. Örökkel nem szabad henczegni, hanem engedelmeskedni kell azoknak. (1584-ben az ellenszegülőre 1—5 frt bírság állapított meg).

13. A korcsmában éjjel hosszasan ülni tilos. A ki 9 órán túl a vendéglőben marad, azt megint az őrmester és felszólítja a hazamenésre, ha idegen, a lefekvésre. A ki nem engedelmeskedik, az bevezetetik az «uri fogház»-ba (egy szoba a lőcsei utcában).

14. Tilos az utcán 9 óra után lármázni; a tilalom ellen vétő bezáratik.

15. Minden játék, mely pénzért vagy egyéb értékért játszatik, tilos, különben a gazda 2 frt és a vendég 1 frt bírságot fizet, a nyereséget pedig elkobozzák.

16. Tilos a fonodatartás.

17. Haszontalan, lusta szolgák tartása tilos. Azt a korcsmárost, kinek helyiségében kóborló ember tartózkodik, bezárják; ugyanaz történik akkor is, ha oly szolgálakat

tűr meg korcsmájában, kik január elseje előtt hagyták el szolgálatjukat. A háziúr felelős gyermekei és szolgálói erkölceiért.

18. Három lovas gazda tartozik három nagy szekér fát a piacra hozni, hol a hajdu vagy csapláros átveszi és ezek engedelmé nélkül nem is szabad a fát lerakni.

19. Az egylovas talyigás 4 öl fát tartozik hozni, azért kap a lova számára legelőt.

20. Másnak a földjére szekérrel, lóval vagy gyalog menni tilos.

21. Mindenki, akár benszülött, akár idegen, ki a hetivásáron valamit elad, fizet egy fillért, mert a városnak sok a kiadása.

22. Mindenki pontosan fizesse meg adóját (iskolamesterre, udvarbértné, toronypénzt). A ki egy éven túl adósa a vendéglősnek, az nem kap többé hitelt. Az adósságot csak készpénzzel lehet törleszteni, a korcsmában zálogot adni tilos.

23. Az istenitisztelet alatt árusítani tilos. Pálinkát csak otthon szabad inni, a folyosón vagy áruhelyen tilos a pálinkaivás; az ez ellen vétő gazda 3 márka büntetést fizet.

24. A ki vagyonán túl árukat vesz, az hitelezőjének szolga gyanánt adatik ki. (Régi czikkely).

25. Minden ház egyenlő hosszú és széles, azért ha valaki udvarán valamit épít, azt csak a bíró és a szomszédok beleegyezésével teheti. (Régi czikkely, 1558-ban már nem volt egyenlő nagyságu minden udvar).

26. Házvétel, szerződéskötés, kibékülés csak a tanács előtt történhetik. (Régi czikkely).

Ide iktatjuk még azoknak a neveit, kik a XV. és XVI. század században Igló városának birái voltak :

1435-ben Stöckel Fülöp	1438-ban Haberman Miklós
1436-ban Wechproth Lorencz	1441-ben Nikondey László
1437-ben Nikondey László	1443-ban Kirner János

1444-ben Messersmidt Péter	1525—1527 Grüssel Tóbiás
1445—1446 Stoyan János	1528—1529 Schneider Kelemen
1447—1448 Kirner János	1530-ban Schuster Mihály
1449—1450 Rump Valént	1531—1533 Schneider Kelemen
1454—1457 Schremchen Miklós	1534-ben Pausch Márton
1460-ban Ráb Keresztély	1535-ben Schneider Kelemen
1467-ben Czyser Keresztély	1536-ban Smit Márton
1478-ban Schneider György	1537-ben Achacius
1486-ban Schramkó Miklós	1538—1539 Graumann Valént
1488-ban Scheller János	1540—1541 Sartor Kelemen
1494-ben Klugil Mihály	1542-ben Mariamüncz Gáspár
1511-ben Graumann András bányabíró: Wagner János	1543-ben Schuler Benedek
1512-ben Wagner János	1544-ben Graumann Valént
1413-ben Weygel György	1545-ben Hyrth Gergely
1514—1515 Graumann Andr.	1546-ban Palczmann Simon
1516-ban Glatz Kelemen	1547-ben Hyrth Gergely
1517-ben Schneider Kelemen	1548-ban Bendik Dávid
1518-ban Zechpfennig Bartholomaeus	1549-ben Graumann Valént
1519-ben Zechpfennig Bartholomaeus	1550-ben Kopersmit István
1522—1523 Graumann Andr.	1551-ben Salamon Benedek
1524-ben Schuster Mihály, későbbben Grüssel Tóbiás. Esküdtek: Hutmann Keresztély bányabíró, Erchard Ferencz, Zichelschmidt Berthold, Stonay Benedek, Salamon János, Zolessor János, Scharus Valter, Tamás a jegyző, Kavergh Márton és Spring Jakab.	1552-ben Graumann Valént
	1553-ban Totschmann Mihály
	1554-ben Grüssel György
	1555-ben Kopersmit István
	1556-ben Mariamüncz Gáspár
	1557-ben Totschmann Mihály
	1558-ban Grüssel Benedek

1559-ben Kopersmit István	1584-ben Dirner Péter
Esküdtjei: Hecht Gergely	1585—86 Dirner János
bányabíró, Caph István,	1587—88 Kilián Gergely
Máriumünc Mihály, Totsch-	1589—90 Omesz Antal
mann, Salamon Benedek,	1591-ben Dirner János
Schuster György, Demián,	1592-ben Kilián Gergely
Schuster János, Patschen	1593-ben Mileter János bíró,
Lénárd, Weiszbrier, Smit	Omesz Antal bányabíró,
Gergely, Reisz Mihály	Dirner Antal jegyző.
1560-ban Grüssel Benedek	1594-ben Kilián Gergely
1561-ben Georgy Antal	bíró, Omesz Antal bánya-
1562-ben Grüssel Benedek	bíró, Dirner Antal jegyző.
1563—1565 Omesz Antal	1595-ben Lepesch Bálint bíró,
1566-ban Weiszbrier János	Omesz Antal bányabíró, Dir-
1567-ben Omesz Antal	ner Antal jegyző.
1568-ban Kopersmit István	1596-ban Mileter János bíró,
1569-ben Omesz Antal	Omesz Antal bányabíró, Dir-
1570-ben Grüssel Benedek	ner Antal jegyző.
1571-ben Omesz Antal	1597-ben Salamon János bíró,
1572-ben Grüssel Benedek	Loisch Mihály bányabíró,
1573—74 Omesz Antal	Dirner Antal jegyző.
1575-ben Polak Jakab	1598-ban Omesz Antal bíró,
1576—77 Dirner Péter	Loisch Mihály bányabíró,
1578-ban Grüssel Benedek	Dirner Antal jegyző.
1579—80 Dirner Péter	1599-ben Leczely Mihály
1581—83 Omesz Antal	1600-ban Dirner János

3. Üzleti élet.

A folytonosan tartó bel- és külháború következtében a külföldi nagy tőke, mely azelőtt az iglói piacon megjelent, visszahúzódott; az iglói polgár vagyona nem tett szert, ennél fogva az ipar, a kereskedelem és a bányászat teljesen aláhanyatlott és csak a helyi szükségletek kielégítésére szorult. 1498-ban lichtenfelsi Tengler Mátyás királyi

főaknász megvizsgálja Iglón a bányakönyveket és azokat
 rendben találja ugyan, csak hogy igen kevés volt már a
 bányamivelő és ezek sem mivelhették békében bányáikat,
 mert a határkérdés még nem volt véglegesen elintézve
 s ennél fogva a szomszédok folytonosan zaklatták őket
 birtokukban. Így Máriássyék letarolják a stangenbergi
 erdőt és a merényiek elfoglalják a stangenbergi és glän-
 zeni vasbányákat 1524-ben és 1527-ben. A XIII városi
 szék a helyett, hogy védte volna a várost, elvette a bánya-
 bírótól a fontosabb ügyeket és mind szűkebbre szorította
 annak hatáskörét, úgy, hogy Iglónak bányavárosi jellege
 is kérdéssé vált. 1541-ben Schmidt Miklós és János hámor-
 perét már a XIII városi szék tárgyalja (XIII városi lvt.) 1542-
 ben újra elűzik a bányamunkásokat, Igló képtelen jogait
 védelmezni, úgy hogy polgáraitra nézve még az egyszerű
 favágás is veszélylyel járt, a mint ezt Rossschwang Benedek
 és Stryszel Gergely esete bizonyítja, kik azért, mert a Grätelen
 fát vágtak, Márkusfalvára hurezoltatnak (iglói lvt. ered.
 okm.) 1556-ban Erkin Várent egy krakkói polgártól, Kos-
 pits Gáspártól hámort vesz 200 frtért, de csakhamar ki-
 zavarják birtokából. 1562-ben Szontag, Fabiny, Gladisch,
 Reisz és Schmitter Poprádon újra megnyitják a régi bá-
 nyákat, de csakhamar kénytelenek abban hagyni azok
 mivelését (Poprádi krónika). A vasat, a rezet Lőcsén
 olvasztják. Lőcse a főpiacz a fémekre nézve és hogy
 olcsóbban jusson a fémhez, eltiltja az iglóiaknak a lőcsei
 vásár látogatását (lublói lvt. másolata). 1591-ben Iglón
 még következő hámorok voltak használatban, melyek után
 adót fizettek a városnak: Leppich Várent fizetett 6 latot,
 Peschko György 6 latot, Solcz János a kovácsműhelylyel
 együtt 2 latot. Üzem alatt nem álló hámorok tulajdonosai
 voltak: Dirner Kelemen, Salamon János, Zettel, Meng
 Joakkim, Mückenschmaler Endre, Kelemen János, Mum
 Kaspar, Czauder Pál, Dirner János, Leppich János, Pfann-

schmidt Gaspár, Koszaka Márton és Kesz Mihály (iglói lvt. telekkönyve). Egy hámor után kapott a város 6 mázsa vasat és az egyház egy vasrudat s így képzelhető, mennyire apadt mind a városnak, mind az egyháznak évi bevétele.

Minthogy az iglói bányapolgárság úgy szólván megszűnt vagyis legalább annyira elgyengült, hogy jogait nem volt képes többé megvédeni, a szomszédok vérszemet kaptak és elfoglalták a gazdátlanmá lett birtokot; így vette el Thurzó Fekete György iglói lakostól ennek szomolnoki bányáit és a Gölnicz folyó melletti iglói vashámort. Az 1581-ki határjárás alkalmával csupa felhagyott bányákra bukkantak és a régi salakhalmazokat határdomboknak tekintik; a Kriegsseifenben már csak bedőlt aknák léteznek (iglói lvt. ered. okm.).

Ily körülmények között a bányapolgárság Iglón teljesen kiveszett volna, ha egyes nemesek, nemesi sérthetlenségekre és tekintélyökre támaszkodva, újra hozzá nem fognak a bányák műveléséhez. Így az Iglón véglegesen letelepedett Szontág család több tagja, bár néhányan közülök iparral is foglalkoznak, nagyjából bányákat kezd művelni (Hradszky); Dráveczky János 1595-ben Hollópatakon épít hámort; Dirner János pedig mint bányabíró visszaszerzi a régi jogokat (iglói lvt. jegyz.). A szünetelő hámorok körül fekvő földeket a város eladja ugyan, így pl. elad Kálmán Jánosnak két hold rétet, mely egy szünetelő hámor körül fekszik, de azzal a kikötéssel, hogy ha valaki egy év leforgása alatt a hámort újra üzembe hozza, akkor a vevő köteles a birtokot az illetőnek átengedni. (Iglói lvt. jegyz.)

Az a sülyedés, mely a bányászat terén észlelhető, észrevehető az ipar és kereskedelem terén is. A régi híres iglói piacznak nyoma sincs; a közáruházak, melyekről e század elejéről való városi számadások említést tesznek s

melyek a piácz közepén, a mai városháza helyén állottak, rendesen üresen állanak; sem helybeli, sem idegen kereskedők nem keresik fel azokat. A vásárok, melyek azelőtt hetekig tartottak, most alig néhány napig tartanak. De még ezeket is irigyli Iglótól Lőcse, amiért is utóbbi ujra betiltja a sümeg-csötörtökhelyi utnak a kereskedők részéről való használatát. Igló 1513-ban és 1553-ban a káptalan elé terjeszti bizonyítványait, hogy az ut használatának jogát igazolja; mellette bizonyitanak Dobsina, Szepsi és Metzenséf, de leghatározottabban Csetnek, melynek tanúi azt vallják, hogy Iglóról még László idejében szabadon mentek *Somogyra* (Szepes-Sümeghre) és onnan Csötörtökhelyre, sőt Szabó Antal és Varga Márkus esküt tesznek arra, hogy Iglóról Csötörtökhelyre és innen akár Liptóba, akár Késmárcra és Sandeczre akárhányszor utaztak, anélkül, hogy valaki ez ellen tiltakozott volna (iglói lvt. ered. okm.). Igló városa meg is nyerte a pert, de jogainak végrehajtására sem a XIII városi széktől, sem a starostától segítséget nem kapott.

Az iparosok, kiknek a város elegendő védelmet már nem tud nyújtani, azáltal igyekeznek bajukon segíteni, hogy czéhekbe lépnek és czéhszabályzatok által iparkodnak ügyeiket rendezni. Az iglói vargák már 1511-ben veszik át a lőcsei czéhtől a szabályzatot és e szerint rendelkeznek is; de a XIII városi szék nemsokára betiltja czéhöket és csak a város közbenjárása folytán engedi meg, hogy az iglói vargák véglegesen alakítsák meg czéhöket. 1541-ben az iglói tanács Lőcse városához folyamodik a mészárosczéh-szabályzatért (lőcsei lvt.); 1550-ben a szabók nyerik el a czéhjogot, melyet Zsigmond király 1551-ben megerősít. 1589-ben a szücsök alakítanak czéhet, melynek czikkelyeit Krakkóból hozatják. Régi czéh volt Iglón a rézművesek czéhe is, mert már 1526-ban felveszi Clenger Endre a városi tanács előtt tanoncznak (Lehrknecht) a

kis-szebeni Gáspárt (iglói lvt. jegyz.); 1551-ben már nem akarják Pudischer Balázst a czéhbe felvenni, mert a mostani rézművesek sem tudnak megélni. Ekkor Pudischer csak a pléhvágásra vesz jogot a tanácstól és így felveszik a czéhbe. Régi czéh volt Iglón a kovácsoké, mert már 1439-ben megerősíti Zsigmond király szabadalmait és Mátyás királytól nyer czéhjogot. Mindamellett hanyatlak Iglón a fémipar, úgy hogy még az egyedüli és utolsó harangöntő, János mester is Lőcsére kénytelen költözködni (lőcsei lvt.). A takácsok (Zwilcher) nem képesek még Iglón külön czéhet alkotni, azért a kassai czikkelyeket tartják irányadóknak s így a kassai czéhhez tartoznak (iglói lvt. jegyz.). A serfözőknek tulajdonképeni czéhök még nem volt, hanem közösen intézték el ügyeiket a városi tanács előtt; így 1544-ben Márton napján elhatározzák, hogy búzamalátát fognak készíteni, mert árpa nem termett. Az iglói szénégetők megtartották régi hirnevöket, úgy hogy külföldre is vizsik őket. **Zsigmond Ágost lengyel király** annyira megvolt elégedve Faber Lukács és Bogus Vitus szénégetők működésével, kiket Vilnára hozatott, hogy **Fábernek 1555 sept. 15-én és Bogusnak 1555 aug. 30-án nemesi jogokat adományozott** (iglói lvt. jegyz.). Az 1564-ik évről hires iglói órásnak említették Grósz Mátyás, ki többek között a poprádi órát is készítette (poprádi lvt.). Hogy faipar is volt Iglón, mutatja az iglóiakhoz irt következő lőcsei levél, melyet azért is közlünk, mert abból kitűnik, hogy a Szepességen **már a reformáció előtt** használták a mai német irálynnyelvet. E levél így hangzik: »Ersame und weise liebe Herrn und gute Nachbarn und passende Freunde. Merthen Kuppelhasse unser Mitbürger hat uns erzählt, dass er in vergangener Zeit mit Eurem Brettschneider gedingt hat, dass er ihm eine Stube schneiden sollte, davon er ihm auch dann das meiste Teil bezahlt hat, und nun im

Wegführen (als er spricht) vielleicht durch Euch gehindert wird und verhalten ist. Bitten wir E. W. als gute Nachbarn und Freunde, ihr wollet den guten Mann daran nicht hindern, sintemal so er sein Geld daran gegeben hat und sich darauf ganz verlassen, dass er die in bequemer Zeit wollte zeitigen. Wir wollen Euch im grossen Behagen. Geben in de Lewtza am Dinstag nächst nach dem Palmsonntag Anno 1505.

Richter und Rath der Stadt Lewtza
(Iglói lvt. ered. okm.)

A régi ezüstművesek nyomaira is akadunk még Iglón, de azok már Lőcséről kénytelenek ezüstöt hozni, ami szintén Igló városának sülyedésére mutat. Ezüst, ékszer nincs már Igló piacán, csak egyes régi családok birtokában találunk még ékszereket; így Fleischer János kiadja mostoha leányának, Dorottyának az örökséget, még pedig: egy vörös bársonnyal bevont ládácskát tele ékszerekkel, egy köpenyt ezüst csattal, selyemruhát és kendőt, egy »czeppisch« kalapot és egy szoknyát (iglói lvt.).

Ebben a korban következő piaczi árak voltak: 1 köből búza 76 d., 1 köből rozs 66 d., 1 köből árpa 50 d., 1 köből zab 25 d., 1 itcze bor 14 d., 1 itcze sör 1 d., egy fuvar Iglóról Váraljára 25 denár (iglói lvt. borkönyv.).

4. Egyházi viszonyok.

Emlitettük már, hogy a nép által szabadon választott plébánus és a bíró, valamint a városi tanács között szoros viszony létezett, amennyiben a plébánus a bíróválasztásnál és a bírónak hivatalába való beiktatásánál nagy szerepet vitt, »bírói beszédé«-ben figyelmeztetvén őt hivatalának fontosságára és kötelességeire, másrészt pedig a bíró és a városi tanács tagjai közül néhányan az egyházi pénztárt őrítették és az egyházi számadásoknál részt vettek. Ezt a viszonyt igyekezett is mind két fél ápolni

és az iglói plébánusok mindig a legszebb egyetértésben is éltek a városi tanácscsal, az egy Kleint kivéve. ki a város nagy örömére, rövid idő múlva vissza is költözött Németországba. A nép határtalan bizalommal csüngött lelkeszén és hűségesen fizette plébánusának a tizedet; a plébánus mellett rendesen hitszónok is volt, kit a város külön díjazott, ha külön egyházi teendőt végzett. Éppúgy kapott a plébánus is bizonyos külön díjat, ha külön egyházi funkciót végzett; 1532-ben nem volt Iglón hitszónok, ekkor a plébánus minden szónoklatáért 25 denárt kapott. Igen kedvelt hitszónokok voltak a letónkói barátok, kik rendesen szeptember 8-án prédikáltak Iglón, a mint ezt következő számadási jegyzék mutatja: »Item am tag natiuitatis Mariae 1524 den Mönchen offn Stein vor Predigt 200 denár.«

A reformáció tanai a külföldről hazatért theológusok révén a Szepességen is gyökeret vertek. Iglón már 1529-ben hirdette az új tanokat Fischer András, de fellépését nem kísérte a várt hatás, mert a jámbor nép, mely a régi formákhoz volt hozzászoktatva, nem igen törődött a vallási kérdésekkel, a városi tanács pedig belenyugodott, ha az újonnan választott plébánus aláírta a régi egyházi pontozatokat. A régi szertartás, az ősi liturgia, az ősoktól örökölt egyház volt előtte a fő, úgy hogy még a XVI. század végén is róm. kath. szertartás szerint tartották az isteni tiszteletet. Hogy a reformáció nem igen terjedt még a negyvenes években sem, mutatja a XXIV. kir. városi plébánusnak Fels királyi helytartóhoz 1543. évi október hó 26-án intézett levele, melyben azt mondják: »mi engedelmesek vagyunk, de a mindenható Isten szent nevében kérjük, ne adjatok nekünk lutheranus prépostot; ennek bizony mi nem fogadunk szót!« 1538-ban ugyanis Horváth János volt a szepesi prépost, ki már az új tanok felé hajlott, feleséges volt és nem a legjobb indulattal

viseltetett a még mindig fenálló XXIV városi plébánusi fraternitas ellen, a mit következő nyilatkozata (matr. moller. 151. l.) is mutat, melyet a XXIV. városi plébánus ellen tett: »ti papok elrejtitek gyermekeiteket, én el nem rejtem, lássátok!« és ezzel megmutatja nekik fiát. Majd így szól nekik: »Én meg nem engedem a házasságtörést vagy hogy több kedvest tartson mint szakácsnőt a plébánus. De ha valaki szép fiatal, takaros menyecskét tart, azt kedvelem.« Az különben a népnek sem tűnt fel, ha most a plébánián tisztességes nőt talált, mert tény, hogy már közvetlenül a reformáció előtt léteztek a Szepességen nős papok, a mint ezt a poprádi ev. egyházi levéltár bizonyítja. De a XXIV. városi plébánus még szigoruan ragaszkodik a régi valláshoz; mutatja ezt a Ferdinand királyhoz írt feliratuk is, melyben azt mondják: »Nagyon félünk, hogy ilyen prépostot (Horváth János leköszönt) kapunk, ki bennünket erővel kiűz a szent keresztény egyházból és a Luther-féle tévhitre vezet bennünket«.

Ebből látjuk, hogy 1544 előtt a Szepességen még a papok között sem terjedtek el a reformáció tanai. A nép között csak elvétve találkozók egy-egy ábrándozó, kit azonban csakhamar észre térítenek. A magyar és lengyel főurak ellenben tüntetőleg pártolták az új hitet, de nem annyira meggyőződésből, mint inkább önző célból, melynek elérésére a plébánusokat akarták eszközül felhasználni, hogy a gazdag egyházi javadalmak mint érett gyümölcs ölükbe hulljanak (matr. moll. et Golcz.) S a plébánusok, hogy a főuraknak kedveskedjenek, teljesítették is kívánságukat, csak hogy minél előbb zsiros parochiába jussanak; így Leutscher György, miután rendbe hozta Lublón róvását, a lengyel Szibridovszky befolyása útján jutott az iglói plébániába. A népet pedig a régi szertartásokkal, még a fülbegyónással is ámitották és elhittették vele, hogy még a régi hitben vannak. A szegény városi tanács tehetetlen

volt és szintén csak közvetlen urának kedvében járt, midőn teljes lelki nyugalommal megkötötte a protestáns lelkész-szel a szerződést a XXIV kir. város hitvallomása alapján, melyet a XXIV városi plébánus 1573. évi január hó 8-án Iglón aláírt. S ezt annál inkább tehetette a városi tanács, mert Ferdinand és Miksa királyok, valamint Oláh Miklós és Verantius Antal, esztergomi érsekek is helyben hagyták és aláírták ezt a hitvallomást (Hradszky XXIV. pleb. testv.)

Az új hitvallás azonban *Iglón* hivatalosan *csak 1582. évi október hó 12-én* fogadtatott el, mi a régi plébániai szerződés megszűnését vonta maga után és egy új szabályrendelet elfogadását tette szükségessé. Az új szerződés Hradszky kanonok úr fordítása szerint következő volt:

1. A megválasztott községi lelkész köteles az ág. hitvallást hirdetni, e vallás szellemében prédikálni; újat pedig behoznia nem szabad. Prédikálni hetenként kétszer köteles, még pedig: vasárnapon és csütörtökön.

2. Az Úr vacsoráját illetőleg ne bocsátkozzék tudósokkal vitatkozásba, hanem Luther Márton úr katekismusához tartsa magát és a szerint oktasson.

3. Köteles a Bogner Bertalan, iglói plébánus által 1556-ban megállapított egyházi szertartásokat változatlanul megtartani. Vasár- és ünnepnapokon tartozik azokat a keresztyényeket, kik gyónni akarnak, ha kívánják, a prédikáció végeztével az *examinatio* (fűlbegyónás) teljesítése után a *sekrestyében absolválni*.

4. A lelkész köteles egy tót nyelvű prédikátort tartani, annak évenként 40 frtot készpénzben, továbbá 24 köből rozst, 14 köből árpát és 12 köből búzát, szabad fűtést és lakást a plébánián adni. Ezenkívül tartozik mindkét prédikátornak úgy a németnek, mint a tótnak, valamint feleségeiknek, nemkülönben a rektornak és a kántornak minden vasárnap kosztot adni. A tót prédiká-

tort teljes ellátásban részesítse. A német prédikátor a községtől fogja fizetését kapni.

5. A lelkész rágalmazó beszédekre ne hallgasson; ha az emberektől a hatóság ellen valamit hall, ne szitkozódjék és ne káromkodjék a szószékről, hanem jelentse be a dolgot előljáróinak.

6. A lelkész felügyel az iskolára és vezeti azt; köteles az organistát, a kántort és feleségeiket élelmezni,

7. A plébánia lakotjó állapotban köteles tartani és átadni.

8. A plébánus búza, rozs, árpa és borsó után tizedet kap. Köteles 200 szekér trágyát — a mint ez mind a XIII városban szokásos — a község szántóföldjeire vitetni.

9. A plébánusnak szabadságában áll a terményeket idegeneknek eladni, csak hogy nem szabad földjeit kizárnia, hanem régi szokás szerint, miként ez már a pápisták alatt volt — s a mint már Bogner, Megander, Fröhlich és mások tették, mindenkor 1–2 denárral olcsóbban kell eladnia földjeinek a terményeket, mint a hogy azokat a piacon árusítják.

10. A plébánus nem lehet sem bor-, sem sörmérő. Sört csak a saját szükségletei fedezésére főzhet; de aratás idején megengedtetik neki, hogy sört főzhessen és mérhessen.

11. A vidékre való kirándulás úgy történjék, hogy abból az egyház ügyeire semmiféle mulasztás ne származzék. Szükségtelen utazásokat ne tegyen a plébánus. Hosszabb útra csak a városi hatóság beleegyezésével kelhet.

12. Az erdőt és mezőt illetőleg ugyanazokat a jogokat élvezi a plébánus, mint minden más polgár.

13. A plébánus köteles azokat a tárgyakat, melyeket a leltár szerint átvesz, jó karban visszaadni.

14. A plébánusnak szabadságában áll más plébániára menni, de köteles egy negyedévvel előbb a községnek felmondani.

15. A pontozatokat köteles aláírni. A plébánus észrevételeket tehet és ha azok nem ellenkeznek Isten igéjével és a város politikai rendjével, figyelembe is vehetők.

Ezen szerződés mellett a városi tanács határozottan nyert, a mennyiben jogköre a régi plébániai czikkelyekben biztosított jogokhoz képest, lényegesen tágult.

Az iglói plébániának igen szép jövedelme volt, sokkal nagyobb, mint ma, mert a különféle gazdag társulatok vallásos érzületök kifejezéseül minden évben tetemes összegeket áldoztak egyházi czélokra. A város maga is azon volt, hogy egyháza virágozzék és gyarapodjék. Magok a vashámorok több mint 1000 frtot jövedelmeztek a plébánusnak. De ez a szép jövedelem csak addig tartott, míg a polgárságnál jólét uralkodott és míg a jó viszonyt, mely a pap és a hívek között létezett, durva esztelen módon a nyers hatalom segítségével fel nem bontották és a nép vallásos érzelmét meg nem rontották.

Az ezen időbeli iglói plébánusok közt úgy műveltségénél, mint áldásos működésénél fogva kiváló helyet foglalt el *Hylbrand Lőrincz*. Született Merényben és Krakkóban végezte tanulmányait. 1516-ban már Iglón találjuk. Könyvtárát még ma is a róm. kath. templomban őrzik. Érdekeselek marginális jegyzetei, melyekből kitűnik, miképen közeledett fokanként Luther Márton tanához. Ő volt alapítója a híres »Matricula Molleriana«-féle jegyzőkönyvnek, melynek czimében találjuk: »ordinatum per Honorabilam Dominum Laurentium Hylbrandi de Wogendrössel protute Plebanum in Igló et Seniore Fraternitatis«. — Utódja volt még életében *Leutscher György*, szintén kitűnő férfiú, ki egészen önjerejéből küzdötte fel magát. Előbb a szabó-azután a szücsmesterséget folytatta s mintán itt egy kis tőkét szerzett, Krakkóba ment, hogy tanulmányait folytassa. Hazatérve, Gönczön, majd Budán tanított, hol a pápai legatus figyelmessé lett reá, kinek pártfogásából azután

Lőcsén áldozár lett. Ő mindjárt elejétől fogva nyíltan és őszintén vallotta meggyőződését és határozottan az új hitet hirdette, a mi neki sok ellenséget, majd börtönt is szerzett. De épen ezért felkarolták és pártolták a főurak, úgyhogy nemsokára iglói plébánus lett.

A XXIV pléb. hitvallomásának elfogadása után is sokan katolikusok maradtak, sokkal többen, mint azt a hivatalos egyházi látogatások jegyzőkönyveiből következtethetjük. Minthogy sem papjuk, sem egyházuk nem volt, a szepesi kanonok látogatta meg őket időnként és magánházakban tartottak isteni tiszteletet.

Iglón ebben az időben következő egyházi férfiak voltak: 1501-ben plébánus Ekardus Márton, nemes ember; 1514-ben volt hitszónok Péter. 1516–1548. plébánus Hyldebrand Lőrincz, meghalt 1551-ben; hitszónokok: 1516-ban Albert, 1520-ban Miklós, 1524-ben Topperczer, 1531-ben krakkói Márton; 1532-ben Antal; 1548–1555. plébánus Leutscher György; 1555–1557. Bogner Bertalan; 1558–1562. Hoffmann János; 1562–1570. Megander Bálint; 1570–1573. Fröhlich (Hilarus) Tamás; 1573–1582. Conon (Klein) Lukás mester; 1582–1601. Jantschius János; 1591-ben pater Boler, ki, úgy látszik, katolikus volt.

5. Az iskola.

A reformáció terjedésével az iskola is annak szolgálatába állott. A pap, ki a tanerőknek közvetlen előjárója volt, a saját céljaira, saját nézeteinek terjesztésére használja fel az iskolát és így történt, hogy a vallásosság meggyökereztetésének leple alatt a többi tantárgyak tanítását elhanyagolták. A tanerők ugyanazok, mint azelőtt voltak: a rektor, a kollega és a kántor. A rektor rendesen kiváló tanerő, ki külföldön nyerte kiképeztetését, de a rossz rendszer miatt alig mutathatott fel eredményt, sőt

e tekintetben ebben a korban határozottan hanyatlás állott be, mert a tananyag legnagyobb részét a hitágazatok és vallásos kérdések képezték, a gyakorlati dolgok pedig, melyekből a majdan polgárrá felnőtt növendék hasznót húzott volna, elhanyagoltattak. Az írásmód, a nyelvezet durvább, faragatlanabb lesz; a köznép már képtelen hivatalviselésre és a jobb házak magánoktatás által pótolják az iskola mulasztásait, miáltal a polgárság egyöntetűsége veszendőbe ment. Ha néha az ugynevezett szegény polgári párt került uralomra a városban, akkor csakugyan meggyűlt a baja magának a pártnak, mert nem volt embere, ki a jegyzőkönyveket és számadásokat rendesen vezethette volna.

De mindazáltal volt a XIII város között egynehány, melyben a reformáció korában az iskolaügy elég szép fejlődésnek örvendett. Ezek közé tartozott Igló is, hol a XVI. század második felében már bölcsészeti és theologiai tudományokat is adtak elő az iskolában és nem egyszer történt, hogy az iskolavégzettek egyike-másika egyenesen nyilvános hivatalba lépett tanulmányainak bevégeztével. Így tudjuk, hogy egy Urbanovich nevű növendék, miután az elemi iskolát elvégezte, még öt évig jár Iglón iskolába; hogy zólyomi Lovcsány nyelveket és magasabb tudományokat tanult Iglón, Ölsner Dániel pedig az iglói iskolából egyenesen batizfalvai tanítónak ment (Pákh Károly tanár közlése szerint). A fiatalabb tanerők jártasak voltak a zenében és éneken, s nem egyszer gyönyörködtetik a hallgatókat műcénekőkkel a templomban; magok a deákok is énekelnek ünnepélyes alkalmakkor. A XVI. század első felében még sűrűen fordulnak elő a számadásokban ily tételek: »Item a tanulóknak 10 denár, mert zsoltárokat énekeltek; item a dalért az iskolalegényeknek 9 denár«, de későbben egészen megszűnik ez a kiadás. A tanerők sokszor a bírónál vagy más kiváló egyéneknél egy-egy

dallal vagy ékes szavallattal tisztelegnek; így Topperczer György tanító 60 fillér jutalmat kap, mert a XXIV. városi plébánus előtt elszavalta a szép Zsuzsánna történetét (matr. moll.). Amint látjuk, sok jó megmaradt a régi tanrendszerből, de későbbben a theologia és philosophia ezt is háttérbe szorította. Már 1590-ben főtantárgya az iskolának Luther kátéja, melyet a gyermekek előmondás után tanultak meg, ami rengeteg időt vett igénybe. Azért a gyermekek sok időt is töltöttek az iskolában; a tanítás ugyanis délelőtt 6–10 óráig, délután 12–4 óráig tartott.

Az iskola mellett a tudományos társaság is fennállott még a XVI-ik században és mint külön testület 104 denárt adózott a XIII városi grófnak (Iglói lvt. borkönyv.).

Mint közművelődési eseményt felemlítjük még, hogy 1584-ben hozatott be az új kalendárium. A papok eleinte izgatták ugyan a népet annak elfogadása ellen és elhittették vele, hogy vallását akarják elvenni tőle; de a lengyel starosta végre megunta a dolgot és 1586-ban megparancsolta, hogy december 18-át vegyék 1587. évi január elsejének és aki ellenszegül, azt zárják be. Úgy is történt mert ezután is még sokan nem engedelmeskedtek a köznép közül a parancsnak, amiért be is zárattak. Erre azután a nép zugolódni kezdett a papok ellen, hogy tévutra viszik őt, ami végzetlen sokat ártott a lutheránus papok tekintélyének, kiknek Krausz János, lublói gondnok szemökre veti, hogy csak dorbézolnak, de a néppel nem igen törődnek (Szepesi Értesítő.).

A XVI-dik századbéli iglói tanítók közül ismeretese: 1550-ben Topperczer György; 1554-ben Kraut und Fleisch István, vagy röviden Kraut; 1560-ban Péter Lénárd; 1569-ben Róth Menyhért, ki előbb Kassán, azután Iglón tanított; ezenkívül Greifenzweig, ki későbbben Márkusfalván bölcészeti tanfolyamot nyitott; 1570-ben Piscator Joakhim, ki még 1576-ban is Iglón volt; 1571-ben Ursinus

János; 1580-ban Bendik az iskolamester; 1590-ben Rechenius Dániel és Simonides György; 1591–1600-ig Pelargus Gáspár (Ciconia = Gólya); 1594-ben Moller Jakab, Praetorius Gáspár mester, késmárki és a hires *Goltz Joakhim*, ki 1602-ben Kassáról Iglóra jött és a XXIV város lelkészeinek fraternitásában a főesperesi hivatallal is megbízott. Meghalt Iglón 1619. évi június 19-én. Főérdeme, hogy a »Matri-
cula Molleriana«-féle krónikát folytatta, mely folytatás »Matricula Goltziana« cím alatt ismeretes és különösen a Szepesség vallásos viszonyainak felderítésére igen becses kútfő. A kézirata a szepesi káptalan levéltárában van.

6. Egyéb események.

A XVI-dik században Igló városa még falakkal volt körülvéve, de ezek oly rozzant állapotban voltak, hogy helyenként egészen bedőltek; az így támadt réseken azután faczölöpöket vertek be »nehogy a tolvajok bejöjjenek.« A város főkapui romba dőltek, úgyhogy sem a lőcsei, sem a rozsnyói kapun keresztül nem lehetett szekérrel közlekedni; hogy a közlekedés teljesen meg ne akadjon, a város felső és alsó végén egy-egy házikó lerombolásával nyitottak utat. Az alsó malmi védbástyát egészen lerombolták, miáltal itt is szabad bejárat nyílt a városba. A sánczok még elég mélyek voltak ugyan, de víznélküliek és környékükön itt-ott nagy mocsarak képződtek; egy részét a sánczoknak közlekedésre is használták. Az egykor védett városból nyílt város lett, melybe barát és ellenség egyaránt juthatott be. Be is jöttek ezek csakhamar.

Az 1531 és 1532-ik években a lengyelek, mint János király ügynökei, Késmárkról elindulva, Lőcsére törtek és arra kényszerítették a késmárki polgárokat, hogy a kozákokkal együtt induljanak Lőcse ellen, ahol azután a majorok felgyújtattak és a marha elhajtattott. S míg Laszkyék, Smolikovszkyék, Simonenszkyék, Szibridovszkyék és Wel-

boczkýék kerekét oldanak és zsákmányukkal Lengyelországba menekülnek, addig Zebridovszky Flórián kozák kapitányt, ki temérdek zsákmányával Igló felé vonul, üldözőbe veszi Lőcsének városi kapitánya, Bestel; a Hernád mellett, a mai műmalom környékén, utóléri a kozák rablókat, összecsapnak és miután a kozák kapitányt agyonütötték, a kozákok hátrálni kényszerülnek. Erre egy német kalandor, Mauritius, a lőcsei lándzsások közé vágat; ő maga lándzsától átdöfve, holtan rogyott össze, de a kozákok holttestén át betörnek a rendetlenségbe jött lándzsások négyyszögébe és szétszórják őket. A futásnak eredt lőcseiek a rozsnyói utczában egy házba menekülnek, ott eltorlaszolják magokat és tovább harcolnak; de végre is kénytelenek magokat megadni és a kozákok mintegy száz foglyot hurczolnak Kézmárkra, kiket azután nagy váltságdíj lefizetése után bocsátottak szabadon (Genersich.). 1532-ben újra Lőcsére törnek a késmárkiakkal egyesült kozákok, kik a lőcseieket csellel kicsalják és látszólagos futásban Igló felé huzódnak. Az őket üldöző lőcseieket az akkori Klein-féle hámor, mostani daramalom mellett egy lesben álló kozák-csapat megrohanja és iszonyú mészárlás után mintegy 200 foglyot ejtenek közülök. A késmárki vastag toronyba zárt foglyok keresztül ássák a falazatot és egy részök szökni akar, de a fürdőháznál elfogják őket és egytől-egyig lefejezik. Ez alkalommal a kozákok Igló városát felgyújtották és tökéletesen elhamvasztották.

1534. évi márczius hó 30-án találkozott Iglón a lengyel Laszky, Szapolyainak legjobb barátja, Zarnahay Ulrikkal, Katzianer osztrák hadvezér megbízottjával s itt arról tanácskoztak, hogyan lehetne János királyt legjobban rászedni; ez alkalommal történt ama híres, már előbb említett czigányvallatás az iglói tanács előtt, melynek értelmében Szapolyai János a XIII várost teljesen elpuszt-

titani akarta; de az egész vallatás csak arra való volt, hogy Katzianernek legyen ürügye Laszky közbenjárásával a lengyeleket a császár pártjára hódítani.

1539-ben a Késmárkról jött kozákok újra összecsapnak a lőcseiekkel Igló városának felső végénél és minthogy a kozákok csak kevés foglyot ejtettek, kárpótlásul kirabolták Iglót.

A sok háborúskodás következtében kitört a pestis, melyben Iglón az 1545-ik évben sokan elhaltak. 1546-ban a merényiek az iglói erdőkre törnek és fát vágnak, de ez egyszer pórúl jártak, mert Igló városa egy éppen arra elvonuló hadcsapatot 10 frt és 20 denárért zsoldjába fogad és segítségével elfogja a garázdálkodó merényieket.

Az 1556-ik évben a krasznahorkai csata után Ferdinánd zsoldosai Dobsinán át Iglóra jönnek és minthogy Katzianer biztosai, Schreiber Farkas és Khorn György Laszky által arról értesültek, hogy Igló a nemzeti párttal rokonszenvez, a város bíróját, Szontágh Gáspárt vasra verik, egész éjen át a piacon kinozzák és csak reggel engedik szabadon, midőn híre kelt, hogy a török a rozsnyói hegyeken átkelt, minek következtében a zsoldosok futásnak eredtek. (Szepes-szombati pléb. kézirat). Ez a hír nem bizonyult ez egyszer valónak, de 1570-ben a törökök csakugyan Káposztafalváról jövet egészen Igló kapujáig portyáztak (szepesi krónika), de nem bántottak senkit, mert tudták, hogy Igló már idegen terület.

1593-ban május 19-től kezdve július 18-ig 500 német lovas garázdálkodott Iglón, kiknek ellátásáról a város volt köteles gondoskodni; miután a polgárság összes raktárait kiürítették, a város 300 frtért gabonát hozatott, hogy kelemetlen vendégeit kielégítse. A város hiába emelt panaszt, a bajok orvoslásáról szó sem volt, hanem a helyett 1597-ben, midőn Prépostváry Bálint Miksa főherceg, lengyel trónkövetelő javára Lublót elfoglalta, Igló városa

állandó őriséget kapott, melynek ellátásáról a város saját költségén tartozott gondoskodni (iglói lvt. borkönyv).

1593-tól kezdve egészen 1744-ig a Lubomirszky család birta a XIII várost és ennek sarjai viselték a starosta méltóságát. Ezeknek kormányzása alatt Igló városa újra feléledt, mert mint nyugati műveltséggel bíró férfiak belátták, hogy saját érdekekben cselekesznek, ha a városnak módot nyújtanak arra, hogy újra lábra álljon. De erről később lesz szó.

Ha a XVI-dik század jegyzőkönyveit végig lapozgatjuk, sok érdekes dolgot találunk azokban, melyek az akkori nemzedéknek erkölcsi világát nem a legjobb világításban tüntetik fel és melyek teljesen igazolják Sváby Frigyesnek azon nézetét, hogy a reformáció a Szepesben éppenséggel nem javította az erkölcsöket. Tanulságos példaként felhozzuk a következőket: 1574-ben Schuster Jakab, iglói bányabíró, egy 60 éves nős ember viszonyt kötött a 15 éves Pfannkuch Annával és minthogy sehol sem voltak biztonságban, a templomban adtak egymásnak találkát és ott közösen imádkoztak. A toronyőrnek feltűnt az egymáshoz nem illő pár kegyessége, megleste őket és a tapasztalt dolgokról feljelentést tett. A XIII városi szék halálra ítélte a két bűnöst, de Arnstein Boldizsár hadnagy s Schuster «házi barátja,» meg több bánya város közbenjárása folytán szabadon bocsátották őket. (XIII városi lvt.).

Rosszabbul járt 1579-ben Kyowi János, ki Váralján lovat lopott és azt eladta, meg Rholeder Gergely, ki sokat járt a fehér nép körül; az egyiket Iglón felakasztották, a másikat pedig lefejezték, még pedig, a mint a jegyzőkönyv mondja «nem mesterileg, hanem hanyag módon.» (XIII vár. lvt.).

Valóságos regény az 1582-ki eset. Fischer Tamás békésen él Iglón családjával mindaddig, míg egyszer az

alsó molnárné leányával, Magdával egy éjjelen át árpát nem őröl. Férj és leány halálosan beleszeretnek egymásba, eleintén kerülük a visszontlátást, de a vak szenvedély újra összehozza őket. Ez idő óta a férj üti-veri feleségét, gyermekeit éhezteteti és a nő rokonságát kiüzi a házból. Vásár alkalmával szeretőjének ezüstövet vesz; a felesége ezt megtudja, valamint azt is, hol lesz a találka helye s mikor, feljeleni az esetet a bírónak, ki éjjel a szerelmes párt csakugyan tetten éri. Vasra verve viszik őket a XIII városi szék elé, hol a férfit halálra ítélik. A férj halálos órájában mindenkivel kibékül, csak nejével nem, kit még az akasztófa alatt is átkoz, hogy gyermekeinek nevére ily gyalázatot hozott. Magdát a piacon meztelenre vetkőztetve megvesszőztatik és kiüzik a városból. (XIII vár. lvt.).

1583-ban Sartor Lénárd, iglói polgár megszökik Váraljáról szobaleányával, néhány év múlva a leány meghal és ő Iglóra kerül vissza; de felesége feljeleni és a XIII városi szék fejét veszi. (XIII vár. lvt.).

7. A nagy határpör.

Az iglói levéltár eredeti okmányai után.

A kölcsönös határvillongás Igló városa és szomszédjai között évszázadokon keresztül húzódott már és az utolsó században annyira kiélesedett az ellenségeskedés, hogy foglalás, verekedés, fogságba ejtés, sőt gyilkolás úgyszólván napi renden volt. A káptalan, a lublói várkapitányság, a királyi udvar már annyira el voltak árasztva iglói periratokkal, hogy jóformán már senki sem ismerte ki magát azokban. Végre maga Thúrzó veszi kezébe az ügyet és erélyesen hozzálát, hogy a hosszú pernek véget vessen és a perlekedő felek közt a békét helyreállítsa.

A pör két szempontból ítélhető meg. A legigazságosabb és egyedül jogos út lett volna, a régi várszolgá-

mányok alapján megállapítani, mily szolgálatokat teljesített hajdanában Brusnik és Stoyan az iglói várnak és ezekből kiindulva egy méltányos tételt alapúl venni; a királyi erdőkre nézve pedig meg kellett volna állapítani, mennyi fát vágtak tulajdonképen évente és mennyi esik ebből Iglóra. A Thurmberg külön perkérdést képezett, melynek eldöntésénél Igló nem hivatkozhatott okmányokra, mivel ezek a huszita pusztításnak estek áldozatul. A második szempont volt a tényleges birtok határainak megállapítása a királyok által megerősített határjárások alapján. Igló kétségen kívül vesztes fél maradt volna Máriássyékkel szemben, ha az első szempontot veszik kiindulási pontúl, de viszont Thúrzó ellenében legalább százszor nagyobb telket igényelhettek volna az iglóiak, mint a mennyit keleten vesztek volna.

II. Rudolf király ennek a pörnek végleges elintézése végett egy bizottságot nevezett ki, melynek elnökévé pixendorfi és grawenwerdti Rueber János grófot tette, társakúl melléje adván Mellegh Boldizsárt, csanádi püspököt, Bornemissza Györgyöt, nagyváradi püspököt és Pachott Jánost, a szepesi kamara praefektusát. Ernő főherczeg felszólítja Thúrzó Eleket és Szaniszlót, hogy ezen bizottság ítéletének vessék alá magukat. István lengyel király a bizottságba küldi sandomirski és pieschova-skalai Saffranetz Szaniszlót, a starostát, továbbá Komorovszky Kristófot, az oswieczi várnagyot és Krasinszky Szaniszlót, krakkói kanonokot és királyi jegyzőt.

A bizottság az 1580-ik év elején Váralján szervezkedett, hol a peresfeleken kívül nemes Gründel János városi ügyész, a jászói konventből Tamás, mint a Máriássy család ügyvédje és nemes Andaházy András mint Thúrzó helyettese csatlakoztak a bizottsághoz.

Midőn a bizottság tárgyalásai közben a várszolgálmányok szőnyegre kerültek, konstatálták, hogy az azokra

vonatkozó okmányok Giskra pusztításai és a lublóí vár elhamvasztása alkalmával elvesztek s hogy ennél fogva a jogczimnek kézzel fogható alapja nincs. A hatalmas Thúrzó család, mely éppen akkor fénykorát élte, tekintélyének egész súlyával oda hatott, hogy a bizottság ejtse el a várszolgálmányok kérdését, vegye a status quo-t döntőnek és szorítsa a birtokosokat arra, hogy mostani birtoklásuk jogosultságát okmányokkal igazolják. A lengyel starosta attól tartván, hogyha a várszolgálmányokat rendezik, ennek alapján fogják a lublóí várszolgálmányt is megszabni, a mi a határtalan lengyel zsarolásnak véget vetne, szintén oda nyilatkozott, hogy a várszolgálmányok kérdését ne bolygassák. Máriássy végre mint persona ingrata éppen nem volt képes a bizottságot befolyásolni. Ennél fogva a bizottság mind Máriássyéknek komoly, mind pedig Thúrzóéknak látszólagos tiltakozását elvetve a második szempontot vették a tárgyalás alapjául, melynél fogva a határok a régi határlevelek alapján lesznek megállapítandók.

Mindenek előtt Igló városának határait állapították meg a régi határlevelek értelmében és azokat újból pontosan kijelölték, hogy azután meg lehessen állapítani, mily mérvben, hol és melyik oldalról fordúlt elő határsértés és mily módon elégítsék ki az egyes birtokosok jogigénycit. A régi határlevelek alapján Igló városának határait a Máriássy-birtok felé 47 határdombon át következőképen jelölte ki a bizottság: A lucspataki réten található Igló, Odorin és Leszkovján területe; a találkozási pontot egy nagy kő jelöli; innen a határ délnek húzódik egy széles »Vigyázz« elnevezésű mesgye mentében, azután több utat keresztül szelve és nem messze a Máriássyék bitófájától, mely akkor még állott (Sibenecz), a szántóföldeken áthaladva eléri a Hernádot ott, hol a Brusnik patak torkolata van. E patakot követve egy a város czimerével ellátott nagy kőre akadtak; ettől tovább haladva a határ részben

a régi országutat követi, elhalad a botizi patak mellett és a Schwarzenbergen keresztül felhúzódik a Luxlandra. Ide érve a bizottság, Tamás a Máriássy család nevében ünnepélyesen óvást emel és tiltakozik ezen határjárás ellen, mire Rueber kijelenti, hogy ő most már a bizottság ítéletét foganatosítja és tovább folytatta a határjárást, melynek értelmében a további iglói határ az Altenbergen át (Boben über Eisenbach) az Eisenbach mentén, hol a régi salakhalmazt határdombnak vették, felhúzódik a Glänczenre, innen a Krihlre a Krighpatakhöz, melytől balfelé a Hainenberg, jobbfelé a Stangenberg emelkedik, végre a Brandstatton és Ellenbogen-en át a Gölnitz folyóig.

Ennek a határjárásnak alapján megállapítottak, hogy Máriássyék tényleg következő esetekben követtek el határsértést: 1. 1573. évi július 22-én, midőn Schuler szántóföldjeit a Luxland hegyen a teplicskaiak pusztították el. 2. 1573. okt. 5-én a teplicskaiak, nevezetesen Tokár Gergely és Maczkó Hárdi elfogták az Ellenbogen nevű erdőben Schwarcz Gergelyt és Haberstreit Mátyást és Márkusfalvára hurczolták őket, hol 30 napig a megfertőztetett vártömlőczben synylódtak és kiszabadulván a szenvedett kínzások következtében nem sokára meg is haltak. 3. 1579-ben Pál napján a teplicskai Antal lekaszált a Omes rétjét a Brusnik patak mellett. 4. 1560 óta Máriássy alattvalói folyton fát vágtak a Schwarczbergtől a Gölnitz folyóig terjedő erdőben és ebbe juhokat hajtottak, hogy a fiatal erdőt elpusztítsák. 5. 1579-ben két szénégető az erdőbe ment; az egyik puszkájával véletlenségből agyonlőtt egy teplicskai fiút; a teplicskaiak egy másik szénégetőt, ki egészen ártatlan volt, elfogták, Márkusfalvára hurczolták és a város tiltakozása daczára felakasztották. Az ellenfél ügyvédjének meghallgatása után Máriássy Pált 20 frtnyi birságban marasztalták el.

Thurzó az iglóiakkal szemben a következő panaszokkal lépett fel: 1. Az iglóiak egy 6 holdnyi területet a sümegi határon jogtalanul használnak. 2. Dénes Ambrus és Dressler András, illésfalvai lakosok a thurmbergi hámból Iglón át vasat szállítottak, az iglóiak tőlük 6 mázsa vasat elvettek és mai napig sem adták azt vissza. 3. Az iglóiak az illésfalvai malmot a Hernád mellett szétrombolták. 4. 1564-ben télen Graumann János, Rottenschmetter János, Reginen János, Blásy Tamás, Schmelcz Egyed, Trebus Benedek, Kupferschmidt Mátyás, Reisznach Kristoforus és Luske János dobszóval és lobogó zászlókkal Sümegre törtek, a templom körül gyülekező népet bántalmazták, sőt egy parasztot agyon is ütöttek. Ezekre a panaszokra felelt Gründel, a város ügyésze. Feleletei közül bennünket csak a thurmbergi hámbra vonatkozó védbeszéde érdekel. Ebben elmondja, hogy nagyon lekötelezné Thurzó az iglóiakat, ha a Lajos-féle okmányt, melyre Thurzó panaszát alapítja, előmutatná, mert épen ezen okmány értelmében Thurmbergnek a fele, tehát a kérdéses területek is Iglóhoz tartoznak. Thurzó volt olyan okos, hogy elő nem mutatta a Lajos-féle okiratot, a miért is a bizottság az iglóiakat az ellenők emelt panaszok alól felmenti.

Erre előállanak az iglóiak Thurzóék elleni panaszaikkal, melyek következők voltak: 1. 1563-ban Jakab napján sümegi és illésfalvai parasztok a szepesi várból való porkolábbal az iglói nagy hámbra törnek, melyet Konrád birt bérben, a hámbot elpusztítják, a vassal megrakott kocsikat elrabolják és 10 munkást 15 napi fogságban tartanak. 2. 1565-ben Pollak Elek és József, sümegi lakosok a Fischberg alatt Láng szénégetőre törnek és el akarják fogni; de az erős ember lévén, elkergeti a támadókat, bizonyítván, hogy 1520 óta ezen a helyen mindig szabadon égetett szenet. 3. Sümegi és illésfalvai parasztok a szepesi

vár több szolgájával újra az iglói nagy hámorra törnek és fosztogatnak, a munkásokat pedig elkergetik. 4. 1579. évi január hó 21-én a sümegiek elveszik Scholtz Alberttől ennek fejszóját és lánczát, midőn a Fischbergre fáért ment. 5. Ugyanabban az évben ugyanazt tették Scholtz kocsisával. 6. Január 30-án elvették a lánczokat Scholcztól és Rácztól az Ördögfejen. 7. Thurzó nemcsak az iglóiakat, hanem más községbelieket is, kik jogot tartanak a szabad királyi erdőkre, elűzi onnan, mert jogtalanul akarja elsajátítani a szabad királyi erdőket. 8. 1571-ben Thurzó Szinye-Ujjaluban Pollák Mátyás rézműveit koboztatta el, miáltal annak több száz forintnyi kárt okozott. 9. Thurzó szolgálai egy alkalommal a pálmafalvai hegyen vadásznak; a kutyák hajtják a nyulat, mely ijedtében Graumann kocsisa felé szökik, ki ott éppen szántott. A kocsis megfogja a nyulat és haza viszi; de ezalatt Thurzó szolgálai elviszik Graumann legjobb lovát és a várba vezetik. 10. 1575-ben január 16-án Thurzó két iglói fuvarosnak szekereit a szepesvári vámnál lefoglaltatja és azokat a mai napig sen adta vissza. 11. 1575-ben Thurzó ispánja tönkre teszi Omesznek vetéseit a pálmafalvai hegyen. 12. A sümegiek folyton a tilosban legeltetnek. 13. A Thurmberg másik feléért még nem kapták vissza a zálogösszeget, de fát vágni szintén tilos.

Ezekre a panaszokra a bizottság Thurzót 27 frtnyi kárpótlásban marasztalja el. Minthogy pedig az iglóiak a Thurzótól kért, de általa ki nem adott oklevelen kívül más okmányt nem képesek előmutatni, a bizottság a Thurmbergre vonatkozó kérdésben véglegesen elutasítja az iglóiakat és következő határt alapít meg: A határ a Wenigbachnál kezdődik és követve a Hernád melletti szép széles mesgyét délfelé vonul a hol szük, hol széles Thonseifen-en keresztül egészen a Faulbrunnen-ig, innen a régi országutat követve egészen a Gölnitz folyóig.

A határjárás alkalmával az iglóiak kérésére azt is felvette a bizottság, hogy a Dibstall nevű dűlőn kezdődnek a szabad királyi erdők és terjednek egészen a Hüllig; továbbá, hogy a Thurmberg határterülete a Gölnitz folyónál kezdődik. Minden fél egyik-másik pontozat ellen tiltakozott, de az egyedüli nyertes Thurzó lett, ki nemsokára az egész szabad erdei részt hatalmába kerítette. A Lajos-féle okmány elveszett.

Ez a Rueber-féle nagy határpör azért fontos, mert a későbbi korban egészen a mai napig ez a határjárás döntő vitás kérdésekben.

XIII. Ethnographiai átmenetek.

Láttuk, hogy az iglói területen mindig több népfaj lakott és nagyon valószínű, hogy Uj-falu keletkezésekor ötféle nemzetiség lakott Igló területén, úgymint: német, magyar, tót, kelta és oláh. A város fénykorában az uralkodó családok nyelve a német volt; ezekhez csatlakoztak a magyar családok, kik nagyobbára elnémetesedtek, úgy-hogy a huszita pusztítás után tulajdonképen csak két fajról beszélhetünk: a németről és tótról. Bár békességben éltek egymással, mégis mutatkozott köztük bizonyos ellentét, mely azonban sem a nyelvben, sem a nemzetiségben, hanem a különböző társadalmi állásban keresendő. A német volt az uralkodó elem, a tót a köznép zömét alkotta. A mely tót azonban a belvárosban mint polgár felvétellett, az rövid idő múlva egészen németté lett és viszont a mely német család a városból kiűzetett vagy elzüllött, az kénytelen volt a pór nép közé vegyülni, hol azután a következő nemzedéke már tóttá lett.

Mig kint a falvakon, de kivált a XI szepesi városban túlnyomólag magyar és német családok laktak, mig az Igló területéhez tartozó falvakon is sok szász és magyar tartózkodott, addig a munkásosztály egy része német és magyar volt; de a huszita fajharcz lezajlásával ritka lett kint a megyében a német és magyar, úgyhogy 1460 óta a munkás osztály kevés kivétellel tót volt. A polgárság szaporulatát a XI szepesi városból és a X lándzsás faluból

nyerte; innen vándoroltak be Iglóra a magyar családok, amonnan pedig német és tót családok vegyesen; a bevándorolt nem német családok azután rövid idő múlva elnémetesedtek. A munkás osztály ritkán nyerte szaporodását a XI városból, hanem leginkább a tót kerületekből; ha elvétele német vagy magyar munkás közéje vegyült, az csakhamar eltótosodott. A szabadalmazott polgárság tehát német volt és az is maradt.

A lengyelkor bekövetkeztével Iglónak lakosai is ki voltak téve a slavizálási kísérleteknek, melyeknek nyomait nagyon is észre lehet venni. A lengyel kormányzó nagyon szívesen vette, ha Iglón lengyel család telepedett le; a starosta és a vár hivatalnokai az ilyen családot kegyelemmel árasztják el, mint például a Haschek-családot; sőt a starosta befolyása odáig terjed, hogy lengyel emberekből lesznek német hitszónokok; ilyen volt Krakói Márton, ki 1531-ben halt meg. Viszont Iglórol jobb családokból (Krausz, Münnich stb.) való fiatal embereket Lublóra visznek, hol hivatalnokokká teszik őket. Lublón a lengyel nyelv volt az uralkodó; ha valaki lengyelül tud, kérése már is félig teljesítve van; a ki nagyon simul a lengyel elemhez, az még nemesi kiváltságokat is kap, a mint ezt Smith és Bogus esete bizonyítja. A starosta olykor-olykor már lengyelül ír a XIII városi tanácshoz (iglói lvt. ered. levél), sőt egy túlbuzgó XIII városi jegyző, Kaveczi József lengyelül kezd levelezni a városokkal. De mindezek a kísérletek nem vezettek eredményre, míg a bevándorlók zöme magyar és német volt. A mint azonban a két forrás kiapadt, a bevándorolt tótoknak a német elemhez való assimilálása mind nehezebben ment és a slávság mind nagyobb tért hódított. A XVII-dik század végén a XI város teljesen tót volt (Sváby Frigyes), úgy hogy Igló városa is onnan csak tót lakosokat nyert, kiknek a németiségbe való olvasztása úgyszólván már lehetetlenné

lett. A lándzsások (Kismegye) még a XVIII-dik század elejéig magyarok voltak, kik kivált 1680 után tömegesen Iglóra vándorolnak, de csak a jobb családok; ilyenek voltak: a Filiczky, Korabinsky, Forgács, Marsalkó, Ahác Scherffel, Nikázy, Urbány, Szmrecsány, Szepsi stb. családok; a többiek, kik részint elszegényedtek, részint erkölcsileg süllyedve tönkre mentek, ott maradtak és teljesen eltótosodtak. Egyáltalában hol anyagi, erkölcsi vagy szellemi süllyedés vehető észre, ott mindenütt a tótság harapódzik el, a mint Iglón is az eltótosodás mindig a város hanyatlásával együtt járt.

A német és tót elemek közti viszony, kivéve a huszita korszakot, mindenkor a lehető legjobb volt; nemzetiségi fajgyűlöletről szó sem volt közöttük s legfeljebb a társadalmi állás különböző volta választotta el őket némileg egymástól. Rosszabbra fordult a helyzet, midőn a lengyel elkobozta a várostól a szabad papválasztás jogát és a pap kijelölése egyedül a krakkói püspöktől függött, ki csak lengyel embert küldött ide. Ezek a kiválasztott papok azután nagy erővel fogtak hozzá a slavizáláshoz és mindenben csak a tót lakosságra fektették a fűsúlyt. S habár tervöket nem tudták akkor keresztülvinni és minden törekvésök a német elem szivósságán hajótörést is szenvedett, mégis sokat ártottak a város közszellemének és egészséges fejlődésének, mert a meg hasonlás a lakosok között megtörtént, a viszály konkolya el volt hintve és akadtak mindig egyes lelketlen emberek, kik a város jólétének rovására a vallás- és fajgyűlöletet szították.

Hogy a népmozgalomról tiszta képet nyerjünk, közöljük a XVI. században Iglón lakott polgárok névjegyzékét:

1. Az ős családok közül fenmaradtak:

Teuffel Benedek, Lepesch Bálint, Melczer Rezső, Weiczenbrier György, Kiliáni Márton, Romp Ilyés, Grüssel

György, Neupauer Izsák, Payer Gergely, Jud Kristóf, Unser Péter, Schneider Jónás, Schwarcz János, Knoll György, Schusztér Lénárd, Schmidt Bernát, Tepper Gergely, Windt Valént, Schuller Simon, Wagner Valént, Balzmann Simon, Götzl Tamás, König Endre, Leisz Dániel, Broszmann Henrik, Dressler János, Fuhrmann Jakab, Graumann Izsaiás, Kupferschmidt István, Fleischer János, Schmidt Simon, Húsőr Kristóf, Oelschläger Endre, Húsőr Márton, Bestseller Bresel, Székely Dániel, Bierrichter Péter, Topscher Kristóf, Lintner Márton, Balás Simon, Bartholomaeus János, Romp Gáspár, Weber Fábián, Kofften udvara, Schmidt János, Gallen udvara, Messerschmidt István, Schwarcz Péter, Schmidt Fábián, Schmit Valént, Lapispataki Boldizsár, Schmidt Márton, László udvara, Schmidt György, Meger Pál, Wagner Márton, Wagner Bartholomeus, Toppir István, Stenczel János, Messerschmidt Endre, Schwarcz János, Pollák Pál, Resige János, Schmidt Miklós, Schuster Pál, Neuhercz Ilyés, Salamon Gáspár, Riegel Mátyás, Fleischer Gáspár, Klingschmit Péter, Riger Jakab, Kuchil János, Klugil János, Kunsch udvara, Endre Jakab, Fnyk udvara, Gót Valént, Úris udvara, Scherffel udvara, Fischer László, Halbschuh Frigyes, Omesz András, Bitner János, Varga József, Sáska György, Székely János, Rossmann Jakab, Dirner István, Suntag András, Leibitzer András, Kirsner Péter, Szeles Benedek, Deák János, összesen: 94 család.

2. A XVI-dik század folyamán bevándorolt családok.

a) Németek leginkább a XI városból:

Lang György, Beyer András, Neuholz János, Körbel (Kölbl) György, Reisz Melchior, Krausz Tóbiás, Münnich János, Löczel Mihály, Schweter András, Seis (Süss) Pál, Benigny Gáspár, Mileter (Mülletter, Maléter) János, Briecken-
zweig Gáspár, Mum Gáspár, Scholcz Bertalan, Roxer

György, Mummert Kristóf, Graf Lorenz, Krausz Boldizsár, Ulmann Ambrus, Puchanker Tóbiás, Zwilcher Pál, Seifert Endre, Klein, Lőrincz, Kohlweisz Benedek, Schwertfeger Simon, Kraut und Fleisch Mihály, Meng Joachim, Schenk Kelemen, Jagendorf Pál, Miller György, Ast István, Raab István, Teisz Benedek, Gábrriel Márton, Zimmermann Kelemen, Lambert Tóbiás, Bartfelder János, Fröhlich Ilyés, Wolf Miklós, Fuerrer Miklós, Kukuk János, Krebs György, Totschmann György, Behem Bastel, Koller Bresel, Unterbauer Tóbiás, Guckguck Ádám, Raumauf János, Einsiedler Bastel, Figerin Jérus, Hammerschmidt Lőrincz, Meisner Gergely, Maurer Márton, Deber udvara, Walter Dávid, Kuechel Endre, Pfannkuch Endre, Katscher Jakab, Palmsdorfer József, Schlosser Jerémiás, Striczel Gergely, Strohschneider Fülöp, Hirth Lóránd, Turmwächter György, Schlesinger Kristóf, Wasserzieher Gergely, Drummelschläger Gergely, Landshuter Kristóf, Knebel Márton, Glatz Pál, Deber Mener, Keyl Urbán, Rollman Mária, Hölzer Lukás, Kiebecher Jakab, Sparling György, Knodt Jakab, Kniewann János, Polfermacher Vojtkó, Beymann Valént, Meyl István, Kohlweisz Benedek, Wümsdorfer János, Koch György, Hoffer Gergely, Füleker Endre, Kloesch Kristóf, Deutsch István, Toppgärtner Gergely, Kniesner Sebestyén, Trumpler Jakab, Máriamüncz Pál, Leitgeb György, Schultz Márton, Lauer Jakab, Stempel Ilyés, Staudner Bastel, Czentner Melchior, Eyd Frigyes, Kréhan Valént, Herbel István, Bogner Dániel, Huebel János, Schmauckhardt János, Tatschmann György, Kölblin Mátyás, Mum Valént, Altmann János, Klekner Kristóf, Rebel József, Röttecker János, Rettig Gergely, Papeleschäler Lőrincz, Zweitscher Endre, Hilleprant Gergely, Genersich Jerémiás, Binder Bastel, Rosenzweig János, Grósz Tóbiás, Stiglicz Endre, Steigermeister János, Barbier Imre, Hauser Benedek, Wagendrüssler Melchior,

Leider Mihály, Hebenstreit Kristóf, Koehler János, Schlem Dávid, Wein Márton, Schmögner Tamás, Blesch Urbán, Kopper Gergely, Bolduscher Gergely, Oberländer Bastel, Jüngling Jakab, Sauermann Tamás, Mendl Mátyás, Hoencz András, Möller Márton, Gutgelb Imre, Feszt Gáspár, Flechtner Jakab, Wiesner Márton, Zelder Jakab, Balsam Simon, Türk Márton, Wallendorfer Albert, Stroczel János, Gótsch Bresel, Frank János, Stark Kristóf, Führer Kristóf, Hübler Lórencz, Gerlitzdorfer Márton, Sperndorfer János, Schindt Simon, Guthetbing Márton, Floszer György, Reuchler János, Dunkelschmidt Márton, Tellergrundl György, Hermann Ágost, Satter Farkas, Schoch Márton, Riemer János, Edelmann Ádám, Hutmann Valént, Heller Márton, Riesdorfer Simon, Ruscher Kristóf, Hirsch Jakab, Schmotzter Kristóf, Siebenbirger János, Mückenschmalz Endre, Hecht Bastel, Leitscheil Mihály, Hoch Andor, Ruenbecher István, Zauder Gáspár, Mollerich Jakab, Roll Ambrus, Rauhercz Sándor, Dick János, Gutholbing Márton, Feucht Tóbiás, Pfannenschmidt Gáspár, Buchholtz Bernát, Greifenzweig Pál, Tern Endre, Hass János, Bader Mátyás, Koller István, Blümchen Gergely, Medler Simon, Schwadloch János, Meybeysch Valént, Klesch Simon, Glenczel János, Gittler János, Winter Jakab, Geybner Gáspár, Jost János, Plawczer András, Richter László, Bolner János, Blech Simon, Gypesch János, Jánisch Márton, Berthal György, Homper Cziriák, Steinbruch Jakab, Schinner György, Julesch Márton, Poscher Josl, Kéler László, Matern Bastel, Kopter György, Lompesch Tóbiás, Reiner András, Haupt Pál, Fabiny Miklós, Kriech János, Neumerker Mária, Dicklef Márton, Schober György, Bergmann Valént, Frühauf Pál, Grill Márton, Furtzer Jakab, Spen György, Morgenroth György, Krompecher Dániel, Eisdorfer György, Neander Bastel, Fotzin Jakab, Schiner Pál, Stefány Jakab, Wassermann János, Vielfisch Jakab,

Bretz János, Keiling János, Palter Mór, Kürner György, Sauermann Tamás, Hayden Mihály, Burkhardt Ekkert, Engel János, Turner György, Kühn Péter, Schönwald István, Leutscher Jakab, Durch Lőrincz, Kegel György, Schuer Mihály, Fölker Tamás, Reiser Gergely, Todtengräber György, Walddorfer Sándor, Spitzenfinger György, Sartoris Mihály, Gretzmann Benedek, Bogsch János, Zacher Mátyás, Lichtblau Mihály, Langsfeld Ádám, Salczer Péter, Mück Endre, Topperczer János, Deutschendorfer Márton, Stein György, Durlsdorfer Gergely, Scholtz Páter: *összesen 273 család.*

b) Magyarok, leginkább a kis megyéből.

Kálmán István, Rác Basztián, Szakács Mátyás, Farkasovszky Péter, Hártya János, Vitális Márton, Gál István, Hüsfallvi Benedek, Ocsowszky György, Vinczensim István, Marczy István, Gáspári János, Márkus György, Hallgas Vilmos, Nikázy Antal, Balek János, Lámos Erasmus, Lassú Mihály, Hiássy Márton, Tompa Mihály, Mykó Gergely, Krompachi Miklós, Helyes István, Warkos udvara, Lukács Barabás, Szakál Mihály, Dudéczy Menyhért, Demeter Gergely, Lakis Dávid, Tamás János, Pogyán Salamon, Userney Jeromos, Balássy Mátyás, Pulszky Samu, Herendy Kristóf, Salakky János, Bartholomeus János, Láng Dániel, Peklini Mihály, Kertus György, Király Márton, Perdebik Endre, Kárász György, Újág Ábrahám, Babus Endre, Tóth György, Migda György, Enrekey István, Gál József, Papács György, Haslinszky Tamás, Aranyossy Bálint, Szerdahelyi András, Faygell Boldizsár, Molnár János, Polony Pál, Barányi Mátyás, Manassy László, Lábín Pál, Remenyik Jakab, Csatlós Mihály, Boer János, Major András, Petri András, Adamy András, Futass Mátyás, Filiczky András, Korabinsky Ilyés, Forgács Péter, Marsalko József, Ahác Péter, Nikázy Ferencz, Urbány Frigyes, Szimrecsányi József, Szepsi András; *összesen 80 család.*

c) Tót és lengyel családok.

Peschko György, Hujak János, Gatlinszky Urbán, Kmetacsko János, Perpetva János, Waran Benedek, Polacsek Jakab, Prisa György, Kohut Benedek, Marosko Gergely, Mulitzik Endre, Zirky Kristóf, Jatzkó János, Munsinszky Dávid, Nics Gáspár, Novák Mátyás, Horentsik Benedek, Puszakov Endre, Trebisch Lőrincz, Martsinko Mihály, Laczko Pál, Moczkyn Margit, Kampik István, Severik János, Czerneblatt György, Drambrik István, Saffranicz András, Czarna Mihály, Muoczko János, Nitschko Zachariás, Gmetatschko Lőrincz, Albritzko Janos, Skoda Márton, Pesinder Márton, Deszervszky Ágost, Poliszky György, Saturnik Gábor, Holics János, Picha Gergely, Lípter Mátyás, Haschko János, Nemetz János, Athinik Tóbiás, Bartko János, Galyan Samu, Cseposzko András, Stólar Mihály, Krompaszky Miklós, Korel Boldizsár, Czapp János, Dupa Gergely, Musel János, Klatowszky Samu, Jockovics Ilyés, Zisko Dániel, Hosdik János, Krompaszky Márton, Busóczky Péter, Kopatschko Lórencz, Kuba Kristóf, Saramba Gergely, Musiczky András, Fridmanszky Márton, Lesko Endre, Viaczky János, Kovalszky János, Janofszky Simon, Tormenszky Mihály, Slavkovszky Mihály, Forinyák György, Bolemszky János, Dvorszky János, Relofszky Tamás, Kaszal Márton, Polag Jakab, Jarosztel Cziriák, Noavich Péter; összesen: 77 család.

A jobbágyság elnyomása következtében később tömeges bevándorlás észlelhető Iglón, de minthogy a legnagyobb része ismét tömegesen ki is vándorolt, ez a népmozgalom csak átmenő volt.

Idővel a lakosok közötti társadalmi viszony is megváltozott. A polgárság elszegényedése következtében ugyanis a rideg százsz álláspont tarthatatlanná vált, a társadalmi ellentét az uralkodó családok és a munkásosztály között mindinkább elmosódott, úgyhogy végre csak egyes

Befolyásos emberek igazgatták a várost, kik a kiváltságos állapotot maguk számára fentartani igyekeztek, de a többi »misera plebs contribuens«-hez tartozókat egyaránt elnyomták, úgyhogy például a szavazásnál már nem a személy, hanem egyesegyedül a ház hely birt joggal. Az örökösödési és egyéb magánperekben lassanként azt az eljárást léptették életbe Iglón, hogy nemcsak a szász joggal bíróknak, hanem az összes lakosoknak ügyeit is a szász jog szerint intézték el, habár a XIII városi szék, de kivált Lubomirszky annyira kiforgatták a szász jogot eredetijéből, hogy a XVIII. században már csak névleg létezett, a gyakorlatban pedig a legnagyobb zűrzavar és ennek nyomában a legnagyobb önkény kapott lábra. Ez a jogtalan állapot talán többet rontott a népen mint minden zsarolás, pusztítás meg tót bevándorlás. A németiség elvesztette legerősebb várát, a szász jogot, melynek alapján oly szépen fejlődött; a XIII városi szék régi hírnevéből élősködött, a népben gyökeredző tekintélye már nem volt és a városi tanács bírójával együtt a réGINEK csak halvány árnyéka lett. Csak a kegyelmes úr a lublói várban volt az egyedüli, a mindenható, ki amellettt mindig arra törekedett, hogy slavizáljon és katholizáljon.

Ez a lengyel atyai gondoskodás odáig vitte a dolgot, hogy Lubomirszky Iglón már csak 412 családot vett át, még pedig: az első negyedben 107-et, a másodikban 71-et, a harmadikban 102-öt és a negyedik városnegyedben 132-öt. Az ő kormányzása alatt, bár a tömeges bevándorlás megszűnt, ismét emelkedett a családok száma 516-ra, hogy azután a XVIII. század elején, a midőn erőszakkal slavizáltak és katholizáltak, ismét 383-ra szálljon!

XIV. Igló városa a nemzeti küzdelmekben.

Habár az iglói polgárság eredetileg egyszerű, nyers munkával foglalkozó nép volt, későbbben mégis bizonyos érettségre, politikailag helyes érzékre tett szert és csak annak köszönhető, hogy céltudatosan fejlesztette városának anyagi jólétét. A későbbben kivívott szabad önkormányzás még jobban művelte, élesítette ezt az éber figyelmet minden iránt, a mi Igló javára szolgálhatott és az a körülmény, hogy a város az elzálogosítás következtében igen visszás helyzetbe jutott, azt eredményezte, hogy a legkisebb ügyet is nagy körültekintéssel és óvatossággal kellett elintézni. Ez a politikai érzék, ez a körültekintő óvatosság, minden egyes tettnek megfontolása volt az oka annak, hogy Igló városa sohasem bizott egyes emberekben, főurakban, sőt még egyes királyokban sem, hanem mindenkor egyedül az egész magyar nemzet jólétéből és szabadságából merítette a reményt, hogy sorsa jobbra fog fordulni; csak a magyar nemzeti eszme teljes győzedelméből várta biztos boldogulását. Mikor még a valószínűsége is majdnem végképen elenyészett annak, hogy valaha vissza csatoltassék a magyar nemzethez, még akkor is magyarnak érezte magát az iglói németajkú polgárság, nem hitt a lengyel barátságos közeledésének és midőn Lubomirszkyék úgyszólván fővárossá tették Iglót, még akkor is érdeklődött a magyar ügy iránt, mert ösztön-

szerűen érezte, hogy Magyarországhoz tartozik (Szentmiklóssi krónika).

Eleintén még a klérus képezte azt az erős kapcsolatot, mely a rútlól eladott várost a hazával összekapcsolta; de midőn a reformáció korában ez a kötelék is meglazult és midőn az ellenreformációban a klérus tagjai a lengyelek csatlósaivá lettek, még ez az utolsó kapocs is megszűnt. És éppen akkor ébredt fel leginkább az iglói polgárban az az öntudatos meggyőződés, hogy csak a magyar nemzeti ügy jobbrafordultával fog Igló is régi hazájának visszaadatni. A miért is akkor, mikor a tót lakosság papjai után indulva a lengyelek bérenczévé szegődött, az iglói németajkú polgárság mohón ragadott meg minden alkalmat, hogy a magyar nemzeti ügy iránti rokonszenvét kimutassa. Igaz, sokat nem tehetett az elszegényedett, mindenéből kifosztott város, de szívesen fogadta a felkelő hadsereg katonáit és gondoskodott azok élelmezéséről, sőt maga a polgárság védte a kuruczokat, ha módjában állott. Lakolt is érte többször, de Igló akkor is hű maradt nemzetéhez és midőn labancz és kurucz egyaránt pusztította földjeit, akkor is hűségesen osztotta meg utolsó falat kenyerét az iglói polgár a kifáradt kuruczczal és a városi tanács a város füstölgő romjai közt csapra verte utolsó hordó borát, hogy a magyar nemzeti ügyért lelkesülő harczosnak üdülést szerezzen. A magyar nemzeti ügyért való lelkesedésöket az is bizonyítja, hogy a számadási könyvekben sok helyen félig magyarúl iktatta be a bíró az egyes tételeket. De kövessük az okmányokat.

Rudolf király uralkodása alatt a török háború esélyei, a sérelmi országgyűlések panaszai, a zsoldosoknak még a töröknél is iszonyúbb pusztításai, a német kamara és a hadi tanács Magyarország ügyeibe való kártékony beavatkozásai, a hazafiak üldözése és fosztogatása a nemzeti visszahatás több mint egy századra terjedő harcainak

alapját vetették meg. Itt veszik kezdetüket a vallásfelekezeti viszályok szomorú válságai. Bocskai felkelésének (1604-ben) látszólagos legközelebbi okot a vallási sérelmek szolgáltattak, valójában pedig az alkotmány és a teljes vallási szabadság helyreállításáért ragadott fegyvert, mely azután a bécsi békekötés és az 1608 és 1609-ki törvények által egyidőre biztosítva is lőn.

Bocskai felkelésének vallási oldala nem érintette Iglót, mert akkor még szabadon rendelkezhetett egyházával és magában Lubomirszky Sebestyén starostában is hatalmas pártfogóra talált, ki Pethőnek, az esztergomi érseknek támadásait, melyeket ez a protestánsok templomai és iskolái ellen intézett, erélyesen visszautasította és e tekintetben Golcz esperest 1606-ban teljesen megnyugtatta. A Bocskay-féle felkelésben tehát az iglói polgárság csak politikai meggyőződésének adott kifejezést és midőn Basta, osztrák vezér, 1606. évi április 11-én Iglóra bevonult, egy lengyel várost talált itt, mely nagyon is hangsúlyozta lengyel alattvalóságát és értésére adta, hogy neki az egész ügyhez semmi köze, habár Lubomirszky megparancsolta volt, hogy az osztrák hadsereget szívesen fogadják és élelmi szerekkel lássák el. Ahelyett szívesen fogadták az iglóiak az április 21-én a városba vonuló kurucz vezéreket, Desewffy Jánost és Szegnei Miklóst, sőt Bilestetzet is, ki tatár és török csapatjával Bocskaihoz szegődött és a kinek csapatját 2 napig etették és itatták a nagy vendéglőben (iglói lvt. jegyzőkönyve).

A nemesség is szívesen jött össze a magyar nemzeti ügyért lelkesülő Iglón; így 1608-ban tömegesen jelentek meg Iglón a csapatszemlén, hol minuendo licitáczió Székelynek adták át a parancsnokságot 30 frtnyi havi bér mellett (Sváby Fr.).

A Bethlen-féle két hadjárat alkalmával a városi számadások szerint Igló városa sokszor vendégelte meg a

magyar harcosokat, a miért 1630-ban Eszterházi nádor német zsoldosai nagyon zaklatták a várost.

II. Rákóczy György, erdély fejedelem 1644-ben újra fegyvert fogott III. Ferdinánd király ellen, hogy az alkotmányt és a vallási szabadságot megvédje. A felvidékiek önként csatlakoztak Rákóczyhoz, kinek egyik vezére, Kemény Kassát fölmentette és a királyi sereget a Vág völgyére üzte, de ez Homonnai János országbíró alatt lengyel hadakkal gyarapodván, Keményt viaszorította. Ez alkalommal Igló városa éppen magyar részről szenvedett sokat, de ez a körülmény egy cseppet sem változtatott a város hazafiságán.

Az általános zavar és háborúskodás között nem egyszer volt kénytelen a város oly terheket elvállalni, melyeknek elvállalására egyáltalán nem volt kötelezve. Így a megye követelte a XIII várostól a hadi segílyt és mint-hogy a városok vonakodtak ennek az új adónak terhét magukra vállalni, a megye repressáliákkal élt, elkobozta a vásárjogot vagy áttette a vásárokat más városba, így Iglóét áttette Lőcsére és csak miután az iglóiak 200 frt hadi segíly fizetésére kötelezték magukat, kapták vissza ismét vásárjogukat. Megemlítjük még itt, hogy 1663-ban a nemesség Iglón gyűlést tartott, melyen elhatározták, hogy minden nemes személyesen szálljon a táborba, 5 paraszt pedig egy, 10 zsellér szintén egy katonát állítson.

1662. évi február hó 18-án az egész császári hadsereg Igló mellett vonult el és Létánfalva mellett ütött táborn. (Szepesi krónika).

1672. évi október hó 11-én megverték a felkelők Igló és Lőcse között a német hadat és apró csapatokra oszolva féktelenül dúlták a vidéket, míg Kopp német vezérnek sikerült őket okt. 17-én szétszórni és futásra bírni.

A városok okulva az eddigi hadjáratokban tapasztaltakon, szabadságleveleket eszközöltek ki maguk számára

úgy I. Lipótnál, mint Lubomirszkynál, melyeknél fogva az ő hadaik nem fogják ezentúl bántani a XIII várost (iglói lvt.). De ez a biztosítás csak papíron maradt, a mint ezt a városoknak nemsokára keservesen tapasztalniuk kellett. Addig is a kuruczok zsarolásainak voltak kitéve, kik 1678-ben a még csak 21 éves, de több jeles tulajdonságokkal ékeskedő késmárki Tököli Imre grófit kiáltották ki fővezérökké. Tököli Rohan francia tábornokkal egyesülve 1000 katonával Iglón keresztül a felföldre vonult. Alig távozott el a városból, visszatért egy csapat kurucz és Miletertől 400 frtot követelt, ki állítólag tőlük hordókat vett és azok árát még nem fizette ki. Minthogy Mileter éppen akkor Lőcsén volt, a kuruczok a várost sarczolták, sőt Grünblatot bántalmazták is, de azután odébb álltak (iglói lvt.).

Tököli 20.000 főre felszaporodott seregével szerencsével harczolt a királyi csapatok ellen, de arra a hirre, hogy Lipót és XIV. Lajos francia király közt nemsokára megalakul a béke, 1679 február végéig érvényes fegyverszünetet kötött, melynek tartama alatt egyezkedni kezdett. De minthogy kívánatai a császári biztosok által nem fogadtattak el, ismét megkezdte a háborút 1679-ben. Egyik alvezére Józsa István, tályai kanonok lelkész ápril végével Selmezen nagymennyiségű aranyat és ezüstöt ejtett hatalmába, azután május elején Késmárkot 3000 frt erejéig megsarczolta és innen Igló felé vonult, hol főembereivel, Barcsay, Petneházy, Petróczy és Semseyvel egy ideig garázdálkodott és azután tovább vonult. Alig takarodtak ki a városból, ismét megjelent egy csapat június 18-án két francia tábornok vezérlete alatt, kik Igló és Illésfalva között csapatjukkal táborot ütöttek (szepesi krónika). Moczynszky, lublóí várkapitány figyelmeztette az iglóiakat, hogy a kurucz rablók ellen, kik egy felkelő csapatba sem voltak beosztva és saját szakállukra raboltak, fosztogattak,

állítsanak fel őrköt; de ők ezt elmulasztván egy ilyen banda augusztus 11-én Iglóra tör és minthogy az iglóiak vezéröket agyonütik, 3000 frt sarczot köteles a város fizetni, csak hogy a további rablástól megszabaduljon.

Nemsokára ezután rendes kurucz csapat érkezett Iglóra, kiket Strasolde, német vezér 800 emberével meg akart lepni, de az iglóiak golyókkal fogadják a németet és addig tartják fel őt, míg a kuruczok biztonságban nem voltak. Hogy az iglóiak a rendes kurucz csapatokat egyébként is szívesen látták, mutatják az akkori városi számadások, melyekben ilyen tételek fordulnak elő: «Item den Szenderer *Katonák* geben 90 denár; item den Füleker Huszáren verehrt 90 d.; etlichen Kurutzen Wein geben 1 fl. 92 d.; item den Kurutzen Speis und Wein 3 fl. 90 d.; item als der Andrassy Leut hier waren an Wein 1 fl. 20 d.; item als der Bágy János von Fülele mit 50 Mann hie war 925 fl. 25 d.» stb. A kuruczok azért otthoniasan is érezték magukat Iglón és innen intéznek kisebb-nagyobb támadásokat az ellenség ellen; ha pedig nagyobb számú ellenség közeledik, az erdőkbe vonulnak vissza.

1680-ban május 7-én Kapresa tábornok Rozsnyó felé vonul; útközben a hegyeken több megrakott szekere megakad, s ezeket a kuruczok akarják hatalmukba keríteni, de a kifejlődött harcban Császár nevű vezérök elesett s ők kénytelenek visszavonulni (Hradszky, Birkenzweig krón.). Május 12-én a kuruczok Iglóról nyugtalanítják Lőcsét és július 3-án egy kémét fognak el, kinek Iglón fejét veszik. Jul. 25-én foglyul ejtik a XIII városi grófot, kit azután a lőcsei Günther kivált. Aug. 2-án 200 gyalogos és 20 lovas érkezik Merényből Iglóra; ezeknek a mészárosok összes juhaikat levágják, hogy megvendégeljék őket. 1680 őszén, a midőn Tököli négy havi fegyverszünetet kötött, Iglón gyűlnek össze a környéken tartózkodó magyar csapatok és október végén az alföldre húzódnak,

úgy hogy a németek Iglón márcsak néhány rablót (Mauseköpfe) tudnak összefogdosni.

1681-ben Tököli biztosítja a XIII várost, hogy az ő csapatjai részéről bántódásuk nem leszen s Igló ebben az évben is a kuruczok főtanácsa lett. A háborúskodás ismét megkezdetvén október 15-én Szalánczy kurucz vezér Igló mellett megveri a németeket. Okulva a multon elhatározza Igló városa, hogy minden egyes polgár a háza mögött lévő városi falat vagy az ezt pótló palánkot javitassa ki, hogy akárki egykönnyen be ne juthasson a városba. De ez az óvintézkedés nem sokat használt, a város ezentúl is sokat szenvedett úgy a háborúskodó felek, mint egyes lelketlen emberek részéről. Az utóbbiak közé tartozott az akkori XIII városi gróf. Ez ugyanis pénzt vett fel a császáriaktól, hogy majd élelmi szereket fog a sereg számára beszerezni; de a mint a németek Iglóra érkeznek, sem kenyér, sem pénz, de még a gróf sem volt található sehol. Erre a felbőszült katonák néhány előkelő iglói polgárt fogságba ejtettek és Lőcsére hurczolták őket, hol addig tartották őket fogságban, míg a város eleget nem tett a katonák kívánalmainak. (Birkenzweig krónikája). Ugyanabban az esztendőben a borért menő iglóiakat Kassa mellett kifosztották, kik azután üresen voltak kénytelenek haza térni.

1682 augusztus hó 2-án 3000 sziléziai a Szepességre tör és elpusztítja Igló és Béla városokat; azután pedig Rozsnyó felé vonulnak. 1682 és 1683-ban megparancsolja Moszczenszky a XIII városnak, hogy a jó német szövetségeseiket élelemmel lássák el. 1683. évi deczember 4-én a megerősített Iglón egyesül Dunewaldt csapatja a lithváni lengyelekkel, kik azután Lőcsére vonulnak.

1684-ben Tököli Iglón jelenik meg, innen Lőcsére és Késmárcra megy, de csak egy napig maradt ott és márczius 9-én ismét Iglón vonul keresztül 10.000 ember-

ből álló seregével, melyet innen Rozsnyó felé vezetett. Erre az időre esik Caraffa, osztrák tábornoknak a protestánsok elleni dühöngése, kiről az a közbeszéd volt elterjedve: «Musztafa, akasztófa, Caraffa, ez a három gonosz fa.»

1688-ban a bajor választófejedelem katonái téli szállásra a XIII városba vonultak és vezérök, Steinau tábornok 128.964 frtnyi sarczot vetett ki rájuk, melyből Igló városa maga 16.346 frtot fizetett (ered. okm.). Minthogy a sarczot rögtön lefizetni nem voltak képesek, bezárták a XIII városi grófot és a XIII városi bírakat, daczára a Lipót és Lubomirszky által a városok részére kiállított szabadságleveleknek.

A Rákóczy-kort Igló 1702-ben nagy áldomással kezdte meg, a mennyiben Ujlaki huszárait megvendégelte (iglói lvt. szám. könyve).

Midőn Rákóczy meghallotta, hogy őt a bécsi kormány által alakított idegen bíróság mint felségsértőt és lázadót fej- és jószágvesztésre ítélte, 1703 májusban kiáltványt bocsátott ki a magyar nemzethez, melyben ezt felszólítja, hogy az idegen járom lerázása végett fogjon fegyvert és szerezze vissza ősi szabadságát. Ugyanabban az évben Rákóczy Igló városához is következő, magyarul írt levelet intézett: «Nos Franciscus D. G. princeps Rákóczy de Felsővadász stb. Minthogy a nemes lengyel nemzettel bizonyos szövetségünk és kötésünk vagyon, akarván azért mind mi, mind azon nemzet egymás között való szövetségünk és köteleességünknek eleget tenni, sőt a mostani hadak alkalmatossággal következhető akadályokat megelőzni, rendeltetnek a tizenhárom városra különb külön, mind a mi, mind pedig a nemes lengyel részén együtt salvaguardiát, hogy egyező akarattal azon egymás között való kötésünkre vigyázván, minden egyenetlenségek, kártétel eltávoztathassanak, serény vigyázások

által. Parancsoljuk azért, mind lovas, mind gyalog tiszteinknek s hadainknak, mind személy szerint, mind közönségesen, értvén és hallván ez Pátensünkben azon nagy lengyel nemzettel való kötésünket, tudván annak megtartása végett mind a két részről, azon tizenhárom városokban külömb külön állittatott salvaguardiákat, senki azon tizenhárom városokba és *nevezett szerint Iglóba* említett tiszteink, hadaink közül menni, annyival is inkább kárt tenni, húzni és vonni ne merészeljen, külömben valakik azon salvaguardiák ellen támadni s kárt tenni merészelnek, azzal oly közjóra czélozó kötésünkkel az haza azon nemzettel való békességének háborgatástól tartatván. Adtunk hatalmat mindazon helyeknek, úgy feljebb említett Igló városának is, hogy az olyanok ellen, salvaguardiánk mellett szabadosan insurgálván megfoghassák (kiknek is Táborunkban hozatván) minden kegyelem nélkül parancsolatainkhoz való engedetlenségekért életek elfogy, sőt ha kik ezen rendeletem ellen cselekedetekért megbüntetettnek zászlós hadaink s magánosok ellen az említett helyeken vagy azok közül akármelyikén személy szerint boszút ne álljon és fenyegetni is ne merészelje. Datum ex castris nostris ad Tokai positis die quintum mensis decembris Anno 1703. Rákóczy.» (Iglói lvt. ered. okm.).

Ezekre a szívélyes sorokra és «lengyel barátságra» való hivatkozásra Lubomirszky azzal felelt, hogy Igló városától 180 katonát követelt, hogy azokkal és a többi városoktól is követelt emberekkel egyetemben Rákóczy ellen állást foglaljon. Azonkívül folyton szemmel kísérte Iglót, s majdnem mindég őrséget tartott a városban, sőt 1705-ben meg is erősítette Igló városát. A város megerősítésénél a régibb eredeti erődítést vette alapul; Grünblat Lajos házától kezdve fel Benigny Gáspár házáig (a mai gymnasiumi épület környékén) a városon keresztül mély árkot húzott, a város felé magas sánczczal s spanyol lo-

vasokkal, a másik sánczczal ellátott árkot Leibitzer házá-
tól kezdve a vendégfogadó háta mögött a káposzta-utcza
felé ásatta; a városon kívül a téli és nyári oldalon a város
hátsó falai még épségben lévén, csak a falak mellett
húzódó árkokat tisztította ki. A Hernád felé pedig a
falon és árkon túl azonkívül egy czölöppalánkot állitta-
tott fel, melyhez a szükséges fát karhatalommal vitték el
az egyes polgárok házaiból. A kapukat bástyákkal látta
el és a szélesebb bejáratokat fahasábokkal és gerendákkal
torlaszoltatta el. Maga Lubomirszky Tivadar leginkább az
így megerősített városban lakott. 1708-ban a herczeg a
város kérelmére széthányta a sánczokat.

A kuruczok ez időtájt már ritkábban fordulnak meg
Iglón és ha olykor-olykor meg is jelennek, csakhamar
távoznak is. Ilyen látogatást tett Pongrácz, ki szept. 5-én
érkezett Sümeg felől Iglóra. A szerencsétlen trencsényi
ütközet (1708 aug. 3) után Rákóczy csillaga mindinkább
hanyatlani kezdett és a császáriak mind szűkebb körre
szorították a felkelőket. 1709 novemberben Csötörtökhelyen,
Káposztafalván és Iglón egyesült a császári had a lengye-
lekkel, hogy egyesült erővel Rákóczynak még fenmaradt
hívei ellen induljanak.

Ezen czikk befejezésül álljon itt még a poprádi
krónikának néhány sora: «Hat der Fürst Lubomirszky
Walachische und Kosakische Völker in die XIII Städte
inquartiert, welche mit Fressen und Saufen und andern
Üppigkeiten die Städte den endlichen Untergang gemacht
hätten, wenn nicht der König von Polen etliche Fahnen
Sachsen und Moskowiter abgeordnet und die Walachen
und Kosaken aus den Städten haben jagen lassen. Lubo-
mirszky ist aber mit seinen Leuten zu die Kaiserlichen
gefallen und sich mit ihnen conjugiret.»

II. RÉSZ.

A Lubomirszkyék korától — A legújabb korig.

Az I. és II. rész tartalomjegyzéke a könyv végén.

XV. A Lubomirskyék kora.

1. A városi hatóság.

Visniczei Lubomirsky Sebestyén gróf mint Lubló vára örökös ura 1593-ban vette át a XIII városnak kormányzását. Mint művelt, sokat utazott és tapasztalt férfiú mindenek előtt azon volt, hogy a zűrzavarnak, mely minden intézményben lábra kapott, véget vessen. A starosták kitünően értettek a zsaroláshoz és fosztogatáshoz és rablási rendszerök annyira ragadós volt, hogy a gróftól kezdve a legutolsó városi tisztviselőig mindenféle czimen élőködtek a város jövedelmén (ered. levél Szepes-Szombat replikája); a jogkiszolgáltatást pedig a lehető legrosszabb és legrészrehajlóbb módon végezték, úgyhogy a függetlenebb polgárok mind, ha fontosabb ügyök akadt, egyenesen Lubomirskyhoz fordultak. (XIII városi lvt.)

Ki minden élőködött a város jövedelméből, legjobban mutatják az iglói városi számadások, melyeknek tételeiből izelítőül néhányat közlünk: »A papnak újévkor 1 arany, a német és tót prédikátornak 2—2 frt, a kántornak 1 frt 50 d., a harangozónak 1 frt, a kollegának 1 frt, az organistának 1 frt, a mendikánsnak 1 frt, a *biró asszonynak* 4 arany, Jánosnak, a *biró fiának* 2 frt, András *fiának* 1 frt, a *menyjének* 2 frt, a *leányának* 1 frt, a *kis fiacskájának* 50 d., a *kis leányának* 50 d., a *kocsisnak* 1 frt, a *szolgálnak* 1 frt, a *dadának* 50 d., a városi két *szakácsnak* 2 frt« stb. Ilyen és hasonló »mellékes« kiadások természetesen

növelték a város adósságát, mely a lublói várurnak teendő és hol gabonában, hol aranyban szolgáltatandó »szívességek« folytán is évről évre nőtt. Így történt, hogy a város 1594-ben már egyáltalában nem volt képes a Szabó András-tól Szepsiből vett bornak 1300 frtnyi árát kifizetni, bár a bort régen kimérte. Szabó pörbe fogta a várost, halála után örökösei folytatták a pört 1607-ben Kassán, hol a város Nyáry Pál által elmarasztaltatott. 1680-ban Haschek Gergely jegyző, Leppisch Gergely és Grimesch Péter Kassán jártak; minthogy itt kitudódott, hogy iglóiak, elfogták őket és addig tartották a börtönben, míg a város elő nem teremtette a pénzt és adósságát le nem fizette. Minthogy az előbbi starosták zsarolásai folytán adóképes-ségében teljesen elgyengített polgárság nem volt képes annyi temérdek készpénzt összehozni, az összes városi tanács, a XVI szék, a város kiküldöttjei és a Keresztes-, Barbara-, Mária- és Tudományos egyesületek elnökei abban egyeztek meg, hogy az egyesületek birtokait zálogba adják és ezen a pénzen váltják ki a foglyokat (iglói lvt. jegyz.)

Már ebből az egy esetből is látszik, mily nehezen tudta a város zilált pénzvizzonyait rendezni és ha az előbbi rablórendszer még néhány évig megmaradt volna, úgy tökéletesen elpusztult volna a város. De szerencsére Lubomirszkynak volt annyi belátása, hogy saját érdeke forog kockán, ha a várost veszni engedi s azért igyekezett tőle telhető módon a város baján segíteni. E végett rendszeresítette a várszolgálmányokat, úgyhogy ezek beszo-lgáltatásánál mindig határozott összegről volt szó; behozta továbbá némely árucikknél, mint pl. heringnél, turónál az egyedáruságot, melyből épúgy, mint a marhavágatásnál szép jövedelmet húzott ugyan, de minthogy igazságosabb alapra vetette ki az adót, a polgárság is nemcsak hogy elviselte azt, hanem lassanként a jólétnek bizonyos nemére tett szert, a mi különösen Iglón volt észlelhető.

Igló városa más tekintetben is előnyben volt társai felett. Bár hivatalosan ki nem volt mondva, tényleg mégis Igló volt a XIII városnak feje. Itt székel a XIII városi szék, itt tartják a főbb tanácskozásokat és Iglóról választják leginkább a XIII városi grófot: 1600-ban Omesz Antal, 1601—1606, 1609—1612 és 1617—1620-ig Dirner János, 1621—1622-ben Mileter János, 1623—1624-ben Dirner Jónás, 1623-ban Peskovius György, 1631—32-ben Mileter János, 1633—1636 Seiss Pál, 1637—1640 Mileter György, 1661—1666, 1678—1680 és 1681—1684-ig II. Mileter János, 1691 és 1692-ben Reisz Pál volt a XIII városi gróf; tehát a XVII. században 48 éven keresztül intézte iglói ember a XIII város ügyeit. A XVIII. században Miléter György és Grünblatt Lajos, utóbbi 11 évig egy folytában viselte a grófi tisztséget. Sok iglói Lubomirszkyék szolgálatában is állott.

A rossz igazságszolgáltatás ellenőrzésére külön bizottsági törvényszékeket állított fel Lubomirszky, melyekre valóban nagy szükség volt, mert a 200 éves zsarnoki, önkényes lengyel uralom visszahatással volt a szepesi polgárságra is és alapjában megmértelyezte annak tiszta erkölcsét. Nem is lehet azon csodálkozni, mert ha 200 éven át látja a »kis úr« a »nagy úr« büntetlen, igazságtalan eljárását, csak emberi dolog, hogy végre amaz is ferde útra tér. (VIII városi lvt.)

A XVII. század első harmadában Igló tanácsa újra önálló biráskodást folytat bizonyos ügyekben; mutatják ezt az 1628-tól kezdve vezetett városi jegyzőkönyvek, melyek jó soká teljesen elhallgattak. 1628-ban ugyanis a városi tanács elítéli Schwarczot, ki Kirner Pétertől lovat vesz azon kikötéssel, hogy egy rézüstöt szállítson Jászóra, de a feltételt nem teljesítette. 1669-ben Trun Simon, mint a *XI város grófja* (tehát a XVII század végén még javában virágzott a XI városi hatóság) a káposztafalvai bíró érde-

kében panaszt emel Thul János iglói lakos ellen és a város egészen önállóan ítél. 1673-ban Kassay Mihály nyílt országuton megtámadja Jakobsáni Barthót, rálő pisztolylyal, de nem találja. Az iglói tanács ezt az ügyet is elintézi. 1678-ban Stiglitz András és Ráb János 23 öl fát lopnak, a városi tanács pellengérre itéli őket; már nyakukba kötik a lopott fát, a midőn az atyafiság közbelép és 15 tallér birság lefizetésével megmenti őket a szégyentől. Az 1691-ki pörből kivehetjük, hogy Iglón jósasszonyok is léteztek, kik jövendőt jósoltak, lopott tárgyakat előkerítettek és gyógyítottak. A sebész és Bőr közti becsületsértési ügyben a városi tanács ítél.

A 1708-ki évben lebonyolítja a városi tanács Nikoládes Katalin hagyatéki pörét, melyből megtudjuk, hogy Iglón rendes *arvaszék* létezett, melynek elnöke maga a bíró, első esküdtje pedig Reisz Pál bányabíró volt; ülnökei voltak: Romp János, Miléter Mihály és Titel Kelemen. 1736-ban Dobsina városa Iglón egy lengyeltől komlót vesz, de minthogy a lengyel adós, a városi tanács lefoglalja a komlót és Dobsina elveszti pénzét. 1741-ben Koehler János borkereskedő Lengyelországban boráért készpénz helyett egy ékszert kapott, melyet a harminczadnál megakarnak vámolni; ebben az esetben is a városi tanács járt el és hozott ítéletet. Mindezekből látjuk, hogy a városi tanács jogköre mindinkább terjed és hogy régi tekintélye lassanként ismét helyre állittatik; 1698-ban Marczy János, volt rektor, későbbi bíró összeírta mind azokat a jogokat, melyek szerint ítélték.

Nagyobb perekben, csődöknél, bűncseleknél a városi tanács a XIII városi szék meghagyására, a törvénykezésnél mint elővizsgálati forum járt közbe, mire azután a XIII városi szék érdemlegesen intézi el az ügyet. Erre nézve jellemző a következő levél, melyet a gróf a városhoz intéz, miután ez Remenyik Jakab bűnvádi panaszát

Mocznig ellen a XIII városi szék elé terjesztette volt: »A dobsinai Remenyik panaszát Mocznig György ellen a maga idejében előveszem, sziveskedjék azt Remenyikkel tudatni, de legyen türelmök, míg Mocznigot kihallgathatjuk, de addig is kegyeskedjék a bűnöst biztos fogságban tartani.« 1607-ben márczius 2-án elfogatja a városi tanács Czernablati Mihályt, kit lopás büntetével vádoltak; minthogy tagadja a neki bűnül rótt tettet, a XIII városi széknak adják át, mely a lőcsei alattvalót felakasztatja. 1611-ben Zwilcher Pál bűnös társaival, Sámuel Jakabbal és Pál pásztorfiuval beismeri, hogy libát loptak; a városi tanács átadja őket a XIII városi széknak, mely Zwilchert halálra és Sámuelét számkivetésre itéli, Pált pedig felmenti. 1623-ban Nikus Jakab kihívja Krámert párbajra; minthogy utóbbi házából ki nem mozdul, Nikus borzasztó lármát csap Krámer háza előtt; a város nem boldogulhatván vele, átadja a XIII városi széknak, mely halálra itéli Nikust, de minthogy »szép, szelid« felesége volt, elengedik néki a halálbüntetést és 4 tallérral birságot adják meg. Kálmán István feleségének a kedvese, Herencz, 1629-ben gyilkosokat fogadott fel, kik a férjt megölik és hulláját a Hernádba dobják. Minthogy egyik ítélet félszegebb volt a másiknál, végre a lublói törvényszék hoz ítéletet ebben az ügyben: Herenczet és Brinkót felnégyelik Mihályt pedig kerékre kötik. Klesch Szontágot tolvajnak szidja, azért a rézműves-czéh Kleschet be akarja zárni, de ez tiltakozik és rábírja a lőcsei czéhet, hogy Szontágot tiltsa el mesterségétől; Szontág a XIII városi széknél panaszt emel, az iglói czéhet a gróf nyilvánosan lehordja, hogy idegen hatósághoz fordul és Kleschet 6 forinttal bünteti. 1622-ben Küstner Eckhard ötvös egy czéllövészet alkalmával véletlenségből agyonlővi Nuber Keresztélyt. A temetésnél az özvegy kenyérért kiált, a gyermekek siránkoznak, a rokonság pedig nagy lármával vért követel,

de végre sikerül őket 90 frttal kibékíteni. Eközben a városi tanács már feljelentette volt Küstnert és a XIII városi szék 50 frttal marasztalja el a bűnöst.

Az 1636-iki eset sötét foltot hagyott örök időkre az akkori korra. Ez eset következő volt: Heller Péter, Novák Virginia és Moszkal Mária bepanaszolják Pulvermacher Dorottyát, hogy a *boszorkánymesterséget* űzi. A városi tanács nyaggatja, faggatja a szegény asszonyt, de ez váltig tagad és esküszik a tanács színe előtt, hogy az ördög nála nem járt, s nem is tudja, hogyan néz ki az. A XIII városi szék átveszi a pert »az ügyetlen városi tanács«-tól és a kénpadon azt vallja a szerencsétlen asszony, hogy nagyon szerelmes az ördögbe, folyton nála van; leírja farkát, véres nyelvét és beismeri, hogy az ördög segítségével betegséget hozott sok emberre és marhára. Az asszonyt e vallomása alapján máglyára ítélték és Iglón porrá égették.

1637-ben bepanaszolja a városi tanács a XIII városi szék előtt Lautschburger Lőrinczet, hogy ez szidta a tanácsot. Ezért a tettéért életével lakol. Ellenben Dirner Pál, ki egy fiut agyonütött, csak 20 frttal büntettetik, mert már a fiu szüleivel kiegyenlítette a dolgot. 1641-ben Putschen Balázs és Szontágh Pál szidalmazták egymást; a városi tanács elítéli Szontághot 40 frt pénzbüntetésre és 8 napi fogházra; de ez felebbez és a XIII városi szék mindkettőt 10—10 frtra ítéli el, ezenkívül 100 arany vinculumot kötött ki arra, ki még egyszer kezdi a másikat szidalmazni. 1642-ben egy iglói szolgáló ura temetéskor a harang üteme után halkán mondogatja »akasztófára való, akasztófára való«; a XIII városi szék megvesszőz-teti és száműzi a városból. Hermann János méhesében táncz volt, mely alkalommal Mileter kocsisa dulakodás közben agyonüti Hayden bányászt. A XIII városi szék a koc-sist halálra ítéli (iglói lvt. jegyzőkönyve és XIII városi lvt.).

De sok esetben csak a XIII városi szék ítél iglói ügyekben. Az 1617-ik évben Mileter és Szontag közt folyó örökösödési pert például csak a XIII városi szék végzi, épp úgy 1646-ban a Peschko és Szontág-féle örökösödési pert. 1656-ban Kálmán Dávid bepanaszolja kocsisát lopás miatt egyenesen a XIII városi széknél, mely a bűnöst megvesszőzteti és a XIII város területéről számúzi. 1661-ben a XIII városi szék Wilter Jánost, ki házasságtörést követett el, 100 frt bírságra ítéli; 1662-ben Fröhlich Dánielt, ki unokáját elcsábította, számkivetésbe küldi; 1670-ben Pollák György leányát, Zsófiát, azért, mert teherbe esett, halálra ítéli; de a csábító, egy szabólegény, nőül veszi, a szülők megfizetik a perköltséget s így csak két évre számúzi a szerelmes párt. 1704-ben Szontag végrendeletet csinál a XIII városi szék előtt. 1717-ben Benigny házában Marsalkó János, a herceg szolgálatában álló kapitány és a hercegi kovács, sörivás közben összevissza verik Bőr mészáros. A két bűnös a herceg közbenjárásával 40 frtot fizetett Bőrnek. 1720-ban a XIII városi szék az iglói kovács-czéhet visszahelyezi régi jogába, melynél fogva Szepes-Szombathban szombaton és vásárnapon szabadon árulhatnak a piacon, de ez a jog kölcsönös legyen.

Érdekes az 1712-iki kétnejűség miatt a káptalan részéről indított per; miután azonban az iglói plébánus kijelenti, hogy egyházi büntetéssel akarja jóvátenni a bűnesetet, a XIII városi szék is belenyugszik és nem avatkozik a dologba.

Ítélet alapján kivégezték Iglón 1610-ben Máriás Jánost, Istvánt, Jakabot és egy más Jánost rablás miatt; 1622-ben Bretzet gyilkolás és a szlovinkai Gált lopás miatt; 1624-ben Scholcz Jeremiást lopás miatt; 1644-ben Annát, egy gyermekgyilkos nőt, csábítója 60 frt bírságot fizetett; ugyanabban az évben Scholcz Pétert rézlopás

miatt; 1670-ben a sziléziai Metznert lopás miatt és Lőbitzer Andrást, a lóköttőt; 1664-ben Miléter kocsisát a tehénnel együtt elégetik; 1654-ben Huderklauber Katalint néhány fillér elidegenítése miatt lefejezik; Letysteint, mert vigyázatlansága folytán tűz támadt, máglyára ítélik.

Mindezekből látjuk, hogy igazságos jogkiszolgáltatásról szó sem volt, amiért is sok esetben a hercegi törvényszéknél kerestek a peres felek orvoslást. Mutatja ezt a bányászok pöre. Több bányász ugyanis borozás közben szidalmazta a herceget, a városi tanács vasra vereti őket és Podolinba a hercegi törvényszék elé hurczoltatja. Itt kihallgatják és a herceg kívánságára szabadon bocsátják őket.

A Rueber-féle határvégzés egyik felet sem elégítette ki, mert hamis alaptól indult ki s azért a határvillongások most is tovább tartanak. 1602-ben Kmitatsko szemet éget a szabad királyi erdőkben a Fischbergen, a sümegiek elfogják és a szepesi várba viszik; 1611-ben elkergetik Miléter kocsisát a thurmbergi hámorokból; 1614-ben Máriássyék ünnepélyes óvást tesznek a vaspataki bányák művelése ellen; 1615-ben a Brandstadt nevű erdőrészt pusztítják és 1623-ban erdőt foglalnak a sümegiek a Hüllőn. 1626-ban Máriássyék elkergetik a munkásokat a Grätelhegyről, 1625-ben és 1631-ben felgyújtják a zsindeleyeket. 1636-ban a csötörtökhelyiek erdőt foglalnak a Gölnitz mellett, ez ellen tiltakozik Igló, de minthogy az erdőrészt a Thurmberg területén volt, nem érnek célzt tiltakozásukkal (iglói lvt. jegyz.).

Az 1637-ik évben Máriássy 100 fatörzset hozat az iglói erdőből és a márkusfalvai fűrészhez viteti azokat; az iglóiak fegyveresen indulnak márczius 28-án Márkusfalvára és erőszakkal viszik el a fát, melyet azután Igló piacán halomba raknak. Ezért a merészségükért a márkusfalviak elpusztítják a Grätelt. 1655-ben július 22-én a

városi hajduk megvizsgálják a határdombokat és pihenés végett a márkusfalvai kosárba vetődnek. Itt lefegyverzik és megverik őket, támadóik felgyújtják azonfelül a 20,000 zsindelet, melyet a templom számára csináltattak. Határjárások voltak, a kisebbeket bele nem számítva, 1609-ben, 1698, 1708, 1729 és 1738-ban.

Igló a Lubomirszkyék uralma alatt lassanként magához kezdett térni, a jövedelmei az igazságosabb adóalap behozatala folytán növekedtek, úgy hogy már 1612-ben 400 frtot ajándékozhatott a lublói vár felépítésére. Összes régi jogait 1632-ben a magyar király által újból megerősítette és kieszközölte, hogy ezentúl vörös pecsétviaszkat használhatott okmányain. Ez a kiváltsága mintegy 1000 forintjába került ugyan a városnak, mert csak a közbenjárásért kapott Nebesz Mihály, a szepesi kamara pénztárosa 250 tallért, de azért ez is növelte a város tekintélyét. Az országnádor Kassán hagyta a város pecsétjét, honnan azután Roxer és Seiss Iglóra hozták. Egyéb ügyeit is igyekezett a város rendezni; e végből elfogadta az 1693-iki leibiczi gyűlésen hozott határozatokat, melyeknél fogva ezentúl csak a szepesi mértékeket kell használni és melyek eltiltják a dorbézolást és dohányzást s a cselédügy rendezése körül is üdvös intézkedéseket tartalmaznak, egyebek között, hogy a cselédek újévkor költözködjenek, újévi ajándékra ne tarthassanak igényt, valamint hogy: »kein Knecht darf Zobelhütt tragen, keine Magd zweimal verschamerirte Fürtücher, keine Schwarztüchel und Cszizen«.

A városnak örvendetes fellendülése azonban nem sokáig tartott. Lubomirszky Sebestyén, Szaniszló és György uralma és emberségesebb bánásmódja lehetővé tette ugyan, hogy a város ismét egy kissé feléledjen, nagyobb erőhöz jusson, de utódjok, a nagyravágyó és zsarnoki hajlamokkal bíró Heraklius gondoskodott róla, hogy ezt az alig összegyűjtött erőt az utolsó csepp vérig

ismét kiszípolyozza a város tagjaiból. Alig lépett uralomra, máris megkezdte a régi lengyel rendszert és lefoglalta még a tizedet is; 1673-ban külön pálinkaadót: egy üstért évente 90 denárt hozatott be és minden kigondolható módon zsarolta a várost, hogy minél több pénz folyjon be Lublóra, úgy hogy már 1679-ben Marczy János, rector scholae et notarius civitatis így panaszkodik a jegyző-könyvben:

»Grosser Gott von Rath und That
Erbarin dich ferner dieser Stadt
Und lass sie dir empfohlen sein
Du bist ihr Schutz und Schirm allein.
Wend' Hunger, Krieg und Pestilenz
Und alle böse Influenz
So loben wir dich allbereit
Von nun an und in Ewigkeit.«

Mert ugyanabban az évben, szeptember, október és november hónapokban a pestis is uralkodott Iglón, melynek mintegy 800 ember esett áldozatul. A sok zaklatáshoz járult, hogy 1681-ben egész télen át német katonák garázdálkodtak a városban s így nem csoda, ha a város már 1682-ben egyik jövedelmi forrását a másik után volt kénytelen zálogba tenni. 1688-ban már a borpinczére került a sor, melyet egyelőre egy évre Modori Dániel és Jelenik András, rozsnýói lakosok vettek ki 3000 frtéért, de a mely azután jó soká maradt a kezökben. 1692-ben újabb kölcsönt vett fel a város. 1694-ben egy hadnagyot, 3 altisztet és 100 embert kénytelen a város eltartani és midőn ezért Szontágh Tóbiás és Halbschuh Gáspár Lublóra panaszra mennek, a XIII városi gróf, Jóni, még rossz néven veszi (iglói lvt. ered. levél.).

1695-ben már több mint 100 házhely állott üresen, mert részint a nyomor, részint a vallási üldöztetések kényszerítették a kisebb polgárokat a várost elhagyni. A város

maga mind nagyobb zaklatásoknak volt kitéve; Lubomirszky már 1697-ben vette el a tizedet s most még azt követelte a várostól, hogy a rendes adókon és szolgálmányokon kívül évenként 60 dragonyost toborzzon és azokat lássa el fegyverekkel és élelemmel; kapzsóságában még azt is megtette, hogy megvétette a várossal néhány fenmaradt hordó rossz borát, természetesen — drága pénzen! Mily rendkívül nagy volt a városnak kiadása, mutatja az 1702 évi városi kiadási könyve, mely szerint a rendes adókon kívül fizetett:

»Havi pénz katonákra	12	frt	60	denár	
ad rationem Nona	52	»	25	»	
kontributio	1	»	98	»	
8 hordó bort, melyet senki sem ivott	49	»	50	»	
havi pénz katonákra	12	»	60	»	
névnapi ajándék a herczegnek	69	»	—	»	
hozzá az ágio	3	»	80	»	
a nyári eltartási pénz	129	»	60	»	
hozzá az ágio	6	»	—	»	
a puskaapor limitatoria Lublóra . .	38	»	—	»	
kontributio	170	»	—	»	
fuvar a herczeg részére	45	»	—	»	
Nona	547	»	75	»	
gabonapénz	167	»	28	»	
havipénz katonákra	5	»	—	»	
egy kierőszakolt ajándék a herczeg					
számára	125	»	—	»	
Lubló vár gondozására	14	»	—	»	
kontributio	90	»	—	»	
katonák felszerelése	43	»	20	»	
a tized	625	»	—	»	
kontributio várakozás miatt	12	»	—	»	
Lubomirszky fuvara a bálra	30	»	—	»	
ujévi ajándék	42	»	—	»	

a herczeg utazási költségeire . . .	48	frt	—	denár
hámpénz	100	»	—	»
pótkontributió	48	»	—	»
ágió	3	»	—	»
biróinstallaczióra Lublóra	75	»	—	»
herczeg kollendája	32	»	—	»

összesen: 2606 frt 96 denár«.

A fiatal herczeg azonban még azzal sem elégedett meg, hanem a nónát természetben követelte, habár Heraklius levélben kötelezte magát, hogy a nónát általában csak rövid ideig fogja követelni (ered. levél); a hazug, kétszinű lengyel játék újra kezdődött. 1705-ben minden városi hajdut és szolgát Lublóra visznek, úgyhogy a város minden rablóbandának volt kiszolgáltatva. 1712-ben a hadisarcz 17000 frtot tett ki. Nem csoda, hogy a város adóssága ijesztő módon nőtt. Az 1715. évi számadási könyv szerint az adósság állása következő volt:

1. a podolini zárdának tartozunk . . . frt 1800.—
zálogba tettük a Mária aknákat.
2. Pfannschmidt Keresztélynek Lőcsén frt 1200.—
zálogban a mérleg.
3. Pitischko Ivánnak Lőcsén frt 6000.—
zálogban a 3 Kundertmalom.
4. Günther Dávid, Gwartzinger Mátyás
és Rieder Nándornak frt 3500.—
zálogban a borpincze.
5. Bachmann és Hiedernek frt 630.—
zálogban az italmérési jog.
6. Szontág Gáspárnak Iglón frt 1000.—
zálogban a lucsbachi rét,
7. Spillenger Zsuzsannának Lőcsén . . frt 3000.—
zálogban a nóna*,

* 1718-ban kivették a polgárookra s így megfizették terményekben.

8. Spillenger Zsuzsannának Lőcsén	frt 1200.—
zálogba vásárjog, erdőlegelő stb.,	
9. Rössmann Máriának	frt 1870.—
zálogban a városi pecsét,	
10. Wachsmann Samunak	frt 604.31
11. Jóni Tóbiás örököseinek	frt 1805.—
zálogban a nagy pecsét,	
12. Grünblatt Lajosnak	frt 400.—
13. Bächler Jeromos Henriknek	frt 142.29
kerek számban: frt 23152.—	

s a mellett még 1949 frt deficit volt.

A XIII város nem viselhette el tovább azt a roppant nagy terhet, melyet a lengyel garázdálkodás vállára rakott; bajukon segitendők 1711-ben gyűlést tartottak Szepes-Szombatban, a honnan Marczy Jakabot, Krausz Mártont és Jóny Jánost a királyhoz küldték fel, hogy terjesszék elő a Lubomirszky elleni panaszait. Ezek következők valának:

1. Lubomirszky Heraklius a XIII várostól tizedpénz fejében 8000 frtot hajt be, holott ez az összeg a plébánosokat illetné.

2. Lubomirszky Tivadar 21.000 frtot vesz mint nónát, ezenkívül rossz meg drága héringet szállít.

3. A gabonapénznél a gabona köblét magasabb árban számítják, mint a milyen a piaczi ára.

4. Lublóra kénytelenek a katonák ellátására havipénzt fizetni.

5. Lubomirszky dragonyosai és egyéb katonái a XIII városban s ezeknek költségén telelnek.

6. Az a város, melyben a herczeg tartózkodik, zenével és tánczezal összekötött nagy lakomát tartozik rendezni, melyre az egész környék hivatalos; a többi helyeknek, a hol nem tartózkodik, konyhapénzt kell fizetniük.

7. A városok kötelesek a várba iparosokat küldeni, kiket élelemmel is kell ellátniok.

8. A mészárosok kénytelenek az uradalomtól drága és rossz marhát bevásárolni.

9. Az ifjakat katonáknak viszik; a szegényebbeket ott marasztalják, a gazdagabbakat hozzátartozói nagy összegeken kiválthatják.

10. A lovakat minden kárpótlás nélkül elhajtják és néha Bécsig is fuvaroztatnak velők.

11. A pénzjárulékokat körmőczi aranyokban kell fizetni.

12. Igló kénytelen évenként aczélt, rezet, ólmot, puska-port és fegyvereket Lublóra szállítani, a minek értéke több ezer forintba rúg.

13. A podolini és lublói építkezésekhez minden építőanyagot ingyen kell szállítaniok.

14. A polgároktól minden fegyvert elszedtek, de azért kénytelenek ezek kaszákkal, cséplőkkel és vasvillákkal a lengyel határookra vonulni, miáltal keresetöktől is elvonatnak és ennek következtében elszegényednek.

15. A XIII városban minden nemes egy lovast köteles kiállítani.

16. Katonai havipénz fejében 64 hét alatt 16.000 aranyat fizettek, úgy hogy ennek következtében már a vendéglőket és malmokat is zálogba adták.

17. Ha a leégettek nem fizethetnek, helyettök a többi polgár kénytelen adózni.

18. A bizottsági törvényszékek nagyon költségesek és a szabadalmakkal ellenkeznek.

19. Minthogy a szabadalmak megerősítéséért II. Ágost királyhoz folyamodtak, Lubomirszky 5000 arannyal büntette meg a XIII várost.

20. A herceg sok városban időtöltésből kinevez valakit a polgárok közül királynak, a mi 400 frtba kerül az illető városnak.

21. Habár szabadon választhatják papjukat, a herceg mégis oly plébánust küld a nyakukra, ki csak lengyelül tud.

22. Az adómentes földekeket szintén megadóztatja Lubomirszky.

23. A papirmalmoktól a jövedelmet a herczeg húzza.

24. Iglón több házhely pusztán áll, de a herczeg kerteknek veszi azokat és megadóztatja.

25. Olyan legelő után is, mely csak az ősidőkben használtatott és most már nem is létezik, szintén adót követel a herczeg.

26. Midőn a herczeg 1710-ben a moszkovitáktól szökött, a városok 10.000 frtot küldtek Késmárkra.

Ezek ellenében pedig a jegyző a városi jegyzőkönyvbe a következőt iktatja be nagy alázatossággal: «a herczeg legkegyelmesebben kegyeskedett a városra mint rendkívüli hadisarczot 2473 frtot kivetni.»

De nemcsak Lubomirszky, hanem a moszkovita sereg is sarczolta a városokat és ha nem voltak képesek fizetni, megexequálta azokat. Így Iglót is. Minthogy nem fizetett, a legelőkelőbb polgárokat börtönbe vetették; Fröhlichet, ki a zsarolás ellen tiltakozott, vasra verve elvitték, a házakban a boros, sörös és pálinkás hordókat csapra verték, a kristálypoharakat és ablakokat szétzúzták; a bírót a részeg katonák dobszó mellett körülvezették a városban és ocsmány kifejezések kíséretében mutogatták a népnek, míg végre a pénzt előteremtették és a rablóknak átadták (Szentmiklóssy krónika).

A magyar király végre a sok panaszra szemrehányást tett Lubomirszkynak, ki mindent tagadott; a meghunyászkodó XIII városi gróf a gyáva XIII városi székkal együtt pedig oly bizonyítványt állított ki Lubomirszky részére, hogy soha több adót nem követelt és csak a háborús idők miatt volt kénytelen a herczeg a városokat valamivel jobban megterhelni (iglói lvt. ered. levél). Lubomirszky Tivadar mégis annyiban engedett a királyi szónak, hogy most már emberségesebben bánt a zaklatott

polgárokkal és ismét a régi rendet hozta be, miáltal nem sokára újból jobbra fordult a város sorsa.

De még 1717-ben zálogba adja a város 10 évre a borpinczét 4130 frt fizetés mellett, és azzal a feltétellel, hogy a város ezt az összeget nem köteles visszafizetni, de tartozik a hitelezőnek borpincze-jogait még Lubomirszky ellen is megvédelmezni. A hitelező köteles a plébánosnak, a német és tót prédikátornak, a bírónak és a tanácsnak sátoros ünnepek alkalmával a megfelelő jó bort kiszolgáltatni, a nyilvános épületeket kivilágítani és a mérlegmesternek évenként 3 frtot adni. Ennek ellenében lekötelezi magát a város arra ügyelni, hogy csak a pinczéből hozassanak a polgárok bort, hogy a vőlegényi italt ott igyák meg és a szokásos összejöveteleket szintén a borpinczében tartsák. A hitelező köteles a csaplárost a fel esküdt iglói polgárok közül választani (iglói lvt. jegyzők.).

Ugyanabban az évben határjárást is akartak tartani. Junius 15-én nagy számmal gyűltek össze a városházán; a polgárság gyalog és lóháton dob- és trombitaszó mellett vonult ki, de alig értek a Kunderthoz, megeredt az eső és kénytelenek voltak visszatérni; minthogy pedig nem sokára az aratás állott be, az egész határjárás abban maradt.

1720-ban már jóval leapadt a város adóssága; 1743-ban január 29-én a város a városi gondnok és a XVI-os szék hozzájárulásával először adta bérbe a bormérést, még pedig Risdorfer Pál és Demian Mihálynak, kik évenként 1000 frt bért fizettek. 1744-ben Grünblatt Lajos bérlő már 1100 frtot fizetett a bormérés jogáért.

2. Lubomirszky Tivadar.

A Lubomirszky család tagjai közül az egyedüli Tivadar szeretett Iglón tartózkodni. Az erre vonatkozó adatokat leginkább Szentmiklóssy krónikájából vettem. E szerint a fiatal herczeg 1702. évi február hó 20-án jelent meg

először Iglón, hol nagyszerű fogadtatásban részesült. Már Sümegen túl, a Wenigbach mellett várta őt az iglói vikárius, későbbi szepesi kanonok, Reuscher György és egy 50 lovasból álló banderium. A mint a herceget megpillantották, hatalmas «éljen»-ekkel és taraczkdurrogatásokkal fogadták, mire aztán Igló felé vonultak. A menet élén a banderium lovagolt, a herceg előtt Szentmiklóssy Godofréd lobogtatta a város nagy zászlaját, azután jött a herceg és kísérete, utána 20 dragonyos és 500 kocsi a felföldről. A városon kívül a felső kapu előtt állott az összes bányalegénység fegyveresen, zászlóval és jelvényekkel; mögötte a kapu mindkét oldalán az összes polgárság lengő zászlókkal; bent pedig a kapu mögött a városi tanács várta a magas vendéget. Bent a városban a híres polgári zenészek fogadták a menetet, mely zene-, dob- és trombitaszó mellett éljenriadások és taraczklövések között vonult a templom felé. A templom előtt leszállt a herceg és bement misét hallgatni. Ennek befejeztével a herceg Reisz Pál bíró házához ment, hol Igló városának legszebb «szűzei» fogadták, kik két sorban voltak felállítva. A szobákban az asztalok már terítve voltak; de a herceg nem evett sokat, hanem tánczra perdült az iglói leányokkal, kikkel éjjél után 2 óráig mulatott. Másnap az ő tiszteletére a városháza, az áruház előtt, s a palántakertekben lövöldöztek, mely alkalommal harmadfél mázsa puskaport fogyasztottak. Harmad napon 50 lovas és 20 leány társágában Olasziba és Váraljára ment; innen a leányok haza jöttek, a banderium pedig Lublóig kísérte a herceget.

Lubomirszky Tivadar már első, Iglón való tartózkodása alkalmával el volt ragadtatva az iglói leányok szépsége által, későbbben pedig bizalmasai egyenesen Halbschuh Márton gyönyörű szép leányára, a nyulánk s bájos Katinára hívták fel figyelmét, a miért is 1705-ben egyenesen Halbschuh házában szállt le, hol több napig időzött. Az

atya nem tudott betelni a boldogsággal, hogy a herczeg éppen az ő házáat tisztelte meg megjelenésével és mindent elkövetett, hogy jól érezze magát házában. A fiatal herczeg folytonosan Katinka körül forgott, reggeltől estig csak ő vele mulatott és végre is rábeszélte, hogy kövesse őt Lublóra. A nagyravágyó leány engedett a meghívásnak és a herczeggel Lublóra szökött. Itt megnyerő modorával annyira behizelegte magát a herczegnél, hogy ez kész volt a kedvéért mindent megtenni; így megengedte, hogy atyja, lutheránus létére, bíró lehessen Iglón (későbbben a tilalom daczára sokszor választottak lutheránust bírónak); későbbben herczegi várbiztos lett. Márczius hó végén a herczeg ismét Iglóra érkezik, magával hozván Katinkáját, ki lengyel díszruhájában végig septe Igló városának pallóit és kegyelmes asszonynak czimeztette magát. Ez alkalommal a herczeg kedvesével Grünblatt Lajoshoz szállott, hol a bíróválasztás miatt összeveszett két ellenpárt: Miléter és Halbschuh kibékültek.

1707-ben a kegyelmes asszony Szontágh házában vett szállást, hol február 4-én egy egészséges fiugyermekkel ajándékozta meg a herczeget. A fiut Godofréd Adolfnak keresztelték és keresztszülői a legszegényebb koldus osztályhoz tartozók voltak. 1708-ban január hóban Podolinban a második fiúval ajándékozta meg a herczeget, ki a keresztésben Judás Thaddaeus nevet kapta. Májusban ismét Iglón vannak. Későbbben a kegyelmes asszony, kinek már harmadik fia, Tivadar is született, három fiával a «Rossmann» házában, tehát atyja házában lakott, kit más néven Rossmann-nak is hívtak ama ház után, melyben lakott. Minthogy a kegyelmes asszony nem igen ért reá a gyermekek nevelésével bibelődni, a nagyszülők nevelték fel azokat.

A herczeg azért, hogy kedvese Igló városának szülöttje volt, hozzátartozóin kívül egy cseppet sem kimélte

a többi polgárokat. Így a mint neszét vette, hogy néhány független érzésű polgár ama tény miatt, hogy a herczeg tized fejében minden hold földet 1 frt 20 denárral megadóztatott, a királyhoz panaszra mentek, azonnal megbüntette a várost 1400 frttal és 16 arannyal. Hogy kedvese által nagyon jól volt informálva az iglói viszonyok felől, mutatja az a körülmény, hogy ő maga adóztatta meg az iglói polgárokat, így Szontágh Gáspárt 400 frtig, Grünblatt Lajost 400 frtig, özvegy Grünblattné 500 frtig, Mileter Györgyöt 70 frtig, Szontágh Pált 60 frtig, ezenkívül még Schwarczot, Schmiedet, Pulszkyt és még többet.

Hogy a herczeg fiatal futárookra szert tegessen, Halbschuh mint herczegi várbiztos a XIII városban ujonczozást rendelt el a 10—13 éves fiuk között, hogy azok, kik beválnak, felcziczomázva szaladjanak a herczegi kocsi előtt. Iglóról erre a halálos veszedelemmel járó mesterségre karhatalommal vittek el 3 fiut: Roxer Lőrinczet, Riszdorfer Sándort és Polcz Jánost.

1709. évi július hó 4-én Katinkának két fia vérhasban pusztul el és a nagy templomban temetik el őket. A mint a kriptát a koporsók számára elkészítették, egy régi koporsóra akadtak, melynek apró aranyozott sárga rézgombokkal kivert fedeléről le lehetett olvasni, hogy Golcz esperes nyughelyét háborgatták. A két halott koporsóját 6 nemes vitte: két Szontágh, két Mileter, Grünblatt és Titel; Szentmiklóssy pedig dicsekszik, hogy ő vitte le a koporsókat a vállán a sírboltba! A város általános gyászt rendelt; zene, táncz, multság tiltva volt; s mivel Mileter Zsuzsi, tisztességes szép leány lakadalmán a fiatalság Kulmann Zsigmond vikarius nógatasára tánczra perdült, a város hajdui berontottak a házba, szétkergették a lakadalmasokat és a nászpárt 50 arannyal büntették. A többi «herczegfi» is meghalt nemsokára, az utolsó

1713-ban október 3-án. Mert 1711-ben Katinka a negyedik fiút, Józsefet szülte s e szülés alkalmával maga az anyja is belehalt. Katinka halálának híre éppen akkor érkezett Iglóra, midőn Halbschuh második leányának lakodalmát ünnepelte.

Halálának hírére egész Igló városa gyászba borult, a katolikus nagy templomban nagy gyászmise tartatott, sőt a túlbuzgó és hyperloyalis lutheránus prédikátor, Lippisch Dániel is a luth. imaházban nagy szónoklatot tartott, melyben az elhúnytnak tiszta, nemes erkölceit (?) dicsőítette! Hogyne, mikor a herczeg érte Bécsben még párbajt is vivott!?

A nemes herczeg hamar elfelejtette szép Katinkáját s midőn a következő évben húsvét után néhány nappal Iglóra érkezett, rá sem hederített még életben maradt magzatjaira, hanem új kedves után nézett. Május hónapban 20 napig dorbézolt a herczeg Iglón és mi sem jellemzi jobban a város erkölcsi süllyedését mint az a tény, hogy új kedvesét, valami Szepes-Szombatról való Hönisch leányt a legelőkelőbb házaknál nemcsak fogadták, hanem aljas haszonlesésből még a kegyét is hajhászták! A herczeg pedig kedvesével együtt a szegény, zaklatott polgárokkal csak csúfot üzött; így hogy csak egy példát említsünk, összefogdostatta a herczeg a tisztességes öreg iglói polgárokat és arra kényszerítette őket, hogy kedvese előtt szépen «franciáisan» tánczoljanak és ha a szegény ősz polgár nem eléggé frissen mozgott, a lublói vártömlöczcel fenyegette őt; ő maga pedig kedvesével ott hevert a pamlagon, röhögve, kaczagva az iglói polgárok esetlen mozdulatain és biztosítva a kaczagó leányzót, hogy a lengyel birtokán található medve sokkal szebben végzi ezt a mesterséget, mint az iglói polgár!

1713-ban ismét Iglón tartózkodott a herczeg és folytatta dorbézolásait és garázdálkodásait. De ekkor meg-

emberelte magát a XIII város és ezeknek független és jobbérzésű polgárai elhatározták, hogy újra küldöttséget menesztenek a királyhoz azzal a kéréssel, hogy vessen véget a kimondhatatlan zsarolásnak és dorbézolásnak, mely a nép erkölceit is alapjában megtámadja, a népet magát pedig a tönk szélére juttatja. Skultéti Dániel és Münnich Mátyás vállalkoztak a könnyen veszélyessé válható útra, kikhez még a lengyel kapitány, Fischer Antal csatlakozott. Bár a herczeg közvetlen környéke tagadta, hogy ennek az útnak valami haszna lett volna, de tény az, hogy a herczeg egészen megváltozott, dorbézolásaival felhagyott és a városokkal szemben támasztott követeléseit is lejobb szállította. Mutatja ezt Igló városának 1716-ik évi számadási könyve, mely szerint a rendes 125 arany királyi adón kívül, mely mindég egyenlő maradt, rendkívüli adóban fizett: kontributio fejében $37\frac{1}{2}$ aranyat, katonai pótlék fejében 38 tallért, tized fejében 628 frtot és katonai telelésre 289 frtot, összesen $37\frac{1}{2}$ aranyat, 38 tallért és 917 frtot, tehát félannyit, mint annak előtte.

1719-ben a herczeg teljes udvarával ismét Iglóra jött a karácsonyi ünnepekre, hová nemsokára az év utolsó napjaiban Lubomirszky József feleségével és udvarával is követte. Most is folyt a mulatság, de a szertelen tivornyáknak vége lett. Ezután 1722-ben márczius 17-től április 12-éig újra Iglón van a herczeg, továbbá 1723-ban és 1724-ben, a mikor egész udvarával itt töltötte a farsangot. Ez alkalommal a »bor- és városház« első emeletét színházzá alakították át, melynek deszkáin egy olasz színtársulat játszott; a bohózatokat az udvari szerecsen adta elő. 1726-ban május, június és július hónapokban ismét Iglón időzött a herczeg; felesége itt lebetegszik, de holt gyermeket szül, kit a Rossmann-féle sirboltban temetnek el. 1729 tavaszán a herczegi udvar újra Iglón van és 1736 április 29-én török zenekarral vonul be a

városba, a melyen az iglóiak nagyon elcsodálkoznak. A zenekar állott 4 furulyásból, 4 dobosból és 4 czintányérosból; az élén egy igazi török haladott. 1732-ben 16 hétig tartózkodott a herczeg egész udvarával Iglón, mi a városnak 160 forintjába került. 1734 és 1735-ben megjelenik a herczeg két fiatal herczegnővel, kikkel azután Landshutra költözött. A hercegeknek, valamint a várost olykor-olykor meglátogató lublói starostáknak a városháza felső emelete szolgált lakásul. A városháza földszintén volt 4 nagy szoba, továbbá egy sötét szoba, melyet levéltárnak használtak, egy nyitott konyha, egy börtönhelyiség és egy szoba a börtönőr részére. Az emeleten volt egy nagy díszterem és körülötte 7 szoba. A díszteremben őrizték a legfontosabb okmányokat.

3. Igló városának bírói Lubomirszkyék alatt.

1601-ben Salamon János volt a bíró, esküdtjei: Körbel Gergely gondnok, Dirner János bányabíró, Feuchter Farkas, jegyző.

1602-ben Feuchter Farkas a bíró, Omesz Antal bányabíró, Haschko György jegyző 1602—1609-ig.

1603-ban Feuchter Farkas a bíró, Omesz Antal bányabíró.

1604-ben Feuchter Farkas bíró, Dirner Jónás bányabíró.

1605-ben Dirner János bíró, Omesz Antal bányabíró.

1606-ban Feuchter Farkas bíró, ifj. Milletter bányabíró.

1607—1609. Milletter János a bíró; 1607-ben Dirner János a bányabíró, 1608—1609-ig pedig Omesz János.

1610—1611. Omesz Simon a bíró, Salamon János bányabíró, Feuchter Farkas jegyző.

1612. Feuchter Farkas bíró, Omesz Simon bányabíró, Kroll Pál jegyző.

1613-ban Feuchter Farkas bíró, Dirner János bányabíró, Kroll Pál jegyző.

1614-ben Dirner János bíró, Feuchter Farkas bányabíró, Morgu János jegyző. 1615-ben ugyanazok.

- 1616-ban Feuchter Farkas bíró, Dirner János bányabíró,
Kroll Pál jegyző.
- 1617-ben Milletter János a bíró.
- 1618—1619. Feuchter Farkas.
- 1620-ban Milletter János.
- 1621—1622. Dirner Tóbiás.
- 1623—1624. Roxer Benedek.
- 1625—1626. Dirner Tóbiás.
- 1627—1628. Milletter János.
- 1629—1630. Seysz Pál a bíró.
- 1631—1632-ig Roxer Benedek a bíró, Seysz Pál bányabíró; tanácsnokok: Omesz Simon, Dirner István, Neuherz János, Kyliány Márton, Schemski Kelemen, Birchenzweig Pál, Pappersheller Lőrincz, Klesch Kristóf, Tern Pál, Novák Tóbiás, Kroll Pál jegyző; Mum Jakab városi gondnok, elnöke a külső tanácsnak, mely vele együtt 16 személyből állott; azért a neve: »az urak a XVI. százékból.« A 15 tag következő volt: Sakius Márton, Felscher Gáspár, Almás Ambrus, Janofszky Mihály, Kőnig Benedek, Roxer János, Omesz István, Lepisch János, Krausz Ambrus, Bogner Dániel, Neubauer Antal, Stempel Demján, Schmidt Demján, Teuffel Dávid, Schatz Boldizsár.
- 1633—1636. Seysz Pál a bíró, 1634—1639. Mum Jakab a bányabíró, Kroll Pál jegyző.
- 1637—1640. Dirner István a bíró; 1640 óta Jaroschek Cyriák a jegyző.
- 1641—42-ben Mum Jakab bíró, Dirner István bányabíró.
- 1643—1644. Dirner István bíró, Süsz Pál bányabíró.
- 1645-ben Seusz Pál bíró, Dirner Jakab bányabíró.
- 1646-ban Milletter György bíró, Dirner Jakab bányabíró.
- 1647-ben Milletter György bíró, Mum Jakab bányabíró.
- 1648—1649. Dirner János bíró, Milletter György bányabíró.
- 1650-ben Milletter György bíró, Dirner János bányabíró.

1651—1652. Reisz János bíró, Dirner János bányabíró.
 1653—1654. Dirner János bíró, Reisz János bányabíró,
 Milletter György jegyző.
 1655—1656. Milletter György bíró, Dirner János bányabíró.
 1657—1658. Dirner János bíró, Reisz János bb.
 1659—1660. Reisz János bíró, Dirner János bb.
 1661—1662. Milletter György bíró, Reisz János bb.
 1663—1364. Novák Menyhért bíró, Milletter György bb.
 1665-ben Sontag Pál bíró, Milletter György bb.
 1666-ban Sontag Pál bíró, Novák Menyhért bb.
 1668—1672. Novák Menyhért bíró, Reisz János bányabíró.
 Spillenberger Samu jegyző 1676-ig.
 1673—1674. Sontag Pál bíró, Milletter János bb.
 1675-ben Milletter János bíró, Reisz János bb.
 1676-ban Molnár János bíró, Milletter János bb.
 1677-ben Balássy Mátyás bíró, Ráhl Péter bb.
 1678-ban Molnár János bíró, Milletter Pál bb.
 1679-ben Reisz Pál a bíró.
 1680-ban Grünblatt Lajos, 1681-ben Titel Kelemen.
 1682-ben Thomasz János, 1683—84. Sontag Pál.
 1685-ben Grünblatt Lajos, 1686-ban Reisz Pál,
 1687-ben Milletter János, 1688—1692. Marczy János,
 1693-ban Thomasz János, 1694—1695. Marczy János,
 1696-ban Polcz János, 1697—1698. Reisz Pál a bíró.
 1699—1700. Marczy János bíró, ki igen jeles, tudományosan művelt férfit volt és az iglói iskolánál sokáig mint rektor működött s a ki híven ragaszkodott a kath. egyházhoz. Mint bíró sok kiadást csinált a városi gondnok tudta nélkül, amiért is legnagyobb ellensége, Sontag Pál, pörbe fogta. A lublói helytartó, De Strachan, jószágvesztésre ítélte és míg pere tartott, egy kis kunyhóban lakott. De a fiatal herczeg csakhamar meggyőződött arról, hogy Marczy egyedül a polgári és vallási villongások áldozata és nemcsak

- visszaadta összes vagyonát, hanem még várbiztossá is tette és a De Strachan-féle türelmi parancsot a pellengér mellett a lőcsei bakó által elégette.
- 1701—1702. Reisz Pál a bíró, Grünblatt Lajos bányabíró, Milletter Mihály jegyző.
- 1703-ban Polcz János bíró, Reisz Pál bbíró.
- 1704-ben Reisz Pál bíró, Holzschuh (Halbschuh, Rossmann) Márton bbíró, Titel Kelemen jegyző.
- 1705-ben Holzschuh Márton a bíró.
- 1706-ban Romp János a bíró.
- 1707-ben Schmied Dávid bíró; minthogy Sontág Gáspár nem akarta elvállalni ezt a tisztséget, 100 frt bírságot fizetett; 1709-ben megkapta a hercegi felmentvényt minden hivatal alól.
- 1708—1710. Schwarcz Samu bíró, Reisz Pál bányabíró.
- 1711-ben Reisz Pál a bíró.
- 1712-ben Reisz Pál bíró, Jóny Tóbiás bbíró.
- 1713—1714. Jóny Tóbiás bíró, 1714-ben Sontag János gondnok.
- 1715-ben Reisz Pál bíró, Pulszky Samu gondnok.
- 1716-ban Pulszky Samu bíró, Risdorfer Pál gondnok.
- 1717-ben Pulszky Samu bíró, Reisz Pál bányabíró, Szentmiklóssy Godofréd jegyző 1719-ig.
- 1718—1719. Sontag János a bíró.
- 1720-ban Klesch János bíró, Reisz Pál bányabíró, Plenczner Mihály jegyző 1721-ig.
- 1721-ben Klesch János bíró, Milletter György bbíró.
- 1722—1729. Engelberth Dániel bíró, id. Grünblatt Lajos bányabíró, Szentmiklóssy Godofréd jegyző.
- 1730-ban ifj. Grünblatt Lajos bíró, 1731-ben ugyanaz.
- 1732—1733. ifj. Grünblatt Lajos bíró, id. Grünblatt Lajos bányabíró, Grünblatt Gáspár jegyző. A rendes árvaszék állott a bányabíróból, jegyzőből és két ülnökből.
- 1734—1735. Engelberth Dániel a bíró.

1736—1741. Grünblatt Gáspár bíró.
1742—1743. id. Sontág Mihály bíró.
1744—1758. Jóny Tóbiás bíró, Bulyovszky János jegyző.

4. Egyéb események.

Mielőtt a XVII. században Iglón végbement nevezetesebb eseményekről megemlékeznénk, említést kell tennünk Fröhlich Dávid, késmárki születésű tudós és matematikus 1639-ben megjelent »Medulla Geografiae practicae etc. czimű művéről, melyben egyebek között leírja a Szepesség nevezetesebb városait is. Iglót vagy Neocomitumot úgy írja le abban a művében, mint a XIII város legelőkelőbbjét. »Bányászata kiterjedt, a kertekben sok zöldséget termesztenek, a mit azután eladnak. Hires az iglói dalárda és a polgári zenekar. Márkusfalva felé egy földnemet ásnak, melyet gyógyszernek használnak. A földeket a lakosok jól művelik, nagy a marhatenyésztés, ipara hires, lenet is termelnek, de csekély a kereskedelme. Iglón az élet olcsó; a mi Németországban 500 frt, az itt csak 100 frt. A fényűzés igen nagy. A lakossága a szepesi-német nyelvet beszéli, de van sok tót is; egy része a lakosságnak magyarul is beszél, kevesen latinul.«

1637-ben egy éjszaki fény borzasztó izgalomba hozta az iglói polgárokat, mert azt hitték, hogy elérkezett a végítélet napja. — 1640-ben és 1676-ban marhavész dühöngött, melynek nemcsak a városban, hanem künn az erdőben is sok marha esett áldozatul. — 1647. október 2-án nagy tűz volt Iglón, mely a plébánián, Kraut und Fleisch tanító, későbbi diakonus szobája felett ütött ki, habár biztosan nem tudta senki, mert mire észrevették, már három ház égett. — 1652. évi hushagyó szerdáján 11 ház égett le; 1662. október 29-én 156 ház, 6 tanya és a középső malom lett a lángok martaléka; 1664-ben és 1665-ben ismét tűz ütött ki, mely utóbbi alkalommal a gyujtogatót

elfogták. Dominica oculi napján, tudniillik a vecsernye alatt, midőn mindnyájan a templomban voltak, kigyult a Reuber Pál-féle ház, a nyári oldalon a III. negyedben, de a tüzet csakhamar eloltották. Akadt tanu, a ki látta, hogy a házat Neuherz Pál napszámos részeges felesége gyújtotta fel, ki aztán be is vallotta, hogy azért tette, mert a gyermekek »libatolvaj!«-nak csúfolták. Kitudódott továbbá, hogy az 1662-ki nagy tüzet szintén ő okozta bosszúból azért, mert Sperndorfer a trágyát az ő szobája mellé hordta. Az 1656-ki és 1664-ki tüzeknek szintén ez az elvetemült gonosz asszony volt az okozója. A XIII városi szék szörnyű ítéletet hajtott rajta végre: izzó harapófogókkal csipette le a hust a testéről, ujjainak körmeit kiszakította és azután a bitófa alatt még élve porrá égette.

1694-ben is tűz volt Iglón; 1697-ben augusztus 17-én beütött a villám Milletter csűrébe, mely alkalommal az egész löcsei útcza lángban állott; a városházától kezdve Schwarzig csak a hátulsó épületek égtek le; a kár igen nagy volt, mert a téli gabona mind odaégett. — 1702-ben aug. 9-én beütött a villám Reisz Pál birónak a rozsnýói kapunál levő csűrébe; a kis házak a rozsnýói utczában mind porrá égtek. — 1707-ben egy herczegi katona felgyújtotta Langsfeld Tóbiás házát, mely alkalommal az alsó vég mindkét oldalán 112 ház pusztult el. Egy szolgáló a füstben megfult és egy gyermekágyas asszony ijedtségében meghalt. — 1710-ben február 10-én Halbschuh Gáspár istállójában ütött ki a tűz, mely 11 házat hamvasztott el. — 1714. márczius 30-án Brüderlein özvegyénél ütött ki a tűz, mely alkalommal 3 ház égett le. — 1714. decz. 10-én Galli Márta csűrében támadt tűz a felvégi hátulsó épületeket hamvasztotta el; decz. 12-én éjjélkor Koch Mihálynak a vendégfogadóval szemben levő házában gyuladt ki a tűz, melynek 9 ház esett áldozatul. Koch kénytelen volt büntetésből a szomszédok kárát meg-

téríteni. — 1715. február hóban a második városnegyedben Láng Andrásnak háza égett le. — Az 1719. évi július 20-án Hauser Pál pajtájában kiütött tűz elhamvasztotta az egész felső véget, átsapott azután a város falán és 73 házat pusztított el a malommal együtt. — 1725-ben január 24-én Jánisch Dániel háza égett le. — 1726. április 30-án Scholcz Pál házánál támadt tűz, melynek 163 ház, 9 kovácsműhely s a vendégfogadó esett áldozatul. Scholcz Pál vagyonát elkobozták, de megengedték neki, hogy a mészárosok majorjánál kunyhót építsen magának, a mészárszéket is használhatta továbbra is, de halála után az is a város tulajdonába ment át. — Tűz volt 1737-ben is. — 1738-ban áldozó csőtörtőkön Grünblatt Lajos csüre közelében keletkezett ama nagy tűzvész, mely 100,000 frtnyi kárt okozott. — 1739-ben egy Jeremiás vagy Rénias nevű falusi embert akasztottak fel Iglón; míg a nép künt járt, azalatt a deliquens nővére egy szolgáló segítségével felgyújtotta a várost. — Ezek a tüzesetek Igló város jegyzőkönyveiben, a XIII városi szék büntetési perirataiban és Szent-Miklóssy krónikájában vannak feljegyezve.

A gyakori tüzesetek arra indították a városi tanácsot, hogy egy szabályrendeletet alkosson, mely megszabja a tűzfelügyelő teendőit. A szabályrendelet 1719-ben készült és következő pontokból állott:

1. A tűzfelügyelő (akkor Fröhlich János) jelenjen meg este 8 órakor a városházán és több férfi társaságában vizsgálja meg az egész várost.

2. A tűzfelügyelő látogasson meg minden sör- és pálinkaházat, meg a vendéglőt; a mely helyen kártyáznak, tánczolnak vagy dorbézolnak vagy a hol akrobaták, hasbeszélők produkálják magukat, annak a helységnek vendéglőseit büntesse meg. A birság fele a tanácsé, a mázik fele a tűzfelügyelő-é.

3. Éppen így járjon el a czéhek helyiségeiben, hogy véget vessenek a dorbézolásnak.

4. Ha az emberek csendesesen viselkednek, a czéhekben 10 óráig, a korcsmákban 10 óráig mulathatnak, de táncz és kártya nélkül.

5. Minden káromlás tilos.

6. Dohányzás tilos; a kit dohányzáson rajta kapnak, az 12 forint büntetést fizet; ha nincs pénze, bezáratik.

7. Az utcán éjjel lármázni, ácsorogni, éjjeli zenét adni tilos. Ha a tűzfelügyelő 9 óra után valakit az utcán talál, bezáratja, hacsak czéhből nem jön, hol 10 óráig maradhatnak:

8. A tűzfelügyelő igazságos legyen.

9. A tűzfelügyelőnek nem szabad káromkodni.

10. A tűzfelügyelőnek, mint éjjeli kapitánynak este 9 órától kezdve reggelig alá vannak vetve: az őrmester, a hajdúk, a városi örök és a szolgák.

11. Ha verekedés támad és a tűzfelügyelő nem bír a verekedőkkel, felhívja a bírót segítségül.

12. A tűzfelügyelő felesketendő.

Egyéb csapások is érték Igló városát: 1654-ben nagy földrengés volt, nemsokára utána október 25-én oly nagy szélvihar támadt, hogy a ház fedeleit ledöntötte; 1662-ben május 17—19-ig nagy hó esett, utána árvíz volt, augusztusban pedig földrengés; 1666-ban véreső esett, a fák levelei véresek lettek, a tó víze elromlott, a hal mind megdöglött benne, úgy hogy a tó vizét le kellett eresztetni (szepesi krón.). 1669-ben oly nagy földrengés volt, hogy több ház összedőlt (iglói lvt. jegyz.). 1707-ben roppant nagy hideg uralkodott. 1710-ben május hóban kiütött Márkusfalván a pestis; a kinek csak módjában állott, futott a rettenetes vendég elől, a betegek ápolásáról szó sem volt és nem annyira a ragály, mint inkább az éhség pusztította a népet. Iglót egy ideig még kimélte a ragály,

mert minden embert, ki Iglóra jött, megvizsgáltak és őrködtek a felett, hogy a pestis be ne hurczoltassék. De nemsokára innen is kezdtek az emberek menekülni, eleintén Nagy-Batizfalvára, majd Gerlachfalvára, végre a Tát-rába. Julius 14-én haltak el az első emberek a pestisben, mely 19 héten keresztül egészen november 24-éig dühöngött Iglón. Volt nap, melyen 40 sőt 50 ember elhalt, úgy hogy Iglón a krónikák szerint összesen 2800 ember halt volna el; ez a szám természetesen túlzott, de azért lehet az Iglón elhaltak számát 1000-re tenni (iglói lvt. jegyz.).

Az 1713-ik évben május hóban nagy árvíz volt Iglón, a Hernád mindenütt kiöntött és telehordta a réteket és szántóföldeket iszappal és törmelékkal, sőt több házat is elsodortak a hullámok. 1716-ban nagy szárazság uralkodott, az erdő több helyen kigyuladt; ugyanabban az évben himlőjárvány pusztította a lakosságot, melyet dr. Milletter gyógyított. 1722-ben sok farkas garázdálkodik a város környékén, melyek egészen a lőcsei kapuig merészkednek jönni. 1724-ben január 29-én este 10 órakor nagy földrengés volt Iglón, a földalatti moraj megijesztette a népet, a levegőben pedig sajátságos zúgás hallatszott; mindössze három nagyobb lökés volt észlelhető, melyek még a harangokat is megszólaltatták (Szentmiklóssy krónika). 1739-ben újra kiütött a pestis; hogy ne jöhessen be senki a városba, kijavittatták a város falait és a hol már nagyobb rések voltak, ott gerendákkal és czölöpökkel egészítették ki a falat. Mindegyik kapunál éjjel-nappal őr állott, a kisebb kapukat pedig zárva tartották; az árokba vizet eresztettek; csak így menekült meg a lakosság nagyobb bajtól.

5. Üzleti élet.

Lubomirszkyék alatt az üzleti élet ismét élénkebb lett Iglón; a közigazgatás javulásával a kereskedelem is újra

fejlődésnek indult; az iparosok mind céheket igyekeztek alakítani, melyeknek védelme alatt egyes iparágak újra virágzásnak indultak, de a fejlődésnek azt a fokát, melyen a XIV. században állottak, még távolról sem voltak képesek elérni. A nagy zaklatás, melynek ki voltak téve, és a tőkehiány megbénította legjobb akaratukat és igyekezetöket is.

Ugy mint az előbbi századokban, úgy most is nagy szerepet játszott az iglói közéletben a *bor*. Azért a város maga szerezte be és maga kezelte a borokat és felesketett csaplórosok által mérette ki a polgároknak. A város a bort egyenesen a termelőktől vette, még pedig csak olyanoktól, kiknek híres jó szőlők voltak. Így 1602-ben Thökölyi Sebestyéntől vett egyszerre 38 hordó bort à 44 frtjával, a melynek hatása alatt nem egyszer kaptak hajba az iglói polgárok, a minek több esetben gyilkosság lett a vége (iglói lvt. jegyz.). Lőcsének is voltak az akkori időkben híres szőlői a Hegyalján s így attól is vett Igló városa több, 10—12 akós hordó bort 14—37 forintjával. Máriássy Zsigmondnak Márkusfalván 36 denárt fizettek egy-egy hordó közönséges borért, kitünőbb borokért pedig 32—43 frtot (iglói lvt. borkönyv). 1640-ben a borpinczének tiszta nyeresége 1816 frtot tett ki; 1641-ben 2413 frtot, 1642-ben 1716 frtot, 1643-ban 1449 frtot stb. Sokszor nagyobb mennyiséget is vett a város, így Tokajból, Tállyáról és Rozsnyóról egyszerre 3597 frt árán hozatott borokat (iglói lvt. borkönyv). 1679-ben Spisséktől veszi a város a bort, mely alkalommal kóstolónak 17 itcze bort ittak ki a kiküldöttek. Iglón egyes polgárok: Halbschuh és Milletter is foglalkoztak borkereskedéssel, de a város másod kézből nem vesz borokat; csak 1688-ban tett kivételt, a midőn Steinau tábornoktól egy 11 akós hordó asszúbort 226 frtért vagyis 264 magyar forintért vásárolt. Egyes jómódú iglói polgárnak magának is volt szőlője a

Hegyalján, többek közt a Szontágh családnak és Szontágh Gáspárnak Erdőbényén, ki ott halt meg a szőlőjében.

A XVII. század folyamán a *vaskereskedelem* és *vasipar* is újra nagyobb lendületet vett; az elébb üresen állott hámorokban ismét kezdődik az élet; csak Poltschner Tóbiás, Furtzer Jakab és Kálmán Menyhért hámorjai állanak még pusztn, de ezeket is nemsokára Szontágh veszi üzembe. 1631-ben következők dolgoztak saját hámorukban: Lakisch Dániel, kinek hámorá kovácsműhelylyel is volt összekötve s a ki adó fejében 2 latot fizetett; Mum Jakab, ki 16 latot adózik; Kirner, ki 8 lat adót fizet; Dirner Mihály 4 lat, Wind Tóbiás 8 lat adóval; továbbá Novák Pál, kinek hámorá szintén kovácsműhelylyel volt összekötve; Blechner és Wassermann József. Wind Tóbiásnak ezenkívül rézhámora is volt, mely után 8 lat adót fizetett. 1695-ben virágzásban állott a kőalatti hámor, melyet Blechschmied Péter rendezett be. 1708-ban Wiesner János új hámort épít a Gölnitz völgyében (iglói lvt. telekk.). 1729-ben az iglói nagy vashámorban olvasztó kemenczét is állítanak fel és hogy a városnak több jövedelme legyen, eltiltja a vásárosok panaszára a vas behozatalát; csak 500 mázsán felüli mennyiségben volt szabad a vasat a városba behozni, de ezt a vasat is csak az vehette, kinek hámorá volt és ez is mérlegelés alá került, nehogy a város jövedelme csorbát szenvedjen. Ugyanabban az időben az Eisenbach völgyében is állított fel a város egy vashámort, melyet azután bérbe adott.

Ebben az időben új kereskedelmi cikket is honosítottak meg Iglón. 1675-ben ugyanis elhatározta a városi tanács, hogy *papírmalmot* állít fel. Az eszme keresztülvitelével annak megpendítőjét, egy iglói származású, sokat utazott papirkereskedőt, Zacskovics Illyést bízták meg, ki egyszersmind papirgyáros is volt. Az ő felügyelete és vezetése alatt épült fel 1675 és 1676-ban a Hernád mellett

a papirmalom, melyet azután ő maga bérbe vett. Az első évre fizetett 80 frt bért, a második évre 100 frtot és 3 koncz papirost, 1682-ben kénytelen volt a város a papirmalmot is zálogba adni, még pedig Milletternek, kitől a város 720 frt árán bort vett, melyet ki nem tudott fizetni. 1710-ben Czieser Jánost találjuk mint bérlőt az iglói papirmalomban, ki 72 frt és két koncz papirost fizetett bér fejében, de köteles volt nemcsak az épületeket és árkot rendben tartani, hanem a belső berendezést, az asztalokat és kályhát is a malomban hagyni, ha Iglóról távozik.

Kereskedelmi czikk volt a puskaapor is. A város a *puskapormalmot* mindig bérbe adta és elég szép jövedelmet húzott belőle; így még 1720-ban Szontag, Milletter és Schellbach, későbbben Sartor György voltak a bérlők, de már 1726-ban nem vette ki senki; sok esztendeig pusztán állott, míg végre a vargák a rendes földadó lefizetése mellett vették át az épületet. Még elébb a posztókészítők vették a puskapormalom telepének egy részét 3 frt 60 krért és évi 2 frt 50 kr bér mellett és a vett telken szép gyümölcsös kertet telepítettek.

A XVII. század végén *nagykereskedőket* is találunk Iglón. Ilyenek voltak: Milletter János, Pollag, Szontágh és társa, Schneider András stb. Pollag Tamás megvette a felső templomfal kapujánál állott kovácsműhelyt és abból új boltot építtetett, melyet csak kereskedésre használt. Ezeken kívül kisebb kereskedők is voltak: Schwarz Samu, Schneider Mátyás, Paltzmann Jakab, Grünblatt Lajos, Milletter Tóbiás iglói polgárok és kereskedők bejelentik 1719-ben a városi tanácsnak, hogy az iglói kereskedők és szatócsok szövetségét alakítják meg. A városi tanács helybenhagyja a szövetség alapszabályait, melyek a következők voltak:

1. A ki kereskedő vagy szatócs lenni akar, az legyen mindenekelőtt iglói polgár.

2. A szövetség évenként két előljárót választ.
 3. A ki a szövetségbe belépni kíván, az nyujtsa be összes okmányait az előljárónak.
 4. Ha okmányai rendben vannak, kereskedést nyithat, de tartozik a közös pénztárba 20 frtot és az előljáróknak egy-egy tallért fizetni; ha azonban okmányai nincsenek rendben, nyithat boltot, de tartozik a közös pénztárba 100 frtot és az előljáróknak egy-egy tallért fizetni. Ha későbben az üzlete fejlődésnek indul, még jobban megadóztatható.
 5. Tanoncz, ki egy aranyat fizet, csak az előljárók tudtával és csak egy fél próbaév után vehető fel.
 6. Kivéve az országos vásárokon nem szabad senkinek Iglón valamit eladni vagy boltot nyitni, a ki nincsen felvéve a társaságba. Különben elkobozzák egész vagyonát, melynek egyik felét a városi tanács, másik felét a társaság kapja. A végrehajtó minden elkobzott forint után 10 denárt kap.
 7. A házalás tilos, kivált zsidóknak és kicsapongó asszonyoknak. A házalónak minden holmiját elkobozzák.
 8. A szövetkezet tagjai negyedévenként gyűlést tartanak. A tagok évenként 30 denár tagsági díjat fizetnek, a főtemplomnak pedig a közös ládából 4 font viaszkot. A kórház szegényeinek minden egyes kereskedő és szatócs személyesen köteles 60 denárt vinni. A borpinczében minden egyes kereskedő és szatócs a közös láda számlájára ihatik egy itcze bort.
 9. Az előljárók évenként beszámolni tartoznak.
 10. A vásáron vagy akármely más helyen tilos a káromkodás. Az előljárónak hatalmában áll az ellenszegülőt keményen megbüntetni. Tulságos nyereséget venni tilos. (Iglói lvt. jegyz.).
- 1728-ban a városi tanács újra megerősítette ennek a szövetségnek alapszabályait, mely most már arra törek-

szik, hogy az áru-megállítási jogot megszerezze, de a megye 1731-ben kihirdeti, hogy ez a jog egyedül Lőcsét illeti meg. De azért az iglói kereskedők kihasználták kettős minőségüket, a mennyiben mint magyarok kivitték a tilos árúkat, mint lengyel alattvalók pedig behozták a bochniai sót, melyet azután a piacon a falusiaknak árultak; mikor ezt is betiltották, a mézsör- és mézhordókban csempészték be az árúkat, míg végre a XIII városi gróf ezt is betiltotta (iglói lvt. eredeti levél).

Az iparosok közül a *mészárosok* már 1604-ben tekintélyes czéhet alkottak, melynek czikkelyei kivonatban következők voltak:

1. Csak az vétetik fel a czéhbe, ki a mesterségét előbb becsületesen megtanulta.

2. A ki a czéhbe felvétetni kíván, az a czéh főnökei előtt köteles egy marhát és egy disznót levágni; ha ez neki jól sikerült, beléphet a czéhbe és köteles 1 frtot és egy font viaszt felvételi díj gyanánt fizetni. A felvett tag iparkodjék, hogy egy év leforgása alatt saját háza legyen.

3. Tanoncznak csak becsületes szülőktől származó fiu vehető fel. A tanítási idő két évig tart. A tanoncznak belépő fizet a czéh pénztárába 2 frtot és 4 font viaszt.

4. A tanoncok felvétele húsvétkor történik.

5. A ki a czéh ellen vét, kitiltatik.

6. Húst vágni csak mesternek szabad.

7. Kiki sorban vágja a húst a saját mészárszékén.

8. Vásáron is csak annak szabad húst vágni, ki a mesterséget megtanulta.

9. Szombaton és vasárnapon minden mesternek szabad húst vágni, vasárnapon azonban csak a reggeli miséig.

10. Vásár alkalmával egész napon át szabad húst vágni.

11. Csak iglói mester vághat, még pedig jó húst. Egy marhát két mester is árúsíthat, ha mindegyiknek saját mészárszéke van.

12. A rossz húst elkobozzák és a kórháznak adják.

13. A ki vágott marhát más mészárosnak haszonnal ad el, azt megbüntetik.

14. A ki nem javul, azt elcsapják, mint mestert, de mint legény ismét beállhat.

15. Ha idegen mester vásár alkalmával Iglóra húst hoz, igazolja be azt, hogy valahol megtanulta mesterségét.

16. Ha az uton valaki kényszerből marhát vág, azt eladhatja.

17. Miklós napja után és húsvét után következő 14 napon át minden mészárosnak otthon kell maradnia, különben két font viaszt fizet büntetésképen.

18. Jakab nap előtt *oláh marhát* nem szabad vágni, csak borjut, juhot és falusi marhát. (Oláh marha = a havasokon hízalt marha.)

19. Az oláh marhát csak a polgári marha után, 8 nappal későbbben, hajtsák a tarlóra.

20. Minden játék tilos.

21. Csontokat és szarvakat ne hordjanak ki a temetőbe, hanem vigyék ki a városból.

22. Mesternek a fia a tanonczdíjnak felét fizeti, ha tanulja a mesterségét.

23. Ha egy mesternek a fia egy mészárosnak leányát nőül veszi, nem fizet semmit (azaz: sem mesterbért, sem lakmározásért.)

24. A ki a czéhfőnök parancsára *misére* vagy temetésre el nem megyen, az büntetésül egy font viaszt fizet.

25. Egymás elől a marhát megvásárolni nem szabad.

26. Mindenki rendet tartson mindenben (XIII vár. lvt.).

Az iglói mészárosok sok juhot tartottak és azokat az erdőben legeltették, de már a XVII század elején

kitiltják onnan juhaikat, mert nagyon pusztították az erdőt. A nép másnemű panaszokat is tesz a mészárosok önkénykedése, valamint a rossz hús miatt, amiért a város 1635-ben külön szerződést kötött a mészárosokkal, mely szerint:

1. A mészárosok jó hússal kötelesek a várost ellátni.
2. Hogy tolongás ne legyen és mindenki kénye kedve szerint húst vásárolhasson, naponként legalább négy mészárszéket tartsanak nyitva.

3. A mészárszék nyitva legyen reggel 8-ig, azután pedig 11—2 óráig.

4. A város határozza meg, mely marhának a husát adja el olcsóbban vagy drágábban a mészáros; a rosszabb húst először kell, még pedig olcsóbban kimérni.

5. Meleg húst ne adjon el senki, különben 2 forint büntetést fizet: 1 frtot a tanácsnak, 1 frtot a czéhnek; csak csütörtökön szabad a meleg húst is árúba bocsátani, ha annak szüksége beáll.

9. Szent-Jakab napjától kezdve legyen minden mészárosnak juhhúsa is, hogy a nép válogathasson (iglói lvt.).

1659-ben kéri Igló városa Lőcsétől a czéh-eskümintát, melyre a tanács a czéh főnökeit évenként ünnepélyesen feleskedtette. Ezen esküminta szerint arra esküdött a czéhfőnök, hogy mindennemű hivatásának híven eleget fog tenni, hogy a tanácscsal szemben engedelmes lesz, s hogy mestereit arra fogja szorítani, hogy csak jó munkát készítsenek. A mészárosok pedig még külön esküt tesznek arra, hogy rossz húst sem otthon, sem a mészárszékben nem fognak vágni, hogy nem gorombáskodnak és szegényt meg gazdagot egyenlően elégítenek ki, s végre, hogy hús hiány soha sem léssen (iglói lvt. jegyz.).

A mészárosok a húsvágás jogáért bizonyos összeget fizettek a városi pénztárba; 1683-ban egy mészárszéknek az ára az összes jogokkal együtt 84 frt volt. Ugyanabban

az évben a mészáros czéh képviselőjében Benigny Pál, Szontág János, Koehler Bertalan, Pulszky Mihály, Neuhercz Pál, Husz Albert, Nikolaides János és Fröhlich János panaszt emelnek a tanács előtt, hogy sok fiatal mester bérlett mészárszékeken vág húst. A tanács meggyőződven arról, hogy panaszuk a czéhszabályok értelmében jogos, megparancsolja, hogy két év leforgása alatt mindenki szerezzon saját mészárszéket, mert különben el fog tiltatni a mesterségtől.

A nagy forgalom következtében nagyobb lett a húsnak az ára Iglón is; de Grünblatt Szepes-Szombatról figyelmezteti a bírót, hogy a húsnak az ára mindenütt csak 5½ denár, éljen tehát a város limitatió jogával és zabolázza meg a kapzsi mészárosokat, a mi meg is történt (Igló lvt. jegyzk.). — 1734-ben márczius 30-án megadja Lubomirszky Tivadar a mészárosok kérelmére a czéhnek azt a jogot, hogy csak 40 mészárosnak szabad Iglón húst vágni és többet nem köteles a czéh kebelébe fogadni. (Iglói lvt. jegyzők.)

A *bodnárok*, még azok is, kik az öt városban laktak, 1603-ig a kassai czéhhez tartoztak, de a »rend végett« megkapják Iglón külön szabadalmaikat. A *posztósok* ipara is megvolt még; ebben az időben a posztósok kallómal-mukat újra más helyre kénytelenek áttenni, mert Blechschmied hámorá az összes vizet igénybe vette. A templomban az oltár mellett kaptak külön ülést, a miért az egyháznak évente egy vég posztót kötelesek adni. A *szíjgyártók* 1635-ben alakították meg czéhöket, melynek czikelyeit Kassáról hozták; ezeket a város is még ugyanabban az évben megerősítette. A *csizmadiákat* Iglón sokáig nem tartották igazi mesterembereknek, azért 1659-ben elhatározták, hogy ők is czéhbe lépnek, mire a város a szabadalmat meg is adta. A csizmadiák folytonos perben éltek a vargákkal és panaszuokra megtiltotta a lőcsei

főczéh a vargáknak, hogy csizmaféle lábbelieket készítsenek, mert csak hegyesorru, kivágott cipők készítésére van joguk. A pörbe Moskowszki András, Lublówár alkapitánya is beleszólt, mert a csizmadiák Lőcsére mentek panaszsra. De a város elfogadta a lőcsei határozatot, a csizmadiáknak a piacon külön helyet engedélyezett és ellenőrizte a vargákat; 1690-ben Schmied Mátyás vargát, minthogy magának csizmát varrt, 200 frtban marasztalta el, de kegyelem útján csak 10 tallért fizetett. 1731-ben nagy házmozgást tartottak a vargáknál és minthogy 22 vargánál csizmákat találtak, a czéhet keményen megbüntették. (Iglói lvt. jegyzk.)

A *kötélverők* 1692-ben alakítottak czéhet; a czéhszabályokat, melyeket a városi tanács is helybenhagyott, Lőcséről hozták. A *puskaművesek* czéhe 1693-ban megmástitotta czikkelyeit, mert a lakatosok kiléptek a czéhből, a sarkantyúsok pedig beléptek. A *fazekasok* czéhe 1694-ben alakult meg; czikkelyeit, melyeket a város is megerősített, Eperjesről hozták. 1730-ban Pulszky Simon külföldről hozatott kályhákat és ezekkel kereskedést nyitott. A fazekas czéh bepanaszolta Pulszkyt, mire a város az összes kályhákat elkobozta, csak a már felállítottakat hagyta meg.

A *serfőzők* czéhének czikkelyeit az 1747-ki megerősítésből ismerjük, melyek 11 pontozatból állottak és következők voltak:

1. A serfőző testvérek minden évnegyedben összejönnek és fizetnek 18 denárt és egy kancsó bort. A ki meg nem jelen, fizet 1 frt büntetést.

2. Tisztviselők a czéhmester és minden negyedből választatott egy-egy ülnök.

3. Sört csak oly iglói polgár főzhet, kinek serfőző joggal felruházott háza és ahhoz való berendezése van. Az idegent 4 tallérral büntetik meg.

4. Minden arra jogosultnak évenként 12-szer szabad sört főzni; csak a bányapolgár főzhet hámore és bányája részére akárhányszor. Egy teljes főzet áll 24 köből malátából és egy fél főzet 13 köbőlől.

5. Minden városnegyedben különböző helyen két czégér tűzendő ki.

6. Ha valaki 8 nap előtt kimérte a maga sörét, annak nem szabad más sört mérnie, hanem várnia kell, míg reá kerül ismét a sor.

7. Ezen 8 nap alatt csak egy főzetet szabad kimérni.

8. Különös alkalmakkor (haláleset, keresztelés stb.) a czéhmaster engedelmével az árusításra jogosultnak szomszédja tűzheti a czégért. Vásár alkalmával 8 napon át 6 czégér tűzhető ki minden városnegyedben.

9. Serfőzött akárhonnan szerződtehetnek a jogosult polgárok, csak egyik a másiktól el ne vegye. A serfőző minden főzésért 84 denárt és egy dézsa sört kap.

10. A czéhnél a fiatal serfőző testvérek szolgálnak ki.

11. A ki a czégér alatt zenétet vagy tánczoltat, az 4 tallér birságot fizet. (XIII v. lvt.)

Az iglói *ácsok* mindig igen keresettek voltak a vidéken. Így 1598-ben Kukuk Valér az iglói Mátyás molnárral és áccsal készítetteti a szepes-szombati harangláb faszerkezetét, melyért 52 frt bért kap. (Szepes-szombati levéltár.) 1631-ben híres *képfaragó* lakott Iglón, kinek neve Müller János volt.

A kézműveseknek a XIII városban Lubomirszkyék előtt igen rossz dolguk volt, mert a várszolgalmányok nagy része az ő vállaikra nehezedett, ők szállították az árukat a várba, anélkül, hogy valamit kaptak volna értök. Lubomirszkyék ezt a dolgot is rendezték, úgyhogy a szolgalmányok nem estek egészen az iparosok terhére. 1712-ben Iglón egy nagy vasszerkezetű *sütlökemenczét* állítottak fel, melyben a lublói várkatonák részére egyszerre két köből lisztből süthettek kenyeret. Ugyancsak Iglón

készítették Lubomirszky Tivadar részére a tábori kovács-műhelyét is, mely a hadjáratokban nagy feltűnést okozott. Ezeknek a dolgoknak a költségeit a város fizette. (Szentmiklóssy krónika.)

A város külön fürdőházzal is rendelkezett, melyben a város által kinevezett *borbély* működött, kinek sebészeti oklevéllel kellett birnia, mert ő reá voltak bízva az orvosi teendők is. 1709-ben meghívta a város erre az állásra Tichyt, okleveles sebészt, kinek szerződésszerűleg megállapított kötelességei voltak: a köpülőzés, az érvágás, sebek gyógyítása stb. s a mellett a borbélymesterség űzése; ezek ellenében kötelezte magát a város a vén aszszonyoknak a kuruzsolást betiltani. 1720-ban Tichy Mátyás, ord. chirurgus átvette a fürdőházat 36 frtért a várostól az alatt a feltétel alatt, hogy ezt az összeget is visszakapja, mihelyt a borbélyműhelyt áthelyezi vagy beszünteti. A gyógyszerár a Milletterek kezében volt.

A *szabómesterség* is virágzott Iglón; 1711-ben legjobb szabó volt Iglón Lechner, ki Szombathelyről költözött ide. Ügyessége a herczeg udvarának is feltűnt, a tisztek mind nála dolgoztattak; későbbben Lubomirszky az »udvari szabó« címét adományozta neki. — 1733-ban alakult meg az *asztalosok* czéhe; a czikkelyeit, melyeket a város is megerősített, a lőcseiektől vették át. *Kőműves* kevés volt Iglón, de hogy több tekintélyök legyen, Rosner János, Seewald Antal és Borsa Jakab bejelentik a városi tanácsnak, hogy a lőcsei kőműves-czéhhez csatlakoztak. A város megengedi azt és elrendeli, hogy más helyről kőművest hozatni tilos, hacsak nem nagyon sürgős a munka. Az agyagmunkát azonban, valamint a pálinkaüstök és sütőkemenczéknél előforduló tapasztási munkát akárkivel végeztetheti a polgár.

1732-ben a *takácsokkal* (Zwilchner) csináltak rendet, kiknek iparát ezentúl a következő czikkelyek védték:

1. A vásáron kívül senkinek sem szabad házalni font árukkal. 2. A késmárki takácsok elvesztik az elővásár jogát. 3. A folyosón csak egy legénnyel dolgozhatik a mester. 4. Magánházakban takácsmunkát csak Szent-János napjáig végezhetnek, azontúl adják át az esetleges munkát a takácsoknak. 5. Sem finom, sem nyers kereszt-szövetet nem szabad csak iglói takácskal csináltatni, éppúgy a vásznat is. Szalagot is csak iglói takács szőhet (iglói lvt.).

1724-ben a városi tornyot restaurálták. Waschko Pál készítette fent a tornyon a járdát. A felső toronyórának a felvég felé néző mutatólapjára ráfestették Mária menyemenetelének jelenetét, a téli oldal felé néző mutatólapra pedig Szent-Barbarát, körülvéve a lengyel-, Lubomirszkyék- és a város címereivel. Hogy ez csak lengyel nyomás folytán történt, mutatja az a körülmény is, hogy a munka végrehajtására egy lengyel festőt küldtek a város nyakára, kinek a város 36 frtot volt kénytelen fizetni. Épp úgy nem véletlenség, hogy 1732-ben a mérlegházra egy kis tornyocskát építettek, mely vörös, fehér és zöld színekben volt festve. 1727-ben egy Sámuel nevű stoószí órás megigazította a városi toronyórát, mely munkájáért 160 forintot kapott.

Hogy az egyes árúczikkek, munkálatok áraitól és a többi viszonyokról némi képet nyerjünk, közlünk néhány számadási jegyzőkönyvet. Ezek szerint voltak a városnak ilyféle kiadásai, még pedig 1611-ben:

bakó díjja, ki a takácsot lefejezte . .	2 frt 03 denár	
trabansoknak, kik a határt bejárták — »	50	»
idegen bakónak és egy dézsa sörért 3 »	20	»
ácsoknak, kik a középső hidat csinálták — »	84	»
halászoknak, kik a Taubnitzban halásztak — »	60	»
hengerkötélre — »	30	»

verebek pusztítására (e tétel többször fordul elő)	—	frt 33	denár
a dob bevonatásáért	2	» 50	»
kerék a városi kocsihoz kovácscsal együtt	1	» 38	»
a fejsze bepléheztetéseért	—	» 30	»
fa a városháza melletti átjáróhoz	»	15	»
a hidacsokkák vassal való ellátására	2	» 50	»
ácsoknak, kik a városházát, árúházat fedték	—	» 30	»
fuvarosnak Kassára	4	» —	»
a könyvszekrény asztalosmunkáira	1	» 50	»
a könyvszekrény lakatosmunkáira	1	» 18	»

Általános kiadások 1679-ben:

5 font puskapor	1	frt 80	denár
favágatásért a városházánál	—	» 92	»
a tanácskozásnál 74 itcze bor fogyott à 30 denár	22	» 20	»
a molnárnak bér fejében	6	» 30	»
a kampanatornak ostyákért	1	» 60	»
a deákok és iskolaszolgák bére	3	» —	»
a szakács uraknak a bírólakománál	18	» 09	»
egy dézsa sör	6	» —	»
a számadástétel alkalmával	12	» 40	»
a papnak a bírói szónoklatért	2	» —	»
csuprok, poharak, melyeket a katonák eltörtek	18	» 60	»
a felső szobákban a bíróválasztásnál italtra	12	» —	»
az alsó szobákban a bíróválasztásnál italtra	15	» —	»
két gyertyakoppantó	—	» 72	»
a héringek eladásakor borért	1	» 80	»
rézgálicz és gubacsra téntához	—	» 24	»

a grófválasztás előtt reggelire . . .	1 frt 80	denár
a grófválasztásnál 100 embernek bor és étel	21 » — »	
a gróf úrnak két nyúl és foglyok . .	— » 90 »	
madarakért a gróf úr részére . . .	1 » 80 »	
a kampanatornak a vásár beharangoztatásáért	— » 60 »	
a héringek szállításáért Lublóról . .	9 » — »	
a városi bodnárnak, ki a héringeket hozta	— » 90 »	
gabonaszállításért Lublóra	12 » — »	
pecsétviaszért (3 tételben)	1 » 77 »	
a füleki kapitánynak adtunk . . .	3 » 80 »	
az alsó-malom kapujának javításáért	1 » 60 »	
két dézsa sör a polgárságnak . . .	8 » 60 »	
a malomhoz tartozó ló eladásakor az embereknek	1 » 20 »	

Városi kiadások 1702-ben:

bírói sörért	1 frt 95	denár
a gróf úr számára fenyvesmadarakért	— » 66 »	
előlegital a gróf úrnál	5 » 20 »	
a toborzás alkalmával borra	2 » 20 »	
futonczoknak Lublóra	4 » 88 »	
20 nagy kosár széna	— » 90 »	
két patkó felveretéseért	— » 20 »	
a grófnál bort fizettünk	1 » 02 »	
a lakájoknak	— » 28 »	
Lublón egy itcze bor	— » 36 »	
Lublón étel-ital	— » 27 »	
a grófhoz való utazásra	1 » 27 »	
a polgároknak egy hordó sör . . .	7 » 48 »	
a bírónak étel-italért	1 » 80 »	
Leibiczon egy itcze bor	— » 30 »	
a pásztoroknak	3 » 75 »	

Moskovszky biztos ő kegyelmességé-

gének 3 kemény tallér felajánlva	7 »	20 denár
bírónak lublóí útra	3 »	— »
az irnoknak egy hordócska cse-		
resznye	- »	29 »
Zebridovszky plébánus úrnak . . .	5 »	20 »
a plébánián étel- és italért	14 »	50 »
a káplánnak egy kemény tallér . .	2 »	40 »
a gondnoknak a lakodalomra fel-		
ajánlva marhahússra	3 »	75 »
szánkára a város részére	3 »	— »

1679-ben egy nagy koncز teplicskai papirnak az ára volt 2 frt; $\frac{1}{2}$ font kréta 12 denár; egy kalendárium 96 d., 5 itcze csíkhál 48 d. (iglóí lvt. jegyzk.).

A mint ezekből az adatokból látjuk, a város urai bőven fogyasztották az italokat minden alkalommal. S ha hozzá vesszük azokat a kiadásokat, melyeket a lublóí várba szállítandó mindenféle czikkekre, ajándékokra és mellékszolgálmányokra szánniok kellett, nem csoda, ha a város pénztára sokszor tátongott az ürességtől és a polgárok áldozatkészségére kellett apellálniok. Hogy annál könnyebben essék nekik azt kimutatni s hogy legyen miből fizetniök, arról gondoskodott a bölcс XIII városi szék. Ez ugyanis betiltott minden fényüzést; ha valaki fényes új ruhát viselt, annak 20 frt, a ki dohányzott, annak 12 frt büntetést kellett fizetnie; ennek megszabása után így folytatja: »Damit aber kein Anlass zu dem Kindelbier möchte gegeben werden, als werd auch Ihre Wohlweise das übrige Essenschicken denen Sechswöchnerinnen ernstlich einstellen, aber auch die jenigen Frauen, welche nicht allein drei finger breite Federn sogar nach neuer Mode erpuzte und auf Spitzenart eingerichtete Atlasbänder an den Kopfspitzen tragen, vermöge Ihrer Amtspflicht zur Demuth ziehen und sie ihrer Eltern und

Voreltern Zustand erinnern, auch an ihnen die schärfste Strafe vollzieh. » (Iglói lvt. ered. levél.)

6. Egyház.

Ha a *Matricula Molleriana* és *Golcziana* feljegyzéseit végig lapozgatjuk, meggyőződhetünk arról, hogy a XVII. század plébánusai korántsem állottak a műveltség és erkölcsiség azon magaslatán, hogy egy elcsigázott, de törekvő polgárság szellemi vezérei lehettek volna. Általános műveltségről szó sincs náluk; egyedül családi bajokkal és dúsgazdag jövedelmök csorbitatlan behajtásával gondolkodnak, a néppel — a papok feljegyzése szerint a »*rusticus*»-sal — nem törődnek és fogalmuk sincs exponált kétes állásuk fontosságáról. Azért nem is csoda, ha a polgárság jó nagy része az olykor-olykor őt meglátogató, sokkal magasabb állású kanonoknak engedelmeskedett, misézett, gyónt, szóval katolikusnak maradt. Igaz, hogy *hivatalosan* az *egész városnak* lutheránusnak kellett lennie, mert az uralkodó, döntő befolyással bíró családok lutheránusokká lettek és annak is mutatták ki, hogy a templom és tized birtokában maradjon, — de számos tény éppen az ellenkezőt bizonyítja. Hogy csak egyet említsünk, legyen szabad az 1613-ik évben megújított Szent Barbara testvérületre utalnunk.

A városi levéltárban található eredeti okmány szerint ugyanis Neuhercz György, Braumer Boldizsár, Weisz Bálint, Grifel György és Heller Márton iglói polgárok társaik nevében is felkérlik a városi tanácsot, hogy az elődöktől örökölt *Szent-Barbara testvérület* alapszabályait erősítse meg. A városi tanács minden habozás nélkül kiadta a megerősítő s függő pecséttel ellátott okmányt. Tekintve azt, hogy az ezen okmány által megerősített alapszabályok egyik főpontja az, hogy minden *vasárnapon* *misét kell hallgatni* és a ki ezt elmulasztja, az birságul egy font

viaszt tartozik leróni: csak fel nem tehető, hogy az illető kérelmezők lutheránusok lettek volna. Ezenkívül az egyes czéhek czikkelyeiben is többször találkozunk a mise hallgatásának kötelezettségével oly időben, midőn az eddig általánosan elfogadott nézet szerint az összes polgárságnak lutheránusnak kellett volna lennie.

Különben a XVIII. század elején számos őszbe vegyült, gazdag független és tekintélyes polgárt találunk Iglón, kik katolikusok voltak és kikenél ama feltevés, hogy érdekből könnyelműen hitöket, meggyőződéseket megváltoztatták volna, teljesen ki van zárva. Másrészt a XVII. század végén éppen Iglótól követeli a lublóí kormányzó, hogy katolikus bírót válasszon, minthogy a városban elég alkalmas katolikus személy létezik, ki ezt a hivatalt becsülettel betöltheti.

Hogy később, néhány évtized múlva az iglói előkelő polgárokat mind a lutheránus egyház kebelében találjuk, azt két körülménynek kell tulajdonítanunk. Az egyik az, hogy az üldözések korában meggyőződtek a polgárok, hogy az igazságtalan és czéltalan üldözésnek nem annyira a vallás szentsége, mint inkább a féktelen főurak haszonlesése a főűgőja és azért megvetéssel és undorral fordultak el a jobbérzésű polgárok a zsarnokoktól és mindentől, mi azokkal összefüggésben állott; másik körülmény pedig az, hogy az iglói polgárokbán a nemzeti érzület mindig nagyon ki volt fejlődve, és ezt mélyen sértette a lengyel papoknak esztelen eljárása, melynél fogva lengyel voltukat folytonosan hangsúlyozták és hiveiket slavizálni törekedtek. Ez okozta, hogy egy időben magyar hazafiság és lutheránus egy fogalommá vált, mi természetesen a kath. egyházra nézve hátránynyal járt. Az iglói polgárság magyar hazafiságát mi sem bizonyítja jobban, mint a toronygombba elhelyezett okmány, melyről később szó lesz és melyben csak magyar eseményeket

sorolnak fel, lengyelt nem is említvén és míg abban minden magyar királyról történik említés, addig egyetlen egy lengyel királyról sem emlékszenek meg.

Amellett, hogy hazafiak voltak, a város érdekeit is folytonosan szem előtt tartották az iglói polgárok. Ez oka annak, hogy a városi jegyzőkönyvekben és okmányokban egyetlen egy adatot sem találunk, mely arra engedne következtetni, hogy az iglói polgárok a vallás miatt valaha meghasonlottak volna. Fájt a katolikusoknak, midőn magánházakban voltak kénytelenek misét hallgatni és fájt a protestánsoknak, midőn nagy templomukat véglegesen elvesztették; de azért békességben éltek egymással, kiki hitében keresvén vigasztalást. S ha voltak is néha-néha kisebb surlódások, ezek csakhamar elnémultak, mihelyt a város érdekéről, jólétéről volt szó; ilyenkor elnémult minden szemrehányás, minden neheztelés és panasz; német és tót, lutheránus és katolikus egygyé forrt, hogy közös erővel munkálják a város jólétét. Az iglói polgárságnak ez az együttérzése és összetartása volt az a nagy kincs, az a hozzáférhetetlen nagy talizmán, mely lehetővé tette, hogy a város a rettenetes lengyel korszak alatt is dicsőségesen megállotta helyét és végképen el nem pusztult.

Ezt a békés egyetértést eleintén a Lubomirszkyék sem zavarták; még 1652-ben kiad Lubomirszky egy rendeletet, melyben megparancsolja, hogy az evang. papoknak a tized pontosan beszolgáltatandó. De nemsokára megfordult a koczka. 1671-ik évi június hóban Mihály lengyel király egy dekretumot adott ki, mely hivatva volt a protestantismust a XIII városban teljesen tönkreteenni. Ebben a rendeletben meghagyja, hogy «a protestáns prédikátorok 3000 arany büntetés terhe alatt a XIII városból kiűzendők; a templomok a paplakkal és iskolákkal együtt és mindennel, mi hozzájuk tartozik, elveendő és

a katolikusoknak adandók vissza. A gróf és a bírák hivatalukból eltávolítandók» stb. Ugyanabban az időben Lubomirszky is megparancsolja, hogy a XIII város fogadja szívesen a piaristákat, vendégelje meg azokat és engedje meg a katolikusoknak a szabad vallásgyakorlatot. (Weber S.). Igló erre azzal felelt, hogy Johannes piarista pátert, ki erősen hozzáfogott a térítés munkájához és a polgárok közti békét teljesen feldúltni készült, kikergette a városból. Ebből nagy pör lett. A lengyel végtére csak egyes oltárt, egyes szobát kért a protestánsoktól a katolikusok részére, de az iglói polgárok már nem bíztak a lengyelben, védték magukat, a hogy tudtak és a meddig lehetett. Ez alatt 1671-ben augusztus 18-án a XIII városi gróf és a piaristák szerződést kötöttek a lublói várban, melynek pontozatai következők voltak:

1. A javított kápolnákat átadják a piaristáknak; a hol nincs kápolna, ott házat rendez be a város.

2. Olasziban legyen az iskola.

3. A város gondoskodik a piaristák elszállásolásáról.

4. Az egyházi szereket a régi leltárak szerint adják át a piaristáknak.

5. Ha az egyházi szerekből valami elveszett, megfizeti a város.

6. A kisebb oltárok alkalmas házakban helyezendők el.

7. A város kath. temetőnek alkalmas, kerítéssel ellátott helyet ad.

8. A harangokat közösen használják.

9. A piaristák fizetését tisztességesen teljesítse a város.

Nem sokára még súlyosabb csapás érte a XIII városi protestánsokat. 1674-ben április 30-án ült össze Váralján a vegyes bíróság, hogy a prot. lelkészek felett ítéletet mondjon. Ennek a bíróságnak tagja volt a királyi biztoson, a vármegyei esküdtön és a lengyel képviselőkön kívül Bársony püspök, ki mint vádló, tanu és bíró sze-

repelt, valamint a XIII városi gróf, Olmützer János, az evangélikusoknak titkos ellensége, ki nem sokára át is tért a kath. vallásra. A bíróság nemsokára kimondta az ítéletet, melynél fogva a maga elé idézett 41 prédikátort és diákonust lázadás és engedetlenség miatt Magyarországból száműzte. A nyujtott kegyelmet az adott feltételek alatt egyik sem vette igénybe, s mindnyájan számkivetésbe mentek. Nemsokára azután elkobozták a papok vagyonát. Az iglói hitszónok, Quendel Mihály írja: »1674. évi június 15-én ki kellett takarodnom a parochiából, tegnap pedig összes vagyonomat írták össze és kobozták el tanácsbeli emberek. Istenem, könyörülj rajtunk!« (Weber S.)

1676-ban elrendelte Lubomirszky, hogy a protestánsok adják át a katolikusoknak az egyházi tárgyakat, melyeket a templom elvételekor át nem adtak. Ugyanabban az évben Zsibidrovsky lett Iglón katolikus plébános; ennek sürgetésére végre az iglói protestánsok is átadták az egyházi tárgyakat, melyek be voltak falazva. 1687. május 30-án következő egyházi tárgyakat vett át Zsibidrovsky: 6 ezüst kelyhet aranyozott patinával, egy régi kelyhet patinával, egy igen régi kelyhet patina nélkül, a nagy szentségtartót, egy keresztet cum Cristallo in medio, egy keresztet aranyozott pacificaléval, egy aranyozott kannát, két lámpatartót, egy kanalat, egy ciboriumot és több más edényt rézből és ónból. Azonkívül még 3 missalét adták át. Az átadásnál jelen voltak: a plébános, a német szónok Pál, Reisz Pál egyházfelügyelő, Dirner Mihály egyházi gondnok és Balássy Marton városi gondnok. (Hradszky.)

Az ellenreformáció mind nagyobb erővel indult meg; a protestánsok templomai, iskolái elvették, az ezekkel összekötött jövedelmek elkoboztattak; a lutheránusokat nagy büntetés terhe alatt arra kényszerítik, hogy a szent misét hallgassák.

S ha olykor-olykor egy-egy rendelet biztosít is számukra némi kedvezményt, azt egy másik rendelet rövid idő múlva visszavonja. Így Lubomirszky 1694-ben július 29-én kelt rendeletével megadja a XIII városnak a vallás szabad gyakorlatát, imaházat és a harangok használatát is engedélyezi nekik, de már a következő évben Podolszky, Lublówár parancsnoka 1000 arany büntetés terhe alatt megtiltja, hogy a XIII városba evangélikus hitszónokok fogadtassanak be, hogy szószéket, orgonát állítsanak imaházukban. 1703-ban az imaházak elkobzása és a vallás szabad gyakorlatának teljes megszüntetése rendeltetett el. Ugyanabban az évben elrendeli Thern Simon, XIII városi gróf, hogy az iglói polgárok csakis katolikus embert válasszanak a tanácsba (ered. levél). Hogy a lengyel Lubomirszky megfosztotta a polgárokat a szabad papválasztás jogától, azt értjük, mert ezáltal a maga számára foglalta le a tizedet; de hogy egy XIII városi gróf, V. István királyi szavát: »quod liberum habeant inter se judicem, *quemcunque voluerint*, elegendi« annyira semmibe sem vette, hogy egyszerűen ráparancsolt a polgárokra, hogy csak katolikust válasszanak a tanácsba, az oly jelenség, mely ismét bizonyítja, mily erkölcsrontó és jellemetbontó befolyással volt a lengyel zsarnoki uralom.

Ezután békésebb idő következett a protestánsokra nézve. 1717. június 25-én Lubomirszky újra szorítja ugyan a lutheránusokat arra, hogy a misét látogassák, de néhány arany nyélbe üti a dolgot, sőt Kerlinovszky János lublói gondnok 1723. január 19-én kelt levelében oltalmat ígér a lutheránus prédikátoroknak és archidiákonusoknak, ha az ő »privát synagógájuk«-ba nem csalogatják a katolikus híveket, ha reggel 8 óráig elvégzik isteni tiszteletöket és ha a kitértek vagyonát elkobozzák. (Iglói lvt. jegyzk.) De ezeket a rendeleteket sohasem foganatosították teljesen a XIII városban, mert ez egyértelmű lett volna

a városok teljes megsemmisítésével, a mi ellenkezett a lengyel érdekeivel. S ez az oka annak, hogy az elzálogosított városok polgárai protestánsok maradtak.

A XVII-ik században és a XVIII-ik század elején következő egyházi szolgálók voltak Iglónak:

1600—1619. Goltz Joakhim, diákonus volt Klein Kelemen 1606-ban.

1619—1627. Ursinus Illyés.

1627—1645. Herber Szaniszló, német prédikátorok: Apelles János és Windisch.

1645—1664. Zarwuczius Mátyás, hitszónokok: Langsfeld György János (1647—1665.), Miller János, Schröter M. 1664—1674 Quendel Mihály, hitszónok: Brambs János.

A Lubomirszkyék alatt következő plébánusok működtek: Zsibridovszky J., Morszkovszky C., Kalinovszky és Petrikovszky. Mint hitszónokok: pater Vitkóczy (1678.), pater Antonius, Sifft (1680.), Kirchbauer Antal (1686.), pater Slenks (1689.), Augusztinius (1692.), Reuscher György (1696.), pater Antonius (1700.), p. János, p. Miklós, p. Dániel, p. Kulmann Zsigmond (1707.), p. Zsigmond, p. Stachovát, p. Rudin, p. Ráfael, p. Ferencz, p. Windisch Szaniszló (1716.), p. Antal (1718.), p. Flórián, p. János (1732.), p. Frisch J., p. Plucinszky, p. Barnabás; pater Amadaeus, ki 1739-ben halt meg 1240 frt adósság hátrahagyásával.

Midőn a lutheránusoknak végképen megszűnt a reményök, hogy nagy templomukat valaha visszakapják, 1694-ben a mai gymnasium udvarán építettek fából egy imaházat. Ebben következők tartottak isteni tiszteletet: 1701—1702. Topperczer Márton, azután Loischkovitz, ki Sümegről járt be isteni tiszteletet tartani, későbbben Graf István, lőcsei tanító, végre Kretschmár és Pfannschmied, lőcsei lelkész. 1710—1750. Lippisch Dániel, egyszersmind szent-kirni és pálmafalvai lelkész, ki a pestis elől Poprádra menekül, ezalatt Thern nevű diák végezte az

isteni tiszteletet. 1750—1757-ig Andersz Keresztély volt a lelkész.

A legrégibb egyházfelők voltak: 1600 körül Milletter János, 1645-ben Mum Jakab, 1700 körül Vielkorn Pál, ki 1703-ban halt meg. 1730 körül Leiszler György és Risdorfer Miklós voltak a világi gondnokok.

A nagy templomban 1732-ben következő családoknak volt temetkezési helyök: a Rossmann, Molnár, Jóny, Reisz, Lang, Piringer-Schneider- és Nehrer, Dirner, Engelberth, Szontágh Mihály, Preisz, Leisner, Benigny, Schwartz, Szentmiklóssy-Szontágh, Hauser, Risdorfer, Milletter, Szontágh Gáspár, Grünblatt, Plenczner, papoké, Milletter Mihály, Szontágh Pál, Benigny János és Köhler családoknak, összesen 23; ezenkívül üres hely volt még 9. Egy ilyen temetkezési helynek az ára 100 frt volt. A temetőben közvetlenül a templom körül a Klesch, Ksingsch, Paltzmann, Wind, Dirner, Szentmiklóssy, Bartsch, Pulszky, Boer, Klettner családoknak kriptái voltak. A többieket sorban temették, a mint a város kijelölte a helyet. Az első keresztet a temetőben, a templom és az iskola közt 1712-ben Lechner György, udvari szabó, bányapolgár és tanácsnok emeltette.

A tót kápolna már 1701-ben kicsinynek bizonyult, de csak 1723—1731-ig sikerült Plucsinszky Ádámnak azt mai alakjában felépíttetni. Plucsinszky tót hitszónok volt és éppen akkor szenteltetett fel pappá Máriássy Sándor egri püspök által, ki akkor Márkusfalván tartózkodott. A tót templom adakozás útján jött létre és maga Plucsinszky legtöbbet adott hozzá; adakoztak még hozzá az iglói polgárok, továbbá Morschovszky János plébánus, Kalinofszky, Lubomirszky és több más lengyel, kik különben is érdeklődnek az iglói kath. templom iránt; így 1707-ben Moszczenszky egy mellékoltárt építtetett a nagy templomban. A tót templomot Rosner János kőműves építette; a benne

¹evő orgonát Korabinszky és Kraut állították fel saját költségükön 1708–1731-ig. A jelenleg is a piacon álló Mária-szobrot 1724-ben Lubomirszky állíttatta fel.

A szent Barbara kápolnát maga Lubomirszky jelenlétében szentelték fel 1723-ban. Ez alkalommal nagy körmenetet rendeztek, melynél az összes polgárság és az iskolák is részt vettek; csupán Lippisch lelkész nem jelent meg, a miért a herczeg négy napra bezáratta és a lutheránus hitközség 100 aranyat volt kénytelen érte fizetni. (Hradszky.) — Itt megemlítjük még, hogy az Annakápolnát Engelberth Dániel, XIII városi gróf építtette és fenntartásának költségeire $1\frac{3}{4}$ hold földet ajándékozott az egyháznak. 1804-ben megnagyobbították a kápolnát. (Hradszky.)

Mint az iglói egyház életében érdekes eseményt felemlítjük még, hogy a vándorló kuruczok Iglón egy török leányt hagytak hátra, ki azután a keresztény hitre tért át és a szent keresztségben Katalin nevet kapott. A keresztelő pap Vitkóczy Mátyás volt 1678-ban, keresztszülők: Milletter János a bíró, Roll Pál a bányabíró, Milletter Tóbiás, Rossmann, Grünblatt, Heiser Pál, Bőr János, Szontágh Pál, Thomann János, ifj. Roxer János, König János, Milletter György, mindnyájan nejeikkel; azonkívül még Marczy János, Szontágh Gáspár és Milletter Mihály. (Hradszky.)

Az 1760-ik évben újra fedték a tornyot, a régi zsin-delyeket levették és rézfedéllel látták el. A torony gombjába szokás szerint egy okmányt helyeztek, melyet Paltzmann Márton és a gróf szerkesztettek; ehhez egy másik okmányt is csatoltak, melyet Gartenberg báró »Actis quibusdam Tolerantiam Religionis Dissidentium in XIII oppidis illustrantibus« czímmel írt. Ez alkalommal találtak a gombban iratokat, melyekben az előbbi toronyjavítások voltak feljegyezve. Ezen iratok szerint 1600-ban adták a

torony fedelének azt az alakot, melylyel 1849-ig fennállott, a midőn a gomb a benne levő okmányokkal együtt elégett. Az 1600. évi toronyfedésről következőleg emlékszik meg az írás: »Anno ultimi saeculi MDC. Turris fortissimus nomen Domini, ad eum currit justus et tutus est.« (A legerősebb torony az úr neve, ehhez menekül az igazságos és meg van oltalmazva.) Továbbá:

»Nach vielen Rathschlägen und hohen Bedenken habe ich, Jonas Dirner, damals dieser König: Bergstadt Richter, mich ermannet, Gott und meine Beisitzer zu Hülfe genommen und das Obertheil dieses Thurmes samt dem Knopf, zum ewigen Gedächtniss machen lassen, dadurch nicht meiner Nutz oder Ruhm, sondern der Stadt Ehre und Besserung gesucht. Die Frommen und Ehrliebenden Nachkommen werden ihnen diese meine gehabte Mühe und Sorgen nicht missfallen lassen: sich oft dabei erinnern des obenangesetzten Spruchs und also den Namen des Herrn, der unser Thurm und festes Schloss ist, und den theuren, edlen Schatz, des lieben Wortes Gottes, den wir Gott Lob gehabt und noch haben, ihnen lassen befohlen sein, den treulich bewahren, darob kämpfen und sich bemühen, dass auch ihre Kinds-Kinder dessen möchten geniessen.«

Der Schatz ist dieser.

(L. Hradszky XXIV. kir. pléb. testvérülete 196—7. oldal.)

Az akkori városi hivatalnokok voltak:

Omesz Antal gróf, Dirner János bíró, Leczel Mihály jegyző, Milletter János egyházi gondnok. (Gottsmann.) Egyházi és iskolai szolgák: Janschius János lelkész, Szolkovius János diákonus, Praetorius Gáspár, ludirector Sazinger Boldizsár, toronyzenész, ki a német szöveget írta.

Eteosticha

Anno

«Rudolphus II coronatur Posonii Regem Hungariae SUBIICI AUstrIaCos e PannonIs ora RoDoLpho AC offert regnI sCeptra DeCora sUI» (A római számokat képviselő betűk az 1574-ik évet jelölik).

Ilyenféle még 14 jön, de minthogy Iglóra nézve semmiféle vonatkozást nem tartalmaznak, kihagytuk és közöljük a tizenhatodikat:

«Nostrae Turris pars superior tectum et ornatum acquirit novum.

ACCIpIt ornatVs, Iona sVb IVDICe DIrner HaeC tVrrIs popVLo ARXsIs pIe ChrIste tVo» (A betűk 1600-at jelölnek, Dirner János bíró alatt épült).

Azután: «Horologium novum paratur (az új óra készült).

LeCzeL erat IVDeX et Pastor IanisChIVs Ingens RoXer HoroLogII ConfICIt IstVD opVs. (A betűk 1608-at jelölnek).

Azután fel vannak sorolva a termények árai:

Triticum (buza) eladatott 420 denárért.

siligo (rozs-buza vegyülék) eladatott 350 denárért.

hordeum (árpa) eladatott 300 denárért.

polenta (árpadara) eladatott 200 denárért.

pannicum (rozsliszt) eladatott 250 denárért.

avena (zab) eladatott 125 denárért.

furfures (korpa) eladatott 100 denárért.

«EneCat heV pLVres DefeCtVs panIs orbe HIInC PLebs fVrfVrIbVs VIscera repLet «DaX.» (Hej! többeket ölt meg a kenyérnek hiánya e földön; az éhes nép korpával töltötte meg beleit; évszám: 1599).

«Samuel Spilnberger M. Doctor, Domini iudicis gener, superius posita probando et firmando huc in perpetuam memoriam scripsit 27 Iulii Anno Da paCeM.» (1600-ban írta ezeket Spilnberger orvos).

«Dieweil dieser Knopf an unsern Kirchenthurm durch den gewaltigen und grausamen Sturmwind Anno hoc 1622 die 11. Octobris frühe um 4 Uhr auf die Erden geworffen, darin dieses Pergament gefunden, und nun wiederum verneuert, von dem ehrenvesten, nahmhaft und weisen Herrn Tobias Dirner wohlverordneten Herrn Richter dieser Stadt die 20. Dec. hat sollen aufgesetzt werden, und von ilme ersucht worden bin, dass ich M. Elias Ursinus Delitianus Misnicus, als unwürdiger Pfarrerherr dieser Christlichen Gemein und p. t. XXIV. regaliū sacerdotum in Scepusio senior, auch etwas memoriae causa et divini honoris aufzeichnen und herzu setzen wolle; als habe ich Gott dem Herrn zu Ehren der Wahrheit zum besten und der lieben posteritaet zum stets währenden Gedächtniss, theils auf diesen Pergamen den besten Schatz dieser Kirchen commendiren, theils auf einen andern eingeschlossenen patent etliche jährliche memorabilia aufzeichnen wollen und sollen.»

«Corona et thesaurus hujus templi et oppidi Igló est rectissime puritas verbi et sinceritas cultus divini hactenus praedicati et observati. Erhalt uns Herr bei diesem Wort, so haben wir genug hie und dort. Amen!»

«Thesaurum hunc veritatis verae Evangelicae nobis hactenus intactum inviolatumque Deo propitio reliquit illustrissimus magistratus noster, domini nostri gratissimi, dominus Sebastianus et dominus Stanislaus Lubomirsky, parens et filius, in eaque paterne nos defenderunt.» (Igló templomának és városának koronája és kincse igen helyesen a szónak tisztasága és az isteni tisztelet őszintesége; ezt a kincsét az ev. igazságnak őrizte meg számunkra érintetlenül és csorbitatlanul a magistratus és Lubomirsky Sebestyén és Szaniszló és abban atyai módon oltalmaztak bennünket.?!).

Fol. 15. «Deswegen so lasset die calvinischen Irrthum und Schwermerein neben allen andern, so in Gött-

licher H. Schrift nicht gegründet sein, nach Gottes des allmächtigen ernsten Befehl, nach unserer gnädigen Obrigkeit willen und der XXIV. königlichen geistlichen Bruderschaft heiligen Erkenntniss und Schluss gänzlich fahren und macht euch derselben nicht theilhaftig, sondern bleibet allein bei dem reinen und allein seligmachenden Worte Gottes und darinnen begriffenen h. Wahrheit, wie dieselben in den Schriften der heiligen Propheten und Aposteln aufgezeichnet und in den Symbolis und alten rechtglaubigen conciliis und treuen Kirchenlehrern bezeuget, auch in der ungeänderten und dem theuren Werkzeug und Mann Gottes Dr. Martin Luthers b. r. selbst verfassten und allzeit vertheidigten Augsburgischen Confession, sammt desselben Catechismus, kürzlich verfasst und in gewissen articulis erklärt ist: sprechende und bethende mit unsern Herrn und Heiland Jesu Christo, aus dem Evangelisten und Johannes 17» 17 sanctifica nos domine et pater coelestis in veritate tua: sermo tuus est veritas et permanet in aeternum, Amen.

Damals gewesene Amtleute

Tit: Herr Johann Milletter Graf, Tobias Dirner Richter, Jakob Mum Bergmeister, Christoph Schmaukert, Paul Krell Notarius, Georg Peschkovius Landschreiber, Melchior Reisz, Bendig Roxer, Georg Tropner, Melchior Klesch, Tobias Krausz, Martin Kiliány, Michael Elfinger, Paul Seysz, Barthel Bogner Vormund.

Kirchen und Schuldiener

Dnus M. Elias Ursinus Pastor, Clemens Klein deutscher Prediger, Johannes Bartosch windischer Prediger, Cyriacus Jaroschek rector, Buchardus Buchholtz cantor, Georgius Klesch collega, Andreas Koch campanator.

ἔστω θεῶ (istennel).

Ezután felsorolja az eseményeket, melyek közül csak az érdekesebbeket említjük:

1601-ben nagy vitatkozás volt a katolikusok és lutheránusok között.

1603-ban parelia (melléknap) et paraselenae (mellékholdak) visae die 7-ma et 8-va Januarii. Sziléziai lovasok vonulnak át Lőcsére a tescheni herczeg vezérlete alatt. Azután roppant vihar következett, mely igen sok fedelet hordott le.

1604-ben Belgiojoso és Pethő el akarják venni a lutheránusoktól a templomokat, de nem sikerül. Bocskay István hajdui elűzik Belgiojosot.

1605-ben tovább tart a Bocskay és Bastha közti háború.

1618-ban roppant nagy üstökös csillag volt látható.

1620-ban javították az orgonát a nagy templomban.

Ugyanabban az esztendőben öntötték a legnagyobb harangot és egy kis csengetyüt, melyre az óra kalapácsa üt.

1621-ben állították fel a nagy oltárt, a melyen Kristus egész élettörténete volt festve; a középen van Mária, kinek fia és az egész világ hódol.

1622-ben borzasztó idők jártak. Alig csillapodtak le a háborúskodások, kiütött a pestis, mely Debreczen felől Éperjesre, Kassára, Lőcsére és végre Iglóra is áthurczolatott. A pestissel karöltve járt az élelmi szerek hallatlan drágasága: egy köből búzának az ára volt 4 magyar forint és 25 denár, árpa 4 frt, rozs 3 frt, dara 3 frt, zab 156 denár. Az aratás után kissé csökkent a drágaság.

1622. évi október 11-én nagy szélvész dühöngött, mely sok háztetőt ledöntött, a csüröket széjjelszedte és a nagy toronyról a szélkakast a temetőbe csapta le.

Ezen események felsorolása után következett egy latin vers, s ezután így folytatja:

Anno 1649.

»Bei verwaltenden Richterlichen Amte der ehrenfesten namhaft und wolweisen Herrn Johannis Dirner, ist die grosse Glocken auf den Thurm gezogen worden, welche Anno 1647 bei währenden Richteramte des ehrenfesten, namhaft und wolweisen Herrn Georg Milletters ist gegossen worden und auch die Cymbal oder Uhr-glocke unterversetzt hatte, ist man durch sonderliche Schickung Gottes in Erfahrung kommen, dass das Obertheil des Thurms als welches zu oberst mit Blech nicht wohl verwahret, von der vielfältigen Nässe ziemlich versehret worden und mehrentheils vermorscht, und daher sich zu befahren gewesen, dass nicht etwa unversehens ein grösserer Schade, sowohl dem Thurme, als auch der Kirchen zugefügt würde. Als habe ich Johannes Dirner, damals dieser königlichen Berg-Stadt Richter mit Consens und reifen Rath meiner Herrn Beysitzer dasselbige Obertheil des Thurmes hinweg reissen und aufrichten lassen, betrachtende hierbey meines Amtespflicht der lieben Antecessoren fleissig gehabte Müh Gottes Ehre und der Stadt Besserung und Zierde. Bin der gewissen Hoffnung, es werden unsere lieben Successores und ehrliebende Nachkommen, ihnen diese meine Müh und wolgemeinten Fleisz gefallen lassen, sich auch künftig nach unsern Abschied dahin bemühen und bearbeiten, dass dieser Thurm mit allen seinen pertinentien als den Glocken und Uhrwerke etc. wie denn auch die Kirchen und das Haus Gottes, darinnen seine Ehre noch bishero gewohnet, in völligen guten Bau erhalten werden möge, damit es ihnen nicht gehe, wie vor Zeiten dem nachlässigen undankbaren Juden, die zwar ihre Häuser aufs herrlichste bauten, aber das Haus des Herrn wüste stehen liessen Haggai 1., 5. Gott stehe auch nun bei und sei mit euch, wie er mit uns und unsern christlichen lieben Vätern gewesen

ist und erhalte euch bei seinem reinen Wort, so habt ihr
gnug hier und dort, Amen.

1622 da der Knopf durch den grossen Sturmwind
ist abgeworfen worden, ist auch die Pest so damals
grassirt, also bald mit der starken Luft vergangen und
weggezogen.

1642 den 1 October ist eine grosse Feuersbrunst
entstanden auf der Winter-Zeil hinter der Kirchen und
sind bis 28 Häuser weggebrand, dadurch viele um das
ihre kommen und zu armen Leuten sind gemacht worden.

1644 hat Ferdinandus III. eine grosse Armee deutsches
Volk auf Kaschau durch Rosenauer Grund geschickt und
als solche zurückgezogen, haben solche ein Nachtlager
bei uns aufgeschlagen und ist die Leutscherbach und
Kürberg alles vol gelegen. Am Sontag früh als sie auf-
gebrochen, haben sie unserer Gersten, Flachs und andere
Sachen sehr grossen Schaden gethan, nichts geschonet,
sondern alles zertreten und verderbet.

1645 Hat Gott eine grosse Pest in ganz Ungarnland
geschickt und sind viel tausend Menschen durch die giftige
Seuche hinweg gerafft worden; auch bei unserer Gemein
sind über 2000 Menschen gestorben.

Votum Mathiac Zarwucii Rosae montani prt. pasto-
ris hujus ecclesiae pro incolumnitate hujus oppidi Igló.

Weil Oh Herr Christ in dieser Stadt
Dein Kirch und Wort sein Herberg hat,
So lass aus Gnaden solch Gemein
Durch deinen Schatz stets sicher sein,
Gieb Ihn' gut Regiment darzu
Sammt reichen Segen, Fried und Ruh
Behütt sie vor Nott und allen Leid
Straf sie nicht wie in vor'ger Zeit
Hülf Ihn' dass sie sein allzugleich
From, reich und selig in deinem Reich

Damit von Ihn' dein Gütigkeit
Werd hoch gelobt in Ewigkeit. Amen.

Kirchen und Schuldicner.

Herr Johann Georg Langsfeld deutscher Prediger,
Johann Bartholomaeus windischer Prediger,
Tobis Pollutius Rector,
Thomas Relofszky Cantor.

Damals gewesene Amts-Leute.

Herr Johann Dierner Richter, Jakob Mun Gottsmann,
Bendik König, Gaspar Zelscher, Johann Roxer, Johann
Schmied, Johann Romp, Georg Milletter Bergmeister,
Paul Brustmann, Johann Reiss, Clemens Dittel, Anton
Neubauer, Grieger Milletter Notarius.

7. Az iskola.

Az a csapás, melyet I. Lipót uralkodása alatt a
katholikus ellenreformáció erőszakos fellépése a protestáns
egyházra mért, mélyen sújtotta az iskolát is. 1674-ben, a
midőn a templomokat elfoglalták, megszűnt az ev. iskolák
nyilvános működése is; így az iglói ev. iskola is kény-
telen volt az erőszaknak engedni és termeit bezárni. Már
1675-ben megparancsolja Moschinszky András, lublói alka-
pitány, hogy a XIII város tanítói eltávolítandók és az
evang. gyermekek a kath. iskolákba küldendők. De úgy
ennek, mint a későbbi rendeleteknek, melyek kemény
bírságot szabnak arra, ki gyermekét másutt, mint kath.
iskolákban taníttatja, kevés foganatjuk volt, mert a luther-
ánusok azontúl is magánlakásokban taníttatják gyerme-
keiket, többnyire magántanítók és kántoraik által, sőt
későbbben Lubomirszky is megengedi, hogy ily magán-
tanítót tartsanak. Ezeket a magántanítókat maga a község
alkalmazta; de nem volt megszabott fizetésök, hanem a

hívek közt eszközölt gyűjtések és az iskolás gyermekek után fizetett csekély díjak tették lehetővé, hogy hivatásuknak éljenek.

Mielőtt az ellenreformáció bekövetkezett, maga a város állította ki a tanítóknak a híványokat és maga a város fizetett a rektornak 70 frtot és 5 köből gabonát, azonkívül Márton napján és ünnepnapokon is kikapta a rektor a maga részét. A többit a plébánusnak kellett volna fizetni és míg az a tized birtokában volt, teljesítette is kötelességét, de a mint Lubomirskyék elharácsolták előle a tizedet, természetesen nem fizethetett semmit és midőn ismét a szépen jövedelmező tized birtokába jutott, akkor már olyan tanerőket választottak, kik a plébánus fizetése nélkül is elvállalták az állást. Hogy az így megcsonkított fizetés mellett nem kaptak valami kiváló tanerőket és az iskolaügy folytonosan sülyedt, az természetes. Az oktatás igen szűk körre szorult, az anyanyelven és valláson kívül alig tanultak egyebet, csak 1731-től kezdve tanították a latin és magyar nyelvnek elemeit is és néhány gyakorlati tantárgyat. Igló városának tanácsa is követeli a tanítóktól, hogy a szabad mesterségekben tanítsák a gyermekeket. (Iglói lvt. jegyzk.)

A tanítók tagjai voltak a literatusok testvérületének, mely ebben a korban is fennállott; de a szellemi békák erre az egyesületre is ránehezedtek és anyagi viszonyai is hanyatlásnak indúlhattak; mutatja ezt az a körülmény, hogy a társaság Láng Jánostól 80 frt kölcsönt vett fel; ezt 1676-ban Marczy János rektor maga fizette ki és zálogba vette a társaságnak a Wenigbach mellett fekvő egy holdnyi és a Martergrube-ban fekvő szintén egy holdnyi földjét három esztendőre.

Mint közművelődési tényt felemlítjük azt a körülményt, hogy Iglón egy bevándorolt tót lakosnál, Perák Valérnál 1684-ben sok száz könyvet találtak, melyek között

voltak theologiai, philosophiai, matematikai, phisikai tartalmuak, a görög és latin remekírók, latin, görög és héber nyelvtanok, tót biblia, de magyar könyv egy sem volt köztük. A tulajdonos maga idegen volt és idegen is maradt a városban. (Iglói lvt.)

Végül felemlítjük, hogy ebben az időben is fennállott még a polgári zenekar és deákdalárda. A zenekar vezetője volt a toronyzenész, ki a hangszereket átveszi a várostól és jó karban tartja azokat; a hangszerek voltak: egy hegedű, egy bőgő, három kürt veres selyembojttal, két púzon és egy ezüst széllel ellátott réztányér. A karmester zenekarával ünnepek alkalmával a toronyjárdán játszott és a nagytemplomban ő vezette a miseéneket.

A XVII. században és a XVIII. század elején következő tanítók és kántorok működtek Iglón:

1600-ban Pelargus (Storch) Gáspár.

1602-ben János iskolamester, Biernstiel Vibal mester, ki 1604-ban főtanító lett, Pál kántor.

1605-ben Windorfer Ádám rektor, Sandanus Miklós collega, Buch Kristóf. conrektor, Bartholomaei György kántor.

1606-ban Lesch György rektor; a többi megmaradt.

1607-ben Peschko György iskolamester, a többi maradt.

1614-ben Láng Márton jön hozzájuk mint collega és Schmilauer Péter.

1615-ben Koch András tanító, a többi maradt.

1617-ben Peschko (Peschovius) György, ludirektor, latin költő, utóbb városi tanácsos és végül XIII városi jegyző; Koch András, Láng Márton, Austerlitzer Pál tanítók; Burkhardt kántor; 1620-ban Jaroschek Cyriák. Cseh György collega.

1630-ban új választás volt; megválasztottak: Schröter Samu, Zool György, Koch András és Polag, ki egy a városi tanácsra csinált csinos költeményért 5 frt jutalmat kap.

1633-ban Langsfeld Ádám kántor, ki 57 tallérral segélyzi Budaméry Gáspárt, hogy külföldi egyetemre mehessen.

1636-ban Policzy (Pollucius) Tóbiás rektor, jeles latin és görög költő s kitűnő szónok; meghalt Iglón 1668. Mellette mint kántor: Relofszky Tóbiás; Czechy György collega. 1646-ban Schalak János a collega; 1640-ben Kulmann.

1642-ben Kraut und Fleisch a tanító; 1644-ben Dürnbier János.

1646—1649. Peschko Dániel a rektor.

1658—1664. Lányi Illés a rektor.

1665—1669. Gallik János a kántor.

1669—1670. Mokoschin Joachim.

1670—1674. Róth Menyhért rektor, Kruseliusz Mátyás kántor; Brambs János tanító.

A katolikus iskola első tanítói kara következő tagokból állott: Marczy János (apostata) rektor, Balassi Mátyás kántor, Nikolaides György harangozó, Kornicis György collega és Dudecius Menyhért auditor (1678). 1684-ben egybekötik az auditori állást a harangozóval.

1699-ben új választás volt. Megválasztottak: Reuber György rektor, Krupa Márton kántor, Titel Kelemen collega, Rupert István harangozó; Keresztély auditor.

1700-ban Rudini Samu a rektor.

1703-ban meghal Nikolaides György, a kitűnő katolikus tanító.

XVI. A lengyel uralom utolsó évei.

Lubomirszky halála után III. Ágost, lengyel király a XIII várost feleségének, Mária Jozefának adományozta. Ez moszczeneczi Moszczenszky Andrást nevezte ki lublói gondnoknak, kinek első teendője volt dicső elődeinek zsarolási rendszerét a XIII várossal szemben tovább folytatni. 1745-ben márczius 25-én Iglón megjelenvén, a jövőre nézve következő rendeletet bocsátott ki: 1. A lutheránusok megsemmisítendőik és vagyonuk elkobzandó. 2. A nóna ezentúl is megmarad. 3. A héringek eladásának monopoliумát a királyné legkegyelmesebben beszünteti. 4. A XIII város a dragonyosok fenntartására 300 aranyat fizet.

A lutheránusok üldözése, mely kedvező ürügyül szolgált a fosztogatásra és zsarolásra, ismét kezdetét vette s bár azok az ellenők emelt vádakát mind megczáfolták, 1747-ben összeült Iglón egy lengyel bizottság, melyet Petrikovszki plébánus hatalmas beszéddel fogadott. Ez a bizottság megállapította azokat a vádpontozatokat, melyeket a lengyel királyné elé terjesztett s melyeknél fogva az elpártoltak kötelesek bizonyos határidőig a kath. egyház kebelébe visszatérni, különben elűzetnek és vagyonuk a kath. rokonaik között osztatik szét. Ezen a gyűlésen azt is követelte az iglói plébánus, hogy az egyházi tőkék kezelése a lutheránusoktól elvétessék. De a jelenlévő két világi kath. egyházgondnok bebizonyította, hogy ez a jog sem a katolikusokat, sem a lutheránusokat nem illeti,

hanem egyedül a várost, mire a bizottság is beleegyezett, hogy a város kezelje az egyházi vagyont, mely földekből és 3278¹⁹ frt készpénzből állott, valamint hogy a jövőben a perzselybe gyűlt filléreket is a város számolja el. A plébánus úr hidegen búcsúzott el földieitől, kik nemsokára 1753-ban azt is követelték tőle, hogy a tized élvezete fejében úgy mint azelőtt a lutheránus lelkészek, ő is szállítson a lengyel királyné háztartásába 19 köből rozsot, 6 köből buzát, 25 köből árpát és 21 köből zabot, mely barátságos felszólításnak természetesen eleget is kellett tennie.

Hogy a lutheránusok ellen kibocsátott rendeletek nagyrészt csakis zsarolási célzattal láttak napvilágot, mutatja az a körülmény, hogy az iglói lutheránusok pengő aranyokat csörgetvén az illetékes tényezők előtt, nemsokára nemcsak arra kaptak engedélyt, hogy rozoga imaházukat kijavítsák, hanem azt is megengedték nekik, hogy paplakukat felépítsék. 1755-ben pedig Máriássy Sándor nagyprépost egyházi látogatása alkalmával azt találja, hogy 1. A város fizeti a tanítókat az 1753-ki szerződés alapján és 2. Hogy igen sok gyermek látogatja a lutheránus iskolát, holott 1750-ben majdnem mindnyájan a katolikus iskolába jártak (Hradszky). A hivatalok betöltésénél sem jártak el oly nagy szigorral, mint azt a rendeletek követelték. Így Iglón a városi tanácsnokok közt sok protestantst találunk, kik között Vida Mátyás plébánus, mint türelmes magyar ember nem vonakodott helyet foglalni.

Az egyház ez időbeli életéből még felemlítjük, hogy 1752-ben a tót lelkész lakóháza, mely csak fából volt építve, már igen rossz állapotban volt, a miért is a város elhatározta, hogy új paplakot épít, mely 1764-ben készen is lett. 1757-ben az iglói Szent-Háromság társulat felépítette a Szent-Háromság kápolnát a márkusfalvi uton,

mely építkezésre Haas 1407 frtot áldozott; 1790-ben a helytartóság elkobozta ennek a kápolnának a vagyonát; 1828-ban XII. Leo pápa indulgentiával látta el ezt a szent helyet (Hradszky). 1771-ben a nagy templom boltozata düledező félben volt, a miért Garszky plébánus újra felépíttette. Ez alkalommal távolították el a protestáns sir-
emlékeket és a falon lévő feliratokat is bemeszelték.

A XIII város legnagyobb része ebben az időben már végképen elvesztette ellenállási erejét, melyet az előbbi korszakokban a lengyelek féktelenkedései ellen legalább időnként, különösen közigazgatási és bíraskodási ügyekben kifejtett. Legtöbbje már nemcsak külsőleg, hanem meggyőződésből is lengyellé lett! A XIII városi szék már régen, Ulaszló óta használta pecsétjében a lengyel czimert és a városi jegyzőkönyvekben gyakran «mi lengyel királyi városnak a tanácsa» ad utasításokat. Egyedül Igló városa nem akart semmit sem tudni erről a cseréről és jegyzőkönyveiben folytonosan hangsúlyozza magyar voltát, «a szabadalmazott magyar koronaváros» jellegét.

Egy ilyen «lengyel sas»-sal ellátott levélben utasítja a XIII városi szék a bírakat, hogy a lengyel rendeleteket tartsák be pontosan. Ezek elrendelik, hogy a szolgaszemélyzet csak újévkor bocsátandó el, hogy a fényüzés meggátolandó és «wenn dergleichen Kuchen, Kolatschen und Stritzel herum geschickt werden, soll Herr Richter solche wegnehmen lassen und ins Spital schicken;» megparancsolják, hogy a XIII városi gróf számla nélkül ne zsaroljon, hogy a polgárok vigyázzanak a tűzre és hagyják abba lakadalom alkalmával a lövöldözést. A bírót választászik a tanácsnokok, ne pedig a polgárok. A napi díj egy forintban állapítandó meg és *minden ajándék tilos*. A fonodákat és zugházakat, hol csak bujálkodnak, szüntessék be. Az öröket maga a bíró vizsgálja meg (ered. levél.). 1757-ben

Sala de Grossa vizsgálja az iglói városi számadásokat, mely alkalommal utasítja a bírakat: 1. hogy a megadóztatást egyformán hajtsák végre. 2. A közgyűlések alkalmával, melyeknél csak a nagyobb városok bírái jelenjenek meg, szüntessék be a lakmározást. 3. *A bírakat megajándékozni szigorúan tiltatik.* 4. Csak jó tanítókat válasszszanak. 5. Lutheránust polgárnak felvenni nem szabad. 6. Az iparminták jók legyenek; zsidó s egyéb söpredék nép ne merje a város határát átlépni (már elébb kiadta Moszczenszky a parancsot, hogy a cigányt, akárhol mutatkozik a város területén, agyon kell ütni); ha keresete van a törvényszéknél, fizesse meg elébb a tallért, csak azután emelhet panaszt.

Hogy ezeket a rendeleteket nem igen vették figyelembe, sőt magok a rendeletek kiadói is éppen ellenkezőjét tették annak, a mit elérni akartak, mutatja az iglói bírónak az esete, kinek leánya éppen a XIII városi szék és Grossa fellívására *fényes nászajándékot* kapott. De jaj volt annak, ki nem tartozott a lengyel klikkhez és ajándékot adott vagy elfogadott! Az ilyent a törvény egész szigorával sujtották, ha csak nem sikerült az illetőnek a megsértett jogrendet egy pár pengő arannyal helyreállítani!?

Minthogy a starosta önkényesen, az az a szász jog teljes mellőzésével hozott ítéletet, a szász jog úgyszólván egészen megszűnt. Ez okozta, hogy azok a kötelékek, melyek azelőtt a XIII város polgárait összefűzték, teljesen meglazultak, az együvé tartozás, a rokonság érzete teljesen kihalt belőlök és ha bajba kerültek, ritkán segítették egymást. Csak nagyobb tűzvészek alkalmával történt, hogy részint élelmi szerekkel és ruházattal, részint készpénzzel gyámolították egymást. De a lengyel uralom utolsó idejében már erre is parancsot és kényszert kellett alkalmazni és minthogy bebizonyult, hogy az egyes váro-

sok által nyújtott jótétemények kiszolgáltatása körül is előfordulnak visszaélések, a XIII városi szék határozta meg minden egyes városnak járulékát. Ez a szokás különben már Lubomirszkyék alatt is divott, így az 1735-ki olaszii nagy tűzvész alkalmával a XIII városi szék határozta meg a kár becslése után, mily összeg esik a biztosított összegből minden egyes városra. Most tehát eme szokásnak csak rendszerezítéséről volt szó s azért, hogy minden visszaélésnek és csalásnak eleje vétessék, 1752-ben összeállították a polgárok névjegyzékét, feltüntetvén abban az egyes házak becsértékét, s a varsói kormányhoz terjesztették fel, mely azt jóváhagyta és a XIII városi gróf őrizetére bízta.

Ebből az 1752-ki névjegyzékből tudjuk, hogy Iglónak akkor a majorról, mosóházzal és malátaépülettel együtt 487 háza volt. Ezeknek értéke 60450 frtra volt becsülve, a mi tekintve azt, hogy az összes XIII város házai 264700 frtra voltak becsülve, arra mutat, hogy Igló városának vagyonértéke jóval túlhaladta a többi városokét. Tájékoztatásúl felsorolunk egyes háztulajdonosokat, házuk becsértékével együtt; ilyenek voltak: Benigni Gáspár 500 frt, Schwartz Jánosné 400 frt, Köhler Pál 200 frt, Scholcz Menyhért 200 frt, Marschalko Jakab 200 frt, Benigni Mátyás 100 frt, Richter Mátyás 100 frt, Schwarcz János bodnár 150 frt, Langsfeld Pál 200 frt, Schmidt Mihály, Luntzer János, Strelko György, Fischer András (Monhorn), Rebel Gottlieb, Keiling András, Bock Ádám, Bartsch Jakab, Bartsch György, Drusbatzky András, Retter (Ritter) György, Fábry Bartel, Bárányi Mihály, Wind Jakab, Raab György, Kuvinszky János, Quitko András, Kroditzky György 50—50 frt, Roth Illyés 150 frt, Wind Zakáriás 350 frt, Scholtz András 150 frt, Grünblatt Márton 600 frt, Szontágh Mihály 500 frt, Münnich Márton 300 frt, Bogsch János 150 frt, Lassgallner Gottlieb 400 frt,

Csatlós György 150 frt, Alexy Mátyás 200 frt, Marschalko János 250 frt, Gärtner Keresztély 150 frt, Langsfeld Pál 250 frt, Paltzmann Márton 500 frt, Marschalko Márton Thern Jakab, Marschalko József, Neubauer Jakab, Thern Márton, Scholtz Tóbiás, Ujházy András, Scherffel János 100—100 frt. Ezen 487 ház között volt 255 igazi viskó, melyet a hatóság 50 forintra becsült; sok annyit sem ért, de ez volt a legcsekélyebb tétel, mely után egy denár járt. Fakunyhó volt 132, tehát silány ház volt összesen 387; ezenkívül volt 80 kőből épült, egy- és két szobás házikó és nagyobb ház egész Iglón *csak 20 volt*. Ebből a Varsón láttamozott, hiteles kimutatásból látjuk, hogy Igló nagyon szegényes, megkoppasztott köntösben került vissza Magyarországhoz.

Nem is csoda! Az általános elszegényedés és a már elviselhetetlen lengyel zsarolás mellett sok baleset is érte a várost. 1750—1771-ig 8 tüzeset volt Iglón, még pedig: 1750 június 15-én 70 ház égett le; a tűz Engelbert bánya-bírónál keletkezett, ki kénytelen volt 200 aranyat a leégettek közt kiosztani. 1753-ban április 22-én 13 ház lett a lángok áldozata, a megbecsült kár 900 frtra rugott. 1755-ben kétszer egymásután gyújtotta fel a várost egy petzieri ember, kit azután Váralján kivégeztek. 1758-ban is volt tűz. 1766-ban, április 23-án, a timárok során keletkezett tűz, mely 13 házat elhamvasztott. 1767-ben egy hét éves fiu égő paraszat vitt a padlásra, a fedél kigyúlt és 25 ház égett el; a fiut megbotozták, szüleit pedig száműzték. 1771-ben 8 ház égett le.

Hogy a leégett és ledőlt házak helyére újakat építsenek a polgárok, a város két évi adómentességet engedélyez, de nem épít senki. A tűzbiztonság fokozására is tesznek intézkedéseket. Münnich Márton, mint tűzfelügyelő összeírja a tűzoltásra szolgáló szereket; ilyeneket az egyes czéheknél is talált, még pedig: 68 létrát, 16 csáklyát, 23

fecskendőt s 24 vedret. A tornyot rézzel fedték, a mi 3827 frtba került; ezt polgári adó útján szedték össze. Mert a rendes bevételből már nem telt ki a költség. A bevétel ugyanis 1761-ben kitett 17,251'12 frtot, a kiadás 17213'45 frt. Az egyenes adó 9605'90 frt volt, azonkívül túrópénz fejében fizettek Lublóra 688 frtot, juhokért 712 frtot. A rendes kiadásokhoz hozzámitva a sok borra-valót, bírópénzt, fuvarozási költségeket, napidíjakat stb., a város fejlesztésére bizony édes kevés maradt. 1760-ban volt a bevétel 19102'23 frt, 1763-ban már csak 16661'98 frt, 1765-ben még egyszer emelkedett a bevétel, de azután már csak pótdadó által lehetett fedezni a roppant nagy lengyel adót. Ritka eset volt, mint pl. 1761-ben, hogy néhány forint a pénztárban maradt.

A város 1761-ben következő városrészekből állott: a Rand, Sechzehnstuhl, Kloport, Gerberei, a két főutczából, a közök és sikátorokból, a nagy-utcza, kis-malom-utcza, alsó-malom-utcza, a Muren-utcza és a szirtaljai hámor-telepéből, de ezen városrészek közül az alsó-malom-utcza, a Muren-utcza és a hámortelep már lakatlan volt. Említendő, hogy a telekkönyvben 1765-ben a Tonseifen név mellett »Dass Dörfchen« elnevezés is fordul elő.

A házak szegényes állapotának megfelelőek voltak a középületek is. A városi kórház, a nagy »Hospital« dűle-dező félben volt és csak nehezen tudták kijavítani; a lengyel uralom alatt szegények házává fajult; ide húzódtak a mindenökből kifosztott koldusok, kiknek ellátására a város bíróválasztáskor 30 frtot, 22 köből buzát és egy köből árpát adott és kiknek minden lakodalom és czéh-ebed asztaláról is jutott egy-egy falat.

A lengyel és a tűzvész által megtépázott várost a szomszédok is folyton háborgatták. Miként az előbbi időkben, úgy most is betörték a márkusfalvai, zavadkai, teplicskai és leszkovjáni parasztok a város határaiba és

pusztították az erdőket és mezőket. Hogy ennek eleje vételessék, többször tartottak határjárást; így 1745-ben, június 14-én, midőn az összes polgárság ki lóháton, ki gyalog összegyűlt a városháza előtt és a bíró lelkes beszédet tartott az összegyűltekhöz, megmagyarázván a mai nap fontosságát. Minthogy a vitás határdombok kérdését ezuttal nem sikerült elintézni, október 1-én pót-határjárást tartottak. Határjárások voltak még 1756-ban, ez alkalommal vegyes bizottság előtt; továbbá 1757-ben és 1762-ben. Hogy az erdők nagyobb felügyelet alatt álljanak és boldog-boldogtalan ne pusztithassa azokat, 1761-ben az egész erdőt pagonyokra osztották és azok őrizetére erdővédeket állítottak fel. Ilyen erdővédek voltak: a hollópataki, az ellensbogeni, a vaspataki, a csehseifeni, a friedwaldi, az előhuttai és a hátulsó részekbeli. Ott ültek az erdőkerülők, de azért az erdő állapota nem javult.

Az általános elszegényedéssel együtt járt a közügyek iránti lelkesedés apadása is. A magistratus választása lanyhán folyt; így például 1765-ben január 1-je helyett csak márczius 10-én köszöntek le a régi hivatalnokok; másnap megtartott az új választás, utána rögtön a díszebéd is, de azért a XVI. széket csak márczius 22-én választották. Addig természetesen szünetelt a városi közigazgatás gépezete. Az új hivatalnokok voltak: Paltzmann Márton bíró (1759 - 1774); Engelberth Dániel bányabíró (1741--1776). A XVI. szék urai voltak 1765-ben: Reitermacher György elnök és gondnok, Szentmiklóssy Gottfried II., Szontágh Pál, Benigni Mihály, Dirner János, Demián János, Szontágh András, Rheinländer Gottfried, Seewald Antal, Wind János, Scholcz András, Majercsik András, Demián Dániel, Benigni Samu, Urbány György, Pákh Jakab.

A polgárság vagyonának csökkenésével természetesen csökkent a fogyasztás is. Már 1765-ben kénytelen

volt a XVI. városi szék a serfőzést redukálni, úgy hogy ezentúl évenként egy házra csak tíz serfőzés jutott. A bérletet csak mesterségesen tudták fentartani és hogy minden bérlőnek jusson egy kis jövedelem, elhatározták, hogy az alsó végen lakó polgárok csak alsó végi korcsmárostól, a felső végen lakók pedig csak a felső végi vendéglőstől hozhassák a bort (Niedermarkt—Obermarkt), sőt minthogy az alsó végen jobban fogyott a bor, az alsó végi korcsmáros, Kaveczky, kénytelen volt a felső végen fenmaradt bort kimérni, mire a borfelügyelők, Szentmiklóssy Antal és Korabinszky János, szigorúan felügyeltek; ha egy felső végi lakos az alsó végi korcsmában ivott, vagy megfordítva, arra egy forint birságot róttak.

Más tekintetben is igyekezett a város jövedelmét fentartani; így szigorúan védelmezte malomjogát s azért meg nem engedte, hogy Binder Bartel, ki 666 frtéért vette meg Komlós Andrástól a *lábashámort* (Pfannenhammer), azt daramalommá alakítsa át. A fajutalékot is lejobb szálaltotta, úgy hogy ezentúl a sörház csak 30, a malátaház 12 és egy-egy rendes ház csak 4 öl fát kapott, miáltal a város a további erdőpusztításnak véget vetni igyekezett. A bányászat, habár az is pangott, még elég szép jövedelmet hajtott, mert még ebben az időben is oly nagy mennyiségű arany és réz gyűlt össze urbura (bányavám) fejében, hogy az urbura felügyelője, Millendorf, annak Lublóra szállításához hat kocsit rendelt, melyek mindegyikébe hat lovat fogtak. Hogy a keresetforrások kiapadásának következményeit némileg ellensúlyozzák, a lubló fényüzési törvényeket a legszigorubban hajtották végre; a játékot, dorbézolást, a sütést-főzést betiltották, a díszruhákat elkobozták és mindenképpen azon igyekeztek, hogy a szegény polgároknak maradjon még valamijök, a mit a lengyelek éhes torkába dobhatnak.

A fényüzés ellen hozott rendeletek szigorú végrehajtásának az volt az eredménye, hogy még a belkereskedelem is majdnem teljesen megszűnt. A nagyobb kereskedők: Szontágh, Schneider, Milletter, Pollág stb. egészen feladták üzleteiket és visszahúzódtak; egyedül Hermann igyekezett még a kereskedelmet és külföldi összeköttetéseit fentartani. Az előttünk fekvő levelező könyvből megtudjuk, hogy Pozsonyba, Bécsbe és Boroszlóba buza- virágkék, világosabb zöld, gyöngyfehér, nyúlszürke színű posztót szállított, Norinbergbe bort; hogy Tuschendorfból (Schweidnitz), Ronndorfból vásznat hozatott, Triesztből fűszert, kávéat stb. A szomszéd megyék mind képviselve vannak leveleiben, de minden leveléből kirí a panasz, hogy tartozások behajtásánál hiába fordul a hatóságok segítségéhez, hogy fuvarosai jogtalanul megsarczoltatnak s orvoslást nem talál sehol. A vége az lett, hogy megbukott s csődöt volt kénytelen bejelenteni (iglói lev. Hermann csődtömegéről szóló iratok).

Az iglói vásárok teljesen elvesztették jelentőségüket, a lengyel a szabad vásárt is megsemmisítette; magán embernek csak a vásár másodnapján és heti vásáron csak 10 órától kezdve volt szabad holmiját árúba bocsátani; a vászonnal való házalás el volt tiltva; a házakban csak egy szövőszéket volt szabad tartani és azon is csak Szent-János napjáig dolgozhattak. Nehány mészáros kedvéért elvették a bányapolgároktól a szabad ellátási jogot, melynél fogva ők látták el munkásaikat élelmi szerekkel; ezentúl csak füstölt szalonnát volt szabad a bányafentartónak árúsítani, miáltal elvesztette legfőbb jogát és egyik jövedelmi forrását.

A czéhek felebbezési ügyeit is, melyek azelőtt Lőcsére, Kassára vagy Eperjesre kerültek, a lengyel starosta intézte el. Így az 1745-ik évben a csizmadiák és vargák közt újra kitört a háború és per, melyben a vargák egy

lengyel Zsigmond-féle okmányra hivatkoztak, mely szerint csizmát szabadon készíthetnek; a csizmadia czéh ellenben hat okmányra támaszkodva bebizonyította, hogy a varga csak cipőt, a csizmadia csak csizmát készíthet. Végre a lublói starosta döntötte el a pert úgy, hogy ezentúl a vargáknak is szabad felnőtt emberek részére borjú- és szarvasbőrből csizmát készíteni, de kordovánból és szatytyánból csak csizmadia készíthet lábbelit, ki azonban a bőrt cserzett állapotban a vargától köteles venni. Az asztalos czéh czikkelyeiből megtudjuk, hogy minden külföldi legény 14 napi munkát kap azért, mert »szerencsértette a várost« s köteles reggel 4 órától estve 7 óráig dolgozni. Ha czéhbeli egy nem czéhbeli mesternél dolgozik, azt »Störer«-nek jelentik ki és hivatalból üldözendő. Ebben az időben még következő czéhek tengődtek Iglón: a mészáros, szűcs, varga, csizmadia, szabó, posztós, kovács, pék, takács, bodnár, asztalos, kerékgyártó, mézeskalácsos, szíjgyártó, fazekas, kőműves és gombkötő-czéh; a rézművesek és lakatosok czéhe már egészen megszűnt.

Hogy mennyire szálltak alá ebben a korban a fekvőségek árai, legjobban mutatja Münnich Márton hagyaték-pöre. E szerint a nagy kettős háznak ára majossal és földdel együtt 2000 frt volt; a Graetelen levő vas- és rézbánya 256 frt 80 kr-ra becsültetett, de még ezen az áron sem vette meg senki. S ilyen nagy háznak összes gabonáját 1772-ben tavasszal 372 frt 25 kr-ért adták el. (Iglói lvt. jegyzk.)

A vigasztalan helyzet és a reménytelen jövő miatt kétségbeesett polgárok nyomorukat elfelejtendők, pálinkaivásnak adták magukat. Az iszákosság iszonyú módon harapózott el a város polgárai között és a városi hatóság tehetetlen volt ezen kárhozatos szenvedélylyel szemben. Végül reversálisokat adatott magának az egyes polgárok által, melyekben kötelezik magukat, hogy többet le nem

részegszenek. Így 1760-ban Köhler Pál, alsó molnár lekötelezi magát, hogy többé semmiféle pálinkát nem iszik, különben jogában áll a városi hatóságnak őt a városból száműzni. Koch Jánost, ki keze keresztvonásaival ugyanezt ígérte volt, de ígéretét meg nem tartotta, félévre bezárták s vizen és kenyéren tartották; midőn kibocsátották, első teendője volt magát holtrészegre leinni. Reversalisokat adtak Kusinczky Ádám, Klein József, Lumczér János, Láng János, Morgutz Márton, Mattyasovszky Endre, Marusovszky Márton, Plenczner Ádám, ki 200 botütést kész volt eltűnni, ha még egyszer pálinkát iszik. Ilyen reversális egész rakással hever az iglói levéltárban, de mindez nem segített a bajon, a polgárság erkölcsi ereje meg volt törve és ezentúl is sűrűen látogatja az odorini úton levő lucsbachi koresmát, hol minden nap zene, táncz járta és majdnem naponta újabb meg újabb fehér személyek megjelentek, s a hová a városból a szolgálók is gyakran eljártak, kik közül a városi tanács egyszer tizenhatot a piacz közepén 12 botütéssel büntetett, mert egész éjjelen át ott mulattak. (Iglói lvt. jegyző.)

Ily viszonyok között Igló városa és polgársága teljesen tönkre ment volna, ha nem segítettek volna rajta a világesemények! A büszke Lengyelországnak, melynek elkorcsosult, megvesztegetésre hajló, kicsapongó nemessége a lengyel népet éppúgy, mint a XIII szepesi város polgárait rabszolgaságban és meghunyászkodásban tartotta elnyomva, megkondúlt végre halálharangja. Az önbűne által meggyengült országot hatalmas szomszédai erőszakosan lökték a sírba és három részre szakasztva osztokodtak rajta. Mária Terézia csak hosszú sikertelen ellenzés után, kénytelenségből egyezett bele a felosztásba. A lengyel nemzeti párt, mely az orosz cárné pártfogoltját, Poniatovszki Szaniszlót nem akarta királyának elismerni s melynek tagjai 1768-ban Barban szövetséget kötöttek az oroszok

ellen, legyőzetett, miáltal az orosz határtalan hatalomra jutott. Erre Mária Terézia is hadat küldött a Szepességbe és a magyar részt megszállotta. 1771-ben Orosz- és Poroszország megkötötték a Lengyelország felosztása iránti szerződést, melybe végre 1772-ben Mária Terézia is hosszú vonakodás után beleegyezett. A három hatalom seregei ugyanazon időben foglalták el Lengyelországot és a lengyel országgyűlés az orosz hadak nyomása alatt 1773. szept. 16-án aláírta az osztály-szerződést, melynek értelmében Mária Terézia királynőnek az elzálogosított 16 szepesi város és a mai Galiczia jutott.

Az iglói intéző körök már 1769-ben jól tudták, hogy ütött a felszabadulás órája és hogy a város végre valahára, annyi szenvedés után megszabadul kinzójától. Már akkor is biztosra vették, hogy a XIII város vissza fog csatoltatni. Mária Terézia katonái már megszállták volt a Szepességet és az egyfejű sast felcserélték a kétfejű sassal, de minthogy mindez egy proklamáció kíséretében történt, melynek értelmében ezek az intézkedések a veszélyben forgó lengyelek érdekében történnek, azért óvatosak voltak az intéző körök és türelemmel várták a helyzet teljes tisztulását. Ebben az időben az iglói származású Jóny Tóbiás volt a XIII városi gróf; ez felfogván politikai kétes helyzetét, a legnagyobb udvariassággal szolgáltatta ki Lublónak az esedékes adókat és szolgáltatmányokat, de egyzersmind szétküldötte a XIII városnak nemes Szepesmegye határozatait is, megparancsolván, hogy azokat nemcsak kifüggeszszék, hanem foganatosítsák is. Érdekes az 1769. július 23-áról kelt levelének utóírata, melyben mondja: »Der k. k. Hauptmann ist bestmöglichst zu accomodiren. Auch ersuche freundlichst gegen den Freitag oder Sonnabend etwas Wild zu prokuriren, denn morgen über acht Tage ist Herrn General von Almássy Namenstag.«

Az említett rendeletben meghagyja a megye a XIII városnak, hogy 1. az utakat járható állapotba helyezték, kivált pedig a hiányzó hidakat építsék fel. 2. az orosz rubel csak 1770. évi május hó 1-ig fogadandó el, azontúl értéktelen, 3. a kőművesek és ácsok napidíja csak 50 kr. legyen, 4. a serfőző mesterek és legényeik, ha 13 nap alatt nem akad munkájuk, kiutasítandók, 5. a faggyúnak az ára legyen ezentúl 14 kr., a gyertyáé 18 kr. és külföldre (azaz Lengyelországba) többé ki nem szállítható. — 1770. évi október hó 13-án sürgeti a XIII városi gróf, hogy a pozsonyi mérőt és a bécsi rőföt alkalmazzák ezentúl, valamint hogy a megyei limitácziót vigyék keresztül. 1771-ben a XIII városi gróf már rendes összeköttetésben áll és hivatalosan érintkezik a megyével. *Gordon József*, lengyel-őrnagy és starostahelyettes, még hangoztatja ugyan a lengyel uralmat: »Zu der Zeit noch bestehenden polnischen Herrschaft«, de a XIII városi gróf már nem veszi tekintetbe szavát és követeli tőle a végnyugtákat, melyeket azonban csak *Elstermann*, a XIII városnak kapitánya és kormányzója hozott véglegesen rendbe. A starosta, helyettesei és hivatalnokai mind végkielégítést kaptak, mely jóval többet tett ki, mint az eredeti zálogösszeg.

Az 1772. évben a XIII városnak Magyarországhoz való visszacsatolása már annyira elhatározott dolog volt, hogy a XIII városi gróf október 16-án a bírakat, s november 4-én a polgárokat hívta fel a hódoló eskü letételére. A XIII város közigazgatásának és jogviszonyainak rendezésére *Tisza Pál* küldetett ki a magyar kormány által. Ez a viszonyok tanulmányozása után már 1771-ben ősszel egy bő anyaggal rendelkező elaborátumot dolgozott ki, melyet további elintézésre a helytartótanácsához küldött fel. Ennek egy másolata a XIII városi levéltárban található, de ezenkívül majdnem minden város levéltárában léteznek másolatok. A XIII városi levéltár

másolata szerint Igló város állapota a visszacsatoláskor következő volt, megjegyeztetvén, hogy Igló viszonyait jobb színben tüntette fel, mint azok valóban voltak, mert már akkor is igényt tartott arra, hogy a 3 korona uradalommal, Lubló, Podolin és Gnezda városokkal kiegészített XVI városi provincziának feje legyen;

1. Igló következő okmányokat nyújtott be, hogy szabadalmazott állását bizonyítsa:

az 1380-ki Lajos-féle okmányt, mely a heti vásárról szól és, a mint említve volt, egy káptalani transumptumon alapúlt.

Az 1408-ki Zsigmond-féle okmányt, mely a városnak a vásárjogot biztosítja.

Az 1435-ki Zsigmond-féle szabadságlevelet, melyet az 1456., 1475., 1499., 1508., 1519., 1550., 1567., 1632. évi okmányok mind megerősítenek.

Az 1412-ki és 1459-ki a lőcseiek ellen kiadott okmányokat és az 1442-ki, a szabad költözködésről szóló iglói okmányt.

2. A városnak magának nincs ugyan adóssága, *de majdnem minden egyes polgár el van adósodva.*

3. A Hernádon van három fahíd, a Wenigbach felett egy kőhíd, a Lucsbach felett és az odorini uton egy-egy fahíd, a Vaspatak felett egy fahíd, a Gölnitz felett egy nagy és öt kisebb híd, melyek most a megye rendelete folytán javítás alatt állanak.

4. A Hernád mellett van három nagyobb és két kis malom, melyeknek évi jövedelme: . . 1775 frt 05 kr.

5. a vendéglő fizet 250 frt, a gölnicz
korcsma a vaspatakival együtt 125 frt, a

borpincze 2072 frt 32 krt; összesen: . . . 2447 « 32 «

6. A vásárjog jövedelmez évenként: 86 « — «

7. 40 mészárszék jövedelme à 8'20 frt 328 « — «

8. Hét adózó hámor után à 8'20 frt 57 « 40 «

9. A halászat jövedelme 20, a vadászaté 30 frt	50 frt — kr.
10. Az erdő tökéletesen ki van pusztítva, úgy hogy semmit sem jövedelmez .	— « — »
11. A 13 szatócs közt 9 adózik; azonkívül a bormérés, méz- és dohányáruda összesen	72 « — «
12. A városi mérleg jövedelmez . .	50 « — «

Összesen: 4865 frt 77 kr.

13. Az első rendű házak a sörlázak, a másod- és harmadrendű házaknak pálinkaüstjök van; ezeknek a házaknak adóiból fedezik a hiányt.

14. A birónak fizetése	51 frt 40 kr.
15. A bányabirónak fizetése, ki egy-szersmind első tanácsos	8 « 20 «
16. A főjegyző fizetése	30 « — «
17. A többi tanácsnok fizetése . . .	19 « 60 «
18. Az aljegyző fizetése	16 « 40 «
19. Az erdész fizetése: 6 szekér fa, 6 köböl búza, 6 köböl zab, 1 szekér széna, minden utalványozott fatörzs után 1 kr., az urbarialisták után 52 kr. és minden pénz-bírságnak harmadrésze; készpénzben . .	52 « — «
20. Az őrmester fizetése: 12 köböl rozs, 1 szekér széna, szabad szállás, fűtés, világítás, idézésért 6 kr., és készpénzben . . .	52 « — «
21. 12 hajdú egyenként 1 köböl rozs és ruházat, a várostól pedig összesen . .	510 « 48 «
22. A toronyőr jutaléka: 1 köböl rozs, a köszöntések alkalmával begyűlt pénz harmada és	48 « 45 «

23. A börtönőr kap 10 köből rozstot,
16 szekér fát, szabad szállást, 4 pár csizmát
és készpénzben 43 frt 30 kr.

24. Az adót 6 adószedő szedi be.

25. Van 2 malom-, 2 bor-, 2 vásár- és
2 erdőfelügyelő, kik fel vannak esketve.

26. Nagy hámorok: Máriássyé, Szent-
miklóssyé és Paltzmanné, a többi csak
lábashámor.

27. A terület adó 315 arany agióval 1575 » — »

28. Azonkívül: katonai ruházati adó
1670 óta, katonai adó 1670 óta, telelési pénz,
vendéglés, ha Lublóról jönnek, beszállásos-
lási pénz, a kilenczed, a tized (Lubomirszky
Heraklius óta), gabonapénz, gyűjtélékpénz,
ajándék, ujévi ajándékok, beiktatási pénz,
borpénz; összesen 1007 arany 5035 « — »
azonkívül: a puszta hámor és kert adója,
túróadó, héringadó, juhadó stb. külön jár.

29. Az organista kap az egyháztól
50 frt, fát, egy temetés után 8 garast és
bort, azután vásár-, ünnep- és névnapi
pénzt; a várostól készp. 11 « 40 «

30. A rektor (akkor Münnich Márton),
ki németül, latinul és tótul tanít, kap kész-
pénzben: 107 « — «
ezenkívül 5 köből gabonát, egy temetés
után 9 garast, gyermektemetés után 2
garast, minden tanuló után hetenként 1
garast.

31. A r. kath. kántor (akkor Havelka,
egy morva ember) minden temetés után
6 garast és 65 « — »

A lutheránus kántornak volt 50 frtja és tanította a latin és *magyar* nyelvet, meg a számtant.

32. A kollega (Rusbaczký Mihály)
fizetése 35 frt 50 kr.

33. A harangozó (Csencs Jakab, egy morva), ki énekelni is köteles, kap . . . 40 « — «

34. A zenész (turner), egyszersmind tót tanító 8 köből gabonát és készpénzben . 68 « — «

Összesen: 7768 frt 73 kr.

Ebből látjuk, hogy a város bevételének majdnem kétszeresét emésztette fel a különböző adó, mely a mai viszonyokhoz arányítva roppant nagy összegre rúgott. Az elzálogosítás egész ideje alatt Igló *6 millió forintnál többet* adózott a lengyelnek, mi az áraknak a különböző századokban váltakozó magassága szerint a mai pénzviszonyokhoz viszonyítva *54 millió forintnál* többet tesz ki! Tekintve azt a körülményt, hogy nem lehetett tudni soha, mennyi tulajdonképen a meghatározott adó, mert a lengyel furfang minduntalan kieszelt valami jogczímet, melynél fogva újabb meg újabb adót rakott az agyonsanyargatott polgárok vállaira, el lehet mondani, hogy a polgárok *megadóztatása határt nem ismert*. A bizonytalanban és sötétben való halászás volt a lengyel gazdálkodásnak vezéreszméje; minél többet venni és semmit sem adni — ez volt a zsarnoki önkénynek jelszava, mert 360 hosszú év alatt *Igló városa soha egyetlen egy kedvezményben, soha egyetlen egy jótéteményben sem részesült* a lengyel zsarnokok részéről, kiknek zsebeit oly bőven látta el pénzzel.

S mily szomorú képet nyújtott a város az átadáskor! Lakosai eladósodott, elszegényedett, anyagilag és erkölcsileg tönkrement emberek, kik czéhekbe összeállva napról-napra tengetik nyomorult életöket. Tönkrement ipar, pangó

kereskedelem jelzik a pusztulás nyomait. A közigazgatásban «baksis» rendszer, a jogkiszolgáltatásban a legnagyobb zűrzavar és önkény az uralkodó. A házak dűledező félben, az egész város egy undok, piszkos pocsolya, járda nélkül, melyet a városi falak meredező romjai még szomorúbbá tettek. Ez volt Igló 1772-ben, a lengyel uralom végén!

XVII. Igló mint a XVI. városi provincia székhelye.

1. A provincia megalakulása.

A XVIII-dik század utolsó évtizedeit bátran nevezhetjük Igló városa újjászületése korszakának.

Tiszta Pál administratornak pontos és tárgyilagos összeállítása alapján a helytartótanács úrbéri községeknek tekintette a roppant elhanyagolt állapotban levő XIII várost s azért minden egyes városnak elküldte az úrbéri rendeleteket és mint az intézkedései mutatják, szándékában volt a XVI. szepesi városnak egész területét kincstári uradalommá átalakítani. Az agyonsanyargatott városok, testben és lélekben megtörve, majdnem küzdelem nélkül adták volna oda összes szabadalmaikat és jogaikat, ha Igló városa meg nem embereli magát és az úrbéri rendeleteket felvilágosító megjegyzések kíséretében vissza nem küldi, majd erejének utolsó megfeszítésével közbenjárót nem szerez, ki végre felvilágosította az udvart, hogy nem szabad egy elkövetett jogtalanságot 360 esztendő múlva, egy még nagyobb méltatlansággal tetőzni.

Iglónak az úrbéri jobbágyság tekintetében adott válaszából oly nemes, férfias, elszánt és határozott hangszól, hogy csodálkoznunk kellene, honnan vette ez az abajgatott polgárság ezt a bátorságot ily hangon válaszolni, ha nem tudnók, hogy ez a válaszfelirat *Trangous Mihály tollából credt*. Ez a felirat mindenekelőtt bebizonyítja, hogy Igló városának területén oly házak és földek

vannak, melyeket minden egyes lakos *örök áron* vett meg s hogy a lakosok a mellékelt privilegiumok alapján maguk közt vetik ki a királyi adót a mellékelt városi jegyzőkönyv szerint (iglói lvt. úrbéri felelet). Azután írja: »Diese königliche Berg- und XIII Stadt Igló befindet sich in keinem Unterthanen Besitz, mithin kommen die in diesem Punkte angeführten Missbräuche bei derselben auch nicht vor.« Az italmérési jog egyedül Igló városát illeti. Az erdőket nem irtja és nem alakítja át földekké, mert a bányászathoz tartozik minden felesleg, mely a polgárok szükségletén túl fenmarad. A legelő az ugaron van, de néha kihat a városi tanács *szabadalmazott jogánál fogva* bizonyos területet, melyen az ígás marha legelhet. Robotról pedig Iglón szó sem lehet, mert ez a *szabad királyi bányaváros alkotmányos jogába ütközik*. Igaz, hogy »a szerencsétlen sors sújtott bennünket az által, hogy a lengyel uralom alá kerültünk, mely jogaink ellenére nyommasztó sarczczal zsarolt bennünket, de minthogy ismét szerencsésen jogos magyar királyunk uralkodása alá jutottunk, meg vagyunk arról győződve, hogy a mit nekünk a magyar királyok adtak, azt magyar király el nem veszi, sőt orvosolni fogja azokat a sebeket, melyeket a lengyel starosta rajtunk ütött; sőt jogainknál fogva szabadon főzhetünk sört és pálinkát és reméljük, hogy a mit az utolsó starosták karhatalommal elvettek tőlünk, azt a magyar király visszaadja.«

Majd így folytatja: Területi jogunknál fogva az örökös nélkül elhaltak birtoka a városé. Területi úr ősidőktől fogva Iglón **csak** a magyar király volt, kinek nevében Igló városának tanácsa jogot szolgáltat; főben járó bünt pedig a többi XII várossal együttesen intézünk el. A szabad választási jog, az önkormányzás V. István óta divik köztünk és hiszszük, hogy az épségben fog maradni most is, minthogy a hódoló esküt már letettük (iglói lvt., úrbéri pontozatok.).

A XVI szepesi város összesítése mind elejétől fogva elhatározott dolog volt, csak a különféle érdekek összeegyeztetése folyt még 1774-ig. Ebben az évben engedélyezte a felsőbb hatóság a »sigillum XVI. oppidorum scepusiensis« használatát, mi egyszersmind a szász-jog végleges megsemmisülését jelentette, mert Lubló, Podolin és Gnezda sohasem élt a szász-joggal.

A XVI. szepesi város visszacsatolása kivétel nélkül mindenütt nagy lelkesedést okozott s mindenfelé bizalmat keltett. A szegény zaklatott nép amugy Isten igazában örült, hogy végre valahára elérkezett a szabadulás órája. Ez az általános öröm többek között a XIII városnak Iglón történt hódolatánál is nyert kifejezést. Az új hatóság még semmiféle ígéretet nem tett a népnek, egyetlen egy szabadalom sem volt még megerősítve, a nép vaktában ment a bizonytalan jövőnek, de azért ez meg nem akadályozta abban, hogy az Iglón végbemenendő hódolást hatalmas, tüntető népmozgalommá tegye, melyben mindenki kor-, nem- és társadalmi különbség nélkül részt vett.

A XIII város grófja, Jóny Tóbiás, egy 1772. évi október hó 26-ikáról kelt levelében értesíti a XIII városi bírakat, hogy az utolsó napokban Hotkóczon Csáky Nep. János gróf ő méltóságánál járt, ki tudtára adta, hogy ő Felsége legkegyelmesebben elhatározta a XVI város »reoccupálását« és hogy ő, a gróf meg van bizva azzal, hogy a polgárok hódolati esküjét fogadja, mely cselekmény határidejéül *november ötödikét* tűzte ki. Azért elrendeli, hogy nov. 4-én estve minden egyes városból a bíró, két tanácsnok és öt tekintélyes polgár Iglón jelenjék meg. Hogy a küldöttség jog szerint összeállittassék, elrendeli, hogy minden városban tartsanak népgyűlést, melyen az összes polgárság jelenjen meg; ezen magyarázza meg a bíró a népnek Ő Felségének a királynénak legkegyelmesebb elhatározását és a népgyűlés lássa el a

küldöttséget a hódolati eskü letételére szükséges felhatalmazással. Végül örömét fejezi ki a felett, hogy a XIII város polgárai ismét magyarok lehetnek és természetesen találja, hogy minden egyes polgár szívesen fogja adni ehhez beleegyezését.

Már egy nappal az eskü letétele előtt érkezett Csáky gróf Iglóra, hol a holnapi ünnepély egyes pontozatait megbeszélték. Kiséretében voltak lepcséni Tiszta Pál, az új adminisztrátor és Török, kamarai tanácsos, kire a kincstári rész rendezése volt bízva. Estve Csáky gróf Káposztafalvára hajtatott. Másnap reggel Jóny a főbb hivatalnokokkal és tekintélyesebb polgárokkal, meg egy 30 lovasból álló bandériummal a gróf elé ment és Igló határán fogadták a grófot, ki fél tizkor érkezett meg Sümeg felől. A hozzá intézett rövid, de lelkesült beszédet a földeken, az úton és árokban álló roppant nagy néptömeg hatalmas éljenzésekkel fogadta és azután nagy örömrivalgás között kísérték a grófot a városba, hol a házak előtt két sorban a XIII város polgársága állott, majd tovább az összes bányaalegénység díszben, jelvénytűvel és égő lámpákkal. Zúgott a harang, dördült a taraczk és földet rázó »éljen Mária Terézia, éljen a királynő, éljen Csáky, éljen a magyar nemzet!« hangzott fel mindenütt, a merre a menet elvonult.

A templom falkerítésének főkapujánál leszállt Csáky gróf kocsijáról; itt a klérus és a főbb küldöttségek fogadták őt, Driesch kanonok pedig üdvözlő beszédet intézett hozzá. A templomban, melybe a közönség nagy része már nem fért, a királyi biztos egy az oltár evangéliumi oldalán álló menyezetes és emelvényen nyugvó ülőhelyen foglalt helyet. Az ünnepélyes »Te Deum« és a nagy mise után, melyet Driesch kanonok mondott, felolvastatt a királyi leirat. Erre Jóny Tóbiás, a XIII városi gróf az összes polgárság nevében letette a hódolati esküt, melyet Wolfin-

ger, olaszii plébánus felolvasott. Csáky gróf egy velős, szép beszédben üdvözölte az újonnan visszakérült honpolgárokat, mire »Te Deum«-mal befejezték a lélekemelő, megható ünnepélyt. Mióta Igló áll, azóta nem volt annyi nép ütczáin és hasonló lelkesedés még csak egyszer uralkodott — 1848-ban! A lélekemelő hangulat, a szívből eredő öröm kifejezésre jutott az ezután következett sok mulatságon is, melyek mind igazi demokratikus színezetűek voltak. (Wagner és iglói lvt. jegyzk.)

Mária Terézia királynő Tiszta Pálban, az új adminisztratorban egy talpig becsületes, feladatának teljes tudatában élő férfiúra talált, ki erélyesen fogott a regeneráció munkájához. Április hó 6-án Igló városához intézett levelében (iglói lvt.) mindenek előtt azt kívánja, hogy szegény és gazdag egyaránt engedelmeskedjék a városi tisztviselői karnak, melynek tekintélyét mindenkor és mindenütt védeni fogja, de másrészt megköveteli, hogy az egyes polgárok közt is legyen egyetértés, mert érdekepolitikát nem tűr. S viszont megköveteli a tisztviselőktől, hogy gyors és igazságos ítéletet hozzanak; a tekintélyes polgárok panaszait és ügyeit csak a két törvényes fórum ítélete után fogadhatja el, hogy azután a legmagasabb törvényszék véglegesen döntsön. Szívesen vesz minden javaslatot, de a konventikumokban való titkos áskálódást eltiltja. Ha van a városban valami nyughatatlan elem, azt békítsék ki annak rendje és módja szerint. De mindenekelőtt tiszta számítást követel és az atyafiságos eljárást büntetéssel sujtja.

Már ennek a levélnek is jó hatása volt, de utóhatása még kedvezőbb benyomást keltett, midőn mindenki meggyőződött arról, hogy Tiszta azt, a mit a levélben mondott, erélyesen végre is hajtja; kiváltképen midőn látták, hogy a toborzott katonák ellátásánál előfordult »lengyel módon történt szállítást« egész röviden visszautasította és a XIII városi gondnokot egyszerűen elcsapta. Erélyes fel-

lépésének következménye volt, hogy most már senki sem mert a becsületes útról letérni. Tisztával karöltve Jancsó Pál, a szepesi alispán is védte a szegény polgárokat a tized szedésénél előfordult túlkapások ellen és a czéheket is arra kényszerítette, hogy a görbe út helyett, melyen haladva egyeseket nagyon zsaroltak, az egyenes utat válasszák.

Az 1774-ik évben rendezték be a XIII szepesi városnak közigazgatását. A közigazgatási hatóság élén egy a király által kinevezett adminisztrator állott, ennek oldalán a kijelölés útján választott gróf és a szabadon választott két ülnök. A jegyzőt és a pénztárost (100 frt fizetés mellett) élethossziglan választották. A XIII, illetőleg 1775 óta a XVI városi választó bizottság áll a XIII (XVI) városi bírákból, minden város gondnokából és minden város részéről választott egy tagból.

Ez a hatóság meghagyta, hogy a levéltárakat kellően felszereljék és vezessék, hogy az adót porták szerint szedjék be és senki semmiféle összeget az administrator vagy irodájának ellenjegyzése nélkül se be ne vegyen, se ki ne adjon. Senki sem adómentes, a bírák készítsék el az adók pontos felosztását, terjeszszék a felsőbb hatóság elé és csak ennek, a királyi személynek jóváhagyása után emelkedik az előterjesztés törvényerőre. A kisebb tanács álljon továbbra is 12 személyből, de a külső tanácsot (Iglón) képezze 30 tekintélyes, feddhetetlen életű polgár és ez fogja a jövőben a bírót kijelölés útján és a benső tanácsot szabadon választani. A hivatalnokok kapjanak tisztességes fizetést, mert minden »sportel« megszűnik. Az árvaszék a városnál marad; a királyi rendeleteket az adminisztráció útján kapják. A város elsőfokú (czéhek ügyeiben másodfokú) bíróság, a XIII (XVI) városi »provinczia« (a gróf, két ülnök és öt választott tag) másodfokú törvényszék, mely főben járó ügyekben és nagyobb összegek felett ítél, éven-

ként legalább háromszor két hétre, ha szükséges, továbbra is összeül; a törvényszéknél 5–6 ügyvéd is alkalmazandó.

A XVI városi provincia négy kerületre oszlik: Lubló, Igló, Leibicz és Szepes-Szombat kerületére, melyeknek mindegyike egy ügyvédet, egy ülnököt és egy assessort választ. Politikailag függtek a városok a m. kir. helytartóságtól Budán, pénzbeli dolgokban a kincstártól. A városi bíróságtól felebbezni lehetett a »sedriá«-hoz (sedes judiciaria), mely negyedévenként egyszer tárgyal.

A provincia székhelye Igló, hol ezentúl az administrator is lakik. A pénz: 17220 frt 20 kr. a hadi pénztárba szállítandó; összesen fizetnek pedig királyi adó fejében 34073 frt 40 krt (a lengyel 60000 frt helyett, mert a domesticale a lengyel kimutatásokban mindig hiányzik). A szabadal-makat a királynő ezennel megerősíti (helyt. l. k. k. XIII. 1774. augusztus hónapról), kivéve a papválasztás jogát; minthogy ezt a jogot már emberemlékezet óta a lengyel élvezte, a kincstárra száll. A czéheket a mai viszonyokhoz mérten át kell alakítani. A XIII (XVI) város egy a megyétől független testület marad (k. k. XIII statút 1774). A városi tanács hetenként legalább két ülést tart 8–12-ig, de ha a szükség magával hozza, többször is tárgyal. Az asztalfőnél ül a bíró, jobbra-balra a jegyző és az albíró (Iglón a bányabíró), azután a tanácsnokok. Ha a tanácsosok a megfelelő számot (négyet) be nem töltik, póttanácsost kell hívni; az ítéletek írásban adatnak ki. Szidalmazásért az illető bűnös 20 frttal büntetendő, melynek két harmada a bíróságé, egy harmada a panaszosé; ha a bűnös nem képes fizetni, egyheti börtönnel vagy 30 vesszőütéssel büntetendő.

Az 1775-ik évben január 24-én ejti meg Jóny Tóbiás, a XVI városi gróf mind a XVI városban a tisztújítást és február 20-án tartotta Igló városának tanácsa az első ülést mint XVI városi tanács. Jóny figyelmeztette a váro-

sokat, hogy valláskülönbség nélkül a legjobb erőket válasszák be a városi tanácsba, a mi meg is történt; de nem is jutott eszébe egy városnak sem, hogy a közügyekbe vallási villongásokat behurczoljanak, kivált Iglónak nem, melynek polgárai mindig arra törekedtek, hogy közös erővel munkálkodjanak városuk és a haza jólétén.

Az Iglón tartott első XVI városi gyűlésnek eredménye következő határozatok voltak:

1. A dorbézolás, valamint a játék és nyereszkesedés tilos; minden egyes polgár különös figyelemmel legyen az iskolára, hol olvasni, írni és számolni tanítanak.

2. A törvényszék komolysága már külsőleg is megóvando a városokban.

3. Érvényes ítélet hozatalára legalább 6 hivatalos személynek jelenléte szükséges, különben érvénytelen az ítélet.

4. A bíró tájékoztatása végett a felperesek írásban kötelesek keresetüket beadni; az alperes a tárgy megnevezése mellett beidézendő a következő gyűlésre, melyen szóbelileg vagy írásban is letárgyalják az ügyet, mire felperes 14 nap alatt ellenvetéseit megteheti. Ha a pöranyag értéke 100 frtig terjed, intra dominium (foglalás nélkül), ha 100 frtnál többet tesz ki, extra dominium (foglalással) ítélandó. Ha felebbezés történik, a pör másolata a városnál marad, mely azt a levéltárba helyezi. Szavazáskor a legifjabb tanácsos adja be legelőször szavazatát.

5. A jegyző köteles minden, a tanácsülésben előforduló tárgyról jegyzőkönyvet vezetni és azt az irattárban őrizni.

6. Az okmány pecsételése a hivatalnokok jelenlétében történjék. Sürgős ügyben rendkívüli tanácskozás hívandó egybe s ha ez lehetetlen volna, úgy az ügy legalább 4 hivatalnok jelenlétében intézendő el.

7. A hivatalnok saját ügyében való tanácskozáson részt nem vehet; s ha a fél valamely tanácsos ellen

kifogást tesz, úgy más tanácsos rendelő be helyette, ha szükséges, póttag is.

8. Minthogy ismeretes dolog, hogy a városi tanácsnak semmi tekintélye nincs, a tanács határozatainak ellenszegülő 30 frt büntetéssel sújtandó.

9. A bíró világosan és érthetően mondja ki az ítéletet.

10. Minden peres ügy a levéltárban megőrzendő.

11. Minden városban legyen külön városháza, de nem ott, hol a borpincze van. A letartóztatott személy azonnal Iglóra szállítandó és ügye a legközelebbi gyűlésen tárgyalandó.

12. Az utakat rendben kell tartani, de nem rőzsével, hanem kővel; gyermekek közmunkára nem alkalmazhatók. A várost tisztán kell tartani és járdával ellátni.

13. Az árvaügy 1715. évi 6. cz. és 1765. évi 26. cz. szerint intézendő el.

14. Minden rendeletet nemcsak hirdetni, de végre is kell hajtani,

15. A vásárfelügyelők ügyeljenek arra, hogy mindeütt a magyar mérték használtassék, de nem a kis rőf (sching).

16. A hadi rendszabályokat be kell tartani.

17. A regálék a város közczéljaira fordítandók s nem oszthatók ki a polgárok között. A vadászat és halászat bányalegénynek, kézművesnek és napszámosnak tilos, minthogy ezeknek más teendőjük van. Ha valaki a vadászatot és halászatot kenyérkeresetre akarja felhasználni, az a bírótól csekély díj ellenében engedélyt kaphat arra, de az elejtett vadat vagy a horogra került halakat csak a városban szabad elárúsítani.

18. Idegen községbelinek tilos a földszerzés.

19. Az építkezés tűzmentes legyen és minden építésre a bíró engedelmé kérendő ki.

20. Ha valaki adóját nem képes fizetni, azt ne rójják a többi polgárokra.

21. Minden város köteles tenyészment és tenyész-bikát tartani.

22. Az új méhesek adómentesek; minden méhkas után 10 kr adó fizetendő; a tizen felüli méhkasok adómentesek (iglói lvt. másoló könyv).

A földek pontos felmérésére a provincia Kőhler mérnököt küldte ki; munkájáért a teljes ellátáson kívül naponta 1 frtot kapott.

Az adózás következőképen történt: egy család fizetett 16 garast, egy hold után 10 - 35 denárt, egy ház után 1 frt 60 d., a kereskedő 1 frt 93 d., egy serfőzőház után 1 frt, egy fürdőház után 1 frt, az iparos 80 denárt, a fuvaros 10 d., egy olajprés után 80 d., a napszámos 60 d. S ezen adó mellett minden tartozását rőtta le a város. 1776-ban fizetett Igló hadi adóban 2700 frt 10 kr, rendes adó fejében 2700 frt 10 kr és pótagóban 1350 frt 05 krt, tehát összesen 6750 frt 25 krt; míg a bevétel 23000 frtot tett ki, holott 1774-ben még csak 12435 frt bevétel volt.

Az 1777-ik évben tisztujítás volt, mely következőképen folyt le. Január 27-én reggel 7 órakor mind a külső, mind a belső tanács a főtemplomba ment, ott elénekelték a »veni sancte«-t, meghallgatták a misét és azután visszatértek a városházára, hol az administratornak a tisztujításra vonatkozó levelét olvasták fel. A bíró, meg a gondnok, majd a többi tisztikar is leköszönt, mire a külső tanács az új gondnokot és helyettesét, azután pedig a többi tisztikart választotta, végül pedig a szolgál személyzetet. Erre megszólalt a nagy harang és mindnyájan a templomba vonultak, hol a német plébánus, Hayden István, feleskette a gondnokot. Következő nap reggel összegyűlt a két tanács a városházán, hová a plé-

bánust is meghívták, hogy majd a »bírói beszéd«-et megtartsa. A városházán a külső tanács külön terembe vonult és a bíróválasztáshoz fogott. Mindenekelőtt megállapították, hogy a gróf kijelölő levele sértetlen; azután felbontották a levelet és a három kijelölt közül megválasztottak egyet bírónak. A gondnok által adott jelre újra megszólalt a nagy harang és úgy a kis, mint a nagy tanács újra a templomba vonult, hol a gondnok beszédet intézett a néphez, megnevezvén a volt jelölteket és a választott bírót. A megválasztott bíró felesketése után elénekelték a »Te deum«-ot, mire a bírót és gondnokot testületileg haza kísérték. A bírónak fizetése volt 300 frt a gondnoké 100 frt; a seborvosé (Bauke János) 100 frt. 20 öl fa, 18 köböl zab és egy szekér széna (iglói lvt jegyzk.).

Mint hogy ki volt mondva, hogy a XVI városi provincia székhelye Igló legyen és az adminisztratori hivatalnak alkalmas helyiségre volt szüksége, megvette Igló városától a régi, rongált állapotban levő, de nagy városházát 9000 frtért; Igló városa pedig a régi árúház helyén egy új városházát építtetett, melynek építési költségei 11569 frt 51 krt tettek ki. 1777. évi szeptember 15-én tették le nagy ünnepélyességek között az új városháza alapkövét, melybe a bíró két, 20 drb 3 krajczárost, egy garast és a megfelelő okmányt tartalmazó dobozt rejtett, Maga az adminisztrator, Tiszta, végezte a szokásos kalapácsütéseket; mialatt a harangok zúgtak, a taraczkok durrogtak és a dob meg trombita harsogott. A szép ünnepélyt nagy áldomás fejezte be (iglói lvt. jegyzk.).

Tiszta, a jeles férfi, ezen ténykedése után nemsokára meghalt; holt tetemét október 30-án temették el; az összes polgárság őszinte részvéte kísérte őt nyugalomra. Utódja Klobusiczky lett, 1778. évi márczius hó 1-éről keltezett levelében felszólítja az iglói polgárokat, hogy egy nap

alatt válaszszaák meg a bírót és a gondnokot és utasítja a plébánust, hogy a bírói beszédet a templomban tartsa.

A következő évben, 1779-ben *Trangous Mihály János* kilépett a város szolgálatából és a provinciához ment át mint tisztviselő. Minthogy a Trangous család egy teljes századon keresztül nagy szerepet vitt Iglón és áldásosan munkálta a város jólétét, legyen szabad e helyen a család nevezetesebb tagjait felsorolnunk. A család ősatya, Trangous Márton sokat fáradozott a Habsburgház érdekében, minek jutalmául úgy ő, mint öcsesei Péter és György, valamint nővére Margit elnyerték a magyar nemességet. Trangous György 1591-ben tanácsnok volt Német-Lípcsében, hol Simon, Lénárd, Antal és János is tartózkodtak. A családnak ősi fészke ugyanis Német-Lípcse volt, hol már 1467-ben tartózkodott. Trangous Dániel, odorini lelkész fia volt Illyés, ki 1669-ben született, Eperjesen végezte tanulmányait és 1683-ban lelkész lett Szepes-Szombaton. Illyés neje volt a lőcsei származású Alauda Katalin, kivel 1701-ben kelt egybe. Gyermekük voltak: János, Illyés, Márton, Dávid és Keresztély. Az utóbbinak felesége volt Hartmann Mária, ki 1717-ben meghalt; őtőle származott Mihály János, kinek felesége volt Rheinländer Barbara. Ennek fiai voltak József és Lajos Ede, leányai pedig Julianna, Amalia és Terézia, férjezett Neubauer (Ujlaki). — Trangous János 1776-ban egy lőcsei polgár álnoksága következtében elvesztette összes okiratait, minek folytán még a nemességét is kétségbe vonták, de a káptalani levéltár kimutatásai nyomán ismét régi jogaiba iktattatott. (Ujlaki Jenő úr adatai.)

Ezen kis kitérés után térjünk vissza tárgyunkra. A XVI szepesi város provinciája életbeléptetése és az administrator által kiadott üdvös rendeletek foganatosítása szép jövővel kecsegtette a városok újból való fejlődését; de alig hogy megalakult a provincia és alig hogy megkezdte műkö-

dését, már is félbe kellett azt szakítania. 1780-ban november hó 29-én ugyanis meghalt Mária Terézia királynő. Utána fia, *II. József* foglalta el a trónt. Ez célul tűzte ki magának, hogy sok elemekből álló orszárait egy szorosan összefüggő, erős, gazdag és hatalmas állammá tegye, melyben egyenlő alkotmány, törvény, igazgatás és egy nemzetiség legyen; mely a szellemi felvilágosodás, ipar és kereskedelem által a jólét, függetlenség lehető legmagasabb fokára emelkedjék. E célból az egész országot 10 kerületre osztotta, melynek élére kir. biztosokat állított és hivatalos nyelvéül a német nyelvet parancsolta rá Magyarországra. József vágyától, minden áron boldogítani, elragadtatva, kíméletlenül rombolt le mindent, mi képzelt épületébe nem illett. Ennek a cenzúrázó törekvésének esett áldozatul a XVI városi provincia is, mely a megye, illetőleg az újonnan alkotott kassai kerület fennhatósága alá került.

II. József újításait, melyeknek reformátori szenvedélyessége felzavarta népei nyugalomát, bár nagy része igen jó és üdvös volt, nemcsak a nép, hanem a hivatalnokok is gyűlölték és mindenképen azon igyekeztek, hogy azokat sikerétől megfoszszák. A temérdek sok jó és üdvös rendelet, mely a városhoz jött, félretétetett; ha kérdés intéztetett a városhoz, ez ritkán felelt, de nem is sürgette senki a feleletet; nem volt senki, ki a rendeleteket végrehajtotta volna és ha keresztül is vitték azokat, nem volt köszönet benne, mert rosszul alkalmazták azokat. A megyék is ellenszegültek rendeleteinek; így Szepesmegye, bár rá volt parancsolva, hogy ügyvitelében a német nyelvet használja, tótul levelezett Igló városával, mint ezt az iglói levéltárban található több átirat bizonyítja. *II. József* eleinte csak oktató, felvilágosító és rábeszélő leiratokat bocsátott ki; midőn azonban tapasztalta, hogy azok nem hajtának végre, keményen látott a dologhoz, sőt katonai karhatalomhoz nyúlt. A népösszeírásra kiküldött katonai kar-

hatalom, valamint az ujoncszedés végett kiküldött bizottság katonái pedig az általános zűrzavarban szintén önkényileg jártak el és garázdálkodtak.

Az iglói toborzó bizottság hadnagya Gonde volt, ki Sümegre járt mulatni és nem sokat törődött katonáival. Ezek felhasználván az alkalmat, garázdálkodtak a városban és zsarolták az egyes polgárokat. Így Láng káplár két toborzott ujoncczal, hat legénnyel és egy fehér személylyel Schwarcz Tóbiás házába tör, ki kénytelen volt számukra sütni-főzni, mire három napi garázdálkodás után a háziurat jól összeszidva tovább állanak. Schloneznál pálinkát követelnek a katonák; minthogy azt nem kapják meg rögtön, összetörik a bútorokat, a véletlenül ott időző Domanjovszkyt hajánál fogva az utcára hurezolják és össze-vissza verik; s minthogy a sümegi bíró ezt rosszalja, elfogják és erőnek erejével katonának akarják vinni; ellenszegülésére pedig összeszúrák. Kailingnál istállót követelnek és minthogy az nem teljesíti kívánságukat, majdnem agyonverik. Molnár Péter egyetlen fiát az utcán elfogják, azt állítván, hogy a felpénzt elfogadta, Kassára hurezolják és csak 36 frt lefizetése után eresztik szabadon. Lingsch András panaszt emel, hogy hetesét és kocsisát erőszakkal vitték katonának, úgyhogy most mindenki fél Iglón szolgálatba lépni és jóra való cselédet már alig kaphatni.

Gyurkovics Jánosnak kocsisát is erővel viszik katonának; az úr hajdúkért szalad, a katonaság legénység után és valódi csata fejlődik ki köztük, melyből a katonák kerültek ki mint győztesek. Greisinger János 16 éves egyetlen fiát is katonának viszik és az őrszobában őrzik; csak nagy nehezen sikerül az atyának fiát kiszabadítani. Az akkori vendéglős panaszkodik, hogy vendéglőjét nem látogatja meg senki, mert félnek a huszároktól, kik a Hadik-huszárezred számára toborzottak embereket. Ez a siralmas állapot még rosszabbra fordult, midőn d'Althon

lett a királyi biztos. A katonafogdosástól egyedül az iglói nemes volt megkímélve, kit a toborzók nem mertek bántalmazni, mert félték a megye megtorlásától.

Az önkényes ujonczszedés, a hadisegélynek kényszerített behajtása és II. Józsefnek egyéb önkényes és alkotmányellenes intézkedései nagy forrongást szültek az országban, melynek a vármegyék érélyes feliratokban kifejezést adtak. Ez a tény, valamint a külviszonyoknak mindinkább való bonyolódása és József betegségének öregbedése megfosztották őt a reménytől, hogy akaratának teljesítésére erőszakkal kényszeríthesse a nemzetet. S ezért a magyar rendeknek minden panaszait egyszerre megakarván szüntetni, 1790-ben egy január 28-ról keltezett rendelettel visszavonta ujitásait, melyben mondja: »önként és saját szívüinktől indítatva határozzuk, hogy az ország politikai és igazságügyi igazgatása jövő május elsejétől kezdve az 1780 ki állapotba helyezzessék vissza.«

Ezzel a rendelettel a XVI szepesi város is megszabadult a kerület főhatóságától, de az első zürzavarban a megye hatósága alá került. Mert úgy mint más megyében, Szepesmegyében is képződött egy a közép és alsórendű nemességből álló párt, mely túlzásaiban kiváltságait tartotta az alkotmány és nemzeti szabadság lényegének és a fennhangoztatott szabadság szó alatt a nemesség uralmát értette, melyet a XVI szepesi városokra is szeretett volna kiterjeszteni. S itt ismét Igló városának értelmes polgársága volt az, mely még nem látta elérkezettnek az időt arra, hogy egy fedél alatt versenyre keljen a nemesek hatalmával és minden erejével sikra szállt, hogy kiváltságos állását megvédelmezze. Minthogy ebben az időben az illésfalvai jobbágyok titkos összeesküvést szőttek földesuruk ellen és a megye ennek a révén mindenféle gyűlésezést szigorúan eltiltott, az iglói polgárok legtekintélyesebbjei, úgy mint Jóny János, Szontágh Mihály,

Trangous Mihály, későbbben a bíró is éjjel jöttek össze és elhatározták, hogy ősi szabadalmaikat nem adják fel, hanem azokat megtartani s azokért harczolni mindenki szent kötelességének tartsa. Igló városa polgárságának ezen elszántsága és erélyes fellépése eredményezte, hogy már 1791-ben engedett a megye és elbocsátotta a maga kebeléből a «rebellisek»-et, kiket Vécsey administrator vett gondjai alá. Igló városa megmutatta ezzel a fellépésével, hogy nemcsak névleg hivatalos feje a XVI szepesi városnak, hanem ezeknek szellemi vezetője is, ki minden pillanatban kész jogaikért sikra szállani.

Addig is, míg ez megtörtént, királyához való hűségének adott kifejezést azáltal, hogy II. Lipót király trónraléptét és megkoronáztatását nagyszerűen ünnepelte. 1791-ik évi január hó 18-án volt a nagyszerű ünnepély. Az egész várost fellobogózták a lakosok, a piacon két ökröt sütöttek nyárson és megvendégelték a népet, mely a bő lakománál két óriási, 10—10 akós hordó bort fogyasztott. Az esteli fényes kivilágítás pedig hirül adta az egész környéknek, hogy ismét alkotmányos királya van a magyar nemzetnek. A 16 városi ló alig győzte a nagyobb terekre a fát hordani, melyből nagy tüzeket raktak, nehogy a mulató nép megfázzék, melynek gyönyörködtetésére a turner (Novág Ignác) és a zenélő legények fent a tornyon húzták a szebbnél szebb magyar nótákat. A polgárság pedig, nem hederítve a megye tilalmára, nagy bált csapott, mely kivilágos kivirradtig tartott.

II. Lipótnak rövid, de áldásos uralkodása után fia, I. Ferencz lépett a trónra. Királyi székfoglalásakor már elkerülhetetlennek látszott a háború a francia forradalommal, mely nemsokára ki is tört s mely sok szenvedést árasztott Magyarországra. Ezt Igló városának is meg kellett éreznie, mert a rendek által felajánlott segély beszerzése végett kivetett nagyobb adó és pótdóból Iglónak

is ki kellett vennie a maga részét. Az új adónemek közt legterhesebb volt az iglói polgárra nézve a sör- és pálinkaadó (accise). Az iglói polgár szívesen oda adta aranyát, ezüstjét, szívesen feláldozta gabonáját és szénáját a katonák élelmezésére és a lovak ellátására; abba is beletörődött, hogy fiát elvitték katonának, de hogy kedvencz italát, a sört, melynek szabad gyártása és élvezése eddig egyik privilegiumát képezte, megadóztassák, azt már nehezen tudta elviselni s azért formális zendülés támadt az iglói polgárok között. Ez a sörzendülés, valamint Igló városának egyéb ügyekben való erélyes fellépése azt sejtette Vécsey administratorral, hogy az iglói polgárokat is az a szellem lengi át, mely az 1789-ki francia elveket az emberiség történelmében új korszak gyanánt üdvözölte s mely az abban a korban patriótáknak nevezett pártot az önkény előtt könnyen meghajló aulikusokkal szemben hazafiságra s az emberi jogok megvédésére buzdította. S ezért Vécsey 1795-ben betiltotta Iglón a szabad kőművesek gyűléseit, kiket amaz elvek hirdetőinek tartott. Hogy ebben az időben egyes szabad kőművesek lehettek Iglón, valószínű, de hogy szervezve lettek volna és külön páholylyal bírtak volna, kötve hiszszük.

A kor jellemzésére, a biráskodás menetére és a jogérzetnek a lengyel korbeli viszonyokhoz képest való lényeges javulására nézve jellemzőek azok a pörök, melyeket a városi nagy és vaskos iktató könyvekben találunk s melyekből következőket közlünk: 1775-ben Iglón halálítéletet mondtak a verebekre; minden ház köteles volt 10 verébfejet a városházára hozni. 1779-ben egy ácsot 1 frrtal büntettek meg, mert munka közben dohányzott. Miklusovszky Józsefnél Kondrács Anna szolgáló 37 krt lopott, a miért 20 korbácsütést mértek rá. Joachim Izrael szentmiklósi zsidót Kailing József összeszidja; Kailing kénytelen bocsánatot kérni s ezenkívül egy napra elzáratik.

Mindszenti Pált, mert saját édes anyját verte, vasra verve bebörtönözik. Naiszer János, ki feleségét ütötte, 14 napi kenyér és víz melletti fogságra ítéltetik. A mateóczi Frank Antal éjjelen át Iglón marad kocsijával; kocsisa az állásban felgyújtja a szalmát és ámbár komolyabb baj nem történt, a kocsis 12 botütésre, gazdája pedig egy tallér birságra ítéltetik. Oroveczky Pál Mindeneczky Dorottyaival vad házasságban él; a városi tanács bezárja őket egy hétre és azután a pap által összeesketteti őket. A szegény lutheránus tanítót, Hajtsch Mihályt 3 napra bezárják, mert a tanács engedelme nélkül tanított. Ungs-marth Józsefet megvesszőztatik, mert éjjel 11 órán túl az utcán kóborolt. Golitko Mihály viszonyt folytat Kugacska Anna hajadonnal és Kaluska Mária özvegygyel; mindkét viszony nem maradt következmények nélkül. A plébánus közbeveti magát és akképen rendezi a dolgot, hogy a legény az özvegynek 14 frtot fizet, a hajadont pedig nőül veszi. De a városi tanács neszét veszi ennek az egyezkedésnek, újra elítéli a társaságot «mert a papnak semmi köze ilyesmihez,» s a legényt 30 botütéssel büntetik, ráadásul a pap ítéletéhez.

Az 1783-ik évben eltörölte II. József a kínzást. Ugyanabban az évben rájöttek Iglón az árvapénzek hűtlen kezelésére, minek folytán Liedemann Samu bírót, Kornides Tamás jegyzőt, Heckel György és Rummy István tanácsnokokat elcsapják. Trangous Mihály is belekeveredett a dologba és silentium-mal sujtották; de minthogy tökéletesen tisztázta magát, a tanács nemcsak hogy feloldotta a silentium alól, hanem bizalma jeléül még jegyzőnek is választották. Rummy későbbben királyi kegyelem útján ismét hivatalképes lett. Friedrich János a nyitott czéhláda előtt gorombáskodik és minthogy a czéh ítéletére nem hederít, vasra verik és kényszerítik, hogy a plébánián egy hétig mint napszámos dolgozzék. Máriássy Ferencz felszólítja

Igló városát, hogy küldjön egy tanácsnokot és hites tanukat Márkusfalvára az uradalmi szék kiegészítésére, mely hivatta lesz a teplicskaiak által elkövetett határ-villongás felett ítéletet hozni. Palczmann nem akar a tanácsnak engedelmeskedni, a tanács elmarasztalja 15 frtba, de ő felebbez azzal az indokolással, hogy mint bányabíró nem tartozik a tanács alá; felebbezésével pórúl járt, mert még súlyosabb büntetést mértek rá. A város a lebetegedett asszonyoknak küldött süteményeket elkobozza és a kórháznak küldi. A tolvajokat megbotozzák, de sokkal keményebben büntetik az orgazdákat; ezeket megbotozzák, pénzbírságra ítélik és azonfelül még be is zárják őket. Münnich János és Kralicsek János feljelentésére, hogy a Gerau alatt a Fehérvíz mellett rablók tanyáznak, a kerületi megye kiküldi pandurjait, hogy a rablókat elfogják. 1789-ben cigányok törnek be Bárányi Katalin házába, a városi tanács elfogatja a cigányokat, kiknél a lopott holmikat meg is találták, jól elpáholtatja őket és azután kikergeti az egész csapatot a város határáról. Nosz Jakab nagyobb házat vesz, a kisebbiket a tanács által elárverezteti. 1789-ben Herczel Ábris zsidó Holeschanból bepanaszolja az iglói mészárosokat, hogy 319 frttal tartoznak neki; minthogy a tanács a zsidó követelését jogosnak találja, kényszeríti a mészárosokat, hogy tartozásukat azonnal fizessék meg. A tanács a tartozásokat általában szigorúan hajtja be; a ki nem tud fizetni, azt bezáratja.

Bóhm Samu erdész jelentést tesz 1775-ben a városi tanácsnak, hogy az erdei lakosok és bányászlegények folytonosan vadásznak, bár ez nekik tiltva van, lévén a vadászat egyedül a polgárnak joga. Elpanaszolja, hogy a vadat pusztítják, lelövik az anyanyulat, mely «egy nyáron át 16-ot is kölyközne;» a siketfajd kézrekerítése végett külön kunyhót építenek, honnan a drága madarat le-

lövők; tavasszal pedig irtják a császármadarat, a foglyot és a fürjeket. Az erdőben több mint 5000 tőrt állítottak fel, minek következtében 5000 fiatal fát elrontottak. A tanács rögtön intézkedett a dologban.

2. Igló a XVIII. század végén.

a) A város fejlődése.

A lengyel kornak s uralomnak Iglón még egy igen szomorú utójátéka volt. Már fentebb említettük, hogy az iglói polgárok nagyon el voltak adósodva, sokan pedig csődbe jutottak, mely csődök csak a magyar uralom első éveiben bonyolítottak le. Az iglói levéltárban található csődiratokból olvassuk, hogy a Gürtler-féle csődben 100 frt helyett $15\frac{2}{3}$ frtot, a Kailing-féle csődben 809 frt helyett 200 frtot fizettek. Hartmann és Prezenszky egészen elégitették ki hitelezőiket. Terliczky 910:27 frt helyett 124 frtot fizetett, Novák 201:22 frt helyett 88:56 frtot, Retter 82 frt helyett 52 frtot; Lib $88\frac{1}{3}\%$ -al, Sutor 86% -al egyenlítette ki adósságait; ebből kitűnik, hogy már a szegényebb sorsúak is csődbe jutottak, még pedig csekély összegekkel, mi az általános sülyedésnek és elszegényedésnek szomorú jele.

A mily szomorú helyzetben volt a nép zöme, oly szomorú képet mutatott maga a város is és annak birtokai. Legsíralmasabb állapotban volt az erdő. Az 1774-ki felvétel szerint az Ördögfejtől kezdve a Fehérvizig csupasz szikla meredezett, a Városhegy le volt tarolva, a Kis- és Nagy-Knoll le a Gölnitz vizéig és a város felé a szántóföldekig egészen kopaszon állott. Az Elmsbogenen, a Grätelen és a közbe eső részeken alig lehetett itt-ott egy fát látni. Csak az iglói Királyhegy déli lejtőjén és a Vaspaták mentében volt még összefüggő sűrű erdő. A fát Domonyóczyról, Sümegről, Pálmafalváról és Márkus-

falváról hozták az iglói piacra, hogy a polgárok legégetőbb szükségleteiket kielégítsék; de később ezt is eltiltották, mivel az ideszállított fa leginkább lopott jászág volt, mely a nemesi erdőkből került ki. Az erdei lakosok eladták házaikat, kivált a Roztoka részben; minthogy a telek a város tulajdona volt, a tanács később eltiltotta a házak eladását, de nem tudta már megakadályozni, hogy az erdei lakosok jobb otthont keressenek maguknak. Mily ronda állapotban volt maga a város, annak középületei és házai, azt már elébb említettük.

A mint azonban a magyar kormány veszi át az uralmat, javulni kezd a helyzet; a forgalom, az ipar és kereskedelem emelkedik, a hitel megszilárdul, vagyonosság és jólét kezd elterjedni. Már 1774-ben újra kezdik ültetni az erdőt; a kopár sziklákat szétrepesztik és kosarakban viszik fel a termőföldre, hogy az elvetett magvak megfogamzanak; a munkánál maga a hatóság jár elől buzdítva, serkentve s ez a munka meg is termette gyümölcsét, mert 50 év múlva ismét viruló állapotban volt az erdő.

Hogy a közforgalom emelkedjék és a közlekedés megkönnyíttessék, az utakat, melyek roppant rongált állapotban voltak, gyökeres javításnak vetik alá. Erről az utjavításról, mely Köhler mérnök útmutatásai szerint eszközöltetett, valamint az akkor létezett utak kiterjedéséről és irányáról tiszta képet nyerünk, ha elolvassuk azt a jelentést, melyet a város 1784-ben a provinciához felterjesztett. E szerint következő utak voltak az iglói területen: 1. *A hadi- és kereskedelmi út*, mely Liptóból és Gácsországból Sümeg felől a városba vezet, innen Márkusfalván keresztül a bányavárosokba, Abaujba, Sárosba és Gömörbe; ez az út az egész vonalon már jó karban van. 2. *A hadi- és kereskedelmi út*, mely a Szent-háromság kápolnánál eltér és az odorini földeken keresztül menve

Abaujnak és Sárosnak tart, közepszerű állapotban van. 3. *A hadi- és kereskedelmi út*, mely Lőcséről kiindulva a város piaczn keresztül Nagy-Gölnitz és Rozsnyó felé vezet, a legfontosabb és legszükségesebb, mert ezen az uton hozzák Metzensefről és Abauból Iglóra a búzát és mert ezt az utat használják Árva, Liptó és Gácsország, midőn az alföldről szerzik be szükségleteiket. S éppen ezt az utat nem igen használják, mert ott, hol a földeken víz keresztül, még mindig mocsaras és a hegyek közt mélyen be van vésve a sziklákba, úgy, hogy helyenként bajjal jár a kitérés. 4. *A Dobsina felé vezető hadi- és kereskedelmi út*, mely az előbbiből ágazik el a kohónál, de minthogy még a régi, rongált állapotban van, senki sem használja. 5. *A mezsi út*, mely a városból a felső mezőkre vezet és 6. *a mezsi út*, mely a városból az alsó mezőkre és Teplicskára vezet.

A forgalom emelésére szolgált a *posta* is. A lengyel uralom alatt hetenként egyszer hozták a postát Krakkóból Lublóra, a honnan azután katonák hordták szét a városokba. A katonák mellé fegyveres kíséretet rendelt a XIII. városi szék, mely a postaküldeményekért felelős volt. A mint a magyar kormány átvette Lublót, beszüntette a krakkói postát és hetenkinti kétszeres összeköttetést léptetett életbe egyfelől Kassával és Éperjessel, másfelől a Szepességen át Bécscsel. A posta biztos kezeléséről ezentúl az állam maga gondoskodott és a nagyobb városokban postahivatalokat rendezett be, melyeket postamesterekre bízott; a postaállomást el is adhatta a postamester, ha 10 évig becsületesen szolgált, de csak a hatóság engedelmével. Iglón 1776. évi márczius 29-én kezdte meg működését a postaállomás. Ez a posta a küldeményekért következő esetekben vállalt kezességet: 1. ha az ékszer vagy a pénzes levél a postán pecsételtetik le, 2. ha a küldemény a vevényben pontosan le van írva, 3. csak

ha belföldre szól a czim. Kezességet nem vállal a posta, ha a küldemény háboru, rablás vagy árviz következtében semmisült meg. Portó fejében járt közönséges levél után 3 kr., vevénynyel 20 kr., 50 frt pénzküldemény után 6 kr., 100 frt után 10 kr.; külföldre küldött levél után 12 kr., a hol posta nincs 24 kr., pénzküldemény után, mely a külföldre ment, $\frac{1}{3}\frac{0}{0}$ járt. Az iglói levéltárban található régi postavevény így szól: «Unter häutigen dato ein an Ilro Kays. Königl. Apost. Majestaet lautendes Schreiben dem hiesigen K. K. Postamte zur sicheren Beförderung richtig übergeben worden und dieses wird bescheinigt hiemit, den 11 Feber 1775 K. K. Postamt Leutschau. Die Correspondenz Sporteln sind mit 17 Kr. bezahlt worden.»

A város fejlődését mutatják azok a különféle építkezések is, melyek ez időben véghez vitettek. Mindenek előtt a főpiacz rendezéséhez fogtak, a pocsolyákat kiszáritották és a kertkerítéseket eltávolították innen; továbbá járdát raktak a városon végig, melyről átjárók vezettek a középületekhez; az illemhelyeket szabályozták, kivált a rozsnyói utczában, hol az útra nyíltak; a város közepén fákat ültettek, a kertekbe pedig eperfákat. 1790-ben a tornyot is javították és a négy erkélyt vasból készítették. 1795-ben felépítették kőből a nagy-lhileczy korcsmát és a Gölnitz folyó melletti nagy fűrészt, melyben az administrator unszolására a gömöri erdőkből vett fát dolgozták fel. Mily nagy volt az építési kedv, mutatja az a körülmény, hogy már 1784-ben 10 mester, 55 legény és 4 tanonc talált állandó alkalmazást az építkezéseknél, kik azután a városban állandóan le is telepedtek. Ebben az évben felépítették Palczmann majorját, Bauke, Grub, Reich, Kailing, Neubauer házait, azonkívül átalakították a provincia épületét és felépítették Tillisch hámorát. — 1790. márczius hó 29-én rakták le a mostani lutheránus templom alapkövét, melyet

1796. évi október hó 9-én beszenteltek. — A papírmalmot is, mely több évtizeden át szünetelt és már romokban hevert, újra felépítették; 1781-ben ugyanis kibérelte Róth János és újból felépítette, mihez a város adta a szükséges fát. Róth után Szontágh bírja a papírmalmot és 1790-ben átvette Schertl; jövedelmének biztosítására eltiltja a város a papírral való házalást.

Az építkezések folytán a házak száma 568-ra emelkedett, mely szám e század elején a 600-at is felülmulta. A házak számával nőtt a lakosok száma is, úgyhogy a XVIII. század végén Iglónak összes lakossága 5469 lelket tett ki; ezek közül volt bent a városban: 2018 katolikus, 2688 protestáns, az erdőben: 647 katolikus és 116 protestáns.

A város jövedelme is évről-évre nagyobbodott. Az alsó malom, melyet Reich Mátyás bérelt, 533 frtot jövedelmezett, a középső malom a fűrészszel és zúzóval együtt 730 frtot; ez utóbbit Jóny Evangalista János bírta bérben. A vásár és a mérleg 42330 frtot jövedelmezett, Palczmann Márton hámorának borméréseért 30 frtot fizetett, Horváth Stansich Imre, Jóny és Grünblatt a vadászatért 30 frtot, a halászatért 24 frtot fizettek; Burián az erdei koresmáért 188 frtot, Kovács Tamás a boroszlói hámor koresmájáért 20 frtot, Putanko a daramalomért 55 frtot, Köhler a borpinceért 1100 frtot stb. A városi hámort Hübner vette bérbe; az átvétel alkalmával Schertl Mihály, városi hámorfelügyelő adja át a hámort, kinek 100 frt fizetése volt. Az épületek értéke is folyton növekszik, míg a XVII. században egy háornak ára 100, egy majoré 170—200 frt, a házaké 2000 és 21 frt közt ingadozik, addig a XVIII. század végén egy hámor értéke 180—200 frt, egy a templom fala körül álló ház ára 4000 frt.

A városhoz intézett kérvényekből kitűnik, hogy a gyógyszertárak hajdanában szintén a városnak tulajdonai voltak és eladás tárgyát képezték. A gyógyszertárnak

reggel 6 órától estve 9 óráig egyfolytában, sőt még az isteni tisztelet alatt is nyitva kellett állania; a csődtömeg felosztásánál elsőbbségi joga van. A gyógyszereket jó karban kellett tartani. 1790-ben Engel, tiszti orvos megvizsgálja Schiferdecker gyógyszerárát és minthogy abban régi romlott gyógyszereket talál, bezáratja. A gyógyszerész már akkor is jó üzletet csinálhatott, a mint ez Dusich évi számlájából is kitűnik, melyre a várostól 240 frtot vett fel. A második gyógyszerár Benigny Keresztély birtokában volt, ki 1792-ben meghalt. A harmadik gyógyszerár Schwarcz György volt, melyet a XVIII. század végén fia, Schwarcz Samu kezelt. Ennek fia későbbben orvos volt Iglón, hol általában sok orvos tartózkodott, így: Hambach, Bauke, Luckel József, Csatlás, ki igen kedvelt volt a vidéken is; 1795-ben Gruber nevű chirurgus működött a városban. A szegényekért a város fizette a gyógyszerári számlákat.

A jólét emelkedésével a polgárság kényelem és szórakoztatás tekintetében is nagyobb igényekkel lépett fel. Így már 1780-ban arra törekedtek a XVI városi tisztviselők és az előkelőbb polgárok, hogy a Szirtalján levő ipartelepet, mely teljesen romba dőlt és melynek korcsmája egészen üresen állott, mulatóhelylyé alakítsák át. Minthogy egyenes úton nem lehetett a városi tanácsnál a célzt elérni, felkérték Hambach Samu tiszti orvost, hogy terjeszsen a városi tanács elé oly javaslatot, melyben kimutatja, hogy Iglónak úgy az idegenek, mint a polgárok egészségi állapota szempontjából okvetlen szüksége van egy fürdőhelysége. Az együgyű ember, ki akarván tenni magáért, hogy az uraknak kedvében járjon, csakugyan be is terjesztette javaslatát, melyben minden benne volt, mit az urak kívántak, de oly összeállításban és annyira furcsán indokolva, hogy a belső tanács annak felolvasásakor hangos kacajra fakadt; a jegyző a javaslatot bírálat alá vevén, sarkastikus élezczel következőket mondott róla:

»Meine Herrn! Es hat ziemlich das Ansehen, dass die Najaden auf etliche Monate ganz Thessalien, folglich auch den dortigen Olymp verlassen und ihre Rathssitzungen auf den Goldfelsen bei Igló verlegt haben. Ohnlängst sollen die Wassergöttinnen, nach Merkurs Berichte einstimmig beschlossen haben, dem Goldfelsen vermittelt des neugegrabenen Kanals eine starke Familie Blutegeln (hirudines) zum Behufe des neuen Bades zuzuführen.... Gott, welche unverhoffte Freude ergoss sich in mein Herz beim Anblick solcher lebendiger Gegenstände.... Oh ihr heilsames Wurmgeschlecht! Wie willkommen jenen zahlreichen haemorrhoidalischen Bürgern, die von der sogenannten blinden Ader geplagt, durch eure Mitwirkung im Bade selbst alsogleich geheilt werden. Ein Blutegelbad nach und durch die Natur selbst geschaffen gibt es nirgends und wird alle Kranke nach Igló bringen!« A jegyző ezen bírálátán, melyben a Szirtalján elterülő mocsaras réteken található temérdek nádályra céloz, az urak nevettek is, boszankodtak is és szemrehányást tettek Hambachnak, ki természetesen védekezett és állításának valódiságáért kezességet vállalt. A sok beszéd, mely ezen zseniális javaslat felett folyt, a nép közé is eljutott, természetesen elferdítve és minthogy a nép tudta, hogy orvosi javaslatról van szó, mely a polgárok egészségének megóvását célozza, hangosan követelték és sürgették annak tárgyalását. S a javaslat csakugyan tárgyalás alá került. Már a kezdete is eredeti: »Minden állatnak, a féregnek is közös tulajdonsága az, hogy kényelem után vágyódik, ennélfogva ápolni kell az emberi testet. Az úristen különösen szerette az iglóiakat, adott neki enyhe éghajlatot, elég fémet, különféle nagy folyót, sőt közelben és távolban mindenféle gyógyforrást; csak egy mulatóhelye hiányzik a városnak, hol a polgárok lovagolhatnának, kikocsikázhatnának, kigyalogolhatnának, hol kuglizhatnának, kártyázhatnának, zenét

hallgathatnának, szóval murit csaphatnának. Víz van elég mindenütt; az azonban nem kell az iglói polgárnak, de igenis vágyódik játék- és fürdőhely után á la Haye, á la Spaa, á la Pyrmont, á la Rauschenbach, á la Baldócz. Ezt is megadta a jó gondviselés, mert az elpusztúlt városi major mellett a Szirtalján van egy mocsár, melynek vizén nedves időben mindenféle színt játszó hártát veszünk észre, — ez a »subtilis kénkő«, mert bűdös; erről az iglói gyógyforrásról akarok szólni. Mi ezt a vizet tudós Schwartz Samu úrral vegyelemeztük, üvegben megmértük és azt találtuk, hogy a legkönnyebb víz a világon és miután elpárologtattuk, csak kevés meszes üledék maradt hátra, melynek sem íze, sem szaga nem volt. Ez az iglói gyógyvíz tehát teljesen rendbe hozza a csonttöréseket és mindazt a betegséget, melynél hajtószer szükséges; ez a víz szétmossa mindazt, a mi még meg nem emésztetett, kinyitja a beleket, ereket, tejsejteket, ez a víz az egész idegrendszert felüdíti stb. »A nagy Boerhaue beszéli Herodot szerínt, hogy Afrikában egy nép lakik, mely közönséges ételnek csak húst és itálnak csak tejet használ, de azután 120 esztendeig él; s mi következik mindebből? — csak az, hogy az iglói könnyű víz minden európai savanyú vizet nélkülözhetővé teszi. Ez a forrás a Hernádtól nyugatra a kis dombon rejlik és értékes vize most a Hernádba folyik, de könnyen be lehet vezetni a Szirtalján építendő fürdőház kádjaiba, sőt még egy szökőkút is kitelik belőle. Mily üdítő lehülés forró nyári nap alkalmával egy szökőkút árnyékában pihenni! De még ez az iglói csodaforrás sem képes minden betegséget gyógyítani, mert ezt egy gyógyforrás sem teszi, de tény, hogy még a legvadabb embergyűlölőt is a leghangosabb örömkifakadásokra bírja ez a csodavíz a Szirtalján. Kelt Iglón, 1794. július 11-én, nemes Hambach Samu, a XVI város tisztí orvosa.« (Iglói lvt. ered. javaslt.) Igy a csodavizes doktor!?

A polgárság az urak legnagyobb meglepetésére megszavazta erre a szirtaljai fürdőnek költségeit, melyeket az administrator is jóváhagyott, de azzal a kikötéssel, hogy a vendéglőst ő választja majd; a fürdő bére a városi pénztárba folyik. Már 1795-ben kivette ezt a fürdőt 250 frtért Buda János, ki a várossal karöltve hozzáfogott a hely diszitéséhez; a bokrokat kiirtották, új fákat ültettek, sétautakat csináltak, filagóriákat, majd táncztermet állítottak fel. A közönség nagyban karolta fel az új mulatóhelyet és 1799-ben megengedte az administrator, hogy a szirtaljai fürdőtelep egészen a város kezelése alá kerüljön.

Egyébb kiránduló helyek voltak az akkori időben a «Blaumont»-hoz czimzett korcsma a pálmalfalvai hegyen és a Sibenech (Zabava). A polgárok szórakoztatására szolgált a színház is s egyéb multságok. Egy szintársulat rendszeren hetenként háromszor tartott előadásokat; 1799-ben egy «Capet Lajos» czimű szindarabot akart előadni, de a tanács nemcsak hogy eltiltja a darab előadását, hanem a kölcsön-könyvtárt is lefoglalja, melyet ugyilátszik a szintársulat kezelt. Bartsch Antal és Hollán Jakab physikai—mechanikai—hydrostatikai előadást tartanak 10—3 kr. belépti díj mellett. — Rheinländer Jakab egy kávéházat akar török módra berendezni, de a város elutasítja kérelmével, mivel ezáltal a borbérlő jövedelme csökkenne. — Szadkovszky Antal 1795-ben nagyszerű bált ad, melyen nemcsak Igló polgársága, hanem az egész környék is résztvett. A gazdagabb polgároknál divatban voltak a házi multságok; Grünblatt, Paltzmann, Szontágh, Benigny, Laszgalner stb. estélyei híresek voltak; ezeken az estélyeken a hölgyek nehéz selyemben jelentek meg; drága ékszerek, gyémántos és gyöngyös gyűrűk ékesítették tagjaikat; a derék gyakran csak aranyos, himzett kelméből állott; a párta egymagában néha 1000 frtnyi

értéket is képviselt, mert Iglónak előkelőbb körei mindenben versenyeztek a dúsgazdag Máriássyékkel, Szent-iványiékkel és Székelyékkel. Tehették is, mert hiszen az iglói bányászat fénykorának a küszöbén állottak.

Főúri szórakoztatásra szolgált az illésfalvai határon lévő «sans soucci» nyaraló is, melyet gróf Csáky családja építtetett. Volt ebben remete lak, vizesés, halastó, egy nagy nyári lak nagy diszteremmel, továbbá egy nagy köröndü ördögmotola (Ringelspiel), melynek padlóján 12 görög Isten volt felrajzolva, a miért is Parnassus-nak hívták. Később elpusztult az egész és a főépület helyére egy csonka kőgúlát emeltek, melyen be van vésve: «itt állott egykor a Gondűző». A szarvasparkot 1803-ban adta el a grófi család és a kerítést ugyanabban az évben véglegesen lebontották.

A polgárok szellemi látkörének tágítására szolgált a város egyik nevezetességét képezett Paltzmann-féle múzeum, mely nemcsak a természet három országára terjedt ki, hanem értékes pénz- és régiséggyűjteményt is foglalt magában és könyvtárral volt összekötve, mely a múlt század jobb természettudományi és történelmi munkáit, valamint sok szépirodalmi műveit is foglalta magában. A könyvtár még most is Bobory úr birtokában található. Hasonló gyűjteményei voltak Szontágnak és Grünblattnak, de ezek teljesen elkallódtak.

A város fejlődését előmozdította még az a szerencsés körülmény is, hogy a múlt század végén nagyobb tűz nem pusztított Iglón. 1784-ben özvegy Grün Jánosné házában ütött ki tűz, de rögtön eloltották, az özvegyet pedig 24 órára bezárták. 1788-ban szeptember hó 15-én nagy éjszaki szél alkalmával Haffner Zsuzsó olajat főzött, mely lángra kapott, úgy, hogy már a ház fedele is égni kezdett; a tűzfelügyelők gyors és helyes intézkedéseinek köszönhető, hogy nagyobb szerencsétlenség nem támadt;

a tanács meg is dicsérte Münnich János tűzfelügyelőt és Weisz vargát és jegyzőkönyvi köszönetet szavazott nekik. 1791-ben a timárok helyén Bobek András házánál ütött ki tűz, de ezt is csakhamar elfojtották, de a házi urat 6 napra bezárták. 1797-ben október 5-én Urbány András égő parazsat vitt a hamuval együtt a padlásra; a gerenda meggyulladt; a már-már felcsapó lángot azonban idejekorán észrevették és elfojtották, Urbányit azonban 10 frttal büntették meg.

Mindezekből kitűnik, hogy az iglói tűzoltóság az akkori időben jól volt szervezve és céltudatos, rendszeres vezetés alatt állott, mely első feladatának a tűzhelyen való gyors megjelenését tekintette. Tűzoltók voltak a czéhek összes tagjai, kivéve a festőket, mézeskalácsosokat, kalaposokat és pékeket; a többiek kénytelenek voltak minden tűz színhelyén megjelenni és az oltásnál segédkezet nyújtani. Ha valaki a tűznél rögtön meg nem jelent, 2 frt birságot fizetett.

b) Földmivelés, ipar és hereskedelem.

A gazdaság terén ebben a korban is a három éves ugarrendszer volt az uralkodó. Hogy a marhának elegendő legelője legyen, a mezőkön és a rétek legnagyobb részén csak egyszer volt szabad kaszálni; sarjut csak a kertekben lehetett csinálni. Ezt a rendszert oly szigorúan vitték keresztül, hogy még a földeken és réteken való gereblyezés is tilos volt, mert a hulladékokat is a marhának szánták.

A lengyel uralom alatt a vetőmag már annyira elsilányult, hogy alig hozott termést; azért a provincia első teendője volt a polgárok közt új és jó vetőmagot kiosztatni, hogy azzal vessék be földjeiket. A vetőmagot, melyért a város kezességet vállalt, ősszel csekély kamat mellett vissza kellett szolgáltatni. Hogy perpatvar ne

legyen, a város maga osztotta fel évenként a mezőket és meghatározta, melyik dűlőben milyen veteményt vessenek; így 1779-ben a Sümeg felé eső mező borsó termesztésre hasított ki. A lentermelés is nagyobb lendületet vett, leginkább azért, mert a bőjt szigorúbb megtartása miatt több olajra volt szükség; de azonkívül még a napszámos is bérelt egy kis földcskét, melyen lent termelt, hogy felhőnműre való vászna legyen. 1800-ban 638 fél foglalkozott lentermeléssel, mely szépen jövedelmezett, mivel az olajnak igen jó ára és keletje volt. Klug Jakab például 546. szám alatt 10 font lent termesztett, az olaj árán megtérült a vetőmag, a bér s egyéb költség és azonfelül maradt még $37\frac{1}{2}$ kr; úgy hogy egy fél véka föld után a tiszta lentermelési nyereség 1 frt $37\frac{1}{2}$ krt tett ki, míg a gabona csak 1 frt 17 krt jövedelmezett (vár. lvt.)

A XVIII. század végén volt Iglón 4058 hold szántóföld, 355 hold rét és 225 erdei rét; összesen: 4638 hold. A marhaállomány pedig következő volt: 176 ló, 82 ökör, 538 tehén, 358 sertés, 8 juh, ezenkívül 133 méhkas; az erdőben volt: 48 ló, 16 ökör, 258 tehén, 14 méhkas. A mezők összes jövedelme jó magasra tehető; igazolja ezt az a tény, hogy Jóny 8000 frtért akarta a plébánustól a tizedet kibérelni, ki még ezt az összeget is keveselte. Jó ára volt a krumplinak (Grundbirn) is, melyet ebben az időben hoztak be Iglóra; 1774-ben még 24 garas volt egy köből burgonyának az ára, de 1782-ben már csak 5–6 garas.

Az ipar felvirágoztatására is történtek czélszerű intézkedések. A céhek alapszabályait rendezték és egyöntetűekké tették, úgy hogy minden czélnek szabályzatai majdnem egyformák voltak, még a díjakban is. Az atyafiaskodásnak, a lábra kapott zsarolásnak a céhek kebelében véget vetettek és egyforma mértékkel mértek mindenkinek. Hogy magunknak fogalmat alkothassunk az akkori

czéhéletről, közöljük a mészárosok alapszabályait, melyeket 1777-ben Mária Terézia királynő megerősített. Ezek szerint:

1. Minden czéhbeli mészáros köteles zászlaját követni processiókra is. A zászló a templomban őriztetik.

2. Ki a gyűlésen nem jelenik meg, az fizet 50 krt, a legény 25 krt; ki egy gyűlést összehivat, az fizet 85 krt.

3. A czéhbeliek csak a biztos jelenlétében tanácskozhatnak.

4. A tanoncz házi munkára fel nem használható; tanoncznak való belépésekor fizet 2 frtot, mint legény ismét 2 frtot. A tanoncz 3 évig köteles tanulni és mint legény, 3 évig vándorolni.

5. A mesterré való avatáskor fizet az illető 16 frtot; de a lakmározás ilyenkor tilos.

6. A letelepedés iránt a provincia intézkedik.

7. Húst csak mészárosnak szabad vágni, kinek azért kötelessége, hogy a népet jól kiszolgálja.

8. A verekedő mészáros 4 frtot fizet a ládába.

9. A czéhmesternek mindenki engedelmisséggel tartozik.

10. A czéh elsőfokú bíróság, melytől a városi tanácshoz lehet felebbezni, innen a provinciához.

11. Tanonczfelvételnél a czéhmester értesítendő.

12. Az elhalt mester özvegye tovább üzheti mesterségét.

1777-ben a *mészárosok* czéhe 40 mesterből állott; főmestere volt Szontágh Mihály, czéhmestere Scholtz András. Egy mészárszék ára 400 frt volt. Róth Mihály, Boer, Köhler és Scholtz mészárosok kibérlik a sümegi mészárszéket, mire 200 forintot vesznek fel. — A *takácsok* czéhe 22 mesterből állott, czéhmestere volt Topperczer Pál, főmestere (Vormeister) Czolsch Jakab, vidéki czéh-

mestere Greisiger Mihály. — *Asztalos* volt 7, *posztós és gubás* 20, czéhmesterök Haniszkó Márton; ide tartoztak a falusi gubások is. — *Lakatos* volt 7, de hozzájuk tartozott a sarkantyús, az órás és a puskaműves. — *Kovács* volt 17, czéhmesterök Krapko András, főmesterök Komlós András; ez utóbbi összefoldozta a repedt harangot. — *Szabó* volt 34, czéhmesterök Lux György, főmesterök Stemling András. — *Varga* volt 53, ezenkívül 11, ki a czéhbe fel volt ugyan véve, de nem dolgozott; czéhmesterök Reitermacher György, főmesterök Scholtz Menyhért. — *Szűgyártó* volt a két váraljai mesterrel együtt 11, czéhmesterök Marschalko Márton. — *Szűcs* volt 33, ezek közül 7 nem dolgozott. — *Csizmadia* volt 53, czéhmesterök Mayer György, főmesterök Hermel Urbán. — *Bodnár* volt 11, czéhmesterök Schwartz János, főmesterök Wind Jakab. — Kőműves volt 4, gombkötő 9, azonkívül volt Iglón rézműves, kerékgyártó és fazekas (iglói lvt. jegyz.).

A mestereknek némely czéhnél észlelhető nagy száma nem jelenti a város rohamos fejlődését, hanem annak növekedő tekintélyét. A nagyszámú mesterek közt ugyanis számos falusi mester is volt, kik az iglói czéhbe léptek, hogy több oltalmat találjanak. 1771 óta sok mesterember vándorol be Iglóra, kik közt vannak rézművesek, lakatosok, kalaposok, festők és mások. 1779-ben Sopronból vándorolt be Berger Fülöp kőfaragó; minthogy ez az ipar Iglón még nem létezett, csak 4 frt letelepedési és polgári felvételi díjat fizet; de 1780-ban Schitz Mátyás szintén kőfaragó már az egész felvételi díjat fizeti. Különösen sok fésűs vándorolt be; 1779-ben már annyi fésűs van Iglón, hogy külön czéhet alkotnak, melynek czéhmestere Hronetz János volt; ezek kizárólagos jogot nyertek a szarvak bevásárlására. Nem sokára a kötélverők is folyamodnak a tanáchoz, hogy külön czéhet alkothassanak. A czéhlevelet, melynek ára 13 frt 52 kr volt, a provincia adta ki.

A mint a magyar kormány átvette a XVI szepesi várost, szemlátomást fejlődik minden ipar, bár a czéhek békói annak felvirágzását nagyban akadályozták. Hogy a czéhrendszer éppen nem mozdította elő az ipar szabad fejlődését, mutatja a pékek beadványa, melyet az iglói tanácshoz nyújtottak be és melyben a zsiros kalácsoknak a piacon való szabad elárusítása ellen panaszkodnak. A város a keresetöket féltő pékek kérelmének helyt engedett és eltiltotta a kofáknak a zsiros kalácsok eladását, de azért a péksütemény olyan rossz maradt, mint előbb volt. Ugyanazt mutatja a posztósok esete: Krieger János posztós, ki 3 legénynyel dolgozott, és Titel János czéh-mester nagyban kereskedtek a posztóval, melyet a külföldre, leginkább Morvába vittek, a honnan azután jó magas árban mint németországi posztó ismét visszakerült. A mesterek feljelentésére a városi tanács szigoruan eltiltotta a posztó kivitelét és utasította a posztósokat, hogy keressenek maguknak Igló környékén alkalmas festéket, melylyel a posztót festeni lehessen, a mit azelőtt a külföldön végeztek. Palczmannak, ki egy szepes-szombati legény által varrat magának saját házában ruhát, eltiltja ezt a város, mivel ezáltal a szabók jogait sérti. A mesterek számát általában ezentúl a város határozza meg és nem a czéh maga; sőt némely czéhbelieknek napi bérét is a város állapítja meg; így 1788-ban az ácsok és kőművesek napidijait 27, illetve 29 krajczárban állapította meg.

Az ebben az időben Iglóra költözött családok közül felemlítjük Schivetz Jánost, ki 1784-ben jött be Krompachról és Iglón szerzett polgárjogot s a ki igen értelmes ember lehetett, mert német, magyar és tót nyelven levelezett. 1785-ben Jantner András szappanos költözött a külföldről Iglóra. Ez időtájban telepedett le Schöpszky Márton mint ügyes ötvös; nála kobozták el azt a sok ezer forintra becsült nyakékszer szinaranyból és gyöngyökből,

melyet egy paraszttól vett. Továbbá az első üveges, Rheinländer; Bauer Frigyes czéhbeli kéményseprő, ki a kémények megvizsgálásaért 2 frtot kap a várostól; Engert József ügyes gépész és mások. 1789-ben Igló városa megakarta honosítani a lenipart és azt a cseh és morva lentermelő vidékek iparának mintájára fejleszteni. E végett összeírta azokat a 10—30 éves nőket, kik lent fenni tudtak; ilyen volt 408 leány, még pedig 270 alsóbb osztályú, 62 polgári és 20 előkelő úri leány, azonkívül 56 szolgáló. Minthogy azonban az egész berendezés roppant nagy költséggel járt, abbahagyta a város a tervét. (Hradszky).

Az ipar mellett a kereskedelem is kezdett virágzásnak indulni. Legfőbb kereskedelmi cikk most a bor volt; 1779-ben annyi bort hoztak az iglói piacra, hogy emiatt Lőcse feljelentést tett; de minthogy az egyedárúsági szabadalom már megszűnt, a hatóság csak örvendett azon, hogy Iglón oly szépen fejlődik a forgalom. Borral kereskedtek Benigny Pál, Gerhard és mások. Idegen bort a városba hozni és kimérni tilos volt. Egy hordó bor ára 7—19 vonyás forint volt (1 vonyás forint = $89\frac{1}{4}$ kr o. ért.). Egyéb kereskedők voltak: Benigny Samu, ki ujonnan rendezi be kereskedését, Rummy István, ki még mindig adóssággal küzdöklik, Benigny Mihály rőfös kereskedő, Polag Jakab és András mézkereskedők, kik egyszerre adnak el 12 hordó mézet 1600 frtéért, Polcz cég, mely szintén mézzel kereskedett. Lassgallner Samunak két kereskedése volt, Mayer Pál dohánynyal kereskedik. Gabonakereskedők is voltak Iglón, azért nem volt szabad hetivásárok alkalmával a falvakból gabonát behozni a városba. Csaby, Figulovszky veje, Gácsországgal kereskedik; áruit nem volt szabad megvámoltatni a késmárki harminczad hivatalnál; megelégedtek, ha Iglón a tanácsnál fizette az illetéket. Nagy posztókereskedése volt Salata Jánosnak, boltjában a barchetet magában 309 frtra becsül-

ték. Turek Györgyöt, horvát kereskedőt, a város elfogatta, mert csempészett árukkal jött be az országba.

A fiatalabb kereskedők Bécsbe és más külföldi városokba mennek, hogy ott magukat szakmájukban kiképez-
zék; így Reitermacher György kér a várostól erkölcsi
bizonyítványt, melyet a város ki is állít, megjegyezve:
»besagter hat ein Haus und mit schönen Grundstücken
possessioniret.« A külföldi kereskedők is kezdik ismét az
iglói piacot látogatni, különösen oly czikkeket hozván
vásárra, melyek itt nem voltak kaphatók; így például
megfordul Iglón 1784-ben egy ónöntő Halléből, kit egy-
szer bezártak, mert az isteni tisztelet alatt utazott; minthogy
ezáltal az iglói vásárt és a lőcsei czéllövészetet elmulasz-
totta, beperli Igló városát 40 frt kárpótlás erejéig. A zsidók
is megfordulnak az iglói piacon, de csakhamar le is szo-
rúlnak arról, mert a kereskedők nagyon kikelnek a zsidók
és a »sáfránt áruló emberek« ellen, kik nem fizetnek adót
és mégis árulják portékáikat, mire a tanács kitiltja őket.

A bányászati termékekkel való kereskedés is nagyobb
lendületet vett; mutatja ezt az a körülmény, melynél
fogva a hámorok, melyek 1740—1770-ig majdnem mind
romba dőltek, új életre kelnek és újra felveszik üzemüket.
Igy Paltzmann 1789-ben 1000 öl fát kér hámorja számára,
Schwartz 600 ölet; Benigny a Máriássyéktól szerzi be
szénészükségletét hámorja számára, a többiek szintén a
nemesek erdeiből vagy Gömörből veszik a szenet; a városi
hámort Hübner veszi bérbe; mindez a vasipar fejlődésére
mutat. Hogy a vaskereskedés virágzásnak indult, mutatja
az is, hogy az új városháza 9 bolthelyiségét csakis vaske-
reskedőknek adták ki és hogy azokhoz a közlekedés aka-
dályozva ne legyen, a város megvette a városháza körül
álló régi 19 fabódét, egyenként 10 frtért és leromboltatta.

A kereskedelem élénkülésével a vevők megrövidítése
is járt. Csalták a népet mindenféle pénznemekkel és

különböző régi mértékekkel. De a provincia életbeléptetésével ezen a bajon is igyekezett a hatóság segíteni. Végig járta az egyes házakat, a régi mértékeket elkobozta és az új mértékeket bélyeggel hitelesítette; a pénznemre vonatkozólag pedig egyedül a rhenusi forintot nyilvánította érvényesnek. De itt is az átmenet soká tartott; sok ideig használtak még egyes idegen pénzértékeket, másrészről a rhenusi forint behozatalával sok régi elnevezés megmaradt, de értéke megváltozott. Használatban voltak következő pénznemek: 1 schok = 60 garas = 27 frt o. é. 1 schok cseh értékben = 28.80 frt o. é. 1 cseh garas = 45 kr o. é. 1 fillér = 1—3 kr o. é.; 1 rhenusi forint = 1.05 forint o. ért.; 1 magyar forint = 87 $\frac{1}{2}$ kr o. é.; 1 vonyás forint 89 $\frac{1}{8}$ kr o. é.; 1 tallér = 2.10 frt o. é.; de volt kis tallér is; 1 váltó forint = 42 kr o. é.; 1 váltó garas = 2 kr o. é.; 1 rhenusi krajczár = 1.75 kr o. é.; egy rhenusi garas = 5.25 kr o. é.; 1 máriás = 29.75 kr o. é.; 1 poltura = 2.62 kr o. é.; 1 szepesi font = 21 dgr.; 1 szepesi mázsa = 21 kgr.; 1 budai font = 49 dgr.; 1 budai mázsa = 49 kgr.; 1 szepesi köböl = 60 liter; 1 szepesi rőf = 673 mm. = 0.67 m.; a közönséges rőf = 0.78 méter.

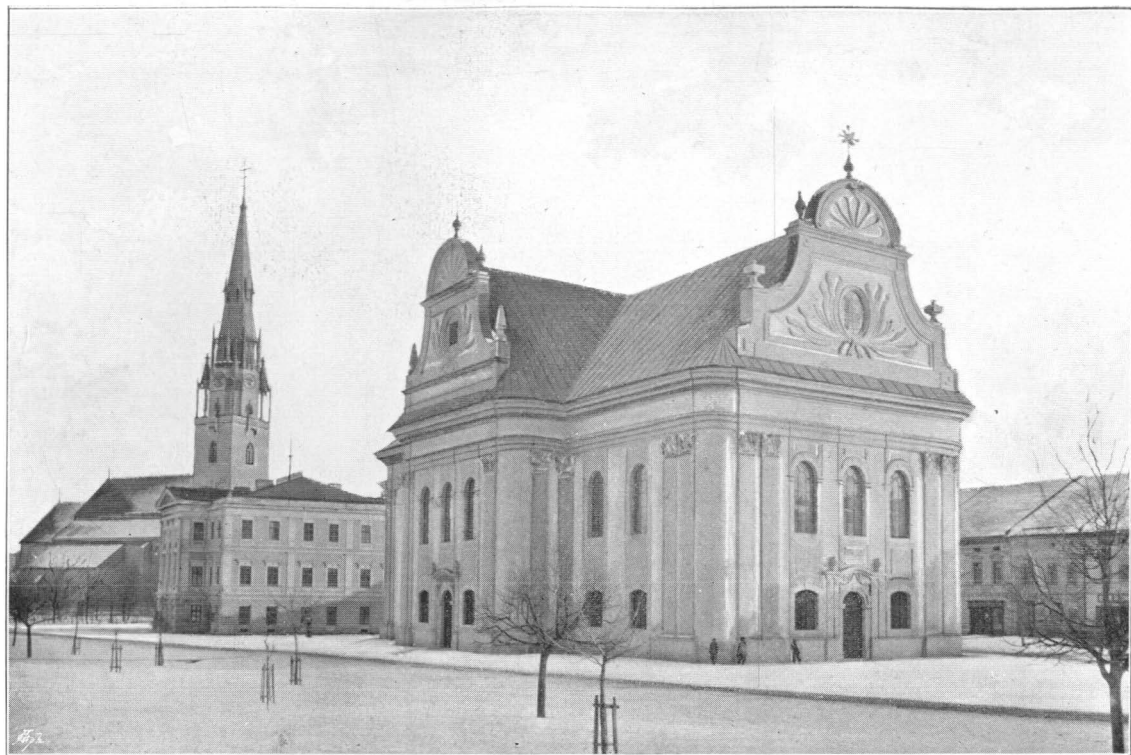
Még felemlítjük, hogy ebben az időben kis lutri is volt már Iglón, a szedő Wallmuth Keresztély volt, ki a kassai főlutriszedőnek 190.37 frttal adósa maradt, a miért ez utóbbi bepörli. 1780-ban pedig Edl János szerencsejátékra kapott engedélyt, melynek értelmében 300 frtra felmenő nyereményre lehetett tenni; későbbben 1000 frtra emelte a nyeremény értéket. De minthogy sok visszaélés történt, csakhamar betiltották üzelmeit (iglói lvt. jegyzk.).

c) Egyház és iskola.

II. József trónraléptével a protestánsok sorsa is jobbra fordult. Kérelmőkre, mely oda irányult, hogy helyezné őket vissza hajdani törvényes jogaik élvezetébe,

válaszul kiadta 1781-ben október 25-én elhiresedett türelmi rendeletét, melynél fogva a protestáns felekezetek hívei ott is szabadon tarthatják istentiszteletöket, hol ez eddig tilos volt; hol közülök 100 család él, építhetnek imaházat torony és harangok nélkül, lelkészlakot és iskolát; mindenütt lakhatnak, szerezhetnek házat, telket és polgárjogot, viselhetnek hivatalt; a protestáns lelkészek pedig visszanyerték az egyházi teendőik jogát. Minthogy azonban ebben a rendeletben vallásuk nem bevettnek, hanem csak türtnek volt feltüntetve és sok sérelmet nem orvosolt, a protestánsok nem voltak azzal megelégedve és nem nyugodtak addig, míg az 1790/1-iki országgyűlés nem biztosította számukra a vallásszabadságot.

Ezen 1790/1-iki 26. t.-cz. egyik pontja szerint az evangélikusok bárhol alkalmazhatnak lelkészeket, építhetnek templomokat tornyok, harangok szabad használatával és iskolákat, további kérelmezés nélkül; csak a terhet bírja el az adózó nép, mit a vármegye vegyes bizottsága megvizsgálván, a szükséges belső telket a földesúr ingyen köteles adni. A hitőkért lelkesülő protestánsok ezt a jogukat igénybe is vették. Így az iglói lutheránusok, kik már József alatt gyűjtöttek egy nagy protestáns templomra, már 1793. évi augusztus hó 2-án Bécsbe küldték Paltzmann Mártont és Laszgallner Samut, hogy eszközöljék ki a császárnál a templom felépítéséhez szükséges engedélyt. De minthogy csak 1789-ben tudták kimutatni, hogy a polgárok megterhelhetése nélkül képesek az építési költségeket fedezni, az építés kissé késett; de 1790. évi márczius 29-én már letették a mostani lutheránus nagy templomnak alapkövét és a megye részéről támasztott nehézségek dacára a lutheránus hívek nagy áldozatkészsége mellett folyt az építkezés hat éven keresztül. A kész templomot 1796. évi október hó 9-én szentelték fel. Az eredetileg tervezett két torony elmaradt.

Lutheránus lelkészek voltak: 1757—1789-ig Czirbesz András, 1789—1836-ig Gotthardt Mihály. Az iglói ág. ev. hitközségnek felügyelői voltak: 1784—1792. Grünblatt János, 1793—1810. Jóny Pál.

A XVIII. században a hernhuterek és morva testvérek felekezete kezdett Iglón fellépni és kivált a lutheránusok között nagy tért hódított; a Marczy, Dirner, Schwarcz és más családok buzgó hernhuterek lettek. Egy időben majdnem 300 hernhuter volt Iglón. Ezek mindkét felekezetheli egyház isteni tiszteletét látogatták, de vasárnap délutánonként összegyűltek magánházakban, hol szent énekeket énekeltek, a bibliát olvasták és beszédekben a világ romlottságát ostorozták. Midőn 1790-ben minden titkos magánösszejövetel szigorúan betiltatott, a hernhuterek hitközsége is megszűnt és a lutheránus egyházba olvadt be, de azért e század negyvenes éveiben is találunk még egy-két hernhutert Iglón. (Iglói lvt. jegyzk.)

A katolikus egyház e korszakbeli történetéből fel említjük, hogy 1784-ben építtette fel Engelberth Dániel a Keresztkápolnát Sümeg felé és annak fenntartására egy hold földet ajándékozott. 1792-ben kijavították a Barbarakápolnát (a mostani Jézus-szíve kápolnája). Minthogy ez a kápolna 1773-ban XIV. Benedek pápától búcsút nyert, újra felclesztették a Szent-Barbara testvérületet, melynek patronusa a német plébánus; tagjainak főbb teendői voltak: betegek ápolása, a szentségekhez való sűrűbb járulás, imádkozás különösen a bányalegényekért. Előjáróikat a kápolnában választották. Ünnepnapok alkalmával felvették külön ruhájokat: az ünnepnapok jelentőségéhez képest volt 40 veres, 40 fehér és 24 fekete hosszú ruhájuk. (Hradszky.)

Ebben az időben a temető kérdését is rendezték; 1779-ben ugyanis véglegesen eltiltották a templom körüli és a kórház melletti két temetőben, valamint a templomi kriptákban való temetkezést, mert mindenütt, hol új sírokat

ástak, csontokra bukkantak. A kripták bejáratait és ablakait véglegesen befalazták és még a koporsót sem volt szabad többé a templomba vinni, a mi azelőtt szokásban volt. Az új temető helyéül a lőcsei kapu előtt elterülő nagy városi kert jelöltetett ki, melyből a vármegye unszolására már 1769-ben hasítottak ki egy nagyobb területet; ezt azután a következő években kerítéssel vették körül, egy nagy kapuval és két ajtóval látták el és eperfákkal ültették be. Az első sírboltot 1779-ben Lasz gallner építtette az új temetőben.

A városi iskola, melynek jellege a XVII. században lutheránus volt, 1674 óta katolikus jelleggel bírt és mint ilyen sehogysem fejlődött. Ennek okát abban kell keresnünk, hogy javadalmazását egyedül a város gondozta, mely annak fejlesztésére az adott körülmények között nagyobb áldozatot hozni képtelen volt. Sem a lengyel főúr, sem a lengyel plébánus nem gondolt az iskolával; csak Vida volt az első, ki némiképen segített a tanító állapotán; s egyáltalában, mióta magyar plébánus jött ismét Iglóra, azóta a városi iskola sorsa is jobbra fordult; de azért ezentúl is a tehernek javarésze a városra nehezült. 1777-ben a rektor fizetése 180 frt volt, a turneré 200 frt, a kántoré 130 frt, a szláv tanítóé 20 frt, az orgonistáé 100 frt; még az orgonataposót (calcantista) is 12 frttal segélyezte a város. A protestáns tanítónak, ki a magyar nyelvet tanította, szintén 10 frtot fizetett a város.

A rektor, kántor, turner (városi karmester) és a zenélőlegények alkották a városi zenekart, mely a tanács engedelmével tekintélyesebb nemesi és polgári házak mulatáságai alkalmával is játszott. Zenegyakorlatot minden héten kétszer, szerdán és szombaton tartottak, mégpedig egy tanácsos jelenlétében az iskolában, melynek ajtaja előtt egy hajdú őrt állott. (Iglói lvt. jegyzk.)

A nagy városi iskolán kívül volt egy másik kath. iskola a tótajkú gyermekek részére; de az igen gyéren

volt látogatva, így például 1779-ben csak egy leány és ötvenegy fiu járt ebbe az iskolába, míg ugyanakkor a nagy városi kath. iskolában 240 gyermek volt: Blásy osztályában 60, Thielében 80, Heyserében 25, Haynschéban 20, Matzdorferében 30, Stemblingében 10 és a magyar nyelv osztályában 25. — A nemzeti iskolák életbeléptetése (1780. február 16. rendelet) sem lendített sokat az iskolaügyön; mindössze annyi újítás történt, hogy 1781-ben elkülönítették a felsőbb osztályokban a leányokat a fiúktól; a leányoknak első tanítója Tambora Frencz volt. Ha valamelyik tanítvány külföldön akarta tanulmányait folytatni, úgy a városi tanács kiállított részére egy bizonyítványt, így például 1785-ben Nadler Pálnak, hozzátevé, hogy atyja jómódú és senkinek terhére nem fog esni. Az útleveleket maga a város állította ki. 1790 óta kötelezett tantárgy volt a magyar nyelvtan.

A protestans iskola, minden üldöztetés daczára, ha lassan is, de folytonosan fejlődött. Az elnyomás korában, a lengyel uralom utolsó évtizedeiben, következő protestáns tanítók működtek Iglón: Lang Jakab, Róth Samu, Németi (1762-ben), Luckel Márton, Krupiczky, Meleki, Gröschner, Windt János, Koblitz Tóbiás, Hauser Mihály (1754—1777.), Dienes András, ki 1750 körül különösen a magyar nyelv tanításával foglalkozott és ezen a czímen a várostól is kapott fizetést. A XIII szepesi város visszacsatolása után az evangélikusok Mária Terézia alatt sem állithattak fel nyilvános iskolát, hanem oda utasították őket, hogy gyermekeiket a kath. iskolába járassák, holott már 1778-ban Iglón 242 protestans növendék volt, kiket az ev. magántanítók és kántorok tanítottak. II. József türelmi rendelete által felbátorítva, az iglói ev. egyház vezérférfiai mozgalmat indítottak az iránt, hogy egy protestáns népiskolát felállithassanak. E czélra a hivek 10525 frtot gyűjtöttek össze. Sok vajudás és utánjárás után végre

megengedte a helytartótanács egy 1784 április 16-ról kelt rendeletében, hogy az iglói evangélikusok egy trivialis iskolát felállíthassanak és a gyűjtött összeget arra fordíthassák. Ennek alapján az ev. egyház eddigi magánjellegű elemi iskoláját nyilvánosnak jelentette ki és azt 1785-ben még a grammatisták osztályával bővítette. Az iskola első rektora volt Schumacher Mihály (1785—1786.), utána Tibély Dániel (1786—1792.), majd Steller Tóbiás, kinek vezetése alatt az iskola egy új tanfolyammal, a syntaxissal gyarapodott, mely azonban 1807-ben történt eltávozásával meg is szűnt. Steller mellett működött mint subrektor Lumnitz József († 1815.) és mint a leányiskola tanítója, Steller János, Tóbiás öccse.

Az első rektornak fizetése volt 200 frt készpénzben és szabad lakás, minden tanítványtól évnegyedenként 10 garas tandíj és a beiratási díjak. Későbbben kapott a rektor 750 váltó forint állandó fizetést, minden tanítvány után 8 váltó forintot, névnapi-, beiratási- és bizonyítványdíjat. Az iskolai rendtartást az 1793-iki egyházi convent állapította meg. (Bővebben l. Pákh Károly: »Az iglói ág. h. ev. főgimnásium történeté«-ben).

Az iglói protestáns iskolának felügyelői voltak: 1784—1793-ig Jóny János első felügyelő, 1784—1796-ig Korabinsky második felügyelő; 1793—1798-ig dr. Szontágh Mihály második felügyelő; 1798—1810-ig dr. Szontágh Mihály első felügyelő; 1799—1808-ig Kornides Tamás második felügyelő.

3. Igló a XIX. század első tizedeiben.

A 9 éven át folytatott Napoleon-féle francia háborúkra fordított roppant áldozatok, a század elején az ország több vidékén beállott éhínség, a II. József által az ország hátrányára alkotott vámrendszer oly állapotot teremtettek Magyarországon, mely mindenre ólomsúlyként

nehezedett. Elheez járult a pénzügyi viszonyok teljes ziláltsága; a nemes ércpénz eltűnt a forgalomból, mert ezt a kormány a hadi pénztárba szivárogtatta; ennek helyére nagy mennyiségű papírpénzt bocsátott ki és a létező bajokat a belbecsnél sokkal nagyobb névszerinti értékben bőségesen kibocsátott rézpénzzel nem hogy elhárította volna, sőt szaporította. Ide járultak a nélkülözhetetlen pénzváltók zsarolásai és a rézpénznek a kormány részéről több ízben ujjal vagy apró papír-pénzjegyekkel való becserélése, midőn a nép mindig újabb károkat vallott, mert a régi pénznek $\frac{1}{3}$ -dát elvesztette s mert az idő rövidsége s a beváltási helyek csekély száma miatt a régi pénz egy része kezében vészett. A háborúk folytatásával a kincstár roppant adósságokba verte magát, a papírpénz annyira értékét veszítette, hogy 1810-ben 100 ezüst frtért 1200 frtot kellett fizetni papírpénzben.

Ez az állapot, mely mindent megdrágított és a magánosak viszonyaiban pangást, zavart okozott, nem volt tovább tűrhető, s ezért a kormány a legkönnyebb, de egyszersmind legrombolóbb eszközhöz nyult és elrendelte egy, a birodalomban 1811 febr. 20-án kihirdetett pátensében, hogy a létező pénzjegyek névleges értékök $\frac{1}{5}$ -ére szállíttatnak le, s ily arányban 1812 január 31-ig váltójegyekkel cseréltetnek fel. A rézpénzből 30 kros darab 6 kr-ra és a 15 kros 3 kr-ra szállíttatott le, a 6, $\frac{1}{2}$ és $\frac{1}{4}$ krosok pedig csak mint réz, súly szerint váltatnak be. Ez a devalvatio roppant anyagi károkat okozott a magánosok viszonyaiban.

A kettős devalvatio következtében beállott zilált pénzügyi viszonyok közt Igló városát egyedül polgárainak ébersége, de kivált régi szokásuk: a takarékoság mentette meg nagyobb megrázkódtatástól; ez az oka annak, hogy az e korbeli okmányokban kevés nyomot találunk Igló válságos helyzetéről. A lengyel uralom a

városi polgárokat és különösen az üzleti embereket nagyon óvatosakká tette; ők ugyanis mindig csak készpénzen vásároltak és készpénzen adtak el és ha a hitel igénybe vétele elkerülhetetlen volt, csak a legrövidebb határidőt állapították meg annak kiegyenlítésére. A közönséges polgárnak takarékpénztára a harisnya volt, ebben gyűjtögette a huszasokat, aranyokat; de bankópénzt sohasem tett belé; azt csak a szent bibliába vagy az énekeskönyvbe rakta és minthogy azt gyakran forgatta, nem jutott abba a helyzetbe, hogy ott felejtse. Ha pedig jó szomszédjának kamatra adta ki pénzét, úgy kikötötte magának a szerződésben, mely sokszor csak egy férfias kézcsapásból állott, hogy tallérban vagy aranyban történjék a visszafizetés (iglói lvt. Hauskopey.).

De mindamellett megtörtént a devalvatio esztendeiben, hogy Paltzmann György szorult pénzügyi helyzetbe jutott, úgy hogy hitelezőit nem volt képes rögtön kielégíteni. Hiába sürgette Prihradnyánál, az Iglón ujonnan letelepedett derék kereskedőnél, ki tőle vette a vasat és rezet, ennek árát, mert ez is válságos helyzetbe jutott, mivel neki sem fizetett senki ezüstben, aranyban. A dolog perre került, mert Paltzmann nem folytathatta pénz nélkül hámorának üzemét és így nem adhatott Prihradnyának új árúczikkeket; ez pedig új árú nélkül jó pénzhez nem juthatott s így kölcsönös volt a perlekedés. De Paltzmann Nosz Gottfriedet sem volt képes kielégíteni, ki 614 frt árán pálinkát szállított a Paltzmann-féle kohókba s kit viszont a gabonakereskedők szorítottak. (Iglói lvt. Prot. 1813.). Az első pillanatban nagyon kritikusnak látszott a helyzet, mert ha ezek közül csak egy is megbukik, kész a zűrzavar, mert nemcsak a város, hanem a környék is érdekelve volt ennél a három üzleti főembernél, részint mint adós, részint mint hitelező. De Paltzmann a pör tartama alatt időt nyert, Máriássyéktól nagyobb kölcsönt

kapott és így segítve volt mind a három főember baján. Rosszabbul járt Gajtner kereskedő, kit hitelezője, Máriássy Károly perbe fogott; végrehajtás útján eladták egész kereskedését és ő mint koldus hagyta el a várost. Ugyanakkor ment tönkre özv. Lehótzky Simonné, kit sógora, József, Szent-Miklósról, juttatott a végrehajtás által koldusbotra, mert temérdek vászna, elhíresedett finom asztalkendői és egyéb értékes holmija mind potom áron kelt el. (Prot. 1813.). Más polgárok is szenvedtek kisebb-nagyobb veszteségeket a devaluatio folytán, de azért a polgárság adóképességét és megélhetési feltételeit általában véve nem érintette ez a csapás.

Pillanatnyi zavarba jött az *edénygyár* is, melynek hitelezője Probstner, követelte a pénzét, de Trangousnak sikerült a dolgot rendbehozni. 1812-ben ugyanis létesült egy társaság, mely egy edénygyárnak építését határozta el. Legalkalmasabb helynek találták a János-tárna elhagyott épületeit az Előlső-hutnában; már a következő évben megkötötték a szerződést, egy részről Trangous József, Schertl Samu és Lajos, Kornides Lajos és Ochs Nándor, másrészt pedig Probstner, mint a Jánosakna-társulat igazgatója. Az épületek vételárát 1050 frtban állapították meg, mely összeget 1814-ben ki is fizették. Az új gyárnak czíme volt: «Steingut-Fabrique-Compagnie». Az 1824-ik évben Máriássy Zsigmond és Steinhaus Lajos vették ki bérbe a gyárat. Az üzlet évről-évre nagyobbodott, úgy, hogy 1833-ban már igen sok munkással dolgozott a vállalat, melynek czége ekkor: «K. k. ausschliesslich priv. i.g.lóer Steingut-Geschirr-Fabrik» nevet nyert. A vállalatnak főelárusító helye Debreczen volt, hol minden vásár alkalmával megjelentek a társulat megbízottjai az árúkkal. Ilyen út sokba került, így például 1855-ben 939 frtot, 1856-ban 1998,34 frtot tett ki a vásári költség. Az üzem kiterjedéséről következő számadási tételek adnak felvilágosítást:

1855-ben augusztus hónapban fizettek: agyag fuvaroztatásáért 400 frtot, teplitzi homokért 35 frtot, betléri agyagért 442'41 frtot, helczmanóczy kovakőért 20'50 frt, mikoltsáni agyagért 300 frtot; a havi munkabér 1278 frtot tett ki. 1856-ban vesznek: mikoltsáni agyagot 489 frért, kárpáti agyagot 300 frtért; július hónapban 108'20 mázsa fehér és fekete agyagot hozatnak a Kárpátokból, továbbá 50'52 frt árán gránitkövet, 52 köböl teplitzi homokot, 169 mázsa mikoltsáni agyagot 338 frtért, 22 mázsa fehér kárpáti agyagot. 1859-ben már nagyon lanyhán folyt az üzlet; a debreczeni vásár már csak 299.24 frtba kerül és két havi munkabér 696'32 frtot tesz ki; a következő években egészen megszűnt az üzem. A társulat üzleti könyveiből kivethető, hogy az üzlet vezetése mind elejétől fogva tapogatódzásból és kísérletezésből állott; s midőn már a helyes utat megtalálták, akkor a munkabér hirtelen felszökkenése, a közlekedési viszonyok mostohaasága s egyéb körülmények lehetetlenné tették, hogy a társaság a cseli árukkal szemben sikeresen vegye fel a versenyt, habár az iglói gyár jó, tartós és csinosan kiállított czikkeket hozott forgalomba, melyeket mai napon is sok háztartásban használnak.

A város forgalmának emelésére nagy hatással volt a sümegi *sóhivatalnak* Iglóra való áthelyezése. Az utolsó években sok visszaélés és csalás történt ennél a hivatalnál; így 1806-ban rájöttek, hogy a fuvarosok rútúl meglopják a kincstárt és hogy már útközben adogatják el szállitmányuk nagy részét. 1815-ben kezdték meg a sóraktárak építését, melyhez a város 26 szekér építési fát adott. A város a polgárság részére 186 hordó sót kapott. (Prot. 1827). A sóhivatal pótolta egyszersmind a királyi adóhivatalt is.

Új iparvállalatok is élénkitették a közforgalmat; 1827-ben építettett a *«Regulus antimonii és rézgáliczkőgyár»*,

melynek alapítója Prihradny Dániel volt; minthogy a városi tanács nem engedte meg neki, hogy a háza után járó fát a gyárában felhasználhassa, drága fával volt kénytelen dolgozni, minek következtében a gyára nem igen jövedelmezett. 1853-ban alapított az *olajgyár*; még előbb egy szövőgyár.

A néhány gyárral és új hivatallal megsaporodott város maga is modernebb, szebb külsőt vett fel. 1831-ben rombolták le a lőcsei kaput; a rozsnyói kaput 1835-ben szabályozták Fabriczy János, megyei mérnök terve szerint. A régi, mély sánczok eliszaposodása következtében azoknak környéke a nagy bűz miatt majdnem lakhatatlanná lett; Szepesházy, a XVI. város főfelügyelője elrendelte a sánczok kitisztítását, mire a város azokat legnagyobb részt földekkel hányatta be és csak a csűrök mentében hagyott egy kis árkot, mely az esővíz levezetésére szolgált. A városban az árkokat meg gödröket behányták, az utcákat feljebb emelték és kikövezték; a sikátorokat kiszajátították és a kertkerítéseket, melyek a házak előtt díszlegtek, eltávolították. A tűzoltószerke elhelyezésére négy kis házikót építettek, ugyanakkor bővítették a kávéházat is, hozzáépítvén egy kuglizót és kamarát. 1834-ben készítették a Szirtaljára vezető utat és 1837-ben bedeszkázták a szépen kifestett nyaraló házacskákat. A márkusfalvai utat kijavították és a városon keresztül vezető útvonalat kikövezték, a mi 3110'47 frtba került. A lőcsei és rozsnyói utat is a város közepén vezették keresztül. 1838-ban tervbe vették a Grätelen és az Ördögfejen keresztül vezetendő új utak építését, melyek közül azonban csak az előbbi és ez is jó későn épült ki.

Egyes polgárok is járultak a város szépítéséhez. Így Gotthard Lajos 1826-ban nagyvárosi módon rendezi be kereskedését; a kirakatát nagy üvegtáblával látja el, de ezzel sok baja volt, mert a mesterinasok nem egyszer vá-

lasztották vásottságuk czéltáblájául. 1829-ben Grün János: átveszi Schwarcztól a gyógyszerért 8000 frtért és ujonnan berendezi. Ekkor Iglón tulajdonképen három gyógyszerár volt: a Schiferdecker utódjaié, a Schwarczé és a Komáromyé, kinek halála után özvegye, Gerhardina tovább vezette az üzletet, mely akkor adómentes volt. 1834-ben megvette Nádler Károly a Jóny Vincze-féle kertet, a mai Münnich-féle telepet és azt francia módra rendezte be. A nagy kertet fasorokkal, szökőkúttal, fürdővel, zuhany-nyal látta el és megengedte, hogy a nagyközönség azt szabadon látogathassa. A szép diszkert nemcsak a hölgyeknek rendes sétahelye lett, hanem itt találkoztak az előkelő, befolyásos polgárok, itt beszéltek meg a városnak ügyeit; sokszor innen intézték el a provincia ügyeit is; itt kerültek felszínre a szabadelvű eszmék és azoknak gyakorlati alkalmazása az életben innen indult ki, úgy, hogy Igló városának története e század közepén ehhez a kerthez és Nadler vendégszerető házához van fűzve. A családi ünnepeken itt találjuk nemcsak Igló, hanem az egész környék értelmiségét. A bányászat fénykora ebben a kertben tükröződik vissza és elvitázhatlan tény, hogy a magyar érzés, a hazaszeretet, majd később a rengeteg nagy áldozat a haza oltárán a komor, sötét reakció idejében pedig a kitartásra való buzdítás innen nyerte legbiztosabb táplálékát és támogatását.

Mig a város minden tekintetben csinosodott és fejlődésnek indult, addig a polgárság belélete és egymásközt való viszonya nem a legösszhangzóbb képet tüntette fel e század elején. Habár ki volt mondva a polgárok közti jogegyenlőség, a nemes embernek mégis sok előjoga volt még a nem nemes felett. Mig a közönséges, nem nemes polgárt a költséges és kellemetlen, mindig garázdálkodással járó katonai beszállásolással zaklatták, addig a nemes ember egynéhány krajczár lefizetésével kibujhatott

ezen teher alól; az ujjonczozásnál is igen nagy kedvezményei voltak a nemesnek, melyeket a többi polgárok nem jó szívvvel néztek. E miatt folytonos volt a torzsalkodás és utoljára is kenyértörésre került a dolog, midőn Andrássy gróf kénytelen volt bányászlegényét kiadni, kit bevettek katonának, mert Iglón lakott és dolgozott.

Az egész város két pártra szakadt (Prot. 1809.); a beállott pártoskodás véstetjes hatása minden téren érezhetővé vált és hogy nagyobb nyomokat nem hagyott maga után, azt csak annak lehet köszönni, hogy nem soká tartott, mert a tekintélyesebb polgárok közbeléptek és igyekeztek a kiélesedett ellentéteket kiegyenlíteni, a mi sikerült is. Nagy érdeme volt ebben a kibékítésben Berthony Károly esperes-plébánusnak, ki éppen a szegényebb sorsú népet tartotta vissza a pártoskodástól. Sokat lendített a viszály elnyomásán Trangous és Boer, Kornides és Paltzmann baráti jó viszonya és az öreg néma Simenszkynek befolyása rokonaira.

A nemesek és polgárok közti ellentét más téren is mutatkozott. A nemesség mulatságait a kávéházban tartotta és ezekből a polgárság ki volt zárva; a polgárok a nagyvendéglőben rendeztek mulatságokat. Csak néha jöttek össze a különféle elemek, akkor tudniillik, midőn maga a bérlő rendezett egy-egy bált, melynek jellemzéséül következő meghívót közlünk:

Baal

A vertissement!

Heute als dem 9 feber Anno 1812 wird im hiesigen Iglóer städtischen Caffé-Haus-Saal bei gut besetzter Musik und Beleuchtung Baal gegeben: wozu Ein hoher Adel, k. k. Militair und die verehrungswürdige Bürgerschaft auf das höflichste eingeladen werden.

Der Unternehmer schmeichelt sich eines zahlreichen Zuspruches, da er nicht ermangeln wird sämtliche res-

pective Gäste auf das möglichste zu bedienen, sondern es wird auch noch zu bessern Komoditact der Gäste ein Zimmer zur Quadrop beheizter angewiesen, wohin zur Sicherheit die Kleidungsstücke gegen Bezahlung für ein Stück 3 kr aufbewahrt gehalten werden soll.

Wegen dem schönen Geschlecht wird das Tabakrauchen im Saal verbothen.

Der Anfang is um 8 Uhr.

Entrée zahlt die Person 1 Rfl.

Samuel Litschner,
Ballgeber.

A meghívó diszesen van kiállítva, fent a kétfejű sassal, mellén a magyar czímerrel, oldalvást két fin trombitával és dobbal (Hradszky kézirtaiból.).

A közönség szórakoztatására szolgált a színház is; Thoman Katalin, a kávéház bérlője, 1806-ban egy színtársulatot szerződtetett, mely a városi zenekar kíséréte mellett tartotta előadásait; 1818-ban egy másik színtársulatnak olyan jól ment a dolga Iglón, hogy annak igazgatója, Gutsch Adolf, felkéri a tanácsot, hogy adjon neki további előadásokra engedélyt. A polgárság dédelgetett gyermeke ebben az időben is a szírtaljai telep maradt, melyet a devalvatio korában Sztrelko Márton birt bérben; minthogy nagy veszteségei voltak, a tanács elengedi neki a 243.30 frtnyi bérösszeget. 1824-ben Thern bérlő a fürdőtelepet, melyet 1828-ban egy tánczteremmel bővítettek ki, mi a városnak 375 frtjába került. A telepen hetenként kétszer a zene játszott, melyet a városi zenekar ellátott; a zenészeknek kötelességek volt ilyenkor legjobb tehetségek szerint játszani; ha hanyagúl avagy rosszúl kezelték hangszereiket, a tanács szigoruan megbüntette őket.

Az ipar ebben a korszakban sem igen fejlődött; a szigorú s rideg czélszabályok egyes mestereknek előnyére váltak ugyan, de az iparnak általános fejlesztését meg-

akasztották. Ehhez járultak a czéhek túlkapásai, melyeket a tanács megtorolni igyekezett ugyan, de melyek mindazáltal elidegenítették a közönséget; a polgárok függetlenebb része elpártolt a czéhektől, a jobbmódúak irtóztak a czéhbeli ipartól, minek folytán a czéhek mindinkább magukba zsugorodtak össze. Így történt, hogy míg azelőtt a czéhek arra törekedtek, hogy csak bizonyos számú tagokat vegyenek fel kebelökbe és a sokaságot távol tartsák maguktól, most már fogdosni kellett a tanoncokat, melyek a mesterekkel együtt a legalsóbb néposztályból kerültek ki. Azért nem a forgalom és jólét sülyedését jelenti az a tény, hogy Iglón a mészárosok száma 40-ről 16-ra apadt, mert igen sok gazdag család került ki a mészárosok czéhéből, hanem azt, hogy a tekintélyesebb polgárok már nem kíváncsiak az elavult czéhbe belépni.

A tanács a czéhtörvények és a czéhek szabadalmi folytán mit sem tehetett az ipar felvirágoztatására; a keze meg volt kötve, úgy hogy a szabadabb fejlődésnek még legkisebb látszatát is kárhoznia kellett; a legcsekélyebb ujitást meg éppen forradalmi kísérletnek vette volna, melyet bizonyára száműzéssel büntetett volna. Ez okozta, hogy a gyáripár sem igen fejlődött és az a néhány vállalat, mely mindennek daczára életbe léptettetett, csakhamar kénytelen volt üzemét beszüntetni, mert mindenütt szemben találta magát a czéhek »privilegiumá«-val, mely a nagyiparnak legcsekélyebb kísérleteit is elijesztette. Egyedüli hasznuk az egész czéhrendszerből csak a czéhmestereknek volt, kik a csekély szám és a jó s biztos kereset mellett silány munkájuk daczára hamar meggazdagodtak, nem törődve a kor kívánalmaival, melyekről egy czéhbeli mesternek sem volt fogalma. Ők csak saját előnyüket nézték, a nagy közönség igényeinek kielégítésével mit sem törődtek; sőt volt eset, hogy egyik czéh a

másik czéh rovására akarta tovább tengetni életét; így a posztósok, kik folyamodtak a városhoz, hogy a szabóknak tiltsa el az idegen posztó használatát, mi mellett természetesen, a szabókban biztos vevőkre találván, iparuk fejlesztésével nem igen törődtek. Kapzsiságuk nem egyszer összeütközésbe hozta őket a városi tanácssal, mely sokszor a törvény egész szigorával volt kénytelen ellenök fellépni, hogy a közönséget zsarolásuk ellen megóvja; így 1837-ben keményen megbüntette a takácsokat, a pékeket, kik szabadalmaikat tágitani igyekeztek, természetesen a fogyasztó közönség rovására. Kiválóbb mesterember nem igen találkozott közöttük, kivéve Belloni Antalt, ki 12 éven át Ázsiában és Amerikában tartózkodott, hazatérve, Iglón letelepedett és kitűnő zsemlyepék hírében állott.

A serfőzéssel is fennakadás volt néha; nyáron át senki sem szeretett sert főzni, minthogy egyrészt a gazdának akkor más dolga volt, másrészt pedig a könnyű sör hamar elromlott. Ez okozta, hogy sokszor sörhiány volt a városban és a tanácsnak kellett közbelépnie, hogy a bajon segítsen. Rákényszerítette a czéhet, hogy sörről gondoskodják és ha a czéh nem intézkedett, úgy egyeket bírt reá, hogy sört főzzenek. Így 1816-ban Fabiny János volt kénytelen sört főzni, de nem járt rosszul, mert jó sört szolgáltatott a közönségnek s így fényes üzletet csinált. Ezt természetesen megirigyleték tőle a többi czéhmesterek és nem engedték télen át serfőzéshez jutni. Fabiny perbe fogta az atyafiakat, mire a tanács kieszközölte számára a sorrendes főzést.

A papírmalmot e század elején Schertl Lajos bírta bérben, ki azt jó karban tartotta; de 1813-ban az árvíz majdnem teljesen elpusztította a papírmalmot, melyet a város segítségével újra felépített. 1826-ban Demeter István bérelte ki czéhes joggal, azaz: csak neki volt szabad

Iglónak területén a rongyokat összevásárolni és papírt készíteni. Későbbben Thern bírja a malmot, de nem boldogul vele. Tőle átveszi 1833-ban özv. Schertl Borbála. Utolsó bérlője Kolba Mihály volt, ki későbbben a diósgyőri papirgyárat alapította és ügyességével, vasszorgalmával és becsületességével nagy vagyonra tett szert.

A műipar terén említést kell tennünk Kornides *szarufestményeiről*, melyek mai napig is sok háznál láthatók, hol szaruból készült poháron, hol fésűn, hol tisztán mint képek. Kornides a fiukat is oktatta a rajzban és aczélmetszetű rajzmintákat hozatott számukra Bécsből, melyeknek költségeit a város fizette, mert ingyen tanította a fiukat. Mint ötvös kitünt Schultz Lipót, ki egyebek közt a városi czímert is szépen megaranyozta.

Végül felemlítjük, hogy 1825-ben elhatározta a tanács, hogy csak vizsgázott seborvos nyithat borbélyműhelyt.

Az iparral együtt a kereskedelem is pangott. Nagyobb kereskedést űztek a borral és dohánynyal, minek folytán az iglói kereskedők gyakori összeköttetésben voltak az ó-falvi harminczad-hivatallal, melynél gyakran iglóiakat találunk mint hivatalnokokat; így 1836-ban Münnich József volt Ó-falván a harminczados, Köhler Károly pedig az irnok. A kereskedelemre nézve nem csekély hátránnyal járt a harminczados hivatalnak ama szokása, hogy bizonyos napokon nem tartott hivatalos órákat. Ez a szokás minden hivatalnál uralkodott; az iglói tanács is tartott ily «munkaszünetet» vásárok alkalmával, ünnep- és póstanapokon. A forgalom élénkségét hátráltatta az iglói kereskedők szűkkeblősége is, kik nem igen tűrték a szabad versenyt. Így az iglói gabonakereskedők kieszközltek, hogy idegen kereskedő hetivásár alkalmával csak 10 órától kezdve vásárolhat. A sümegiek és lipióiak végre a XVI. városi hatóságnál óvást emeltek az ellen a jog-

talán és szűkkeblű eljárás ellen, mire a provincia nem sokára helyre állította a szabad vásárt.

A vásárt a város bérbe adta. Így 1837-ben Schimenszky János 137³⁰ frtért bérelte ki a vásárt. A mérlegnél következő árak voltak: kétfogatú szekér után fizettek 1¹/₂ krt., négyfogatuért 2¹/₂ krt., egy lóért 1¹/₂ krt.; a városi köből használatáért 1 krt, a nagy mérlegért 6 krt; a finom mérleg használatáért 1 krt, a dohánymérlegért 4 krt; mézkereskedő fizet hordónként 3 krt; vajért bádogonként 1 krt; egy vég durva vászon után 2 krt, finom vászonért 4 krt; fűszerért 8 krt; üveges minden szekér után 8 krt fizet. A piacon lévő szatócsboltok fizetnek, még pedig: Lesniczky Benjamin 2²⁴ frtot, Böhm Károly 1³⁶ frtot, Róth Anna 4 frtot, a mészáros bódé 3 frtot. Azonkívül volt még fabódéja a piacon a szabó-, czizmadia-, szijgyártó-, szűcs-, kötélverő-, gombkötő-, bodnár-, kalapos- és posztós czéheknek, mely bódéért minden czéh hetenként 30 krt fizetett.

Az egyes áruczikkék árát a városi tanács szabta meg és egy jegyzékben átnyújtotta azokat hetenként a sóhivatalnál, mely az árakat ellenőrizte, hogy csalás ne történjék. Az árakra nézve felemlítjük, hogy egy tenyész-bika ára 150 frt volt; a húсарак 1828-ban következők voltak: 1 font marhahús ára 6 váltó krajczár = 2²/₅ pengő kr, 1 font juhhús 5 kr., váltó = 2 p. kr.; 1 font száraz szalona 24 kr., váltó = 9³/₅ p. kr.; 1 font zsír 26 kr., váltó = 10²/₅ p. kr., 1 font bepáczolt hús 12 kr., váltó = 4¹/₅ p. kr. A húst nyomaték nélkül kellett kiszolgáltatni.

A földmívelési viszonyok e század elején ugyanolyanok voltak, mint a XVIII. század végén. 1806-ban legelőször kezdtek lóherét termesztetni; e célra a tanács az ugarból egy jó nagy részt hasított ki és minthogy a lóhere sikerült, mindig többet termesztettek, minek folytán az ugar mindig kisebb lett, míg végre a tanács elhatá-

rozta, hogy az egész ugarrendszert megszünteti. S azóta folyton folyik a harc az ugar miatt.

Az e korszakbeli adózási viszonyoknak a város bevételeinek és kiadásainak feltüntetésére legyen szabad következő tételeket felhoznunk: Az 1818-dik évben a házadó, melynél öt osztály létezett, egy ház után 16'32 frt — 2'03 frtot, egy kert után 1.36 frtot, egy kovácműhely után 1.17 frtot tett ki. A földadó, mely három osztályt foglalt magában, 20—07 krig terjedt holdanként; egy rét után 30—20 krt, egy hámor után 30—5'41 frtot, a kallómalom után 6 frtot, a köszörülő malom után 1'29 frtot fizettek adóban. A kézművesek 6 osztályba voltak sorozva és 4'50 frttól 1'10 frtig terjedő adót fizettek; a kereskedők három osztályba sorozva 15'04—4'05 frtot, a szatócsok 4 osztályba sorozva 9'08—2'30 frtot, a napszámosok 2'18—0'57 frtot, a fuvarosok 5'42 frt adót fizettek; egy ló után 16 kr., ökör után 14 kr., tehén után 15 kr., tinó után 6 kr. és sertés után 5 kr. adót kellett fizetni.

A város jövedelme 1829-ben 72748 frtot, kiadása 64536 frtot, 1840-ben a jövedelem 82013 frtot, a kiadás 75720 frtot tett ki. Az utóbbi kiadások közt van a gyógyszerári számla 225'18 frttal, mely összeget a szegényekért fizette a város. A kórház építése 4572.30 frt, a nagy-hnileczy korcsma 1572'50 frtba, a szirtaljai padok javítása 222 frtba került. 1827-ben építették a nagy vendéglőt 4832 frt költségen.

Hogy tiszta képet nyerjünk az akkori kor viszonyairól, közöljük az összes tisztikar és városi személyzet névsorát, tiszttviselői minőségét és fizetését, például választva az 1836/7-ki évet.

Ebben az évben tiszttviselők voltak, még pedig következő fizetéssel:

Köhler Márton, bíró . . . 875 frt — kr fizetéssel
és 10 frt irodai általánynyal.

Scholtz Ferencz, albíró . . .	500	frt —	kr	fizetéssel
Jóny Imre, tanácsos . . .	500	» —	»	»
Scholtz János, tanácsos . . .	500	» —	»	»
Scholtz Lipót, főjegyző . . .	750	» —	»	»
Rumy Károly, aljegyző . . .	625	» —	»	»
és 10 frt irodai általánynyal.				
Szontágh Miklós, gondnok . .	250	» —	»	»
Kézsmarszky Pál, főügyész .	83	» 20	»	»
Bárányi Mihály, pénztáros .	600	» —	»	»
Jaeger Mátyás, ellenőr . .	400	» —	»	»
Ksensigh András, árvasz. ülnök	350	» —	»	»
Malinyák János, adószedő . .	250	» —	»	»
és 10 frt irodai általánynyal.				
Zavadszky József, építész . .	200	» —	»	»
Neupauer Pál, tűzfelügyelő .	30	» —	»	»
Milidorfer Balázs, » . . .	30	» —	»	»
Huszkó János, városi gazda .	100	» —	»	»
Richwalszky János, erdész . .	640	» —	»	»
Brüderlein Imre, erdész . . .	375	» —	»	»
Szopotzy Károly, erdőellenőr	80	» —	»	»
Schwartz Pál, építészeti ellenőr	50	» —	»	»
Gotthard Samu, irtók	200	» —	»	»
Scholz József, »	100	» —	»	»
Roxer Antal, tót lelkész . . .	208	» 20	»	»
Gellen Ágost, tót kántor . .	60	» —	»	»
mint turner	825	» —	»	»
Tornay János, tanító	502	» —	»	»
Gramotzky Ignác, tanító . .	502	» —	»	»
Kovaltsik József, tanító . . .	600	» —	»	»
Spatsek Antal, leánytanító . .	500	» —	»	»
Marusinszky János, harangozó	250	» —	»	»
Novágh József, orgonista . .	200	» —	»	»
Lipták János, vaspataki kántor	243	» 45	»	»
Maguss János, n.-hnileczy kánt.	150	» —	»	»

Katsarsky János, orgonahúzó	19	frt	12	kr	fizetéssel
Hradiszky Mária, fűtőnő . . .	12	»	—	»	»
Schwarcz József, orvos . . .	425	»	—	»	»
Jácz Alajos, orvos	425	»	—	»	»
Hermann Janka, bábaasszony	200	»	—	»	»
Graszelly Antal, kéményseprő	100	»	—	»	»
Banjevitz Lénárd, órás . . .	66	»	40	»	»
Margentsik, nyugd. tanácsos .	120	»	—	»	»
Rattvay tanító özv. nyugdíja .	166	»	40	»	»
Balassy András, őrmester . .	230	»	—	»	»
Hét városi hajdú à	126	frt	. .	882	» — » »
10 erdőkerülő . . à	126	» .	1260	» — »	»
Kétéjjeli őrmesterà	62	» . .	154	» — »	»
4 éjjeli őr à	72	» . .	288	» — »	»
Két toronyőr . . à	143	» . .	286	» — »	»
Porkoláb	120	» — »	»	»	»
Városi kocsis	143	» — »	»	»	»
Gyepmester	120	» — »	»	»	»
5 mezei őr	120	» — »	50	frtig.	

1846-ban a város főbb tisztviselői voltak: Ksensigh András, bíró; Jaeger Mátyás, tanácsos; Klein János Sámuel, tanácsos; Simenszky János, városi kapitány és Simenszky Ferencz, főerdész.

Egyházi téren ebben a korszakban kevés figyelemre méltót jegyezhetünk fel. Az 1817-dik évben újra kérték az iglóiak a plébánus szabad választásának jogát; de valamint akkor, úgy 1828-ban is visszautasították kérelmüket, azzal az indokolással, hogy most már ez a jog a királyt illeti. Hogy azonban a hívek némileg kiengesztelődjenek, Kiskó Márton plébánus szívesen beleegyezett abba, hogy ha 8 nap alatt a tizedet be nem szedte, mindenkinek jogában áll gabonáját ezen 8 nap eltelte után haza szállíttatni (Prot. 1826.). 1829-ben a város felépítette a nagyhívnileczy plébániát és egy zólyomi harangöntő által

átöntette a kis harangot. 1848-ban a város dr Posewitz Samu indítványára az Előlső-huttaban temetőt hasított ki és elrendelte, hogy a tót lakosság stóljáját a tót káplán, a németekét a német káplán szedje be.

A lutheránus egyház lelkészei voltak a század elején egészen 1836-ig Gotthard Mihály; 1834–1856-ig Pákh Mihály, egyszersmind superintendens; 1852-től Fábry János esperes. Az iglói ág. ev. hitközségnek felügyelői voltak: a század elején 1810-ig Jóny Pál, 1810–1814-ig Krausz Jakab; 1814–1825-ig Szontágh Mihály; 1825–1861-ig Trangous József.

A lutheránus iskolát illetőleg felemlítjük, hogy 1805-ben Lumnitzer vette át a leányiskola vezetését; utána következett mint leánytanító Münnich János, ki 1852-ig működött.

Steller távozása után megválasztott rektornak az iglói születésű Rummy Károly (1807–1808); majd Husz Sámuel, ki alig egy évig maradt hivatalában; utána Márkus András, ezután Gotthard Mihály másodlelkész helyettesítette félévig a rektort; végre 1811-ben Lamoss János foglalta el azt az állást, melyet 1827-ben elhagyott; 1818-ban harmadik tanítóul a leibiczi születésű Scholcz Józsefet választották. Lamoss lemondása és Schiro Sámuel alig egy évi rövid hivataloskodása után 1828. aug. 3-án Klein János Sámuel választott az iskola rektorául, kinek helyesirányú vezetése alatt az iskola szép fejlődésnek indult. (Bővebbet lásd: Pákh Károly »Az iglói ág. h. ev. főgymnásium történetében és Dobó Adolf »Az iglói á. h. ev. népiskola és polgári leányiskola története«.)

Az iglói protestáns iskolának felügyelői voltak: 1798–1810. első felügy. Dr. Szontágh Mihály, másodfel. Cornides Tamás 1799–1808., mf. Görgey Sándor 1808–1810; 1810–1818. első fel. Jóny János G., másodf. Trangous József; 1818–1825. első fel. Trangous József, másodf. Paltzmann

György (1818—1829); 1826—1840. első fel. Trsztyánszky Pál, másodf. Glós János (1830—1841): 1841—1872. első fel. Glós János, másodf. Szontágh Ede (1841—1852), Rummy Károly (1841), Nádler Károly (1841).

A XIX. század első évtizedeiben történt események közül felemlítjük, hogy 1806-ban József főherceg, az ország nádora az ország felső vidékeit beutazván, Iglón is megfordult, mely alkalommal a polgárok *magyar díszben* egészen Olaszi-ig eléje mentek és itt üdvözölték. Augusztus 20-án érkezett a városba, megnézte a városházát és a levéltárt és átvette a városi tisztviselők kérvényét, melyben fizetésük felemelését sürgetik és azzal dicsekszenek, hogy Igló városa az utolsó évben 40 embert toborzott a hadsereg részére. A főherceg igen nyájasan válaszolt; azután tovább utazott Késmárk felé.

Az 1813-ik esztendőben nagy árvíz volt, mely Igló városának mélyebben fekvő részeit mind elpusztította. A provincia a szegény károsultaknak 9124 frtot utalványozott segélyképen. A mentési munkálatoknál nagy segítségre volt az itten állomásozó katonaság, mely úgy most, mint később 1816-ban Lehoczky százados parancsnoksága alatt a legjobb egyetértésben élt a polgársággal. — Az 1818-iki terméketlen esztendő éhínséget okozott Iglón is.

A legnagyobb csapás érte Igló városát 1831-ben, midőn itt is az ázsiai kolera dühöngött. Az első áldozat volt Krabkó Samu, ki augusztus 6-án a Szirtalján mulatozás közben kolerába esett és annyira elgyengült, hogy már nem mehetett haza, társai pedig otthagyták rémületökben; másnap reggel halva és kifosztva találták. Mint-hogy nemsokára a Sechzehnstuhlon is előfordult egy eset, azonnal megalakult a kolerabízottság, melynek tagjai voltak: Prihradny Dániel pénztáros, azután Rummy, Benigny, Schwarz József és Jacz János orvosok. Szontágh, Thern és Zavadszky. A város a szirtaljai telepet kolerakórházzá

alakította át és egyelőre 500 frtot bocsátott a bizottság rendelkezésére. A bizottság mindenekelőtt az egész várost csoportokba osztotta; a 30 házból álló csoport élén állott egy-egy felügyelő, kit a háztulajdonosok választottak; ennek kötelessége volt minden reggel a házakat beható vizsgálat alá venni és a tisztaságra felügyelni; reggel 9 órakor azután összegyűltek a felügyelők közös tanácskozásra. A szegények ingyen gyógykezeltettek és ingyen kaptak gyógyszert. Mindamellet egyes bujtogatók annyira felizgatták a népet az úri osztály ellen, melyre ráfogták, hogy ő a bajnak okozója, hogy a tót bányászlegények és a városi csöcselék összeesküdtek és augusztus 13-án heti vásár alkalmával az úri osztályra akartak törni. Előbb a gyógyszertárakat akarták kirabolni, azután az orvosokat meggyilkolni és végre az egész városi tisztikart és minden vagyonos polgárt agyonütni: a vagyont pedig magok közt felosztani. De az egész terv véletlenségből elárultatott, úgy hogy még elég korán jöhetett Lőcséről egy század katonaság, mely megszállta a piacot és az elővárosokat. A főczinkosokat elfogták és kivégezték. A bányabíró megnyugtatta a bányászlegényeket; a városi tótságot, mely ismét megmutatta, mily könnyen hajlik a rendzavarásra, egyes tekintélyesebb polgárok csendesítették le, az idegen munkásokat pedig kiutasították a városból. Azalatt a rémes vendég tovább szedte áldozatait; augusztus 28-án Laisz-domb alatt özv. Köhler Samuné földjén ideiglenes koleratemetőt nyitottak, melyet a nép pestistemetőnek nevezett. A városi kimutatások szerint augusztus 8—31-ig 609 egyén betegedett meg, ebből meghalt 227 személy és meggyógyult 326: 56 pedig ápolás alatt maradt. Szeptember 1—8-ig megbetegedett 123 személy, szept. 16-ig 32 személy: október és november hónapokban már csak elvétve fordult elő egy-egy megbetegedés, míg november végén a veszély egészen megszűnt. Az egész idő alatt 340

személy halt meg Iglón. — Ez a járvány ezután még 1836., 1838., 1846., 1847., 1848., 1849., 1855., 1866., 1873. és a nyolczvanas években lépett fel, erősebben csak 1855. és 1873-ban.

Az 1837-ik évben tűz ütött ki Zavadszky József házában, de az ácsok csakhamar eloltották. Minthogy a tűz a házi úr gondatlanságából keletkezett, a biztosított összeget elkobozták és az ácsok közt osztották fel. Hasonlóképen büntették 1834-ben Scholcz Józsefet. Ebben az időben Laszgallner bírta az »Österreichische Brandassekuranz« főügynökségét, melynél maga a város 92 frtot fizetett biztosítási díj fejében épületei után. — 1846-ban Neubauer Terézia házát gyújtották fel; a keletkezett tűz az egész lőcsei utcát és a nyári oldal nagy részét hamvasztotta el.

XVIII. Az iglói bányászat fénykora.

Jelige: «Gnad Freiheit macht Lust,
Lust macht Wagnusz
Wagnusz macht Gewinn oder Verlust.»

Az iglói bányaterület önállósításával nagyobb lendületet vett ugyan a bányászati forgalom, de a lengyel starostának az a törekvése, melynél fogva ezt az iparágot is saját céljaira és jövedelmének növelésére kiaknázni igyekezett, nagyban gátolta annak fejlődését. Nagy szerencse volt a bányapolgárookra nézve, kik lengyel területen laktak, hogy az urburában (bányavám) egy meghatározott adórendszer elve volt lefektetve és hogy az élelmi czikkek eladására vonatkozó szabadalom (szatócsjog) oly általánosan elfogadott bányajog volt, hogy még a lengyel sem mert minden előkészítés nélkül hozzá nyúlni.

Hogy a lengyelnek egyáltalában semmi érzéke nem volt ennek a fontos iparágak tovább fejlesztésére, legjobban mutatja a Máriássyék terjeszkedése iglói területen, kiknek túlkapásai némelykor annyira megbénították az iglói bányászatot, hogy az nemcsak pangott, hanem egyenesen meg is szűnt. A lengyel ezekkel szemben csak annyiban vette védelmébe az iglóiakat, a mennyiben a terület épségét megőrizte, magával az iparral nem törődött és legfeljebb határjárásokat rendelt el, melyeknek semmiféle gyakorlati hasznuk nem volt. S midőn a Ru-

eber-féle határpört tárgyalták, a *lengyel egyetlen egy szóval sem kelt a veszélyeztetett bányászat védelmére*. Ez volt az oka annak, hogy míg Máriássy birtokain a bányászat virágzásnak indult, addig Igló alig volt képes a leggazdagabb bányákat is fenntartani. Mindazáltal olykor-olykor erősebben és nagyobb mérvben folyt a munka, mi a többi városokra is jó hatással volt, úgy hogy ezekben is fejlődni kezdett a fémipar. De mindez csak futólagos tünet volt, mert alig hogy fejlődésnek indult a bányászat és fémipar, a lengyel már ráteszi kezének egész súlyát és a hámorok malmokká változnak át, melyek nagyobb jövedelmet hoznak a starostának (szepes-szombati lvt. Markbuch); nem sokára ezek is megszűnnek (poprádi lvt. Prot. I.).

Az iglói bányászatnak főhelye az egész XVII. és XVIII. században Nagy-Hnilecz volt, még pedig az a terület, mely a Kodenerektől lejjebb feküdt s melynek hivatalos neve «*Párisfalva*» volt (Máriássy lvt. 1470 és 1509. VII. 1312 B.). A XV. és XVI. században még laktak egyes családok ezen a vidéken, kiknek birtoka még független volt a várostól; sőt léteztek Igló területén kúriák, melyek Máriássy hatósága alá tartoztak, például: a Sramko kúriája (Máriássy lvt. 1480. III. 1. B.). Ezek az apró birtokocskák a birtokosra nézve idővel tarthatatlanokká lettek, mihelyt Igló fenhatóságát el nem ismerték. Ebből oly hatalmas szomszéddal szemben, mint a milyen a Máriássy család volt, mely még jogigényt tartott azokra, kik talán fajrokonai voltak, a városra nézve igen veszélyes helyzet állott elő és mi sem mutatja jobban a lengyel »nem bánomságát« alattvalói iránt, mint az a tény, hogy mit sem tett ennek a bonyolult viszonynak tisztázására. A bizonytalan állapotot, mely ezáltal újra előállott és mely az iglói bányászatnak átka lett, a Ru-eber-féle rendezés sem szüntette meg, mert akkor már oly zűrzavar uralkodott a birtokviszonyokban, hogy senki

sem ismerte ki magát és a hatalmas szomszéd ezután is gátolta az iglói bányászat fejlődését.

De nemcsak a védtelen állapot volt az iglói bányászatnak egyedüli baja; bent a városban is sok ellenségre talált, mert a merev szász község nem igen szivlelte a majdnem független bányapolgárt, ki a szabadalmazott szászság közt, melynek legfőbb elve az volt, hogy egyenlő jogok mellett egyenlő terheket is viseljenek a polgárok, még külön kiváltságos polczon állott. Gölnitzbányán, Szomolnokon és a többi bányavárosokban a bányapolgárság önállóan rendelkezett, nem háborgattatva, sőt segítve a városi hatóság által, míg Iglón egészen véve csak tűrt intézmény volt a bányászat és inkább jövedelmi forrásnak tekintették, mintsem a városi szervezet egyik kiegészítő részének. Azért még az egyezkedés után is, mely a XV. század közepén végbe ment, fenmaradt a súrlódás a város és a bányapolgárság között, úgy hogy már 1498-ban kénytelen volt a gölnitzbányai felsőbb bányahatóság Igló városát rendreutasítani, azzal fenyegetvén, hogy a bányabíróságot végképen áthelyezi Iglóról. Iglón tehát a bányapolgárság egy külön kiváltságos társaságot képezett, mely azonban kiváltságait nem igen juttathatta érvényre, mert a város a legcsekélyebb fejlesztési és terjeszkedési kísérleteit is megakadályozta. Ha akkor a bányászat éppen a kettős polgárság egymásrahatása által kellő oltalomban részesül, úgy Igló a legrövidebb idő alatt egyike a legelső bányavárosoknak lehetett volna!

De kövessük a történelem fonalát! A merényiek, kik azelőtt karhatalommal szerezték be szükségleteiket az iglói területről, a XVI. század végén egyezkedésre léptek az iglóiakkal és rendes kutatási jogot szereztek, melynél fogva szabadon mivelhették azután a bányákat az iglói területen vagy pedig régi, beszakadt bányákat vettek a várostól. 1594-ben már annyira javult a viszony, hogy

Heckelschmidt János és Miklós, merényi lakosok nem csak három helyre szóló kutatási engedélyt vettek ki a Schönhengst nevű hegyen, hanem még a bányalegénységet is az iglói piacról élelmezték. (Iglói bányakap. Bergbuch I.). Más városbeliek is szereznek az iglói területen kutatási jogot: így a svedléri Schleiffer Gáspár és legénye, Fleischer Gáspár megveszik Milletter Jánostól a knolli rézbányát, melyért 5 mázsa rezet, még pedig minden olvasztás után egy-egy mázsát fizetnek. Gedeon András, metzenzéfi lakos pedig mivelés alá veszi a gräteli rézbányákat.

A bányáknak túlnyomó részét azonban iglói bányapolgárok művelik. Milletternek a XVI. század végén és a XVII. század elején a Stangenbergen, a Glänczen alatt és fent a Glänczenen voltak bányái; azonkívül volt egy főtárnája a Brandstatt-on; 1639 decz. 4-én mivelés alá vette a régi királyhegyi bányát (Matnik-bányát). Ugyanakkor Szontágh Pál műveli a leuthausi bányát és megnagyobbitja a János-tárnát. Mum Gáspár a Bindt-en, Rosenberg a Roztokán, Rachel János a Hufnagel-en, Szontágh Tóbiás a Knollon, Szontágh János Hollópatakon, Szontágh Gáspár, a legtekintélyesebb bányapolgár és nagykereskedő a Grajnáron, a Királyhegyen, a Knollon és a Grätel-en, Schellbach Bastel a Grätel-en birt bányákkal. Weisz Bastel a vaspataki rézbányákat, Jaroschek a vaspataki vashányákat művelték. Rieser Zsigmond és Walsdorf Lajos a knolli Gründchen-en aknáznak rezet és vasat és megalapítják a boroszlói telepet. Palczmann a felső gölniczi völgyben folytatja a bányászatot; Münnich pedig a Glänczen alatt nyit bányát. (Iglói bányakap. Bergbuch I.).

A bányászat mivelésével együtt járt a hámorok felllítása. 1599-ben Diener János, ki magát «hegymester»-nek nevezi és a lengyelnek kedveskedni akarván nevét

Dienerszky-re lengyelesítette, felállította a hollópataki hámort. Schmauker Keresztély megveszi a Wals Ulrik elpusztult hámorhelyét, azzal a kikötéssel, hogy alkalom adtán ott olvasztót is felállíthat. Szontágh Pál a nagyhileczi savanyú rét alatt hámor- és szénégető helyet kap, de azzal a figyelmeztetéssel, hogy az árok, kő és fa használatának joga végett egyezkedjék a várossal. Jaroscheknek a Vaspatak mellett, közel a határhoz volt hámorja. Milletter 1676-ban újra felépíti a Taubnitz melletti hámort, mely több mint száz éven át romban hevert. Bodnár András új hámort épít a Thonseifchenben; Benigny újra megnyitja a Knoll alatt fekvő hámorját; Schellbach Bastel régi hámorját megnagyobbítja (u. o.).

Rézolvasztók minden nagyobb akna közelében léteztek. Szontágh Pál rézkohója az Ördögárkon volt, Szontágh Jánosé Hollópatakon. Az urbúrát Milletter János bérelte ki Podelszky Andrástól, lublói gondnoktól 500 ffrt évi bérért. (1684—1686).

A bányászat legerősebb támasza az egyöntetű, határozott és független bányabíróság volt, mely kivált a felsőbb fórumokon idegen befolyástól egészen ment volt, s melyhez sem a kényúr, sem a lublói gondnok hozzányúlni nem mert, mivel könnyen összeütközésbe jött volna a szepesi kamarával. Ettől pedig nagyon óvakodott, attól tartván, hogy ez a bányavámmal együtt majd a többi «szolgalmányok»-nak természetét is meg fogja vizsgálni. A bányabíróság a 7 bányaváros által alkotott törvények szerint ítélt, melyeket már fentebb ismertettünk. Kiegészítésül még felemlítjük, hogy míg kisebb ügyekben pert el nem fogadtak, hanem a méltányosság szerint jártak el, addig fontosabb ügyekben maga a kamara-gróf elnökölt. A ki idegen, pl. lengyel befolyásnak engedett, azt keményen megbüntették, valamint azt is, ki a kimondott és jogerős ítélet végrehajtásának ellenszegült.

A bányahatóságnak nemcsak a bányapolgárok, hivatalnokok és munkások voltak alávetve, hanem még a szolgaszemélyzet is. Ha valamely bányapolgárnak vagy hivatalnoknak vagy munkásnak a háza nem a városban volt, hanem künt, úgy egészen független volt a városi hatóságtól, de örökösödés esetében a bányabirtok felett a bányabíró, a földek és házak felett a városi bíró intézkedett. A bányabirtokosok és bányaszemélyzet közti becsületbeli ügyeket csak akkor intézi el a városi hatóság, ha a bányabíró a perlekedő felek közt nem tudott egyezséget létrehozni; de a per eldöntése után okvetetlenül követelték a felek kibékülését.

A bányaugyekben úgy jártak el, hogy aki legtöbbet áldoz bányákra, annak legtöbb befolyása is legyen. A ki 14 napon át nem fizeti a kivetett munkabért, az elveszti minden jogát. A nagy részvényesektől megkövetelik, hogy ne riasztásuk el nagy befektetésekkel a gyengébbeket. A munkásokat rendesen kellett fizetni; különös figyelem fordítandó az ácsokra, hogy jól végezzék munkájukat. A bányaeörök kötelessége volt a munkásokat munkára serkenteni, de nem volt szabad azokat egymástól elcsalni. Bányaugyet rögtön kellett elintézni; bonyolódottabb ügyekben a bányabíró köteles 3–4 esküdttel az ítélethozatal előtt tanácskozni. Ha kevés volt az ércz a hevítéshez és azután az olvasztáshoz, újra kellett halasztást kérni. Ha az új bányamivelő a régi nagyobb épületeket használatba vette, úgy azokért a régi bányatulajdonosnak kárpótlást kellett nyújtani, illetve azok árát megtéríteni.

A bányahatóság egyik elve volt, hogy mivelés alatt álló bányához közel új kutatási engedélyt nem adott; tárnajogot inkább adományozott, mint aknajogot; azokat a helyeket, melyekre kutatási engedélyt adtak, kutatási jelek által pontosan kijelölték; kutatási engedélyt még ünnepnapon is adtak. A bányásznak csak szombaton,

vasárnapon és hétfőn reggel 8 óráig volt szabad a városban tartózkodni, hol egész hétre szerezhette be élelmi szereit és egyéb szükségleteit; a ki tovább tartózkodott a városban, az heti bérének a felét fizette büntetésül.

Már említettük, hogy a régi határjárásoknál az ősidőkből fenmaradt vas- és rézkohók salakhalmazai mint határjelző pontok fordulnak elő, melyek rendesen sűrű erdőkkel vannak borítva. Ezek a salakhalmazatok sokáig érintetlenül heverték; a mint azonban a vas keresettebb árucikk lett, ebből a vasdús salakból próbáltak egyes eszközöket kovácsolni. A kísérlet sikerült, minek folytán a salakhalmazatot mindjobban bolygatták és e közben rájöttek arra, hogy a rézsalakban is még igen sok felhasználható fém van. A szerencsés kísérlet arra készítette előbb Palczmannt, majd Milletter Jánost, hogy ezekre a régi salakdombokra kutatási engedélyt kérjenek. Ezt meg is kapták, még pedig: Palczmann a Királyhegyen alól, a Hollópatak és a Rákpataknak a Gölniczbe való beleszakadásánál állott salakdombokra, Milletter a Königsseifen mellett, a Leuthaus alatt és a «Födersten Fussen» (Hainengrund, Kriegsseifen) mellett lévő salakdombokra. Ezenkívül Jaroschek is vett kutatási engedélyt a vaspataki halmokra. Ezek azok a helyek, melyek által az egész iglói őskori bányászat határolva volt, melyre most már az ősbányászatról irt sorainkban tett következtetések helyett, mint okmányilag (iglói bányakab. Bergbuch I.) bebizonyított rideg történelmi tényre hivatkozhatunk. Mint-hogy az ősvassalak lent, az ősrézsalak pedig fent találtatott, bebizonyított tény az is, hogy előbb mivelték a vasat és csak a későbbi századokban, talán már a magyarok bejövetele után a rezet.

Hogy a kutatási engedélyt kérőknek jogukban álljon ezeket a salakdombokat szabadon kihasználni, úgy akna, mint tárnanyításra vettek ki engedélyt; munka

közben régi, részben még fenálló tárnákra bukkantak, melyek mindenesetre még az őskorból maradtak meg, de minthogy ezek a legtöbb esetben már a bányapolgárság bányatelkébe nyultak, kivált a Knollon, szükségessé vált egy új pontos felmérés, mely 1693-ban meg is történt (iglói bk. Bbuch. I., II.)

A bányapolgároknak minden igyekezete daczára azonban mégsem tudott az iglói bányászat zöld ágra vergődni, mert a bányapolgárok, mint iglói lakosok nagyon is ki voltak téve a lengyel zaklatásának, úgy, hogy elkeseredésekben sokszor nemcsak felhagytak a kevésbbé jövedelmező bányák művelésével, hanem bosszúságukban tökéletesen el is pusztították a bányatelepet. (Motznik és Wenczel esete, iglói bányakap. Bergbuch I., II.) Ehhez járult a rossz közigazgatás, mely miatt senki sem merte vagyonát egy bányavállalatba fektetni és inkább Máriássy területét keresték fel, hol nagyon szépen fejlődött a Milay-bányatelepe. Ez okozta, hogy az igló területen a bányáknak igen csekély áruk volt; így a Paltzenbánya, egy híres, gazdag akna a Grajnáron 1716-ban 800 frtra becsültetett.

A Lubomirskyék korszakában következő vashányák voltak művelés alatt: Langengrund, Königsberg, Stadtberg, Ramsenbruch, Schönhengst, Vogelberg, Kriegstätt, Kriegsflecken, Stangenberg, Glänzen (Grünblatt), Rabenseifen, Mellerseifen, Knollfeld, Knoll, a batizfalvai határnál, Vaspatak, Spottgraben a lövölde alatt, Königsseifen, Bindt, Grätel (bei der Spreng auf den Limsch Handel), Zwielfstatt, Sumpflberg, Rothbaumberg, lent a kövesuton; rézbányák: Königsberg, Glänzen, Teufelskopf főtárnával, Knoll főtárnával, Hufnagel főtárnával, Brusnik a batizfalvai uton lefelé, Fischernél a régi Czechen-ekben, Leithaus több főaknával, melyek közt legfőbb volt a Bubenschacht, Kis-Gölnitz (Eisenbach) főtárnával, Brandstatt fő-

aknával és főtárnával, Hüll főtárnával, Rittenberg, Ziegenrück, egy tárnácska a Lyuknál a Spitzbergen, Glänczenen a Gründelfeld, a Grätel alatt a Lochmüll mellett, Kis-Schönhengsten, Kis-Knoll főtárnával, Stangenberg, Leithaus a Kittenstein mellett, Krebsseifen, a «ház»-nál a Gerichtsgründel, a Muran alatt, a Taubnitz forrásánál, a Krallhegységen. Ezüstöt bányásztak a Eschberg-en.

Ebből a 47 bányából 1769-ben már csak 16 állott művelés alatt, minek egyedül a lengyel uralom féktelen garázdálkodása volt az okozója. Mert ott volt kitárva a sok tellér nemes ércszel, itt volt a munkához szokott derék iglói polgár, de a lengyel uralom bizonytalansága, kapzsisága és mértékét nem ismerő zaklatása nyomasztó átokként nehezült az összes életviszonyokra, úgy, hogy igazi fejlődésről egy téren sem lehetett szó.

Ezt a lengyel uralmat és annak egész rendszerét nagyon jól jellemzi a Szontágh Gáspárnak adott szabadalom. A lublói gondnok előterjesztésére ugyanis Lubomirszky 1686-ban Szontághnak azt a kizárólagos jogot adta — természetesen dús ajándék fejében, — hogy ő egyes egyedül művelhet vasbányákat és szabadon égethet szenet az összes iglói erdőkben; amellet még felmentette mindenféle hivatal viselése alól. Ezzel a szabadalommal halomra döntötte a kényur a szabad bányajogot, elkobozta az iglói erdőt és megsemmisítette a XIII város szabad választási jogát. Esztelen eljárását csakhamar megérezte maga a lengyel, mert midőn 1686-ban az urbura bérlete lejárt, senki sem akadt, ki azt ily viszonyok közt átvette volna. Ezért 1702-ben Morszkovszky János összehívott Lublóra egy értekezletet, melyen Grünblatt Lajos, Milletter Pál, Milletter Tóbiás, Nauer József és Schmidt Dániel vettek részt s melynek eredménye a Szontágh-féle privilegium felfüggesztése volt. Minthogy ez alkalommal Szontágh semmiféle kárpótlást nem kapott, ne csodál-

kozzunk azon, hogy a lengyel önkénykedése odáig vitte a dolgot, hogy a legtöbb bányával felhagytak, hogy végre csak két hámorban dolgoztak erősebben az iglói területen és maguk az iglói bányapolgárok is másfelé keresték boldogulásuk feltételeit; így az iglói Petrikovszky felhagyva az iglói bányákat 10,000 frtot fektetett bele bányákba Máriássy területén. (Merényi Bergbuch).

Hogy a bányapolgárok lassanként felhagytak az iglói bányászattal és más területekre mentek bányákat nyitni, arra nagy befolyással volt egy másik körülmény is, mely szintén világosságot vet a lengyelnek furcsa észjárására. 1746 május 12-ikén ugyanis összehítt a lengyel starosta egy vegyes bányabizottságot Váraljára, melynek a munkáskérdéssel kellett foglalkoznia. A munkások panaszt emeltek nála a bányabirtokosok ellen és a büszke főúr, ki rabszolgáknak tekintette szegény alattvalóit és minden uton-módon zsarolta azokat, most felcsapott a munkásügy védőjéül, csak azért, hogy befolyása által ezt az egyetlen, még tiszta intézményt is, mely a szabad bányajogon alapult, összekúszálja és a zavarosban való könnyebb halászásra alkalmassá tegye. Ürügyet keresett arra, az alkalom kínálkozott s így megragadta annak üstökét, mert a munkásnak csakugyan nem volt semmi elfogadható oka a panaszra, jobb keresete lévén, mint akár a mai napon, amint ezt mindjárt látni fogjuk. Az összeült bizottságnak elnöke természetesen a lengyel lublói gondnok volt; a bányapolgárság részéről jelen voltak: Jóny Tóbiás, Engelberth Dániel, Sulyovszky Jakab; a a mészárosok részéről: Benigny Mihály, Szontágh G., Scholtz András és a legénység részéről: Leszik Mihály, Topoczer György, Marschalko József és Friedmanszky György.

Ez a vegyes bizottság következő határozatokat hozott: 1. A bányász földbirtoka után járuljon a városi ter-

hekhez. 2. Noha a bányapolgárság kimutatta, hogy csak akkor fizethet, ha Szomolnokról a rézért pénzt kap, a várgondnok mégis megparancsolja, hogy a munkás kárpótlást kapjon. 3. Kimondatott, hogy csak 8—9 frtnyi heti bér után szabad élelmi szerekért 1 frtot 09 polturát levonásba hozni, — miből látjuk, hogy egy-egy munkás havonta 40 frtot is keresett. 4. A munkás sörét akárhonnan szerezheti be. 5. Túrót csak lublóit szabad elárusítani; a ki zsidótól vesz túrót, keményen megbüntetik. 6. A bányapolgároknak az élelmi cikkeknek, melyeket a munkásoknak árúsítanak, csak a tényleges kész kiadásokat szabad felszámolniok, melyek azonban ne legyenek nagyobbak, mint egy köből gabonánál 4 poltura, egy font túrónál egy poltura, egy font füstölt szalonánál egy poltura, stb. 7. A munkaidő ne tartson tovább, mint 6 óráig. 8. A munkással jól kell bánni. 8. Minden legeltetés tilos az erdőben (lublóí levél).

Az 1737-iki egyezményt, hogy csak Lublóra és Szomolnokra szabad rezet vinni, oda szigorították, hogy semmiféle kézművesnek nem szabad rezet eladni, még 40 frtért sem, — ennyi volt akkor egy mázsa réznek az ára, — a mi nemcsak a bányászatot, de a fémipart is lehetetlenné tette. Ezzel a réz egyedárúsági cikk lett (Iglói lvt. jegyzk.).

1748-ban Mária Terézia királynő a bányászatot függetlenné tette a szepesi kamarától és a felső-magyarországi bányászat administratorává nagy-szalatnyai Fischer Ádám József bárót nevezte ki, kinek az összes állami bánya, valamint a bányapolgárság minden személyzetével együtt alá volt rendelve. (Szomolnoki lvt.). Még ugyanabban az évben összeállottak az összes felsőmagyarországi bányamívelők és megalakították a »Felsőmagyarországi bányapolgárság« társulatát (»Die sammentlich vereinigte waldbürgerschaftliche Societaet«), mely ezentúl testületileg

védi a bányászat érdekeit. Ebbe a társulatba mindjárt megalakulásakor belépett Iglóról Grünblatt, Szontágh és Jóny, még pedig a többi bányaterületeken lévő bányáik révén, mert az iglói terület bányabirtokosai egyelőre nem léptek a társulatba, hanem külön intézték el ügyeiket s nem is voltak hajlandók a társulat által megállapított és az érczkémlelő fizetésére szolgáló úgynevezett »próbakrajczárt« fizetni, mely minden mázsa réz után volt fizetendő. Sok vajudás után a bányapolgárság az 1766-ik év február hó 26-án Iglón tartotta közgyűlést, mely alkalommal az iglói bányapolgárok a felsőmagyarországi bányapolgárság kötelékébe léptek (Münnich Adolf: »A Felsőmagyarországi Bányapolgárság története«). Az iglói bányapolgárok ugyanis közeledni érezvén már azt az időt, midőn ismét a magyar államhoz fognak csatoltatni, nem igen törődtek már a lengyellel és beléptek a társulatba. A tehetetlen lengyel pedig meg volt elégedve, ha csak az urburát fizették neki, melynek pontos beszolgáltatását Elstermann, a lublói starosta gondnoka ki is kötötte (1765-ben). Hogy az urbura nagyobb legyen, Elstermann kieszközölte a szomolnoki beváltó hivatalnál, hogy az iglói 3⁰/₀ érczeket is váltsák be.

1765-ben következő bányák szállítottak rezet az iglói területről:

	b. m.	font
a Szent-János tárna	2035	61
Dolovajka »	1203	38
Elnsbogeni »	539	48
Glänczeni »	585	84
Knolli »	501	55

Összesen: . . 4865 86 bécsi mázsa.

Iglóról 1753—1765. évig az elnsbogeni tárnából összesen 927192 b. m., 1756—1765. évig a glänczeni és Szent-János tárnákból 296641 b. m. vörös rezet szállítottak.

Minthogy a XIII város a rézbeváltásnál kevesebbet kapott, az 1766 április 28-án Iglón tartott gyűlés kérvényezi, hogy a XIII városi bányapolgároknak is emeltessek a réz beváltási ára. A bányapolgárok ezentúl kevés kivétellel mindig csak Iglón tartják úgy tanácskozásaikat, mint közgyűléseiket, minthogy itt semmiféle külbefolyásnak nem voltak kitéve. Ezeken a gyűléseken különösen a beváltási rendszert, a réz árának felemelését és az ezüst fizetési árszabásának rendezését tárgyalták és már 1769-ben elhatározták, hogy ők maguk fogják érceiket olvasztani. E végett 1771-ben a Szent-János hutában próba-olvasztást rendeztek; de a jogot, hogy maguk végezhessek az olvasztást és az érceket nemcsak a kincstárnak, hanem másnak is eladhassák, csak 1783-ban nyerik el. A bányatársulatok között egyike a leggazdagabbaknak volt ebben az időben a Szt.-János huta részvénytársasága, daczára annak, hogy oly rendkívüli kiadásai voltak, mint az, mely előállott akkor, midőn az állam a dolovajkai bánya művelésével felhagyott és a víz a Szent-János tárnába nyomult, minek eltávolítására egy víz-emelő gépet kellett építenie, mely 30,000 frtba került.

Habár az iglói bányapolgárok az utolsó években a lengyel uralom végének reményében újra erélyesebben fogtak a bányászathoz, mégis 1772-ben csak 16 rézbánya volt művelés alatt és pedig:

1. Szt-János tárna, részvényesei: Schneider, Szulyowszky, Jóny, Grünblatt, Pongrácz, Meerwaldt, Zittkowszky, Elstermann, Berzeviczy, Glatzinger, Ujházy, Izdenczy, Szentmiklóssy, Máriássy, Nehrer.

2. Dolovajkai tárna: részvényesei: Jóny, Szulyowszky Grünblatt, Pongrácz, Berzeviczy.

3. A glänzeni, részvényesei: Jóny, Szulyowszky, Grünblatt, Pongrácz, Glatzinger, Ujházy, Berzeviczy.

4. Rinnergang, részvényesei: Grünblatt, Glatzinger, Ujházy, Meerwaldt, Zittkowszky.

5. Elmsbogen, részvényesei: Grünblatt, Zittkovich Meerwaldt.

6. Fehér vízi tárna, részvényesei: Paltzmann és Schneider.

7. Rittenberg (csak kísérlet), részvényesei: Trompler, Krapko.

8. Gräteli tárna, részvényesei: Schneider, Jóny, Elstermann, Grünblatt, Szulyowszky, Meerwaldt, Zittkovich, Szontágh, Pongrácz, Berzeviczy, Izdenczy.

9. Stahlweg (csak kísérlet), részvényesei: Grünblatt, Korabinszky (Szent-Mihály tárna).

10. Borowniak, részvényesei: Rheinländer, Szontágh, Majercsik (Mariantsik, Máriamüntz).

11. Lajos tárna, részv.: Grünblatt, Liedemann, Jóny, Krapko, Korabinszky.

12. Szirtaljai tárna (kísérlet), részvényesei: Grosz, Marschalko, Luckel, Zavadszky, kik maguk is dolgoznak a tárnában.

13. Roll, gazdag bánya, részv.: Schneider, Szulyowszky, Jóny, Elstermann, Pongrácz, Izdenczy.

14. Kis-Knoll, részvényesei: Helby, Paltzmann, Jóny, Korabinszky, Krapko (Márton-tárna).

15. Mária segits! tárna, szintén gazdag bánya, részv.: Jóny, Liedemann, Schubert, Münnich, Krebs, Michailowics, Pollag, Komlós, Rudolf, Marczy, Urbányi, Schuchta, Kaveczky.

16. Ördögfej, részv.: Szentmiklóssy, Benigny, Schluntz, Korabinszky (XIII v. lvt.).

Vashámor négy volt: a Máriássy, Szentmiklóssy, Paltzmanné és a városé. De többen készülnek a beállított munkát megkezdeni, így: Benigny, dr. Milletter, Lechner, Cubriny, Larisch, Rossmann, Richter és Szontágh.

1779-ben azonban az említett 16 rézbányán kívül még a következő bányák voltak művelés alatt:

1. Schebchen (Färber rétje), reménybánya.
2. Hrabkesgrund, reménybánya, főtárs: Kukuk.
3. Stohlweg alatt, haszonnal művelt bánya, főtárs: Csáky gróf.
4. Czechen, reménybánya, főtárs: Greisiger.
5. Schönhengst (Schienhenst) reménybánya, főtárs: Benigny.
6. Fümmelloch, reménybánya.
7. Gezwäng, haszonnal m. b., főtárs: Grünblatt.
8. Auf der breiten Halde, reménybánya, főtárs: Rheinländer.
9. Auf der Putnok, haszonnal működő bánya, főtárs: Bodó.
10. Flachergang, reménybánya, főtárs: Korabinszky.
11. Rinnergang alatt, reménybánya, főtárs: Szontágh.
12. Vízvárna (Glänzer) » » Gál.
13. Auf der blauen Halde » » Trángous.
14. Stangenberg » » Eötvös br.
15. Schanzen (a házon) » » Schneider.
16. Raubstein alatt » » Grünblatt.
17. Nagy-Knoll, haszonnal működő bánya, főtárs: Paltzmann.
18. Ramschenweg, reménybánya, főtárs: Zebner.
19. A Sterminán, » » Köhler.
20. Fehér víz alatt, » » Paltzmann.
21. Gelobt Land, » » Kreiczin.
22. Dürre Wies, » » Jóny Pál.
23. Muran, » » » »
24. Trauszner hegység, haszonnal m. b., főtárs: Schneider.

Ezenkívül vashányákat ujonnan nyitottak: a Grätel hegyen egy-egy bányát: Máriássy, Szentmiklóssy és Demian János; a Stangenbergen egyet Szentmiklóssy, a Nagy-Knollon egyet Benigny, a Roztoka felett és a

Vaspatak mellett egyet-egyet Máriássy és a Gölnitz-völgyben egyet Paltzmann. Az 1779-dik évben tehát *16 helyett már 48 bányát műveltek!* Ez oly tény, mely megczáfollhatatlanul elítéli a »lengyel garázdálkodást.« Rövid tiz esztendő kellett ahhoz, hogy a lengyel uralom megszűnte után az iglói bányászat megközelítse fénykorát, melyet azután rohamos fejlődésében csakhamar el is ért. (Iglói bányakapitányság, Bergbuch II., III.)

A tekintélyesebb bányabírók Iglón az 1610-ik évtől kezdve a következők: Salamon János, Formica (Omesz) Simon, Dirner Jónás, Feuchter több éven át, Farkas több évig, Mun Jakab több éven át, Milletter János több éven át, Seiss Pál, Dirner István több évig, Milletter György, Reisz János több éven át, Ball Péter, Tittel Kelemen, ki többször választatott meg, Reisz Pál, ki huszonkétszer volt bányabíró, Dirner Mihály, Marczy János, ki hétszer választatott meg, id. Grünblatt Lajos több éven át, Holzschuh (Rossmann) Márton több alkalommal, Jóny Tóbiás, ki szintén sokszor volt bányabíró. A megválasztott hegy-mesterek közül kiemelendő: Grünblatt Márton János, ki 1780–82. cs. és kir. bányabíró is volt, Paltzmann Márton 1783–87-ig és Jóny Pál.

Úgy mint mindenütt, Iglón is egyes gazdag családok befolyásukat arra használták fel, hogy városi területet foglaltak el, melyet apránként egyes munkásoknak kiadtak, kik ott kunyhóikat építették fel, miáltal olcsóbb munkaerőre tettek szert. Így Grünblatt a több, mint 30 éven át bérelt s a Jávor hegyen fekvő városi legelőkön számos házhelyet jelölt ki bányászok részére. Egy Névtelen feljelentést tett Paltzmann ellen, hogy ezen gazdag úr ellen nem mer fellépni senki sem, holott a városi erdőt kénye-kedve szerint adományozza idegen munkásoknak, hogy a regálét károsítja stb. (Iglói Prot. 1782–1783.) A városi tanács végre erélyesen közbeszólt és tiltakozott

ezen eljárás ellen; egyszersmind kijelölte a határokat az erdőben lévő köz- és magánbirtokok közt.

Az iglói bányapolgárok csakhamar a társulatba való belépések után oly nagy tekintélyre tettek szert, hogy úgyszólván ők uralkodtak a felsőmagyarországi bányapolgárság társulatán, kivált midőn a hatalmaskodásra hajló Grünblatt 1775-ben a társulatnak elnöke lett, ki külön utat építtetett a Gölniczvölgyben, melyen csak neki volt szabad járni. Az iglói bányapolgároknak ez a tekintély összetartásuk folytán még akkor is döntő befolyást biztosított nekik, midőn a gölniczbányai és szomolnokai bányapolgárok léptek be a társulatba. Ez a befolyásuk felkelte a többi bányavárosnak féltékenységét, minek első következménye lett, hogy a közgyűléseket ezentúl nem Iglón, hanem más városokban tartották. A keletkező súrlódásnak táplálékot nyújtottak az állami hivatalnokok is, kik minden téren háborítatlanul akartak uralkodni és azért rossz szemmel nézték az iglóiak önállóságát és öntudatos fellépését, mely sokszor a hivatalnoksereg ellenében kifejtett daczos ellenállásban nyilvánult. Az állami hivatalnokok, hogy a kincstári erdőkben eszközölt rossz gazdálkodásukat leplezzék, a bányavárosok s különösen Igló erdejére vetették szemöket s azt és vele együtt a bányászatot is mindenképen károsítani igyekeztek. Az iglóiak pedig, hogy megmutassák, hogy erdeikben szabad rendelkezési joguk van, az ellensbogeni huta körül egészen letarolják az erdőt; elhatározzák, hogy a kincstárnak csak kevés fát és ezt is magas áron adják el és irgalmatlanul megbüntetik mindenkit, ki a város határozott tilalma daczára valahol csak rózsét is mer szedni. (Iglói lvt. Prot. 1771, 1778, 1785.) De a kincstári hivatalnokok nem nyugodtak és az alatt az ürügy alatt, hogy a kincstári bányák az alsó Gölniczvölgyben faliányban szenvednek és utalva arra, mily könnyen lehetne a Gölnitz folyón, ennek nagy

esése miatt fát szállítani, Iglónak a Gölnitz folyó mentén levő erdejére fordították a kincstár figyelmét, mint a mely hivatta volna a kincstári bányák fahiányán segíteni.

Sem az iglói polgárok, sem a bányapolgárság nem vették komolyan ezt a hivatalos tervezetést és üres fontoskodásnak tartották az egész dolgot. De 1790-ben a szomolnoki erdészeti hivatal utasítást kapott, hogy egy határozott tervezetet nyújtson be a kincstári bányáknak fával való ellátására nézve. Ennek a tervezetnek elkészítésére okvetlenül szükséges volt, hogy az iglói erdőt is felvegyék. S csakugyan 1790. évi május hó 4-én Berger, kincstári főerdész hozzá is fogott az iglói erdő felvételéhez és minthogy a városi erdőkerülők neki segédkezni vonakodtak, egy Andrássy-féle hajdút fogadott fel, hogy az a szomolnoki bizottságot az iglói erdőbe vezesse. Poltz, az Andrássy-féle nagy-hnileczi korcsma bérlője figyelmeztette a várost, hogy idegen emberek méregetnek az erdőben, mire a város Szontágh Mihály, városi gondnokot és Köhler Samu tanácsnokot küldte ki, hogy vizsgálják meg a feljelentett ügyet. A kiküldöttek Berger főerdésszel a Paltzmann — előbb Benigny — hámorjánál találkoztak és kérdőre vonták. A főerdész gúnyosan felelt és utalt arra, hogy Iglónak oly sok az erdeje, hogy annak kisebbik fele is elegendő lenne »Ujfalú«-nak; egyszersmind kifejezést adott annak a felfogásának, hogy a város szűkkeblűen jár el, midőn annyi erdő mellett csak 1000 öl fát akar a kincstár rendelkezésére bocsátani és azt is méregdrágán. Az iglói kiküldöttek már itt is tiltakoztak »a kincstári sáskasereg becsapása ellen«, kijelentvén, hogy Igló városának 664 háza évenként 8000 öl fát vesz igénybe, hogy a Jánostárna 2000 öl, a többi bánya pedig 1000 törzs fát kap az iglói erdőből és minthogy ők maguk szabták meg, hogy Igló erdeje évenként 10000 öl fát adhat, kiszámít-

hatja ő is, hogy mennyi marad akkor a kincstári hivatalnokoknak. (Iglói lvt. ered. okmány.)

A mint a hazatért küldöttség jelentést tett az ügyről, a városi tanács rögtön intézkedett, hogy jogait megóvja és csakis erélyes fellépésének, valamint Eötvös báró közbenjárásának köszönhető, hogy Igló erdejét épségben megtartotta és hogy nem járt úgy, mint a többi szepesi bányavárosok, vagy mint Nagy- és Felső-Bánya, melyek erdejök nagy részét örök időkre elvesztették. (Felsőbányai levéltár 1784—1794.)

Ezzel szemben Igló városa, hogy az iglói bányászat minél nagyobb lendületet vegyen, a lehető legolcsóbban adta el a faneműeket a bányaművelőknek. Egy telerakott kocsi fáért fizettek 2—10 krt, rőzséért másfél krt, egy szekér botfáért 15 krt, egy facsőért 9 krt, egy ereszsatornáért 3 krt, vízikerektengelyért 30 krt, ha nagyon hosszú és vastag, 1 frtot. Minthogy az iglói területen egyedül a Szt.-János-huta olvasztott rezet, azért a várostól 150 öl fát kapott, ölét 24 krjával. A vasiparral foglalkozók 15 krjával kaptak egy öl fát, mimellett a favágási díjat voltak kötelesek megtéríteni és az utak rendben tartása körül a városnak segédkezet nyújtani.

Azok, kik iglói bányákban erősen dolgoztattak, de nem laktak Iglón, mint például; Berzeviczy, Szirmay, Francisci stb. 50—100 frtot fizettek a városi pénztárba. A ki pedig az iglói területről vaskövet szállított, az évenként 10 tallért fizetett. (Iglói lvt.) Egy mázsa réz ára 32 frt volt, egy márka ezüsté 20 frt. A vasipart különösen Paltzmann művelte, ki 1778-ban a városi mérlegnél állott és már düledező félben volt két hámort is átvette, sok idegen vasat is feldolgoztatott és nagyban kereskedett e fémmeel. Azért sok munkásra volt szüksége; hogy ezeknek megélhetését annál jobban biztosítsa, kibérelte a városi legelőket és a Thurmberget, hol marháikat legeltethették.

(Iglói lvt. 1779—1788.) 1781-ben újra megnyitják a boroszlói bányákat, de eredmény nélkül. Paltzmann György az egész felső Hernádvölgyre kutatási engedélyt vesz és a poprádi bányát is újra művelés alá veszi.

Az 1783-dik év körül Köhler Samu mérnök térképe szerint következő hámorok voltak használatban: az ellens-bogeni hutahámor és malom, mellette Máriássy nagy hámorja, ettől feljebb a Szent-Miklóssy-é, azután következtek a boroszlói zúzók, hámorok és huták, feljebb volt a Benigny hámorja, részben már dobsinai területen; azután következett Paltzmann alsó hámorja, feljebb a hollópataki telep és egészen fent a hollópataki völgyben egy huta és végre a Paltzmann-féle kohók ott, a hol hajdanában Remenyik hámorja állott. A Vaspatak mentében állott a Gezwänglhuta, feljebb a Czechenhuta hámorral; a kis-knoilli kosár alatt a rompi út mindkét oldalán vasbányák voltak és alattuk egy hámor. A Taubnitz mellett volt: a daramalom, mellette a nagy városi hámor; a kalló-malom mellett pedig volt a városi két kis hámor. A Gerhard majorja, hol szép gyümölcsös terült el s hol mai nap a Fröhlich-féle hámor van, akkor még nem volt hámor, de közvetlen szomszédságában volt a Szontágh-féle hámor; czeken kívül a Szontágh-féle méhesig még más négy hámor dolgozott; a méhestől a Jánoshutáig volt még két kis lábashámor és Iglóhután túl állott a Kranczhuta egy hámorral (iglói lvt. térkép). A Hernád mellett állott hámorok ebben az időben nem dolgoztak.

A legtekintélyesebb bányapolgárok voltak ebben az időben Iglón: Grünblatt Márton, Glatzinger János, Jóny Pál, Paltzmann G. János, Kornides Tamás, Ujházy Lajos és Scholtz Pál.

A higany ebben az időben állami egyedárúsági czikk volt, azért nem is volt szabad magánosoktól higanyt venni, melyet bizonyos iglói érczekből olvasztás alkalmá-

val mint mellékterményt nyertek. Ebből a tilalomból kifolyólag utasítja 1784. évi december hó 6-án a szomolnoki bányahatóság Igló városának tanácsát, hogy indítson bűnvádi vizsgálatot Schwarcz gyógyszerész ellen, ki titokban Bodnár Mártontól és Hronetz Mihálytól 10 font higanyt vett, mely cselekménye annál is inkább büntetendő, mivel azok, kiktől a higanyt vette, csak lutai munkások és nincs is saját olvasztójuk. Schwarcz azzal védekezett, hogy ő azelőtt is mindég lutai munkásoktól vett higanyt és nem is tudja, hogy a szegény munkásnak ilyet eladni tiltva van; különben is rendes árt adott érte: 30 garast egy fontért, tehát semmiképen sem volt lopott jószág. (Iglói lvt., ered. pan.).

A bányászat fellendülése, majd virágzása magával hozta, hogy a városi bevétel is nagyobbodott. Így a vaspataki korcsma 240 frt bért fizetett, a felső bormérés 604 frtot, a városházi borpincze 1500 frtot. A mérlegen fizettek: egy mázsa vasért $1\frac{1}{2}$ krt. A városháza épületében lévő vaskereskedésért fizetett Demján 12 frtot, Szentmiklóssy fizetett a boltjáért 5 frtot, Paltzmann két boltért 18 frtot, Paltzmann György özvegye 8 frtot, Wolmuth 8 frt; egy vaskereskedésre szánt bolt üresen állott.

A szepességi rezeset nagyobbára a külföldön adták el; egy mázsa szepességi lemezréznek ára volt Hamburgban 54 tallér, Magdeburgban 48 tallér, a regensburgi és günsbergi raktárakban 47 tallér, Bécsben 42:52 frt, Triestben 46 frt és Brüsszelben 48 frt. A mely szepességi bányapolgár kimutatta, hogy lemez- vagy üstréz készletét külföldre adta el, az mázsánként 7 frt 30 kr. premiumot kapott. A rézgáliczkőnek vámja 2:24 frtot tett ki (iglói lvt. ered. okm.).

Az 1793-dik évben a vastermelők is beléptek a felső-magyarországi bányapolgárság társulatába.

Az 1794-diki évben az összes iglói bányák tiszta jövedelme volt 21978:21 $\frac{1}{2}$ frt. A főbb bányák voltak ebben

az évben : a Jánostárna, a Graetel-Erzsébettárna, a Gezwäng, Knolli Mihálytárna, Borovnyák és a Grünblatt-féle mélység. (Münnich Adolf, F. B. t.). Igló területén ebben az időben kobaltot is bányásztak és a város minden tárnának öt-öt szekér fát ajándékozott. (Iglói lvt. prot.).

Demyán Godofréd felvétele szerint a Szt. Jánostárnának a Józsefaknától 30 ölnyre volt a legrégibb bányatelepe, a mult században természetesen már alig észrevehető nyomokkal; ezen régi telepen túl valamivel távolabb voltak a Sundtgruben, hol rezet bányásztak. 1796-ban erősen dolgoztak a Grätelhegyen lévő vasbányákban; ugyanabban az évben újra megnyitották a Haas Lukás és Hollmek Roll-bányáját, mely társulatnak főrésztvényesei voltak: Stark János és Sauranszki. Azonkívül vasat bányásztak Demyán és Grünblatt egy 6624 négyszög-ölnyi mezőn az úgynevezett «Királyakná»-ban, Palocsay báró egy 1000 □-ölnyi mezőn a Lipótaknában, Szentmiklóssy egy 2760 □-ölnyi mezőn és végre a város egy 3312 □-ölnyi mezőben. Ezeken kívül rézbányák is voltak, melyekben több társulat dolgozott. (Iglói lvt. térkép).

A nagy francia háborúk tartama alatt az iglói bányászat mindinkább süllyedt és daczára annak, hogy az állam sok új kiváltság adományozásával igyekezett a bajon segíteni, mégis pangott az élet az egész bányaterületen. Oka ennek az osztrák császárság válságos pénzügyi helyzete volt, melynek káros befolyását Iglón leginkább a bányapolgárok érezték. A bankjegyek, melyek kevés rézpénzt kivéve majdnem kizárólagosan forgalomban voltak, rohamosan vesztek értékökben, úgy hogy egy mázsa puskaport, melynek ára 1805-ben 53 frt p. p. volt, 104 frttal bankjegyekben kellett megfizetni; 1810-ben 395 frt 12 kr. bankjegy egyértékű lett 100 frttal ezüstben; a réz ára 125 frtra, a higanyé 318 frtra szökött fel bankjegyekben, holott tulajdonképeni értéke csak 32, illetve

54 frt volt. Az 1811. évi február 20-án kiadott pénzügyi szabadalmi rendelet, melynél fogva bankjegyek helyett beváltási jegyek bocsátattak ki, még pedig az előbbiek $\frac{1}{3}$ értékében, úgy hogy 100 frt bankjegy helyett csak 20 frt beváltásijegy fizettetett, az elébbi árakat ismét helyreállította, minélfogva a tőke a jobb jövő reményében ismét a bányászat felé fordul (Münnich Adolf, f. B. t.).

De a devalvatio után a bányászat csak lassan indult ismét fejlődésnek. A válságos időkben ugyanis felhagytak a bányamiveléssel, a tárnák bedőltek, a munkások elszéledtek; csak igen kevés bánya maradt folytonos mívelés alatt; ilyen volt a Jánostárna. Forduló pont állott be a bányászat fejlődésében, midőn az elhalt Gerhard Tivadar helyébe, ki tetemes vagyonát szintén a bányászatra áldozta fel, Andrassy György grófot választották meg 1827-ben a bányapolgárság repraesentansának. Az ő befolyásának köszönhető, hogy a szepesi és gömöri bányászat a rosszakaratu, nehézkes és lelketlen kincstári hivatalnokok gyámsága alól felszabadult és ismét szabadabban mozoghatott. A rézolvasztás és a fémek eladása minden megszorító kényszer nélkül egészen a bányamivelők szabad rendelkezésére bízott.

Az 1829-diki évvel Iglón is nagyobb virágzásnak indult a bányászat. Akkor kezdte meg ugyanis Trángous Lajos nagyobb szabásu bányamiveleteit, melyeket azzal vezetett be, hogy bérbe vette és újonnan rendezte be a városi hámorokat. Hozzá csatlakozott 1835-ben Prihradny Ernő, ki átvette a Probstner András-féle hámort és azt a Gerhard-féle majorról nagyobbitotta s azonkívül a sümegi vaskohókat is kibérelte. Ugyanakkor a bányapolgárság alkudozásba lépett Igló városával, hogy ez engedjen át alkalmas telket egy hutatelep felépítésére; a város Nagy-Huileczen jelölt ki egy telket, hol elegendő víz- és fameny nyiség állott rendelkezésre és miután 1836-ban a felsőbb

hatóság is jóváhagyta ezt a szerződést, felépítették a kijelölt helyen a Györgyhutát, melynek építési költségei 20751 frtot tettek ki. Ugyanabban az időben bizta meg a bányapolgárság az olvasztás technikai vezetésével Nadler Károlyt, kinek önzetlen tevékenysége, fáradhatatlan buzgó-sága és sikeres vállalkozásai buzdítólag hatottak a kisebb bányatársulatokra és nagyban emelték az iglói bányászatot is. Az ő vezetése alatt 14 havi időközben 119881 mázsa érczet olvasztottak, mely 10000 mázsa tiszta réz-
adott és 53083 frt tiszta hasznót hajtott (Münnich Adolf, f. m. b. t.).

Az 1837-ik évben a hatalmas Jánostárna is belépett a felsőmagyarországi bányapolgárságba, mit különösen Probstner András és Prihradny Dániel fáradozásainak lehetett köszönni és azóta közös erővel folyt a munka minden oldalon.

A hutaalaptőke gyanánt felvett 330,000 frtnyi kölcsön törlesztési tervezetének kidolgozására és a beolvasztott érczek osztalékjának megállapítására bizottságot küldenek ki, melynek tagjai voltak: Breuer, Trangous, Keczkés, Máriássy Mihály, Nadler Károly, Juhoss és Prihradny Ernő. Az iglói bányapolgárok mind nagyobb tekintélyre tesznek szert és 1840-ben már döntő befolyásuk volt minden bányakérdésben; a főbb hivatalokat a társulatnál ők foglalják el, így 1843-ban Trangous Lajos volt az alelnök, Trangous József a főjegyző, Fest Imre aljegyző, Meltzer Sámuel pénztáros, Nadler Károly kohógondnok; mellettök Gotthardt — gömöri nemes család, — Szontágh és mások buzgólkodtak a bányászat fejlesztésén. Ugyanabban az évben a bányapolgárság áttette székhelyét Iglóra, hol a Máriássy-féle házát vette meg.

Az 1848-ki forradalom alatt és az ezután következő időszakban egészen 1853-ig a bányapolgárság működése úgyszólván szünetelt és habár mint tisztán iparvállalat

nem is vett részt a szabadságharcz mozgalmában, mégis betiltották gyűléseit. De az iglói bányászat hamar kiheverte ezt a bajt is, mert a régi kipróbált erőkhez újabb erők csatlakoztak Jendrassik Miksa, Münnich Adolf, Gott-hard Albert, a Prihradny család és mások személyében, kik a bányászat fejlesztése és felvirágoztatása körül buzgóan közreműködtek.

A rézbeváltás 1838—1849-ik években egyedül sárga-ércben évenként 6—7000 mmázsát tett ki; 1850—1858. évig sárga- és fakóérczekben 9000 mmázsán felül; a réz ára volt 86—101 frtig mmázsánként; 1858—1868-ig beváltatott 11—12000 mm. réz, melynek ára 88—116 frt volt mmázsánként. (Münnich Adolf, f. m. b. t.).

Az 1868-dik évtől kezdve az iglói bányászat hanyatlásnak indul. A hirtelen beállott világverseny ezen a téren is érezhetővé vált. A vasuti hálózat kiépítésével és a hajózás tökéletesítésével az iglói bányászat is a világforgalomba sodortatott, melyben csakis óriási tőke befektetésével lett volna képes helyét dicsőségesen megállani. Másrészt a felsőmagyarországi pénzpiacz elvonta tőkét a bányászattól és más vállalatokba fektette; a kisebb bányamivelők pedig, már nem lévén képesek nagyobb csoportosulásra, kénytelenek voltak a bányamivelést nagyobb vállalatoknak átengedni vagy pedig egy ideig még hősies kitartással küzdve elvérzettek.

Minthogy azonban az iglói bányászat életfolyását szemlélve azt tapasztaljuk, hogy már ős időktől fogva voltak egyes időszakok, midőn nagyobb átalakulások alkalmával egészen szünetelt, hogy azután ismét új életre ébredjen, alapos a reményünk, hogy majd felvirrad még egy új kor, midőn a vállalkozási kedv, az erélyes hozzáállás ismét lábra állítja az iglói bányászatot és méltóvá teszi ezeréves múltjához!

XIX. Családi élet.

Az iglói régi családi élet viszonyairól meglehetősen bő adatok állanak rendelkezésünkre, de ezek közül e mű keretében csak azokat említhetjük fel, melyek az eddig mondottaknak mintegy kiegészítésül szolgálnak.

Iglón a huszita-pusztítás előtt sok, kőből rakott, emeletes és erkélyes ház volt; ilyenek voltak a Knoll, Bestseller, Lápispataki, Máriássy és más családok házai, melyeknek fényesen beburkolott termeiben alkalomadtán csakúgy hemzsegett a vendégsereg, melynek nagy részét a környékbeliek szolgáltatták. A lengyel uralom beálltával azonban annak oktalan zsarolása és önkényes eljárása kivándorlásra kényszerítette a független polgárok nagy részét, az üresen hagyott porták legnagyobb része pusztulásnak indult és többé fel nem építettett; a város lassanként süllyedt, a tűz hevétől szétrepesztett falak összedőltek és ezeknek romjain ezután többnyire csak fakunyhók épültek. Azért régibb épület Iglón nem is létezik és csak ásatás alkalmával bukkannak régi alapfalazatokra, égetett kőre, vakolatra és szénre, melyek a város egykori fénykorát fennen hirdetik.

A »Haukopei« könyveiben részint a XVII., részint már a XVI. századból házadási és házvételi szerződések találunk, melyekből kivehetjük, hogy a lengyel uralom alatt elődeink legnagyobb részét már igen szegényes házakban laktak; boltozott helyiséget csak a legelőke-

lőbb úri házaknál találunk; a nyitott folyosó oszlopsort képezett és az építkezési stylus góth vagy reneszánsz volt. De ilyen épület akkor már kevés volt; a polgárság túlnyomó része faházakban vagy vályoggal kirakott faépületekben lakott és csak az erdők kiirtása után a XVIII-ik században kezdett ismét kőből rakott házakat építeni, de akkor is vakolat helyett agyagot használtak és a padlás csak bedeszkázott gerendákból állott. A házak alacsony áraiból a túlnyomólag kezdetleges építkezésre következtethetünk.

A nagyobb házak a piacz körül a lőcsei és rozsnyói kapuktól jobbra és balra állottak; ezekben is csak a XVII. század elején kezdtek tömegesebben a kapunyílást boltozattal a lakóházhoz csatolni; addig még a legdíszesebb házaknál is — a rendőrségi szabályzatnak megfelelőleg — tornáczféle bejárat volt; a kisebb házaknál ez is hiányzott. A lakást a gazdag bányapolgároknál 10—12 szoba is alkotta, de ez csak kivétel volt; rendszerint egy szobából állott a lakás, melyben sokszor a szülők, nagyszülők unokáikkal együtt összezsúfoltan laktak. A szoba a XVIII. században is legtöbb esetben még padozatnélküli volt. Az egyik szögletben állott a fiókkal ellátott nagy asztal melynek lábául egy szekrény szolgált. Ez az asztal a házhoz tartozott és a házzal együtt került eladás alá. Szemben az asztallal emelkedett az otromba cserépkályha vagy szegényebb polgároknál, kik külön nyitott konyhával nem bírtak, a tűzhely. A kémény pótolta az éléskamrát, melyben a húst tartották, azért majdnem minden háznak volt kéménye. A fal mellett széles, fiókokkal ellátott padokat alkalmaztak. Rendesen az ajtóval szemben nagy almáriumok segítségével elkülönítettek egy szögletet, miáltal úgyszólván egy külön helyiség keletkezett a szobában; ebben állottak az ágyak a házaspárok számára, míg a többi háznép a széles padokon aludt.

A nagy almáriumokban függtek az ünnepi ruhák; a fehérnemű a padok fiókjaiban volt elhelyezve és a falba alkalmazott fülkékben tartották az üveg-, porcellán- és másnemű finomabb edényeket, meg az ékszereket. A padláson állottak a tulipános ládák, melyekben a vásznat tartották; továbbá itt őriztettek a szekérnek és a szánnak alkotó részei, a gazda szerszámai, nagyobb dézsák, rocskák, tekenők és egészen hátul a fedél alatt volt felhalmozva a lomtár. A liszt, dara, borsó, tojás, kenyér és más ilyen nélkülözhetetlen élelmi szerek különböző, fiókos ládákban voltak elhelyezve; nagyobb családoknál a közönséges kenyérlisztet nagy, öblös hordókban tartották; s mindezek a folyosón állottak, mely a lakószoba és a malátahelyiség között végig húzódott. Jobbmódu családok, ha holmijuk szaporodott, közvetlen a szoba mellett az útca felé egy félszert építettek, melyben ingó vagyonuk egy részét őrizték. Ezt a félszert gyakran kővel vagy téglával kijavították és esetleges tűzvész után rendszeren a többi lakosztálylyal egy fedél alá hozták, miből az a visszás helyzet keletkezett, hogy igen sok háznak előrésze, mely az útca felé nézett, kamara volt, a mi nem igen szolgált az útca csínosságának előnyére. Ezek a kamarák csak a múlt század végével, a midőn az iglóiak sorsa jobbra fordult, alakítottak át szobákká; de minthogy ez nem minden háznál történt, roppant egyenetlen külseje volt az útca-sornak, melynek kiegyenlítése igen sok fáradságába került a városi hatóságnak.

Egyes dúsgazdag iglói családok lakóházaiban disztermeket találunk, melyek falfestményekkel voltak borítva; a tágas nagy pinczék pedig tele voltak finom tokaji borral. Híresek voltak a Paltzmann, Kornides, Gotthard és Laszgallner-féle házak, melyek a legpazarabb módon voltak berendezve. De ez a fényűzés csak egyes családoknál található, a polgárság legnagyobb része szegényesen élt; ha

olykor-olykor jobbra is fordult a sorsa és egy kis tőkére tett szert, legfeljebb a lakását rendezte be kényelmesebben és jobb élelemmel látta el magát, de azért megtartotta egyszerű életmódját és nagyon ritkán jutott abba a helyzetbe, hogy külsőleg is jólétet mutasson.

A családokban túlnyomólag németül beszéltek, de azért mindig akadtak egyes, még előkelő és a közéletben befolyással bíró gazdák is, kik otthon magyarul vagy tótul beszéltek, a mint ez a jegyzőkönyvekből és a »Hauskopei« könyveiből kitűnik. Ezekben a most említett okmányokban ugyanis néha évtizedeken át a legtisztább német-szerkezetű írásmóddal találkozunk, míg egyszerre hirtelen megváltozik az irány és arra mutat, hogy az illető jegyző vagy bíró küzdött a német nyelvvel, kivált a régi századokban. S minthogy ebben az időben a városi hivatalnok az ellenőrzés szempontjából évről-évre változott és ezzel a változással kapcsolatban hol jó, hol rossz németséggel találkozunk, biztosra vehetjük, hogy sok ilyen befolyásosabb nem németajkú szász család létezett Iglón. Ha a jegyzőkönyvekben olvassuk: »empfung Herr Schmaucker des Olbrich Wals sein Hüttenstell«, vagy: »verkauft Herr Maleter sein zuvorgebrauchtes Bergwerk welches auf Knollen gelegen mit allen Gerechtigkeiten«, vagy: »Wir Richter auf der Zeit mitsamt sein Geschworn wir haben ein Beschluss gethan«, vagy: »So soll er ihm Kohl machen in Nothdurft«, vagy: »die Machung und Beschliessung ist geschehen in Igló«, vagy: »zu enden Gedächtniss hab wir unser Sigil gedruckt« és így tovább, csak fel nem tételezhetjük, hogy e mondatok írója német volt, mely mondatokon a magyar vagy tót szerkezet azonnal szembetűnik. Különösen nem tételezhetjük ezt fel abból az időből, midőn az iskola már magasabb tudományokkal, theológiával és philosophiával is foglalkozott.

A szász jog magyarázása és alkalmazása okvetetlenül szükségessé tette a német nyelv tudását és az iskola, mely igazi népiskola volt, csak lassanként egyenlíthette ki a nyelvbeli különbségeket és tüntethette el a német nyelvbeli fogyatkozásokat, melyekben az idegen nyelvűek leledtek. Minthogy a német nyelv tudása az iskolából került ki, azért nem is keletkezhetet Iglón egy külön tájszólás, mert az iskola már a XV-ik században, de feltehetjük, hogy mindjárt a szász község alapítása után is, a középmagas német nyelvet használta, melyből a mai irálynelv is keletkezett és azt tanította éppen a szász jog kedvéért. A szepesi tájszólás a felvidékről került Iglóra, mert ott mind elejétől fogva nagyobb tömegekben élt a németség, mely a hazájából hozott nyelvsajátságokat megőrizte, ápolta és a cselédség útján azután Iglóra is importálta, mert Iglón a családoknál nagyobbbrészt poprádvidéki cselédek szolgáltak. A felvidéki szepesi német tájszólás keletkezése, fejlődése és Iglóra, Váraljára és Olasziba való terjeszkedése az általános szepesi történet szempontjából is igen fontos kutatási tárggyúl szolgálhatna, mi azonban itt csak arra szorítkozhatunk, hogy a német nyelv terjedésének és megerősödésének különböző módozataira rámutatunk.

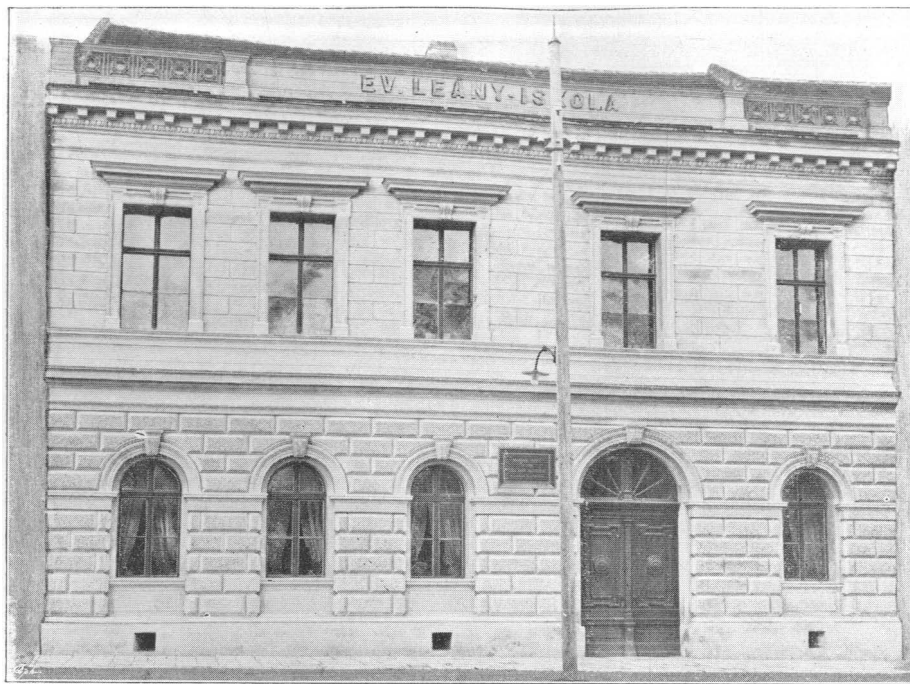
Hasonlóképen csak igen röviden érinthetjük e mű keretében a *népviseletet* is, mely szintén nagyon tanulságos tanulmány anyagául kínálkozik. Az Igló területén lakó magyarnak saját viseletete volt és ezt a magyar viseletet elfogadta a tót és későbbben a német jövevény is ünnepi ruházatnak, a mi arra mutat, hogy a magyar elemnek, kivált a szász község alapításakor mindig nagy befolyása volt a közügyekre, különben érthetetlen volna az a tény, hogy a bevándorlott szászok idegen népviseletet fogadtak el. A német jövevény semmi esetre sem vonult be új honába díszmagyarban, hanem még jó soká letelepedése után is német viseletben járt. Az 1295-ik évről származott

poprádi falfestmények, melyeknek rajzát a magyar tud. akadémia őrzi, a köznépet német és tót viseletben ábrázolják, de a bíró, az előkelő szász polgár már magyar díszruhában jelenik meg, hosszúszerű rojtos csizmában, szűk nadrágban, magas kucsmával, gazdag sujtásos, ezüstlánczos mentében; a hivatalnok kardosan, a polgár baltával és a 45 cm. hosszú késsel. A német köznép bő köpenyegben, ingben és alúl felvágott bő posztónadrágban és cipőben jár; a tótot hosszú, bokáig érő bő köpenyegben s bocskorban vagy mezítláb ábrázolják.

Ha az akkori időben már a felvidéken is a tulajdonképeni német viseletnek csak mellékes szerep jutott, annál inkább feltehető, hogy Iglón a XIII. század vége felé csak a magyar viselet dívott. Otthon természetesen mindenki olyan ruhát viselt, mely olcsó és kényelmes volt, nyáron vásznat, télen pedig vastag posztóruhát; minthogy pedig Iglón akkor csak a főútczán volt palló, a ragadós agyagföld nélkülözhetetlenné tette a hosszúszerű csizmát. Ezt a viseletet jó sokáig használhatták az iglóiak, mert még a XVI-ik században hivatkozás történik erre a viseletre a szász törvények másolatában.

A női ruha a köznépnél kivétel nélkül vászonból készült; a felső szoknyák feketék vagy sötétkékek voltak, a fejükön egy hosszú vászonlepedőt viseltek, melyben szükség esetén a mezőről apróbb terményeket vagy füvet vittek haza. Télen úgy a férfinak, mint a nőnek viselete a juhbőrös hosszú bunda volt, hétköznapon pedig a rövidebbre szabott, juhbőrös szűk kabát, melyet jellemzően még németül is »kurtá«-nak (Kurte) neveztek.

Az előkelő szász nő szintén magyar díszben jelent meg, valahányszor nyilvános helyen megfordult, gyöngygyel és arannyal kivarrt pártában, vagy szalagos, arany szövetből készült csipkés fejkötővel, nehéz selyemruhában, prémes mentével, mely utóbbi ruhanemű egymagában

ÁG. HITV. EV. NÉP- ÉS POLGÁRI LEÁNYISKOLA.

SCHMIDT J., 1916

néhány száz forintnyi értéket képviselt. Ez a fényűzés a lengyel uralom alatt mindinkább ritkább lett, míg végre, a hagyatékok tanúsága szerint, még a Szontágh, Benigny, Schwartz, Klug, Paltzmann, Grünblatt stb. leggazdagabb családoknál is nagyon szegényesen volt ellátva a rengeteg nagy és nehéz tiszafából készült almáriom és a sok tulipános láda üresen hevert a padláson.

A bútorzaton található festmények *kivétel nélkül* magyar minták után készültek és jellemző, hogy a XVII-dik században Iglón *csak* a magyar viselet divott, még a köznépnél is, mely hosszúszerű, sujtással és bojttal feldiszitett csizmát, szépen kivarrt szűk nadrágot, kurta dolmányt ezüst- vagy óngombokkal és bárányprémes sipkát viselt. A nemezkalap csak nagyon későn honosodott meg a köznépnél. A csizmaszárban volt a hosszú kés, a keskeny bőrvöbén pedig, melyet egyszersmind pénztárczának is használtak, a rövid nyelű balta. Iglói polgárok arczfestményei igen ritkák, de egytől-egyig magyar díszben ábrázolják azokat és nem egy arczképnek oly magyaros kinézése van, hogy szinte lehetetlenség eltagadniunk azt, hogy magyar vér keringett az eredeti minta ereiben.

A család felnőtt tagjai reggel három órakor keltek fel és rögtön munkához láttak. Az elgyengült öreg emberek és a gyermekek tovább aludtak, de öt órakor ezek is mindnyájan talpon voltak és ők is erejökhez képest valami foglalatosság után néztek. Dolgozott a családnak minden tagja, reggeltől napestig, csak olykor-olykor engedve magának egy kis pihenést s így nem csoda, ha a háznép majdnem összes szükségletét: ruházatát, szerszámaint, ételét, italát maga készítette el. Hat órakor közös reggelihez ültek, mely pergelt levesből, ha a házon a sörczégér volt kitéve, sörlevesből, ha tejben bővelkedtek, hideg tejből állott; de ha a lengyel nagyon zaklatta a népet,

megelégedtek egy kis száraz kenyérrel is. Ha azután újra jobb idők virradtak az iglói polgárra, úgy nem hiányzott asztalán a kalács sem, melynek sütéséhez az iglói asszonyok pompásan értettek, kik egyébiránt a főzés mesterségében igen jártasak lehettek, mert már 1680-ban említi Zeiler »Hungaria« című művében, hogy Igló arról nevezetes, hogy asszonyai a legjobban tudják az ételeket elkészíteni. A kalács mellett ott volt a fali szekrényben, sokszor az ékszert pótolva, a mandulás mézeskalács, szegényebb családoknál mandula helyett mogyoróval megakva. Azonkívül volt még más édes, erősen fűszerezett, tortaféle sütemény, mely vasárnaponként az asztalra téte-tett, ott is maradt reggeltől estig és jaj volt annak a gyermeknek, ki hozzá mert nyúlni, mert vagy verést kapott, vagy koplalással bünhődött vakmerő tettéért, kit ezáltal is már zsenge korától fogva a nélkülözéshez akartak szoktatni. De különben is senki sem nyult az ételhez elébb, míg meg nem kínálták vele; még a szülék is kölcsönösen kínálgatták egymást, oda nyújtva a tálat.

Az ebéd 11 órakor tálaltatott és rendesen levesből s egy húsetelből vagy főzelékből állott. Gyakori ételök volt a borsó darával, melyen jókora darab piritott szalonna nyújtózkodott. A főfűszer s egyszersmind a főgyógyszer a bors volt. A főétel a hús volt, a miért a mészáros még a legrosszabb időben is jó üzletet csinált. Azonkívül egy polgári háznál sem hiányzott a páczolt, meg a füstölt hús. Gyakran ettek elődeink *demikátot*, juhtúróból és kenyérből készített levest. A bőjtöt szigoruan tartották, azért a hal és a lenolaj keresett czikk volt, mi mellett ilyenkor a leforrázott aszalt gyümölcsöt is fogyasztották. Abroszt és óntányért még a legszegényebb háznál is találunk, de rendesen csak cseréptányérból ettek és bögréből ittak. A borra és sörre szolgáló ónozott rézkorsó csak a jobb módú családok háztartásában fordul elő.

Hogy atyánkffiai nagyon szomjasok lehettek és értettek is a szomjuoltáshoz, mutatja az elfogyasztott sör nagy mennyisége, melyet a számadási könyvek kimutatnak. A sör mellett a bort sem vetették meg; a borkönyvek tanúsága szerint minden családra átlag véve évenként 30 liter esett a nyilvánosan árusított borból, de amellett volt még, kivált a jobb időkben, minden pinczében egy-egy csapra vert tele boros hordó, melyből az iglói polgár csendesén magában iddógált, borba temetve bűjét, gondjait. Midőn a lengyel zaklatás tetőpontját érte és a pohár csordultig telt meg keservekkel, kétségbeeséssel, a nép a közönséges pálinkaivásnak adta magát; szilvoriumról, borovicskáról hallgat a krónika, de annál több méhsört ittak, mely ital különösen farsangkor egészen hamvazó szerdáig, nagy kelendőségnek örvendett. Ebédkor és hétköznapon keveset ittak a polgárok, nehogy a fiatalságnak rossz példát mutassanak, de annál többet és annál mélyebben pillantottak a kancsóba vasárnap délutánonként, a midőn is hol a komával, hol a jó szomszédal a fontos politikai eseményeket és a városi ügyeket alapos szappulásnak vetették alá. Uzsonnakor kenyeret, rendesen vajjal tetézve, olykor kalácsot is fogyasztottak, ha volt. A vacsora, mely 6 órakor tálaltatott, rendszerint tésztás étel volt. A tészták között egyik iglói különlegesség volt a vajas túrós lepény, mely innen kelt világhódító útjára. Hét órakor estve összegyűjtötték a tűzhelyen az összes parazsat és a tűzhely közepén levő rejtekhelybe sülyesztvén, gondosan befedték téglával. A tűzfelügyelő sokszor járt házról-házra és a mely háznál 7 óra után még tüzet talált, annak gazdáját keményen megbüntették. Nyolcz órakor estve már minden iglói családot az ágyban találunk; csak a családfe ment néha vacsora után a czéhbe vagy a klubba (Borbála-testvérület, Literatusok társasága stb.) vagy elvétve a borpinczébe, de 10 óra felé szépen haza ballagott, még

egyszer körülnézett az udvaron, a házban és azután ő is nyugalomra tért.

A nő világa, munkaköre, mindene a család volt. A legtöbb esetben csak vasárnap hagyta el gyermekeivel a házat, de akkor is csak a templomba ment. Látogatást idegen háznál csak nagyon fontos ügyekben tett, vagy egyenes meghívásra, vagy ha valami családi ünnepélyt rendeztek. Az anya gondoskodott a család ruházatáról, tisztán tartotta a házat és annak környékét; ő tartotta rendben a háznépet, a cselédséget; ő készítette sajátkezüleg az ételeket és ő oktatta serdülő leányát, ki mindig csak az anya körül sürgött, forgott. A felnőtt leány jó hírének vége volt, ha anyja nélkül egyedül ment ki az utcára s ha valamely eladó leány idegen háznál gyakrabban megfordult, azt már gyanus szemekkel nézték. A leányokra volt bízva az apró jószág gondozása, de azért ügyesen fejték a tehenet is és ellenkezés nélkül tömték a libát is. Ha az anya meghalt, a gazda rendesen valami élteesebb női rokont vett a házhoz, ki azután a háztartást vezette. A leány a »Hauskopei« szerint rendesen 16–21 éves korában ment férjhez, a legény 21–26 éves korában, de de vannak esetek, midőn a legény 16 éves korában alapított családot és a leány 14 éves korában szegődött szive választottjához.

A szigorú erkölcsös családi élet és a mély vallásosság mellett egyik fő jellemvonása elődeinknek a becsületesség, melyet minden körülmények között megővni a polgári erények egyik legfőbbike volt. A becsület egyik kellékét képezte a törvények iránti tisztelet és a várossal és állammal szemben fennálló kötelezettségek hű teljesítése. A ki ezt elmulasztotta, azt nyilvánosan pellengérre állították, így — hogy egy példát felhozzunk — ha valaki már a házáddal is adós maradt, a bíró kiküldte a hajdút, ki azután az illetőnek háza előtt egy teljes órán át dobszó.

mellett hirül adta a közönségnek, hogy kinek mennyivel adós a rossz gazda és minél nagyobb néptömeg sereglett össze körülötte, annál erősebb hangon szidta a rossz adófizetőt; egy időben szokás volt, hogy az illetőnek háza előtt pisztolyt sütöttek el; a kinek háza előtt megszólalt a dob, vagy eldurant a pisztoly, annak becsülete tönkre volt téve örökre. Hasonló szigorúsággal bántak el az olyan emberrel, ki ok nélkül másnak becsületében gázolni merészkedett. Így a városi jegyzőkönyvek tanúsága szerint rendszeren meggyült a baja a városi hatósággal az olyan asszonynak, ki, mint »háزالó« asszony, szomszédtól szomszédhoz járt és terjesztette a pletykákat, melyekkel nem egyszer egy egész családnak boldogságát tönkre tette, vagy a ki ok nélkül becsmérelt és szidalmazott valakit. Az ilyen asszony háza előtt is megszólaltatta a hajdú a dobot, ékes szavakkal lefestvén a feketelelkű asszony üzelmeit.

Ez a szigorú vallásos és erkölcsös élet az utolsó Lubomirszky uralma alatt hanyatlásnak indult. A súlyedést először az előkelőbb családoknál vesszük észre, melyek a herczeg feslett életmódját mindenképpen majmolni igyekeznek, majd nyereségvágyból becsületöket is odadobják és semmi áldozattól nem irtóznak, csakhogy a herczeg mosolyát és kegyét kinyerjék. A lábra kapott sok mulatozás és dorbézolás halomra dönti a hagyományos szokásokat, melyeket lassanként a köznép is a rossz példa után indulva, elhagy. A polgárság zöme is elmerül az erkölestelenségek és elfajzott élvhajhászat hinárjában, mely teljes elpusztulással fenyegette. Hiábavaló volt későbben a hatóság iparkodása, hogy az irányvesztett polgárságot az eredeti, tiszta erkölcsös élet ösvényére visszaterelje hasztalannak bizonyúlt a XIII városi szék szigorú fényüzési törvénye; a családi élet meg volt bolygatva és vissza nem nyerhette többé az egyensúlyt, melynek meg-

ingatására később a francia forradalmi eszmék is hozzá járultak, megváltoztatván úgy a külső-, mint a belső családi életet.

A vallásos érzület és az erkölcsös élet mellett a régi időkben minden téren szabad-gondolkozással, higgadt felfogással és gyakorlatias észszel találkozunk. A tudományok szeretetét és ápolását mutatja a Maléterék, Dirnerék, Szontághék, de különösen Paltzmann híres könyvtára, melyekben alig akadunk egy-egy orthodox theologiai fólíánsra, a mi ismét arra mutat, hogy Igló polgárai mindég csak a szabad szellemnek hódoltak. Ezen rendezett könyvtárak mellett alig volt nagyobb ház, melyben nem lehetett volna feltalálni gyönyörű aczélmetszeteket, tervrajzokat, természettudományi füzeteket és történeti munkákat, a mint azokra mai nap is a padlásokon bukkanunk. A szabad szellemet ápolta az iglói társadalom, az uralkodott a polgári életben és a köztéren egyaránt. Ez a szabad szellem párosulva szilárd akarattal és tetterővel ismertté tette az iglói polgárt széles e hazában, ez volt főjellemvonása és ez tette lehetővé, hogy Igló városa polgársága a századok viharai közepette dicsőségesen állotta meg helyét!

XX. Igló az 1848/9-diki szabadságharcban.

Az a negyedszázad, mely 1823-mal kezdődött és 1848 elejével végződött, kétségkívül legdicsőbb korszaka a magyar nemzet történelmének. E rövid korszak alatt vetette meg a magyar nemzet belső nagyságának a miveltésén, igazságon, szellemi s erkölcsi emelkedettségén nyugvó alapjait. Azelőtt Magyarország egy, ezernyi viszontagságai következtében meggyöngült középkori állam volt, mely hajdani nagyságának romjai között tengve, már csak a multak emlékezetének élt, melynek még törvényes önállását, hagyományos alkotmányát is mindinkább elnyomta, megnyirbálta és szűkebb korlátok közé szorította a kényuralom hatalma. Azelőtt a magyar nemzet egy pár száz-ezer egyénből álló csoportja volt a kiváltságos osztályoknak, míg a nép milliói el voltak nyomva és jogokkal nem bírtak; egy haladásában megállapodott társaság nyers, félig mívelt erkölcsökkel, a jóllét és miveltség feltételeinek és eszközeinek majdnem teljes hiányával.

És mivé lett a magyar nemzet e huszonöt év alatt? Egy pezsgő életű nemzetté, melynek minden viszonyaiban haladás, gyarapodás tűnik a vizsgáló szemébe, melynek társadalma minden ágazatában szemlátomást megíjodik és emelkedik, fejlődik és nemesbül. A kiváltságos osztály egyrésztől visszaköveteli az országnak a sokfélekép megcsorbitott törvényes függetlenségét; másrésztől, hogy a hazát, a nemzetet aléltságából kiemelje, önként lemond a

maga százados kiváltságairól s az elébb jogtalan népet magához emeli. Maga küzd lankadatlanul a kiváltságok eltörléseért és testvérileg osztozik meg a nép alsó osztályaival a szabaddá lett föld birtokában s az alkotmány minden áldásaiban, jogban és teherben. Ernyedetlen törekvései nyomában szabaddá lesz a munka és egyesülés, a gondolat és lelkiismeret, a szószék és a sajtó. Minden év újabb gyarapodását jelzi az anyagi és erkölcsi fejlődésnek, a menten növekedő jóllétnek, a szabadságnak és mivelődésnek; minden országgyűlés ujjakkal szaporítja a már kivivott szabadságokat, míg végre az 1847/8-diki országgyűlés egy részről teljesen visszaszerzi a nemzet törvényes függetlenségét, az ország önállóságát, másrésztől a 20 év óta oly nemes lelkesedéssel tervezett és megvitatott reformokat is végrehajtja.

Április 11-kén, 1848-ban tünt fel a nagy nap, mely a hosszú, nemes küzdelemnek eredményeire feltette a koronát. Ekkor ugyanis jelent meg Ferdinánd király az országosan egybegyűlt rendek közt Pozsonyban s az elejébe terjesztett törvényjavaslatokat királyi jóváhagyásával szentesítette. E törvényekkel befejezve lőn az átalakulás korszaka. A végrehajtott reformok minden méltányos kíváncsítót, minden jogosult érdeket kielégítettek és semmi alapos jogot nem sértettek. S miért kellett mégis e dicső reformnak annyi ellenséggel találkoznia, miért kellett mégis életéhez való jogáért oly hosszú súlyos harcot küzdenie s végre, minden jog és igazság daczára, megbuknia, s megbukva egy nemzet jóllétét, szabadságát, függetlenségét az évek hosszú sorára megsemmisítenie?

E kérdésre megfelelnek az 1848/9-diki magyar szabadságharcnak közvetlen előzményei: az átalakult ország s a monarchia egyéb részeinek kormánya közt támadt viszály; a módok és eszközök, melyekkel a bécsi kormány a harcot ellenünk megkezdette; a nemzetiségek

harcza, melyet ellenünk felszított, megfelel magának a szabadságharcnak lélekemelő, majd kétségbe döntő lefolyása; s megfelel végül a bécsi udvarnak minden eszélyt, mérsékletet és méltányosságot nélkülöző eljárása, melylyel az ősök legdrágább hagyományainak védelmére felkelt, majd a muszka segedelmével legyőzött nemzetet, megfosztva azt minden jogaitól, alkotmányától, saját törvényeitől és önkormányzatától, korlátlan kényuralom alá vetette.

Mindezeket a körülményeket, azoknak indító okait és lefolyását kutatni Magyarország általános történetének feladata; mi ennek keretében csak azt akarjuk vizsgálni, hogyan viselkedett ezen mozgalmak közepette Igló városa és annak polgársága?

Már az elébbi korszakok történetének vázolásánál is kimutattuk, hogy Igló városának polgársága még akkor is, mikor a legsúlyosabb lengyel járom alatt nyögött, egynek érezte magát a magyar nemzettel, s hogy mindenkor kész volt áldozatot hozni a magyar hazáért, a magyar nemzeti ügyért. Kimutattuk azt is, hogy a magyar hazához való visszakapcsoltatása után Igló volt a XVI. szepesi városnak központja, szellemi vezetője. S ezt a rangját megtartotta a későbbi évtizedekben is, megtartotta abban a mozgalmas korszakban is, melynek általános képét a fentebbiekben vázoltuk. A többi XVI. szepesi városnak fejlődési alapja a lengyel uralom zsarolásai következtében annyira meg volt támadva és rendítve, hogy még a nagyobb községek is alig adtak életjelt magukról, a szellemi mozgalmakban nem vettek részt és néma közönyben tengették életüket.

Egyedül Igló városa volt az, mely már e század első tizedeiben kiheverte volt a lengyel sáfárkodás ütötte sebeket és új életre ébredt. Polgárai megértették a kor-szellemet és fogékonyakká lettek vívmányainak befogadá-

sára. Azt a lanyhaságot, mely e század elején az ipar és kereskedelem terén észlelhető volt, a harminczas években új vállalkozási szellem, újabb törekvések váltották fel, melyek nemcsak a város jólétére, hanem befolyásának emelésére is voltak irányítva. Ez a befolyása különösen a provinciánál érvényesült, mely csak addig működött áldásosan, míg Igló érdeklődött iránta és a maga szellemének bélyegét nyomta reá. Mert habár Igló a XVI városi kerületi tisztikarban aránylag gyengén is volt képviselve, mégis mint a provincia székhelye bírt annyi befolyással a tisztviselőkre, hogy azok az iglói társadalom szellemében működtek és hogy fontosabb kérdésekben mindig Iglónak szava volt a döntő.

S midőn 1847-ben ősszel és 1848 elején az általános lelkesedés közepette a megye ismételve kiterjesztette ujjait a provincia felé, hogy azt a megyébe bekebelezze és a provincia hivatalnokai a közgyűléssel egyetemben majd ide, majd oda kapkodtak, nem tudván elhatározásra jutni: ismét Igló városa volt az, mely nem látta még elérkezettnek az időt arra, hogy elfoglalt polczának leszállítása és tekintélyének csorbitása nélkül a megye kebelébe lépjen, abba a megyébe, melyben 1848 elején még mindig a nemes volt az úr, ki korlátlanul uralkodott az elszegényedett parasztságon; ismét Igló városa volt az, mely külön szabadalmazott állásának fenntartása mellett erélyesen felszólalt és az 1848. évi február hó 18-án Strelko János, akkori városi gondnok elnöklete alatt tartott városi közgyűlésen, melyen Fest Imre mint jegyző és vezérszónok működött, egyhangulag elhatározta, hogy az iglói polgárság semmiféle csábításnak nem enged, hogy továbbra is résen áll és *minthogy a provincia tehetetlen és éppen a rettegett megye felé evez*, Igló városa fog jogainak védelmére férfiasan sikraszállani. (Prot. 1848). Ebből kifolyólag a márczius 23-án újból összehívott iglói polgárság szintén

egyhangulag indítványozta, hogy küldjék ki Ludwigh Jánost, a XVI. városi kerületi provincia főjegyzőjét a magyar országgyűléshez azzal az utasítással, hogy az a XVI város önállóságának és az országgyűlésen való képviselőjének jogát törvényhozásilag törvénybe iktatni iparkodjék. Egyszersmind kiküldték Ksensigh Andrást és Fest Imrét a XVI városi bizottmányi ülésre, hogy azzal Igló városának indítványát elfogadtassák, a mi meg is történt. (754/1848 Prot.)

E közben márczius 14-én elterjedt a városban az a hír, hogy a király kinevezte az első magyar felelős miniszteriumot. Ennek a királyi elhatározásnak híre örömlázba ejtette az egész várost. Egy percz alatt fel volt lobogózva az egész város és a piac közepén felállítva a szabadságfa. A mesterember elhagyta műhelyét, a gazda visszatért a mezőről, a hivatalok becsukattak, a polgárok összegyűltek a városházán és a nép nagy csoportokba verődve elfoglalta a piacot. Mint egy varázsütésre tűntek elő a nemzeti színű jelvények, melyeket a lelkes iglói hölgyek hamarjában összefűztek és mindenkinek a kabátjára feltűztek. A nagy örömben úszó sokaság között nagy nehezen tudott magának Münnich Adolf egy kis tért szorítani, ki karonfogva Jaeger Eleonórárt, ezzel együtt rázendített a »Talpra Magyar!« szabadságdalra. A néptömeg eleintén mély csendben hallgatta a dalt, de az »esküszünk« szóra ezer meg ezer torokból hangzott vissza a hatalmas ének, melyet őszinte lelkesedés fakasztott, oly lelkesedés, mely azután sem lohadt el és mely egyedül képessé tette Igló városát azoknak a nagy áldozatoknak elviselésére, melyeket a haza oltárára tett.

Mig ez a jelenet a piacon lefolyt, azalatt a városi képviselő-testület a városházán gyűlést tartott, melyen hivatalosan felolvastatott a leirat s melynek jegyzőkönyvébe Ludwigh János sajátkezűleg írta: »Ő Felségének

e kegyelmes leirata, mely stafétával érkezett, határtalan örömmel, hálával megértetvén, ez Ő Felsége (István nádor) előtt kifejezésre fog juttatni.» (772./1848. Prot.) Egyuttal elfogadta a közgyűlés Ludwigh János indítványát, melynél fogva a rend fenntartása végett egy bizottságot neveztek ki, melynek következő tagjai voltak: Schertl Samu, Ludwigh János, Glósz János, Melczer Jakab, Ksensigh András, Solcz János, Scholcz Lipót, Trangous József és Fest Inre, kik azután testületileg felszólították Trangous Lajost az elnökség elfogadására. Estve az egész város ki volt világítva és valóságos fénytengerben úszott Nádler kertje, hol Igló és környékének értelmisége kedélyes poharazás közben megbeszélte a nap eseményeit és az ezután követendő lépéseket.

Márczius 29-én már javában működött a rendfenntartó bizottság és hogy feilépésének mennél több súlyt kölcsönözzön, iglói nemzetőrségnek nyilatkoztatta ki magát és rögtön hozzáfogott a szervezkedéshez, melynek értelmében a papokat, nyugdíjazott katonákat, hivatalnokokat és rossz erkölcsű embereket kivéve, mindenki felvételre a testületbe. Így történt, hogy midőn Battyáni Lajos gróf, az első felelős miniszterium miniszterelnöke április 20-án kiadta a nemzetőrség felállítására és rendezésére vonatkozó rendeleteit, Iglón is, mint sok helyütt, már tényleg fennállott a nemzetőrség, habár még kissé rendezetlen állapotban. Iglón a nemzetőrség már márczius hónapban 225 emberből állott (802. 1848. Prot.) Lázasan fogtak hozzá a fegyver beszerzéséhez és a katonai rendszabályok életbeléptetéséhez; a legbékésebb polgár is egyszerre lelkes hadfi lett és senki sem gondolt arra, mily nagy anyagi kár háramlik úgy az egyesekre, mint a közvagyonra a mindennapi foglalkozás elhanyagolásából. Május 24-én már annyira előrehaladott a szervezkedés ügye, hogy a nemzetőrség katonai gyakorlatai rend

szeresen folytak és már 4 dobot is beszereztek. A katonai fegyelem eleintén sehogysem tetszett a belépett önkénteseknek és csak a magyar nemzeti ügy iránti lelkesedés háritotta el a komolyabb összekoczanást a legénység és a választott tisztek között, kiknek sok vesződségökbekerült a kényelemhez szokott ujonczokat rendben tartani. Eleinte enyhébb bánásmódban részesítették őket, de midőnlátták, hogy így nem igen érnek czélt, szigorúbb rendszabályokhoz folyamodtak és a legkisebb kihágást is keményen büntették. Így Lengyel Ferencz egyszer becsípett állapotban jelentkezett az őrszobában; Scholtz Sándor hadnagy rendreutasította őt és minthogy vele feleselni kezdett, a tanács elé vezetette; a tanács az ellenszegülőt 24 órára bezáratta és a nemzetőrségből való kicsapásra ítélte. Az elítélt kijózanodva rimánkodásra fogta a dolgot, hogy csak vegyék vissza a csapatba és miután mások is közbeléptek, megkegyelmeztek neki és ismét befogadták.

Az új törvény kibővítette a választási jogot és az összes polgárság által intézendő tisztujítást rendelt el. Ennek alapján Trangous József elnöklete alatt összeült egy bizottság, mely az új választókat összeírta, kik azután megválasztották a polgárképviselő-testületet, mely a közgyűléseken a tiszti karral összeülván, személyes tanácskozási joggal és határozó szavazattal volt a törvény által felruházva. Május 29-én az előkészületek megejtetvén, 30-án a tisztujításhoz fogtak, mely alkalommal Scholtz Lipót lett a bíró, Ksensigh András kapitány, Scholtz János, Simenszky János, Klein J. Samu, Szontágh Lajos és Sztrelko János tanácsnokok, Szontágh Vilmos főjegyző, Ujlaki Ede aljegyző. S minthogy az utolsó választásnál a hivatalnokokat élethossziglan választották volt, ez alkalommal nyugdíjba helyezték: Bárány Mihályt, Jaeger Mátyást, Jáczy Alajost és Rummy Károlyt.

A rendezett tanácssal ellátott város tiszti kara és közgyűlése egyenes összeköttetésben állott az illető miniszteriummal; ettől vette a rendeleteket, ehhez folyamodott s tett előterjesztést a maga hatáskörét meghaladó ügyekben.

A rend szigorú fenntartása végett életbe léptették a rögtön ítélő bíróságot, melynek tagjai voltak Iglón: Montsko István, kerületi gróf mint elnök, továbbá Schertl Samu, Glósz János, Duchon János, Kahassowitz János, Schmör Jonathán, Scholtz Lipót, Ksensigh András, Simenszky János, Topperczer Zsigmond; mint jegyzők működtek: Ludwigh János és Klein Bertalan. Hogy a nép a rögtön ítélő bíróság felől tájékoztatva legyen, az összes papoknak meghagyták, hogy hirdessék azt ki a népnek a templomban és erről tegyenek jelentést a tanácsnak. Már június 19-én Pribisovszky János, nagyhnileczi és Plenczner, vaspataki plébánusok értesítették a városi tanácsot, hogy a kihirdetés megtörtént. Szép példáját az egyetértésnek adta a két iglói lelkész, kik egy levélben küldték fel a jelentést a városi tanácsnak. A levél következőleg hangzott:

»Nemes tanács!

Folyó évi június hó 13-án tartott tanácsülésből az 1387. sz. a. kihirdetés végett ugyanazon hó 17-én velem közölt királyi helytartói rendelet a rögtön ítélet' új megengedtetése tárgyában — tegnap június 18-án, mint Szent-Háromság vasárnapján evangélika egyházunkban kihirdettem, miről ezen bizonyságlevelemet kiadván mély tisztelettel maradok a városi tanács

alázatos szolgája

Pákh Károly,

iglói ev. lelkészpásztor.»

Ezen levél alá Zaboyszky, kath. plébánus sajátkezűleg azt írta:

»Éppen az említett ünnepen a helybeli katolikus nép is azíránt a szószékről értesítettet, bizonyítja Zabozscky László, helybeli katolikus lelkész.«

A mint ebből is látjuk, a nemzetben mindenütt a legszívesebb készség s jóakarát nyilatkozott, mindenki vetélkedve arra törekedett, hogy megkönnyitse és elősegítse az ország ujjaszületésének nagyszerű művét; a nép pedig mindenütt és mindenben annyi józanságot, annyi érettséget és ép észt tanusított, hogy a hazafinak szíve repdesett örömében, midőn látá, mily elemek alkotják e nemzetet. Az általános lelkesedésnek egyik jelensége az is volt, hogy sok család új magyar hangzású nevet vett fel.

Hogy Iglón ezen általános lelkesedés hatása alatt aránylag kevesen magyarosították nevöket, mint például Neubauer Ujlaki-ra, Schwartz Ormai-ra, annak természetes oka az volt, hogy az iglói polgár német neve daczára mindig magyarnak érezte magát, úgyhogy az idegenhangzású név fel sem tűnt, másfelől pedig mindig inkább a tett emberének mutatta magát, a mint ezt a nemzetőrség felállításánál is bebizonyította.

Mert azalatt is, míg ezek történtek, az iglói nemzetőrség folyton izmosodott. Legtöbb nehézség merült fel a fegyverbeszerzésnél, melylyel Hermann Adolfot bízták meg. Ez Pestre fordúlt Károlyi Lajos üzletbarátjához, ki azonban értesítette, hogy Pesten annál nehezebb fegyvereket beszerezni, mivel az összes készletet a horvát határra kell küldeni és azt a tanácsot adta neki, hogy tegyenek az iglóiak is úgy, mint a pestiek, hogy tudniillik vadászfegyverekkel gyakorolják be magukat. S csakugyan részint a vadászfegyverek igénybevétele, részint az egyes polgárok körültekintése és áldozatkészsége, melynél fogva kiki magának igyekezett fegyvert szerezni, lehetővé tette, hogy az iglói nemzetőrség rövid idő múlva elegendő mennyiségű fegyverrel volt ellátva.

A tanács, mely nem volt elegendőképen tájékoztatva a katonamentességről, Pestre folyamodott felvilágosításért, a honnan nemsokára, augusztus 14-én Baltazzitól, az országos nemzetőrségi haditanács elnökétől egy rendelet érkezett le, melyben ki volt mondva, hogy a polgármester, a főbíró, a főjegyző, pénztáros és levéltárnok fel vannak mentve a katonai szolgálat alól; a többiek mindnyájan hadkötelesek, hacsak orvosi bizonyítvánnyal be nem igazolják, hogy komoly betegségük miatt képtelenek a katonai szolgálatra. Erre természetesen Iglón is sokan halálos betegségbe estek, de nem annyira félelemből, mint inkább arra való czélzattal, hogy üzletöket fentarthassák. A hirtelen megbetegedett iglóiaknak orvosi bizonyítványai mind a városi levéltárban találhatók, hol mindenki megtudhatja, ki minden lett akkor egyszerre beteg?!

De ezek a hirtelen nyomorékká változottak csak kevesen voltak; a többiek örömmel állottak be a nemzetőrségbe és már legjavában folytatták a hadgyakorlatokat fegyverekkel is, midőn Szemere Bertalan belügyminister rendelete a városhoz érkezett, melyben felhívja a tanácsot, hogy fegyverek után lásson. Erre már nem volt szükség, de örömmel fogadta ez utasítását a miniszternek, melynél fogva hatósági engedély nélkül egyik helyről a másikra fegyvert szállítani tiltatik, mert így legalább biztosítva voltak az iglói fegyverek és nem kellett attól tartani, hogy azokat a megye vagy valamely felsőbb hatóság elszedi.

Iglónak a magyar nemzeti ügy iránt való odaadó fáradozásának híre nemcsak a Szepességen, hanem egész Magyarországon is elterjedt és általános elismerésre talált és hogy a szepesi hazafiság az egész országban ismeretessé lett, azt leginkább Igló városa buzgóságának és áldozatkészségének lehet köszönni. Igló város nemes áldozatkészsége ismeretes volt a magyar nép minden rétegében, úgyhogy midőn a megye egy nemzeti zenekarról gondos-

kodott és Bunkót szerződtette, ez csak azzal a feltétellel fogadta el a meghívást, hogy szabadon választhatja tartózkodási helyét, a mibe bele is egyeztek, mire ő Iglót választotta. Minthogy az ez ügyben a városi tanácshoz intézett levele sok tekintetben érdekes, közöljük eredeti szövegét:

»Tisztelt tekintetes tanács!

Miután Szepesmegye, mint a tekintetes tanács előtt tudva lesz —, minket bandájának fogadott, — lakhelyünk választását tetszésünkre bízván —, mi pedig ennek folytán kívánságunktól vezéreltetve, abban állapodtunk meg, hogy Iglón, mint Szepesmegyének értelmiség s a *magyarság iránti rokonszenvű gyűlöpontjában* letelepedhetni, felsőbbbségi engedelmet kérendünk, a tekintetes tanácshoz járulunk ebbeli kérésünkkel, hogy nekünk Igló városa kebelében a letelepedhetést megengedni méltóztassék, lekötelezvé magunkat, hogy mindezt híven és pontosan teljesítendjük, mit a tekintetes előljárárság tőlünk törvényesen, igazságosan és jogosan követelend —, alávetvén magunkat a tekintetes tanács bíraskodhatása alá, azon kötelezettséggel, hogy méltányos adózásban is résztvenni fognánk, végtére bátorodunk szállásfogadás körül a tisztelt városi kapitány közbenjárását kikérni: megkülönböztetett tisztelettel maradván

Igló, 1848. aug. 17.

a tekintetes tanács

alázatos szolgálói

Bunkó Ferencz

zenetársulata.«

Ezalatt megnyílt az 1848. évi juliusi országgyűlés, melyet a határt nem ismerő lelkesedés, melynek a főváros e napon tanúja volt, nagyszerű, az elragadtatásig megható ünneppé avatott, az alkotmányos szabadságnak és nemzeti függetlenség diadalünnepévé, a jogegyenlőség által egygyé vált, minden osztályaira nézve egyaránt képviselt nemzetnek örömmünnepévé. Az országgyűlést István

főherczeg nádor, királyi helytartó és a király teljhatalmu képviselője nyitotta meg, trónbeszédében előadván az országgyűlés egybehívatásának okát, a Horvátországban s az ország egyéb déli részeiben kitört lázadást, melyet rosszakaratú izgatók valótlan híresztelésekkel támasztottak. Ezen az országgyűlésen tartotta Kossuth Lajos július 11-én ama híres, »a haza veszélyben van!« kezdetű beszédét, melyben utalva a felvidéki panszláv mozgalomra, a horvátországi pártütésre, az ország és Ausztria közt létező viszonyokra, a szerb lázadásra, a mindinkább felmerülő reactionárius mozgalmakra, a magyar nemzet elszigeteltségére — felhívja a nemzetet, mondja ki azon határozatot, miként koronájának, szabadságának, önállásának védelmére kész a legnagyobb áldozatot is hozni. Hogy pedig e határozatát valósítsa: becsületes békét eszközöljön, ha lehet; vagy győzedelmes harczot vívhasson, ha kell; ajánljon meg a nemzeti gyűlés kétszázezer katonát és negyvenkét millió forintnyi hitelt. »Megadjuk!« kiáltottak Nyáry Pál példájára jobbjukat égre emelve a lelkesedéstől elragadt képviselők, egy gondolattól, egy érzettől áthatva, egy ember gyanánt felszökve padjaikról. »Önök felálltak, mint egyetlen férfiú, — és én leborulok e nemzet nagysága előtt! És csak azt mondom: annyi energiát a kivitelben, mint a mennyi hazafiságot tapasztaltam a megajánlásban, s Magyarországot a poklok kapui sem döntendik meg!« E szavakkal fejezte be Kossuth beszédét.

S valóban ha lelkünkben a nép honszeretetének kimeríthetetlenségén, önfeláldozásának készségén és az események egész tömegén keresztül röpdülünk, leborúlni kénytelenítettünk nagysága előtt. Bár a kormány felszólítására a nemzetőrök a társaság minden osztályaiból szinte vetelkedve siettek is a táborba: a nemzetőrökre egyedül még sem lehetett bízni a haza védelmét. Egy erős, rendes hadsereg gyors kiállítása lőn tehát a legsürgetőbb feladat.

Batthyány Lajos miniszterelnök augusztus 18-án adta ki a rendeletet, mely a rendes hadsereg felállítására vonatkozott. A rendelet a XVI városi kerülethez is érkezett le. Ez minthogy a többi városokban a nemzetőrség szervezése is lanyhán folyt, Iglóhoz fordult, felszólítván a várost, hogy álljon a mozgalom élére *»miután tudjuk, hogy Igló városa e tekintetben mindig előre megy és a többi városoknak hazafiságában mintaképül szolgál«*; egyszersmind felkéri Iglót, hogy a többi városoknak segítségül legyen.

Igló városa következő határozatokat hozott:

1. Minden fegyverfogható polgár álljon a nemzetőrségbe, az önkénteseket pedig írják össze.

2. Scholcz és Szontágh hadnagyok írják össze a fegyverfogható embereket.

3. A parancsnokok gyakorolják be jól a nemzetőröket.

4. A lelkészeket felhívja a tanács, hogy a szószékekről buzdítólag hassanak a népre.

5. F. hó 28-án be kell nyújtani a katonák névjegyzékét az ezredparancsnoksághoz.

6. A néphez proklamáció intéztessék és függesztessék ki.

E határozatok elfogadása után Ujlaki Ede szívére köti a tanácsnak a szegény nemzetőrök családjairól való gondoskodást és indítványozza, hogy 1. míg a családfő szolgál, neje tíz krt, minden gyermek pedig hat krt kapjon, 2. nyilatkozzék a tanács oda, hogyha valamely nemzetőr a hon védelmében elhalna, az esetben a város fog az özvegy fentartásáról gondoskodni, mindaddig, míg újra férjhez nem megy; az árvákat pedig addig fogja gondozni, míg keresetképesek nem lesznek. A tanács ezt az indítványt egyhangúlag fogadta el és Nádler Károly jelentésére, hogy Scholcz Sándor hadnagy sikeresen fáradozik a nemzetőrség rendezésén, az utóbbit lelkesen megéljezték. (1710—1848. Prot.)

A proklamáció ekképen hangzott:

Patrioten!

Von allen Seiten schallt's: das Vaterland ist in Gefahr! Ein giftiges Gewürm nagt an unserem Freiheitsbaum, sein Name ist *Reaction*. Diesem kräftig zu begegnen, seine giftigen Zähne auszubrechen, dieses Gewürm unter unserem Füßen verbluten zu sehen, geschah der Aufruf, ein Corps von freiwilligen Nationalgarden bereit auf jeden Wink zum Ausmarsch an die nördlichen Gränzen des Reiches, also an die unseres Comitats, zu bilden.

Kameraden! Der Name »hochherziger Ungar« erschallt durch ganz Europa, hochherzig war diese Nation auch damals, als sie im fremden Land, fremde Interessen erkämpfen und vertheidigen sollte; — um so hochherziger wird sie in der Freiheitsvertheidigung ihres eigenen Vaterlandes sein!!

Auf Kameraden! schliesst Euch so zahlreich als möglich den biedereren hochherzigen Männern an, die jetzt schon den Aufruf des Ministeriums folgend freiwillig zur Vertheidigung ihres theuren Vaterlandes aufgestanden sind.

Ihr habt nichts zu befürchten!!

Eure Weiber und Kinder werden auf die Zeit Eurer Abwesenheit versorgt.

Euer Weib bekommt täglich zehn kr. C. M., jedes Eurer Kinder sechs kr., insolange als Ihr auswärts weilt.

Jeder von Euch erhält nebstdem, durch den Staat bestimmten Sold, für dem Nationalgardisten 8 kr. C. M. noch eine tägliche Zulage von 4 kr. C. M.

Sollte Einer von Euch ein Opfer seines heiligsten Eifers werden, so erhalten Eure Weiber und Kinder obige Unterstützung; das Weib so lange, als sie lebt, oder nicht wieder heirathet; jedes Kind bis zu seinem 18.

Jahre, oder bis es sich selbst den Lebensunterhalt zu verdienen nicht im Stande ist.

Kameraden! Wenn ein frecher Eindringling die Freiheit und Ruhe Eures Hauses gefährdet, werdet Ihr ihn nicht mit kräftiger Faust zurück weisen? Um wie viel mehr seid Ihr verpflichtet einem Eindringling mit gewaffneter Faust entgegen zu treten, welcher Euer gemeinschaftliches Haus, Euer theures Vaterland, *Euer Weib, Eure Kinder, Euren häuslichen Herd, Eure Freiheit* bedrohen, einem Eindringling, welcher die heiligsten Pflichten der Menschheit mit Füßen tretend, dem herzlosen, tyrannischen Plan einer herrschsüchtigen Kamarilla, welche selbst unsern guten Monarchen in ihre Netze gefangen hält, zum willenlosen, eckelhaftesten Werkzeug dient.

Scht Euch vor Mitbürger!!!

Seid gerüstet und gewaffnet! Zeigt Euch, dass Ihr im Stande seid, *die Pläne ränkesüchtiger Ungeheuer* durchzuschauen und Euch in der Ausführung kräftig, männlich, tapfer zu finden!!

Bürger eines freien Staates! Zeigt Euch dieser Freiheit würdig! Erhaltet sie in ihrer makellosen Reinheit und gebt durch Eure jetzt an den Tag zu legende Hochherzigkeit der Nachwelt ein Beispiel, dass Ihr dieser freien theuren Errungenschaft würdig seid, dass Ihr sie *zu erhalten verstehtet!* Der glühendste Segen Eurer Enkel und späten Nachkommen wird Euch ein Denkmal dafür errichten, das kein Zahn der Zeit zu verstören vermag, das *bis in die Ewigkeit* in den Annalen der Geschichte fortdauern wird!«

Ez a hazafias szózat nemcsak falragasz alakjában tett közhirré, hanem nyilvános helyeken, vendéglőkben fel is olvastatott és megmagyaráztatott. S a felhívásnak volt is hatása, mert minden nap iratkoztak be önkénte-

sek, úgy hogy midőn Csáky Ágost gróf, a szepesi nemzetőrség őrnagyja felhívta Olaszit, Váralját és Iglót, hogy mennél előbb ruháztassák és fegyvereztessék fel az őrséget, annál is inkább, mivel a polgári elem vagyonszága és értelmiségénél fogva leginkább van hivatva a szabadság védelmére: Igló városa már azt a választ adhatta, hogy az iglói nemzetőrségi csapat rendben van hogy 34 nemzetőr teljesen be van gyakorolva. felruházva és felfegyverkezve, hogy a csapat kapitánya: Nadler Károly, a többi tisztek pedig: Scholtz Sándor főhadnagy, Paltzmann Ottó hadnagy; őrmesterek: Ujlaki Ede, Szontágh László és Pákh Lajos szabados.

Az egész Szepesség három őrnagyi parancsnokságba volt beosztva. Ezek voltak: a lőcsei Csáky Ágost gróf őrnagygyal az élén, a bányakerületi Koczok Sándor őrnagygyal és a magurai parancsnokság Máriássy Ferenc őrnagygyal az élén.

Iglón a hadi utasításokat igen komolyan vették és hetenként ellenőrizték a kereskedőket, kik puskaport és ólmot tartottak, vajjon el vannak-e látva elegendő lőszerezellel? Így például augusztus 22-dikén találtak Benigny Lajosnál 75 font ólmot, Langsfeldnél 400 fontot, Szontágh Lajosnál 61 fontot és Scholtz Lászlónál 57 $\frac{1}{2}$ fontot. Ezenkívül kényszerítették a kereskedőket, hogy hetenként egy kimutatást adjanak be arról, kinek mennyi lőszert adtak el? Iglónak ezt az eljárását, valamint többi előkészítő intézkedéseit a megye is példásoknak ismerte el és hogy a csüggedő elemeket a vármegyében is felbuzdítsa, először Horváth Sándor szolgabíró, majd Máriássy Mihály alispán maga kérte fel az iglóiakat, hogy minél tömegesebben jelenjenek meg a megyei szemlén, hogy megjelenésök és lelkesedésök hasson a többiekre is (iglói lvt. ered. levél.). Miként a megye, úgy a XVI szepesi városi kerület bizottmánya is, szeptember 3-dikán elismerő-

leg nyilatkozott Igló hazafiságáról és köszönettel vette tudomásúl Igló városának áldozatkészségét, melylyel csapatját felszerelte; egyszersmind biztosítja a várost, hogy túlkiadásait majd annak idejében köszönettel fogják megtéríteni.

A várossal vetélkedve egyes iglói polgárok is rakták le áldozatukat a haza oltárára. Köztük első volt Nádler Károly, ki a bányászlegényeket látta el egyenruhával, a mit a város eleintén ellenzett, minthogy igen sok idegen elem volt köztük; továbbá Hermann Adolf, ki köpenyeket és öltönyeket adott a nemzetőrök részére; Kotlár sujtásra való zsinórokat, Gärtner János csizmákat és dobokra való bőrt, Martsinkó a borjukhoz szíjakat szolgáltatott stb. Aranyat és ezüstöt több ezer forintnyi értékben áldoztak: Nadler Károly, Scholcz Sándor, Fest Imre, Fleischer Márton, Hermann Adolf és általában nem volt polgár a városban, ki legalább élelmi szereket nem adott volna. Az iglói hölgyek is lerótták a hazafiság adóját, a mennyiben éjjel-nappal tépést csináltak, melyett kosárszámra vittek a városházára. A begyült tárgyakat Kassára szállították és nem egyszer indult el Iglóról egy egész hosszú kocsisor, megrakva a különféle összehalmozódott tárgyakkal. A mi nem volt elszállítható, azt eladták és készpénzben küldték el.

Midőn megjött a tudósítás, hogy a nemzetőrség, mely eleinte Felső-Magyarország védelmére alakult, a hadügy-miniszter szabad rendelkezése alá bocsáttatik, a fiatalabbak kiléptek a nemzetőrségből és egyenesen a rendes hadsereghez vonultak be mint honvédek; köztük volt: Pákh Károly, Ujlaki Jenő és mások, kiket már elébb Münnich, Lumczér, Scholtz stb. megelőztek. Ujlaki Ede leköszönt mint városi aljegyző és Koczok őrnagy adjutánsává lett. A fiatalabb mesteremberek beléptek mint tűzérek, vagy mint hidászok és utászok. A város pedig 6

lovat adott, melyek Prakfalváról a szepesi ágyúkat szállították és melyek azután a hadseregnél is maradtak. Az első honvédszállításkor, mely Iglóról indult ki, szerencsétlenség is történt, a mennyiben a meredek grajnári úton a lovak megbokrosodtak és több szekér feldőlt, mely alkalommal többen, köztük Ujlaki Jenő súlyosan megsebesültek, kik most az Istenre kérték pajtásaikat, hogy ott ne hagyják őket, hanem vigyék magukkal a hadsereghez, majd kiheverik bajukat. Nem akart senki sem otthon maradni akkor, midőn a haza veszélyben volt! A kit fiatalsága miatt nem mertek besorozni, azt a tanács bizonyítvánnyal látta el, melyben felemlítette, hogy az illető nem hadköteles, de mint tisztességes embert, ajánlja mindenkinek. Például felhozzuk Klein Ottó utilevelét, mely ekképen hangzott:

«Mi, Igló XVI szepesi kerületi korona és bányaváros Főbirája és Tanácsa tudtul adjuk mindazoknak, kiket illet, hogy Klein Ottó, bölcsészeti tanuló egyházkönyvünk hiteles kivonatának tanúsága szerint 17 éves korában azok sorába nem esik, kik a jelenleg tartó országgyűlés a kiállítandó katonaság iránt megszentelésre felterjesztett törvényjavaslata szerint katonai szolgálatra kötelezettek, — hogy továbbá e hatóság az ellen, hogy a fennérintett egyén a sorkatonasághoz beállhasson, nemcsak semmi akadályt nem gördít, sőt mint jó jellemű s tudományilag művelt egyént mindazon uraknak, kikhez pártfogásért megkezdendő katonai pályafutásában folyamodni fog, ajánlhatjuk.»

E közben a veszély folyton nőtt. A bécsi reactió, mely már a királyt is hálójába kerítette volt, az olasz háboru szerencsés fordulata után nyíltan kezdett fellépni és Jellasicsot az udvar s bécsi kormány megegyeztetével az országba való betörésre készítette, melynek híre szeptember 13-dikán érkezett a fővárosba. Ez a tény még az

eddig habozókat is megnyerte a nemzeti függetlenség ügyének és egyesülve azokkal, kik három hónap óta hasztalan sürgették egy erélyesebb politika követését, egyaránt készen állottak, erőszakkal torlani vissza a többé semmi álokokkal nem támogatható ármányt s nyíltan fel-lépő erőszakot. A képviselőház szept. 16-dikán oly hatá-rozatot alkotott, hogy a megyék, népességök aránya sze-rint, minden 127 lélek után két honvédet állítsanak, a mennyire lehet, a kiállítás gyorsítása végett toborzás út-ján. Erre az egész országban megkezdődött a toborzás. Igló városa is hozzáfogott a toborzáshoz, minden tobor-zottnak 20 frt p. foglalót biztosítván. Csakhogy Iglón nehezen ment a toborzás, mert a város fiatalságának színe-java már a hadseregben volt. De a határtalan lelkesedés itt is segített és rövid idő alatt sikerült a városnak 32 ujonczot elküldeni, kiket, minthogy a megye pénzsűkében volt, saját költségén szállíttatott el és azonkívül még pénzzel is ellátta őket (1869/1848 Prot.) Szintúgy magáévé tette Igló városa azt az indítványt, hogy az egész Sze-pesség egyesült erővel, mind a négy municipium egy 1200 főből álló csapatot állítson ki és annak felszerelésére és ellátására 40,000 frt költséget teremtsen elő.

A lelkesedés még fokozódott, midőn szeptember 18-án az a hír érkezett a városba, hogy a király nem hagyta jóvá az új katonaillesztést, az öt forintos pénzjegyek kibo-csátását, Jellasicsot nem hajlandó visszarendelni és az új miniszteriumot elismerni. A toborzás erre még nagyobb erővel, még fokozódottab lelkesedéssel folyt; bíró, pap és az öreg tekintélyes polgárok a nép közé vegyültek és lelkes szavakban ecsetelvén a haza veszedelmét, a had-seregbe való belépésre buzdították.

A toborzottak felszerelése újabb költségekkel járt, melyekről a városnak kellett gondoskodnia és így félre nem magyarázhatjuk a városnak azt a választát, melyet

Máriássy Mihály alispánnak adott, ki a városfól szeptember 21-én szuronyokat kért, midőn írja: »A t. cz. alispán úr nem fogja félremagyarázni a köztanácskozmány ama határozatát, miszerint nemcsak a város, hanem egész Szepesmegye közbiztonságát tekintve nem tanácsos fegyveres erőnket csökkenteni, miért is a t. cz. alispán úr kívánatát ki nem elégítheti, még pedig annál kevésbé, mivel a mostani harczias időben s kivált a szomszéd-országokkal való viszonyaink nagyon is kétségessé teszik azt, valjon a megye szükség esetében a kölcsön kért fegyvereket nekünk egyhamarjában vissza fogja-e téríthetni.« A város részéről hozott sok áldozat után nem lehetett ezt a tagadó választ annál kevésbbé félremagyarázni, mivel a városnak saját ujonczai számára is volt szüksége a fegyverekre, kiket a besorozás után, a mennyire lehetséges volt, azonnal fegyvergyakorlatok alá kellett fogni. Hogy pedig Igló városa folyton szállította az ujonczokat, mutatja az a körülmény, hogy szeptember 22-én már ismét együtt volt 27 ujoncza, kiknek felszerelésére ismét 150 frt p. utalványozott. Nagy sikerrel működött a toborzás körül Windt Imre, az iglói nemzetőröknek hadnagya, kinek körmei közül alig siklott ki egy valamire való legény sem, lett legyen ez iglói vagy véletlenül a városba vetődött idegen! Ime egy példa:

Szeptember 26-án nagy sietséggel jött be Iglóra a létánfalvai bíró és egyenesen a városházára sietett kérdezősködvén, vajjon igaz-e az a hír, hogy a ráczok már elfoglalták Pestet, hogy a horvát hadsereg már Felső-Magyarország felé vonul és hogy a magyar nemzeti ügy nagyon rosszul áll? A város meg akarván felelni annak a bizalomnak, melylyel a bíró hozzá fordúlt, rögtön vizsgálat alá vette a dolgot és kisült, hogy egy Lumczer László nevű vándorlólegény volt ennek az álhírnek a terjesztője. A város rögtön elfogatta s bár azzal mentege-

tődzött, hogy csak meg akarta tréfálni a létánfalviakat, a megyének szolgáltatta át. Az elfogott azután kénytelen volt Görgey szolgabíró jelenlétében a létánfalvai parasztok előtt kijelenteni, hogy ő hazudott és hogy ellenkezőleg a magyar ügy nagyon jól áll. De Igló városa meg nem elégedett azzal, hanem bezáratta és midőn szabadon bocsátották, Windt Imre vette pártfogása alá és még az nap honvéd lett az árulóból!

Ez az eset figyelmessé tette a várost és a megyét a tót izgatásra, mely a szomszéd megyékből már ide is áthatolt és mely »swornost« név alatt propagandát csinált a panszláv iránynak. Igló városa rögtön magára vállalta területén a felügyeletet és Schréter Frigyes személyében azonnal kinevezett egy biztost, kinek 1 forintnyi napidíj mellett feladata volt, minden idegent éber figyelemmel kísérni, ki a mi tótjaink közt barangol. Schréter szept. 29-én meg is kezdte működését Nagy-Hnileczen.

Ez az éberség annál inkább vált szükségessé, mivel ebben az időben szeptember 17. és 18-án néhány száz panszláv bűjtogató, pénzzel bőven ellátva jött az országba, hogy Hurbánnal közremunkálva, a felső megyék tótajkú lakosait fellázítsák, izgató szózatokat olvasván és osztogatván a nép között, melyeket a »Narodna Rada slovenszka«, azaz: a tót nemzet tanácsa nevében adtak ki. Ezen izgatások következtében a tót lázadók száma több ezerre szaporodott, kik Hurbán vezérlete alatt garázdálkodni kezdtek. De a rendes hadsereg és a nemzetőrök csakhamar szétverték a gyülevész népet, Hurbán Morvába szökött vissza, a lázadók pedig a hegyekbe rejtőztek. Nehogy azonban a vidéket újabb hasonló zavargások háborítsák: a kormány rendeletéből Beniczky Lajos kormánybiztos egy, rendes katonaságból, önkéntesekből és nemzetőrökből álló mintegy másfél ezernyi mozgó hadával őrködött azontúl a felvidék nyugalma s békéje fölött.

Ez alkalommal Liptót és Árvát a szepesi nemzetőrség szállotta meg, melynek csapatjában 43 iglói nemzetőr is volt, kik szeptember 28-án indultak el rendeltetési helyökre. Az Iglóról kiindult nemzetőrök következők voltak: Nadler Károly mint kapitány, Solcz Sándor főhadnagy, Windt Imre főhadnagy, Schwarcz Gusztáv, Schwarcz Károly, Simenszky Ferencz, Müller János, Münnich Adolf (káplár), Krompaszky Lajos, Windt Márton (káplár), Schwartz Lajos, Sztrelko János, Nemetz Károly, Gotthardt Albert, Schertl Manó (káplár), Pumpéry József (tizedes), Marschalko Pál (tizedes), Gärtner Márton (káplár), Jantner Mihály, Andresky Róbert (káplár), Scholtz Pál, Meltzer Pál, Nosz János, Pákh Pál, Jantner Samu, Hermann Adolf (káplár), Schmidt Ferencz, Jantner Lipót, Melczer Samu, Lumczer János, Hauszig Lajos, Lumczer Ede, Dirner Sándor, Windt Adolf, Lechnitzky Samu, Benigny Gusztáv, Bartsch János, Fiedler Samu, Lindner Károly, Klein Károly, Malinyák János, Gura Károly, Klein József, Klein Pál, Scholcz József és Tornofszky Samu, mely utóbbi nemzetőr Árva-Váralján meg is halt; ruházatát és fegyverzetét csak nagy nehezen tudta a város visszakapni. Az iglói nemzetőrök október 30-ig voltak rendeltetési helyökön és ezen idő alatt nagyon jól megfértek a tót lakosokkal, kiknek fel sem tűnt a megyéjük megszállása, mert határmegeye lévén a kül-ellenség ellen látszott foganatosítva lenni e mozgalom.

Hogy a felsőbb körökben már akkor is rendetlenség uralkodott, mutatja az a körülmény, hogy a hadparancsnokság Igló városától követelte az általa toborzott újonczokra való ruházatot és fegyverzetet, holott a város csak saját honvédejét volt köteles felszerelni. Ez a jogtalan követelés rossz vért szült az iglói polgároknál, kik mindenöket feláldozták és Hermann, a város »satyrikusa« nagyon élesen kikelt »a főurak bőbeszédűsége ellen, kik

munkaiszonyban szenvednek.« Ugyanaz a Hermann egy pompás költeményben összefoglalta az iglói nemzetőrök hőstetteit, melyben maró gúnnyal ostromozza az egyes katonák gyengéit. Bizonyára sok iglói élteesebb polgár emlékszik még arra a költeményre, mely úgy kezdődött: »Als die Zipser ausgezogen, war es schwarz am Himmelsbogen.«

A Szepességen állomásozó 19-ik honvédezredet Petróczy Károly őrnagy gyakorolta be, ki az Iglón tanyázó csapat részére a várostól fegyvereket kölcsönzött, azzal a határozott kikötéssel, hogy ha a városnak szüksége lenne rá, azokat rögtön visszaszolgáltatja. Azonkívül hetenként 1000 adag kenyeret osztatott ki a katonák között, a tiszteknek pedig szabad szállást és fát adott. Fegyverekben mindig nagy volt a szükség a megyénél, bár a lőcsei fegyvergyár, hol sok iglói munkás is dolgozott, december haváig már 900 fegyvert készített volt.

Ezalatt a bécsi reakció meggyőződve, hogy a magyar nemzet elszánt önvédelem nélkül nem engedendi magát törvényes jogaitól megfosztani s mit sem gondolva azzal, hogy a kényuralmi vágytól sugalt tervök végrehajtása, ha sikerül is, százezrek életébe, egy egész nemzet jóllétébe kerül, elhatározták: hogy ne csak segedelem küldessék Jellasicsnak, kit a győztes magyar hadak október 5-én már Bécs felé űztek, hanem a birodalom minden, másutt nélkülözhető hadereje Magyarország leigázására fordíttassék. A bécsi hadügyminiszteriummal titkos érintkezésben álló főhadi kormányzókhöz és a várak parancsnokaihoz titkos parancsokat intéztek, hogy eddigi összeköttetéseiket a magyar kormány nyal megszakasztván, a nyílt ellenállás terére lépjenek. A hadi terv részletei oda irányultak, hogy Magyarország egyszerre minden oldalról támadtassék meg, s mielőtt önvédelmére felkészülhetne, fegyverhatárolommal igáztassék le. Ezen hadi terv értelmében Schlick

tábornoknak feladata volt Galicziából Duklán és Kassán keresztül törve, a Pestig haladandó fősereggel összeköttetésbe lépni.

Schlick e szándékának hírére a duklai szorosút megerősítése Irányi Dániel képviselőnek és kormánybiztosnak jutott feladatául; Kassa—Eperjes táján pedig a környéki nemzetőrökből, önkéntes csapatokból és három ujoncz-honvédszászlóaljból mintegy 8000 ezernyi sereg állítottatott össze. Nov. 27-dikén érkezett Igló városához is a felszólítás, hogy tartsa készen nemzetőreit, mert a szepesi mozgó nemzetőrséggel együtt a 100 főből álló iglói nemzetőrség is fog Eperjes felé indulni. Már november 29-én éjjel kapta Scholcz Sándor főhadnagy Máriássy Mihálytól, a szepesi nemzetőrség parancsnokától a parancsot, hogy 50 emberrel haladéktalanul Szepes-Váraljára induljon, hol Jekelfalussy Tamás és Windt Imre parancsnoksága alatt 400 embert vontak össze, kik azután Kassa felé vonultak.

Schlik már decz. 6-dikán első roham kísérletében elfoglalta a rosszul védett duklai szorost és Kassa felé vonult, hol a fentebb említett elemekből álló sereggel s 14 ágyúval várta be Pulszky Sándor alezredes. Bár e seregtől alig várt valaki győzelmet, megütközni mindazáltal mulhatlanul kellett, nehogy az ellenség ellentállás nélkül közeledjék a fővároshoz. Az ütközet decz. 11-kén megtörtént, de szerencsétlenül ütött ki. A kaszások és lándzsások rendetlen futásnak eredtek, a tábor megzavartatván, a városba vonult vissza. Itt azonban a *szepesi nemzetőrség* s a szinte *Szepességben ujonczozott honvédszászlóalj* a Hernád hidjánál három ágyúval egy ideig feltartóztatta az ellenséget, míg végre a túlnyomó erőnek engedni kénytelen, tűrhető rendben vonult vissza.

Mielőtt a hadi eseményeket tovább követnők, egy kis kitérést kell tennünk, megemlékezvén arról a felszólításról, melyet Windischgrätz herczeg, kit ő felsége telj-

hatalommal ruházott fel és ki a január 3-dikán nála járt országgyűlési küldöttségtől a nemzetnek feltétlen alávetését (unbedingte Unterwerfung) követelte, Igló városához intézett és mely általános felháborodást keltett. A felhívás így hangzott:

»*An die Völker Ungarns!*

Nicht genug, dass der Rebeller Kossuth und seine Helfershelfer Ungarn mit einer zahllosen Menge von Papiergeld überschwemmt; nicht genug, dass er es wagt, unsern geheiligten König und Herrn und die ganze allerhöchste Dynastie in seinen schändlichen und lügenhaften Plakaten zu schmähen und zu entweihen und das in einem Lande, welches als Beispiel der Treue für sein Herrscherhaus galt, entblödet er sich nicht, sowie die in alle Komitate ausgesandten Schreckens-Commissäre, die durch die unerhörtesten Mitteln terrorisirte Bevölkerung zu Schandthaten aufzufordern, welche gegen einen fremden, das Land ohne Recht betretenden Feind unerlaubt wären, gegen die Truppen des angestammten Herrscher's aber, welche in das Land kommen, um die durch die wühlerischen Rebellen vernichtete Ordnung Ruhe und gesetzlichen Zustand wieder einzuführen, gottlos und hochverrätherisch sind.

Sie wagen es im lügenhaften Uebermuthe die kaiserliche Armee des Mordes, Raubes, Plünderung und Brandlegung zu beschuldigen, während diese scheusslichen Verbrechen einzig und allein durch die Rebellen-Horden verübt worden, wovon die kaiserliche Armee bei ihren Vorrücken allenthalben die nur traurigsten Belege findet und darüber von den armen zu Verzweiflung gebrachten Einwohnern Klagen und Beschwerden unterbreitet wurden.

Nicht zufrieden mit diesen Schändlichkeiten, bethören Ludwigh Kossuth und seine Helfershelfer auch das arme Volk mit Sieges-Nachrichten, als bei Schwechat,

Pressburg und Wieselburg, wo entweder gar kein Gefecht stattfand oder aber die Rebellen geschlagen und in die Flucht gejagt wurden, um es durch die Lügen zum Aufstand und in Massen gegen die kaiserliche Armee aufzustacheln, unbekümmert um die traurigen Folgen, welche das Resultat eines solch' wahnsinnigen Beginns wäre. Ja der Schreckens-Commissar zu Raab, Alexander Lukács ging in toller Wuth so weit, sämtliche in Raab zurückgelassene Vorräthe vergiften zu wollen, an welcher schrecklicher That er nur durch die schnelle Flucht der Rebellen gehindert wurde.

In Anbetracht dieser in der Geschichte aller Zeiten unerhörten Schändlichkeiten, erkläre ich hiemit Ludwig Kossuth, sowie den ganzen Landes-Vertheidigungs-Ausschusz und sämtliche durch sie in die Komitate und Städte ausgesendeten sogenannten Regierungs-Commissare für *vogelfrei*, und befehle allen Jurisdictionen und Gemeinden unter schwerster Verantwortung, diese einzufangen und an die nächste Militair-Abtheilung auszuliefern.

Jene, welche es dennoch wagen sollten, noch den geringsten Befehl dieses revolutionären Ausschusz anzunehmen, oder demselben Folge zu leisten, werden unnachsichtlich sogleich standrechtlich hingerichtet.

Jene Ortschaften aber, aus welchen mehrere Einwohner vereint sich erkühnen, von der kaiserlichen Armee Courire, Transporte, oder einzelne Kameraden anzugreifen, oder ihr auf welcher Art auch immer zu schaden, werden der Erde gleich gemacht.

Die Orts-Vorsteher bürgen mir mit ihrem Kopfe für die Aufrechterhaltung der Ruhe.

Haupt-Quartier Raab am 29-ten Deczember 1848.

Alfréd Fürst zu Windischgrätz m. p.

k. k. Feldmarschall.

Azon törvény- és jogtapodások, azon eskütörések után, melyeket az udvari reactio az egyedül megtámadott jogai, megsértett törvényei s az uralkodó házzal kötött szerződési védelme és fenntartása végett fegyverhez nyúlt magyar nemzet irányában elkövetett, nem lephetett meg senkit ez a hazugságot hazugságra halmozó proklamáció-féle férczmű, mely valóságos arczúlcsapása a tisztesség-, igazság- és jogérzetnek, s csak arra szolgált, hogy még inkább fellelkesítse a nemzetet az élethalál-harczra.

Ez a nyomtatvány, mely 1849. évi január utolsó napjaiban érkezett Iglóra s melyet a város kuriosumként felolvastatott és kihirdettnek nyilvánított (374./1849. Prot.), mindenfelé kivétel nélkül nagy felháborodást szült a polgárságban, mert nagyon jól tudta, hogy az egész kiáltvány nem egyéb, mint a legotrombább hazugság, melyre az iglói polgárság csak megvetéssel felelhetett, mely megvetést a szabadságharcz lezajlása után is, egészen 1867-ig mindig érezte az osztrák hatalommal szemben, daczára annak, hogy sok ígéretnek és csábításnak volt kitéve.

Az iglói polgárság a nyers osztrák hatalommal szemben tanúsított általános megvetésének bő tápanyagot nyújtottak egyes jellemtelen elzülött embereknek áskálódásai. Midőn Schlick a szerencsétlen kassai, majd szikszói csata után a Szepességre bevonult és a kamarilla minden városban keresett összeköttetést, melynél fogva a hazafias érzelmű polgárokat szemmel tarthatta, minden városban akadt egy-két ember, ki hajlott az osztrákokhoz és részint félelemből, részint haszonlesésből az osztrák ügyet szolgálta. Történt ez Késmárkon, Lőcsén és más helyeken. De Iglón nem találkozott senki a tekintélyesebb polgárok közül, ki hallgatott volna az osztrákokra, annál kevésbbé, mert a Windischgrätz-féle kiáltvány mélyen sértette különösen az iglói polgárok érzületét, kik mindent, a mit tettek, haza-

fiságból, a nemzeti ügyért való lelkesültségből tettek. De az osztrák kamarilla, mely a legcsúnyább, legalávalóbb eszközöktől sem irtózott, talált itt is egyes, egész valójában elzüllött embereket, kiket bérenczeinek felfogadott s kikkel állandó összeköttetést tartott fenn, mi az iglói kedélyekben a megvetés mellett még a gyűlöletet is szülte minden ellen, a mi osztrák volt.

Iglón is akadtak tehát az osztrák ügynek képviselői, de olyan képviselői, kik örökre megbélyegezték az ügyet magát, mert végképen elzüllött, az emberi társadalomból kitaszított, nyomorúlt páriák voltak, kik csak árthattak az ügynek, melyet képviseltek. Ezek voltak: Gelen, Freistein Tóbiás és Rummy Károly. — Gelen városi muzsikusz volt, ki a harminczas években néhány emberből álló bandájával nemesi kúriától kúriára kóborolt, de mindenütt rossz fát tévén a tűzre, végül mindenünne kikergettetett, utóbb csak a plébánusz és a városi tanács irgalmából élt; tökéletesen elzüllött, mások megrövidítéséből és csalásából élő egyén volt, kitől mindenki undorral fordult el s a ki annyira el volt adósodva, hogy a fizetést, melyet mint muzsikusz húzott a várostól, csak igen ritkán kapta kezeihez. Látván vesztét, a legalávalóbb módon csúszott-mászott mindenki előtt s ez volt az oka, hogy méltatva meghunyászkodását a városban tűrték. Hasonmása volt Freistein Tóbiás, ki szintén dorbézolásai következtében eladósodott és ámbár seborvos-borbély volt, senki által nem szíveltetett; igen csúnya perczek voltak, melyeket mind az iglói levéltárban találunk feljegyezve (1091—3495/1842. sz. a.) A harmadik volt Rummy Károly, régi nemesi családnak sarja, ki a legelőkelőbb körökben járatos volt; utóbb városi hivatalnok lett, de kicsapongó élete és aljas magaviselete általmindenjobbérzésű embert elidegenített magától. Szentelenkedései odáig vitték a dolgot, hogy 1847-ben Bobory Antal, 1848-ban Prihradny végrehajtás útján

hajtották be rajta a kölcsönzött összeget és már akkor fenyegetődött, hogy ezt az egész városon fogja megbosszulni. Hogy családja éhen ne haljon, irgalomból újra megválasztották aljegyzőnek a leköszönt Ujlaki Ede helyére. Ennek a három jó madárnak ügyvédje Klein Tóbiás volt, kit utóbb a nép a velők való czimboráskodás miatt szintén nagyon gyanús szemekkel kísért.

Az 1849-ik év január elején bevonult a Szepességre az osztrák hadsereg, először Schlick, azután áprilisban Ramberg, végül Vogel és Benedek csapatjai. Legelső teendőjük volt a nyilvános pénztárakat kiüríteni. Így már január 12-én este nyolcz órakor Ripperda báró, nyugalmazott százados megjelent egy tiszt és hatvan ember kíséretében a sóhivatalban és az összes pénzkészletet lefoglalta; majd azután a provincián elkobozta a XVI városi pénztárt. Mindezt az éj leple alatt tették és mint a kik jól elvégezték dolgukat, hamar odébb állottak zsákmányukkal, mert attól tartottak, hogy a hazafias iglóiak, megtudva a dolgot, majd felzendülnek. Ripperdának ez a meggondolatlan tette, melyet a nép rablásnak minősített és melyről, mint ilyenről még a hatvanas években is beszélt, ismét nagy csorbát ejtett az osztrákoknak a nép előtt amúgy is nagyon alacsony hitelén. Pedig nem is lett volna szüksége az osztráknak ehhez a »gyávaság«-hoz folyamodnia, mert habár Igló polgárságának fájt, hogy az ellenséget minden ellenállás nélkül beengedték a megyébe, mégis jobbnak látta az adott körülmények között erejét jobb időkre fentartani. Ez okból minden tiltakozás nélkül szállította Lőcsére az osztrák táborba a kenyeret is, csak-hogy először a XVI városi kerületi gróf által, azután a lőcsei parancsnok által láttamoztatta nagy gondosan szállítmányát hivatalos érvényes nyugta alakjában, melyet azután a kivetett adó fejében annak rendje és módja szerint szépen visszaadott.

A városi tanácsnak ezen okos és körültekintő eljárása természetesen nem tetszett az éhes osztráknak, kinek tiltakozására és lármájára azután Igló bírása szépen bebizonyította, hogy az adó amúgy is elég nagy s hogy a város nincs abban a szerencsés helyzetben, hogy még azonfelül is adózzon; különben sem akarja Igló a lőcseieket megsérteni, kik bizonyára nem vennék szívesen, ha kedves vendégeiket az iglóiak látnák el élelemmel. A bírónak ezen illoyalis, de annál hazafiasabb eljárására az volt a felelet, hogy a XVI városi kerület nem sokkal azután arra kényszerítette a bírót, hogy tegye le az I. Ferencz József osztrák császárnak szóló hódolati esküt. Az ünnepély, melyet egyedül egy század osztrák katonaság díszített, nagy csendben folyt le és azokra nézve, kiknek tudomására jutott, ismét egy okkal több volt arra, hogy az osztrák eljárást még jobban megútolják és gyűlöljék.

Azalatt, míg Schlicknek vigyázó csapatja, mely Lőcsén elég otthoniasnak érezte magát, egy-egy kirándulást tett Iglóra, hogy magát pénzzel ellássa, Görgey hadtestparancsnok, ki seregét Beszterczébányán pontosította össze, azt az utasítást vette a hadügyministertől, hogy hadtestével lehetőleg sietve vonúljon Tokaj felé, hol Schlick a tiszavonalt és Debreczent fenyegeti. Görgey a vidéknek élelmi szerekben való szűkölködése miatt hadtestét két felé osztotta, s egyrészt Rózsahegyén és a felső Vág völgyön, másrészt a Garanvölgyön és Királyhegyen keresztül indította útnak, hogy azután Szepesmegyében egyesüljenek. Ezernyi bajjal és nehézséggel küzdve végre január hó végén érkezett mind a két hadosztály Szepesmegyébe.

Február elsején jelent meg Görgey táborából két magyar katonaőr Igló városában és következő levelet nyújtott át a városi tanácsnak: »Kísérő levél! — A tábori 43 drb marhát hajtó hajcsárral megyen két katonaőr, — ezek szintén nemcsak szabadon bocsátandók, hanem min-

den szükséglettel el is látandók. Kelt Telgárdon, 1849. február 1-én, Kósa Dániel, m. kir. tábori húsmérési biztos. »A magyar hadsereg közeledtének híre végzetlen nagy örömet keltett Igló városában; a városi képviselőtestület rögtön összeült és a XVI városi kerületi gyűlésnek azonnali összehívását sürgette, hogy illendőképen fogadassák a honvédeket; a maga részéről pedig kiküldte erre a gyűlésre Scholtz Lipótot, Scholtz Jánost, Schimenszky Jánost és Szontágh Lajost. Miután a XVI városi kerület Igló városának összes indítványait elfogadta volt, az iglói kiküldöttek keserű szemrehányásokkal illették a provinciális tisztviselőket, mert hyperloyalitásukban és elhamarkodott meggondolatlanságukban a saját szakállukra paktáltak az osztrák tisztekkel, holott »a Szepességnek a cs. kir. katonaság előtt való meghódoltatása és a helybeli lakosságnak I. Ferencz József ő felségének nyilvánított alávetése után egyszerre s oly meglepőleg a magyar hadsereg közeleg??« (Prot. 1849.) A provincia főintézői restelték a dolgot, mert céltudatlan ingadozásuk, saját személyöknek biztosítása roppant kényes helyzetbe sodorta őket, a mennyiben egyfelől ott volt Lőcsén új »szövetségesök«, másfelől pedig néhány óra múlva bevonúl a honvédség abba a hazafias városba, melynek ők is lakosai voltak. De azért ez meg nem akadályozta őket abban, hogy az nap estve megjelenjenek Nádler Károly vendégszerető házánál, hol a magyar törzstisztek társaságában éltették »a magyar hazát«, ők, kik még csak néhány nap előtt nyakra-főre hűséget esküdtek az osztráknak!

1849. február 2-án délután két óra tájban érkeztek Iglóra az első honvédcsoportok néhány huszár kíséretében. Este felé megszűnt egy kis időre a bevonulás. A honvédeket mindenütt tárt karokkal fogadták, a polgárok kivétel nélkül szívesen bocsátották rendelkezésükre lakásaikat, hogy kipihenjék fáradalmaikat és az asszonyok

hallván, hogy a hadsereg zöme még csak ezután érkezik, vetélkedve fognak főzés-sütéshez, hogy kellőképen fogadhassák a honvédeket. De az osztrákok bérenczei sem maradtak vesztegen; a mint ugyanis a fentemlített három jómadár észrevette, hogy több honvéd már nem vonúl be a városba, rögtön Lőcsére siettek, hogy az osztrákoknak a történeteket hirül vigyék. Kiesewetter, a lőcsei osztrák csapat parancsnoka bízván az árulók szavában, elhatározta magát arra, hogy a honvédeket meglepi és a vendégszerető városon is bosszút áll; s annái inkább vélte tervét kivihetőnek, mert ugyancsak az árulóktól tudta meg, hogy a »templom« körül huszonnégy puskaporral megrakott szekér áll és ha sikerül neki ezeket rakéták által felgyújtani, akkor a légbe röpített város romjai között majd könnyen elbánhatik a zavarba ejtett honvédséggel. Sietőségökben az árulók azonban elfelejtették megmondani, hogy melyik templom körül állanak a puskaporos szekerek, másrészt pedig azalatt, míg Kiesewetter pokoli tervét szőtte, egy más körülmény is állott be, mely tervét megghiúsította.

Későn estve ugyanis bevonult a városba Guyon hadosztálya, úgyhogy Iglón mintegy ötezer főből álló magyar hadsereg tanyázott. A törzstisztek Nádler Károly vendégszerető házánál találtak nagyszerű fogadtatásra, míg a többi tisztek és a legénység is mind az egyes házakban szállásoltatott el. A sóhivatalban száztizenöt legény két tiszttel, a magánházakban tízen, húszan, sőt ötvenen is voltak beszállásolva; Schimenszky János maga száztiz legényt egy tiszttel látott el úriasan házánál. A több napig tartott mély hóban való fárasztó gyalogolás s különösen a gömöri hegyeken való viszontagságos átkelés következtében teljesen elcsigázott honvédek alighogy megdermedt tagjaikat kissé felmelegítették és egy kis frissítőt vettek magukhoz, azonnal mély álomba merültek és míg ők

IGLÓ VÁROS ÉGÉSE 1848/49. ÉVBEN.

Schmidt, Igló.

kényelmes otthonról, harczy dicsőségről álmodoztak, Kiese-
wetter lopva közeledett egész zászlóaljával a lőcsei ország-
úton és a pálmafalvai hegyen keresztül a város felé és fel-
konczolván az Anna-kápolnánál talált csekélyszámú magyar
őresapatot, a Wenigpatak mellett foglalt állást. Eközben
a »Blaumont« hegyről rakétákat röpíttetett a város felé,
melyek sustorogva ereszkedtek le a katolikus templomra
és a környékén fekvő házak tetőire. Az égő golyóbisok
mind sűrűbben repültek a város felé —, de ez sehogysen
akart a levegőbe röpülni.

A város felé röpített rakéták mindazonáltal lángra-
lobbantottak egy-két házat és tűz támadt. Kiese-
wetter most futólépésben előre nyomult az égő városba, de itt
az ágyúdörgés által felriasztott, habár még kevés számú
honvédségben ellenállásra talált, úgy, hogy csak folytonos
sortüzelés mellett juthatott egészen a piaczig; itt azután
észrevették emberei, hogy a lőszeres szekerek a lutheránus
templom körül állanak és egy bátor osztrák fiu neki is
ment fáklyával a gyuanyagnak, hogy azt felrobbantsa, de
egy magyar huszár idejekorán észrevette gonosz szándé-
kát és kardjával levágta. A tulajdonképeni utczai harcz
a sóházi téren kezdődött és itt is végződött. A mind töme-
gebben megjelenő honvédek végtére kiverték az osztrák
zászlóaljat, mely Lőcse felé szökött, egy ideig üldöztetve
huszárajaink által, kik azonban az éj sötétje miatt csakha-
mar abbanhagyták az üldözést.

A harczy zajban és az első ijedtségben természetesen
senki sem gondolt a tűz oltására, úgy, hogy a Lupkovics-
féle házban még a fecskendő is odaégett; a hol legjobban
dühöngött a tűz, t. i. a lőcsei-utczában, ott a golyózápor
miatt mentésre nem is lehetett gondolni; a mentés mun-
káját azonkívül még az a körülmény is megnehezítette,
hogy a kemény hideg folytán a legtöbb kút befagyott
volt; másrészt pedig a lőcsei utczában oly nagy volt a

hőség, hogy az ott elesett katonák az utca közepén szénné égtek s így nem lehetett a tűzhöz férni. Már 16 ház az összes melléképületekkel, a kathol. templom és a torony heverték romban, a harangok nagy robajjal törték át a boltozatot és a nagy hőségben elolvadtak; míg végre sikerült a tűzvést megfékezni, mit leginkább Neubauer Samu tűzfelügyelőnek lehet köszönni, ki a legnagyobb önfeláldozással vezette a mentési munkálatokat. Tizennégy nap mulva egy orkánszerű szélvész alkalmával egy a falban tovább égő gerenda újra lángra kapott, de Ritzinger András merész önfeláldozása megmentette a várost a nagyobb szerencsétlenségtől. Luzsinszky és Ragályi Pál m. kir. biztosok biztatták a várost, hogy az összes kárt a magyar kormány meg fogja téríteni és csakugyan már február 16-dikán érkezett erre a célra egy 7500 p. frtnyi összeg a városhoz.

Az iglói utcái harc alkalmával 53 honvéd találta hősi halálát, köztük Szentpétery huszárkapitány is, kiket azután közös sirban temettek el, melyet 1882-ben egy gránittömbbel jelöltek meg és melyhez az iglói ág. ev. főgymnasium ifjúsága évente márczius 15-én és halottak napján zarándokol, hogy szavalattal és hazafias dalokkal áldozzon a hősök emlékezetének. A hálás utókor pedig a kath. templom és a városháza közti téren 1870-ben díszes honvédemléket állított egy kis emelkedésen álló és vasrácsosattal körülvett nagy gúla alakjában, melynek 3000 frtnyi költségeit hangversenyek és közadakozás útján gyűjtötte össze Igló közönsége. A gúla éjszaki oldalán a felirat olvasható: «Az 1849-ik évi szabadsági harcban február 2-dikán itt elesett honvédek emlékéül»; nyugati oldalán: «MDCCCLXX. emelte a példán lelkesülő hálás nemzedék»; keleti oldalán: «Hazádnak rendületlenül légy híve...» s déli oldalán következő vers van bevésve:

»Mégsem csorga hiába véretek
A Haza szent földére, hősfiak!
A miért küzdve elhullottatok,
Véretekből a szabadság felfakadt!«

A sebesülteket, kik között osztrák katonák is voltak, rögtönzött kórházakban, még pedig a XVI. szepesi város kerületi házában, a bányapolgárság épületében és a rendes kórházban ápolták. Eleinte Dr. Epstein századorvos kezelte őket, majd a hadsereghez való távozása után febr. 7-dikétől kezdve Dr. Posewitz és Dr. Jacz díjtalanul, Dr. Schubert és Dr. Scherffel pedig csekély napidíj mellett. A felgyógyultak részint a hadsereghez vonultak be ismét, részint mint rokkantok szülőföldjükre tértek; egy beszercezbányai első zászlóaljbeli honvéd, Dobra Mátyás megőrült a kórházban és a város emberei által vitetett övéihez. A kórházi költségeket a város viselte, mely e célra 1187 p. frtot utalványozott; azonkívül a kórházból eltávozottakat is ellátta utipénzzel. A hadsereg ellátása pedig 165676 frtjába került a városnak. Ha ehhez hozzávesszük a magánosok által hozott áldozatokat, úgy ismét látjuk, hogy Igló városa és annak polgársága mindenkor kész volt a hazafias szent ügyért legjobb erejét feláldozni.

Guyon hadosztályával február 3-dikán hagyta el Iglót és a Branyiszkó hegy felé vonult, hogy onnan Schlick csapatjait elűzze, a mi heves harcz után február 5-dikén fényesen sikerült is neki. Ugyanazon a napon az Aulich és Kmetty hadosztályának tisztikara Lőcsén fényes tánczvigalmat rendezett, mely sokáig emlékezetben maradt a lőcsei nővilágnak. Másnap ez a hadosztály is eltávozott és Iglón több előfogatot vett igénybe; így Benigny Lajos, Schwartz Gusztáv, Melczer Pál, Münnich Samu és Jantner György adták oda szekereket és habár azokat sohasem látták többé, mégsem panaszkodtak soha, szívesen hozva ezt az áldozatot a haza oltárára. Február 4-dikén Becke

kapitány utászcsapata vonult át Iglón, mely alkalommal több fiatal iglói polgár állott be ebbe a csapatba. Az Aulich csapatjával keresztülvonuló Szabó egy a néphez intézett proklamációt adott át a városi tanácsnak, melyet ez rögtön kifüggesztett és a közönségnek megmagyarázott.

A mint a magyar csapatok Kassa és Eperjes felé vonultak, azonnal megjelentek a Szepességen a folyton nyomukban járt Götz és Jablonovszki osztrák tábornokok dandárai. Ezeknek egy százada február 10-dikén vonult át Levartóvszky osztrák kapitány vezetése alatt, ki Gelen feljelentése következtében fogságba ejtette Jäger Károlyt, a XVI. városi kerület jegyzőjét, kit csak Igló városának jóállása után bocsátott újra szabadon. Február 18-án Wateroliet osztrák főhadnagy 30 vasas némettel megszállotta a sóhivatalt és kiűritette az állami pénztárt.

Február 15-dikén érkezett Iglóra a tót felkelők csapata, az úgynevezett hurbánisták. Ez egy fegyelmezetlen tolvajbanda volt, mely ha nagyobb tömegben jelent meg valahol, szörnyű módon garázdálkodott és lopott, a hol csak tudott. Legjobban jellemzi ezt a csőcseléket Igló városának panaszlevele, melyet az a parancsnoksághoz felterjesztett s mely ekképen hangzik: «A csász. kir. hadsereg roppant nagy számban vonult át ezen a városou és a cs. k. parancsnokság nagy követeléseket támasztott e várossal szemben, melyeket összes erejének legnagyobb megfeszítésével is alig birt kielégíteni. De a város lakossága e rendkívüli terheket panasz nélkül viselte, tűrte, mert a csapatokban rend és fegyelem volt, tisztelettel viseltettek a vendégbarátság iránt és kímélettel voltak a szegényekkel szemben, kik jó akaratukon kívül egyebet nem nyújthattak. De a mióta a jelenleg a városban tanyázó tót csapat ide érkezett, számtalan panaszszal fordulnak a lakosok a tanácshoz. A fegyelmet és rendet nem ismerő tót lázadók zsarolják a népet, szidják a ta-

nács tagjait, az utcza közepén tüzet raknak, lopnak, ügyetlenül bánnak a fegyverekkel, a puskaport meggyújtják stb.» Azért kéri a város a parancsnokságot, hogy zabolázza meg ezt a vad népet. Február 21-dikén már az egész városban nem lehetett lisztet kapni, az összes készletet felfalta volt a tót gyűlevészcsapat és a város kénytelen volt Gömörből gabonát hozatni, hogy a telhetetlen és kiéhezett csordát kielégítse. Február 23-dikán végre elkotródott ez az átkozott csürhe és a város még előfogatokat is adott neki, hogy csak minél messzebbre szállítsa a város határaitól.

De márczius 10-dikén újra megjelenik a tót csapat egy része Iglón, még pedig Mőwald kapitány vezetése alatt, ki Blandek Frigyes tót parancsnok rendeletére alaposan kiürítette a nyilvános pénztáarakat és azután odébb állott

Ezek a tót csapatok, jobbára galicziai parasztok kíséretében több izben meglepték a Kárpát-vidéki városokat, hol pénz-, hol élelmi sarczot vetvén a polgárookra. Az ilyféle apró ellenséges csapatok s fellázított tót csoportok rablásainak meggátlása végett a tél folyamán több guerillacsapat alakult a felvidéken. Ezek számos jó szolgálatot tettek ugyan mind a békés lakosoknak, mind általában a nemzeti ügynek, több izben kikergetvén a betört rablócsoportokat, vagy elfogván az ellenség szállítmányait. Mivel azonban a tavasz beálltával ezen ellenséges beütések mindinkább szaporodtak s a polgárok védelmére lehetetlen volt a közügy kára nélkül minden városban rendes katonai erőt tartani: Szemere Bertalan, felsőmagyarországi teljes hatalmu kormánybiztos agyában a fegyveres védőerőnek egy új eszméje villant meg, mely szerint aztán márczius közepén egy *védserget* kezdett a felvidéken létszeresíteni.

A védserg eszméje, mely a haza szeretetét és védelmét elvont magasságából a családra, a tűzhely megvédel-

mére, sőt majdnem az önszeretetre vonta le s a hadviselést egészen népiessé tette, népszerűsége jutván, élénk mozgásba hozta a felvidék lakosságát. Április elején alakult meg Iglón is a védcsapat, melynek tagjait leginkább a régi nemzetőrök szolgáltatták; kapitánya Nadler Károly volt, ki a város biztonsága érdekében mindenfelé őrköt állított fel. Azonkívül újra hozzáfogtak a toborzáshoz, melynek költségei fejében Gruber Nándor korcsmáros 437 frtot számolt fel a városnak (299/1849 Prot.) Ugyanabban az időben megsemmisítette Berzeviczy őrnagy az osztrák rendeleteket és biztosította a népet, hogy meg fogja védelmezni a felsőbb hivatalnokok önkénye ellen, a mi a provinciának szólt. Ugyancsak április elején szervezte Kornides Lajos őrnagy a guerillacsapatot és sürgette a Grajnáron és Grätelen keresztül vezető utaknak eltorlaszolását, a mi április 1–9-dikéig meg is történt és a városnak 204'55 frtjába került.

1849 április 14-dikén kiáltotta ki a debreczeni országgyűlés Magyarország függetlenségét, detronizálta a Habsburgházat és választotta meg Kossuthot kormányzónak. A függetlenség kinyilatkoztatásának híre nagy örömet keltett Igló városának polgárságában, mely illő komolysággal és öntudattal hódolt a független magyar kormánynak. Azok a lelkes jelenetek, melyeknek a szabadságharcz kitörésekor szemtanúi voltunk, újra ismétlődtek, lehetőleg még fokozódottab mérvben. Kis-Hnileczen Simenszky János és Gärtner Márton hirdették ki a függetlenségi nyilatkozatot az összes erdei nép nagy örömrivalgásai között. Nagy-Hnileczen Soller és Ksensigh hívták össze a népet, melyhez Pribisovszky János kath. lelkes intézett egy hatalmas tót beszédet, megmagyarázván neki a nap jelentőségét és arra intvén őt, hogy híven szolgálja az önálló, független magyar hazát. Igló városa mindig híven teljesítette kötelességét a független magyar

kormánynyal szemben; felhívására a XVI városi kerületre esett 138 ujonczból Igló maga állított ki 30 embert, kiket unius 13-dikán útnak indított; az osztráknak pedig megtagadta az engedelmességet; így midőn Nugent osztrák ezredes, ki Ó-falván állomásozott, fát követelt a várostól, ez kérelmét kereken megtagadta s midőn az ellenséges csapatok részére gabonát vásároltak az iglói piacon, Kornidesz lefoglaltatta azt embereivel. Vogel osztrák parancsnok, ki előtt ismeretes volt Igló városának hazafias magatartása, május elején vonult Eperjesről a felső Vág-völgy felé és ezen útjában Iglót is érintve nagyon zaklatta a várost és a gömöri hegyeken átkelvén, túszoikat is vitt magával a városból. De ez nem változtatott Igló hazafias magatartásán.

S Igló városával együtt a hatóságok, vármegyék és városok csaknem kivétel nagy örömmel és lelkesedéssel fogadták az ország függetlenségének kijelentését, biztosítván felirataik által a kormányt, hogy azokat az áldozatokat, melyekbe még a függetlenség kivívása kerülend, szívesen viselendik. A nép e tiszteletre s bámulatra ragadó lelkesedése, tevékeny buzgalma és áldozatkészsége bőséges forrásul szolgált azon eszközök és erő előteremtésére, melyek a szabadságharcz sikeres folytatását lehetségessé tették.

A dynasztia, mely a télen még könnyű szerrel leigázhatni vélte a készületlen nemzetet, elrémlve vette észre az annak lelkesedése és szabadságszeretete által kifejtett roppant erőt; s meggyőződve arról, hogy minden ujonnan gyűjtött s másutt nélkülözhető erejét összeszedve sem lesz képes megállítani diadalmenetökben a szabadság lelkesült bajnokait, kétségbeesésében az orosz czár karjai közé vetette magát. A kényuralmat pártolni mindig, de most, Lengyelország miatt, különösen kész muszka nem s késett Magyarországba küldeni roppant seregeit.

Paskevics orosz tábornagy június közepéig három hadtestben mintegy 110,000 embert egyesített a Kárpátok Sáros- és Szepesmegyébe nyíló szorosainál. A jobb szárnyat képező 3-ik hadtest Rüdiger tábornok vezérlete alatt már június 15-én megszállotta Ó-Falut, honnan 17-én Lublóra érkezett s innen Eperjes felé vonult. Iglót csak portyázó csapatok érintették. Így június 20-án egy kozák hetman egy alacsony kis szekéren egymagában hajtatott be a városba, hol még néhány guerilla tartózkodott. Ezek közül egyet, az iglói születésű Rothot üldözőbe vette a kozák; Róth kénytelen volt magát megadni, de a kegyetlen orosz annyira kínozta, hogy végre Róth megsokalva a dolgot, kirántotta az orosz kezéből a kardot és halálos csapást mért a fejére. Roth külföldre szökött; a hullát egy Lőcséről portyázó orosz csapat magával vitte. E miatt nagy bajba került volna a város és alighanem Losonc sorsára jut, ha az oroszoknak hirtelen tovább nem kellett volna folytatniuk az útjukat. De így is több polgár kellemetlen helyzetbe jutott, többek között Windt Márton, kit azzal gyanúsítottak, hogy ő dobálta volna meg követ az orosz; de a városi tanács erőlesen nyomozta az ügyet és nemcsak teljesen tisztázta Windtet a vád alól, hanem a rágalmozókat is keményen megbüntette.

S ezzel az eseménnyel tulajdonképen véget is ért a szabadságharcz magára Igló városára nézve. S véget ért, szomorú véget a magyar nemzetre nézve is nem sokára! Az oroszok segítségével leigázott szerencsétlen nemzet most a bosszú uralmának korszakába lépett. A bécsi kormány a hazai törvényeket eltörölván, az országot ostromállapotba helyezte s katonai kényuralom alá vetette, a nemzet vezérei részint a vérpadon hullottak el, részint idegenben bújdostak. Az elfogatások s elítélések egy évnél tovább rettegésben tartották az országot. A százados municipiumokat, az igazgatási s igazságszolgáltatási

formákat, megyei s községi rendszert, szóval az ország összes igazgatását és törvényeit, egész történelmi jogát s annak alapján épült polgári s politikai alkotmányát eltörölték, s azoknak helyébe osztrák törvényeket s a nép szokásaival, erkölceivel s fogalmaival ellenkező, idegen igazgatási rendszert s formákat állítottak. A mintegy 70 milliónyi magyar pénzjegyeket kárpótlás nélkül beszedve, anyagilag is megrontották a kimerült nemzetet, melyet még azonkívül is elviselhetetlen adókkal terheltek.

Ezt az abszolutisztikus korszakot Iglón Márjássy Ádám inaugurálta következő hirdetéssel:

»Laut dem allerhöchsten Befehl Sr. kaiserl. königl. Majestät Franz Joseph des I. sind alle Kossuth ungarischen Noten, von welcher Gattung dieselben immer sein, ohne aller je zu hoffender Vergütung ausser Cours gesetzt und dieselben für ungültig erklärt, zugleich aber ist jedermann verpflichtet dieselben, und zwar in Leutschau und Igló bis zum 19. August l. J. an die im Stadthause zu Leutschau von Früh bis Abends considirende Deputation abzugeben, ansonsten jedweder, bei wem die obengenannten Noten gefunden werden, wird mit Spiessruthen oder im widerholten Falle mit dem Tode standrechtlich bestraft.

Bei dieser Strafe ist verpflichtet auch jedweder allmögliche Waffen binnen 24 Stunden a Dato abzuliefern. Sign. Leutschau am 14ten August 1849.

Adam Márjássy,
Zipser Comitats-Präsident. «

A felszólításnak ez a kiméletlen módja, a vesszőzettel és akasztófával az uralkodó nevében való fenyegetőzés nagyon elkészerítette a várost és annyira felizgatta a kedélyeket, hogy az abszolutisztikus uralom elleni megvetés és gyűlölet nőttön-nőtt és bátran állithatjuk, hogy az osztrák abszolutizmus elleni ellenszenv 1867-ben sokkal nagyobb volt, mint 1849-ben Márjássynak ezen felszólítása

előtt. Ezt a gyűlöletet Márjássy-n kívül érezték a többi tisztviselők is, mint Montskó, Péchy, kik a hatalom szolgálatában állottak s kiknek megválasztásában az osztráknak igen szerencsétlen keze volt. Ezek a velők éreztetett ellenszenvet újabb rendeletekkel, a polgárok szabadsága ellen intézett merényletekkel igyekeztek megtorolni és elnyomni.

Mindenekelőtt betiltották a gyűléseket, még pedig nemcsak a városi képviselőtestületnek, hanem a bányapolgárságnak, tehát egy tisztán üzleti dolgokkal foglalkozó testületnek a gyűléseit is. Azután a város sarczolásához fognak. A város kénytelen aratás idején két hónapra 80 előfogatot előteremteni, azonkívül 1000 pokróczot, 800 köből zabot, 800 mázsa szénát átszolgáltatni; emellett napirenden voltak a 40–50 köbölíg terjedő követelések, akárcsak a lengyel kor került volna vissza! A polgárok házaiba katonákat szállásoltak el, kiket az illetőknek élelemmel is kellett ellátniok; Nadlernél egy egész század katonaságot szállásoltak el, mi annál nagyobb teher reá nézve, mert éppen akkor vette fel örökségét Kossuthbankókban, melyeket most minden kárpótlás nélkül át kellett szolgáltatnia és összes többi vagyonát zálogba tette, csakhogy bányáit tovább művelhesse és a szegény bányamunkásokat az éhhaláltól megmentse. Az osztrák tisztek végre, kiknek több belátásuk volt, mint a megyei magyaroknak, megsajnálta a véghetetlen becsületes embert és kieszközölték a parancsnokságnál, hogy a század katonaság egy hónap és egy hét letelte után visszarendeltetett.

A XVI városi takarékpénztár igazgatósága is rendeletet kapott augusztus 29-én a megyei főnöktől, melynél fogva — tekintettel a forradalomban működött részvényesekre — a takarékpénztár egész tőkéjét, a zálogtárgyakat és a kötvényeket zár alá helyezi és az igazgatóságot arra utasítja, hogy betéteket és fizetéseket elfogadhat ugyan,

de a betétek visszafizetését, a zálogtárgyak kiváltását, a részvények átírását, általában bárminő csökkentését a zár alá helyezett takarékpénztári alapnak csakis a megyei főnököknek, a városi tanács útján kikérendő engedélyével foganatosíthatja. Egyszersmind köteles volt a takarékpénztár 14319 frt 15 kr összegű magyar bankjegyet beszolgáltatni és későbbben még 279 frtot; ez az összeg is »további megtorlás nélkül« átvétetett, amint az a nyugtául szolgáló leiratban olvasható (Várallyi Ferencz: A szepesi XVI városi takarékpénztár története).

A város és egyes polgárai is több mint 10000 frtra rugó Kossuth-bankót vittek Lőcsére; de nagy részét a bankóknak — éppen úgy, mint a fegyvereket — elrejtették a bányákban abban a reményben, hogy felvirrad még valaha a szabadság napja. A pénzkészleten kívül 97 borjubőrt, 100 szíjat, 40 lőszertáskát, 94 pár cipőt és még más tárgyakat koboztak el a szegény kézművesektől, Gärtner Jánostól pedig összes bőrkészletét, s mind ezt az alatt az ürügy alatt, hogy ezek a cikkek a honvédségnek voltak szánpva.

A város régi tisztviselőit elcsapták és Márjássy kinevezte bírónak Scholtz Lipótot, kapitánynak Schimenszky Jánost, tanácsnokoknak: Scholtz Jánost, Szontágh Lajost, Klein J. Samut, Klein Tóbiást, Kovalcsik Jánost, jegyzőknek: Rumy Károlyt és Scholtz Gusztávot. Egyik-másik habozott ugyan tisztséget vállalni, de utóbb a polgárság érdekében elvállalták, nehogy a város a Gelen és Freistein-féle emberek körmei közé jusson. S az 1849-iki jegyzőkönyvekből kitűnik, hogy az akkori iglói tisztviselők csakugyan igen sokat tettek e rettenetes korszak szenvedéseinek enyhítésére, hogy Trangous, Paltzmann és mások eseteiben valóban önfeláldozással jártak el. S hogy mégis egyiken-másikon nem segíthetett a városi tanács, az nem az ő jó szándékán múlt; amugy is eleget

fenyegették a lőcsei urak akasztófával és nem szabad elfelejtenünk, hogy köztük ült az áruló Rummy, ki gyáva szemtelenkedéseit sajátkezüleg örökitette meg a jegyzőkönyvben (Prot. 1849.)

A közvélemény elítélte ugyan akkorában a hivatalt vállalt tisztviselőket és ők tisztában is voltak evvel, de éppen ez a körülmény mutatja legjobban nemes gondolkozásukat és érzéseiket, melynél fogva mindennek daczára védték az egyesek érdekeit a hatalommal szemben. Midőn Ludwigh Jánost, Lupkovics Tamást, Roth Samut, Róth Mártont, Bárányi Lajost, Weszter Samut, Jaeger Károlyt, Ksensigh Andrást, Pákh Mihályt, Pákh Lajost, Kellner Károlyt, Marschalko Pált, Ormay Adolfot, Jantner Lipótot, Dorogságly Gusztávot, Paltzmann Ottót, Paltzmann Györgyöt, Schwartz Lajost, Nosz Jánost, Miske Nándort, Roth Vilmost és Reiter Mártont Lőcsén konskribálták és a városi tanácsnak szigoruan megparancsolták, hogy vagyონukat elkobozva adja el: a városi tanács a legtöbb esetben kimutatta, hogy nincs vagyonuk, vagy — a hol azt nem lehetett tenni — addig húzta-halasztotta a dolgot, hogy csak a vagyon összeírására került, vagy pedig jó előre értesítette az illetőket, hogy időt nyerjenek vagyónukat biztonságba helyezni, a mint ez Korschalla, Raab György és Mikolay polgároknál történt.

Lupkovics százados, Matyasovszky János, Bobory, Bauszbern főhadnagy és Luczy hadnagy, mint a francia háborúban nyugdíjazottak, szintén a konskribáltak listájába kerültek és csak a városi tanácsnak kifogástalan magaviseletökről kiállított bizonyítványa alapján hagyták meg őket továbbra is nyugdíjuk élvezetében. Trangous Lajost, ki az első magyar pénzügyi ministerium bányászati ügyosztályában osztálytanácsosi hivatalt vállalt, mint volt cs. kir. kapitányt, megfosztották nyugdíjától és a

biztos halált csak úgy kerülte ki, hogy a vérszomjuzó kutatókat 10000 frttal elhallgattatta.

Péchy kivált a visszatért honvédekre kapott vérszemet és folytonosan zaklatta a várost azoknak kiadásaért. E tekintetben természetesen a Szepességnek akkori főintézői betűszerint vették Haynaunak »emlékeztetését«, mely így hangzott: »Mindazok, kik a magyar lázadó hadseregnél szolgálván, átvételök után a cs. kir. ausztriai katonai törvényhatóság és kirendelt bizottság által hadi szolgálatra alkalmasoknak találtattak, azonnal besoroztatnak, feleskettetnek és kijelölt ezredeikhez átszállíttatnak. Azok pedig, kik a fentérintett katonai bizottság által hadi szolgálatra alkalmatlanoknak találtattak, a katonai térparancsnokság engedélyének előmutatására a helybeli polgári törvényhatóság által útlevéllel elláttatnak és hazájukba visszabocsáttatnak stb.« Ebből világos, hogy a Szepesség főintézői sokkal kiméletlenebbül jártak el, mint azt maga Haynau akarta, mert ők még azokat is kiszolgáltatták a hadseregnek, kik a fentemlitett igazolványt (Passirschein) előmutatták, mire nézve elegendő Ujlaki Jenő esetére utalnunk. Az alkalmasoknak talált honvédek közlegényekké soroztattak be a császári seregbe, hol aztán nem ritkán a legdurvább s gyalázóbb bánásmódnak s büntetéseknek voltak kitéve. Így Pákh Károly is besoroztatott és később 16 hónapig volt az olmützi katonai fogházban elzárva.

Szomorú dolog, de tény az is, hogy az akkori szepesi főnökség még a vallást is felhasználta az üldöztetés ürügyéül, mert Pákh Mihály tiszakerületi ág. ev. superintendensnek és akkori iglói lelkésznek egyedüli vétke csak az volt, hogy lutheránus volt, máskülönben annak a köztisztviselőnek állott férfiúnak egész fellépése a békének, a türelmességnek volt szentelve és mindenütt nagy tekintélynek örvendett. De éppen ez a tekintélye bántotta a

szepesi főnökséget, mely nemcsak őt magát, de egész családját, sőt rokonait is üldözte.

A cs. kir. hadi főparancsnokság 1849. évi szeptember 19-dikén kiadott rendelete, melynél fogva az, »ki a cs. kir. hadseregbe besorozott s előbb a felkelő seregben szolgált egyént a cs. kir. hadseregből való elsőzésre buzdit, szökését elősegíti, vagy a szökevénynek bármennemű kedvezményt nyújt hadi- vagy a körülmények szerint rögtönítelő törvényszék elé állittatik; mindazoknak pedig, kik ilyenén szökevényt elfognak s azt a katonai hatóságnak átadják, a törvényszabta 24 p. frtnyi díj kifizetése biztosittatik«, -- az iglói három mákvirágnak valóságos kincsesbányájává lett és a legsajnálatosabb a dologban az, hogy akadtak magasabb rangú tisztviselők is, kik hol egyenes, hol kerülő uton ehhez a pizkos keresetforráshoz nyúltak!

Ez a kiméletlen, árulással és zsarnokoskodással összekötött kormányzási rendszer, melylyel a polgárságot a maga szokásaival s hagyományaival, egész életével és egyéniségével ellenkező életre kényszerítették s melylyel őt a közéletből kiszorítva, meggyalázní, megrontani minden módon törekedtek: szülte azután az iglói polgárságban azt az ellenállhatatlan gyűlöletet és megvetést, melyet a magyar nemzettel egyetemben az osztrák udvar szintoly igazságtalan, s méltánytalan, mint eszélytelen kormánya ellenében tanusított s mely egészen 1867-ig tartott, a midőn is a tetszhalott nemzet felébredt és erélyesen követelte a maga kiirthatatlan jogát az életre, mely jogot ezredéves küzdelmeivel, legnemesebb vére hullásával s felszámolhatóan áldozatokkal szerzett magának a mívelt Európában!

XXI. A legújabb kor.

1. A város fejlődése.

Azok a szép remények, melyek az 1848-diki törvényekhez fűződtek, az 1849-iki szabadságharcz leveretésével mind meghiusultak. A haza alkotmányával együtt a XVI. szepesi városi kerület önállósága is megsemmisítettett és a cs. kir. kormánybiztosság főhatósága alá került, melynek élén Máriássy Ádám állott. A városok autonómiája úgyszólván megszűnt és élökre kinevezett tisztviselők állítottak. Majd 1854-ben, a Bach-rendszer alatt, a XVI. szepesi város a cs. kir. szolgabírósági járásokba osztatott be és habár a városok, különösen Igló városa, mindig idegenkedett a megyei kormányzástól, most kénytelen volt fejet hajtani és a megye kebelében egy jobb jövőt bevárni. A hivatalnokok tevékenységének súlypontját a rendőri szolgálat teljesítése és a város gazdasági ügyeinek elintézése képezte; a törvénykezést egészen kivették kezökből és a cs. kir. járásbíróságokra bízák. De Igló polgársága ebben a válságos időben sem maradt tétlen és igyekezett önkormányzatából megmenteni, a mit lehetett; így már 1854-ben kieszközölte, hogy szabadon választhatta polgármesterét, a mit különösen Schimenszky János fáradozásainak lehetett köszönni, a kit azután a polgárság közbizalma a polgármesteri székbe emelt, melyet 1861-ig töltött be.

Az 1860. évi október 20-diki diploma az alkotmányosság színes palástja alatt részben megszüntette az elébbi fonák rendszert és helyreállította a törvényhatóságoknak jogkörét, bár erősen megcsonkítva. Ezen diploma alapján lépett életbe ismét a XVI városi kerület is. 1861-ben május 2-án alakult meg a kerületi törvényhatóság *Csáky Ágost* gróf megyei főispán, mint kerületi administrator elnöklete alatt. Gróffá *Nitsch Jakabot* választották, ki többi megválasztott tisztársaival együtt a »provisorium« ideje alatt is szolgálta a kerületet. Az alkotmány részleges helyreállításával Igló városa is megválasztja képviselőtestületét és tisztviselőit, még pedig polgármesterré: *Máriássy Albertet* (1861—62.), majd utána *Szontágh Edét* (1862—67.), bíróvá: *Simenszky Jánost* (1861—1867.).

Az 1867-diki kiegyezéssel örvendetes változás állott be politikai viszonyainkban; a felelős magyar ministerium kinevezésével helyreállott a törvényes állapot. A XVI városi kerület s ezzel a városok is visszanyerték önkormányzati jogukat és az 1867. évi május 18-dikán *Csáky Albin* gróf, mint királyi biztos elnöklete alatt tartott tisztújító gyűlésen megválasztották kerületi gróffá *Schmör Jonathánt*. De nem sokkal utóbb ismét megváltozott a kerület helyzete, mert az 1870. évi 42. t.-cz., mely új alapon rendezte a törvényhatóságokat, lényegesen megcsonkította a kerület önkormányzati jogkörét is, a mennyiben a kerületi grófság századokon át szabad választás útján betölthető tisztség volt, most pedig, az új törvény folytán, királyi kinevezéstől függő méltósággá lőn; az első választott tisztviselő pedig ezentúl »kerületi alispán« címet viselt. Kerületi gróffá *Breuer Sándor* neveztetett ki, a ki egyszersmind a szepesmegyei szabad királyi városoknak főispánja is volt. Első és egyszersmind utolsó kerületi alispánná pedig *Schmör Jonathán* eddigi gróf választatott

meg (Sváby Fr.: A XIII szepesi város története.). A város főbb tisztviselői: polgármester: Klein J. Sámuel (fél évig), utána Schertl Vincze, bíró: Scholecz Gusztáv (1867—68.), főjegyző: Lehoczky Jenő, ki 1868—71-ig helyettes bíró is volt; aljegyző: Fehér Dezső; kapitány: Szödény Szilárd; pénztárnok: Széll Bertalan.

A provincia, mely a múltban kétségen kívül a legnagyobb viharok közepette is dicsőségesen állotta meg helyét, az utóbbi időkben gyakran megváltozott politikai viszonyok, valamint a mind szövevényesebbé alakult közigazgatás követelményei folytán lassanként oly helyzetbe jutott, mely elébb-utóbb válságra vitte volna. Míg Igló városa a külön szabadalmazott álláspont fentartása mellett harczolt és a különben mindig a vármegye felé húzóódó provinciai hivatalnokok működésének ő szabta meg az irányát, addig derekasan felelt meg a provincia rendeltetésének; a mint azonban Igló értelmisége belátta, hogy az elavult privilegiummal rendelkező intézmény az új korszellem által inaugurált pezsgő élet közepette csak hátráltatja a fejlődést és haladást és a végvonaglósaiban vergődő intézménynyel már nem törődött: a provincia napjai is meg voltak számlálva. S hogy Igló városának közszelleme akkor is helyes úton járt, legjobban mutatja az a tény, hogy még oly kitűnő, szakértelemmel bíró és nagy tekintélynek örvendő férfiak, mint Breuer és Schmör sem tudtak a holt tömegbe új életet önteni és hogy a provincia megrögzött gépezete minden határozott irány nélkül tovább döcögött, céltalanul hanykolódva a politikai élet merészen csapkodó hullámain. Lassú kimulását siettetette az 1876-diki 33. t.-cz., melynek rendelkezései szerint a XVI szepesi városi kerület a megyébe bekebelezetett. A bekebelezés fogatosításával az 1874. év végével nyugdíjazott Breuer helyébe kinevezett Csáky Albin gróf megyei főispán bizatott meg. A kerület 1876. évi julius

15-én Iglón tartotta utolsó közgyűlését (Sváby Fr. A XIII szepesi város tört.). A volt XVI szepesi városok provincia-épületének kezelését a vármegye vette át; 1894-ben azonban megvette azt a XVI szepesi városi takarékpénztár 18600 frton, mely összeg a XVI szepesi város között felosztatott abban az arányban, a milyen arányban királyi adót fizettek. Az új tulajdonos az épületet díszesen renováltatta.

Igló városa, mely mindig minél távolabb tartotta magát a megyétől, most is a bekebelezés után arra törekedett, hogy azokon a kötelékeken, melyek őt a vármegyéhez fűzték, minél jobban tágitson és a megyétől való függését minél lazábbá tegye; azért a bekebelezés után is mint rendezett tanácsú város szervezkedett, a milyen különben már 1848-ban és azután 1872-től kezdve is volt.

Az 1876-dik év után következett időszakban Igló városának következő főbb tisztviselői voltak: polgármester: Schertl Vincze (1868—1887.), Bukovinszky János helyettes polgármester (1887—1889.), Scholcz Vilmos (1889—92.), Fabinyi Sándor helyettes polgármester (15 hónapig), dr. Nosz Gyula (1893 aug. 28-tól kezdve); főjegyző: Lehoczky Jenő (1867—96.), aljegyző: Schivetz Lipót (1876—1896.), kapitány: Huszko Antal (1867—), tanácsos: Windt József, Fabinyi Sándor (1860—), városi orvos: dr. Schubert (1847—1889.) és dr. Simenszky Sándor (1865—), számvevő: Rosenberg (1872—1896.), építészeti igazgató: Havlovek József, pénztáros: Széll Bertalan (1867—).

Az 1896. évi deczember hó 29-dikén tartott tisztújító közgyűlésen következő tisztviselők választottak:

Dr. Nosz Gyula polgármester,
Lehoczky Jenő I-ső tanácsnok,
Fabinyi Sándor II-dik tanácsnok,

Klug Ottó tiszti ügyész,
Széll Albert főpénztáros,
Langsfeld Géza főkönyvelő,
Raab Lajos ellenőr,
Fábry Gusztáv könyvelő,
Sztrazniczky Frigyes főerdész,
Retter Frigyes erdész,
Váczy Gedeon építészeti igazgató, 1897. évi május
hónapig még a nyugalomba vonúlt Havlovek József.
A tanács tagjai még, kik választás alá nem esnek:
Huszkó Antal rendőrkapitány,
Schivetz Lipót főjegyző,
Háaz Sándor jegyző,
Dr. Simenszky Sándor tiszti főorvos,
Dr. Ujtelky Miksa tiszti orvos.

A város képviselőtestülete áll 37 virilistából és 37
választott képviselőből; ezek következők:

Virilisták: Takarékpénztár (képviselője: Gotthardt
Albert), Műmálam (képviselője: Skultéty Ede), Hitelintézet
(képviselője: Melczér Ágost), Windt Imre, dr. Beerwaldszky
János, Singer Fülöp, Bogsch Lajos, özv. Windt Augusta
(képviselője: Széll Ödön), Gulhr Márton, dr. Neubauer
Lajos, Jantner Armand, Topscher György, Münnich
Kálmán, Burger Ferencz, Frenda Gyula, Klug Nándor,
Madarász András czég (képviselője: Ujlaki Ferencz), Villám-
világítási részvénytársaság (képviselője: Genersich Aladár),
Iglófüredi fürdőtársulat (képviselője: Benigny Gyula),
Kassa-oderbergi vasúttársaság, Róm. kath. egyház (kép-
viselője: Glóser József), Fest Otto, Rosenthal Vilmos,
Soós László, Schmidt József, Adler Ernő, Gärtner Kálmán,
Pollak Adolf, Nosz Lajos, Evang. egyház (képviselője:
Fischer Miklós), Sörháztársulat, Schubert Károly, Ujlaki
Jenő, Ritter Sándor, Trompler János, Barányi Lajos, özv.
Knieszner Katalin.

Választottak: Széll László, Bukovinszky Antal, Nosz János, Riczinger Vincze, Putsch Tóbiás, Gally Ede, Pákh Károly, dr. Teschler Antal, Münnich Adolf, Várallyi Ferencz, Bartholy Lajos, Kertscher Ede, Reich Robert, Thern Adolf, Zimann János, Fábry Lajos, Lővy Mór Feigenbaum József, Széll Hugó, Marton Károly, Kraicz Károly, Kövi Imre, dr. Münnich Aurél, Róth Márton, Fábrián László, Fleischer Lajos, Huszko Nándor, Kregczy Tibold, Marschalko József, Thern Gusztáv, Klein Aladár, Bartsch Gusztáv, Häuszer József, Havlovek József, Mikulszky István, dr. Korach Fülöp, Marek Gábor.

Egyéb hivatalnokai a városnak:

Lechner Gusztáv, irodaigazgató,

Kraicz Károly, állatorvos,

Kellner Károly, írnok,

Boldrinyi József, írnok,

Zavalidroga Nándor, díjnok,

Zseitlik József, díjnok,

Kaplarcsik István, városi gazda.

A város szolgaszemélyzete: Podolinszky József, rendőr-
őrmester, Jozefcsik József, rendőrkaplár, 12 rendőr, 12
erdőőr, 4 városi hajdu, 2 városi kocsis, 1 bikaőr, 6 mezei
őr, 2 toronyőr, 1 vágóhídőr, 1 faraktárkezelő, 1 kórházi őr.

Végül tart a város két bábát és 1895 óta egy teljesen
kiképezett ápolónőt, kinek fizetéséhez a vörös kereszt-
egylet iglói fiókja és az iglói nőegyesület is hozzájárul.

A városi tisztikar túlnyomó része két-három évtized
óta áll a város szolgálatában, ismeri városunk viszonyait
és legjobb erejét vetette mindenkor latba, hogy a város
fejlődését és felvirágoztatását elősegítse. A városi képviselő-
testületben értelmiségünk javarésze foglal helyet, mely
bizonyára tovább fog haladni a fejlődés azon útján,
melyen az utóbbi években oly szép sikereket ért el. S
mindezek élén áll egy ifjú, a város haladásáért lelkesülő,

munkabíró és tevékeny polgármester, *dr. Nosz Gyula*, kinek fejében a város haladását célzó üdvös eszmék forrongnak, kinek kebelében a polgárság javáért hevülő érzelmek honolnak és kinek munkakedvvel párosult akarateroje is van ahhoz, hogy az egyszer felvetett üdvös eszmének testet is kölcsönözzön. Három évvel azelőtt a polgárság bizalma által ügyvédi irodájából a város élére szólíttatván, mint a város szülöttje szívesen elvállalta a terhes és nem nagy jutalommal kecsegtető hivatalt, csak-hogy szülővárosában valódi városi életet teremtsen, azt az önkormányzat elbírására úgy szellemileg mint anyagilag képessé tegye és oly központtá alakítsa, mely fényével, műveltségével és gazdagságával az egész Szepességet bevilágítja. S ha végig tekintünk azokon az alkotásokon, melyek az utolsó években Iglón létesültek és melyek nagyjából az ő akarat- és munkaerejének bélyegét viselik magukon, lehetetlen tevékenységének elismeréssel nem adóznunk és be nem ismernünk, hogy lankadatlanul tör kitűzött célja felé.

Nemes törekvéseiben, céljai kivitelében mindig hű támogatóra talált Igló városának országgyűlési képviselőjében, *dr. Münnich Auréiban*, ki mint a város szülöttje és immár 16 éven át képviselője mindenkor élénken érdeklődött városunk ügyei iránt és mindenkor első, ha arról van szó, hogy a városnak vagy egyes intézményeinek és polgárainak javát, érdekeit elő kell mozdítani. Az ő közbenjárásának a magas kormányznál nem egy intézményt köszönhet a város, az ő közreműködése nélkül nem egy terv maradt volna kivitetlenül s azért mulasztást követnénk el, ha városunk történetében, melynek lapjaira ő oly sok dicső alkotást írni segített, szülővárosa iránt tanusított ragaszkodásának, áldozatkészségének és önfeláldozásának elismeréséül és jutalmául egy lapot nem szentelnénk munkás életének.

Dr. Münnich Aurél született 1856-ban május 11-dikén Iglón, hol atyja, jánosvölgyi Münnich Adolf, bányaigazgató volt és mai napig is él. Középiskolai tanulmányait az iglói ág. ev. főgymnasiunban végezte, ezeknek befejezése után jogot hallgatott Kassán, majd a budapesti egyetemen. 1880-ban jogtudor lett, 1882-ben ügyvédi vizsgát tett. Működését az első hazai takarékpénztár ügyészi hivatalában kezdte meg. 1884-ben a szepes-iglói kerület képviselőjének választotta szabadelvű programmal, melyhez mind mai napig hű maradt. Az akkori országgyűlés megnyitásakor mint korjegyző működött. A kérvényi bizottságnak több ízben volt előadója; majd a véderő-bizottság tagja és előadója lett s mint ilyen referálta a népfelkelési törvényjavaslatokat. 1889 óta tagja a delegációnak s mint ilyen, több ízben volt a magyar delegációnak hadügyi referense. 1885-ben honvédfőhadnagygyá lépett elő, majd 1890-ben honvédszázados lett. Budapesti ügyvédi irodája ismeretes; az ev. egyházban is nevezetes szerepet visz; mint Szepesmegye bizottsági tagja, élénk részt vesz a megyei életben is. Igló városa képviselőtestületének választott tagja. Az iglói kerületet most negyedszer képviseli az országgyűlésen, melyen az V. bíráló-bizottságnak elnöke és a véderő-bizottságnak referense. Elnöke a budapesti belvárosi takarékpénztárnak, a kassa-tornai helyi érdekű vasutnak, a »Magyar Genius« irodalmi vállalatnak és az iglói fürdőtársaságnak, igazgatója a kassa-oderbergi vasutnak stb. 1886-ban családot alapított, nőül vevén Sesztina Ilonát, Sesztina biharmegyei földbirtokos nemeslelkű s szeretetreméltó leányát, ki a nyarat itt töltvén, élénk résztvesz városunk társadalmi életében.

S most nézzük, miben állottak azok az alkotások, melyek az utolsó években Igló városa fejlődése terén létrehozottak. Legelőször is vegyük szemügyre a város háztartását.

Az 1890. zárszámadás szerint a város évi bevétele együttvéve tett összesen: 164,632 frt 74 krt; az összes kiadás 160,896 frt 81 krt tett ki: s így a számadás 3735 frt 93 kr. felesleggel záródott. A regále állami megváltása a következő változást idézte elő a város jövedelmében: A városnak évenként átlagosan 15,617 frt jövedelme volt eddig a regáleból; regále-váltási kötvényekbe kapott a város 254,600 frtot, mely összegnek 4 $\frac{1}{6}$ -os évi kamatja 11457 frt, ehhez járúl 842 frt házbér jövedelem s így összesen 12297 frt folyik most e címen a városi pénztárba. *A regále állami megváltása tehát 3318 frttal apasztotta a város jövedelmét.*

Az 1890. évet megelőző öt év alatt az évi átlagos jövedelem 130,000 frtot, a szükséglet pedig szintén átlagosan 121,000 frtot tett ki. A kedvezőbb pénztári eredményeket az utolsó években, 1890 előtt különösen a faárak emelkedése idézte elő. Ezekben az években építette a város a városi fürdőt 19587 frt 82 kr. kiadással, a vágóhidra 2774 frt, a csatornaépítésre 3219 frt, utczaszabályozásra 1506 frtot, a szirtaljai vendéglőre 3732 frtot, a faraktárra 12370 frtot, az úszodára 5134 frtot, a felső végi állás és korcsma építésére 6515 frtot adott ki a város. Kulturális és humanisztikus intézetek céljaira évek óta körülbelől 21,000 frtot fordított a városi pénztár.

Az 1892-iki zárszámadás a város pénzügyi helyzetének fordulatát mutatja, mert a bevételek tetemesen csökkentek, a kiadások pedig nagyobbodtak. A rendes bevétel kitett 138,631 frt 82 krt, a rendes kiadás 153,917 frtot; hiány tehát: 15,286 frt; ehhez járúltak rendkívüli kiadások, úgy mint: a nagy-huileczy és hutai erdőőri lakások építésére: 2570.81 frt; a járványkórház előmunkálataira 1618.90 frt. Ugyanabban az évben készült el a vasúti állomás melletti honvédkaszárnya, melynek építése 92,200 frtot vett igénybe, mely költség a regále-kötvényekből nyert fedezetet. A

honvédkaszárnya 1892. évi június hó 30-án adatott át rendeltetésének, a midőn is a kassai 9-ik honvéd-gyalogezred 4-ik zászlóalja vonúlt be abba.

Az 1892-iki zárszámadásból kitűnik, hogy az 1890-iki bevételhez képest az 1892-iki bevételek tetemesen apadtak. A bevételeknek ezen apadását főképen a fa- s egyéb anyagoknak csekély értékesítése s azoknak magas előállítási költségei okozták.

Minthogy nem volt kilátás arra, hogy ezek a kedvezőtlen viszonyok a faanyag értékesítése körül egyhamar változni fognak, más részről pedig a kiadásoknál a célba vett alkotások létesítése folytán tetemes szaporodást lehetett várni: előállt az égető szüksége annak, hogy a régi gazdálkodási rendszer gyökeresen megváltoztassék és oly rendszer inauguráltassék, melynél fogva a bevételek rendkívüli eszközök igénybevétele nélkül a folyton fokozódó és a jövőben még nagyobb arányokban növekvendő kiadásokkal párhuzamosan emelkedjenek, hogy így a város fejlesztéséhez támasztott követelményeknek az egyensúly megrázkódtatása nélkül eleget lehessen tenni.

Dr. Nosz Gyula 1893. évi augusztus hó 28-án polgármesterré való választatása után abban a meggyőződésben, hogy minden reális haladásnak alapköve a pénzügyi viszonyok rendezett állapota, első sorban is azok rendezéséhez fogott, értvén ezalatt nemcsak a megingott egyensúly helyreállítását, hanem a további haladáshoz szükséges pénzbeli eszközök előteremtését is. E célból elnöklete alatt kiküldetett egy bizottság, mely a városi erdő az eddiginél jobb értékesítése tárgyában következő javaslatot terjesztett a közgyűlés elé: »A városi failetmény a mostani mennyiségről 40%-ra szállitassék le; a faarak pedig, úgy a tűzelő-, mint az épületfáé, továbbá a legeltetési, a rétek haszonélvezeteért és az erdei lakosok tűzelőfájáért járó díjak emeltessenek fel. A hivatalnokok, egyházi és iskolai

alkalmazottak úgynevezett deputátuma készpénzbeli kárpótlás mellett szállíttassék le. A netaláni fahiány kőszénnel pótlendő, mely célból a város kőszénraktár felállításáról gondoskodjék.« A közgyűlés ezt a javaslatot elfogadta és egyszersmind elhatározta, hogy Adler Ernő fakereskedő-
céggel tíz évre szerződést köt, melynélfogva ez az épületfát átveszi, gőzfűrészt állít, mely 10 év múlva a város tulajdonába megy át, a polgárok deszka- és zsindelyszükségletének előállításáról gondoskodik és ezt a szükségletet, valamint a ház után járó tüzelőfát a meghatározott polgári árban bocsátja a polgároknak rendelkezésére. Ily módon az elébb tüzelőfának használt erdő nagy része épületfának rendeltetvén, az abból származó bevételek tetemesen emelkedtek. Így azok a bevételek, melyek az erdőből különféle czimek alatt befolytak és 1889-ben 65,620 frtot, 1892-ben 70,131 frtot tettek ki, 1894-ben 88,481 frtot, 1895-ben 86,984 frt jövedelmet hoztak. Ezenkívül bérbe adta a város a téglák, a mész s egyéb anyagok elébb házilag kezelt előállítását, miáltal szintén nagy tehertől szabadult meg, anélkül, hogy az egyes polgárok megrövidülést szenvednének.

Ezen reformok életbeléptetésével a város háztartása nemcsak helyre lett állítva, hanem évente tetemes többlet is biztosított, mely többlet a város haladására volt fordítandó. Ennek kimutatására közöljük a túloldalon az 1895. évi költségvetési eredményt, az 1896. évi és 1897. évi előirányzatnak táblázatát:

Igló r. t. város előirányzata az 1897-ik évre.

Folyó szám	T á r g y	1895. évi eredmény a főkönyv szerint		A vármegyei bizottmány által előíra- zott 1896. előirányzat összege		Az 1897. évre előirányzo- tatik a városi tanács által	
		frt		frt		frt	
		kr		kr		kr	
	A) Szükséglet.						
	Rendes kiadások.						
	<i>1. Kezelési költség.</i>						
1	Hivatalnokok fizetése	15675	03	16088	—	18230	—
2	Szolgák bérei	960	—	960	—	1080	—
3	Szolgák ruháztatása	378	82	267	—	369	—
4	Erdei személyzet bérei	4707	60	4195	—	4940	—
5	Erdei személyzet ruháztatása	491	60	510	—	774	—
6	Kegydíjak	510	—	510	—	510	—
7	Díjnokok napidíjai	1070	55	800	—	800	—
8	Uti költségek és napidíjak	491	48	600	—	500	—
9	Irodai szerek beszerzésére	1281	58	800	—	800	—
10	Ujságok és hirdetések	165	13	150	—	150	—
11	Bélyeg-, posta- és sürgönydíjak	186	78	200	—	200	—
12	Küldönczdíjak	120	—	125	—	120	—
13	Épületi fa beszerzése	1404	64	1300	—	1300	—
14	Városi épületek fenntartása	3476	81	4800	—	3310	—
15	Sétatér és park fenntartása	283	53	400	—	400	—
16	Utak fenntartása	2563	45	2000	—	2000	—
17	Hidak, kutak, csatornák fenntartása	475	51	900	—	900	—
18	Városi gazdaságra	3642	51	3500	—	3500	—
19	Fűrészfűrészanyag előállítási költsége	4598	95	1874	—	—	—
20	Zsindely	589	10	190	—	190	—
21	Tégla	995	85	—	—	—	—
22	Mész	1187	47	—	—	—	—
23	Vízicsövek	—	—	20	—	—	—
24	Városi világításra	2563	47	2500	—	2500	—
25	Városház tisztítására és fűtésére	1216	79	500	—	500	—
26	Vízi építmények	283	88	200	—	200	—
27	Államadó	4647	63	4748	—	4748	—
28	Illeték egyenérték	1986	98	—	—	1484	—
29	Favágatási költségek	9317	41	8942	—	3026	—
30	Faszállítás	13108	22	9138	—	—	—
31	Faszénelőállítás	4881	10	5000	—	—	—
32	Erdei ültetés és erdővédelem	3848	64	5781	—	5477	—
33	Erdei utak és hidak fenntartása	1253	83	450	—	600	—

Folyó szám	T á r g y	1895. évi eredmény a főkönyv szerint		A vármegyei bizottmány által elfoga- dott 1896. előirányzat összege		Az 1897. évi előirányoz- tatik a városi tanács által	
		frt kr.		frt kr.		frt kr.	
		frt	kr.	frt	kr.	frt	kr.
34	Kiadások katonatisztek és legénységre	1569	42	1650	—	1650	—
35	Sorozási és átvonulási költségek . .	131	41	225	—	200	—
36	Alkalmatosságok	137	50	100	—	100	—
36/b.	Italmérési adók bérlete és megváltásáért	—	—	—	—	39400	—
Közbiztonsági kiadások.							
37	Közbiztonsági közegzek stb. bérei .	4265	58	4315	—	4900	—
38	Azoknak ruháztatása és egyéb . .	1104	04	896	—	896	—
39	Mezei rendőri személyzet bére . .	614	70	760	—	760	—
40	Tűzoltói szerek rendelkezésre és fenn- tartására	331	31	250	—	250	—
41	Fegyverek élelmezése	78	60	75	—	75	—
42	Tűzkár elleni biztosítási illeték . .	619	03	700	—	700	—
43	Tolonczolási költség	211	80	300	—	300	—
43/b.	Tűzoltói illeték	—	—	—	—	—	—
Közegészségügyi kiadások.							
44	Közegészségügyi személyzet fizetése	2004	70	1765	—	2074	—
45	Különféle közegészségi kiadások . .	826	06	600	—	673	—
46	Huszenle díjak	393	01	340	—	360	—
47	Ápolási és temetkezési költségek vá- rosi szegényeknek	302	52	400	—	400	—
48	Hozzájárulás a megyei ápolási alaphoz	1008	57	1009	—	1009	—
49	Hozzájárulás a megyei tisztek nyug- díjalapjához	336	19	336	—	336	—
Közművelődési és közhasznu kiadások.							
50	Hozzájárulás a pomológiai egyesülethez	159	77	160	—	160	—
51	Hozzájárulás a szépművészeti együlethez .	120	10	120	—	120	—
52	Hozzájárulás a helybeli árvák fenntar- tásához	252	93	430	—	340	—
53	Egyéb különféle könyöradomány .	764	99	600	—	600	—
54	Az iglói r. kath. néptanítók fizetései	4586	66	4300	—	4300	—
55	Az iglói r. kath. néptanítók lakbérei	1075	—	1050	—	1050	—
56	Ugyanazok fialletn. és irod. általány	470	40	371	—	371	—
57	A róm. kath. iskola épületre kiadás	963	55	750	—	729	—
58	A róm. kath. templomra kiadás . .	2016	43	1735	—	1584	—
59	Hozzájárulás az ág. ev. egyh. isk. czélra	5432	—	5432	—	5432	—
60	Az ev. tanítók fialletménye	1855	—	823	—	224	—
61	Az ev. iskola épületre kiadás . . .	893	07	800	—	1200	—
62	Az ev. templomra kiadás	344	40	187	—	200	—

Folyó szám	T á r g y	1895. évi eredmény a főkönyv szerint		A vármegyei bizottmány által elfoga- dott 1896. elfirányzat összege		Az 1897. évre elfirányoz- tatik a városi tanács által	
		frt	kr	frt	kr	frt	kr
63	Az erdei telepeken működő tanítók fizetése és irodai általánya . . .	1400	—	1540	—	1540	—
64	Kiadások templomok és iskolákra .	429	83	447	—	200	—
65	Hozzájárulás az ipar- és kereskedő- iskolához	975	29	1150	—	1150	—
66	Hozzájár. az izr. egyháznak isk. czélokra	1000	—	1000	—	1000	—
67	Az izraelita tanítók failletményei . .	168	—	78	—	78	—
68	Az izraelita iskola épületre kiadás .	61	90	49	—	49	—
69	Kisdedővoda fenntartásához . . .	1131	47	1050	—	1072	—
70	Női ipari iskola fenntartásához . . .	301	92	200	—	—	—
71	Polgári iskola fenntartásához . . .	1774	50	3786	—	4736	—
	Különféle kiadások.						
72	Törlesztési kölcsön	30166	72	13700	—	12600	—
73	Nyilvános ünnepélyességek	213	40	100	—	100	—
74	Haltenyészde fenntartása	405	90	—	—	—	—
75	Különféle kiadások	1144	94	873	—	556	—
76	Vízvezeték fenntartása	—	—	—	—	800	—
77	Városi faraktár kezelése	—	—	—	—	1500	—
78	Az ápolónő fizetéséhez hozzájárulás	—	—	—	—	300	—
	Összesen					154682	—
	Rendkívüli kiadások.						
1	Közegészségi szerek beszerzése . . .	—	—	—	—	400	—
2	Utak és hidak javítása és építése . .	—	—	—	—	4000	—
3	A városi szabályozási terv elkészítése	—	—	—	—	1000	—
4	Kegydíjak	—	—	—	—	1200	—
	A rendkívüli kiadások összege . . .					6600	—
	Főösszeg					161282	—
	B) Fedezet.						
	Rendes bevételek						
1	Pénztári maradvány	2967	07	400	—	494	—
2	Szántóföldek után járó bér	191	96	54	—	50	—
3	Rétek után járó bér	588	57	849	—	800	—
4	Erdei kert és faizási díj	3415	35	3353	—	3356	—
5	Telekbér	1038	—	298	—	858	—
6	Polgári árban eladott hasábfu	21822	80	19300	—	4550	—
7	Haszonfa eladatása után	44662	64	56000	—	70000	—
8	Bányák számára haszonfa						
9	Polg. szükséglet fedez. épületfa után	3739	30	2500	—	2500	—
10	Faszén előállítás után	11196	32	10500	—	—	—

Folyó szám	T á r g y	1895. évi eredmény a főkönyv szerint		A vármegye bizottmány által elfoga- dott 1896. előirányzat összege		Az 1897. évre előirányoz- tatik a városi tanács által	
		frt kr.		frt kr.		frt kr.	
11	Galy és szedett fa eladása után . . .	988	10	700	—	900	—
12	Erdei legelő után bevétel	1124	—	1400	—	1100	—
13	Faizási díj után bevétel	35	90	200	—	200	—
14	Hányda és faizási bér	412	19	800	—	100	—
15	Tégla előállítás után bevétel	3553	07	3000	—	—	—
16	Mész előállítás után bevétel	2553	75	—	—	—	—
17	Fűrészanyag előállítás után bevétel	15847	69	3000	—	—	—
18	Vízi fűrész előállítás után bevétel . .	—	—	200	—	200	—
19	Zsindely előállítás után bevétel . . .	729	05	425	—	425	—
20	Vízicsövek előállítás után bevétel . .	16	—	35	—	30	—
21	Gazdasági tárgyak eladásából	404	—	500	—	450	—
22	Termények eladása után bevétel . . .	59	20	200	—	150	—
23	Butorbér és átvonulási költség	—	—	—	—	—	—
24	Legénys.férőhelyek gyak.-térőrszobadíj	11457	64	12250	—	10000	—
25	Malmok bérei	2472	63	2188	—	2128	—
26	Szállodák és koresmák bérei	4805	50	4541	—	4661	—
27	Italmérés jövedéke	38972	03	1800	—	47400	—
28	Vásárjog bérbeadása	1117	50	900	—	900	—
29	Vadászati jog bérbeadása	60	—	60	—	100	—
30	Halászati jog bérbeadása	104	—	78	—	78	—
31	Vágóhid jövedelme	1937	10	1600	—	1650	—
32	Városi fürdő bére	415	—	415	—	415	—
33	Éjjeli őri illeték	1707	36	1400	—	1400	—
Különféle bevételek.							
34	Államkötvények kamatai	8420	90	8420	—	8420	—
35	Rendőri büntetések	206	69	165	—	200	—
36	A kir. járásbir. hiv. helyis. fűtése után jár	189	—	189	—	189	—
37	Kisdédóvoda fenntartás. hozzájárulás	500	—	500	—	—	—
38	Vigadó-terem jövedelme	255	—	200	—	200	—
39	Ebtartási adó	112	20	150	—	130	—
40	Ipar-bejelentési díjak	180	50	400	—	400	—
41	Települési díjak	50	—	300	—	200	—
42	Járda fektetési költség visszatérítése	10	—	50	—	50	—
43	Tolonczolási költség megtérítése . .	213	77	200	—	200	—
44	Haltényészde jövedelem	575	40	—	—	—	—
45	Folyatási díjak	203	50	200	—	200	—
46	Különféle bevételek	526	23	684	—	200	—
Összesen						165284	—
Felesleg						4002	—

Iglón, 1896. augusztus hó 17-én.

Rosenberg,
számvevő.

Miután ily módon az egyensúly helyre volt állítva, hozzá lehetett látni amaz alkotások keresztülviteléhez, melyeknek megvalósítása a város haladása érdekében égető szükséggé vált. Az 1895. január hó 28-án tartott közgyűlésen terjesztette elő dr. Nosz Gyula polgármester ama, a város szellemi és anyagi érdekeit mélyen érintő, úgyszólván reformprogrammot, melynek megvalósítását céljául tűzte ki. Beszéde folyamán fejtegeti a város önkormányzatának gyakorlását gátló felsőbbbhatósági beavatkozást, a városi szabályrendeletek körül előforduló visszás állapotot, mely az önálló és önkéntes közremunkálkodás és alkotás kedvét elzsibbasztja; a hivatalnokok szorult helyzetét, mely elnyomja a munkakedvet; csekély fizetésöket, melynél fogva kvalifikált ember nem vállal hivatalt, s azért első sorban szükségesnek tartja a hivatalnokok fizetésének felemelését oly mérvben, hogy ha szerényen is, de legalább tisztességesen megélhessenek, hogy idő multával helyzetök mindinkább javulhasson és ez által az ambíció és munkakedv fokoztassék, hogy tőlük a kellő kvalifikáció megkívánható legyen és hogy mellékkeresetre ne legyenek szorulva. Összefüggésben a fizetések rendezésével, szükségesnek tartja a nyugdíjalap létesítését egyrészt a hivatalnokok és családjuk érdekében, de másrészt a város érdekében is, hogy ne legyen kénytelen munkaképtelen hivatalnokokat csupa könyörületességből éveken át hivatalukban megtartani. A fizetések rendezésével együtt fog járni a hivatalnokok helyettesítésének lehetősége és azok előléptetése.

A megvalósítandó célok közül második helyen felemlíti a múlt évben megnyitott polgári iskolának teljes és szaktanfolyamokkal kiegészített fejlesztését, mint oly intézményt, mely mélyen benyúl városunk kulturális és szociális viszonyaiba. Ezzel kapcsolatban szükségesnek tartja az egész elemi oktatás reformálását és községi

alapra való helyezését, mert ez által egyrészt a polgári iskola jövője is jobban volna biztosítva, másrészt sokkal nagyobb mérvben találnának kielégítésre a nagy állami érdekek is, melyeknek istápolása ellenértékéül a kormánynak az eddiginél nagyobb erkölcsi és anyagi támogatására számithatnánk.

Harmadik feladatúl állítja oda a vízvezeték létesítését, melynek bevezetése úgy a város köztisztasági és közegészségi viszonyainak érdekében, mint tűzrendőri szempontból egyikét a legégetőbb szükségeknek képezi. Egyszersmind előadja azokat a módokat, melyek szerint a vízvezetéki terv készítésénél el kellene jární, hogy úgy a város és polgárságának érdekei, mint a célszerűségi szempontok meg legyenek óva.

Czélként említi továbbá egy általános építési terv végleges megállapítását, a város modern képéhez illő redout- és színházhelyiségnek építését, a szegényügy rendezését és szegény árvagyermeknek ellátását és végül czélul tűzi ki az Iglóról Rozsnyón keresztül vezetendő vasút kiépítését, mely által közvetlen összeköttetésbe jutnánk a fő- és székvárossal.

Ezen czélba vett reformok közül az első még ugyanabban az évben valósult meg, a mennyiben az 1895. évi december hó 27-én tartott képviselőtestületi közgyűlés elfogadta a városi polgármester által beterjesztett és egy arra a célra kiküldött bizottság által behatóbban tárgyalt indítványt, mely a városi tisztviselők fizetésének javítására, egy tanácsnoki állás szervezésére, a számvevői állás beszüntetésére és a számvevői teendőknak a mostani tanácsnok hatás- és munkakörébe való beosztására, egyes tisztviselők munkakörének meghatározására, a pénztárak egyesítésére, az alárendelt hivatal- és szolgaszemélyzet bérének felemelésére és mindezek következtében a városi szervezési alapszabályzat némely szakaszainak módosítására vonatkozott.

Ezen közgyűlési határozat értelmében a tisztviselők fizetései következők:

A polgármester évi rendes fizetése . . 2000 frt.

A tanácsnok, főjegyző és rendőr-

kapitányé 1400 »

A jegyző, a pénztárosé 1200 »

Az ellenőr és városi iktatóé 1000 »

A városi ügyészé 600 »

A városi orvosoké 600 »

A városi mérnöké 1000 »

A városi erdészeké 1000 »

A városi írnoké 600 »

A városi állatorvosé 500 »

Ezenkívül minden hivatalnok 16 köbméter fát kap. Azonfelül minden hivatalnoknak ötödévi korpótlékra van igénye, mely az 1000 frton felüli fizetéseknél 100 frt, az 1000 frtnyi és azon aluli fizetéseknél pedig 50 frtot tesz ki. Öt korpótléknál többet senki sem kaphat.

A számvevői állás felhagyatván, a számvevői teendők az állami anyakönyvek vezetésével megbízott városi tanácsnok hatás- és munkakörébe osztattak be. A második tanácsnok a városi rendőrkapitánytól elvont katonai ügyeket és a főjegyző árvaügyekben való helyettesítésének teendőit végzi. A kapitány ezentúl csak a rendőri ügyeket kezeli és köteles a rendőröket a rendőri teendőkben kioktatni. A főjegyző körébe az árvaügy, a városi jegyző főmunkakörébe az ipar- és építési ügy tartozik. A többi ügyek esetről-esetre a polgármester által kiosztatnak. A polgármester helyettese az első tanácsnok, hosszabb időre terjedő helyettesítéseknél a közgyűlés intézkedik. A főbb tisztviselők minősítésére nézve határoztatik, hogy a városi főjegyzőnek és rendőrkapitánynak jogi qualificatioval — értve legalább egy államvizsgát — kell birnia; az egyik tanácsnoki állás betöltésénél ez a minősítés csak óhajt-

hatónak mondatik ki. A két pénztár egyesítése kimondatik. Az egyesített pénztárak személyzete egy pénztárnokból és ellenőrből, egy főkönyvelőből és egy könyvelőből áll.

Ugyanaz a közgyűlés Rosenberg Berthold volt számvivőnek, tekintve 24 évi buzgó működését, 630 frtot, Havlovek József volt építészeti igazgatónak pedig 600 frt kegydíjat szavazott meg. Egyszersmind elfogadja a közgyűlés a polgármester által beterjesztett indítványt, mely egy városi nyugdíjalap megteremtését célozza és ezen nyugdíjalap mikénti létesítése és a nyugdíjazás mely elvek szerinti foganatosítása tervezetének kidolgozásával megbizza a polgármester elnöklete alatt a hivatalnoki kart.

Ezeket a reformokat megelőzték azok az intézkedések, melyek egy *polgári iskola* felállítására vonatkoztak. A városi tanács belátván egy polgári iskolának a mi viszonyaink között a jövőre alig belátható előnyökkel járó fontosságát, már az 1894—95-dik iskolai évben felállította annak első osztályát; a következő években azt fokanként tovább fejlesztette és érintkezésbe lépett a magyar kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterrel annak állami kezelésbe való átvétele iránt. A miniszter készséggel veszi át az iskolát, ha a város annak céljainak megfelelő épületet emel, mire a város készenk is nyilatkozott. Ezzel kapcsolatban intézkedések történtek, hogy a polgári iskola mellett egy szakipariskola létesíttessék és az e tekintetben folytatott tárgyalások már is eredményre vezettek, a mennyiben a m. kir. kereskedelemügyi minister hajlandónak mutatkozott egy műasztalos- és építőmesteri tanfolyammal összekötött szakipariskolát létesíteni, melynek épületét szintén a város fogja emelni. S ezzel oly intézmény birtokába jut a város, mely hivatva lesz a nagyon is aláhányatlott iparososztályunknak tekintélyét újra emelni és karöltve a polgári iskolával és az ujonnan

szervezendő alsófokú ipariskolával tönkrement iparunknak új lendületet adni.

A harmadik és legnagyobb szüksége volt a városnak, hogy *tiszta és egészséges ivóvízhez* jusson. Az arra irányuló törekvések már régebbi keletűek ugyan, de mindig csak az üres szónál feneklettek meg, míg végre az új polgármester erélyesen látott a dologhoz és ezt az ügyet is határozott fellépésével csakhamar dülőre vitte. Már 1894-ben megvizsgáltatta a városi kutakat, mely alkalommal dr. Steiner Antal, a m. kir. lőcsei vegyelemző-állomás főnöke konstataulta, hogy a városi kutak egy-kettő kivételével hasznavehetetlenek, a mennyiben ivóvízök organikus anyagokkal saturálva van, tehát egészségtelen és a járványos betegségek legjobb előmozdítója. De szükséges volt a vízvezeték létesítése még tűzkár elleni biztonsági szempontból is, a mennyiben a városnak nem egy területe teljes vízhiányban szenvedett, mely a tűz oltását lehetetlenné tette.

Ezen indokok által vezérelve, már 1894-ben megszavazott a városi tanács 3000 frtot az előmunkálatok elkészítésére és ezek foganatosításával megbizta a budapesti Walser Ferencz czéget. A Walser-czég által készített és Farkas Kálmán, mint a m. kir. földmívelésügyi ministertől szakértőnek kiküldött kir. főmérnök által felülbírált vízvezetéki építési tervzet és költségvetés egy ebben az ügyben kiküldött bizottság által tárgyalatott és ennek a kir. főmérnök szakvéleménye alapján adott véleményes jelentése folytán az 1895. évi december hó 27-dikén tartott közgyűlés következő határozatokat hozott:

1. A városi képviselőtestület túlnyomó szavazattöbbséggel kijelentvén, hogy a vízvezetéket égető szükségnek tartja, annak építését elhatározza.

2. Egyhangulag kimondja és elhatározza, hogy a vízvezeték a Walser Ferencz czég által készített, felül-

vizsgált és kivitelre alkalmasaknak talált tervek szerint, egyelőre csak a »Márkus- és Gyula«-források vízének foglálásával és a városba való bevezetésével létesítessek és a kivitelre nézve zártajánlati versenytárgyalás tartassék.

A bemutatott tervek szerint a városi csőhálózat 31 tolattyúval, 48 tűzcsappal, 11 nyilvános kúttal és 8 légszeleppel volt felszerelendő és egy 500 köbméter = 5000 hektoliter űrtartalmú, két egymástól független szakaszra osztott vízszolgálati medencze előállítandó. Az összes költségek 122,100 frtra voltak előirányozva, melyek egy felveendő amortisationalis kölcsönnel lesznek fedezendőek. Az 1896. évi január hó végén tartott versenytárgyaláson Knuth Károly budapesti cég nyerte el a vízvezetéki munkálatokat, keresztülviteli költségeit 85,661 frtban állapítván meg. A munkálatok csakhamar megkezdődtek, a sziklába vájt és betonnal kirakott, 5000 hektolitert tartalmazó víztartó-medencze a »Schöbchen«-en épült fel és ebből öntött vascsövek vezetnek a városba. Az építkezések folyamában 20 nyilvános kút állíttatott fel és 50 tűzcsap rendeztetett be. Az építésre való felügyelet Farkas kir. főmérnök gyakorolta. A kész mű még ez év folyamán szeptember hóban adatott át rendeltetésének.

Azon tényezők közül, melyek városunkat a modern városok sorába emeltek, fel kell említenünk a vízvezeték mellett a *villamos világítást*, melynek megvalósítását különösen Münnich Kálmán bányaigazgatónak és az új polgármesternek köszönhetjük. 1894-ben április 15-én tartotta a villamvilágítási részvénytársaság alakuló gyűlését. A társaság 100,000 frt teljesen befizetett alaptőkével alakult meg, mely összeg 1000 db 100 frtos részvény kibocsátása által szereztetett be. A Siemens és Halske cég, mely a villamos világítást bevezette, maga jegyzett 500 darab részvényt, átengedvén a helybeli részvényeseknek az elsőbbséget olyformán, hogy azoknak befektetett tőkéjük

után 5¹/₆-os kamat biztosított. A befektetések és berendezések 5⁰/₁₀-kal törlesztetnek, úgy hogy 16 év lefolyása alatt az egész vállalat a helybeli részvényesek tulajdonába és 20 év alatt az egész befektetés törlesztve lesz. Az évi törlesztési összegből a Siemens-féle részvények visszavásároltatnak és érvényteleníttetnek. A szerződés a várossal megkötöttén, az építés megkezdődött. A telep két turbinával egyenként 100 lóerőre s egy állandó gőzgéppel 120 lóerőre, továbbá 5 dynamogéppel rendeztetett be és képes 2000 egyszerre égő vagy pedig 2500 dbb instalált 16 gyertyafényű és 6 ívlámpát a szükséges elektromos erővel ellátni. A vezetékek az egész városban ágaznak szélylyel és a főutczában majdnem minden házba be van vezetve a villamos világítás. Az elektromos áram erőátvitelre is használtatik fel és már jelenleg is több kisebb motor van használatban a cséplésnél, a gép- és bőrgyárban stb. A városi villamos világítás 1894-ben december 22-én adatott át s nemsokára azután a magánfeleknek is. A részvénytársaság elnöke: Münnich Kálmán, igazgatósági tagjai: Fischer Miklós, Genersich Aladár, Wiedenhieber Béla; a felügyelő-bizottság tagjai: Windt Imre, Dr. Posewitz Tivadar és Scultéty Ede.

Végül felemlítjük, hogy a redouthelyiség, szálloda és színház építése komolyan tervbe van véve s hogy a város szabályozási- és építési terve munkálatban van; az 1896-ban épített és a vasúti állomáshoz vezető új út már az új építési terv szerint vette irányát. Továbbá hogy az Iglóról a bányavárosokon keresztül Rozsnyóra építendő vasútnak tervei a m. kir. kereskedelmi miniszter által már jóvá vannak hagyva és hogy a tárgyalás az érdekeltséggel legközelebb meg fog indíttatni. S így alapos a reményünk, hogy nemsokára egyenes és sokkal rövidebb összeköttetésbe jutunk az ország szívével, melynek hatalmas érverése

bizonyára ki fog hatni a mi városunk élénkebb fejlődésére és haladására is!

A város fejlődéséhez és az idegen forgalom emelésére hozzájárult *Igló-Fürdő* nyaraló- és fürdőtelep létesítése is. A bányászat hanyatlásával az Igló-Huta szép völgyében elhagyatva, rombadőléssel fenyegetve állott a János-Huta, melyet tulajdonosaitól egy Klein Otto, Kostialik István, Schwarcz Lajos, Münnich Kálmán, dr. Münnich Aurél, Neubauer Lajos, Marschalko József és Klug Otto tagokból álló részvénytársaság megvett és mintegy 45,000 forint befektetéssel nyaraló- és fürdőhelylyé alakított át. 1892-ben az iglófüredi társasághoz társul szegődött az iglói hitelbank, miáltal az alaptőke 120,000 forintra emelkedett. A régi salakhalmazatok begyepesítették, az egész terület díszkertté alakíttatott át és újabb épületek emelkedtek, úgy hogy jelenleg 140 vendégszoba áll 400—500 fürdővendég rendelkezésére. A telep hidegvízgyógyintézettel van ellátva; kényelmes és tágas verandával ellátott vendéglő, szép társalgóterem, kuglizó és játszóterek szolgálnak a többnyire budapesti és alföldi vendégek szórakoztatására. Az új részvénytársaság elnöke: dr. Münnich Aurél; az igazgatóság tagjai: Münnich Kálmán, az egész vállalat megteremtője és lelke, továbbá Ujlaki Jenő és Trompler János. Fürdőorvos: dr. Neubauer Lajos. Gyöngye a fürdőnek a Királyforráshoz vezető sétaút, valamint az u. n. vízvezetéki sétaút, mely az 1869-ben alapított haltenyésztő tavakhoz vezet.

2. Egyház és iskola.

A nyilvános politikai közélet teréről leszorított polgárság addig is, míg a közállapotok változtak, más téren igyekezett tevékenységének érvényt szerezni, oly alkotásokat hozván létre, melyek míg egyrészt a város haladásának, jólétének emelésére voltak irányítva, addig más-

részt egy boldogabb jövő alapját megvetni voltak hivatva.

Igy mindjárt e korszak elején az iglói polgárok közóhaja oda irányult, hogy a régi szép tornyot, mely 1849-ben a tűzvész áldozata lett, újra felépítsék és azt teljes diszében helyreállítsák, valamint hogy a tönkrement harangokat átöntsék és azoknak hajdani összhangzását ismét létre hozzák. Hosszú tanácskozás után kimondták a katolikus és lutheránus polgárok a harangok közös használatát és már 1856-ban hozzáfogtak azoknak átöntéséhez, szerződést kötven Schaudt, pesti harangöntővel, ki még ez évben ősszel hozzálátott a templom körüli régi temetőn a szükséges alapkövek ásásához. 1857-ik évi tavasszal hozzáfogtak az öntözéshez és már augusztusban készen voltak a sikerült harangok. Az új harangokat szeptember elsején szentelte fel Zaboyzsky szepesi püspök, 1848-ban volt iglói plébánus és néhány nap múlva a katolikus és protestáns tanuló ifjúság húzta fel azokat a toronyra.

A legkisebb harang felirata következő:

»Reggel, délben, est-hajnalban

Dicsérd Istent imádságban!»

»Pesti Schaudt András által öntetett Iglón 1857.«

A második »Mária Terézia« nevű harangon következő felirat olvasható:

»Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango.«

»Üdvöz légy! te földnek népe,

Üdvöz légyre hívlak égbe.«

»Fusa per Andream Schaudt Igloviae 1857.«

»Dum benedicta sonat, sit in his benedictis signis.«

A »Concordia« harangon következő felírás van:

»Concordia soll ihr Name sein,

Zur Eintracht, zu herzinnigem Vereine

Versammle sie die liebende Gemeinde.«

Gegossen in Igló durch Andreas Schaudt aus Pest 1857.

»Venite, ad oremus Dominum.«

A legnagyobb »Urban« nevű harang mérésénél midőn a 98-dik mázsát rátették a mérlegre, ez utóbbi összetört, tehát feltehető, hogy 100 bécsi mázsánál többet nyom az Urban-harang, melyen a legtöbb disz és felirat van; még pedig:

»Nata sum 1647, dein Martis invasione 1849 vitata, iterum 1857 sumptibus civitatis, Fundi campanarum communis et ecclesiae utriusque: Rom. catholicae et Aug. conf. addictorum cum consociatis tribus

Per Andream Schaudt pestiensem in honorem Patronae civitatis hic loci refusa et pondere aucta munera hoc tempore gerentibus

Joanne Schimenszky consule,

Ignatio Rheindl parochó,

Joanne Fábry V. D. minister,

Jos. Trángous et Joanne Glos ecclesiae evang.

J. Samuele Klein senatore,

Carolo Romy ordinarius et

Gustavo Scholez vice-notarius,

electae communitalis civ. membrís

Dzurilla Joanne, Fleischer M., Gärtner J., Gramotzky Ig. Henslik, Jäger Math., Münnich Sam., Schertl Vinc., Scholtz E. T., Szendeczy Samu, Szontágh Eduard et Weisz And.»

A harangon van a város czímere is. Igló városának *teljes czímere*: a koronázott boldogságos Szűz Mária, jobbjában a királyi bottal; bal kezével tartja a pajzsot, melynek közepén egy edény van három rózsával; alakjától jobbra s balra kalapács és véső látható. A város pecsétnyomóin sokszor hiányzik Mária képe, rendesen csak a bányászat jelvényei, kalapács és véső fordulnak elő, néha csak a virágedény a három rózsával. A reformáció előtt a pecséteken mindig látható Mária képe s így valószínű, hogy azt későbben vallási tekintetből hagyták el. A czímerben található három rózsáról több monda kering a nép között. Az egyik monda szerint a tatárjárás alkalmával minden elpusztult, úgy, hogy midőn a lakosok az erdőből visszakerültek, nem volt semmijök, csak egy leány hozott egy virágedényben egy rózsát

három bimbóval; ez volt az egyedüli tárgy, melyet megtudtak menteni és ezt azután felvették a város címérébe. Egy másik monda szerint a Mária-templom főoltára előtt Igló legszebb leányát gyilkolták meg a husziták és annak a véreből fakadt ki a rózsatő a három rózsával. A rózsák az iglói címerben Mária jelvényeihez tartoznak s így Máriának, mint az ég királynéjának kiegészítő részei és a Mária-kultusz egy mindenesetre eredeti felfogására vallanak.

Az 1849-ben romba dőlt tornyot, melyet ideiglenes tetővel láttak el, csak 1893-ban sikerült régi fényében restaurálni. A 87 méter magas, gothikus stílusban épült torony Steindl Imre műegytemi tanár terve szerint és Fróde Vilmos állami építész felügyelete alatt készült és 42,000 frtba került, mely összeghez a m. kir. kincstár, mint kegyúr, 13,500 frttal, a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter a műemlékek fentartási alapjából 6000 frttal, a harangalap 9200 frttal, Igló városa pedig 12,140 frt készpénzzel és 1160 frt értékű anyaggal járult. Ugyanakkor a templomot is stílszerű tetővel látták el. Az építkezés véglegesen csak 1894-ben fejeztetett be, a mikor is szept. 11-én a városi képviselőtestület rendkívüli közgyűlést tartott, melyen felolvastatott a torony történeti múltjára és a befejezett restauracionalis munkálatokra vonatkozó és Lehoczky Jenő főjegyző által szerkesztett okmány. Ezt az okmányt a következő napon dr. Nosz Gyula polgármester a templom főbejárata felett a falba alkalmazott és a város címérét ábrázoló zárókőbe helyezte a jelenleg dívó arany-, ezüst- és nickel pénznemek egy-egy példányával egyetemben és átvevén Hermann építőmestertől a kész épületeket, lelkes beszédet intézett a nagy számban összegyűlt közönséghez, melynek végeztével megtette a szokásos három kalapácsütést a Király, a Haza és Igló városa nevében.

Az iglói ág. ev. egyházközség temploma felszentelésének századik évfordulója alkalmából szintén restaurálta

úgy kívülről, mint belülről, tágas templomát. A tetőt rézpléhvel látta el, kiépíttette az északi és déli homlokzatot és belül egyszerűen, de izlésesen kifestette és diszítette; az oltárt és orgonát megújíttatta és az egész templomot új padlóval látta el. A restaurálási költségek 28,000 frtot tettek ki, mely összeget az alig 1200 lelket számláló, de hithűségben és áldozatkészségben mindenkor kitűnő hitközség hivei és idegenben élő fiai áldozták egyházuk oltárára. Az egyházközség női hivei 400 frtnál többet adakoztak egy szép csillárra, Thern Augusta pedig gyönyörű pirosbársony, aranybetűs feliratos oltár-, szószék- és keresztelő-medenceze takarókat ajándékozott az egyháznak, melyek művészetileg vannak himezve. 1896. évi október hó 4-én az iglói ág. ev. egyházközség nagyszerű ünnepélyt rendezett a templom felépítésének százéves fordulója alkalmával. A magasztos ünnepélyen résztvett Zelenka Pál tiszakerületi ev. püspök, a Szepesség és környéke számos egyházának képviselői, a vármegye képviselője, a városi hatóság, a helyben állomásozó cs. és kir. helyőrség és a m. kir. honvédség, az egyháztanács, a gymnasiumi-, elemi- és polgári iskolai tanulóifjuság, a r. kath. értelmiség és az izr. hitközség, mely ez alkalommal 1000 koronát adományozott a helybeli főgymnasiumnál létesítendő ösztöndíj-alapra. A szépen feldisztított és teljesen megtelt templomban tartott offertorium után az egyházközség ugyancsak a templomban díszközgyűlést tartott, melyen a megható ünnepély összes részleteivel és az azon tartott beszédekkel az utókor számára jegyzőkönyvileg megörökítettett. Együttal jegyzőkönyvbe foglaltattak Topscher György egyházfelügyelőnek elévülhetetlen érdemei, melyeket magának a templom renoválása körül szerzett. Délben nagy díszbéd volt, melyen 200-nál többen vettek részt a helybeliek és a nagyszámú és előkelő vidéki vendégek közül. Ezzel a lélekemelő ünnepélyvel az iglói ág. evang.

hitközség egyháztörténete ismét egy öröndetes és díszes lappal, Igló városa pedig egy díszes épülettel lett gazdagabb.

1893-ban szenteltetett fel az új evang. templom Hollópatakon, melynek költségeihez Igló városa 3708'93 forinttal és építőanyaggal járult.

A szabadságharc leveretése után az iglói protestáns egyházra is súlyos idők következtek. Az 1850. évi február 10-iki Haynau-féle edictum Pákh Mihály lelkészt, mint superintendenst letette hivataláról, majd »a forradalomban való részvéte miatt« a kassai haditörvényszék halálra ítélte, mely ítélet azonban kegyelem útján négy évi várfogságra változtatott. Míg ő börtönben sínylődött, azalatt egyháza nagy megpróbáltatásoknak volt kitéve. Az abszolút kormány az iskolaügyre is rátette kezét, életbe léptetvén az »Organisations-Entwurf«-ot, mely az iglói iskolát is válságos helyzetbe sodorta, mert az iskolának a kiadott tervezet szerint való berendezése nagy anyagi áldozatokat kívánt. De a protestáns hívek áldozatkészsége ezen a nehézségen is keresztül segítette az egyházat. Az 1853-ban Trangouss Lajos és Nadler Károly kezdeményezése folytán a hívek között eszközölt gyűjtés, mely 26,000 forinttal gyarapította az iskolai alapot, majd Trangouss Lajosnak 1855. augusztus 17-én bekövetkezett halálakor az evang. egyházra szállt hagyománya, mely lakóházból és 30,000 frt értékű vagyonból állott és Trangouss Józsefnek 1861-ben október 14-én történt elhúnyta alkalmával szintén az ev. egyháznak végrendeletileg adományozott mintegy 100,000 frt értékű vagyona lehetővé tették, hogy az ev. egyház iskolaügyét a rendeleteknek és a kor kívánalmainak megfelelőleg rendezze és fejlessze.

Már az 1853-ik évben bővítette az elemi iskolát még egy osztálylyal; 1856-ban felállította az algymnasiumot és 1861-ben elhatározta az iglói egyház, hogy azt főgym-

Α ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Schmidt, Igló.

násiummá fejleszti. Ugyanabban az évben elhatározta a városi képviselő-testület, hogy az ev. egyháznak iskolai szükségleteinek fedezésére 2129 frtot szavaz meg, ugyanannyit, mint a mennyit a város a kath. tanítók fizetésére fordított, mely összeg azután az évek folyamán jóval magasabbra emelkedett. 1866-ban az iglói ev. főgymnasium nyilvános főgymnasiummá lett. A tanulók számának hirtelen felszaporodása égető szükséggé tette egy új épületnek emelését. Az építés ügyét Igló városa is hathatósan elősegítette, a mennyiben az épülethez szükségelt építőanyagoknak egy részét ingyen, más részét pedig mérsékelt áron bocsátotta az egyház rendelkezésére. A gymnasiumi épület átalakítása 1867-ben fejeztetett be.

Az 1868. évi XXXVIII. t.-cz. és az 1883-ban életbe lépett középiskolai törvény több üdvös intézkedésre indította az iglói egyházat is. A népiskolát, mely eddig részben a gymnasiumi rektor vezetése alá tartozott, külön igazgatás alá helyezte; 1874-ben a második elemi osztályt, 1876-ban pedig az első elemi osztályt is két évfolyammá választotta szét, úgy hogy a népiskola ezentúl 4 osztályból állott és a kor kívánalmainak megfelelő intézetté lett. Majd 1880-ban Topscher György egyházfelügyelő indítására egy polgári leányiskola állíttatott fel; az új iskola a Trangouss-féle házban helyeztetett el, mely czélszerűen átalakíttatott. Az átalakítási munkálatokhoz szükséges építőanyagot Igló városa ingyen szolgáltatva és azonkívül az iskola belső felszerelésére még 1800 frtot adományozott. 1883-ban a leányiskola négy osztályú polgári leányiskolává alkíttatott át.

Az új középiskolai törvény mind fokozottabb követelményei, a nagy arányokban felszaporodott könyvtári és muzeumi tárgyak elhelyezésére szánt gymnasiumi helységek szűk volta, a tanárok csekély fizetése 1893-ban arra indította az egyházat, hogy a gymnasiumnak az igények-

nek megfelelő újjászervezése végett a magyar kormányhoz államsegélyért folyamodják. A tárgyalások megindultak és az 1896-ik év folyamán a m. kir. vallás- és közoktatásügyi minster, dr. Wlassics Gyula 90,000 frtot szavazott meg az új iglói gymnasiumi épületre; ezenkívül a megkötendő szerződés szerint évenként 16,000 frttal járul hozzá a fentartási költségekhez. Oly eredmény, mely bizonyára hozzá fog járulni ahhoz, hogy a gymnasium az eddiginél fokozottabb mértékben fogja Igló városának értelmi és erkölcsi mivelődését előmozdítani.

Az iglói ev. egyházban 1848 óta következő egyházi s iskolai előjárók és tanerők működtek:

Lelkész: Fábry János, volt XIII. városi esperes, 1852—1896.

Egyházfelügyelők: 1825—1861 Trangouss József, 1861—1863 Fest Imre, 1863—71 Glós János, 1871—75 Prihradny Guido, 1875—84 Topscher György, 1884—86 Münnich Adolf, 1886—1891 ifj. Marschalkó József, 1891—Topscher György.

Iskola-felügyelők (első- és másod): 1852—68 Szontágh Ede, 1852—65 dr. Posewitz Sámuel, 1866—68 Münnich Adolf. — 1868—84 Münnich Adolf, 1868—69 Scholtz Gusztáv, 1871—79 Jantner Bernát, 1880—83 dr. Lorx Sándor, 1883—84 ifj. Marschalkó József. — 1884—86 dr. Lorx Sándor, 1884—86 Jantner Bernát. — 1886—94 Fest Ottó, 1886—92 Scholtz Vilmos, 1894— Münnich Kálmán.

Rendes és segédtanárok: Kellner Károly (rector) 1846—66, Mikolay János (segédtanár), 1847—49, Mikolík Gyula (segédtanár) 1849—52, Bogsch János (s. t.) 1852—54, dr. Tavasi Lajos (rendes tanár) 1855—77, Jantner Bernát (r. t.) 1855—59, Pákh Károly (r. t.) 1856—, ki 1896-ban tartotta tanári működésének negyvenéves jubileumát, mely alkalommal a király ő felsége által a koronás arany érdemkeresztrel lett kitüntetve, volt tanítványai pedig a helybeli

főgymnasiumnál nevének megörökítése végett 1000 frtos ösztöndíj-alapot létesítettek. Ujtelky Samu (r. t.) 1859—62, Möszl Gusztáv (ének- és tornatanár) 1860—68, Kuntz Ödön (r. t.) 1862—, Kövi Imre (r. t.) 1862—, Jermy Gusztáv (r. t.) 1863—80, Payer Jenő (r. t.) 1864—94, Lindtner Ernő (s. t.) 1864—65, Guhr Márton (r. t.) 1865—, Scholtz Ágost (r. t.) 1865—71, id. Kertscher Ede (s. t.) 1866—97 három hónapig, Jeszenszky Pál (r. t.) 1867—92, Madarász Gusztáv (francia ny. tan.) 1857—74, Philipp János (néptan., ének és torna) 1868—72, Bogsch Albert (s. t.) 1869—70, Beck Tivadar (tornatanár) 1869—71, Róth Márton (r. t.) 1870—, Geyer Gyula (r. t.) 1871—, Putsch Tóbiás (ének és tornat.) 1872—75, Zimann János (r. t.) 1875—, Schermann Samu (ének- és tornat.) 1876—, Bock Arthur (s. t.) 1876—77, Vandrák Gyula (r. t.) 1877—, Theisz Gyula (s. t.) 1878—79, Münnich István (s. t.) 1879—82, Fischer Miklós (r. t.) 1880—, Marcsek Andor (r. t.) 1882—, Adriányi Antal (hitoktató) 1888—89, Nikházy Frigyes (r. t.) 1889—, Geyer Miklós (hitoktató) 1889—90, Thern László (hitoktató) 1890—, Kiss Albert (r. t.) 1893—.

Elemi népiskolai tanítók: Scherffel János 1826—74, Noszágh János 1853—59, Möszl Gusztáv 1859—68, Philipp János 1868—, Mück Sándor 1874—76, Kertscher Ede 1874—, Marton Károly 1876—, Schumann Sándor 1876—86, Seltenreich Hugó 1886—94, Kintzler Árpád 1895—.

Polgári leányiskolai tanítók és tanítónők: Münnich János 1815—1852, Fábry János 1852—56, Weber Ármin 1856—57, Bömisch Ede 1857—1895, Alexy Emilia 1880—96, Bretz Berta 1880—81, Kellner Mária 1880—1895, Dobó Adolf 1881—, Komjáthy Sándorné Egry Erzsébet 1894—95, Seltenreich Hugó 1894—, Scholcz Ines 1895—.

Iglói róm. kath. egyházának plébánosai 1848 óta: dr. Zaboyszky László 1846—50. Szepesi tiszteletbeli kanonok, lőcsegyházkerületi esperes-tanfelügyelő, kir. isk. tanácsos,

vége szepesi püspök. Reindl Ignác 1851–68, kerületi esperes. Jurkovich Henrik 1868–58. Apát, kerületi jegyző. Kostialik István 1885–90. Apát, esperes, 1890. évben szepesi kanonok. Hradsky József 1891–93. Háji prépost, 1893-ban szepesi kanonok. Dr. Beerwaldsky János 1894–. Boóli apát, sz. széki ülnök, a lőcsei egyházkerület esperese és tanfelügyelője.

Az iglói r. kath. iskola tanerői 1848 óta: Kovalcsik József 1831–67, Gramoczky Ignác 1834–67, Zimmer Róbert 1854–56, Herbst József 1855–58, Bukovinszky János 1849–72, iglói tanácsos, később helyettes polgármester, Kozmund Károly 1857–97, Hoffmann Venczel 1858–89, Gulyás János 1867–, Potomcsik Zsigmond 1867–, Alexy Jakab 1873–, Székács Pál 1874–78, Leszniczky János 1881–, Mózer Gusztáv 1879–84, Ebergényi Miksa 1885–, Vilcek János 1884–95, Amler Antal 1890–94, jelenleg a m. kir. állami tanítóképző-intézetnél tanár, Beerwaldsky Kálmán 1895–.

Az iglói róm. kath. egyház 1848 óta számban és erőben növekedett. Ez idő alatt a kath. templom a hívek adakozásaiból és a templom pénztárából, Kostialik István apát-plébános vezetése mellett, fényesen restauráltatott; kár hogy nem egészen stílszerűen. A szentély szép üvegfestett ablakait ő Nagyméltósága, Császka György, mint szepesi püspök ajándékozta, a ki egyszersmind az r. kath. iskola részére 1000 frtos alapítványt is tett. Alapítványt tett még ezenkívül szintén a róm. kath. iskola részére Gotthard Vilhelmine (200 frt), oly kikötéssel, hogy annak évi kamatait egy szegény, de szorgalmas leánytanuló élvezze.

A r. kath. elemi iskola épületét Igló városa állította fel mint kegyúr 1877-ben; a miről a városi közönség által a falba bemélyesztett ércztáblán levő felirat is tanúskodik, melynek szövege: »Róm. kath. iskola. Felépítettett Igló városa mint kegyúr által. 1877.«

Ezen épület 8 teljesen berendezett tan- és 1 díszteremből, továbbá testgyakorlati csarnok, tanácskozó terem és könyvtári szobából áll.

A *városi polgári iskola*, mely 1894 óta fokozatosan fejlesztetik, jelenleg 3 osztályból áll és ideiglenesen, míg a város új épületet emel, a régi kórházi épületben van elhelyezve. Tanerői: Bacsányi József, Haitsch Béla, Löw Gyula és Simó Géza.

Az *izraelita népiskola*, melynek fentartásához Igló városa 1000 frttal járul, két egyesített osztályból áll és magánházban van elhelyezve. Tanerői: Löwy Mór és Schlesinger Benő.

A *városi óvoda*, melyet 1877-ben a város támogatása mellett az iglói nőgyesület alapított és 1896 óta teljesen a város tart fenn, külön épületben van elhelyezve. Óvónők: Börkeyné és özv. Mikolayné.

Az alsófokú *ipar- és kereskedelmi iskolában*, melynek fentartására a város 1000 frtot áldoz és mely a kath. népiskolai intézetben van elhelyezve, a helybeli tanerők végzik a tanítást.

Ezekén a tanintézeteken kívül van Igló területén még Iglóhután, Kis-Hnileczen és Hollópatakán egy-egy népiskola, melyeket szintén a város tart fenn.

Végül a tanügyet szolgálja még Iglón a *magyar kir. állami tanítóképző intézet*, mely 1871-ben alapított. Igló városa épületéhez ingyen telket adott, éppúgy ingyen épületfát, azonkívül téglát és meszet előállítási áron és évente 50 öl tüzelőfát. Első igazgatója dr. Emericzy Géza volt, utána Somogyi, jelenleg Arányi Antal. Jelenlegi többi tanerői: Putsch Tóbiás, Kövi Imre, Zimann János, Karoliny Mihály, Strauch Gyula, Huziák Lukács, Amler Antal és Belitzky Gusztáv.

3. Birtokviszonyok, népesség, földmivelés, ipar és kereskedelem.

Igló városának *területe* összesen 17924 katastrális holdat és 1146 □ ölt = 10315'6734 hektárt tesz ki. Ebből esik szántóföldekre 3155 hold 1529 □ öl = 1816'2514 hektár; kertekre: 62 hold 271 □ öl = 35'7782 hektár; rétekre: 1082 hold 1076 □ öl = 623'0772 hektár; legelőre 224 hold 627 □ öl = 129'1371 hektár; erdőre: 12966 hold 752 □ öl = 7462'2029 hektár; földadó alá nem eső terület: 443 hold 91 □ öl = 249'2241 hektár. Vagyis százalékokban kifejezve: az összes területnek 17.61%-a szántóföld, 0.35%-a kert, 6.04% -a rét, 1.025%-a legelő, 72.34%-a erdő és 2.41%-a földadó alá nem eső terület (házhelyek, utak stb.)

A *lakosság száma* az 1890. évi népszámlálás szerint 7345 lelket tett ki. Ezek közül volt magyar: 786, vagyis 10.70%; német 2300, vagyis 31.31%; tót 4124, vagyis 57.47%; egyéb nyelvű 45, vagyis 0.52%. A vallás szerint volt: római katolikus 5328, vagyis 72.53%; görög katolikus 81, vagyis 1.10%; görög keleti 3, ág. evangélikus 1388, vagyis 18.89%; ev. református 112, vagyis 1.52%, unitárius egy, egyéb keresztény hitfelekezetű 3, izraelita 429, vagyis 5.84%. A lakóházak száma 844.

Tekintetbe véve, hogy 1890-ben a születések száma 256, a halálozások száma 222 volt, 1892-ben 288 és 224; 1893-ban 299 és 239; 1894-ben 313 és 276; 1895-ben 324 és 264; 1896-ban a születések száma 341 és a halálozások száma 241, látjuk, hogy azóta a születések száma 85-tel szaporodott, a halálozások száma pedig csak 19-el nőtt, a mi egyrészt a nép szaporodását, másrészt a halálozási arány csökkenését, vagyis a közegészségügyi viszonyok javulását mutatja. Esketés volt az 1896-dik évben 80. A fenti adatok alapján biztosan felvehetjük, hogy a lakosság száma mai napon a 8000-et meghaladja.

A rohamos haladás jelen századában a folytonos változás és átalakulás korszakát éljük. Ez az átalakulás kihat helyenként a várost környező területre is, a mennyiben a *földmívelés* szolgálatában állott terület mind szűkebbre szorul. Így van ez Iglón is. Ott, hol hajdan az iparos-földmives polgár ekéje szántott, ma a vasut fütyöl és gyárak kéményei füstölögnek, az egykori szántóföldeken új házak emelkednek; a vasuti állomás, a katonai gyakorlóterek és az újonnan létesült ipartelepek teteme-sebb területet vontak el a földmíveléstől. Ehhez járúl a mezőgazdaságnak általános szomorú állapota, az alacsony árak okozta bérleti összegek leszállása, a földnek parcellákra való túlságos széttagoltsága, mely mellett okszerű gazdászatról szó sem lehet, vagy legalább annak űzése nagyon meg van nehezítve, a munkaerő hiánya és más, a földmívelés jövedelmezőségét befolyásoló tényezők. Azon hiányt, mely a kedvezőtlen mezőgazdasági viszonyok következtében beállott, egyes gazdák okszerű állattenyésztés segítségével és helyes üzemtervek behozatalával igyekeznek pótolni. De az iglói gazdák legnagyobb része feladta a küzdelmet, a kis iparosok megszűntek mint gazdák működni. A még meglevő gazdák az új mezőrendőrségi törvény behozatalával szavazattöbbséggel a szabad gazdálkodás mellett foglaltak álláspontot, minek hátránya most abban nyilvánul, hogy a legeltetés teljesen ki van zárva. Jelenleg egy új gazdasági rendszer életbe léptetésén fáradoznak.

Mily alárendelt szerepet visz mai nap Iglón a földmívelés, mutatja az a körülmény is, hogy 100 holdnál nagyobb birtokon csak két gazda: Windt Imre és Jantner Armand gazdálkodik. Ezeken kívül a mi viszonyainkhoz képest nagyobb gazdák még: Bogsch Lajos, Széll László, Gally Ede, Nosz János, özv. Schwartz Zsuzsanna, Frenda Gyula (bérletföldéken), Fleischer Lajos, Fröhlich András.

Egyes nagyobb gazdák, mint Ujlaki Jenő, Topscher György bérbe adják földjeiket. A többi kisebb gazdák máról holnapra tengődnek és a korral haladni nem akaró maradiságukban lassanként elpusztúlnak.

S vajjon találunk-e ezért a veszteségért kárpótlást a városok kifejtésének, ha nem is egyedüli, de mindenestre főszeközében, az iparban? Mert, hogy ipar nélkül nincs város, azt felesleges fejtegetnünk. S vajjon hogy állunk mi e tekintetben?

Sok iparág, mely hajdan nagy virágzásnak örvendett városunkban, úgyszólván teljesen letűnt a láthatárról. A meglevők közül egy-kettő még megél valahogyan, a többi pangásnak indult és napról-napra tengődik. Arról a kézműiparról, mely még csak néhány évtized előtt városunkban egy polgári osztályt tartott fenn, mely ezen osztályt teremtette és boldog, megelégedett jólétbe helyezte; arról a kisiparról, melyből ez az osztály nemcsak megélni tudott, hanem kifejtett szorgalma által oly vagyoni állásba is juthatott, melynél fogva befolyásra, tekintélyre tehetett szert, mely osztálynak fiaiból emelkedett ki intelligenciánk nagy része: arról ma már szó sincs. Fájdalommal kell tapasztalnuunk, hogy iparosaink túlnyomó részénél még mindég hiányzik ama nagy szorgalom, rendkívüli leleményesség, roppant testi kitartás és vállalkozási szellem, mely nélkül ipart űzni eredményesen nem lehet. Gyors és jó munkáról legtöbbjének fogalmuk sincs. Önállóságuk kevés, versenyképességök csekély; így történhetik meg azután az, hogy mindenünnen, még a környékbeli falvakról is importálnak iparczikkeket. Iparosaink értelmiségének ezen hanyatlására nagy befolyással van az a körülmény, hogy jobbjai az elébbi évtizedekben egy kis vagyona tevéen szert, földmivelőkké lettek vagy félreállottak és helyökbe falusi iparosok csődültek a városba, kik nemcsak iparunkat nem emelik, hanem annak hitelét rontják és

amellett városunk egészséges közszellemére is káros befolyást gyakorolnak, könnyen hajolva a hangosan szóló kolomp szavára, mely könnyen hiszékenységeket oly érdekek istápolására szólítgatja, melyek a város haladásával, egészséges fejlődésével homlokegyenest ellenkeznek.

Igló városában az 1896-ik évben következő önálló iparosok voltak: 1 gépgyáros, 1 műlakatos, 4 lakatos, 3 kovács, 2 rézműves, 3 bádogos, 1 rézőntő, 1 reszelővágó, 2 órás, 1 arany- és ezüstműves, 9 szabó, 1 szűrszabó, 1 szűcs, 1 kalapos, 15 cipész, 7 csizmadia, 2 timár, 4 szíjgyártó, 2 kötélgyártó, 1 kocsigyártó, 2 kárpitos, 3 kerékgyártó, 9 asztalos, 3 bodnár, 7 mészáros, 5 hentes, 5 pék, 2 mézeskalácsos és viaszöntő, 1 kályhakészítő, 2 fazekas, 1 kéményseprő, 1 kefekötő, 2 szobafestő, 2 könyvkötő, 2 kékfestő, 1 szappanos, 1 szítás, 2 czukrász, 3 borbély és fodrász, 1 képfaragó és aranyozó. Ezeknek műhelyeiben dolgozott: 141 segéd és 125 tanonc.

Kiválóbb iparosok: Reich Róbert gépgyáros, Marczy Nándor műlakatos, Fuhrmann Gyula képfaragó és aranyozó, Matz Gusztáv fényképész, Ladvenszky Mihály kárpitos, Lechnitzky Zsigmond kocsigyártó, Thern Sándor mézeskalácsos, Papp Ede rézőntő, Páczay András rézműves, Kasprák István és Schelle János órásk, Kaincz János reszelővágó, Thern Gusztáv kékfestő, Weszter Károly és Kazsmir Márton szabók, Huszko Nándor és Kupcsik József asztalosok, Gruber Hugó és Flachs János szobafestők, Búzás Ferencz kovács, Häuszer József és Sztrelko Károly pékek, Fábry Lajos szíjgyártó, Ritter Sándor és Bárányi Lajos mészárosok, Zseitlik Pál, Lohnert Lajos, Lázár Frigyes és Glattstein Bertalan cipészek, Mátray Lajos czukrász, Bormann Ferencz vésnök.

Nagyobb fejlődést, mint a kisiparnál, jegyezhetünk fel a *gyáripar* terén. A hetvenes évek elején és az utóbbi

időkben is több gyár keletkezett, melyek kisebb-nagyobb sikerrel folytatják üzemüket. Ilyenek:

A *főszmalom*, melyet a lőcsei hitelbank a régi porcellángyár tulajdonosaitól 1870-ben megvett és nagy áldozatok árán főszgyárrá alakított át s mint ilyen egyedüli hazánkban. A lőcsei hitelbanktól bérbe vette Wieszner Rikárd, ki a nyers anyag fogyatkozásai miatt bár nem versenyezhet az ausztriai gypszszel, de mégis jó középárúkat előállítani képes; de kitűnő minőségű az itt előállított fősztrágya, a finoman őrölt nyersz fősz, a főszvakolat és az alabastrom. A magyar-óvári akadémia vegyelemzése szerint az iglói fősznek vegyalkati részei: 32.4⁰/₀ mész, 46.6⁰/₀ kénsav, 20.7⁰/₀ víz és 0.3⁰/₀ feloldhatlan részek. Ezen alkotórészeknél fogva kiválólag a gazdaságnál értékesíthető, de kitűnő stukaturára, mintázásra és ipari célokra is. A gyár évente 12—15,000 métermázsa főszöt képes előállítani. A nyers anyagot a tollsteini és a Taubnitz völgyben lévő bányákban nyerik.

A *könyvnyomdát* Werfer Károly állította fel 1874-ben; 1876-ban átvette egy társaság, ettől pedig 1879-ben Schmidt József, ki ugyanakkor könyvkereskedést is nyitott, mely utóbbi 1889 óta Csetényi Emil tulajdona.

A *fadobozgyárat* 1883-ban Schmidt József alapította; 1894 óta a fadobozok gyártása háziipar útján történik, mely Csehországból Iglón és környékén betelepített 14 németajkú családot foglalkoztat, melyektől az idevaló lakosság is lassanként megtanúlja a dobozok készítését.

Az *iglói keményítőgyárat* 1881-ben egy részvénytársaság alapította, melynek főrészvényesei voltak: Ujlaky Jenő, dr. Lorx Sándor, dr. Simenszky Sándor, Ujházy Samu, Topscher György, Payer Jenő stb. Két évi fennállás után beszüntette működését a társaság és 1888-ban eladta a gyárat Koromzay és Társai, bélai keményítőgyárosnak 19,000 frtért. Az új tulajdonos a gyárat kibőví-

tette, mely most a keményítőn és keményítőliszten kívül szárított burgonya-törkölyt is előállít, mely utóbbi takarmányozásra használtatik. A gyár 60,000 mmázsa burgonya feldolgozására van berendezve. A gyár igazgatója: Genersich Aladár.

Az *iglói műmalom-részvénytársaság* 1860-ban alakult, a midőn is a társaság a várossal oly bérszerződést kötött, melynél fogva a részvénytársaság kötelezte magát a városi alsó malmot egy 3 kőjáratú, 24 órai, 72 mérő őrlőképességű műmalommá átalakítani. A bérletszerződés 32 évre kötötett 565 frt 95 krnyi bérösszeg megalapításával; utóbb 1892-ben megújított, de 1896-ban Igló városának közönsége meggyőződván arról, hogy a műmalom csak úgy maradhat továbbra is versenyképes és hogy csak akkor fejlődhetik nagyobbá, ha a társulat a tulajdonjogot megszerzi, a műmalomtelepet és a vízjogot 35,000 frtnyi vételárért, a mi $4\frac{1}{2}\%$ -os kamatos kamattal 28 év múlva, a mikor a bérlet lejárt volna, 88,104 frtnyi értéknek felel meg, — örökáron eladta a részvénytársaságnak. Részvénytőkéje 100 frtos teljesen befizetett részvényekből áll és 1860-ban 64,200 frtot, 1880-ban 192,600 frtot tett ki. A jövedelem volt: 1861-ben $8\frac{1}{8}\%$, 1867-ben 20% , 1870-ben 25% , 1875-ben 14% , 1879-ben 20% , 1884-ben 8% , 1890-ben 7% , 1896-ban 6% . A legkisebb százalék volt eddig 5% ; 36 év alatt átlag $10\frac{1}{2}\%$ -ot jövedelmezett. Az őrlőképesség fokozatosan 80,000 métermázsára emeltetett. 1860—69-ig csak vízerővel, 1869 óta gőzgéppel is dolgozott. 1893-ban a vízikerek helyébe turbinát és telepének villamos világítása végett dynamogépet állított fel. Ügyvivő igazgatói voltak: 1860—62 Prihradny Ágoston, 1863—87-ig Langsfeld Ede és 1888-tól kezdve a jelenkorig Scultéty Ede.

A *mechanikai len- és pamutszövőgyár* 1891-ben Haltenberger Rezső létesítette a régi papírmalom romjain. A gyár 60 lóerejű turbinával, 50 lóerejű gőzgéppel, az

üzemhez szükséges különféle gépekkel és villanyos világítással van ellátva. 100 munkást foglalkoztat és naponként 3300 méter különféle pamutszöveteket készít. A vállalat a magyar kormány részéről támogatásban részesül és 50 év múlva Igló városának birtokába megy át.

Az iglói *kapahámoz* 1858-ban létesült és Klug Nándor birtokát képezi.

A két régebbi *részhámoz* Madarász Viktor 1894-ben a régi daramalom romjain egy harmadik részhámozot épített; a telepenlakóházat, munkáslakásokat és szép parkot létesített.

A *fűrészmalom* 1894-ben Adler Ernő építette és 10 év múlva a város birtokába megy át. A telepen mintegy 60 munkás talál foglalkozást.

Felemlítendőek még Thern Adolf *bőrgyára*, Reich Róbert *gépgyára* és Marczy Nándor *géplakatos*, melyek villamos motorral dolgoznak.

A külkereskedelmet a helybeli gyárak termékei és egyes nagyobb gazdák terményei tartják fenn; a *belkereskedelmet* közvetíti: 21 vegyeskereskedés, 3 rőfös-, 1 úri és női divatárú-, 1 vegyes- és vas-, 1 vas-, 1 fűszer- és kézműárú-, 1 bőr- és cipőtartozék-, 1 arany-, ezüst-, ékszer- és óra-kereskedés, 1 könyvkereskedés, 1 bornagykereskedés, 1 sör nagybani eladás, 1 fakereskedés és 9 szatócsüzlet, mely üzletek és kereskedések 16 segédet és 21 tanoncot foglalkoztatnak. Kiválóbb kereskedők: Hajts János, Pollák Adolf, Frenda Gyula, Dánielisz Lajos, Fábíán László, Rosenthal Vilmos, Alpár és Reich, Klein Aladár, Várallyi Ferencz, Pollák Jakab, Loja Gusztáv, Spitzer Emil, Schuberth Károly, Csetényi Emil könyvkereskedő, Leichtag Izidor, Nadler Gyula, Statter Leo, Pollak Simon.

A hitel könnyítésére és a pénzforgalom emelésére szolgál a helybeli két pénzintézet. Az Iglón székelő *XVI szepcsi városi Takarékpénztár* Prihradny J. Dániel, nagytekintélyű kereskedő és gyáros kezdeményezésére ala-

kult meg és 1846. évi július hó 1-én nyitattott meg. Első elnöke volt Andrássy György gróf, igazgatója Prihradny Dániel. Ötven évi fennállása alatt befizetett alaptőkéjét 15,000 pengő forintról 80,250 o. ért. frtra emelte, s ezen idő alatt minden régi részvény után 1307 forintnyi osztalékot fizetett, továbbá 14,000 frtot áldozott jótékony célokra és 115,000 frtot irt le az intézetet ért veszteségekre. 1858-ban az alaptőke: 15,750 forint, tartaléktőke 1830 forint, betétek 371,752 frt, nyereség 8539 frt, osztalék: 15 frt. 1895-ben alaptőke: 45,000 frt; tartaléktőke: 35,250 frt; betétek: 957,718 frt; nyereség: 9096 frt; osztalék: 10 frt. Az 1896. évi első félévi zárlat szerint a betétállomány a milliót már meghaladta. 1896-ban ünnepelte az intézet fennállásának 50 éves jubileumát, mely alkalommal 3000 forintos alapítványt tett a helybeli szegények javára. Jelenlegi tisztviselői: Elnök: Gotthard Albert, igazgatósági tagok: Topscher György elnök, Kauffmann Lajos, Hajts János, Schwartz Lajos, Várallyi Ferencz. Felügyelő-bizottsági tagok: Klug Nándor elnök, Langsfeld Géza, Széll Albert. Tisztikara: Langsfeld Kálmán könyvelő, Széll Hugó pénztáros, Széll László segédkönyvelő, Soós László ügyész.

A szepcs-igloi Takaré- és Hitelintézet 1872. évi július 3-dikán alakult; ez volt az első intézet, mely a betegeknek is biztosít a nyereségből kamatokat. Alaptőkéje névleg 100,000 frt, tényleg pedig 40,000 frt. Betét: 1872 végén 181,425 frt, nyereség 1153 frt; betét: 1895-ben 905,719 frt, nyereség: 10,375 frt. Összes eddigi nyereség: 246,370 frt. Tartalék-alap: 42,846 frt. Közgyűlési elnök: Lehoczky Jenő. Igazgató-tanács: Ujlaki Jenő elnök, Gärtner János, dr. Lorr Sándor, Melczer Ágost, Trompler János és Gärtner Kálmán. Felügyelő-bizottság: Róth Márton elnök, Guhr Márton és dr. Simenszky Sándor. Tisztikara: Széll Ödön igazgató, Klug Ottó ügyész, Benigny Gyula pénztáros és Nauer Róbert könyvelő.

4. Egyesületek.

Igló városának története tanúsítja, hogy az egyesületi élet már a XIII-ik században is felfedezhető városunkban. Az újabb időkben a társadalmi élet élénkülésével újabb, meg újabb egyesületek keletkeztek, melyek mindnyáján állami, társadalmi közhasznú célokat szolgálnak. Vannak városunkban humanisztikus-, kulturális-, iparos-, olvasó-, sport- és egyéb egyesületek, melyek hivatásuk köréhez és a közönség által nyújtott anyagi és erkölcsi eszközökhöz képest teljesítik hivatásukat. Ilyenek:

1. Nőegyesületek:

1. Az »*Iglói Nőegyesület*« alapított 1872-ben. Célja: szegény özvegyek és árvák segélyezése, női ipariskola fenntartása, közhasznú társadalmi ügyek előmozdítása. Tagjainak száma volt kezdetben 300, jelenleg 206. Tagsági díj havonként 20 kr. Bevételei: a tagsági díjak, adományok és az egyesület által rendezett hangversenyek, dal-estélyek, műkedvelői előadások, bálók tiszta jövedelmei. Kiadása évenként körülbelül 1100 frt. A »Szepesi Szeretetház« javára 1000 frtos alapítványt tett. 1877-ben a város támogatása mellett létesítette az óvodát, melyet 1896-ig évi 500 forinttal segélyezett. A vöröskereszt-egylet iglói fiókja által alkalmazott betegápolónőt évi 100 frttal segélyezi. Özvegyek és árvák segélyezésére évenként 300–400 forintot fordít. Több év óta nőipariskolát tart fenn. Elnöknő: Bukovinszky Laura, alelnöknő: Fischer Mathild, pénztáros: Várallyi Ferencz, jegyző: Dobó Adolf.

2. *Iglói ízr. Nőegyesület* alakult 1871 május hó 22-én. Célja: szegények, különösen szűkölködő özvegyek és árvák segélyezése; szegény tanulók segélyezése. A tagok száma: 83. Vagyona: 2676 frt 43 kr. A létesített kölcsön-alap 494 frt. Az évente nyújtott segélyezések átlaga 500 frt. Elnöknő: Pollák Adolfné, alelnöknő: Rosenberg Bertalanné, pénztáros: Friedmann Mór, jegyző: Lövy Mór.

II. Társaskörök:

1. *Iglói Casinó* alakult 1832-ben. Tagjainak száma: 180. Elnöke: Ujlaky Jenő, pénztárosa: Fábián László, jegyzője és könyvtárosa: Langsfeld Géza. Van külön vigalmi bizottsága.

2. *Polgári olvasókör*, újra alakult 1890-ben; tagjainak száma: 100. Elnöke: Széll László, alelnök: Fábry Tóbiás; jegyző: Danielisz Károly, pénztáros: Fábry Gusztáv; könyvtáros: Matz Gusztáv.

3. *Iglói kath. kör* alakult 1894-ben. Elnöke: dr. Beerwaldszky János, alelnök: dr. Teschler Antal, pénztáros: Schubert Károly, jegyző: ifj. Tischler József. A kebelében fennálló dalkör vezetője: Ebergényi Miksa.

III. Műkedvelői egyesületek:

1. *Az iglói dalárda* alakult 1859-ben, majd újra alakult 1864-ben; elnöke volt Fest Imre, alelnöke Münnich Adolf, jegyzője Pákh Károly, karigazgató Möszl Gusztáv. 1880-ban újra alakult Langsfeld Ede, majd Scholcz Vilmos elnöklete és Schermann Samu, mint karigazgató vezetése alatt. Jelenleg ismét szünetel.

2. *Az iglói műkedvelő- és színpártoló-egyesület* alakult 1894-ben. Elnöke: Münnich Kálmán; pénztárosa: Várallyi Ferencz; jegyzője: Csetényi Emil; tagjainak száma: 70.

IV. Kultur-egyesületek:

1. *A felsőmagyarországi közművelődési egyesület szepesi választmányának iglói osztálya.* Elnöke: dr. Münnich Aurél, alelnök: dr. Nosz Gyula; pénztáros: Langsfeld Géza; jegyző: Kintzler Árpád; tagjainak száma: 86.

2. *Magyarországi Kárpát-egyesület »Iglói osztálya«.* Alapított 1882-ben Tisztviselői: elnök Róth Márton, jegyző Széll Ödön, pénztáros Nosz Lajos. A tagok száma: 82. Fennállása óta kiadott az osztály mintegy 2100 frtot, mely pénzből 3 menedékkunyhó és vagy 20 kilométer hosszú új sövény épült. Azonkívül 150 kilométernyi utat

jeleztetett, 800 útjelzőt és tájékoztatót alkalmaztatott és 17 forrást foglaltatott. Előadások, kiállítások és kirándulások által igyekszik környékünk természeti szépségeit ismertetni és a turistaügyet előmozdítani.

V. Gazdasági-, gyümölcsészeti- és szépművészeti egyesületek:

1. *Az iglói gazdasági egyesület* 1874-ben alakult Ujházy Samu elnöke alatt. Célja: értekezletek és előadások által a helyi gazdaság hiányait és kéréseit felderíteni, a gazdaság újabb vívmányait a helyi viszonyokhoz mérve alkalmazásba hozni és az ehhez szükséges segédeszközökről gondoskodni; végül jó gazdasági könyvek és folyóiratok használata és terjesztése által a gyakorlati működést gyámolítani. Jelenlegi tisztviselői: elnök Windt Imre, alelnök Genersich Aladár, jegyzők: Putsch Tóbiás és Kraicz Károly, pénztáros Bogsch Lajos.

2. *Az iglói pomológiai egyesület* alakult 1864-ben dr. Schubert Lajos elnöke alatt. Célja a gyümölcsészet terjesztése, mely célra külön teleppel rendelkezik. Jelenleg elnöke: Róth Márton, alelnöke: Geyer Gyula, igazgatója: Dobó Adolf, jegyzője: Seltenreich Hugó, pénztárosa: Hajts János.

3. *Az iglói szépítő egyesület* 1871. évi április 30-án alapított Topscher György kezdeményezésére, ki azóta elnöke az egyesületnek. Pénztárosa: Fábián László; jegyzője: Dobó Adolf. Tagjainak száma: 105. Huszonöt éves fennállása óta összesen 11,784 különféle fácskát ültetett el az egyesület az utcákon és tereken, az utakon és más nyilvános helyeken. A vasút melletti városi park szintén az egyesület buzgó működésének köszöni létét. Ezeknek a munkálatoknak végrehajtása összesen 5663 forintnyi kiadást okozott az egyesületnek, melyet azonfelül a városi hatóság és a pomológiai egyesület is hathatósan támogatott.

VI. Ipartestületek, beteg- és önszegélyző egyesületek:

1. *Az iglói ipartestület* 1891-ben alakult. Célja: Az 1884. évi XVII. törvénycikkben foglalt új ipartörvény alapján az iparügynek előmozdítása és az iparosok helyzetének saját hatáskörében és hatósági teendők gyakorlásával való javítása. Elnöke: Schmidt József, alelnök: Thern Adolf, jegyző: Lechner Gusztáv, pénztáros: Weszter Károly.

2. *Ipartestületi betegsegélyző-pénztár.* Igazgató: Schmidt József, jegyzője: Lechner Gusztáv, pénztárosa: Ritter Sándor. orvosa: dr. Simenszky Sándor. Tagjainak száma 212. Vagyona: 1100 frt.

3. *Iglói önszegélyző-egyesület,* alapított 1896-ban. Tagjainak száma: 56, kik 92 részvényt jegyeztek, melyek után 4600 frt befizetendő. Tagjainak kölcsönzött az egyesület 3900 frtot. Elnök: dr. Nosz Gyula polgármester, igazgató: Schmidt József, pénztáros: Langsfeld Géza, ellenőr: Raab Lajos; jegyző: Lechner Gusztáv.

4. *A vöröskereszt-egylet iglói fiókja* 1882-ben alapított. Jelenlegi összes vagyona 848 frt 99 kr. Az egyesület a városi hatóság és a nőegyesület támogatásával egy teljesen kiképzett betegápolónőt tart évi 500 frt fizetéssel és a betegápolás után járó díjak felerészének biztosítása mellett. Az egyesület elnöke: Ujlaky Jenő, társelnöknő: Münnich Kálmánné-Nadler Bianka; alelnök: Beerwaldszky János, társalelnöknő: dr. Korach Fülöpné; pénztáros: Melczer Ágost; jegyző: Lehoczky Jenő.

5. *Iparos ifjak önképző-egyesülete* 1892-ben alakult. Tagjainak száma: 45—50. Tiszteletbeli elnök: Zimann János tanár. Elnök: Schlesinger Benő tanító, alelnök: Klein Lipót nyomdavezető, pénztárnok: Lorber Tivadar.

VII. Iglói tűzoltó-egyesület:

Az iglói tűzoltó-egyesület az 1873-dik évben alakult. Vagyona: 8000 frt szerekben, 900 frt készpénzben. Van

egy önsegélyző pénztára, mely 1800 frt alaptőkével rendelkezik. Évi forgalma 1500 frtot tesz ki. Az egyesület elnöke: dr. Simenszky Sándor; főparancsnok: Putsch Tóbiás; alparancsnok: Schivetz Lipót; titkár: Langsfeld Géza; pénztáros: Fábián László. 1878-ban Iglón tartatott a IV. országos tűzoltói kongresszus.

VIII. Sport-egyesületek :

1. *Az iglói lövész-egyesület* alakult 1587-ben és fennállott 1809-ig, akkori alapszabályai, a város függő pecsétjével ellátva, Ujlaky Jenő birtokában vannak. Ujra alakult 1868-ban. Jelenlegi vezetősége: Lövészmeister: Bartsch Gusztáv, allövészmeister: Klein Aladár, jegyző: Soós László, pénztáros: Danielisz Lajos. Tagjainak száma: 85.

2. *Az iglói vadász-egyesület* 1879-ben alapított. Vadászterülete az iglói erdők és néhány szomszéd község területe. Elnöke: dr. Münnich Aurél, igazgatója azelőtt Répászky István, jelenleg Wagner László, pénztárosa: Ujlaky Ferencz.

3. *Az iglói korcsolyázó-egyesület* 1880-ban alakult. Az egyesület 900 frtért telket vett, melyen 2500 frtnyi költségen szép pavillont épített. Elnöke: Münnich Kálmán, pénztárosa: Reich György, jegyzője: Nauer Norbert.

IX. Országos és megyei egyesületek »Igló« székhelylyel.

1. *A Magyarországi Kárpát-egyesület* alapított 1873-ban. Az 1891-dik év óta székhelye Iglón van. Elnöke gróf Migazzy Vilmos (†), ügyvivő alelnök Fischer Miklós, II-od alelnök Róth Márton, titkár: Nikházy Frigyes, pénztáros: Marcsek Andor.

2. *Az országos középiskolai tanáregyesület szepesi körének* elnöke: Róth Márton, jegyzője: Kiss Albert.

3. *A szepesi tanító-egyesület* alapított 1836-ban. Célja: a nevelés- és oktatásügyi tárgyak közös megbeszélése, a magyar nyelv művelése és terjesztése. Főszerepet vitt a szepesi szeretetház létesítésében. Tagjainak

száma: 257. Elnöke: Dobó Adolf, jegyző Kertscher Sándor, könyvtáros Seltenreich Hugo, pénztáros Kertscher Ede.

4. *Szepesi szeretetházi egyesület* 1885-ben alakult. Elnöke volt: Gróf Csáky Albin, 1889-től kezdve gróf Csáky Vidor. Ügyvivő alelnök: Putsch Tóbiás; titkár: Zimann János, pénztáros Trompler János. 30.000 forintnyi vagyonát a megyének adta át azzal a feltétellel, hogy a millennium alkalmával önálló szepesi szeretetházat létesítsen. A szeretetház fel is épült, még pedig Szepes-Olásziban és 1896. évi december hó 8-án adatott át rendeltetésének. Eddig hat árva van benne elhelyezve.

5. *Iglói kerületi Betegsegélyző pénztár* alakult 1894-ben. Jegyzője: Schivetz Lipót, pénztárosa Seltenreich Hugó, könyvelője Nauer Róbert, orvosa: dr. Ujtelky Miksa.

6. Az iglói bányakapitányság területén alakult *bányászati és kohászati egyesület iglói fiókja*. Elnöke: Münnich Kálmán, alelnök: Sárkány Miksa, pénztáros: Greiner Arthur.

S mindezeknek az egyesületeknek hű szószólója s egyéb dolgokban is a közvélemény tolmácsa az 1884-ben alapított és Iglón megjelenő »*Szepesi Lapok*« című hetilap, melynek szerkesztője Zimann János tanár.

XXII. Millenniumi ünnepélyek.

Igló városa hazánk és nemzetünk ezeréves fennállásának nagy ünnepét a városnak szintén majdnem ezeréves múltját feltüntető jelen mű megiratásán kívül máskülönben is igazi, hazafias lelkesedéssel ünnepelte. 1896. május 9-én és 10-én oly ünnepeknek voltunk tanúi, melyek örökké élni fognak emlékezetünkben. Az akkor nyilvánult hazafias lelkesedésnek és forró hazaszeretetnek jelenei bizonyára mély nyomokat hagytak ifjú nemzedékünk lelkeiben, mely atyáik példáján indulva azokkal együtt lelkesedett.

Igló városában a város nagy közönségének május 10-én megtartott impozáns ünnepét megelőzték az iskolai ünnepélyek, melyek május 9-én tartattak. A város utczáinak házai már 9-én fenyőgalyakkal, az ország czimerével, egyéb nemzeti jelvényekkel, zászlókkal és szőnyegekkel gazdagon fel voltak díszítve. Még a legszerényebb hajlék lakosai is kitűzték szent lelkesedésök külső jeleit, úgy hogy már városunk külseje is hirdette, hogy nagy nemzeti ünnepre készül lakosságunk. Reggel 7 órától kezdve a tanintézetek ifjúsága, külön órákban résztvett saját felekezete templomában a hálaadó istenitiszteleten. Ezután következtek az iskolai ünnepélyek, minden egyes intézetben hazafias dalokkal, szavalatokkal, emelkedett hagulatú ünnepi beszédekkel és mindenütt a városi hatóság, a katonai tisztikar, a tanintézetek képviselői és nagyszámú közönség jelenlétében. A kath. iskolában dr. Beerwaldszky

János apát-plébános fejtegette az ünnepély jelentőségét, az ág. ev. nép- és polgári leányiskolában Dobó Adolf igazgató, az izr. elemi iskolában Marek Gábor hitközségi elnök és Lővy Mór tanító tartottak lelkes beszédek. A fő iskolai ünnepély az ág. evang. főgymnásium tágas és fenyőgalyakkal, czimerekkel és lobogókkal szépen feldíszített udvarán folyt le, hol a főgymnasium, a tanítóképezde és a községi polgári fiuiskola növendékei sorakoztak. Itt Fischer Miklós gymnasiumi igazgató mondott tartalmas ünnepi beszédet, egy tanítóképzőintézeti és egy gymnasiumi növendék alkalmi szavalatot, Arányi Antal tanítóképezdei igazgató pedig hangulatos beszéddel fejezte be az ünnepélyt, melynél a gymnasiumi és tanítóképezdei dal- és zenekörök Schermann Samu és Amler Antal buzgó vezetése alatt is közreműködtek. Délután 2 órakor az állami tanítóképzőintézetben az intézet összes növendékeinek részvételével száz terítékű banket volt, melyen képviselve voltak a városi hatóság, az egyházközségek, hivatalok és hatóságok, a katonai tisztikar, mondhatjuk egész társadalmunk és a főgymnasium felső négy osztályának 2—2 tanulója. Este a város költségén hozatott egri gyalogezrednek katonai zenekara takarodót fújva vonult végig a városon.

Május 10-én, vasárnap volt a város ünnepe, melyet már korán reggel a katonai zenekar játéka jelzett. Hét órakor az izr. imaházban volt a hálaadó istenitisztelet, Klein hitközségi kántor ékesszavu magyar beszédben méltatta az ünnep jelentőségét, a kar és a közönség éneke kezdte és fejezte be az ünnepélyt. Fél kilenczkor az ág. evang. templomban Thern László tartott ünnepi szónoklatot, 9 óra után pedig a r. kath. templomban volt istenitisztelet s itt Beerwaldszky János apátplébános pontifikált megfelelő segédlettel. A templomok mindenütt teljesen tömve voltak és mindenütt résztvettek az istenitiszteleten

a hatóságok, hivatalok, a katonaság, nagyszámú közönség és a tanulóifjúság. A templom mellett foglalt állást a teljes számban kivonúlt m. kir. honvédség és a cs. kir. katonaság teljes díszben.

Ezek után a városházán a városi képviselőtestület ünnepi díszülést tartott, melyet a nap jelentőségéhez méltó beszéddel dr. Nosz Gyula polgármester nyitott meg. A közgyűlés egyhangú lelkesedéssel tette magáévá az ünnepi gyűlésnek Lehoczky Jenő városi főjegyző által szerkesztett és felolvasott s az ünnep emlékét megőrkítő jegyzőkönyvét és azt a városi levéltárban örök emlékül elhelyezni határozta.

Ezalatt a főgymnasium tornateréről elindult a város összes tanintézetének tanulóifjúságából, az egyenruhás tűzoltók és bányászokból álló, mintegy ezerháromszáz személyre tehető díszmenet, zászlók alatt, a katonai és cigányzenekar örömhangjai közt. Körülmenve a városon végre a városháza erkélyével szemben foglalt állást, körülvéve több ezerre menő közönségtől. Mire az elhelyezkedés megtörtént, a városi hatóság és képviselők, dr. Münnich Aurél országgyűlési képviselővel és dr. Nosz Gyula polgármesterrel az élén megjelentek az erkélyen, az ifjúság és közönség elénekelték a »Hymnus«-t és erre dr. Nosz Gyula polgármester többszöri lelkes éljenzést keltett, messze hallható szép ünnepi beszédet tartott a közönséghez és ifjúsághoz, közölvén egyszersmind a városi képviselőtestület határozatát, melyet a több ezer főből álló közönség viharos éljenzéssel fogadott. Ezután Lehoczky Jenő városi főjegyző német, Schivetz Lipót aljegyző pedig totnyelvű beszédben hozták köztudomásra a város határozatát. A »Szózat« eléneklése után a legszebb rendben vonúlt el az ifjúság és közönség.

Délután két órakor a sétatér mellett magyar népviseletbe öltöztetett délczeg lovasok sorakoztak, hozzájuk

csatlakoztak a tűzoltók és bányászok s megkezdődött a zenekarok hangjai mellett a kivonulás a Szirtaljára, a város által rendezett népünnepélyhez. A megjelent és egy-kétezerre menő közönséget Igló városa fogadta vendégül; a felállított számos sátorban magyar népviseletű kedves ifjú leányok szolgáltatták ki az ételeket és italokat; folyt a tánc és multság késő estig.

Este 8 órakor az egész város fényesen ki volt világítva; a villamos ív- és izzólámpák ez alkalomra hatványozott sokasága, az ezer meg ezer gyertya- és mécsesláng tündérvilággá varázsolták az egész várost; szép volt különösen a városháza, melynek ablakaiban nagy transparentek, nemzeti czimerek voltak megvilágítva, tetején pedig a nemzeti színű villamos lángokból álló magyar korona szórta messzire fényét; fent a tornyon egyik ablakában Ferencz József királyunk ő felségének szintén nemzeti színű villamos lángokból művésziesen alkotott hatalmas monogramja tündökölt, fenségesen hirdetve legalkotmányosabb királyunknak a nemzet ezeréves ünnepélyével összeeső dicsőséges uralkodását. A mesés fénynyel kivilágított városban 500 lampiontvívő ifjúból álló menet vonult végig, hatalmas éljenzések és kitörő örömrivalgások között. A felejtethetlen ünnepélyt este a »Bányász«-szállodában egy 300 teritékű banket fejezte be méltóan, melynek tartama alatt a helybeli tűzértség a pálmafalvai hegyről ágyú-díszlövéseket tett.

S nemcsak magában a városban, hanem a város telepein is, úgy mint: Igló-Hután, Kis-Hnileczen, Nagy-Hnileczen és Hollópatakon tartatott meg a millenniumi ünnepély, melynek rendezésére egy-egy hatósági közeg küldetett ki. A biztosok mindegyike magyar czimmerrel ellátott nemzeti színű zászlót vitt a telepre, a lakosokat a város nevében megvendégelte és a gyermekeket különféle ajándékokkal örvendeztette meg.

A városnak a millenniumi ünnepélyek rendezésénél következő kiadásai voltak: Szirtaljai ünnepély és díszvacsora 2086 frt 18 kr., zene 732 frt 49 kr., katonaság megvendégeltetése 240 frt, díszlővegek: 36 frt 97 kr., kisdédóvó-intézet ünnepélyére 20 frt, díszítésre 423 frt 89 kr., kivilágításra 746 frt 19 kr., iglőhutai ünnepély 47 frt 95 kr., kis-lmileczi 26 frt 96 kr., nagy-lmileczi 52 frt 78 kr., hollópataki 84 frt 78 kr., különféle kiadások 234 frt 43 kr., összes kiadások 4732 frt 62 kr.

A millenniumi országos ünnepélyekből is kivetteközségünk a maga részét. Százakra megy azoknak a száma, kik városunkból felrándulva a Budapestre június 8-iki hódoló díszmenetet, mely a király ő felsége előtt elvonult, megtekintették. Gymnasiumunk ifjúsága pedig részt vett a június 2–5-ig rendezett országos tornaversenyen, mely alkalommal az iglői ág. ev. főgymnasium rend- és szergyakorlatokért, valamint kötélhúzásért oklevelet nyert, Schermann Samu tornatanár szintén oklevelet, egy tanuló aranyérmet, két tanuló ezüstérmet és öt tanuló bronzérmet kapott. Az országos kongresszusokon is nagy számban vettek részt városunk polgárai.

Tevékeny részt vettek városunk intézetei, telepei és iparosai az országos millenniumi kiállításon is, melynek berekesztésével következő kitüntetésekben részesültek: *Madarász Viktor* rézhámor arany érmet, *Haltenberger Rezső* ezüstérmet, ezenkívül kitüntettetett versenyen kívül mint jurytag len- és pamútszövőgyára, úgy a fonóipari, mint a hadügyi szakkiallításban; az *iglői műmalom-részvénytársaság* millenniumi aranyérmet; *Wicsner Rikárd* millenniumi nagy érmet jó anyag, versenyképesség és kivitelképességért (főszgyár); *elismcrő oklevel*et nyertek: Benigny-Windt Klotild, az iglői ág. ev. főgymnasium, a Magyarországi Kárpátegyesület Iglón, Iglófűred részvénytársaság versenyképesség és haladásért, Berg Sándor

szappanos jó termelés és versenyképességért, Rösler Ferencz művezető. *Kiállítási érmet* kaptak: iglói r. kath. plébániatemplom, iglói ág. ev. főgymnasium, a róm. kath. népiskola, a szepesi tanítóegyesület Iglón buzgó munkásságért, Schmidt József versenyképességért. A *közreműködők érmet* kapta Kövi Imre rajztanár Iglón.

Ezekon kívül kiállítottak még: az állami tanítóképezde, az ág. ev. nép- és polgári leányiskola, Reich Róbert gépgyáros, Zsaitlik Pál cipész, Adler Ernő fűrészmalma, Koromzay keményítőgyára, Bormann vésnök.

Ugyancsak a millenniumi kitüntetések alkalmából Erzsébet királyné, mint a magyar szent korona országai vörös keresztgyeletének legfőbb védasszonya, ezen egyeslet körül szerzett kiváló érdemei elismeréseül jánosvölgyi *Münnich Kálmánné Nadler Bianka* asszonynak sajátkezű aláírásával ellátott díszokmányt adományozott.

Ünnepi beszéd,

tartotta 1896. május 10-én a városi millenniumi ünnepélyek alkalmával dr. Nosz Gyula polgármester.

Hála Néked, mindenható mennyei Atyánk, hogy szeretett hazánkat egy ezredéven át fenntartottad, hála Néked, királyok királya, hogy nemzetünk sorsát ezer éven át jóságosan kormányoztad, hála Néked magyarok Istene, hogy ezer éven át magyarnak lenni, ezredév múlva magyarnak megmaradni engedted!

Mélyen tisztelt ünnepi közönség!

Örömszaj hallatszik Tátrától Adriáig, midőn szeretett hazánk ezredéves fennállását ünnepli, öröm és büszkeség költözött a szívekbe és lelkekbe mindenütt, hol magyar lakik, hol magyar szív dobog.

És ez általános örömszajba vegyül, ha gyenge erővel is, de szintoly lelkesedéssel a mi örömkialtásunk is.

De mélyen tisztelt ünneplő közönség ! Mi nemcsak az örömből kérünk részt, hanem részt kívánunk a kötelességből is, részt kívánunk nemcsak az elmúlt ezredév zárkövének, de a jövő évezred alapkövének méltó elhelyezésénél is. És azért, midőn Igló város képviselőtestülete a mai napon szeretett hazánk ezredéves fennállásának megünneplése alkalmából összegyülekezett és örömtől és büszkeségtől megtelt szívvel kifejezést adott hálájának az isteni gondviselésnek ezer éven át éreztetett jóságáért, egyszersmind megfogadta, hogy méltó akar lenni azon dicső ősokhöz, kik e hazát alapították és fenntartották, megfogadta, hogy szeretni fogja hazáját jó és balsors között egyaránt, hű lesz királyához és a királyi családhoz és magyar lesz minden körülmények között.

De hogy az az okirat, mely hivatva lesz késő századoknak tanúságot tenni a mi fogadalmunkról, céljának megfeleljen és nemcsak egy kis testület, hanem az egész közönség érzelmének nyilvánulása legyen, szükséges, hogy ezen fogadalmat tik is, szeretett polgártársak, helyeseljétek és elfogadjátok és azért azon kérelemmel fordúlok hozzátok :

Fogadjátok tik is, hogy ezt a drága földet, melyet hazának nevezünk és melynek minden göröngyét szent honfivér és a munkásszorgalom verejtéke öntözött, szeretni fogjátok örökké, fogadjátok, hogy szeretett felkent koronás királyunkhoz, ő apostoli királyi felségéhez és a királyi családhoz mindig hűek maradtok, soha el nem hagyjátok, hogy királyt és hazát mindig együtt szeretni fogjátok és soha egymástól el nem választjátok és fogadjátok végre, hogy jó és rossz időben egyaránt, mindig és mindenütt magyarok maradtok.

Mélyen tisztelt közönség ! E szent fogadalom meg fog örökíttetni. De mielőtt ezt tennők, még egyet !

Hálát mondottunk jó Istenünknek eddigi jóságáért, melylyel őseink hazaszeretetét megjutalmazta, kérjük most,

midőn fogadalmunk elhangzott, oltalmát és segítségét a jövőre is és azért kérlek titeket felnőtteket, kik már tudjátok, hogy az emberi élet, az egyesé úgy mint a nemzeteké — nemcsak örömből és lelkesedésből, hanem küzdelemből és szenvedésből is áll s kik tudjátok, hogy e küzdelemben és szenvedésben legjobb támaszunk az isteni jószág, és kérlek téged szeretett tanulóifjúság, ki még csak lelkesedni tudsz, de ki hivatva leszesz egykor küzdeni s talán szenvedni is hazádért, ki hallottad fogadalmunkat s azt a magadénak is tartva idővel azt szent örökségképen tőlünk átvenni hivatva leszesz és kinek minden időben szent emlék fog maradni a mai nap, — kérlek valamennyiteket, fordúljatok én velem a végtelen hatalmú Istenhez, az egek Urához, a királyok királyához és kérjétek én velem együtt:

»Isten, áldd meg a magyart!«

ZÁRSZÓ.

Igló városának ezeréves történetén végig tekintve, azt látjuk, hogy a város sokszor állott a tönk szélén, hogy számtalanszor vissza lett sodorva a legkezdetlegesebb viszonyokba, melyek közepette csak a mindennapi létért folytathatta küzdelmét, a nélkül, hogy erőgyűjtésre, fejlődésre csak távolról is gondolhatott volna. Sokszor zúdult reá az ádáz ellenség, tönkretéve évtizedek munkáját és végveszélylyel fenyegetve létét. Salig felocsúdva, alig összeszedve erejét, újabb, még súlyosabb megpróbáltatásoknak volt kitéve, 362 esztendeig kénytelenítettven eltűnni a lengyel-uralom súlyos jármát, mely megfosztotta utolsó megtakarított fillérétől, megfosztotta életerejétől és tiszta erkölceitől. Majd ez alól felszabadulván, erős harczot kellett vívnia ama támadások és bekebelezési törekvések ellenében, melyek ellene a vármegye részéről folytattak s melyek veszélylyel fenyegették különállásán és szabadalmain nyugvó fejlődési feltételeinek létalapját.

S ezekben a századokon keresztül folytatott küzdelmekben mi kölcsönzött a városnak erőt? Mi volt az a talizmán, mely megmentette a végelpusztulástól, az enyészettől? Nem egyéb, mint polgárságának a német fajjal együtt járó szorgalmán, egyszerű életmódján és szigorú erkölcsös életén kívül az együvé tartozásának ösztönszerű érzete s ebből kifolyólag erős összetartása, emellett a közjóért mindenkor sikra szállni kész önfeláldozásából folyó

áldozatkészsége és a magyar hazához, a magyar nemzethez való hű ragaszkodása. Ezek voltak azok a tényezők, melyek fentartották a várost a múltban. Ezek kell, hogy képezzék a fentartás, sőt továbbképzés és előrehaladás rugóit és elemeit a jövőben is.

Szorgalom egy okszerű és a mi viszonyainkhoz mért gazdálkodási rendszer létesítésében; serénység iparunknak az iparoktatás és az ipartestületi működés alapján nyugvó fejlesztésében; leleményesség új kereseti források és kereskedelmi összeköttetések feltalálásában újabb lendületet fognak adni a városi polgárság vagyonságának, tekintélyének. Szigorú erkölcsös életen nyugvó, minden fényűzést és pazarlást kerülő egyszerű életmód, a köztisztaság és közegészség előmozdítását célzó intézkedések hű teljesítése és követése csak fokozni fogják életerejét. A város és lakosainak közös érdekeit szem előtt tévesztő beteges áramlatokon és önző magánérdekeken keresztülgázoló szoros összetartás, a közjóért való lelkesülés és áldozatkészség emelni fogják városunk erősségét, fényét. A magyar nemzeti — és nemcsak politikai államhoz való hű ragaszkodás, a magyar nemzeti társadalom és a magyar nemzeti kultúra, egyszóval a magyar nemzeti eszmének liberális irányban való fejlesztése, polgári életünknek magyar nemzeti irányban való nagyobb szabású kibontása megfogják adni Igló városának a jövő évezredben is azt a jelentőséget, melylyel a múltban a Szepesség birt.

Ennek a múltnak vázolásánál csak a legfőbb adatok felsorolására szorítkoztam, mert szigorúan meg volt szabva előttem a határ, melyen túl a mű szűk kereténél fogva ki nem terjeszkedhettem. Közöltem az adatokat úgy, a mint azokat a különféle kútforrásokban, különösen az iglói városi levéltárban feltaláltam. De erre sem lettem volna képes a maga teljességében, ha jó barátok, az ügy

iránt lelkesülő iglói polgárok segédkezet nem nyujtanak munkámban. Különösen köszönetet kell mondanom Nikházy Frigyes főgymnasiumi tanár úrnak, ki egyes fejezetek kidolgozásánál hathatósan közremunkálkodott, az adatokat kiegészítette és az egész munkát sajtó alá rendezte. Végül köszönetet mondok Róth Márton és Geyer Gyula főgymnasiumi tanár uraknak is, kik egyes részek kidolgozásánál segítségemre lenni szivesek voltak.

S köszönet Igló városa hatóságának, mely áldozatkészségével a munka megjelenését lehetővé tette!

TÁRGY- és NÉVMUTATÓ.

ELSŐ RÉSZ.

A.

Abruthym 190. 197.
Achacius 227.
Ádamföld 176.
Ádam gazda 109.
Adamy András 259.
adó 71. 76. 85. 102. 115. 120.
121. 123. 142. 215. 216. 219.
220. 230.
agyagverem 105.
Ahác 255.
Ahác Péter 259.
akasztófa 222. 248.
Ákos 57.
Albert kir. 197. 204.
Albritzko János 260.
Allerwerth udvara 89. 95.
Altenberg 10. 13. 14. 15. 21. 111.
129. 131. 186. 249.
Altmann 189.
Altman: János 257.
Altmann Miklós 41.
Ambrosius udvara 89. 95.
Ambrus 190.
Andaházy András 247.
András Jakab 189.
Andrássy 40.
Antal Mihály 99.
apáczipata 105.
apácza udvara 99. 103.
Aranyasztal 11.

Aranyos Jodók 203.
Aranyossy Bálint 259.
arany udvar 97.
Arnold 57. 190.
Arnold János 203.
árpa 114.
áruház 136. 230.
árumegállítási jog 187.
Arnolis udvara 89. 95. 97.
Árva 11.
Árva-Váralja 31.
árviszonyok 134. 233.
árvizek 128.
ásványország 29.
asztalosok 120.
Aszt István 257.
Athlinik Tóbiás 260.
Aumer Mihály 90. 95.
Aumer István 87. 94.

B.

Babus Endre 259.
Bader Mátyás 258.
Bakheuser 87. 93. 94. 96. 97. 105.
Balás Simon 256.
Balássy Mátyás 259.
Balázs 68. 97. 108. 117.
Balbierer Imre 257.
Baldmár = Pálmafalu.
Balmár = Leszkovján.
Balek János 259.
Balla Melchior 223.

Balsam Simon 258.
 Balz 140.
 Balzheuer Stephan 88. 94.
 Balzmann 140.
 Balzmann Simon 206.
 bányabírák 227. 228. 229.
 bányabírótság 145. 152. 230. 245.
 bányamunkások 139.
 bányapolgárság 139. 140. 142. 145.
 146. 148. 149. 163. 177. 186. 230.
 bányarémi 55.
 bányászat 41. 43. 47. 71. 114.
 134. 135. 138—148. 177. 186.
 196. 201. 203. 206. 211. 228.
 229. 230.
 bányavárosok 146.
 bányavidék 59.
 Barabás udvara 99.
 Barányi Mátyás 259.
 Barcsay 266.
 Bärenkopf 15.
 Barfew Ágost 93. 96. 104. 105.
 Barfew János 97.
 Barmos János 98.
 Bártfa 222.
 Bartfelder János 257.
 Bartholomeus János 99. 103.
 256. 259.
 Bartlam udvara 88. 94.
 Bartko János 260.
 Bassoff der 150.
 Bebek 222.
 Bebek huszárjai 220.
 Bebek László 206.
 Bechener Miklós 98.
 Beck János 97.
 Bécs 212.
 Bedozich 194.
 Behem Bastel 257.
 Béla IV. 48. 49. 56. 67. 75. 119.
 136. 145.

Béla király névtelen jegyzője 39.
 Béla patak 45. 184.
 Béla város 77. 182. 268.
 Bem Simon 100.
 Bender Pál 98.
 Bendik Dávid 227. 242.
 Benes Gergely 101. 105.
 Benes Márton 99.
 Benes Mihály 99.
 Bender Mihály 99.
 Benigny 3.
 Benigny Gáspár 256. 270.
 Benkon udvara 99.
 Bereg 105.
 Berenczeumer 100.
 Bergmann Václav 258.
 Bernhard herceg 194.
 Berthal György 258.
 Berthold 189. 190.
 Bertholden udvara 89. 95.
 Bér Václav 184.
 Berzéte 110. 178.
 Berzeviczy Fülöp 223.
 Bestel 243.
 Besteller Bresel 256.
 Besteller György 89. 95. 97. 99.
 136. 140. 162. 177. 178. 184.
 190. 205.
 Bethlen 40.
 Bethlenfalva 17.
 Beuchel 109.
 Beyer András 256.
 Beymann Václav 257.
 Bierrichter Péter 256.
 Bikfalvi Imre 202.
 Bilestetz 264.
 Bind 186.
 Binder Bastel 257.
 Binken udvara 92. 95.
 Birkwald 16. 29.
 bírák (vár) 189. 226.

Birrichter Michel 89. 95.
 Bisztra 17.
 Bitner János 256.
 Bitner Miklós 91. 95.
 Bitrolff Bartha 190.
 Blásy Tamás 250.
 Blaumont = pálmafalvi hegy.
 Blech Simon 258.
 Blesch Urbán 258.
 Blosshof 105.
 Blosshof Márton 100.
 Blostof Gergely 98.
 Blümchen Gergely 258.
 Blümchen János 97. 99.
 Blümchen Simon 99.
 Boben dülő 104. 249.
 Boeszkai 264.
 bodnások 116.
 Boer János 259.
 bogláros 36.
 Bogner Dániel 257.
 Bogner Bertalan 236. 237. 239.
 Bogsch János 259.
 Bogus Vitus 232.
 Bohenn János háza 100.
 Bohus István 98. 99.
 Boldizsár udvar 100. 103.
 Bolduscher Gergely 258.
 Bolemszky János 260.
 Boler kath. pléb. 239.
 Boler St. 91. 95.
 Bolesláv 44. 46.
 Bolner János 258.
 Bolondkő 15.
 Bonifacius IX. 157.
 Borbála-társaság 160. 163.
 borbély 120.
 Börfi Kende 105.
 Birics 44. 46.
 borkereskedés 135.
 bormérés 220.

Bornemissza György 247.
 Boroszló 119. 121. 192. 197.
 boroszlói bányapolgárok 145.
 Bors 38. 39.
 Botiz 179. 180.
 Botizfalu = Teplicska.
 botizi (teplicskai) nemesek 145.
 180. 181. 184. 185. 202. 205.
 botizi patak 181.
 Botzdorfer Kilián 222.
 Brandstatt 249.
 Braniskó 11.
 brassói templom felirata 48.
 Bretschneider udvara 98.
 Bretschneider Venczel 99.
 Bretz János 221. 259.
 Briechezweig Gáspár 256.
 Brieg 173.
 Broszmann Henrik 256.
 Brusznik 4. 21. 41. 43. 46. 69. 76. 79.
 112. 131. 179. 181. 203. 247. 248.
 Buchholtz Bernát 218.
 Buda 180. 200. 238.
 Budesser 97.
 Buglóc 36.
 Burkhardt Ekkert 259.
 Buschoczky Péter 260.
 Buyánpatak 184.
 Byochne Miklós 99.
 Byzancz 129.

C.

Caph István 228.
 Capputz udvara 93. 96.
 Chócs 11.
 Christian udvara 94. 95.
 Cippus 67. 78. 119.
 Clas Márton 219.
 Clemens 87.
 Clinger (Klinger) Endre 231.
 Clinger (Klinger) János 87.

Clofften (Klofften) udvara 103.
 Corvin 212.
 Crausen Péter 92. 96.
 Crausz (Krausz) János 241.
 Crehan Jakab 100.
 Crewel 108.
 Christen an der Mauer 98.
 Cristl Bartl 92. 96.
 Cromer Péter 90. 91. 95.
 Csaba 183.
 Csaba Mihály 91. 95.
 Csáky 45.
 Család 82.
 Csatlós (Csatlás) Mihály 259.
 Csetnek 177. 197. 207. 231.
 Csépanfalva 38. 205. 218.
 Cseposzko András 260.
 Csernablatt György 260.
 Csetenye 75.
 Csetneki László 178.
 Csingova 184.
 csontház 157.
 Csorba Antal 223.
 Csőtörtőkhely 11. 77. 80. 131.
 195. 198.
 csőtörtőkhelyi udvar 95. 104. 231.
 csür 105. (dülő).
 Cybriny 183.
 Cybriny Péter 88.
 Cyser Keresztély 163. 164. 227.
 Cyser Mihály 93. 96.
 Cyserné 96.
 Czapp János 260.
 Czarna Mihály 260.
 Czauder Pál 229.
 czéhek 120. 128. 211. 231. 232.
 Czentner Melchior 257.
 Cziegenmelker 109.
 Czifra bányászcsalád 140. 183.
 Czifra Lórencz 88. 94.
 Czilmann István 92. 96.

Czoll János 100.
 Czopp János 99.
 Czotel udvara 98.
 Czudar 58. 94.
 Czudar Jakab 206.

D.

Dankwart udvara 90. 95.
 Darócz 176.
 Deák (Dyák) János 256.
 Deák Pál 108.
 Deber Mener 257.
 Deber udvara 257.
 Demeter Gergely 259.
 Demian 220. 228.
 Demján 3. 17.
 denár 134.
 Dénes Ambrus 250.
 dénesfalvi udvar 104.
 Derfinchen 42. 51.
 Dessewffy János 264.
 Deszervszky Ágost 260.
 Deutsch István 257.
 Deutsch Márton 210.
 Deutschendorfer Márton 259.
 devonpala 12. 15.
 Dibstall dülő 252.
 Dick Benedek 108.
 Dick János 258.
 Dicklef Márton 258.
 Dirner 3. 96.
 » Antal 228.
 » Dániel 221.
 » István 256.
 » Jakab 98.
 » János 221. 228. 229. 230.
 » Joszt 97.
 » Kelemen 229.
 » Péter (Durner) 97. 100.
 190. 228.
 Dlugoss Szaniszló 210.

Dobsina 11. 22. 177. 231. 244.
 Dolyán 72.
 Dominik 72.
 Drambik István 260.
 Dráveczky János 230.
 Drei Sträuchen dülő 13.
 Dressler (Drossler) 175.
 » András 250.
 » Gergely 98. 99.
 » János 256.
 » Miklós 88. 94.
 » Simon 98. 99. 101.
 Drevenyik 129.
 Drisch 106.
 Drummelschläger Gergely 257.
 Duba Benedek 97.
 Duckl Miklós 41.
 Dudáczy Menyhért 259.
 dülők 104.
 Dunajecz 33.
 Dunewaldt 268.
 Dunkelschmidt Márton 258.
 Dupa Gergely 260.
 Durand 77. 182.
 Durch Lőrincz 259.
 Durlsdorfer Gergely 259. (túró-
 falusi).
 Düren Mihály von der 91. 95. 97.
 Durk János 221.
 Dürrenberg 13. 144. 145.
 Dürrenseifen (sompatak) 105.
 Durstin 176.
 Durst Miklós 87. 94.
 Dvorszky János 260.

E.

Edelmann Ádám 258.
 egyház 153. 196. 206. 233.
 egyházi pénzek kezelése 159. 233.
 éhinség 47. 216. 227.
 Einsiedler Bastel 257.

Eisdorfer György 258.
 Eisenbach = Vaspatak.
 Ekardus Márton 239.
 Éleshegy 15.
 Ellenbogen 10. 249.
 elzálogosítása XVI szepesi város-
 nak 148. 182. 183.
 Emons 105.
 Emrich Pál 95.
 Endre Jakab 256.
 Endre II. 43. 120. 139.
 Endre udvara 91. 96. 100.
 Endris a bíró 108. 110.
 Engel János 259.
 Engelweisz udvara 99.
 Enrekey István 259.
 Erasmus = Halbschuh.
 Erasmus udvara 92. 96.
 Erclard Ferencz 227.
 érczhegység 131.
 érczolvasztás 142.
 erdő 201. 203. 229.
 erdő-vétel 73.
 Erkin Valent 228.
 Ernő főherczeg 247.
 Erzsébet királyné 72. 204.
 Eschberg 141.
 Esch Miklós 87. 94.
 Eschseifen 9. 17. 21. 32. 105. 111. 112.
 Esfinger Gáspár 221.
 esküdtek XII. 174. 181. 188. 189.
 227. 228.
 Eszterházy nádor 265.
 ethnografiai átmenetek 253.
 Euderlin 87. 94.
 Euler Jakab 223.
 Euhén udvara 92. 96.
 Ewrbánya udvara 91. 96. 140.
 Eyd Frigyes 257.
 ezüst 14. 128. 141. 142. 177. 233.
 ezüstműves 124.

F.

Faber Lúkas 232.
 Faber Merten 99.
 Fabiny 105.
 » Miklós 258.
 » Vitus 223. 229.
 faggyú 122. 134.
 farkas szöglet 105.
 Farkasfalva 176.
 Farkasovszky Péter 259.
 Fassur 105.
 Faszó udvara 89. 97. 105.
 Faulbrunn 251.
 Faul Urbán 97.
 fauna 27.
 Faygell Boldizsár 259.
 fazekas 120.
 Flechner Kunig 88. 94.
 » Lőrincz 88. 94.
 » Mihály 88. 94.
 Flechtner Jakab 258.
 » Márton 92. 96.
 Fleischer (Fleyscher) 19. 24.
 » Endre 90. 91.
 » Gáspár 256.
 » Hertl 89. 95.
 » Henil 93. 96. 100.
 » Jakabné 220.
 » János 233. 256.
 » Jorg 87. 94.
 » Márton 100.
 flóra 29.
 Floriány udvara 88. 94.
 Floszer György 258.
 fegyverkovács 148. 149. 216.
 Fehér udvara 91.
 Fehérvár 204.
 Fehérvíz 22. 110.
 Fekete György 230.
 fekete halál 128. 130.

Feketehegy 15.
 Feketekút 176.
 Felka 33. 73. 77. 182. 222.
 Felső-Erdőfalva 176.
 felső vágás 104.
 felpénz 173. 174
 Fels tábornok 234
 Feltschen 104.
 fémipar 39. 138. 148. 232.
 Fenkel Péter 100.
 Fenyves 36.
 Ferdinánd I. 218. 236.
 » III. 265.
 Ferencz szekeres 220.
 Feszer Antal 99.
 Feszt Gáspár 258.
 Feucht Tóbiás 258.
 Fidler (Fiedler) Kristóf 219.
 » Miklós 99.
 Figerin Jérus 257.
 Figura Dániel 130.
 Figus udvara 88. 94.
 Fillach 150.
 Filiczky 255.
 » András 259
 Finta 150.
 Firfin udvara 88. 94.
 Fischberg 10. 15. 130. 250. 251.
 Fischer András 234.
 » László 88. 94. 256
 » Tamás 245.
 Fivilithin udvara 87. 94.
 főakna 142.
 földbirtok feldarabolása 103.
 földművelés 74. 85. 115. 121. 155.
 156. 160. 237.
 földrengés 205.
 Fölkelin udvara 92. 96.
 Fölker Tamás 259.
 főnemesség 56.
 Forgács 255.

Forgács Péter 259.
 Forinyák György 260.
 Forráshegy 105.
 források 20.
 fősz 14.
 Fotzin Jakab 258.
 Frank János 258.
 Fraternitas XXIV. 74. 153. 154.
 234. 235. 236. 239. 241.
 Fricai Jakab 221.
 Fridmanszky Márton 260.
 Fridricky 183.
 Fridricy János 90. 95.
 Friedenmuth Miklós 41.
 Fridolin udvara 93. 96.
 Fröhlich hitszónok 237. 239.
 » János 41.
 » Ilyés 257.
 » Mátyás 223.
 Frühauf Pál 258.
 Fuerer Miklós 259.
 Fugil 109.
 Führer Kristóf 258.
 Füleker Endre 257.
 Furmann Jakab 256.
 » Péter 92. 96. 218. 220.
 » udvara 92.
 Fürst Péter 222.
 Furtzer Jakab 258.
 Futass Mátyás 259.
 Fux udvara 95.
 Fynk udvara 256.
 Fysch Mátyás 96.

G.

Gabona behozatal 114. 130.
 Gábrriel Márton 257.
 Gabrovi Zavissus 186. 196.
 Gál 189.
 » István 259.
 » József 259.

Galambócz 186.
 Gallen udvara 97. 103. 256.
 Galyan Samu 260.
 Gánócz 34. 131.
 garas 134.
 Garay Miklós 179.
 Gáspár a bíró 184.
 » János 259.
 » Konrád 206.
 Gatlinszky Urbán 260.
 Gaz 189.
 » a bíró 93. 96.
 » Ditmár 89. 95.
 » Miklós 190.
 » Péter 184. 185. 190.
 glaczi-geravai barlangok 130.
 Gladisch 229.
 Glänzen 10. 249.
 Glatz Kelemen 227.
 » Pál 257.
 » Péter 90. 95.
 Glazné udvara 89. 95.
 Glenczel háza 96.
 » János 258.
 Gimes 183.
 » Péter von 90.
 Giskra 205. 206. 207. 248.
 Gittler János 258.
 Geberecht 190.
 Genersich Jeremiás 257.
 Georgy Antal 228.
 Gerava 17. 196.
 Gerber 190.
 Gerber Jókusz 90. 95.
 Gergely a falnál 99.
 » mester 216.
 Gerlach Kunsch 93. 96.
 Gerlach udvara 93. 96.
 Gerlitzdorfer Márton 258.
 Gerösthegy udvara 91. 95.
 Geruss Miklós 205.

Geybner Gáspár 258.
 Geyer G. G. 26.
 Géza II. 48.
 Gmetatschko Lőrincz 260.
 Gnober Mátyás 210.
 Gócs 10. 174.
 gócsi havasok 184.
 Godzurowszky Szaniszló 223.
 Golcz 235.
 » Joakhim 242.
 Golden Iános 99.
 Gölniczbánya 43. 118. 131.
 135. 139. 140. 141. 146. 147.
 149. 214.
 Gölnicz folyó 10. 11. 17. 19. 22.
 23. 34. 45. 110. 130. 143. 177.
 184. 205. 209. 230. 249. 251.
 Gömör 38. 130. 135. 137.
 Gömöri 58.
 Gömöri érczhegység 11.
 Gömör Péter 92. 95.
 Göncz 238.
 Gönczy 104
 görbe dűlő 104.
 Görgő 72.
 Góth 150. 199.
 » Válint 256.
 Gotsch Bresel 258.
 Göttl udvara 87.
 Gótzil János 91. 96. 97. 100.
 » Tamás 256.
 Graetel 13. 14. 19. 23. 29. 109.
 111. 138. 143. 229.
 Graff Miklós 190.
 Graf Lórencz 256.
 Grajnár 13. 14. 23. 24.
 Gramovszky 220.
 Graumann 189.
 Graumanné 220.
 Graumann András 190. 219. 227.
 » János 98. 250. 251.

Graumann Izsaías 256.
 » Válint 227.
 Grauser 92. 96.
 Graus Peter 96. 97.
 Grauacke 14.
 Grawen Miklós 89. 95.
 Gregus udvara 97.
 Greifenzweig 221. 241.
 » Pál 258.
 Grenicz 17.
 Gretzmann Benedek 259.
 Greysen udvara 88. 95.
 Grill Márton 258.
 Grolkos Gáspár 99.
 Gromann Jakab 99.
 Grosz György 130.
 » Mátyás 232.
 » Miklós 109.
 » Tóbiás 257.
 Grunwalth 88. 94.
 Grünblatt 3. 266.
 » Lajos 270.
 Gründel János 229. 247. 250.
 Grün Peter 99.
 Grusch József 99.
 Grüssel Benedek 223. 228.
 » György 227. 255.
 » Miklós 91. 95.
 » Tóbiás 227.
 » udvara 87.
 Guckguck Ádam 257.
 Gulassyn udvara 96.
 Günther (lőcsei) 267.
 Guslag udvara 93. 96.
 Gutgelb Imre 258.
 Gutholbing Márton 258.
 Gyilkos verem 104. 106.
 Gyömbér 11.
 György pléb. 159. 163. 164.
 Gyula forrás 23.
 Gypesch János 258.

H.

Habermann Miklós 190. 226.
 » Hans 91. 95.
 Haberstreit Mátyás 249.
 habléányok 52.
 Hadusfalu 131.
 Hagelsberg 15.
 Haiden (Hayden) Mihály 259.
 Hainenberg 249.
 Hainengrund 203.
 Halbfinger 152.
 Halbschu 5.
 » Erasmus 145. 200. 203.
 » Frigyes 256.
 » Henil 89. 95.
 halastó 105. 127.
 halászat 126.
 Hallgasch 87. 94. 97. 184.
 » Vilmos 259.
 Hamburg (Sároshan) 176.
 Hamann udvara 93. 96. 98.
 hámorok 217. 229. 230. 243.
 250. 251.
 Hammerschmidt Lőrincz 257.
 Hangos 144.
 Haniszkova 13. 14. 26.
 harangöntés 150. 211. 232.
 harminczados helyek 135.
 Három bokor dűlő 13. 14.
 Hartmann Válint 258.
 Hártya János 259.
 Haschkó János 260.
 Hasen udvara 90. 95.
 Haslinszky Tamás 259.
 Hassen János 97.
 Hass János 258.
 határjárások 181. 222. 230. 248.
 249.
 Haubner Mátyás 93.
 Haupt Pál 258.

Haus-Burgberg-ház.
 Hauser Benedek 257.
 házalók 220.
 Ház 15. 30. 31. 32. 39. 40. 43. 50
 háztelkesgazda 121.
 ház a végen 97. 99.
 Hebenstreit Kristóf 258.
 Hebentritt Gergely 99.
 Hecht Bartel 258.
 » Gergely 223. 228.
 » malom 104. 118.
 Hecker 109.
 Héderváry 47.
 Helczmanova 214.
 Hellerin Miklós 90. 95.
 Heller Márton 258.
 Helyes István 259. *
 Hencz Miklós 97. 98. 100. 101.
 Henkel János 221.
 Henrik Márton de Tamásfalu 223.
 » pléb. 159.
 » Péter dunaveczi gróf 180.
 Herbel István 257.
 Herber udvara 89. 95.
 Herbrich udvara 100.
 Herendy Kristóf 259.
 Hermann Ágost 258.
 » udvara 92. 96.
 Hernád 9. 10. 11. 12. 17. 19. 23.
 33. 39. 45. 52. 104. 105. 112.
 113. 114. 118. 127. 135. 150.
 151. 170. 184. 248. 250. 251.
 Heszena György 97.
 hetivásár 44.
 Heydenreich Keresztély 207.
 Heyrich 194.
 hézagok az adatokban 3.
 Hiássy Márton 259.
 hígany 177.
 Hilbrand Lőrincz 238. 239.
 Hillepront Gergely 257.

Hirsch Jakab 258.
 Hyrtenhaus 98.
 Hirth (Hyrth) Gergely 227.
 » Lórand 257.
 hitszónokok 234. 239.
 hitvallomások 236.
 Hlinik 16.
 Hnilecz-Nagy 4. 23. 20. 34. 43.
 » -Kis 23. 111.
 Hoch Andor 258.
 Hochberg 15.
 Hoencz András 258.
 Hoffer Gergely 257.
 Hoffmann János 239.
 Hölczér Lúkas 257.
 Holics János 260.
 Holicsky 13. 14.
 Holis Gergely 99.
 Hollópatak 22. 196. 230.
 Holus udvara 88.
 Holykamen 13.
 homokbánya 105.
 homokkő 12. 16.
 Homonai János 206. 265.
 Homper Ciriák 258.
 Hönsch Gergely 221.
 Horensik Benedek 260.
 Horka 131.
 Horváth László (lomu.) 223.
 » prép. 234. 235.
 Hosdik János 260.
 Hostel 150.
 Hradszky (kanonok) 5. 7. 38. 40.
 44. 68. 74. 132. 151. 154. 165.
 196.
 Hüberler Lőrincz 258.
 Hubicz Gáspár 87. 94. 183.
 Huebel János 257.
 Hufnagel 13. 14. 109. 112. 211.
 Hujak János 260.
 Hulboch 190.

Hüll 10. 13. 19. 109. 130. 141.
 144. 202.
 Hulzinna Péter 173.
 Hundertmark 176.
 » János 91. 95.
 Hundsruk 104.
 Hunenberg 181.
 Hunfalu 75.
 Huserey Mátyás 97.
 Hüsfallvi Benedek 259.
 Húsór 220.
 » Kristóf 256.
 » Márton 256.
 » Matzkó 97. 98. 101. 103.
 Husselek György 223.
 husziták 79. 117. 150. 156. 158.
 159. 162. 167. 177. 192—199.
 200—208. 253.
 Husz János 192.
 XXIV. v. bíróság 70. 141. 145.
 151. 161. 175. 178. 179.
 Hutmann Keresztély 227.

I.

Iglau (Morva) 36.
 Igló-Füred 20. 23. 111.
 » -Hutta 20. 25. 54. 110. 111.
 iglóit 14.
 iglói tanács 42. 108. 117. 123.
 148. 155. 156. 159. 161. 174.
 180. 188. 223. 232. 235.
 iglói vár-Ház
 Igló jövedelme 219.
 » piacza 135. 136. 175. 201.
 228. 231. 232.
 Igló ter. éghajlata 25.
 » » földrajzi fekvése 9.
 » » földtani viszonyai 11.
 » » határai 9.
 » » hegyei 10.
 » » helyrajza 9.

Igló ter. lapályai 24.
 » » természetrajza 27.
 » » vizei 17.
 » városának czikkelyei 223.
 » » fénykora 166.
 » városa a nemzeti küzdelmekben 262.
 Igló városa 1. 2. 3. 4. 36. 49. 57. 58. 69. 70. 73. 77. 115. 123. 131. 133. 134. 135. 141. 145. 146. 147. 148. 149. 161. 163. 166. 167. 175. 179. 181. 195. 198—210. 216—271.
 Ihla 36.
 Illésfalva 9. 44. 45. 77. 142. 174. 181. 184. 185. 211. 250.
 illésfalvi hegy 10. 16. 18. 36. 104. 106.
 illésfalvi lyuk 104.
 » mesgye 104.
 » nemesek 104.
 » udvar 96. 104.
 Illyés szász gróf 141.
 Inrefalu 10.
 ipar 115. 120. 121. 128. 183. 211. 228. 230.
 iparosok 118. 119. 120. 231.
 iskola 160. 161. 162. 239—242.
 Istvánfalva 10. 110.
 István János 92. 96. 186.
 » lengyel kir. 219. 220. 247.
 » V. 37. 49. 68. 69. 71. 119. 145. 156. 160. 175. 187.

J.

Jacob der Dicke 92. 96.
 Jacob udvara 92. 96. 100.
 Jagendorf Pál 257.
 Jakab pléb. 73. 159. 166.
 Jamniki Balázs 202.

Jánisch Márton 258.
 Jánocz 37. 131.
 János a szűcs 220.
 » de Aranyos 185.
 » de Ewr 185.
 » de Márkusfalva 203.
 » de Sváb 186.
 » érsek 179.
 » forrás 18. 24.
 » király 242. 243.
 » mester 150. 232.
 » plébánus 159.
 » püspök 179.

Janofszky Simon 260.
 Jantschius János 239.
 Jarosztel Cziriák 260.
 Jászó 146. 147. 247.
 Jatczkó János 260.
 Jávor 10. 13. 14. 24. 36.
 jegyző 227. 228.
 Jákus 190.
 Jezsuita szoros 17. 18. 19.
 jobbagyok 56. 68. 70. 78.
 Jób de Kásmárfalu 185.
 Joeskovics Ilyés 260.
 Johan der Richter 109.
 Jostil udvara 96.
 Jost János 258.
 Józsa István 266
 József II. 171.
 Juden grünechen 109.
 Judin János 109.
 Judin udvara 89. 95. 99.
 Jud Kristóf 256.
 Julesch Márton 258
 Jüngling Jakab 258.

K.

Kaczurak 104.
 Kahlehöb 16.

Kalbelin udvara 92. 96.
 Kálmánhegy 104.
 Kálmán István 259.
 » János 230.
 » király 44.
 » Miklós 100. 105.
 » Zsigmond 220.
 Kallómalom 113.
 Kampik István 260.
 Kánya 104.
 Kapeller Hernclas 90. 95.
 Kappig Miklós 89. 95.
 káplánok 155. 157. 158.
 kápolna 155.
 » Anna 106.
 » taubniczi 105.
 » tót 157.
 » Szent-Háromság 129.
 » Mihály 157.
 » szív 163.
 Káposztafalu 77. 195. 198. 205.
 244.
 Káposztafalvi hámor 17.
 » vám 132.
 Kaprera 267.
 káptalan 73. 218.
 Káptalan harang 151.
 kapuk (városi) 168. 169.
 Karaffa 269.
 Kárász György 259.
 Károly Keresztély 100.
 » király 37. 71. 76. 100.
 Kárpátok 34. 38. 39. 40.
 Karth Simon 97.
 Kassa 120. 146. 147. 232. 241. 265.
 Kassa-oderbergi vasút 11. 31.
 Kaszal Márton 260.
 katlanban 104. 106.
 Katnerer udvara 88. 94. 96.
 Katsche Jakab 257.
 Katzianer 242. 249.

Kaulberg 105.
 Kavecz József 254.
 Kaverg Márton 227.
 Kázmér 208.
 Kecskéhát 15. 52.
 Kegel György 259.
 Kegelsmid Tamás 91. 95.
 Kelemen udvara 98. 100.
 » János 229.
 Kéler László 258.
 Kellemessy Mihály 223.
 Keller Dietrich 90. 95.
 Kelták 4. 31. 253.
 Keiling János 259.
 Keil Urbán 257.
 Keiser Friedrich 108.
 Kemény 17. 265.
 Kempelen Márton 221.
 Kendermacher udvara 90. 95.
 kép alatt 104.
 kerékgyártók 116.
 kereskedelem 129. 134. 172. 173.
 175. 183. 228. 230.
 kereskedelmi utak 129. 170. 175.
 231.
 Keresztély 190.
 Keresztély (hasacska) 203.
 » kanonok 180.
 » pléb. 159.
 Kernharcz háza 99.
 Kertus György 259.
 Kesel dúlló 104.
 Kesselsmid Ludmann 90.
 » Jorg 90. 94. 95.
 » Márton 93. 96. 152.
 » Metis 92. 96.
 » Tamás 87.
 Késmárk 59. 75. 77. 80. 117. 123.
 133. 179. 187. 192. 195. 204.
 205. 207. 213. 220. 221. 231.
 242. 243. 244. 266. 268.

Kesz Mihály 230.
 Ketten Schramme 88. 94. 98.
 kilencz lépés (dűlő) 104.
 Kilian 219.
 » Gergely 228.
 Kiliani Márton 255.
 kínpad 222.
 Kinczen Lórand 99.
 Királyhegy 10. 17.
 » (íglői) 14. 110. 209.
 Királykút 24.
 Király Márton 254.
 Királypatak 20.
 Királysölglet 104.
 Kirner János 226. 227.
 Kirsner 189.
 » János 99.
 » Mihály 87. 94. 97.
 » Péter 256.
 Kislommiczi János 185.
 Kis-megye 40.
 Kismező (Klein-Feldchen) 16. 29.
 Kisócz 131.
 Kiss Jakab 205.
 Kis-szebeni Gáspár 232.
 Kiteubel 220.
 Kyowi János 245.
 Klas 95. 97. 98.
 Klatowszky Samu 260.
 Kleckner Kristóf 257.
 Klein Lőrincz 257.
 » N. 81.
 » pléb. 234. 239.
 Klensmit Jodók 159.
 Klesch Simon 258.
 Klínger János 151. 152. 178. 183.
 Klíngovka 15. 21. 111.
 Klingschmit Péter 256.
 Klingsohr 43.
 Kloesch Kristóf 257.
 Kloport 139.

Klug János 41.
 » Péter 93. 96.
 Klugil János 256.
 » Jorg 89. 95.
 » Mihály 227.
 Kmetacs-kő (Gmetatschko) János
 260.
 Kmitha Péter 210. 215.
 Kniesner Sebestyén 257.
 Kniewann János 257.
 Knobloch János 173.
 » Miklós 181.
 » udvar 90. 95.
 Knodt Jakab 257.
 Knoll György 256.
 » hegy 145.
 » János 41. 87. 94. 136. 162.
 172. 173. 174. 189. 190.
 Knoll Jakab 99.
 » (Kis) 13. 14.
 » (Nagy) 10. 12. 13. 14. 19.
 23. 24. 105. 109. 111. 138.
 Knopel Péter 91.
 Kobalt 14.
 Kocygil János 91.
 Koch György 257.
 » Mihály 223.
 Kodenerek 34. 35. 108. 110.
 Koehler János 258.
 Kőfalva 176.
 Kofften udvara 256.
 Kohlenbecher Lénárd 98.
 Kohlweis Benedek 257.
 kohók 177. 186.
 Kohut Benedek 260.
 Kójsó 214.
 kőkép 105.
 Kókus Venczel 97.
 Kölblin Mátyás 257.
 Köhler János 219.
 köles 105.

Kolinócz 77.
 Koller Bresel 257.
 » István 99. 258.
 Kolykő 105.
 Komorovszky Kristóf 247.
 komló 125.
 Komlós 104.
 König Endre 256.
 Königsseifen 20.
 Königswinkel 104.
 Konrád 189.
 » család 150. 166.
 » püspök 194.
 Kop 265.
 Kopanecz 17.
 Kopaszhegy 16.
 Kopatschko Lőrincz 260.
 Kopesmid Valent 98.
 Kopper Gergely 258.
 Kopsmid 98.
 Kopter György 258.
 Korabinszky 255. 259.
 Körbel (Kölbl) György 256.
 Korel Boldizsár 260.
 kórház 101. 157. 158. 170. 171.
 Koribut 192. 193.
 Kőrös Jakab 92.
 korong 105.
 Korponai István 181.
 kosárfonók 116.
 kosármester 222.
 kosárok 107.
 Kosch udvara 91. 94. 95.
 Kospitz Gáspár 229.
 Koszaka Márton 230.
 köszörűsök 120.
 Koter Mátyás
 » István 91. 95.
 Kotterbach 186.
 kovácsok 122. 125. 148. 149. 229.
 232.

Kovalszky János 260.
 Kozma 5. 42. 52. 104.
 » Mihály 97.
 közös udvar 103. 160.
 községház 101. (városház)
 Krakó 173. 194. 195. 229. 231. 238.
 Kraliken 15.
 Krasinszky Szaniszló 247.
 Krausz 254.
 » Boldizsár 257.
 » István 223.
 » Tóbiás 256.
 Krauben Miklós 90. 95.
 Kraut (und Fles) Keresztély 100.
 „ „ „ Mihály 257.
 „ „ „ István 241.
 Krebs György 257.
 Kréhan Valént 257.
 Kremp Mátyás 203.
 Kriech János 258.
 Krieg 249.
 Kriegseifen (Kriegpatak) 143. 203.
 230. 249.
 Kristianus udvara 88.
 Kristóf (alcznaui) 222.
 Kriván 11.
 Kromer Miklós 173.
 Krompach 170.
 Krompachi Miklós 209.
 Krompaszki Miklós 260.
 „ Márton 260.
 Krompecher Dániel 258.
 Krom Miklós 98.
 Kubachi Hernádág 17.
 Kuba Kristóf 260.
 Kübecher Jakab 257.
 Kubiny Miklós 30.
 Kuchil János 256.
 Kudel hegy 16. 18. 41. 105.
 Kudel Péter 96. 112.
 Kudry Hynkendius 88. 94.

Kuebel Márton 257.
 Kugel János 100.
 Kühn Péter 259.
 Kukuk János 257.
 Kunay udvara 97.
 Kunsch (Kunch) 34. 143
 Kunsch János (bíró) 108. 110. 112.
 „ „ 189.
 „ Péter 99.
 „ udvara 256.
 Kuncz Péter 221.
 Kunok 80. 167.
 Kupfberg-Knoll.
 Kupferschmid István 223. 227.
 228. 256.
 Kupferschmid Mátyás 250.
 Kuppelhasse Márton 232.
 Kurinyan 75.
 Kürner György 259.
 Kürstner Valént 100.
 Kuspel 95.
 kútforrások 2. 4. 6.
 Kutner udvara 91. 96.
 kutyahát 104.
 kuruczok 266. 267. 271.

L.

Lábas udvara 92.
 Lábin Pál 259.
 Laczkó Pál 260.
 Lajos I. 37. 133. 167. 171. 218.
 » XIV. 266.
 lakatosok 125. 148.
 Lakis Dávid 259.
 Lala Miklós 93. 96.
 Lambert Tóbiás 257.
 lampesdorfi Maszek 99.
 Lános Erasmus 259.
 Lamworth 220.
 Landschreiber 137. (XXIV. sz. v.
 jegyzője.)

Landshuter Kristóf 257.
 lándzsások 71. (l. X. landzsa v.)
 Láng 250.
 „ Dániel 259.
 „ György 256.
 Langhaus 94.
 Langsfeld Ádám 259.
 Lapis 105.
 Lapiski 104.
 Lapispataki Boldizsár 256.
 „ család 136. 176.
 „ Miklós 100. 101.
 lapis-refugi = letonkő.
 Lapsch 176.
 „ család 221.
 „ György 221.
 Lapscher Keresztély 92. 96.
 Lapschy Keresztély 92. 95.
 Laska Miklós 190.
 Lassú Mihály 259
 Laszky 242. 243. 244.
 László (Szent) 43. 44. 139.
 „ udvara de Csőtörtőkhely
 91. 95. 256.
 Lauer Jakab 257.
 Laysz (Leisz) 105.
 Lech Péter 90. 95.
 Leczel M. 221.
 Leczely Mihály 228.
 Leen Péter 206.
 legelő 73.
 Leibicz 77. 151. 182. 221.
 Leibiczér 96.
 Leibiczér András 256.
 „ Gergely 257.
 „ háza 270.
 Leider Mihály 258.
 Leisbühel 18. 105. 114.
 Leisz Dániel 256.
 Leitgeb György 257.
 Leithaus 13. 14. 20. 138.

Leitscheil Mihály 258.
 len 104. 114. 170.
 Lengyel (család) 209.
 lengyel garázdálkodás 5. 79. 84.
 103. 147. 182. 187. 193. 195.
 197. 208. 210. 214. 242. 243.
 24. 248.
 lengyel kor 212.
 „ kormányzás 212.
 lengyel ország 38. 80. 194. 195.
 196. 205. 243.
 Lengyel Péter 202.
 lengyel szlavizál 254.
 „ uralom 5. 116. 158. 166. 183.
 Lenhárd udvara 99.
 Leppesch Bálint 228. 229. 255.
 Leppich János 229.
 Lerbir (Lorbir) Jakab 87. 94.
 Leskó Endre 260.
 Lesnicza 45. 184.
 Leszkovján 9. 105. 141. 182.
 186. 248.
 Leszkovján udvara 95.
 Létánfalu 131.
 Letonkő 32. 39. 46. 47. 48. 211. 234.
 Leutscher Jakab 59.
 Leutscher György 235. 238. 239.
 Lewdl 98.
 Lewkew Atil 93.
 Leykéb Miklós 89. 95. 100.
 Leykob 189.
 Leymheyser udvara 89. 95.
 libalegélő 105.
 Lieber János 89.
 „ udvara 95. 97.
 Lichtblau Mihály 259.
 Linkener Oswald 184.
 Lindner 190.
 „ Hensch 89. 95.
 „ Miklós 88. 95.
 „ Oswald 90. 95.

Lindner Zsigmond 90. 95
 Lintner Márton 256.
 Lischke's Au 105.
 Lipót I. 3. 266. 269.
 Lipter Mátyás 260.
 „ Péter 97.
 Liptó 11. 38. 231.
 literatusok 160. 163. 241.
 Lő 40.
 Lőcse 11. 30. 31. 59. 69. 70. 78.
 79. 80. 119. 120. 123. 121. 133.
 137. 141. 145. 154. 175. 176.
 179. 180. 181. 183. 185. 187.
 196. 207. 214. 216. 229. 231.
 233. 239. 242—244. 265. 268.
 lőcsei harangok 150.
 » kapu 101. 134. 167. 168.
 169. 171. 242.
 lőcsei patak 18.
 Lőczel Mihály 256.
 Lomnicz 176.
 lomniczi csúcs 11.
 Lomos Mihály 90. 95.
 Lompesch Tóbiás 258.
 Lórand 80.
 Lórencz bélaí lakos 222.
 Lórencz udvara 97.
 Lovesány 240.
 Lowbeczen 42. 100.
 Loysch Mihály 228.
 Luberten Gáspár 100.
 Lubló-lőcsei hegyek 11.
 Lubló (vár) 70. 116. 126. 156. 179.
 210. 215. 216. 217. 220. 223.
 241. 244. 248. 254. 267.
 Lubomirszky 5. 245. 261. 262.
 266. 269. 270.
 Lubomirszky Sebestyén 264.
 » Tivadar 271.
 Luespatak (Luesbach) 9. 129.
 220. 248.

Luczmann udvara 89. 95.
 Ludas 108. 109. 110.
 Ludmann 94. 95.
 „ udvara 87.
 Lukács Barabás 259.
 „ János 219.
 Lunger Haman 94.
 Luschke Péter 221.
 Luske János 250.
 lutheránusok 234.
 Luxland 10. 13. 249.
 „ Benedek 97.

M.

Maczejovszky János 215. 222.
 Maczkó Hárdi 249.
 madarászok 45. 125.
 madarász udvar 96. 98. 103. 125.
 Madárhegy 14.
 Magashegy 14.
 Magdeburg 119.
 Mágy 150.
 magyar állam 132.
 magyar-lengyel bizottság 179.
 magyarok 34. 37. 38. 40. 42. 47.
 58. 72. 93. 101. 138. 196. 197.
 202. 209. 253. 254. 255. 259.
 Mahalfalu 34. 131.
 majorok 107.
 Major András 259.
 Malken János 99.
 malmok 116. 117. 118. 125. 157.
 221. 250.
 maláta 156. 232.
 Manassy László 259.
 Manhart udvara 95.
 Marczely Miklós 179.
 Marczy István 259.
 Máriaműnecz Gáspár 218. 227.
 „ Mihály 228.
 „ Pál 257.

Máriaműnecz udvara 98.
 Máriás fia László 185.
 Máriássy 3. 38. 43. 46. 73. 75.
 76. 80. 145. 206. 218. 223.
 229. 247. 248. 249.
 Máriássy Pál 249.
 „ udvara 91. 95. 103.
 Mária-Szüsz szövetkezet 100. 155.
 160. 165. 219.
 Márgitfalu 17.
 marhaállomány 134.
 marhatenyésztés 107. 121.
 márka 134.
 Márkusfalu 9. 17. 30. 31. 38. 131.
 179. 180. 229. 241. 249.
 márkusfalvi nemesek 181. 202.
 203. 205.
 márkusfalvi út 105.
 Márkusforrás 21. 23. 32. 109.
 111. 112.
 Márkus Endre 93. 96. 98. 99.
 „ György 259.
 Maronthy János 179.
 Marosko Gergely 260.
 Marsalkó 3. 255.
 „ József 259.
 Márton 101. 103.
 „ prép. 159. 163. 164.
 Mateócz 73. 77. 182.
 Matern Bastel 258.
 Matis udvara 91. 95.
 Mátka bozsa 184.
 Mátra 11.
 Mátyás György 203.
 „ (bíró) 174. 189.
 „ falu 203.
 „ király 183. 207. 208. 209.
 210. 212. 232.
 Mátyusföld 194.
 Maurer Kelemen 98.
 „ Márton 257.

Maurítius 243.
 mázsás-szekér 135.
 mázsoió 99. 123.
 Mebis Katrein 99.
 Medler Simon 258.
 Medvefalu = illésfalu.
 medvefej 13. 15. 45.
 Megander 237. 239.
 Meger Pál 256.
 méhes 135.
 méhészet 116. 127.
 méhsőr 135.
 Meiszner Gergely 257.
 Melczer Miklós 91. 96.
 „ Rezső 255
 Melczerin Miklós 89. 95.
 Mellegli Boldizsár 247.
 Mellerseifen 104.
 Mendl Máttyás 258.
 Meneser Péter 92. 96.
 Mendl Joakhim 229. 257.
 Menhárd 182.
 Ménkoss udvara 100.
 Merény 23. 131. 186. 203. 206.
 238. 267.
 méretek 137.
 Merhew Lőrencz 90. 95.
 Merlin udvara 89. 95.
 Mesegen Péter 90. 95.
 Mesgyén 104. 248.
 Messer Miklós 90. 96.
 Messersmid András 98.
 „ Endre 206.
 „ János 90. 95. 144.
 „ István 256.
 „ Péter 92. 95. 97. 227.
 mészáros = fleischer.
 mészárosok 120. 122. 231.
 Mész Jordán 91. 95. 99.
 mészközet 15.
 Metzensef 231.

Meyheysch Valént 258.
 Meyer[†] Gáspár 88. 94.
 „ Jákusch 89. 95. 100.
 „ Miklós 90. 95.
 „ Pál 98.
 Meyl István 257.
 méz 135.
 mézeskalács 127.
 Migda György 259.
 Mihálykő udvara 99.
 Mihály mester 100. 103.
 Miklós de Gömör 38.
 Mikolay 220.
 Miksa főher. 220. 244.
 Miller György 257.
 Mileter (Mülletter, Maléter) 221.
 222. 256. 266.
 Mileter János 228.
 Mindszent 104.
 Mocsárhegy 15. 20. 111.
 Moczky Margit 260.
 Moczynszky 286. 288.
 Modler Jakab 242.
 „ Márton 90. 95. 100.
 Mohol 40.
 Moholfó 95.
 Moleriana 238.
 Möllerich Jakab 258.
 Möller Márton 258.
 Molnár János 259.
 Momethely udvara 99. 103.
 mondakör 49.
 Monesser 97.
 Mördergrub 104.
 Morgenroth György 258.
 morva birodalom 37. 39.
 „ ország 193. 194.
 Mück Endre 259.
 Mückenschmalz Endre 229. 258.
 műhely 118. 120. 208.
 Mühlenbach 77.

Mumert Kristóf 257.
 Mum Gáspár 229. 256.
 » Válint 257.
 Mulitsik Endre 260.
 Mulner János 98.
 munkabér 143.
 munkaidő 142.
 Münnich 99. 254.
 „ János 256.
 „ Márton 219.
 „ Válint 219.
 Murán 13. 14. 19. 26. 112.
 „ (kis) 13. 14.
 Muren-utca 104. 168. 170.
 Musel János 260.
 Musiczky András 260.
 Musik Hersch 92. 96.
 Musinszky Dávid 260.
 Mykes József 99.
 » Keresztély 100.
 Mykó der Purken 97.
 „ Gergely 259.
 „ György 97.
 Mykon 57.
 Mylosch 186.

N.

Nagy-Lomnicz 75.
 „ megye 44.
 „ Mihály 206.
 „ Szalók 222.
 „ Szombat 194.
 naptár 241.
 Nauberg János 296.
 Neander Bastel 258.
 nemesség 3. 56. 72. 73. 75. 105.
 145. 150. 176. 179. 180. 185.
 230. 232. 264.
 nemesek udvara 99. 103.
 németek 57. 72. 93. 119. 124.
 138. 253. 254. 261.

német rend 193. 194.
 Nemetz János 260.
 német zsoldosok 265.
 Neubauer 101.
 „ János 218.
 Neuberger Keresztély 101.
 Neuberg György 97. 101.
 Neudorf = Szász-Ujfalú.
 Neuharcz udvara 100. 103.
 Neuholcz János 256.
 Neumerker Mária 258.
 Neunschritt (kilencz lépés) 104.
 Neupauer Izsák 256.
 Neuster udvara 95.
 nickel 14.
 Niclaus udvara 96.
 Níger Ábrahám 193.
 Nikázy 255.
 „ Antal 259.
 „ Ferencz 259.
 „ Miklós 223.
 Niketewschil János 96.
 Nikles Gáspár 223.
 Nikolászky udvara 97. 103.
 Nikendey László 203. 205. 226.
 Nitsch Gáspár 260.
 Nitschko Zachariás 260.
 Noavich Péter 260.
 Nosz 97.
 Novák Mátyás 260.
 nyersbőr 134.
 Nyires 16.
 nyomorultak 35. 123. 155.

O.

Oberfuhr 104.
 Oberländer Bastel 258.
 Ocsovszky György 259.
 Odorin 9. 77. 174. 180. 248.
 Odvaskőnél (dülő) 105.

Ófalu 44. 179. 209.
 Ökörhegy 11.
 Okruhla jama 196.
 Oláh Miklós 236.
 oláhok 441. 58. 72. 253.
 Oláhpatak 10.
 Oláli udvara 91. 95. 97.
 Olaszi (szepes) 41. 77. 182. 222.
 oligarchák 162.
 Ölschläger Endre 256.
 „ János 100.
 „ Mihály 97.
 „ udvara 99. 100. 103.
 Ölsner Dávid 240.
 Oertel 109.
 Omes 5.
 „ András 256.
 „ Antal 223. 228.
 „ (gróf) 221. 222. 249.
 „ Mátyás 99.
 „ Simon 98.
 órárok 232.
 őrcsapatok 5. 38. 40. 41. 42. 47.
 57. 75. 203.
 ördögárok 15. 20. 130.
 ördögfej 13. 14. 19. 22. 110.
 130. 251.
 ördög csurgója 24.
 Öreg Pál 91. 95.
 » Simon 90.
 Őrlés 125.
 Öringheuer 104.
 ősgermán 4. 36. 37. 39. 253.
 őskereskedelmi út 33. 130. 131.
 132.
 őskor 4. 131. 138.
 őskori agyagpala 12. 14.
 őstenger 16.
 Oswald udvara 93. 96.
 ötvösök 124.

P.

Pákl Karoly 240.
 Pálmafalu 9. 77.
 pálmafalvi hegy 9. 16. 18. 26.
 30. 42. 52. 104. 106. 251.
 Palmsdorfer József 257.
 Palóczy László 206.
 Pál pléb. 159.
 Palter Mór 259.
 Palczmann 140.
 „ kohói 22. 25. 177.
 „ Simon 227.
 panonok 31.
 Papács György 259.
 Papelschäler Lőrincz 257.
 pápisták 237.
 papválasztás 70. 123. 154. 188.
 233.
 Páris 4. 34. 43.
 patkoló kovács 125.
 pattantyúsok 149.
 Pattesin 94.
 Paumann 3.
 Pausch Márton 227.
 Pawits Klas 89.
 Payer Gergely 256.
 „ János 88. 94.
 Peklini Mihály 259.
 Peklin udvara 100.
 Pekunye = Wenigpatak
 Pelargus Gáspár 241.
 Pelcenhof 100.
 Pellestri 97.
 Pelsőczy István 206.
 „ János 179.
 Perdebik Endre 259.
 Perényi 213.
 „ János 187. 205.
 „ László 206.

Perényi Péter 179.
 Perncezeumer 96.
 Perpitva János 260.
 Pertold Miklós 89. 95.
 Peschkó György 229. 260.
 Pesinder Márton 260.
 pestis 244.
 Péter Gergely 184.
 „ Lóránd 241.
 „ pléb. 159.
 „ udvara 88. 94. 97.
 Pethő (eszt. érs.) 264.
 Petneházy 266.
 Petri András 254.
 Petróczy 266.
 Petzhöld 203.
 Peyer udvara 94.
 Pfannkuch Anna 245.
 „ Endre 257.
 Pfannenschmidt Gáspár 258.
 Pfannschmidt Gáspár 229.
 Philip udvara 87. 94. 97. 99.
 Picha Gergely 260.
 Pízen Márton 222.
 Pínty Václav 105.
 Pirner Miklós 92. 96.
 Piruzider udvara 92. 96. 97.
 Piscator Joakhim 241.
 Pischendorfer és udvara 92. 96.
 Planczner 99.
 Plaszktyh 97.
 Plawczér András 258.
 plébánia 74. 75. 210.
 plébános 107. 153. 154. 156. 157.
 159. 162. 168. 213. 233. 234.
 235. 239. 263.
 Pleyveyer 189.
 Plumeisen udvara 92. 96.
 pochtwerk 104.
 Podolin 174. 205. 215.
 podolini skultetia 172. 174.

Pogyán Salamon 259.
 Polacssek Jakab 260.
 Polák (Pollák) 96. 37. 99.
 „ Elek 250.
 „ Jakab 228. 260.
 „ János 98.
 „ Mátyás 98.
 „ Pál 256.
 „ Simon 99.
 Polánka-Horka 13. 14.
 Polfermacher Vojtkó 257.
 Poliszky György 260.
 Polner 190.
 „ János 88. 94. 95.
 „ Miklós 90.
 Polony Pál 259.
 Polyánkfalvi László 202.
 Pongrácz 3. 271.
 Poprád folyó 33. 118. 126. 132.
 poprádi vár 39.
 Poprád város 59. 69. 77. 118.
 145. 182. 229. 235.
 Poscher Jost 258.
 Pösingi Miklós 172.
 posztó 116. 121. 123. 135.
 Potiereczant János 99.
 Patschen Lénárd 228.
 Pozsony 194.
 Praetorius Gáspár 243.
 Prága 192.
 Pranzer 109.
 Praumweyg udvara 93. 96.
 Prém 40.
 prémes állatok 135.
 Prépostváry Bálint 244.
 Prisa György 260.
 Priska 219.
 Probner Izsaiás 221.
 Progner János 173.
 Proke 109.
 Puchanker Tóbiás 257.

Pucken János 100.
 Pucskó 105.
 Puczak udvara 92. 96. 100.
 Pudischer Balázs 232.
 Pukáló 196.
 Pukanczer Ádám 221.
 Puky Ferencz 209.
 Pulszky Samu 259.
 puskaapor malom 220.
 Puszkow Endre 260.
 Putezkó Jakab 186.

Q.

Quelle (vendéglő) 20.
 Quitkó Valent 222.

R.

Raben udvara 95. 98.
 Rabenseifen 22.
 Rab István 257.
 „ Keresztély 227.
 rabszolgák 35. 121. 138.
 Rác 251.
 „ Basztian 259.
 „ Márton 221.
 Rauhercz Sándor 258.
 Rákpaták 22.
 Rákóczy Ferencz II. 269. 272.
 „ György II. 265.
 Rákos 212.
 Raszlovicz 222.
 Ratibor 193.
 Raumauf János 257.
 Rebel József 257.
 Reben János 89.
 Recherius Dániel 242.
 reformatio 157. 196. 232. 234.
 235. 239.
 Reginen János 250.

Reich János 221.
 Reimer Miklós 89. 95.
 Reiner András 258.
 Reiser Gergely 259.
 Reisz Melchior 256.
 „ Mihály 228. 229.
 Reisznach Kristóf 280.
 Reyschman udvara 91. 96. 97.
 186.
 Reysz 100.
 Relofszky Tamás 260.
 Remenyik Jakab 259.
 Remete 214.
 Rén (Rot) 104. (dülő)
 Replun udvara 88. 94. 183.
 Resel 220.
 Resige János 256.
 Részeg 190.
 Reticher György 221.
 Rettig Gergely 257.
 Reuber (bíró) 28. 89. 94. 95.
 180. 183. 189. 190.
 Reuchler János 258.
 Reulich háza 100.
 Revsig 189.
 réz 14. 114. 124. 135. 138. 141.
 151. 152. 177. 178. 229.
 rézhámor 151. 177. 178.
 rézművesek 151. 231. 232.
 Rezsige 87. 94.
 Rhoder Gergely 245.
 Richnó 118. 207.
 richnói vár 39.
 Richter László 258.
 Rickel Péter 92.
 Riemer Tamás 220.
 „ Jakab 99.
 „ János 258.
 Rigel Mátyás 99. 256.
 „ Zsigmond 90. 95.
 Riger Jakab 256.

Ríssach János 97.
 Ríszdorfer Jakab 180.
 Rittenberg 15. 16. 29. 105. 111.
 Roczenlacher udvara 88. 94.
 Roll Ambrus 258.
 Rollmann Mária 257.
 római kath. egyház 195. 197.
 Romp 150.
 „ Gáspár 256.
 „ Ilyés 255.
 „ Válint 227.
 Ronkoczi Mátyás 210.
 Rosen Márton 220.
 Rosen udvara 88.
 Rosenzweig János 257.
 Rosslacher Miklós 88. 94.
 Rossmann Hypolith 98.
 „ Jakab 98.
 „ udvara 91. 95.
 Rossschwang Benedek 229.
 Rostoványi Kálmán 223.
 Roszki 105.
 Rosztoka 29. 111. 138. 143.
 „ patak 23.
 Rót (Roth) 190.
 „ György 91. 95.
 „ Menyus 241.
 „ Mihály 41.
 „ Miklós 92. 96.
 Rothtannenbergy 184.
 Rottecker János 257.
 Rottenschmetter János 250.
 rövóbot 143.
 Roxer György 257.
 Rozgonyi 213.
 „ csata 76.
 „ Miklós 193.
 „ Simon 179. 206.
 Rózsa kápolna 23.
 Rozsnyó 23. 146. 147. 178. 267.
 268. 269.

rozsnýói kapu 150. 167. 168. 169.
 242.
 Ruber Gertrud 99.
 Rudobánya 146. 147.
 Rudolf II. 247. 263.
 Rueber-féle határpör 45. 222.
 246.
 Rueber 215. 220.
 Ruenbecher István 258.
 ruhák 233.
 Rumpf Gáspár 98.
 „ Tóbiás 99.
 Rump István 90. 95.
 Rupinberg 109.
 Rupitscher Miklós 90. 95.
 Rure udvara 98.
 Ruschet Kristóf 258.
 Ruszkin 77. 182.

S.

Saase pléb. 159.
 Saffranecz 194.
 „ András 260.
 „ Szaniszló 247.
 Ság 5. 42. 105. 150.
 „ Mátyás 92. 112.
 Sagwebner Smid Zsigmond 88.
 Sajó-Hernád 38. 130.
 Salakky János 259.
 Salamon 189.
 „ Benedek 135. 228.
 „ Gáspár 256.
 „ háza 98. 101. 103.
 „ János 219. 227. 228.
 229.
 Salamon Konrád 161.
 Salczér Péter 259.
 „ Margit 220.
 Sáncz 105. 169. 178.
 Sándor nagyherczeg 193.

Sandecz 39.
 Sapisser udvara 95.
 Sáros 197.
 Sáros udvara 105. 112.
 sarkantyúsok 148.
 Sartoris Mihály 259.
 Sartor Kelemen 227.
 „ Lénárd 246.
 Saruch 161.
 Sarumb Gergely 262.
 Sáska György 256.
 „ Péter 96.
 „ udvara 90. 95.
 Satler Hilbrand 91. 95.
 „ Farkas 258.
 Saturnik Gábor 260.
 Sauer Ambrus 221.
 Sauermann Tamás 258. 259.
 Savanyu rétek 105.
 Scharferberg 15.
 Schaffarcsik 39.
 Scharmag Miklós 91. 95.
 Scharus Valter 227.
 Schauder Miklós 87. 94.
 Scheib 105.
 Scheibe 16.
 Scheitappel Benedek 100.
 Scheller György 93. 96.
 „ János 227.
 Schendler János 99.
 Schenk Kelemen 257.
 Scherffel 189. 255.
 „ Miklós de Fölszék 202.
 „ Péter 89. 95.
 „ udvara 88. 94. 256.
 Scherflük Frigyes 41.
 Scherknecht 94.
 Scherten 105.
 Schib 96.
 Schimkó Benedek 97.
 Schimkó Kolbel 98.

Schiner Pál 258.
 Schindler Miklós 97.
 Schindt Simon 258.
 Schinner György 258.
 Schlem Dániel 258.
 Schlesinger Kristóf 257.
 Schlosser Jeremiás 257.
 Schmidt Bernát 256.
 „ Fábian 256.
 „ György 256.
 „ István 97.
 „ Izsák 98.
 „ János 256.
 „ Márton 256.
 „ Miklós 229. 256.
 „ Simon 256.
 „ Urban 97.
 „ Válint 256.
 Schmitter 229.
 Schmelez Egged 250.
 Schmögner Tamás 258.
 Schmotzer Kristóf 258.
 Schneider (Szelényi) 35.
 „ György 227.
 „ Kelemen 98. 227.
 „ János 98. 100. 256.
 Schober György 258.
 Schoch Márton 258.
 Schodi 186.
 Scholecz 3. 251.
 „ Albert 19.
 „ Bertalan 256.
 „ György 221.
 „ János 94.
 „ Péter 259.
 „ Tamás 98.
 Schön Ditrich 87. 94.
 Schönwald István 259.
 Schönwalg Gergely 100.
 Schöppchen 17.
 Schöppengericht 119. 189.

- Schramkó Miklós 227.
 Schram Miklós 91. 95.
 Schrandlof Mihály 98.
 Schreiber János 184.
 „ Mátyás 94. 87.
 Schreich Márton 185.
 Schremchen Miklós 190. 227.
 Schulcz Márton 257.
 Schuer Mihály 259.
 Schuknecht 219.
 „ Péter 87.
 Schuller Benedek 98. 112. 220.
 227.
 Schuller Kelemen 98. 101.
 „ loch 16. 17. 24. 105. 249.
 „ Mátyás 190.
 „ Simon 256.
 Schuster György 228.
 „ Jakab 245.
 „ János 100. 219. 228.
 „ Kunsch 89. 95.
 „ Lénard 256.
 „ Mihály 145. 219. 227.
 „ Olbrich 98. 100.
 „ Pál 98. 256.
 „ Péter 100.
 „ Simon 99.
 „ udvara Tamásfalváról 91.
 Schwadloch János 258.
 Schwarzberg 10. 15. 109. 110.
 111. 203. 249.
 Schwarzen Eiden udvara 88
 Schwarcz 93.
 „ Gergely 249.
 „ György 135. 150. 218.
 „ János 97. 98. 100. 256.
 „ Miklós 109.
 „ Péter 98. 256
 Schwartzner Tóbiás 221.
 Schwertfeger Simon 257.
 Schwetter András 256.
 scyrák 39.
 Sebesi István 206.
 Sechzenstuhl = XVI szék 42.
 123. 130. 131.
 Seifert Endre 257.
 Seiler 34.
 „ gazda 108.
 Seis (Süss) Pál 256.
 Semsey 266.
 serpentin 14.
 Severik János 260.
 Seydel 189.
 Seyfried = Sigfried 95.
 Sibencz 18. 248.
 Siebenbürger János 258.
 Sigismundis howe (Zsigmond
 udvara) 92. 96.
 síkság 24.
 Simon (gróf) 223.
 Simonensky 242.
 Simonides György 242
 Simonis 87. 94.
 sisakkészítők 148.
 Skoda Márton 260.
 Slakendorf Thomas von 137.
 Slauk Simon 223.
 Slavkovszky Mihály 260.
 Sly udvara 98.
 Smid 117.
 Smit 116.
 „ Gergely 228.
 „ János 190.
 „ Márton 227.
 „ Péter 89. 94.
 „ udvara 94. 95. 96. 97. 100.
 Smoger udvara 90. 95.
 Sneyder Miklós 89. 95.
 Solcz János 229.
 sörfőzés 114. 124. 125. 156. 232.
 237.
 soltész 73.

Sparling György 257.
 Sparsang 41. 189.
 Speghenagen 105.
 Spen György 258.
 Sperndorf Hansvon 92.
 Sperndorfer János 258.
 Spiger Péter 93.
 Spigil udvara 88. 94. 96.
 Spitzberg 105.
 Spitzenfinger György 259.
 Spizfalva 176.
 Spocker udvara 88. 94.
 Sponer Mihály 221.
 Spring Jakab 227.
 Sramowicze 179.
 Srawdloff Jodók 206.
 Stadtberg 14. 130.
 Stamberg 13.
 Stangenberg 13. 186. 229. 249.
 Stány udvara 89. 95. 98. 99. 105.
 Stark György 98.
 „ Kristóf 258.
 Stass 219.
 Staudner Bastel 257.
 Stefány Jakab 258.
 Stehler György 190.
 Steigen Sigmund 89. 95.
 Steigenmeister János 257.
 Steinau táb. 269.
 Steinbrecher Jakab 258.
 steinernes Bild 105.
 Stein György 259.
 Stempel Ilyés 257.
 Stenczel 220.
 „ János 256.
 „ molnár 215.
 „ udvara 98.
 Stengil György 88. 95. 183.
 Stengilheuer János 89. 94.
 Stenguth 87. 94.
 Stépanfalvy (gróf) 202.

Stenrep Miklós 90. 95.
 Stiglicz Endre 257.
 Stochil Péter 87. 94.
 Stockel Fülöp 190. 199. 228.
 „ János 89. 95. 97. 190.
 Stockendorf = Ieszkovján
 Stolar Mihály 260.
 Stolzil Péter 93. 96.
 Stol Gáspár 97. 98.
 Stonay Benedek 227.
 Stör 185. 190.
 Stoyan 4. 40. 43. 46. 69. 76. 79.
 106. 203.
 Stoyan mellett 105.
 „ (család) 162.
 „ János 227.
 „ Zsigmond 90. 95. 98. 103.
 Straslode 267.
 Striczel Gergely 257.
 Stroczel János 258.
 Strohschneider Fülöp 257.
 Strohschneider Imre 99.
 Sturecz = sturecz 14.
 Stryszel Gergely 229.
 Strybonius de Stybonia 179.
 Suchy-Vrch 13. 14.
 Sulovszky 3.
 Sümeg 17. 30. 31. 44. 45. 67. 72.
 80. 104. 110. 118. 131. 135.
 137. 142. 250. 251.
 sümegi vár 39.
 Sumpfberg 15.
 Sundig Márton (Suntag) 87. 94.
 97. 98. 99.
 Süttag András 256.
 sütök 116.
 Sutor Gergely 218.
 Svabócz 75.
 Sváby Frigyes 86. 245. 254.
 „ Válint de Hűsfalva 223.
 Svedlér 33. 131. 214.

Svitka György 130.
 Swannis 4. 42. 68. 79. 129.
 „ udvara 88. 95.
 Swáb Mátyás 98.
Sz.
 Szabó 49.
 „ Antal 231.
 Szakács Mátyás 259.
 „ udvara 100. 116.
 Szakál Mihály 259.
 „ Péter 203.
 Szakolcza 194.
 Szalánczy 268.
 Szállások 38.
 szállodák 136.
 Szalók (Nagy-Szalók) 73. 75. 77.
 Szandecz 231.
 Szaniszló de Márkusfalva 203.
 Szapolyai = Zápolya.
 Szárazhegy 13.
 száraz kertek 105.
 szarmáta síkság 129.
 szászok 34. 48. 49. 56. 58. 67. 68.
 69. 70. 72. 73. 75. 76. 77. 78.
 79. 81. 102. 104. 105. 107. 113.
 115. 116. 117. 119. 120. 121.
 122. 124. 128. 131. 140. 154.
 160. 162. 166. 168. 217.
 szász bűnügy 62.
 „ gróf 70. 72. 141. 145. 152.
 180. 181.
 szász hiteljog 61.
 „ ipartörvények 65.
 „ jog 35. 37. 40. 42. 56. 59.
 69–73. 77. 80–83. 101–103.
 116. 117. 119. 124. 137. 140.
 153. 160. 161. 174. 261.
 szász örökösödés 59. 191.
 „ szokásjog 66.
 „ Ujfalu 5. 42. 68. – 71. 73–80.
 83. 85. 93. 94. 101. 104. 105.

107. 110. 113. 120. 121. 125.
 132. 133. 151. 153. 163. 166.
 188. 253.
 szatócsjog 139.
 Szécsény László 206.
 Szegnei Miklós 264.
 Székely Dániel 256.
 „ János 256.
 „ Mátyás 88. 94. 183. 190.
 „ parancsnok 264.
 Székesfehérvár 213.
 Széles Mátyás 221.
 Szeles 101.
 „ Benedek 256.
 Széll 58.
 Széll János 93. 96. 97.
 „ Peter 87. 94.
 Szél Péter 203.
 Szent-Kút udvara 99. 112.
 „ -András 176.
 „ -Erzsébet 176.
 „ -Háromság testv. I. 65.
 „ -Mihály-Úr 43. 180.
 „ Miklóssy 3.
 szénégetés 116. 152. 232.
 Szepes-Daróc 45.
 szepesi alkapitányok 206.
 „ kamara 146. 177. 247.
 „ kapitány 222.
 „ mérték 137.
 „ pénz 137.
 „ szász tartomány 49. 77.
 181. 187. 188. 189. 205.
 szepesi szász jogok 64.
 „ vár 11. 44. 59. 78. 107.
 212. 250.
 szepesi várispánság 44. 57. 72.
 75. 115. 169. 120. 121. 122.
 123. 124.
 Szepesség 38. 40. 57. 67. 77. 194.
 195. 197. 200. 208. 235.

Szepessyné 94. 97.
 Szepes-Szombat 73. 77. 182.
 „ -Váralja 77. 181. 182. 213.
 220. 222. 533. 245. 247.
 Szepsi 231.
 „ (család) 255.
 „ András 259.
 Szerdahelyi András 259.
 Szibridowszky 235. 242.
 Szilézia 194.
 Szinye-Ujfalu 201.
 Szirmay 209.
 Szirtalja 18. 30. 31. 42. 105. 131.
 Szlávok (tótok) 36. 37.
 Szlavismus 193. 197. 204.
 Szmechdel 98.
 Szmeccsány 255. 259.
 Sznafovsky Matczkó 99.
 Sznormisz János 99.
 szőlők 106. 175.
 Szomolnok 146. 147. 149. 178.
 214. 230.
 Szontágh 3. 5. 229.
 „ Gáspár 244.
 „ János 97.
 „ Kristóf 222.
 „ né 220.
 „ udvara 97.
 szövőgyár 104.
 Szolyu János 195.
 Sztrázsa 75. 77. 182.
 Szulova 23.
 szulovai út 130.
 szurokkészítők 152.

T.

Tabulken udvara 92. 96.
 Tacitus 34.
 takácsok 124. 232.
 tálkospala 14.
 Tamásfalva 17. 30. 73. 77. 182.

tamásfalvi udvar 95.
 Tamás János 259.
 tandíj 163.
 tanerők 161. 239. 240.
 tanítók 161. 162.
 tanyák 107. 108. 109. 110. 111.
 112. 113.
 Tata 200.
 tatárjárás 42. 43. 47. 56.
 Tátra 11. 34. 38. 39.
 Taubnitz 17. 19. 20. 23. 26. 105.
 110. 111. 118. 150.
 taubnitz kápolna 105.
 téglavető 131.
 Teisz (Theysz, Theisz) 150.
 Teisz Benedek 257.
 „ udvara 93. 96.
 telekkönyv 86. 96. 105.
 telepítés 56.
 Telkibánya 146. 147.
 Tellergrundt György 258
 temető 157.
 templom (iglói) 44. 47. 52. 68.
 69. 122. 139. 150. 153. 156.
 157. 158. 162. 163. 167. 198.
 201. 205. 264.
 Tengler Mátyás 228.
 Teplicska 9. 46. 186.
 teplicskai Antal 249.
 Teplicz 151.
 Tepper Gergely 256.
 Tern Endre 258.
 Teschen 194.
 Teuffel Benedek 255.
 „ Miklós 91. 96. 100. 103.
 Teufelskopf (ördögfej) 13. 105.
 Teufelsgraben (ördögárok) 20.
 Tferch János 100.
 Théfi 105.
 Thonseifen 10. 21. 105. 129. 135. 251.
 Thonseifenberg 105.

Thorn 197.
 Thurnberg 184. 185. 247. 250.
 252.
 Thurzó 45. 230. 246. 247. 248.
 250. 251. 252.
 Tígutovszky 3.
 timárok 123.
 Tipmann 95.
 Tischler Jeremiás 221.
 Títel (Tytel) Lőrincz 97.
 „ Miklós 90. 95. 96. 100
 „ Péter 97.
 tized 53. 155. 234.
 XI. szep. vár. 205. 214. 222. 223.
 253. 254.
 tizenketted 154.
 XVI. szék (íglói) 42. 52. 129.
 223.
 XIII. szep. vár. 141. 182. 185.
 186. 193. 202. 209. 210. 212.
 214. 218. 221. 229. 240. 243.
 265. 266. 268. 269. 272.
 XIII. szep. gróf 174. 185. 208.
 214. 215. 221. 222. 223. 241.
 245. 268. 269.
 XIII. szep. szék 221. 223. 229.
 231. 246. 254. 261.
 XIII. szep. takarékpénztár 172
 Tízkeő 41.
 X. lándzsások 40 76. 253. 255.
 259.
 Todtengräber György 259.
 Tokai 270.
 Tokár Gergely 249.
 Tököli Imre 266. 267. 268.
 Tollstein 15. 111. 112.
 tó mellett 105.
 Tompa Mihály 259.
 Töpfer Károly 219.
 Topgärtner Gergely 257.
 Topper (Toppir) István 256.

Topper (Toppir. udvara 89. 94.
 95. 99. 100.
 Topperczér György 241.
 „ János 259.
 Topsmuth Mihály 98.
 Topscher 105.
 „ Gergely 99.
 „ Kristóf 256.
 Torgwann Gáspár 98.
 Tornay Silvester 206.
 törmelékréteg 17.
 Torwenszky Mihály 260.
 török 194. 197. 207. 244.
 torony 167. 169.
 történet előtti leletek 4. 30. 32.
 tót 4. 34. 36. 39. 40. 41. 57. 58.
 70. 72. 93. 94 157. 159. 162.
 193. 195. 197. 222. 253. 254.
 255. 260.
 Tóth György 259.
 „ János 202.
 Totschmann György 257.
 „ Mihály 227. 228.
 Trangous 3.
 Trebisch Lőrincz 260.
 Trebus Benedek 250.
 Trencs 109. 112.
 Trentrechl udvara 99.
 Trestensky Mihály 96.
 triaszmész 12.
 Trohankák 11.
 Trompler (Trumpler) 3.
 „ Jakab 257.
 Troxner György 221.
 Trunkel Péter 99.
 Tschaukharcz István 90. 95.
 Turk (Türk) Márton 258.
 „ Péter 180.
 Turmwächter György 257.
 Turner György 259.
 tűzvész 144.

U.

Udvar 85.
 ugar 107.
 Ugócz 17.
 ügyvéd 117.
 Ujházy Ábrahám 259.
 Ujhegy 104.
 Ujlaki 90.
 „ 269.
 Ujváros (Igló) 5. 69. 134. 166.
 167. 173. 181. 199.
 Ulászló 182. 183. 184. 185. 192.
 204. 205. 207.
 Ulászló II. 212. 213. 214. 218.
 Ulmann Ambrus 257.
 Ullmbach Péter 41.
 Ungelenkin udvara 90. 95.
 Ungeraten János 174. 189. 200.
 „ udvara 89 95. 97.
 Unger Melis 92. 96. 98.
 „ pléb. 159.
 Unser, (Nosz, Nusz) Péter 256.
 „ udvara 88. 94. 97. 100.
 Unterbauer Tóbiás 257.
 Unterm Bild 104.
 Urbánföldi János 202.
 Urbanovics 240.
 Urbány 255.
 „ Frigyes 259.
 urbura 141. 148. 183.
 216.
 Úrisch 58. 189.
 „ János 93. 96.
 „ udvara 93. 96. 256.
 Ursinus 241.
 Uszerney Jéromos 259.
 Út János 92. 96.
 üzleti élet 228.

V.

Vadászat 126.
 vadszállítás 126.
 vadászterület 44.
 Vág 194. 265.
 Vaiszer 3.
 vallásosság 70. 156. 158. 162.
 238.
 vám 135. 179. 205. 218.
 Valentin udvara 93. 96.
 vargák 123. 231.
 Varga József 256.
 „ Márkus 231.
 „ udvara 92. 94.
 von Stokendorf 91.
 Várna 207.
 várgróf 70. 72. 73. 78. 79. 85.
 116. 118. 137. 180. 181. 182.
 184. 189. 203. 205.
 várispánság 132.
 várispánsági szolgálmányok 79.
 148. 149. 182. 186. 208 215.
 217. 246. 248.
 város falai 133. 167. 169. 170.
 242.
 város háza 101. 169. 172
 városi domb 16.
 „ hatóság 155. 156. 180.
 188. 217. 221.
 városi hegy 14.
 „ majorok 80. 83.
 vas 14. 15. 83. 114. 130. 131.
 135. 138. 141. 149. 177. 178.
 186. 203. 229.
 vásárjog 133. 136. 141. 153. 171.
 200. 207. 265.
 vashámor 150. 177. 230. 238.
 vaspatak 14. 22 23. 111 118.
 131. 132. 143. 249.

vasolvasztás 34. 39. 132. 143.

149

vászonkereskedés 124.

Veisz János 105

Velbach 41. 77. 174.

velbachi János 173.

„ út 104.

Velenbachi Péter 189.

Velkó 194.

Vencza István 91. 95.

vend 36.

vendégjog 48. 49. 56. 57. 71.

vendéglő 136.

Verantius Antal 236.

Vernár 17.

Vewrews udvara 91. 95.

Viaczky János 260.

viasz 135.

viaszgyertyaöntők 127.

Viborna 176.

Vidernik 18.

Vielfisch Jakab 258.

vikartóczi ág = Bisztra.

Vikfalvi László 185.

Villánfi Friese János 207.

Vilna 232.

Vincensius 150.

„ István 259.

Visztula 33.

Vitális Márton 259

Vitold 192.

Vladár Miklós 184.

Vogelsberg 14.

Vojkó 189.

Vorniczek 196.

vörös mesgye 105.

Vutter Péter 152.

W.

Wagendrüsler János 220.

„ Melchior 257.

Wagenknecht 219.

„ Péter 97. 99.

„ háza 99 100.

Wagner Bartholomeus 256.

„ Lorencz 100.

„ János 97. 189 211. 227.

„ Kristóf 90. 95. 198.

„ Márton 256.

„ Péter 100.

„ Válint 256.

„ Valter 100.

„ Zsigmond 90. 95.

Walddorfer Sándor 259.

Wallendorfer Albert 258.

Walter Dávid 257.

Waran Benedek 260.

Warkos udvara 259.

Wasch Henrik 88. 95. 103.

Wassermann János 258.

Wasserzieher Gergely 257.

Wazmut 109. 136.

Weber Bernát 90. 95.

„ Fábián 256.

„ János 97.

Wechproth Lorencz 226.

Weiczenbrier György 255.

Wein Márton 258.

Weinreb János 90. 95.

Weiszbrier 228.

Weisz Mátyás 97.

„ János 100.

Weiszner Kristóf 221.

„ Ulrik 221.

Welibroczy 242.

Wenig Haman 91. 95. 98.

Wenigen 104.

Wenigpatak 17. 19. 36. 37. 194.

105. 127. 150. 169. 251.

Weitzenbrier István 100.

„ Lőrincz 98. 105.

Weychproth Hensch 89. 95.

Weygel 5.
 „ György 219. 227.
 „ János 109. 150. 190.
 „ udvara 93. 95. 96.
 Wiaschovszki 196.
 Wiesner Márton 258.
 Wilkendorfer László 180.
 Wind (Windt) 3. 94. 95.
 „ Endre 91.
 „ János 100.
 „ Miklós 88.
 „ Pál 100.
 „ Valént 98. 256.
 Windisch Pál 221.
 Winter Jakab 258.
 Wladhow 41.
 Wolf Miklós 207.
 Wülmsdorfer János 257.
 Wyrzibiath 196.

Z.

Záborszky Márton 223.
 Zacher 108.
 „ Mátyás 259.
 Zamboy udvara 99. 103.
 Zápolya 208. 221. 243.
 „ Imre 206.
 „ István 212.
 „ János. 213.
 zárda (igloi) 42.
 Zarnahay Ulrik 243.
 Zarusch János 41.
 Zauder Gáspár 258.
 Zavadka 10. 186.
 Zavissus 186. 196.
 Zebridovszky Flórián 243.
 Zechpfennig Bartholomeus 227.
 Zelder Jakab 258

zepus silva 38.
 Zettel 229.
 Zerkei György 206.
 Zeyfried Miklós 88.
 Zichelschmidt Berthold 227.
 Ziegenrück 15. 112. 131.
 Zilgen Hylbrand 108.
 Zilgenberg 108.
 Zimann János 3.
 Zimmermann Amsch 89. 95. 99.
 „ Kelemen 257.
 Zins 220.
 Zipser udvara 88.
 Zirky Kristóf 260.
 Ziska 192.
 Ziskó Dániel 260.
 zöldkő 14.
 Zolessor János 227.
 „ Jakab 100.
 Zollemen 95.
 Zolschneyder udvara 93. 96.
 Zommer Urbán 164.
 Zoneswen Miklós 92. 96.
 Zöss János 97.
 Zumisch 152.
 Zunesser 219.
 Zúzónál 104.
 Zweitscher Endre 257.
 Zwicker Jakab 219.
 Zwilchner Pál 257.
 Zsakócz 77.
 zsidók 136.
 Zsigmond kir. 37. 135. 167. 176.
 178. 179. 181. 183. 185. 187.
 192. 193. 194. 198. 202. 218.
 232.
 Zsigmond Jakab 100.
 „ lengyel kir. 231. 232.
 Zsigray 40.

TÁRGY- és NÉVMUTATÓ.

MÁSODIK RÉSZ.

A.

Abauj 378.
 ácsok 312.
 Adler Ernő 505. 511. 540. 553.
 administrator 361. 362. 366. 368.
 372.
 adó 281. 283. 286. 287. 293. 304.
 333. 354. 355. 366. 373. 410.
 411.
 adósság 274. 282. 284. 285. 288.
 305.
 adóvégrehajtás 452. 453.
 Adriány Antal 531.
 Ágost II. 286.
 „ III. 338.
 ág. ev. egyház 526.
 „ „ leányiskola 553.
 Alauda Katalin 368.
 Alexy Emilia 531.
 „ Jakab 532.
 „ Mátyás 343.
 algymnasium 528.
 anyakönyv vezetése 518.
 Almás Ambrus 295
 Almásy tábornok 350.
 Alpár és Reich 540.
 d'Althon 370.
 Amadaeus pater 324.
 Amler Antal 532. 533. 549.
 Andersz Keresztély 325.

Andrássy György 448. 541.
 Andreszky Róbert 476.
 Antal pater 324.
 Antonius pater 324.
 Apelles János 324.
 árak 328. 380. 391. 410. 428.
 Arányi Antal 533. 549.
 áruláz 289. 362.
 áru-megállítási jog 307.
 Árva 476.
 árvaszék 276. 362. 374.
 Árva-Váralja 476.
 árvíz 301. 302.
 asztalosok 389. 537.
 Auf der blauen Halden 432.
 „ „ breiten „ 432.
 „ „ Putnok 432.
 Augustinus 324.
 Aulich 489.
 Austerlitzer Pál 376.
 Austria 466.

B.

Bächler Jeremiás 285.
 Bachmann 284.
 Bach-rendszer 504.
 Bacsányi József 533.
 bádogos 537.
 bakó 297. 314.
 Balássy András 413.
 „ Mátyás 296. 337.

Balássy Márton 322.
 Ball Péter 433.
 Baltazzi 464.
 bányászat 284. 289. 298. 346.
 347. 392. 418—442.
 bányászat fénykora 418.
 bányabíró 276. 294. 295. 296.
 297. 326. 330. 334. 345. 353.
 433.
 bányamunkások 427.
 bányapolgárság 420. 421. 423.
 425. 427. 496.
 bányapolgárság (felső magyar-
 országi) 428. 429. 434. 438.
 bányászat és kohászati egyesület
 547.
 Bar 349.
 Bárányi Katalin 375.
 „ Lajos 498. 505. 537.
 „ Mihály 342. 412. 461.
 Barjevitz Lénárd 413.
 Barnabás pater 324.
 Bársony 321.
 Bartha 331.
 Bartholomaeus János 334.
 „ György 336.
 Bartholy Lajos 506.
 Bartsch 325.
 „ Antal 384.
 „ Gusztáv 506. 546.
 „ György 342.
 „ Jakab 342.
 „ János I. 330.
 „ „ II. 076.
 batizfalvi határnál 420.
 Batizfalvi Nagy 352.
 Batthyányi Lajos 462. 467
 Bauer Frigyes 391.
 Bauke János 367. 379. 381.
 Bausznern 498.
 Becke 489.

Beck Tivadar 532.
 Beerwaldszky Kálmán 632.
 „ János dr. 505. 532.
 534. 545. 549.
 bei der Spreng 425.
 Belgiojoso 331.
 Belitzky Gusztáv 533.
 Belloni Antal 008.
 Benedek 483.
 Beniczky Lajos 475.
 Benigny 279. 325. 384. 392. 415.
 422. 431. 432. 449.
 Benigny Gáspár 342.
 „ Gusztáv 476.
 „ Gyula 541.
 „ János 325.
 „ Keresztély 381.
 „ Lajos 489.
 „ Mátyás 342.
 „ Mihály 345. 391. 427.
 „ Pál 310. 391.
 „ Samu 345.
 „ Windt Klotild 552.
 Berger 435.
 „ Fülöp 389
 Berg Sándor 557.
 Berzeviczy őrnagy 492.
 „ 430. 431. 436.
 Bestseller 443.
 Beszterczébánya 484.
 betegsegélyző-pénztár 547.
 bevételek 411.
 Biernstiel Vibal 336.
 Binder Bartel 346.
 Bindl 421. 425.
 birák 353.
 Birchenzweig Pál 295.
 birtokviszonyok 534.
 biztosítás 417.
 Blandek Frigyes 491.
 Blasy 397.

Blaumont 384.
 Blechner 304.
 Blechschmied Péter 304.
 Bobak András 386.
 Bobory 385.
 „ Antal 482. 498.
 Bock Ádám 342.
 „ Arthur 531
 Boeckay István 331.
 Bodnár András 422.
 „ Márton 438.
 bodnárok 310. 348. 389. 410. 537.
 Bodó 432.
 Boer (Bőr) 276. 279. 320. 325.
 388. 405.
 Bogner Barthel 330.
 „ Dániel 295.
 Bogsch Albert 531.
 „ János I. 342.
 „ „ II. 530.
 „ Lajos 505. 535. 544
 Böhm Károly 410.
 „ Samu 375.
 Boldriny József 506.
 Bömisch Fide 531.
 Borbala testvérület 274. 318.
 borbély 313. 409. 537.
 borfelügyelők 346.
 börgyár 540.
 borházak 346.
 borkereskedés 276 303. 391. 409.
 Börkeyné 533.
 Bormann 553.
 „ Ferencz 537.
 bormérés 303.
 Boroszló 347.
 Borownyiak 431. 439.
 borpincze 282. 284. 288.
 Borsa Jakab 313.
 boszorkánypör 278.
 Brambs János 324.

Brandstett 280. 421. 425.
 Branyiszkó 489.
 Braumer Boldizsár 318.
 Bretz 279.
 „ Berta 531.
 Breuer Sándor 441. 502. 503.
 Brinkó 237.
 Brüderlein 299.
 „ Imre 412.
 Brusnik 425.
 Brustmann Pál 334.
 Bubenschacht 425.
 Buchholtz Burkárd 330.
 Buch Kristóf 336.
 Buda János 384.
 Budaméry Gáspár 337.
 Bukovinszky Antal 506.
 „ János 504. 532.
 „ Laura 542.
 Bulyovszky János 298.
 Bunkó Ferencz 465.
 Burger Ferencz 505.
 Burián 380.
 Burkhardt kántor 336.
 butorzat 449.
 Búzás Ferencz 537.

C.
 Casino 543.
 Csaby 391.
 Csáky család 385.
 „ Ágost gróf 470. 502.
 „ Albin gróf 502. 503. 547.
 „ N. J. gróf 359. 360. 361
 „ Vidor gróf 547.
 családi élet 443.
 cs. kir. járásbiróság 501.
 „ „ kormánybiztos 501
 „ „ szolgabírósági járás 501.
 Császka György 532.
 Csatlós (Csatlás) György 343. 381.

csatornaépítés 509.
 Cseh György 336.
 cselédügy 281.
 Csetényi Emil 538. 540. 547.
 csizmadiák 310. 347. 348. 389.
 410. 537.
 csődök 376.
 Csőtörtőkhely 280.
 Cubriny 431.
 czéhek 277. 301. 303. 304. 310.
 311. 312. 313. 319. 347. 387.
 388. 389. 390 407.
 Czechen (bánya) 425. 432.
 Czechenhuta 437.
 Czechy György 337.
 Czerneblati Mihály 277.
 Czieres János 305.
 czigány 341.
 czimer (városi) 525.
 czipész 537.
 Czirbesz András 395.
 Czolsch Jakab 388.
 czukrász 537.

D.

Dalárda 298. 336. 543.
 Danielisz Károly 543.
 „ Lajos 540. 546.
 Dániel pater 324.
 daramalom 346.
 Dass Dörffchen 344.
 Demeter István 408.
 Demian Dániel 345.
 „ János 345.
 „ Mihály 288.
 Demján Godofréd 428. 439.
 devalvatio 399.
 diakonus 298. 322. 324 327.
 Diener András 397.
 Dirner 325. 395. 454.
 „ István 295. 433.

Dirner Jakab 295.
 „ János 275. 294. 295. 296.
 327. 332. 334. 345. 421.
 Dirner Jónás 275. 294. 432
 „ Mihály 304. 322. 433.
 „ Pál 278.
 „ Sándor 476.
 „ Tóbiás 295. 329. 330.
 Dittel Kelemen 334.
 Dobó Adolf 414. 531. 542. 544.
 547. 549.
 Dobra Mátyás 489.
 Dobsina 276. 277. 378.
 dohányzás 281. 317. 391.
 Dolovajka 429. 430.
 Domanyócz 376.
 Domanyovszky 370.
 domesticale 363.
 dorbézolás 281.
 Dorosághy Gusztáv 498.
 Driesch kanonok 360.
 Drusaczky András 342.
 Duchon János 461.
 Dudcius Menyhért 337.
 Dukla 478.
 duklai szoros 478.
 Dürnbier János 337.
 dürre Wies 432.
 Dusich 381.
 Dzurilla János 525.

E.

Ebergényi Miksa 532. 543
 edénygyár 401.
 Egri Erzsébet 531.
 egyesületek 542.
 egyház és iskola 393. 523.
 egyház 318. 322. 324. 326.
 egyházfelügyelők 322. 325. 395.
 398. 424. 530.
 egyházi gondnok 322.
 egyházi pénzek kezelése 338.

éjszaki fény 298.
 életmód 449.
 Elfinger Mihály 330.
 Ellensbogen 345. 376.
 „ bánya 429. 431.
 Elstermann 351. 429. 430. 431.
 Emericzy Géza dr. 533.
 Engel 381.
 Engelberth Dániel 297. 326. 343.
 345. 395. 427.
 Engert József 391.
 Eötvös báró 432. 436.
 Epstein dr. 489.
 erdő 302. 333. 345. 353. 375.
 376. 434. 510.
 Erdőbénye 304.
 erkölcsök 452. 453.
 Erzsébet királyné 553.
 Erzsébet tárna 439.
 Eschberg 426.
 Eschseifen 345.
 étkezés 449. 450.
 evang. egyház 505.
 „ iskola 529.
 ezüst 426.

F.

Fáarak 509.
 Fábián László 506. 540. 543. 545.
 549.
 Fabiny János 408.
 „ Sándor 504.
 Fabriczy János 403.
 Fábry Bartel 342.
 „ Gusztáv 505.
 „ János 414. 525. 530.
 „ Lajos 506. 537.
 „ Tóbiás 543.
 fadobozgyár 538.
 failletmény 510.
 fajtalanság 279. 280.

Färber rétje 432.
 Farkas 433.
 fazekasok 311. 348. 389. 537.
 Federsten Fussen 424.
 Fehér Ede 503.
 fehérvíz 375. 376. 431. 432.
 Feigenbaum József 506.
 Felscher Benedek 295.
 Felső-Bánya 436.
 felv. közm. egyesület 543.
 fényüzés 298. 317. 340. 346. 347.
 Ferdinand III. 333.
 „ V. 456.
 Ferencz I. 372.
 Ferencz József I. 484. 485.
 Ferencz pater 324.
 Fest Imre 441. 459. 460. 471.
 530. 543.
 Fest Otto 505. 530.
 fésűs 389.
 Feuchter 433.
 „ Farkas 294. 295.
 Fiedler Samu 476.
 Figulovszky 391.
 Fischberg 280.
 Fischer 425.
 „ András 342.
 „ Antal 293.
 „ Matild 542.
 „ Miklós 505. 522. 531. 546.
 549.
 Flachergang 432.
 Flachs János 537.
 Fleischer Gáspár 421.
 „ Lajos 506. 535.
 „ Márton 471. 525.
 Florian pater 324.
 főgymnázium 508. 528. 529. 549.
 552. 553.
 földmivelés 386. 410. 534.
 földrengés 301. 302.

fonodák 340.
 Formica = Omesz.
 főszmalom 538.
 Francisci 436.
 Frank Antal 374.
 Freistein Tóbiás 482. 497.
 Frenda Gyula 505. 535. 540.
 Friedmann Mórné 542.
 Friedmanszky György 427.
 Friedrich János 374.
 Friedwald 345.
 Frisch pater 324.
 Fröde Vilmos 526.
 Fröhlich 287.
 „ András 535.
 „ Daniel 279. 298.
 „ János 300. 310.
 „ -féle hámor 437.
 Fuhrmann Gyula 537.
 Fümmlösch 432.
 fürdő 509.
 fűrészmalom 379. 540.
 Furtzer Jakab 304.
 fűszer 347.
 G.
 Gabonakereskedés 391.
 Gajtner 401.
 Gál 432.
 Galicia 350. 377. 478.
 Gallik János 337.
 Gally Marta 299.
 „ Ede 506. 535.
 Garszky pléb. 340.
 Gartenberg báró 326.
 Gärtner János 497. 525. 541. 571.
 „ Kálmán 505. 541.
 „ Keresztély 343.
 „ Márton 476. 492.
 gazdálkodás 298.
 gazdasági egyesület 544.
 Gedeon András 421.

Gellen Ágost 412. 482. 490. 497.
 Gelobt Land 432.
 Genersich Aladár 505. 522. 539.
 549.
 gépész 391.
 gépgyár 540.
 gépgyáros 537.
 géplakatos 540.
 Gerau 375.
 Gerberei 344.
 Gerhard 391.
 „ majorja 437.
 „ Tivadar 440.
 Gerichtsgründel 426.
 Gerlachfalva 302.
 Geyer Gyula G. 531. 544.
 „ Miklós 531.
 Gezwäng 432. 437. 439.
 Glänzen 421. 425. 426. 429. 430. 432.
 Glatstein Bertalan 537.
 Glatzinger 430. 437.
 Glos János 415. 460. 462. 525. 530
 Glóser József 505.
 Golitko Mihály 374.
 Goltz Joakhim 291. 324.
 gombkötők 348. 410.
 Gonde 370.
 Gordon József 351.
 Görgey 475. 484.
 „ Sándor 414.
 Gotthardt 441. 445.
 „ Albert 476. 442. 505. 541.
 „ Lajos 403.
 „ Mihály 395. 414.
 „ Vilhelmine 532.
 „ Samu 412.
 Götz 490.
 gőzfűrés 511.
 Gráf István 324.
 Gramotzky Ignác 525. 532.
 „ János 412.

Grassely Antal 413.
 Greiner Arthur 547.
 Greisinger János 370.
 „ Mihály 389.
 Grifel György 318.
 Grimesch Peter 274.
 Gröschner 397.
 Grosz 431.
 Gruber 381.
 „ Hugo 537.
 „ Nándor 492.
 Grün János 384. 404.
 Grünblatt 291. 310. 325. 326.
 380. 384. 385. 425. 429. 430
 431. 432. 433. 434. 439.
 Grünblatt Gáspár 248.
 „ Lajos 275. 296. 297.
 300. 305. 432.
 Grünblatt János 295.
 „ Márton J. 342. 433. 437.
 Gründelfeld 426.
 gubások 389.
 guerrillacsapatok 494.
 Guhr Márton 505. 531. 541.
 Gulyás János 522.
 Günther David 284.
 Gura Károly 476.
 Gürtler 376.
 Gutsch Adolf 406.
 Guyon 486. 489.
 Gwartzinger Mátyás 284.
 gyáripár 537.
 gymnasium 324.
 gyógyszerészár 313. 380. 381. 404.
 438.
 Győr 480.
 Györgyhuta 441.
 Gyurkovich János 370.

II.

Haas 340.
 „ Lukás 439.

Haas Sándor 505.
 Haffner Zsuzsó 385.
 Hainengrund 424.
 Haitzsch Béla 533.
 „ János 540. 541. 544.
 „ Mihály 374.
 halálbüntetés 277.
 halászat 353. 380.
 halászok 314.
 Halbschuh Gáspár 282. 299.
 „ Katinka 289. 290. 292.
 „ Márton 289. 290. 291.
 292. 297. 332.
 Haltenberger Rezső 539. 552.
 Hambach dr. 381. 382. 383.
 hámorok 280. 304. 310. 346. 354.
 319. 392. 418. 421. 422. 431. 437.
 Haniszkó Márton 389.
 harangok 321. 323. 331. 332. 524.
 harminczad 276. 391. 409.
 Hartmann 376.
 „ Mária 368.
 Haschek Gergely 274.
 határjárás 281. 288. 345.
 határvillongás 281.
 Hauser 325.
 „ Mihály 397.
 „ Pál 300
 Häuszer József 506. 527.
 Hauszig Lajos 476.
 Havlovek József 501. 506. 519.
 Hayden 278.
 „ István pléb. 366.
 Haynau 499. 528.
 Haynsch 397.
 ház 426.
 házak 443. 444. 445.
 házalás 306. 314.
 Heckel György 374.
 Heckelschmid János 421.
 „ Miklós 421

Hegyalja 303. 304.
 hegymester 421.
 Heiser Pál 328.
 Helby 431.
 Heller Márton 318.
 „ Péter 278.
 hentes 537.
 Henslik 525.
 Herber Szaniszló 324.
 Herbst József 532.
 hercegi törvényszék 280.
 Herczel Ábris 375.
 Herencz 277.
 hering egyedáruság 274. 338.
 Hermann 347.
 „ Adolf 463. 471. 476. 477.
 „ Ármin 526.
 „ Janka 413.
 „ János 278.
 Hernád (kundert) 277. 288. 304.
 352. 383. 437. 478.
 hernhuterek 395.
 Heyser 397.
 higany 437.
 hidak 352.
 Hieder 284.
 hitelintézet 505. 533. 541.
 Hnilecz-Kis 492. 533. 551.
 „ -Nagy 419. 422. 435. 440.
 462. 492. 551.
 Hoffmann Venczel 532.
 Hollán Jakab 384.
 Holeschan 375.
 Hollópatak 421. 422. 424. 425.
 345. 528. 533. 551.
 Hollmek 439.
 Holzschuh 431.
 „ Márton 433.
 Hönsch (Hönsch) 292.
 honvédemlék 488.
 „ kaszánya 509.

honvédsír 488.
 Hotkócz 359.
 Horváthország 466.
 Horváth Sándor 470.
 „ Stansich Imre 380.
 Hrabkesgrund 432.
 Hradszky József 322. 326. 339.
 395. 532.
 Hradszky Mária 413.
 Hronetz János 389.
 „ Mihály 438.
 Hübner 392.
 Huderklauber Katalin 280.
 Hufnagel 421. 425.
 Hüll 280. 426.
 humanisztikus intézetek segélye-
 lyezése 509.
 Hurban 475.
 hurbanisták 490.
 Husz Albert 310.
 „ Samuel 414.
 husziták 443.
 Huszkó Antal 504. 505.
 „ János 412.
 „ Nándor 506. 537.
 Huziák Lukács 533.

I.

Ifjak önképző egyesület 545.
 Igló 1848/9-ben 455.
 „ bírása 484.
 „ felgyújtása 486.
 „ fürdő 505. 523. 552.
 „ huta (Előhuta) 345. 523. 533.
 401. 437. 551.
 iglói hölgyek 471.
 „ honvédek 471. 472. 474. 493.
 „ jóvedelem 352.
 „ nemzetőrség 460. 467. 470.
 471. 476. 478. 492.
 iglói önkéntesek 467. 469.

Iglói toborzás 473.
 Igló a XVI. v. székhelye 357.
 „ polgársága 483.
 „ proklamációja 467.
 „ r. t. város előirányzata 512.
 „ rozsnói vasút 522.
 „ városának területe 534.
 Illésfalu 385.
 imaház 323 329. 339.
 ipar 298. 303. 355. 386. 387. 406.
 534.
 ipariskola 533.
 ipartestület 545.
 ipartestületi betegsegélyező-pénz-
 tár 545
 Irányi Dániel 478.
 ivás 450. 451.
 iskola 276. 282. 334. 327. 396.
 397.
 iskolafelügyelők 530.
 István V. 358.
 izákosság 348.
 italmérési jog 284.
 Izdenczy 430. 431.
 izraelita iskola 533.
 „ nőegyesület 542.

J.

Jablonovszki 490.
 JácZ János dr. 415. 489
 „ Alajos dr. 413. 461.
 Jaeger Eleonora 459.
 „ Károly 498.
 „ Mátyás 412. 413. 461 525.
 Jakubjáni Barthó 276.
 Jancsó Pál 362.
 Janisch Dániel 300.
 Janófszky Mihály 295.
 János-Huta 436. 437. 523.
 „ tárna 421. 429. 430. 436.
 439. 440. 441.

János iskolamester 336.
 „ pater I. 324.
 „ „ II. 324
 Janschius János 327.
 Jantner András 390.
 „ Armand 535.
 „ Bernát 530.
 „ György 489.
 „ Lipót 476. 498.
 „ Mihály 476.
 „ Samu 476.
 Jaroschek Cyriák 295. 330. 336.
 421. 422. 424.
 Jászó 275.
 Jekelfalusy Tamás 478.
 Jelenik András 282.
 Jendrassek Miksa 442.
 Jermy Gusztáv 534.
 Jeszenszky Pál 531.
 Jézus szíve kápolnája 395.
 Joachim Israel 373.
 jogkiszolgáltatás 275. 280. 299.
 300.
 Jóny 282. 325. 380. 429 430.
 431.
 Jóny Imre 412.
 „ János 285. 371. 398.
 „ „ G. 414.
 „ Pál 395. 414. 432. 433. 437.
 „ Tóbiás I. 285. 297. 298. 427.
 433.
 Jóny Tóbiás II. 350. 359. 360. 363.
 „ Vincze 404.
 jósasszonyok 276. 313.
 Jozefcsik József 506.
 József-akna 439.
 „ főherczeg 415.
 „ II. 369. 371. 374. 393. 397.
 398.
 Juhoss 441.
 Jurkovich Henrik 532.

K.

Kahassowitz András 462.
 Kailing I. 370.
 „ II. 376.
 „ III. 379.
 „ András 342.
 „ József 373.
 Kaincz János 537.
 kalaposok 389. 410 537.
 Kalinovszky pléb. 324. 325.
 Kallómalom 437.
 Kálmán Dávid 279.
 „ István 277.
 „ Menyhért 304.
 kályhakészítő 537.
 Kaluska Mária 374.
 kamarilla 481. 482.
 kapahámoz 540.
 káplán 317. 324. 330.
 Kaplarsik István 506.
 kápolna-Anna 326.
 „ Borbala 326. 395.
 „ Kereszt (Sümeg felé) 395.
 „ Szent-Háromság 339. 377.
 káptalan 279. 289.
 kapuk 302.
 Karoliny Mihály 533.
 káromlás 301.
 Kárpátgyesület 543. 546. 552.
 Kasprák István 537.
 kassai csata 481.
 kassa-oderbergi vasút 505.
 Kassay Mihály 276.
 Katalin pogányő 326.
 kath. kör 543.
 Katinka gyermekei 290. 291. 292.
 Katsarsky János 413.
 Kauffmann Lajos 541.
 kávé 347.
 kávéház 384. 405. 406.

Kaveczy 436. 431.
 Kazsmir Márton 537.
 Keczkés 441.
 kefekötők 537.
 kékfestő 389. 537.
 Kellner Károly 498. 506 530.
 „ Mária 531.
 keményítőgyár 538.
 kéményseprő 391. 537.
 képfaragó 537.
 kerékgyártók 348. 389.
 kereskedelem 302. 305. 306. 347.
 356. 386. 391. 400. 401. 409.
 411. 470. 534. 540.
 kereskedelmi társaság 305. 306.
 Keresztély tanító 337.
 keresztes egyesület 274.
 Kerlinovszky János 323.
 kertészet 298. 305.
 Kertscher Ede 506. 531. 547.
 „ Sándor 547.
 Késmárk 287. 415. 481.
 kezelési költség 512.
 Kézmárcsiky Pál 412.
 Kiesewetter 486. 487.
 kőpad 278. 299. 374.
 Kiliány Márton 295. 330.
 Kintzler Árpád 531. 543.
 Királyakna 439.
 „ hegy 421. 484.
 „ „ (iglói) 376. 421. 424.
 425.
 Kirchbauer Antal 324.
 Kirner 304.
 „ Péter 275.
 Kiskó Márton 413.
 Kiss Albert 531. 546.
 Kittenstein 426.
 Klein Aladár 506. 540. 546.
 „ Bertalan 462.
 „ J. S. 413. 414. 497. 503. 525.

Klein József I. 349.
 „ „ II. 476.
 „ kántor 549.
 „ Károly 476.
 „ Kelemen 324. 330. .
 „ Lipót 545.
 „ Otto 472. 523.
 „ Pál 476.
 „ Tobiás 483. 497.
 Klesch 325.
 „ György 330.
 „ János 297.
 „ Kristóf 294.
 „ Melchior 330.
 Klettner 325.
 Klobusiczky 367.
 Kloport 344. (klopat oláhul ha-
 rang)
 Klug 449.
 „ Nándor 540. 541.
 „ Jakab 387.
 „ Otto 505. 523. 541.
 Kmetty 489.
 Kmitatsko 280.
 özv. Knieszner Katalin 505
 Knoll (család) 443.
 „ Gründchen 421.
 „ Kis 376.
 „ Nagy 376. 421. 425. 426.
 429. 431. 432. 437.
 Knuth Károly 521.
 Koblitz Tóbiás 397.
 Koch András 330. 336.
 „ János 349.
 „ Mihály 299.
 Kochler János 276.
 Koczok Sándor 470. 471.
 Kodenezek 419.
 kőfaragó 389.
 Köhler I. 325. 380.
 „ II. 388. 431.

Kochler Bertalan 310.
 „ Márton 411.
 „ Károly 409.
 „ Pál 342. 349.
 „ Samu (mérnök) 366. 377.
 435. 437.
 özv. Köhler Samuné 416.
 Kolba Mihály 409.
 kolera 415. 416. 417.
 Komáromy 404.
 „ Gerhardine 404.
 Komjáthy Sándorné 531.
 Komló 276.
 Komlós 431.
 „ András 346. 389.
 kőművesek 313. 348. 379. 389.
 Kondráss Anna 373.
 König Benedek 295. 339.
 „ János 326.
 Königsseifen 424. 425.
 Konselius Mátyás 337.
 könyvkereskedés 538.
 könyvkötő 537.
 könyvnyomda 538.
 könyvtár 389.
 Korabinszky János 326. 346. 398.
 432.
 Korach Fülöp 506.
 „ „ né 545.
 Korbel György 294.
 korcsma 346.
 korcsolyázó-egylet 546.
 kórház 306. 344. 489.
 kormánybiztos 491.
 Kornicis György 337.
 Kornides 405. 409. 445.
 „ Lajos 401. 492. 493.
 „ Tamás 374. 398. 414.
 437.
 Koromzay és t. 538. 553.
 Korschalik 498.

Kosa Dániel 485.
 Kossuth bankói 495. 496. 497.
 „ Lajos 466 479. 492.
 Kostialik István 523. 532.
 kőszénraktár 501.
 kötélverő 311. 410. 537.
 Kotlár 471.
 kovácsok 279. 304 305. 313. 348.
 389. 532.
 Kovács Tamás 380.
 Kovalcsik János 497.
 „ József 412. 532.
 Kövi Imre 506. 531. 533. 553.
 Kozák hetman 494.
 közbiztonsági kiadások 513.
 közegészségügyi kiadások 513.
 Kozmund Károly 532.
 közművelődési kiadások 512.
 Krabko Samu 415
 Krakkó 378.
 Kraicz Károly 506. 544.
 Kramer 277.
 Kralicsek János 375.
 Krallhegység 426.
 Kranczhuta 437. (Iglófüred mel-
 lett)
 Krapkó András 389.
 Krausz Ambrus 295.
 „ Jakab 414.
 „ Márton 285.
 „ Tóbiás 330.
 Kraut 298. 326.
 Kraut und Fleisch 337.
 Kreb 431.
 Kregczy Tibold 506.
 Kreiczin 432.
 Krell Pál 330.
 Kretschmann 324.
 Krieger János 390.
 Kriegsflecken 425.
 Kriegsstätt 425.

Kroditzky György 342.
 Krollfeld 425.
 Kroll Pál 295.
 Krompach 390.
 Krompaszky Lajos 476.
 krumppli (burgonya) 387.
 Krupa Márton 337.
 Krupiczky 397.
 Ksensigh (Ksingsch) 325. 492.
 „ András 412. 413. 460.
 461. 498.
 Kugacska Anna 375.
 Kukuk Valér 312.
 Kulmann tanító 327.
 „ Zsigmond 324.
 kultur-egyesület 543.
 Kuntz Ödön 531.
 Kuvinszky János 342.
 Kupcsik József 537.
 Kusinczky Ádám 349.
 Küstner Ekhárd 278
 kuruczok 326.

L.

Ladvenszky Mihály 537.
 Lajostárna 431.
 lakatosok 311. 348. 384. 537.
 Lakisch Dániel 304.
 lakosság 380. 534.
 Lamoss János 414.
 Landshut 294.
 Láng 325. 370.
 „ András 300.
 „ János 335. 349.
 „ Jakab 397.
 „ Márton 336.
 Langengrund 425.
 Langsfeld 471.
 „ Ádám 337.
 „ Ede 539. 543.

Langsfeld Géza 505. 541. 543.
 545. 546.
 Langsfeld György János 324. 334.
 „ Kálmán 541.
 „ Pál 342. 343.
 „ Tóbiás 299.
 Lányi Illés 337.
 Lapispataki 443.
 Larisch 431.
 Lassgallner 384. 417. 445.
 „ Gottlieb 342.
 „ Samu 391. 394.
 Lautschburger Lőrincz 278.
 Lázár Frigyes 537.
 Lechner 313. 431.
 „ Gusztáv 506. 545.
 „ György 325.
 Lechniczky Samu 476.
 „ Zsigmond 537.
 Leczel Mihály 327.
 Lehoczky 415.
 „ János 545.
 „ Jenő 503. 504. 526.
 541. 550.
 Lehoczky József 401.
 „ Simonné 401.
 Leibicz 362.
 leibiczi gyűlés 281.
 Leichtag Izidor 540.
 Leiszler György 325.
 lelkészek 339. 395. 414.
 len 387. 391.
 Lengyelország 349. 350.
 „ kielégítése 351.
 lengyel uralom utólsó évei 338.
 „ czímer 340.
 Lengyel Ferencz 461.
 Leo XII. 340.
 Leppisch Gergely 274.
 „ János 295.
 Lesch György 336.

Leszik Mihály 427.
 Leszkovjan 344.
 Lesniczky Benjamin 410.
 „ János 532.
 létaufalvi bíró 474.
 Letystein 280.
 Leuthaus 421. 425. 426.
 Levartovszky 490.
 Lib 376.
 Liedemann 431.
 „ Samu 374.
 Lindner Károly 476.
 „ Ernő 531.
 Limsch Handel 425.
 Lingsch András 370.
 Lipót akna 439.
 „ I. 334.
 „ II. 372.
 Lippisch Dániel 292. 324. 326.
 Lipták János 412.
 Liptó 317. 409. 476.
 literatusok 274. 335.
 Löbítzer András 280.
 Lochmühl 426.
 Lőcse 297. 303. 306. 309. 311.
 313. 331. 347. 378. 379. 391.
 415. 480. 485. 487. 489. 494.
 497. 498.
 lőcsei fegyvergyár 477.
 „ -utca 299. 487.
 lóhere 410.
 Lohnert Lajos 537.
 Loischkovitz 324.
 Loja Gusztáv 540.
 Lorber Tivadar 545.
 Lorx Sándor 530. 538. 541.
 Losoncz 494.
 lövelde alatt 425.
 lövész egyesület 277. 546.
 Lövy Mór 506. 533. 542. 549.
 Löw Gyula 533.

Lubló 302. 363. 494.
 „ vár 273 274. 281. 282. 284.
 285. 286. 289. 290. 292. 311.
 317. 323. 334. 338. 346. 378.
 422. 428.
 Lubomirsky kora 273. 302. 312.
 314. 320. 321. 322. 325. 335.
 338. 342. 425 426. 453.
 Lubomirsky György 281.
 „ Heraklius 281. 283.
 284. 285. 354.
 Lubomirsky József 293.
 „ Sebestyén 273. 274.
 275. 329.
 Lubomirsky Szaniszló 285. 329.
 „ Tivadar 285. 287.
 288. 289. 292. 293. 294. 296.
 310. 313.
 Luckel József 381.
 „ Márton 397. 431.
 lucsbachi korcsma 349.
 Lucspatak 333. 352.
 Luczy 478.
 Ludwig János 459. 460. 462. 498.
 Lukács Sándor 480.
 Lumczér 414. 471.
 „ Ede 476.
 „ János I. 347. 349.
 „ „ II. 476.
 „ József 398.
 „ László 474.
 Lupkovich százados 498.
 „ Tamás 498.
 lutheranus papok 292. 318. 320.
 322. 324. 325. 339.
 lutheranus templom 374. 394.
 lutri 393.
 Lux György 389.
 Luzinszky 488.

M.

Madarász András 505.
 „ Gusztáv 531.
 „ Viktor 552.
 Magass János 412.
 Majercsik (Mariantsik, Maria-
 müntz) 431.
 Majercsik András 345.
 Maléter = Mileter.
 Malinyák János 412. 476.
 malmok 284. 298. 300. 346. 349.
 352. 354. 380. 418.
 Marcsek Andor 531. 546.
 Marczy 395.
 „ Jakab 285.
 „ János I. 276. 282. 296.
 335. 337.
 Marczy János II. 433.
 „ Nándor 537. 540.
 Marek Gábor 506. 549.
 Margentsik 413.
 marhaállomány 387.
 marhavágatás egyedárúsága 274.
 286.
 marhatenyésztés 298.
 marhavész 298.
 Mária Jozéfa 338.
 „ Theresia 349. 350. 360. 369.
 388. 397. 428.
 Mária segits 431.
 „ szobra 326.
 Máriás János 279.
 Máriássy 280. 385. 392. 400. 418.
 419. 425. 427. 430. 432. 433.
 437. 449.
 Máriássy Albert 502.
 „ Ferencz 374.
 „ „ II. 470.
 „ Károly 401.

Máriássy Mihály 441. 474. 478.
 „ Sándor 339. 375.
 „ Zsigmond 303. 401.
 Marjásy (Máriássy) Ádám 495.
 496. 497. 501.
 Márkus András 414.
 „ -Gyula források 521.
 Márkusfalu 280. 298. 301. 339.
 344. 376.
 márkusfalvi kosár 281.
 Marschalkó 431.
 „ Jakab 342.
 „ János 279. 343.
 „ József I. 343. 427.
 „ „ II. 506.
 „ „ III. 523. 530.
 „ Márton 343. 389.
 „ Pál 476. 498.
 Martergrub (dülő) 335.
 Marton Károly 506. 531.
 Martsinkó 471.
 Márton tárna 431.
 Marusinszky János 412.
 Marusovszky Márton 349.
 Matnik bánya 421.
 Mátray Lajos 537.
 Mattyasovszky Endre 349.
 „ János 498.
 Matz Gusztáv 537. 543.
 Matzdorfer 397.
 Mayer Pál 391.
 Meerwaldt 430. 431.
 megye főnökök 497.
 méhes 278. 387. 391.
 Melczer Ágost 505. 541. 545.
 „ Jakab 460.
 „ Pál 489.
 „ Samu 441. 476.
 mellék holdak 331.
 Melleki 397.
 Mellerseifen 425

Merény 420.
 méretek 351. 393.
 mérleg 304. 314. 353. 310.
 mészárosok 307. 308. 309. 310.
 347. 348. 388. 427. 537.
 mészégetés 511.
 Metzenséf 378.
 Metzner 280.
 mézeskalács 537.
 Mihailovics 431.
 Migazzy Vilmos gr. 546.
 Mihály lengy. kir. 320.
 „ tárna 439.
 Miklós páter 324.
 Miklusovszky József 373.
 Mikulay János 498. 530.
 „ -né 533.
 Mikulik Gyula 530.
 Mikulszky István 506.
 Milay (bányatelep) 425.
 Mileter 286. 290. 291. 294. 299.
 303. 305. 347.
 Mileter György 275. 291. 295.
 296. 297. 326. 332. 334. 433.
 Mileter János 275. 294. 295. 305.
 325. 326. 327. 330. 421. 422.
 424. 433.
 Mileter Mihály 276. 279. 297.
 325. 326.
 Mileter Pál 296. 426.
 „ sirboltja 325.
 „ Tóbiás 305. 326. 426.
 „ Zsuzsanna 291.
 Millendorf 346.
 Milidorfer Balázs 412.
 millenniumi ünnepélyek 548.
 Miller János 324.
 Mindeneczky Dorottya 374.
 Mindszenti Pál 374.
 Miske Nándor 498.
 Mocznik 425.

Mocznik György 277.
 Modori Dániel 282.
 Mokoschin Joakhim 337.
 Molnár 325.
 „ János 296.
 „ Péter 370.
 Monhorn 342.
 Montskó 496.
 Morgu János 294.
 Morgenstern Márton 349.
 Morschovszky János 325. 426.
 „ C. 324.
 Moschinszky András 334.
 moskovita sereg 287.
 Moskovszky András 317.
 morva testvérek 395.
 Moszczinszky András 325. 338.
 341.
 Möszl Gusztáv 531. 543.
 Moszkal Mária 278.
 Möwald 491.
 Mozer Gusztáv 532.
 Mück Sándor 531.
 műkedvelői egyesület 543.
 műlakatos 537.
 mulatságok 405. 406.
 Müller János 476.
 műmalom 505.
 Mum Gáspár 421.
 „ Jakab 294. 295. 304. 325.
 330. 334. 433.
 munkaidő 428.
 Münnich 431.
 „ Adolf 429. 439. 441.
 442. 459. 476. 506. 508. 530. 543.
 Münnich Aurél dr. 506. 507. 508.
 523. 543. 546. 550.
 Münnich Kálmán 505. 521. 522.
 523. 530. 542. 543. 546. 547.
 Münnich Kálmánné-Nadler Bi-
 anka 545. 559.

Münnich Károly 471.
 „ István 531.
 „ János I. 386. 375.
 „ „ II. 414. 541.
 „ József 409.
 „ Márton I. 354.
 „ „ II. 342. 343. 348.
 „ Mátyás 293.
 „ Samu 489. 525.
 Muran 426.
 murenuteza 344.

N.

Nadler Gyula 540.
 „ Károly 404. 415. 441. 460.
 467. 470. 471. 476. 485. 486.
 492. 496. 528.
 Nadler Pál 397.
 nagykereskedők 305.
 Naiszer János 374.
 narodna rada slovenszka 475.
 Nauer József 426.
 „ Norbert 546.
 „ Robert 451. 547.
 Nebesz Mihály 281.
 Nehrer 335. 430.
 német 298. 446.
 Németi 397.
 német katonák 282.
 Német-Lipese 368.
 Nemetz Károly 476.
 Nevcomium 298.
 népesség 534.
 népviselet 447.
 Neubauer = Ujlaki
 Neubauer 379.
 „ Antal 295. 334.
 „ Jakab 343.
 „ Lajos dr. 505. 527.
 „ Pál 412.
 „ Samu 488.

Neubauer Terézia 368. 417.
 Neuhercz János 295.
 „ György 318.
 „ Pál 299. 310.
 Niedermarkt 345.
 Nikházy Frigyes 531. 546. 559.
 Nikolaides György 337.
 „ János 315.
 „ Katalin 276.
 Nikus Jakab 277.
 Nitsch Jakab 502.
 nőegyesület 506. 542.
 nők 452.
 nona 283. 284. 285. 338.
 Norinberg 347.
 Nosz Gottfried 400.
 „ Jakab 375.
 „ János 476. 498. 506. 531.
 535.
 Nosz Gyula dr. 504. 507. 510.
 516. 526. 530. 543. 545. 553.
 Nosz Lajos 505 543.
 Noszágh János 531.
 Novák 378.
 „ Ignác 372.
 „ József 412.
 „ Menyhért 296.
 „ Pál 304.
 „ Tóbiás 294.
 „ Virginia 278.
 Nuber Keresztély 277.
 Nugent 493.
 Nyáry Pál I. 274.
 „ „ II. 466.
 nyelv 446.

O.

Obermarkt 346.
 Ochs Nándor 401.
 Ófalva 409. 493. 494.

okmányok 352.
 október (20-iki) diploma 502.
 olajgyár 403.
 Olaszi 289. 321. 342. 415. 447.
 Olmützer János 322.
 olvasztók 304.
 Omesz Antal 275. 294. 327.
 „ István 295.
 „ Simon 294. 295. 433.
 önöntő 392.
 önségélyező-egylet 545.
 órás 314. 389. 537.
 ördögárok 422.
 ördögfej 376. 403. 425 431.
 Organisations-Entwurf 528.
 Ormai 463.
 „ Adolf 498.
 oroszok 349.
 orosz segély 493.
 Oroveszky Pál 374.
 orvos 313. 328. 381.
 ősbányászat 424.
 ostromállapot 494.
 összeesküvés 371.
 ötvös 390. 409. 537.
 óvoda 533.

P.

Páczy András 537.
 Pákh Jakab 345.
 „ Károly 414. 471. 499. 506.
 530. 543.
 Pákh Lajos 470. 498.
 „ Mihály 414. 462. 498. 499.
 526.
 Pákh Pál 476.
 palántakert 289.
 pálinkaadó 281.
 Pál kántor 336.
 Pálmafalu 324. 376.

pálmafalvi hegy 384.
Pál német szónok 322.
Palocsay báró 439.
Palczmann 305. 325. 375. 379.
384. 390. 392. 405. 421. 424.
431. 432. 433. 437. 445. 449.
454. 497.
Palczmann György 400. 414. 437.
428. 498.
Palczmann Márton 328. 343. 345.
380. 394. 433.
Palczmann muzeum 385.
„ Otto 470. 498.
pálinkaházak 300.
Paltzenbánya 425.
papírmalom 287. 304. 305. 380.
408. 409.
Papp Ede 537.
Papperscheller Lőrincz 295.
papválasztás 413.
Párisfalva 419.
Paskevicz 494.
patrioták 373.
Payer Jenő 531. 538.
Péchy 496. 499.
Pelargus György 336.
pellengér 276. 297.
pénznemek 393.
Perák Valér 335.
Peschkó 279.
„ Dániel 337.
„ György 275. 330.
Pest 463. 478.
pestis 282. 301. 302. 331. 333.
324.
Pethő 331.
Petríkovszky 324. 338. 427.
Petróczy Károly 477.
Pfannschmied 324.
„ Keresztély 284.
Philipp János 531.

piaristák 321.
Piringer 325.
Piltischko Iván 284.
Plenczner 325. 462.
„ Ádám 349.
„ Mihály 297.
plébánus 279. 286. 288. 316. 317.
324. 325. 335. 339. 340.
Plucsinzky Ádám 324. 325.
Podolin 280. 352.
podolini zárdá 284.
Podolinszky József 323. 422. 506.
Polág 305. 348. 431.
„ András 391.
„ György 379.
„ Jakab 391.
„ tanító 336.
Polcz 391. 433.
„ János 291. 296.
polgári iskola 516. 519. 533.
„ leányiskola 531.
„ olvasóköri 543.
polgármester 504.
Policzy Tóbiás 336.
Pollák Adolf 505. 540.
„ „ né 542.
„ Jakab 540.
„ Simon 540.
Pollutius Tóbiás 334.
Poltschner Tóbiás 304.
pomológiai egyesület 544.
Pongrácz 431.
Poniatovszki Szaniszló 349.
Poprád 324.
Posevitz Sámuel dr. 414. 489.
530.
Posevitz Tivadar dr. 522.
Potemcsik Zsigmond 532.
posta 378.
posztósok 305. 348. 389. 390.
408. 410.

Pozsony 347. 480.
 Praetorius Gáspár 327.
 Prakfalva 472.
 Prezenszky 376.
 Pribisovszky János 462. 492.
 Prihradny 400. 442.
 „ Ágost 539.
 „ Dániel 403. 415. 441.
 540. 541.
 Prihradny Ernő 440. 441.
 „ Guido 530.
 Probstner 401.
 „ András 440. 441.
 provinczia 357. 503.
 provisorium 502.
 Pulszky 291. 297. 325.
 „ Mihály 310.
 „ Sándor 478.
 „ Simon 311.
 Pulvermacher Dorottya 278.
 Pumpéry József 476.
 puskaműves 311. 389.
 puskapor 305.
 Putschen Balázs 278.
 Putsch Tóbiás 506. 531. 533. 544.
 546. 547.

Q.

Quitko András 342.
 Quendel Mihály 322. 324.

R.

Ráb György 342. 498.
 „ János 276.
 „ Lajos 505. 545.
 Rabenseifen = Ifollópatak
 rablók 375.
 Rachel János 421.
 Rafael pater 324.
 Ragályi Pál 488.
 Ráhl Péter 296.

Rákpatak 424.
 Ramberg 483.
 Ramsenbruch 425.
 Ramschenweg 432.
 Rand 344.
 Rattvay 413.
 Raubstein 432.
 Rauscher György 289.
 Rebel Gottlob 342.
 redout 517.
 regále 509.
 regulusantimoniigyár 402.
 Reiter Márton 498.
 Reich 379.
 „ és Alpár 540.
 „ György 546.
 „ Mátyás 380.
 „ Róbert 506. 537. 540. 553.
 Reindl Ignác 525. 532.
 Reisz 325.
 „ János 296. 334. 432.
 „ Melchior 330.
 „ Pál 275. 276. 289. 296. 297.
 299. 322.
 Reitermacher György 345. 389. 392.
 Relofszky Tamás 334.
 „ Tóbiás 337.
 Remenyik 437.
 „ Jakab 276. 277.
 Réniás 300.
 Répaszky István 546.
 reszelővágó 537.
 Retter 376.
 „ Frigyes 505.
 „ György 342.
 Reuber György 337.
 „ Pál 299.
 Reuscher György 324.
 rézműves 277. 348. 389. 537.
 réz 428. 429. 430. 438. 442.
 rézbánya 421. 430.

rézgáliczkő 402. 428.
 rézhámor 540.
 rezolvasztó 424. 430. 436. 537.
 Rheinländer 391. 431.
 „ Barbara 368.
 „ Gottfréd 345.
 „ Jakab 384.
 Richter 431.
 „ Mátyás 342.
 Richwalszky János 412.
 Riczinger Vincze 506.
 Rieder Nándor 284.
 Rieser Zsigmond 471.
 Rinnergang 430. 432
 Ripperda 483.
 Riszdorfer 325.
 „ Miklós 325.
 „ Pál 288. 297.
 „ Sándor 291.
 Rittenberg 425. 431.
 Ritter Sándor 505. 545. 537.
 Roll 439.
 „ Pál 326.
 román. kath. egyház 505. 531.
 „ „ iskola 532. 553.
 „ „ tanítók 532.
 Romp János 276. 297. 334.
 Ronndorf 347.
 Rosenberg 421. 504. 519.
 „ Bertalan 542.
 Rosenthal Vilmos 505. 540.
 Rosnauer Grund 333.
 Rossmann = Halbschuh =
 Holzschuh.
 Rossmann 290. 297. 325. 326.
 „ Mária 285.
 Rösler Ferencz 553.
 Roszner János 325.
 Roth 494.
 „ Anna 410.
 „ Illyés 342.

Roth János 380.
 „ Márton I. 498
 „ „ II. 506. 531. 541.
 543. 544. 546. 559.
 Roth Menyhért 337.
 „ Mihály 388.
 „ Samu 397. 498.
 „ Vilmos 498.
 Rothbaumberg 425.
 Roxer 281.
 „ Antal 412.
 „ Benedek 295. 330.
 „ János 334.
 „ „ ifj. 295. 326.
 „ Lőrincz 291.
 rozsnyói-utca 249.
 Roztoka 421. 432. 377.
 Rüdiger 494.
 Rudin pater 324.
 Rudolf 431.
 „ II. 328.
 Rueber-féle határpör 418. 419.
 „ határvégzés 280.
 Rupert István 337. 374. 391.
 Rummy Károly 412. 414. 415. 482.
 497. 498. 525.

S.

Sakim Márton 295.
 Salade Grossa 341.
 Salamon János 294. 433.
 Salata János 391.
 Sámuel Jakab 277.
 sans-soucci 385.
 Sárkány Miksa 547.
 sarkantyúsok 311. 389.
 Sartor György 305.
 Sandarius Miklós 336.
 Sauranszki 439.
 Sazinger Boldizsár 327.

Schalek János 337.
 schanzen 432.
 Schatz Boldizsár 295.
 Schandl András 524.
 Schebchen 432.
 Schéllbach 305.
 „ Bastel 421. 422.
 Schelle János 537.
 Scherffel János 343. 531.
 „ Tivadar dr. 489.
 Schermann Samu 531. 543. 544.
 Schertl 380.
 „ Borbala 409.
 „ Lajos 408.
 „ Manó 476.
 „ Samu 401. 460. 462.
 „ Vincze 401. 504. 525.
 Schieferdecker 381.
 Schiro Sámuel 414.
 Schitz Mátyás 389.
 Schivetz János 390.
 „ Lipót 504. 505. 546. 547.
 550.
 Schleiffer Gáspár 421.
 Schlesinger Benő 533. 545.
 Schlick 477. 478. 481. 483. 484.
 489.
 Schlonecz 370.
 Schluncz 431.
 Schmaukert Keresztély 330. 422.
 Schmilauer Péter 336.
 Schmidt 291.
 „ Dániel 426.
 „ Dávid 297.
 „ Demjén 295.
 „ Ferencz 476.
 „ János 334.
 „ József 505. 538. 545.
 „ Mátyás 311.
 „ Mihály 342.
 Schmör Jónathan 502. 503.

Schneider 347. 430. 431. 432.
 „ András 305.
 „ Mátyás 305.
 Schöbchen 521.
 Scholtz 471.
 „ Ágost 511.
 „ András 342. 345. 388. 427.
 „ E. T. 525.
 „ Ferencz 412.
 „ Gusztáv 497. 503. 525. 530.
 „ Ines 531.
 „ János 412. 460. 461. 485. 497.
 „ Jeremiás 279.
 „ József I. 412.
 „ „ II. 414.
 „ „ III. 417. 476.
 „ László 470.
 „ Lipót 412. 460. 461. 485.
 497.
 Scholtz Menyhért 342. 389.
 „ Pál 300. 427. 476.
 „ Péter 279.
 „ Sándor 461. 467. 470. 471.
 476.
 Scholtz Tóbiás 343.
 „ Vilmos 504. 530. 543.
 Schönhengst 421. 425. 426. 432.
 Schöpszky Márton 390.
 Schröter M. 324.
 „ Frigyes 475.
 „ Samu 336.
 Schubert Károly 505. 540. 543.
 „ Lajos dr. 431. 489. 504.
 Schuchta 431.
 Schultz Lipót 409.
 Schumczér Mihály 398.
 Schumann Sándor 531.
 Schwartz 449.
 „ = Ormai.
 „ 275. 291. 325. 392. 395.
 „ György 381.

Schwartz Gusztáv 476. 489.
 „ János 342.
 „ „ -né 342.
 „ József 413. 415.
 „ Károly 476.
 „ Lajos 476. 498. 523. 541.
 Schwartz Pál 412.
 „ Samu 297. 305. 383.
 384. 464. 438.
 Schwartz Tóbiás 370.
 özv. Schwartz Zsuzsanna 535.
 Schwechat 479.
 Scultéti Dániel 293.
 „ Ede 505. 522. 539.
 sebész 276. 409.
 sedria 363.
 Seewald Antal 313. 345.
 Seiss 281.
 „ Pál 275. 295. 330. 433.
 Seltenreich Hugó 531. 544. 547.
 Sesztina Ilona 508.
 „ Lajos 508.
 Sibencz 384.
 Siemens és Halske 521.
 Sifft páter 324.
 Simenszky 405.
 „ Ferencz 413. 476.
 „ János I. 410. 413.
 „ „ II. 462. 485.
 486. 492. 497. 501. 525.
 Simenszky Kelemen 295.
 „ Sándor dr. 505. 538.
 541. 545. 546.
 Simo Géza 533.
 sirbolt 297. 293. 325. 395. 396.
 Singer Fülöp 505.
 Slenks pater 324.
 sócsempészet 307.
 sóhivatal 402. 483. 490.
 Soller 492.
 Soós László 505. 541. 546.

Sopron 389.
 sörfőzés 311. 312. 346. 408.
 sörháztársulat 303. 311. 505.
 Spatsek Antal 412.
 Sperndorfer 299.
 Spitzenberger Samu dr. 328.
 „ Zsuzsanna 284. 285.
 Spissák 303.
 Spitzberg 420.
 Spitzer Emil 540.
 sport-egyesületek 546.
 Spottgraben 425.
 Sramkó 419.
 Stachovát páter 324.
 Stadtberg 425 = városhegy.
 Stahlweg 431. 432.
 Stangenberg 421. 425. 426. 432.
 Stark János 439.
 starosta 273. 274. 294. 341. 351.
 358. 418. 427.
 Statter Leo 540.
 Steinau tábornok 303.
 Steindl Imre 526.
 Steiner Antal 520.
 Steingut-Fabrique 401.
 „ Geschirr-Fabrik 401.
 Steinhaus Lajos 401.
 Steller János 398.
 „ Tóbiás 398. 414.
 Stembliug 397.
 „ András 389.
 Stempel Demjén 295.
 Sterminau 432.
 Stiglicz András 276.
 Störér 348.
 Strachande 296. 297.
 Strauch Gyula 533.
 Strelko György 342. = Sztrelko.
 Sulyovszky Jakab 427. 430. 431.
 Sümeg 280. 289. 324. 370. 376.
 377. 409.

Sumpfberg 425.
sütőkemence 312.
Sutor 376.
Sváby Frigyes 503. 504.

Sz.

Szabad kőművesek 373.
Szabó András 274.
„ P. 490.
szabók 313. 348. 389. 410. 537.
Szadkovszky Antal 384.
szappanos 390. 537.
szárazság 302.
szarvfestmény 409.
szászjog 341. 359. 420. 447.
szatócsok 305. 306. 353. 410. 411.
418.
Székács Pál 532.
Széll Albert 505. 541.
„ Bertalan 503. 504.
„ Hugo 506. 541.
„ László 506. 535. 541. 543.
„ Ödön 505. 541. 543.
szélvész 301. 331. 333.
Szemere Bertalan 464. 491.
szénégetés 422.
Szendeszy Samu 525.
Szentiványi 385.
Szent-Miklós 401.
Szentmiklossy 325. 430. 431. 432.
437. 438. 439.
Szentmiklossy Antal 346.
„ Godofréd 284. 291.
297. 345.
Szentmiklossy krónika 288.
„ -Szontágh 325.
Szentpétery 488.
szepesi ágyuk 471.
„ csapat 473.
„ kamara 281. 422. 428.

Szepesi Lapok 547.
„ méretek 281.
„ nemzetőrség 478.
„ őrpauernokság 470.
„ szeretetház 542. 547.
„ tanítóegyesület 546. 553.
„ vár 280.
„ zászlóalj 478.
Szepesházy 403.
Szepesmegye 350. 369. 371. 465.
473.
Szepes-Szombat 285. 279. 292.
310. 312. 363. 368.
szépitő-egyesület 544.
Szepsi 274.
szijgyártók 310. 389. 410. 537.
szikszói csata 481.
színház 293. 406.
szinpártoló-egyesület 593.
szintársulat 384. 406.
Szirmay 436.
Szirtalja 381. 406. 415. 509. 551.
szirtaljai tárna 431.
szítás 537.
szlovinkai gát 279.
szobafestő 537.
szobák berendezése 445.
Szödény Szilárd 503.
Szolkovi János 327.
Szombathely 313.
Szomolnok 420. 428.
Szontágh 277. 279. 290. 291. 304.
347. 380. 384. 385. 415. 429.
431. 432. 437. 441. 449.
Szontágh és társa 305.
„ András 345.
„ Éde 502. 525. 530.
„ Gáspár 291. 294. 297.
304. 325. 421. 426. 427.
Szontágh János 297. 310. 421. 422.
„ Lajos 461. 470. 485. 497.

Szontágh László 467. 470.
 „ Mihály dr. 298. 347. 371.
 388. 398. 414. 435.
 Szontágh Miklós 412.
 „ Pál 278. 291. 296. 325.
 326. 345. 421. 422.
 Szontágh Tóbiás 282. 421.
 „ Vilmos 461.
 Szopotzi Károly 412.
 szövőgyár 403. 539.
 Sztrazniczky Frigyes 505.
 Sztrelko János 461. 476.
 „ Károly 537.
 „ Márton 406 = Strelko.
 szücsök 348. 389. 410. 537.
 szűrszabó 537.

T.

takácsok 313. 348. 388. 408.
 takarékpénztár 496. 497.
 Tállya 303.
 Tambora Ferencz 397.
 tanárok 530.
 tanítók 327. 330. 334. 335. 336.
 337. 354. 355. 531.
 tanár egyesület 546.
 tanítóképezde 533. 549. 553.
 társaskörök 543.
 Taubnicz 314. 422. 426. 427.
 Tavasi Lajos dr. 530.
 téglavetés 511.
 Telgárd 485.
 temető 308. 321. 325. 395. 396.
 414. 416.
 templom 289. 291. 292. 305. 310.
 320. 321. 322. 323. 324. 325.
 331. 334. 340. 532. 553.
 Teplicska 344. 378.
 Teschler Antal dr. 506. 543.
 Terlicsky 376.

Teuffel Dávid 295.
 Teufelskopf = Ördögfej.
 Theisz Gyula 531.
 Thern 406. 409. 415.
 „ August 527.
 „ Adolf 506. 540. 545.
 „ diák 324.
 „ Gusztáv 506. 537.
 „ Jakab 343.
 „ László 531. 549.
 „ Márton 343.
 „ Pál 294.
 „ Sándor 537.
 „ Simon 323.
 Thiele 397.
 Thomann János 296. 326.
 „ Katalin 406.
 Thonseifen 344. 422.
 Thul János 276.
 Thurnberg 280. 436.
 Tichy dr. 313.
 Tibély Dániel 398.
 Tillisch 379.
 timárok 537.
 ifj. Tischler József 543.
 Tiszta Pál 351. 357. 361. 362. 36
 tisztujítás 366.
 tisztviselők fizetése 518.
 Titel 291.
 „ János 390.
 „ Kelemen 278. 296. 297. 33
 432.
 tized 281. 282. 290. 323. 335. 33
 XI. vár. ker. 275.
 XIII. vár. ker. 273. 275. 276. 28
 286. 291. 293. 320. 321. 32
 338. 340. 349. 350. 351. 35
 359. 360. 362. 397. 430.
 XIII. vár. szék 274. 275. 277—27
 287. 299. 300. 340. 342.

XIII. vár. gróf 273. 275. 282. 287.
 307. 321—323. 326. 327. 340.
 342. 350. 351. 359.
 XIII. vár. visszacsatolása 350.
 351.
 XIV. Benedek 395.
 XVI. szék 288. 295. 317. 344.
 345. 346. (Sechzehnstuhl)
 XVI. vár. ker. 357. 359. 362. 363.
 364. 367. 369. 371. 383. 389.
 409. 457—459. 467. 470. 472.
 483. 484. 485. 493. 501. 502.
 503. 504
 toborzás 283. 370.
 Tokaj 303. 484.
 Tökölyi Sebestyén 303.
 Toperczer Márton 324.
 „ Pál 388.
 „ Zsigmond 462.
 Topscher György 427. 505. 527.
 529. 530. 536. 538. 541. 544.
 Tornay János 412.
 Tornófszky Samu 476.
 Török 360.
 torony 314. 319. 326. 327. 328.
 332. 343. 524. 526.
 toronyóra 331. 332.
 tót 298. 396. 414. 446.
 „ izgatás 475.
 „ kápolna 325.
 Trangous 368. 401. 405. 432. 441.
 492. 529.
 Trangous Amalia 368.
 „ Antal 368.
 „ Dániel I. 368.
 „ „ II. 368.
 „ György 368.
 „ Illyés I. 368.
 „ „ II. 368.
 „ János I. 368.
 „ „ II. 368.

Trangous János III. 368.
 „ József 368. 401. 414.
 441. 460. 461. 525. 528. 530.
 Trangous Juliana 368.
 „ Keresztély 368.
 „ Lajos 368. 440. 441. 460.
 498. 499. 528.
 Trangous Lénárd 368.
 „ Margit 368.
 „ Márton I. 368.
 „ „ II. 368.
 „ Mihály 357. 368. 372.
 374.
 Trangous Péter 368.
 „ Simon 368.
 „ Terézia (Ujlaki) 368.
 Trausznér hegység 432.
 Triest 347. 438.
 Trompler 431.
 „ János 505. 523. 541. 547.
 Tropner György 330.
 Trsztyánszky Pál 415.
 Trun Simon 275.
 Turek György 397.
 türelmi rendelet 394.
 túró egyedárusága 274.
 Tuschendorf 347.
 tűzfelügyelő 381.
 tűzoltó-egyesület 545.
 tűzszabályrendelet 300. 385. 386.
 403.
 tűzvések 298. 299. 300. 333. 341.
 343. 385. 417.

U.

Ujházy András 343.
 „ Lajos 430. 437.
 „ Samu 538. 544.
 Ujlaki 463.
 „ Ferencz 505. 546.

Ujlaki Ede 461. 467. 470. 471.
483.
Ujlaki Jenő 471. 472. 499. 505.
523. 536. 538. 541. 543. 545.
546.
Ujtelky Miksa dr. 505. 547.
Ujtelky Samu 531.
Ulászló II. 330.
Ungswarth József 374.
ünnepi beszéd 553.
Urbányi 431.
„ Andrásh 386.
„ György 345.
úrbér 357. 358.
Ursinus Illyés 324. 329. 330.
utak 352. 377. 378.
üstökös 331.
uszoda 509.
üveges 391.
üzleti élet 302.

V.

Váczy Gedeon 505.
vadászat 380.
vadász-egyesület 546.
vágóhid 509.
Vágvölgy 484. 493.
vallásos érzület 454.
vallási üldöztetések 282.
Vandrák Gyula 531.
Váralja 289. 321. 343. 427. 447.
478.
Várallyi Ferencz 506. 540. 541.
542. 543.
vargák 305. 310. 311. 347. 348.
389.
városfal 302.
városház 293. 294. 367. 392.
városhegy 376 = Stadtberg.

városi bíró 287. 288. 289. 290.
294. 295. 296. 297. 321. 330.
340. 502.
városi háztartás 508.
„ képviselők 505.
„ kiadások 314. 315. 316. 317.
„ kivilágítás 288. 505. 521.
„ pecsét 285.
város részei 344.
városi tanács 274. 276. 278. 288.
289. 300. 305. 306. 310. 311.
318. 330. 339. 340. 545. 353.
362. 375. 381. 408. 467. 472.
484. 494. 505. 557.
Varsó 343.
várszolgálmányok 274. 283. 286.
422.
vásár 347. 410.
vashányák 421. 424. 425. 432.
436. 437. 439.
vasipar 304.
vaskereskedés 304.
Vaspatak 352. 345. 376. 421. 422.
424. 425. 432. 437. 462.
vaspataki bányák 280.
vaspataki korcsma 438.
Vécsey 372. 373.
védsereg 491. 492.
végrendelet 279.
vendéglő 360.
Vida Mátyás 339. 396.
Vielkorn Pál 325.
Vilcesk János 532.
villamvilágítás 505. 521.
viseletek 384.
visniczei Lubomirszky Sebestyén
273.
Vitkóczy Mátyás 324. 326.
vízvezeték 517. 520. 521.
Vogel 483. 493.
Vogelberg 425.

vöröskereszt-egylet 506. 545.
vörös pecsétviasz 281.

W.

Wagner László 546.
Wallmuth Keresztély 393.
Wallsdorf Lajos 421.
Wals Ulrik 422.
Walser Ferencz 520.
Waschkó Pál 314.
Wassermann József 304.
„ Samu 285.
Waterliet 490
Weber Ármin 532.
„ Samu 321. 322.
Weisz 386.
„ András 525.
„ Bálint 328.
„ Bastel 421.
Wenczel 425.
Wenigbach 335. 352.
Weszter Károly 537. 545.
„ Samu 498.
Wiedenhieber Béla 522.
Wieselburg 480.
Wiesner János 304.
„ Rikárd 538. 552.
Wilter János 279.
Windisch Szaniszló 324.
Windischgrätz Alfréd 478. 480.
481.
Windorfer Ádám 336.
Windt 325.
özv. Windt Augusta 505.
Windt Adolf 476.
„ Imre 474. 475. 476. 478.
505. 522. 535. 544.
Windt János 345. 397.

„ Jakab 342.
„ József 504.
„ Márton 476. 494.
„ Tóbiás 304.
„ Zacharias 342.
Wlassics Gyula 530.
Walfinger pléb. 360.
Wallmuth 435.

Z.

Zabava 384.
Zaboyszky László 462. 524. 531.
Zacskovics Illyés 304.
Zarwuczius Mátyás 324. 333.
Zavadka 344.
Zavadszky 431.
„ József 412. 415. 417.
Zavalidroga Nándor 506.
Zebner 432.
Zebridovszky J. 317. 322. 324.
Zelenka Pál 527.
Zelscher Gáspár 334.
Zene 289. 294. 298. 387. 336.
396.
Ziegenrück 426.
Zimann János 506. 531. 532.
545. 547.
Zimmer Róbert 532.
Zittkovich 431. 430.
Zoll György 336.
Zseitlik József 506.
„ Pál 537. 553.
zsidók 306. 341. 373. 375. 392.
Zsigmond 324.
„ lengyel király 348.
zugházak 340.
Zwilcher Pál 272.
Zwielstett 425.

TARTALOM.

I. RÉSZ.

	<i>Lap.</i>
Előszó	I
<i>I. Igló területének helyrajza.</i>	
Földrajzi fekvése, határai, földtani viszonyai, hegyei és vizei, lapályai, éghajlata, természetrajza	9
<i>II. Igló területének legrégibb lakosai.</i>	30
Igló régi lakosainak mondanaköre	49
<i>III. A szászok letelepedése és a szászjog</i>	56
<i>IV. A régi földművelés viszonyai</i>	85
<i>V. A régi ipar</i>	115
<i>VI. Igló régi kereskedelmi viszonyai</i>	129
<i>VII. Bányászat, fémipar</i>	138
A fémipar	148
<i>VIII. A régi egyház állapota</i>	153
<i>IX. Régi közművelődési intézmények:</i>	
Iskola, Iktératusok társasága, Szt-Borbála-, Szt-Mária-társaság	160
<i>X. Igló városának fénykora</i>	166
<i>XI. Igló a huszita mozgalmak alatt</i>	192
<i>XII. A lengyel kor:</i>	
1. A lengyel kormányzás	212
2. A város mint hatóság	217
3. Üzleti élet	228
4. Egyházi viszonyok	233
5. Az iskola	239
6. Egyéb események	242
7. A nagy határper	246
<i>XIII. Ethnographiai átmenetek</i>	253
1. Az ős családok közül fenmaradtak	255
2. A XVI. század folyamán bevándorolt családok	256
<i>XIV. Igló városa a nemzeti küzdelmekben</i>	262

II. RÉSZ.

	<i>Lap.</i>
<i>XV. A Lubomirszkyék kora.</i>	
1. A városi hatóság	273
2. Lubomirszky Tivadar	288
3. Igló városának birái Lubomirszkyék alatt	294
4. Egyéb események	298
5. Üzleti élet	302
6. Egyház	318
7. Az iskola	334
<i>XVI. A lengyel uralom utolsó éve</i>	338
<i>XVII. Igló mint a XVI. városi provincia székhelye.</i>	
1. A provincia megalakulása	357
2. Igló a XVIII-ik század végén:	
a) A város fejlődése	376
b) Földmivelés, ipar és kereskedelem	386
c) Egyház és iskola	393
3. Igló a XIX. század első tizedeiben	398
<i>XVIII. Az iglói bányászat fénykora</i>	418
<i>XIX. Családi élet</i>	443
<i>XX. Igló az 1848/49-iki szabadságharcban</i>	455
<i>XXI. A legújabb kor.</i>	
1. A város fejlődése	501
2. Egyház és iskola	523
3. Birtokviszonyok, népesség, földmivelés, ipar és kereskedelem	534
4. Egyesületek	542
<i>XXII. Millenniumi ünnepélyek</i>	548
Zárzó	557

Képek:

	<i>Lap.</i>
Igló város látképe	I
Róm. kath. templom	44—45
A városháza	176—77
A provincziaház	208—09
Ág. hitv. ev. főgymnasium	273
Ág. hitv. ev. templom	394—95
Ág. hitv. ev. nép- és polgári leányiskola	448—49
Igló város égése 1848—49. évben	486—87
M. kir. állami tanítóképezde	528—29
<i>Melléklet: Az iglói lövész-egylet alapszabályai 1587. Az eredeti után felvett fénynyomat.</i>	

Sajtóhibák.

I. Rész.

46. oldal 4. sor Teplicz olvasd: Teplicska.
91. „ 24. „ Ewrbány „ Ewrbánya.
103. „ 12. „ Rinderland „ Kinderland.
194. „ 7. „ 1436. „ 1430.
197. „ 1. „ úgy olvasandó: melyeket a *boroszlói és*
lovagrendi.
206. oldal 5. sor iglói jegyző és judex nobilium.

II. Rész.

275. oldal 25. sor VIII. helyett XIII.
276. „ 3. „ olvasd: Jakubjáni.
303. „ 27. „ „ Spissák.
325. „ 3. „ „ egyházfelügyelők.
345. „ 14. „ „ eschenseifeni.
462. „ 31. „ „ Pákh Mihály.
-